

The entire page is framed by a thick, black border containing intricate white line-art illustrations of various flowers, leaves, and grapevines. At the top center of this border is a decorative urn-like structure. The central text is contained within a white rectangular area defined by a thin black border.

Станіслав Росовецький

ДРАМАТУРГІЯ

Тексти. Редакції

Київ - 2024

УДК 821.161.2–2 Росовецький С.
ББК 84(4Укр)-6 Росовецький
Р75

ISBN 978-617-95194-4-4

Росовецький, Станіслав Казимирович

Р75 Драматургія. Тексти. Редакції: Збірник п'єс; Післямова Г. Мережинської. Київ: ФОП Саломатін Сергій Миколайович, 2024. 960 с.

У пропонованому виданні зібрано україномовні п'єси Станіслава Росовецького (1945–2022) – письменника, літературознавця, доктора філологічних наук, професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка, лауреата Міжнародного літературного конкурсу «Коронація слова» (2007, 2011) etc. Оприлюднення збірника приурочено до 60-тої річниці літературної діяльності автора.

Для театролюбів, поціновувачів оригінальної думки та тонкого гумору.

На авантитулі фото С. К. Росовецького авторства С. М. Саломатіна.

Використано графіку С. К. Росовецького до видання «Спадкоємні зв'язки національних словесних культур» (Київ, 1997) – відновлено Ю. Б. Дядищевою-Росовецькою.

**Висловлюємо щирю подяку меценату
Димитрісу Баколасу за підтримку видання**

ISBN 978-617-95194-4-4

УДК 821.161.2–2 Росовецький С.
ББК 84(4Укр)-6 Росовецький С.

© Росовецький С. К., текст. 2024

© Саломатін С. М., фото. 2024

© ФОП Саломатін Сергій Миколайович. 2024

© Мережинська Г. Ю., стаття. 2024

ЕКСТН

Шекспір як ви та я

Комедія в трьох актах

*Вільямові Шекспіру – найпереконливішому
із страдфордівців*

Дійові особи

Вільям Шекспір – на час дії комедії багатий домовласник торгового міста Страдфорда-на-Ейвоні, живе тут на спочинку. Років 50-ти, виглядає на сорок. Сиве пасмо в довгому волоссі тільки підкреслює його молоджавість. Бажано, щоб зовнішність і одяг відповідали гравюрі на титульному аркуші «Першого фоліо».

Річард Бербедж – приятель і земляк Шекспіра, пайовик, режисер й актор трупи лондонських театрів «Глобус» і «Беркфлайерз». Років 45-ти. Має бути загримований так само, як і Шекспір, тільки волосся й борідка-еспаньйолка руді. Одягнений теж модно.

Енн, уроджена Хетауей – дружина Шекспіра. Пані під шістдесят. Із слідами, як то кажуть, колишньої вроди. У домашньому одязі.

Сьюзен, старша дочка Шекспіра, 30-ти років. Бажана зовнішня подібність до матері. Багато одягнена.

Джон Холл, магістр мистецтв, лікар, чоловік Сьюзен, 40-а років. На носі окуляри, згорблений, плішивий. Добре, але недбало одягнений. У першому акті з його кишені звисає велика носова хусточка.

Джудіт, молодша дочка Шекспіра, 30-ти років. Одягнена, зачіску має і вимовляє, ніби щойно прокинулася.

Джоан Харт – сестра Шекспіра, 44-ох років. Вбрання має зужите, але з претензією на моду.

Елізабет, дочка Сьюзен, онука Шекспіра, 5-ти років.

Томас Грін, есквайр – головний олдермен Страдфорда, 50-ти років.

Мері Грін – дочка головного олдермена, 17-ти років.

Френсис Коллінз – повірений. Багато, але недбало, за старою модою одягнений. Старий, аж порох сиплеться.

Спенс – писець Коллінза. Одягнений бідно, літ 40-а.

Дрюк – служник Шекспіра, привезений із Лондона, літ 20-ти.

Сара – служниця в домі Шекспіра, літ 30-ти.

Кетрін, служниця Холлів, годувальниця Елізабет, років 40-а. Без слів.

Мандрівні актори, що існують, мабуть, тільки в уяві головного героя:

Об'їдало-Пук – з прив'язаними сивою бородою й черевом.

Пані-Кривляка – погано поголений чоловік середніх літ у жіночому одязі та перуці.

Блазень-Бурлака – у костюмі блазня, тобто в строкатій куртці, вузьких різного кольору штаних, у ковпаку з бубонцями і з величезним позолоченим ланцюжком від годинника на грудях.

У темряві одяг мандрівних акторів фосфоресцює.

Дія всіх трьох актів відбувається в Страдфорді, у будинку Нью-Плейс, що належить Шекспірові, у різних кімнатах особняка й у різний час.

Акт перший

Травень 1613 року. Кімната для гостей у Нью-Плейс. На початку спектаклю без меблів.

Дрюк і Енн за руки, за ноги витягують Шекспіра на сцену й укладають на підлогу. Дрюк, подумавши, відстібає з пояса хазяїна довгу шпагу і ставить її в кутку.

Енн. Ну, ідіоте, якщо ти переплутав – стережися! Не вірю я, що твій хазяїн наказав доправити себе до гостьової світлиці.

Дрюк. Мене, мадам, назвали при хресті Дрюком... тобто Семуелем, а зовсім не Ідіотом. І, здається мені, це не ви мене наймали на паперті собору святого Павла. Майте ж шанування до цього святого місця!

Енн. І де це мій безцінний чоловік так насмоктався, що і язиком не ворухить? Мабуть, у цієї рудої суки, шинкарки з Вінскотта?

Дрюк. Насмоктався, насмоктався... Хіба такими словами дружина має зустрічати хворого чоловіка після довгої розлуки?

Енн. Помудруй ще мені тут! А чи не напоїти п'яничку сироваткою?

Дрюк (*розсудливо*). Якщо хазяїн і п'яний, то не п'яніший за мене. А ми своїми ногами дісталися – хазяїн у карету, я на зап'ятки.

Енн (*хапається за голову*). А я й забула... Цей марнотратник ще й на карету й коней розорився! Чи знайдеться тепер, за що його поховати?

Дрюк. Та найняли ми карету в Лондоні, в один кінець... Треба, до речі, скоріше відв'язати багаж і відправити кучера.

Е н н. Віз із соломою під задом його тепер не влаштує! Забув уже, як бігав до Лондона на своїх власних.

Дрюк (*випрямляється, береться в боки, волає*). Мовчати, безрозсудна жінко! (*Злякавшись сам, вклоняється. Вже тихіше*). Невже це так важко – дослухати те, що я вже півгодини намагаюся вам сказати? Господар був не настільки п'яний – йому в дорозі стало зле. Ще коли шинкарка вийшла його проводити, примітив я, що вона вся розчервонілася, а хазяїн уже тоді був блідий, хоч хересом од нього й відгонило. Лікаря сюди приведіть, лікаря, мадам!

Е н н. А від тебе несе, як з пивної бочки! (*Іде поспішно*).

За нею, озираючись, іде Дрюк.

Один за одним на сцену витанцьовують – навшпиньки, з такою мімікою, ніби бояться потурбувати хворого, мандрівні актори – Об'їдало-Пук, Пані-Кривляка й Блазень-Бурлака. Оточивши Шекспіра, завмирають у гротескових позах жалю й печалі.

Пауза.

Об'їдало-Пук виходить наперед.

Об'їдало-Пук (*до глядачів, громовим шепотом*). Я – Об'їдало-Пук, шановні! Запам'ятайте моє ім'я – це ім'я говніального актора! (*Повертається боком, спочатку вип'ячує перед собою живіт, потім відставляє зад і вдає, що випускає газу*).

Пані-Кривляка (*до глядачів, так само*). А я – Пані-Кривляка, і біс його знає, чому мене так прозвали. (*Корчить забійну гримасу*).

Блазень-Бурлака (*до глядачів, так само*). А я – Блазень-Бурлака, і я тут найрозумніший. (*Високо підстрибує в антраша або робить шпагат*).

Знову застигають у гротескових позах.

Об'їдало - Пук . Чи не накриється наш спекпукль, братики, і не почавшись? Плакали тоді наші грошенята. *(Змінює позу. Це ж роблять його товариші після кожної з наступних реплік).*

Блазень - Бурлака . Та ти подивися, скільки народу набилося! Якщо зараз опустити завісу, вони ж театр рознесуть. А чи не потанцювати нам для поважної бубліки? *(Змінює позу).*

Об'їдало - Пук . Танці-скоки завершують виставу – невже ти забув, йолопе? Нікуди глядачам від нашого вишуканого міневета не подітися. А ти давай жарти придумуй, поки нас гнилими яйцями не закидали.

Пані - Кривляка . А мені шкода красеня Вілла. *(Рюмсає).* З таким самим успіхом міг врізати дуба й у Лондоні, не розорюючись на карету.

Об'їдало - Пук . Стули пельку, дурко безмозка! Де це ти бачила, щоб герой-коханець протягнув ноги на початку спекпукля?

Пані - Кривляка . Сам заткнися, кладовище тухлих біфштексів!

Блазень - Бурлака . Вже якщо напнув спідницю, братику, терпи тепер бабську долю. *(Робить непристойний жест).*

Пані - Кривляка *(взявшись у боки).* Чи вже не ти, недоноску, зібрався мене приголубити? Мене, члена гільдії розв'язувателів корсетних шнурків?

Пані - Кривляка кидається в гонитву за Блазнем - Бурлакою, Об'їдало - Пук підставляє йому ніжку, той падає. Комічна мала купа.

Шекспір (*капризно*). Дрюче, та перестань ти, на-
решті, теревенити! І зовсім не обов'язково кидати багаж
на підлогу з таким гуркотом.

Пані-Кривляка. Марить... Живий наш красень!

Мандрівні актори підводяться з підлоги, знову, цього разу
боязко, оточують Шекспіра.

Об'їдало-Пук. А чи не стане йому знову зле, коли
прочумається у власній домівці – та на голій підлозі?

Пані-Кривляка. Мабуть, соломки принести.

Блазень-Бурлака. Сказано ж, дуринда. За
мною, волоцюги!

Виходять, підтанцювуючи та озираючись.

Шекспір (*як і раніше, не ворухнувшись*). Що то по-
вітря зеленої моєї батьківщини! Так би й проспав цілу
добу!

Об'їдало-Пук і Блазень-Бурлака вносять просте
застелене ліжко і вже втрюх перекладають на нього
Шекспіра, потім Пані-Кривляка приносить стілець.
Після чого до кінця дії завмирають нерухомо, час від часу
змінюючи пози, при цьому приклад подає Об'їдало-Пук.

Вбігає Енн, за нею, не поспішаючи, входить Холл і
прокрадається Дрюк.

Енн. Вічні його фокуси, хай пробачить мені всебла-
гий Господь! Вмираючий Вілл притягнув у гостьову ліж-
ко з кімнати служниці, улігся на засмальцьовану постіль
цієї дівки – і знову відрубився.

Холл. Я на вашому місці, дорогоцінна моя теще,
викликав би повіреного. Наш старий Френк, наскільки
мені відомо, у місті.

Енн. Усе ж таки Вілла варто б спершу підлікувати,
щоб на крайній випадок устиг підписати заповіт. Інак-

ше ми всі тут почуємося, а наші грошенята підгребуть суддівські.

Х о л л . У цьому є резон. (*Ставить саквояж на стілець, руки зчеплює за спиною*). Проте спочатку я хотів би обговорити свою винагороду.

Е н н (*задихається*). Та що ж це робиться?!

Х о л л (*швидко*). Так-так, ідеться про знижку. На цілу третину.

Е н н . Ти, коновале, вирішив заробити на власному тесті?

Х о л л . Ну, тесть – це все ж таки не кровний родич. Та й чого ради я маю плазувати перед ним? За те, що скинув мені на руки вашу перезрілу дочку, а вона ще виявилася таємною папісткою і навіть до причастя не ходила? Нічого собі сімейне щастя! Слава богу, переконав я вашу Сьюзен повернутися в лоно єдино правильної церкви, так чим вона відплатила мені тепер? Дозволяє розпускати про себе Страдфордом ганебні для моєї честі чутки!

Е н н (*знітилася*). Гаразд, заплатимо вже тобі. Два шилінги, кажеш, за огляд?

Х о л л . Діагноз, а не огляд, жінко, діагноз. (*Починає оглядати Шекспіра. Кладе долоню йому на лоб, похитує головою. За роботою заспокоюється. Мимрить собі під руку*). Коли зцілення дарує Господь, а не я, грішний, то й платити за отримане здоров'я вам належить не стільки мені, скільки Йому. (*Показує пальцем в небо*). Та й хіба я витрачаю ці гроші тільки на себе і на свою сім'ю? Вже роки три, як я фактично утримую нашого приходського священика Роджерса, батька п'яти ненажерливих дітей. (*Відвертається від Шекспіра, порпається в саквояжі*). Я допомагаю старині Джонові у всіх його мирських потребах. Та я навіть...

Шекспір (*швидко піднімає голову, пискляво*) ...допоміг йому вступити шосте немовля? (*Знову опускає голову й заплющує очі*).

Холл (*завмирає на декілька секунд, вступившись в Енн, говорить, як і раніше, серйозно*). Дорогоцінна тещенько, як це ви таке зморозили? У вас же матінка Марта кожну неділю перед очима! Старина Джон – уже він-то до неї трохи звик, правда? Але ж і він, виконуючи зі своєю Мартою подружні обов'язки в дні, дозволені церквою, вибирає при цьому ті ночі, що темніші, та ще й завіщує про всяк випадок вікно в спальні. Сам мені зізнавався, опорожнивши склянку після великодньої трапези.

Енн. Та я й слова не промовила, зятю Джонні.

Холл. Насправді? Ну-ну. (*Оглядається. Не помітивши мандрівних акторів, поверх окулярів придивляється до Шекспіра*). Огляд закінчено, й ось мій діагноз: у пацієнта велика кількість гарячого хересу змішалася з внутрішніми гуморами організму, що призвело до зайвого тиску на станову жилу. Звідси й неприємність. Лікування: трохи блюотної настоянки, терте насіння брата-і-сестри, екстракти цибулі-порей, часнику. Ad usum!

Холл миттєво витягує з саквояжа великий зелений флакон, виймає притертий корок, швидким рухом підсовує ємність під ніс Шекспірові. Той очманіло мотає головою, різко сідає в ліжку і розплющує очі.

Холл. І ось вам результат! З вас два шилінги, дорогоцінна теще. Адже він знову у вашому розпорядженні, ваш обожнений Віл. В усякому разі, для домашнього вжитку годиться. (*Пауза*). З прибуттям тебе, Вілле, до рідних пенатів.

Шекспір. Здрастуй, клістирнику, або ж магістре мистецтв. А щодо мене правильніше казати, мабуть, про повернення. Втім, краще я про справи помовчу, поки всі домашні не зберуться.

Холл. Сюзен ось-ось прибіжить, я просто дивуюся, що вона дотепер... А може, поговоримо про наші з нею неприємності, поки молодшу твою дочку, невинну Джудіт, не пробудили?

Шекспір. А моя молодшенька, як і раніше, спить цілими днями?

Холл. Ніби вона має чим зайнятися... Ні господарства на ній, ні дітей. Я було спробував умовити Джудіт допомагати мені на моєму городі лікарських трав – та де там... Одне слово – діва. Діва свобідна, нікому не потрібна.

Енн. Не смій обзивати мою дівчинку!

Шекспір. Скажи краще – стара діва, Джонні. А вони тобі не заважатимуть – мій новий служник і стара моя дружина?

Холл. Краще б віч-на-віч, Вілле.

Шекспір. Гей, чули? Марш із кімнати! У мене з моїм ученим зятем секретна розмова. *(Повертається до мандрівних акторів)*. Це й вас стосується, напівповажні!

Енн, Дрюк і мандрівні актори виходять, на-товпившись у дверях. Мандрівні актори при цьому при-танцювують.

Холл. А ти впевнений, що остаточно вже прокинувся?

Шекспір. Давай, Джонні, розповідай. По тобі бачу, що справи кепські. Адже ти дотепер не видушив із себе жодного клістирного жарту.

Х о л л . Лобуряка Джон Лейн розповідає всім, хто тільки схоче його вислухати, що минулого тижня Сьюзен пиячила на холостяцькій вечірці в Джона Палмера.

Ш е к с п і р . Стривай, стривай... Ти маєш на увазі не старого Джона Лейна, виноторговця, а Джона Лейна-молодшого – непутящого племінника олдермена Річарда Лейна?

Х о л л . Його самого. Так от, ніби на тій вечірці твоя дочка грішила з Ральфом Смітом, галантерейником.

Ш е к с п і р . Та знаю я його, цього червонопикого Ральфа... Одружити його давно пора. Це все, Джонні?

Х о л л (скорботно). На жаль, ні. Джон Лейн стверджує також, що Сьюзен сп'яну хвалилася, ніби недужа на французьку хворобу.

Ш е к с п і р . Отакої! І на яку саме? (Х о л л шепоче йому на вухо). Витікання з нирок, кажеш? Не стану стверджувати, що ти мене заспокоїв. У дивні часи ми живемо, зятю! У Лондоні перелюбство мають за дрібницю, а приболіти французькою хворобою для столичного мешканця, що нежить підхопити. Розпусник не соромиться проваленого свого носа, навпаки, пишається: відзнаку, мовляв, отримав у Венериних битвах.

Х о л л (різко). Цілком можливо! Але ж у нас тут не Лондон. Мені соромно на вулицю показатися. (Відвертається від співбесідника, коротко схлипує). І в неї не люєс ніби, а та клята болячка, від якої мужики на стінку лізуть. До речі, я завжди дивувався, Вілле, як це ти, з твоїм безпутним життям, досі не підхопив жодної французької зарази?

Ш е к с п і р . Гаразд. Ти злий, я розумію. Що ж до мене, то я ніколи не злягався, не закохавшись, а от закохувався завжди в порядних жінок. Хіба що в Енн... Але тоді я був хлопчиськом, шаленим, як олень на початку весни.

Х о л л . Базіко! Ти й гроші здобуваєш доладним базіканням!

Шекспір (*примирливо*). Нумо розбиратися. Я впевнений, що ми з тобою дамо собі раду й без нашого забудькуватого повіреного. Варто розділити проблему на частини. Спочатку визначимося з хворобою. Ти ж лікар, Джонні. Кому ж, як не тобі, відати, чи хвора твоя дружина?

Холл. Жодних симптомів я не знайшов, Вілле. Проте мене непокоїть, що Сьюзен цілком могла й приховати від мене деякі свої жіночі негаразди.

Шекспір. Значить, на тому й зупинимося. Якщо немає цих, як ти їх називаєш, симптомів, немає і французької хвороби. А раз немає хвороби, не було й подружніх зрад, під час яких Сьюзен могла її підчепити. Або ти сам її...?

Холл. Що ти таке говориш, Вілле?!

Шекспір (*покірливо*). Як нема, то й дарма. Тепер щодо цього бичка Ральфа. Що каже сама Сьюзен?

Холл. Ніби вона просто посиділа з мужиками, випила пару кухлів канарського вина, послухала-послухала застільних жартів, та й пішла собі додому. Присягається, що ні з ким з них не усамітнювалася.

Шекспір. Якщо сама Сьюзен так каже, на тому й стоятимемо. А хто там був з нею, тільки ця трійця парубків?

Холл. Ще відомий тобі Роберт Вотскотт. Добра компанія для моєї дружини та твоєї дочки!

Шекспір. Мій робітник? Ось Боб і посвідчить на суді, що Сьюзен з-за столу не відлучалася. Я з ним поговорю. Ми разом, я та мій шовковий гаманець, переконаємо Боба.

Холл. На якому ще суді?

Шекспір. Ми не маємо іншого виходу, Джонні. Ти справедливо сказав, що тут не Лондон, і кожний собака іншого знає. Тут і грішать у вузькому колі, і всі про

всіх відразу дізнаються. Страдфордські пліткарки вже прополоскали своїми язичками грішки моєї старшої, тож, якщо залишити все як є, ти назавжди залишишся для них роконосцем, а наша Сьюзен – шльондрою.

Х о л л . О Боже!

Шекспір. Проте ми подамо на пліткаря до церковного суду за наклеп, ось що ми зробимо. Ти засвідчиш здоров'я Сьюзен, а Боб – що того вечора чесноти її не постраждали. А скотина Ральф... Це в трактирі дойда по бабах – герой, а на церковний суд йому заявлятися не рука – він і не прийде. Джон Лейн-молодший програє процес і буде оголошений наклепником. Тоді – так на так, міра на міру. Твоя і Сьюзен репутації будуть обілені, принаймні, на половину, а там і вся історія забудеться.

Джудіт (*висовує з дверей скошлану, не причесану голову*). Таточку!

Шекспір (*ласкаво*). Почекай, любя, зараз ми з Джоном закінчимо.

Голова Джудіт зникає.

Х о л л . Чи не занадто впевнений ти в успіху?

Шекспір. Ти в нас приїжджий, Джонні. І завжди зосереджений на своїй науці, на своїх лікарських травах і пацієнтах. Я ж тут народився й тому добре пам'ятаю, що кривдник Сьюзен давно відомий як міський пліткарь, і його вже не раз було покарано церковним судом за наклепи.

Х о л л . Мабуть, це інша справа. Дякую Тобі, Господи!

Шекспір. Стривай Господеві дякувати, тут не всі кінці зводяться. Послухай мене уважно, Джонні. Якщо Сьюзен ані словом тобі не проходила про погану репутацію горезвісного Джона Лейна, виходить, вона

сильно розгубилася. Отже... Диму без вогню не буває, дорогий зятю.

Холл. Ти, сподіваюся, не вважаєш мене за віслюка? І я про це думав. Звичайно ж, я думав, Вілле.

Шекспір. Віслюк – тваринка безрога... Ой, пробач, диявол мене за язик смикнув!

Холл. Де вже мені ображатися, Вілле? Я і сам зметикував. Одне з двох. Або зогрішила, або похвалилася французькою хворобою. Який не тупий Ральф, він після такої похвальби переламав би їй кістки.

Шекспір. І Сьюзен зовсім не така дурна, щоб зраджувати чоловіка при стількох свідках. Пару поцілунків, розбавлених канарським, не беремо до уваги.

Холл. О Боже!

Шекспір. Плюнь і розітри, мій друже і зятю! Нам з тобою нічого не залишається, як тверезо оцінювати гіллясті прикраси на наших розумних головах, що так вчасно і красиво облісіли. І на що інше мали ми з тобою очікувати за наших постійних роз'їздів? Я щасливий і тим, що переконав себе, ніби дочки та небіжчик Гемнет (упокой, Господи, душу хлопчика!) – мої власні діти. А жінки ж теж люди, вони ще більш палко, ніж ми, віддають належне природі, тому що ми, чоловіки, завжди знайдемо заняття для душі, здатне відвернути нас від закликів похоті, їх же ув'язнено в замкнутому колі домашніх справ.

Холл. На жінках прокляття Єви, кажеш?

Шекспір. Хіба? Хоч і не дурніші вони за нас, зовсім не дурніші... Чи знаєш, я не здивувався б, якби виявилось, що й моя Енн, ця стара корова, приплачує зі своїх, прихованих від мене грошеньят одному з наших робітників, щоб грів їй ночами ліжко. І ще я хотів би дати тобі пораду, друже.

Холл. Ну?

Шекспір. Сам побережися, Джонні.

Холл (*поволі*). Якщо Сьюзен насправді хвора на оту гидоту або перехворіла нею колись раніше, ти не матимеш більше від неї онуків. Одна Лізбет у нас і залишиться.

Шекспір. От і випадає нам берегти нашу дзигу як зіницю ока. Іди до мене, зятю, обнімемося. (*Обнімаються*). Що ж, впускай сюди зграю домочадців.

Холл виходить. Не встигає зачинити за собою дверей, як повз нього проштовхуються мандрівні актори й, пританцьовуючи, оточують лежачого Шекспіра.

Шекспір. Я оцінив, що ви, напівповажні, послухалися мене й випарувалися, щоб не бути посвяченими в ганебні сімейні таємниці. Похвально. Не чекав від вас.

Блазень-Бурлака. Ти про свою старшеньку, хіба? Про неї і за дверима добряче пересуджували, аж поки сама не прийшла з малятком. (*Обхоплює Шекспіра і піднімає його верхню половину тулуба. До Пані-Кривляки*). Гей, хвойдо! Заснула, чи що? Підтягай подушку вище!

Пані-Кривляка. Від ходячого геморою чую! А ти, Вілле, зобрази на обличчі щось отаке меланхулічне! Підіткнути, хіба що, простирадло?

Об'їдало-Пук (*шльопає Пані-Кривляку по заді, відставленому в нападі старанності*). Уже краще філопукське, Вілле! І трохи світового смутку.

Двері розчиняються. Вбігає Елізабет і негайно ж залазить на ліжко до діда. Поряд з нею, ризикуючи затоптати малятко, вбігла Джудіт. Входять Енн, Холл, Джоан, служниці Кетрін і Сара, Дрюк, а позаду

всіх, поволі, зі схиленою головою, С ь ю з е н . Вона сильно нафарбована.

Мандрівні актори, прийнявши безглузді пози, шикуються за спиною Ш е к с п і р а .

Х о л л (*прокашлявшись*). Отже, я оголосив твоїм домочадцям, Вілле, що медицина тобі підсобила (міру ж Божої допомоги тільки Тобі й оцінювати, о Господи всевишній!), проте ти маєш потребу в постільному режимі на декілька днів. Я дозволив собі зібрати всіх...

Е л і з а б е т (*схопивши Шекспіра за борідку*). Дідусю, а це правда, що мама захворіла витіканням з нирок?

Шекспір. Е-е-е... Це жарт для дорослих, дитинко. А хто це так з тобою пожартував?

Е л і з а б е т . Хто ж, як не Кет. Адже, окрім неї, ніхто зі мною не розмовляє.

Шекспір. Кет пожартувала. Ти ж уже помітила, дитинко, що жарти дорослих бувають і незрозумілі для тебе, і не смішні?

Е л і з а б е т (*насупившись*). Не розумію. І ти, дідусю, зовсім забув про сім'ю в своєму нечестивому Вавилоні. (*Пожвавлюється*). А ти зрозумієш мій жарт, якщо я зараз зроблю калюжу на твоїх простирадлах?

Шекспір (*насупився, передражнюючи внучку*). Не розумію. (*Пауза*). Дитинко, та подивися ти на маму! Якби в твоєї мами було витікання, це вона стояла б у калюжі.

Е л і з а б е т . Дурний ти, дідусю. Хіба не бачиш, який мамчина спідниця широкий поділ має?

Д ж о а н (*шипить*). Прокинься, дияволице! Зійди з місця.

С ь ю з е н випрямляється, піднімає руки. З'єднує їх над головою й робить пару танцювальних кроків. Мандрівні актори аплодують їй та знову завмирають.

Елізабет зіскакує з ліжка, підбігає до того місця, де стояла Сьюзен, сідає навпочіпки та уважно вивчає.

Шекспір. Тепер ти переконалася, дитинко? Кетрін, забери її, а наша з тобою розмова ще попереду. (*Кетрін виводить Елізабет. Шекспір раптом хихикає*). От вже пустунка, зіпсувала мою урочисту промову... (*Випрямляється на ліжку і робить правицею царствений жест*). Отже, ось про що я бажав повідомити свою сім'ю і добрих міщан Страдфорда. Відтепер і назавжди... (*Зітхає*). Так, назавжди я змінюю своє життя і свій *modus vivendi*. Раніше, протягом довгих років, був я лондонцем, що найжджав до Страдфорда привезти грошей для сім'ї і доглянути за купленою тут нерухомістю, а тепер перетворюся на мешканця Страдфорда, який часом виїжджатиме до Лондона у своїх справах. Своєю резиденцією обираю Нью-Плейс, як найпросторішу і найбільш зручно розташовану з моїх маєтностей. (*Нашвидку оглядається*). Ремонт тут потрібен невеликий, а ось меблів брак. Порожненький особнячок, що тут скажеш. Проте я вже замовив усе необхідне в Лондоні та Кембриджі, ці меблі будуть доставлені протягом трьох тижнів. Серед них – наймодніша шафа й розкішне ліжко з новим балдахіном, завісами та постіллю. З лондонського будинку вже везуть скрині з моїм одягом, мій письмовий стіл з паперами, бібліотеку, клавесин і фотелі. Усе це буде встановлено в найкращій кімнаті, й Енн доведеться нею мені поступитися. Я ж їй подарую своє лондонське ліжко, теж вельми непогане.

Енн (*отруйно*). Дякую уклінно.

Шекспір. Хіба? І ще ось що. Я приїхав до Страдфорда не робити гроші, а жити на спочинку й задля свого задоволення. Грошей я заробив достатньо і собі, і вам. Серед вас же тільки друг і зять мій магістр

Холл трудиться, як мурашка, решта ж – із самого народження свого нахлібники та дармоїди. Так от, обіцяю, що утримуватиму вас, як і раніше, ось тільки рахунки тепер вестиму я сам, а не дружина моя Енн. Моя ж мета тепер – насолоджуватися тутешнім спокоєм, здоровим повітрям і чудовою природою нашого зеленого Йоркширу, полювати на оленів в Арденському лісі. Я також буду радий отримувати від своїх домочадців ту частку пошани, що на неї заслуговую як ваш годувальник і добродійник – теперішній та майбутній.

Е н н (*цідить крізь зуби*). На яку-таку пошану до себе може претендувати відставний актор?

Ш е к с п і р . А чи не запаморочилося у тебе в голові, жінко?

Е н н . Швидше в тебе, чоловіче. Ти ж так і не отримав дворянства, хоч і намагався. А я з Хетауеїв. Я шляхтянка.

Ш е к с п і р (*усміхається*). Твоїм тупим мізкам не зрозуміти, чому я припинив клопоти про дворянський герб. Зате я маю титул камердинера його величності, а твоїм сільським родичам нічого подібного навіть і не снилося.

Е н н . Гріш ціна придворному званню, отриманому за кривляння на сцені! І гроші свої ти заробив у сатани.

Ш е к с п і р . Мої гроші сатанинські, Енн? Проте ти не погребувала запустити до них руку.

Е н н , гордовито піднявши голову, виходить. Грюкає дверима.

Ш е к с п і р (*відкидається на подушку*). Щось я втопився. Подрімав би, мабуть.

С а р а (*вклонившись*). А коли, сер, ви повернете мені моє ліжко й постіль? Адже я, сер, ніколи та ні в чому вам не відмовляла, але...

Шекспір. Гей, Дрюче! Покинь куняти та подай мені мій гаманець! (*Дрюк витягає з пазухи великий, набитий повністю шовковий гаманець і з уклоном підносить його хазяїнові. Той розв'язує шнурки, дістає монету й кидає її Сарі. Вона ловить*). Це тобі на відшкодування незручності, Саро, а мій хлопець принесе тобі в кімнату достатньо соломи. (*Підморгує їй*). Ти, Саро, здорова й добра молодиця, і мені куди приємніше полежати на твоїй постелі, ніж на взятій з-під моєї злої дружини. Їй-богу, її простирадла взялися б кусати мене, а подушка – навівати кошмари.

Сара кланяється, Сьюзен фиркає.

Холл. Тобі й справді, Вілле, не завадило б відпочити.

Сьюзен. Батьку, я маю терміново поговорити з тобою!

Джудіт. І я! І я дуже хочу, татусю.

Сьюзен. Тільки віч-на-віч. Усі, усі йдіть. І ти, Джоне!

Усі йдуть, окрім Сьюзен і мандрівних акторів. Останньою, озираючись, покидає сцену Джудіт.

Шекспір. Візьми стілець... Сядь до мене... Дай мені руку... Так, добре... Відпускає ніби. (*Пауза. Більш напруженим тоном*). І ось ізнову з тобою трапилася неприємність, дівчинко моя. Як це вийшло?

Сьюзен (*зітхає*). А ти й справді хочеш почути це, тату?

Шекспір (*різко*). Ні, не хочу. Та й... Чи є на світі батько, якому захочеться таке почути? Проте я повинен тобі допомогти, тому розповідай, зроби ласку.

Сьюзен. Але ж я нічого не пам'ятаю, тату. Тільки п'яні морди, їхній регіт.

Шекспір. Тоді починай з початку.

Сьюзен (покірно). Звідки?

Шекспір. Як ти опинилася в тій веселій компанії?

Сьюзен. І справді, треба із самого початку. Після останнього... останньої неприємності якийсь час я трималася. Потім стало мені нудно. Смертельно нудно! Ось Лізбет тобі поскаржилася, що з нею ніхто не хоче розмовляти. Неначе зі мною хтось розмовляє! Джон вічно зайнятий і через день у від'їзді, Лізбет надто ще мала, до матері загляну – одні скарги на ваш шлюб, і я просто втомилася тебе перед нею виправдовувати.

Шекспір. Ціную твою турботу про мене, дівчинко.

Сьюзен. Мати й справді несправедлива до тебе. А ти сьогодні знову її принизив...

Шекспір. Дівчинко моя! Достатньо й того, що Енн при тобі виливала на мене цебри бруду. А якби ще і я прийнявся вивалювати на тебе нашу брудну білизну, це було б не гідно ні тебе, ні мене.

Сьюзен. Красиво сказано. Ти завжди красиво говориш, тату. Проте тебе не було зі мною, і я знову почала розмовляти з глеком. Канарське вино, воно шипить і душу веселить... Закінчиться вино, відправлю Кет до «Ведмеда», щоб знову глек наповнили. Гроші для мене не проблема: мій Джон тільки прикидається прискіпливим і скупим, насправді ж він щедрий та щодо рахунків безтурботний...

Шекспір. Я завжди казав тобі: не зважай на зовнішність, Джонні – справжній мужик!

Сьюзен. Казав, казав... Ця чумичка Кет почала на мене дивно так поглядати... Послухай, тату, ти не образишся, якщо я тебе про щось попрошу?

Шекспір. Давай, кажи.

Сьюзен. Ти не міг би дихати вбік? Від тебе йде такий винний дух, що мені знову закортіло випити.

Шекспір (*бурчить*). Ось ти й знайшла винуватого. Завжди в усьому батько у вас винуватий.

Сьюзен. Кет почала дивно так поглядати, кажу. Вона ж знає, що мій Джон зовсім не п'є – ну хіба ковток бренді, коли промочить ноги. От і змушена я була самотужки мандрувати з глеком до трактиру.

Мандрівні актори починають «ілюструвати» розповідь Сьюзен: Пані-Кривляка показує, як вона йде спочатку з порожнім глеком, потім із повним, погойдуючись; зображають п'яних; Об'їдало-Пук і Блазень-Бурлака чіпляються до Пані-Кривляки тощо.

Шекспір. У «Ведмеді», ти казала? Старий Ентоні власною рукою тобі наливав?

Сьюзен (*знижує плечима*). Аякже.

Шекспір. Не очікував на таке від щирого приятеля.

Сьюзен. Того вечора я допила залишки в глеку і пішла налити його до «Ведмеда». У голові вже шуміло...

Шекспір. Ніколи більше так не роби!

Сьюзен. Слухаю і підкоряюся, мій капітане! Але знав би ти, яка це нудота – пити наодинці, нишком, у темряві, згасивши свічку! Я була вже веселою, кажу, коли хлопці запросили мене до себе за стіл. Ще пам'ятаю, як погодилася продовжити вечірку в Тома, а далі – тільки морок і туман. Ваш працівник Боб відвів мене додому. А можливо, і приніс.

Шекспір. Так... У тебе було щось із цим Ральфом?

Сьюзен. Начебто ні, тату.

Шекспір. Начебто?! А мені здавалося, що жінка завжди може визначити, чи було в неї злягання з мужиком, чи ні.

Сьюзен. А-а-а... Ознаки такі, що нічого не було. А якби наважився б тварюка Ральф *(похмуро усміхається)*, потім гірко пошкодував би.

Шекспір. Он як. *(Замислюється)*. Гаразд. Я вже домовився про все з твоїм чоловіком. Ти негайно подаєш скаргу до церковного суду, звинувачуєш молодого Джона Лейна в наклепі. Твій чоловік засвідчить перед судом твоє здоров'я, а Боб Вотскотт – твою порядність. Якщо священик стане тебе допитувати, скажеш, що Ральф прийнявся тебе тискати проти твоєї волі, ти почала вже боятися, що не зможеш від нього відбитися, і вирішила налякати, збрехавши, ніби хвора на французьку хворобу. Усі судові витрати я сплачу.

Сьюзен. Спасибі, тату. *(Цмокає батька в лоб)*.

Шекспір. Мені ніяково з тобою про це... Коли суд завершиться – і не раніше (недобре примушувати нашого чесного Джона до клятвopорушення) – ти попрохай чоловіка оглянути тебе. Якщо, не дай того Бог, ти й справді підхопила...

Сьюзен. Треба ж, тепер знову... Та чи буде цьому край? Я, що ж, на допиті?!

Шекспір *(кричить)*. Не бажаю нічого про це чути! Не бажаю нічого знати! *(Пауза. Спокійно)*. Твій чоловік добрий лікар. Іноді йому вдається перемогти хворобу. Призначить лікування – пий усі ліки, роби все, що накаже. І віруй, що вилікуєшся. Добре?

Сьюзен *(відвернувшись)*. Гаразд, тату.

Шекспір. І тобі треба наповнити своє життя. Я ось подумав... Добре б тобі зацікавитися ремеслом твого чоловіка. Ти ж грамотна! Почала б потихеньку почитувати його книжки...

Сьюзен. Вони всі латиною, тату.

Шекспір. Є в нього і нашою мовою, я бачив. За обідом підкинеш нікчемну думку з лікарської книги – от

здивуєш, от потішиш старину Джонні! І розпитуй його про цілющі трави, запам'ятовуй, що скаже. І привчи до того, щоб, виїжджаючи, чоловік залишав на тебе свій дорогоцінний лікарський город. Ти не знайшла в нашому доброму Джонні палкого коханця, але якщо прислухаєшся до моїх порад, знайдеш у ньому щирого приятеля, вчителя й компаньйона.

С ь ю з е н . Та хіба? Спасибі тобі, тату. *(Пауза)*. Піду я, мабуть.

Шекспір. Коли Джудіт, як і раніше, сюди добувається, скажи їй, хай заходить.

С ь ю з е н поволі, з опущеною головою, йде.

Пані-Кривляка *(стоячи ззаду, кладе руку на плече Шекспіра)*. Сумна історія, Вілле.

Шекспір *(не обертаючись)*. І в п'єсу її не вставиш, друже.

Пані-Кривляка *(долонею хлопає Шекспіра по плечу)*. Осоружний! У тебе завжди лише одне на думці!

Вбігає Джудіт. Останні до ліжка кроки робить поволі. Пильно вдивляється в батька.

Джудіт. Слава Богу. А то мені вже здалося спрощення...

Шекспір *(ласкаво)*. Гарзд уже, я розумію: квапилася побачити батька – і не причесалася. А ось звідки в тебе пера у волоссі? *(Вправно дістає в неї з волосся перо, показує)*.

Джудіт *(здивовано)*. Пера? Так, звідки?

Шекспір. Здається, я зрозумів. Ти, слухняна батькова дочка, усе ж таки навчилася писати. Як тільки перо в тебе затупиться, ти його встромляєш у зачіску й береш нове. Хіба я не вгадав?

Джудіт. Але ж я не вмію писати. Та й що мені писати, таточку? І це перо куряче, а пишуть великими, гусячими. Ти, що ж, мене за дурку маєш? (*Придивляється до нього*). Та ти кепкуєш з мене?

Блазень-Бурлака безгучно демонструє, ніби вмирає від сміху. Пані-Кривляка вказує на нього пальцем, Об'їдало-Пук крутить пальцем біля скроні.

Шекспір. А чом би мені й не пожартувати, донечко? Твоя старша сестра он як здорово пожартувала над усіма нами.

Джудіт. Так довго не було тебе, таточку, що я зовсім забула, як з тобою розмовляти. Коли я виходжу до сніданку (або там до ланчу), повністю прокидатися зовсім не обов'язково – і так обійдеться. А ось із тобою...

Шекспір. Тепер я зрозумів, звідки в твоєму волоссі з'явилося перо.

Джудіт. Ну так, звідки ж іще, як не з подушки? Я тепер сплю цілими днями. Ночами теж. Що поганого в цілодобовому спанні? Я ж не поденниця в тебе і не зобов'язана з ранку до вечора заробляти собі на хліб. Як-не-як, а онука бейліфа цього міста і дочка королівського камердинера. І ще: хто спить, той не грішить. І ось ще: уві сні швидше проходить час, і легше дочекатися твого приїзду, таточку.

Шекспір. О боги всемогутні...

Об'їдало-Пук (*пошепки на вухо Шекспірові*). Яка цілісна система світогляду, Вілле!

Блазень-Бурлака (*відитовхує його*). Скажи краще: сноогляду.

Шекспір (*пошепки*). Заткніть пельки обидва, ви, розумники!

Джудіт. Як осоружно прошурхотіло. Щури? Але в будинку не було щурів. Хіба що зайда й на двох ногах.

Твоя розпрекрасна Сьюзен, таточку. Крися з червоними очицями! Крися! Крися!

Шекспір. Ти несправедлива до старшої сестри, Джудіт.

Джудіт. А ти упереджений до неї, таточку. Якби стало в тебе силоньки, носив би свинюку на руках. Кажеш, що вона ловко над усіма нами пожартувала? Та Сьюзен зганьбила нас усіх, зганьбила. От! Проте ти з нею першою став шушу-шушу – ні, щоб заспокоїти мене, твою чесну дівчинку. Правильно мама говорить, що ви зі Сьюзен обоє рябоє: тільки ти пиячиш і волочишся в Лондоні та завжди знаходиш, чим перед мамою виправдатися, а Сьюзен тут у всіх перед очима.

Шекспір *(уїдливо)*. Я визнав би необхідним виправдовуватися перед Енн і тобою в одному лише випадку. Це якби лежав зараз безпорадним, а ви прали б сусідську білизну, щоб заробити нам на прожиток і мені на ліки.

Пауза. Мандрівні актори приймають пози, що комічно зображають відчай.

Джудіт. Пробач мені, таточку. Надто вже ти мене розсердив.

Шекспір. Мир, чи то як?

Джудіт. Мир, таточку. Ну, давай. *(Протягує вперед кулак, розпрямляє і згинає мізинець. Шекспір повторює її жест і чіпляє своїм мізинцем мізинець дочки).*

Шекспір	}	Цур, не битися,
Джудіт		Не щипатися!
(разом)	}	За волосся не тягати,
		І в пику не плювати!

Шекспір. У Сьюзен, дівчинко ти моя заздрісна, справа була більш термінова, от чому я й почав з неї.

Джудіт. Моя справа теж дуже термінова. Вона наколобродила й лише сама винна в нашій ганьбі. А хіба я, чесна дівчина, у тому винувата, що ось-ось перетворюся на стару діву? Ти, таточку, повинен терміново видати мене заміж. Та ти ж і обіцяв.

Шекспір. Гм. А скільки тобі, донечко, точно років?

Джудіт (*стиснувши губи*). Двадцять вісім мені.

Шекспір (*мрійно*). Ти народилася в двійнятах разом із бідним Хемнетом, і я чудово пам'ятаю, якого жаху зазнав, опинившись до свого ще повноліття батьком трьох дітей. Адже я навіть і притулку свого тоді не мав, ми жили в будинку твого покійного дідуся на Хенлі-стріт. А дай я підрахую... (*Рахує на пальцях*). Тобі зараз повних двадцять дев'ять років.

Джудіт. Тим гірше.

Шекспір. Ну, не тридцять же, донечко.

Мандрівні актори хапаються за голови.

Джудіт. Тепер ти звільнився від справ, нарешті. Сам же нам сказав, що приїхав назавжди. Ось і виконай свій батьківський обов'язок: знайди мені чоловіка.

Шекспір. Ну, не негайно ж! Дай мені передихнути. Невже ти не помітила, що я хворий?

Джудіт. Хто там тебе знає, ти ж такий облудник, таточку. Проте це твій батьківський обов'язок. Ти дав мені життя, спасибі тобі велике, а зараз дай мені чоловіка – і тоді вже можеш спокійно помирати.

Шекспір (*здивовано переглядається з мандрівними акторами*). Ти знаєш, я вирішив із цим не поспішати. Підготуватися ж треба: вибрати добре місце для могили, скласти епітафію, замовити модний саван.

Мандрівні актори з початком наступної репліки Джудіт починають розігрувати пантоміму на сюжет «сплячої красуні».

Джудіт. Гадаєш, навіщо я сплю цілими днями? Уві сні я зберігаю свою свіжість і красу, як та спляча принцеса, що проспала тридцять років і ще три роки, аж поки її не пробудив суджений. Частіше мені сняться всілякі нісенітниці, іноді я навіть пригадати не можу, що мені привиділося, проте деколи я зустрічаюся уві сні зі своїм нареченим, прекрасним юнаком.

Шекспір (декламує).

А чи не ельф,
Облудник зухвалий та безсоромний,
Твій сон бентежив?

Джудіт. Що? А чи не перевтомився ти, таточку? (Кладе долоню йому на лоба, похитує головою). Я казала про те, що мені снився наречений, такий няшка. Восстаннє він прийшов до мене в лискучому єдвабному вбранні, у розкішному капелюсі, у такому ж, як у тебе, і з сяючим серед ночі обличчям – дуже, до речі, схожий на мою подружку Мері Грін, немов би брат її, хоч і не має Мері брата-юнака...

Шекспір. Мері, дочка олдермена? Ця білява пискля в замазаних травною панталончиках?

Джудіт. Ну, теж мені пригадав... Тепер Мері – перша красуня на нашій Тепел-стріт, хоч насправді найгарніша тут – це я в тебе. До речі, таточку... Мері, захиляючись, читає якусь твою надруковану книжку, мало не напам'ять заучує, і просила мене, щоб з тобою познайомила, прямо на коліна ставала. Як не зустріне

мене в церкві, так і запитує, так і нагадує: «Чи не приїхав ще твій імпузантний батько? Не забудь мене до себе запросити, щоб мені з ним побачитися!».

Шекспір. Ще чого! Жодних візитів, поки не привезуть меблі та все моє вбрання! (*Підкручує вуса*). А що ця гарненька Мері ще про мене говорила? І що про мою книжку? Про яку саме?

Джудіт. Ще чого! Буду я запам'ятовувати такі нісенітниці! А ти не ухиляйся, таточку. Ну, пообіцяй же своїй дочечці, що завтра ж заходишся шукати для мене чоловіка.

Шекспір (*зітхає*). Добре. Звичайно, я видам тебе заміж. Але ж і ти маєш мені допомагати, взявши на себе свою частку клопотів і обов'язків. Слухай же. Мені дуже ніяково запитувати тебе про це, проте чи зберегла ти свій дівочий скарб, без якого заміж, як деякі вважають, ані ногою?

Джудіт. Так, уже чим-чим, а цим я можу пишатися. Можу навіть запропонувати матронам оглянути мене.

Шекспір. Так ти читаєш апостола Павла? От не чекав...

Джудіт. Та ні, запам'ятала з проповіді преподобного отця Джона Роджерса. Він тоді описував розпусту в стародавніх християнських общинах – народ у церкві відразу ж перестав нашіптувати й фліртувати, а молодь, та, затамувавши подих, його слухала.

Шекспір. Так, велика це книга, Біблія. Але ти мене порадувала: адже я, чесно кажучи, побоювався, що в тій давній історії з молодим Темплом...

Джудіт (*похнюпилася*). На жаль, ні. А точніше, так на щастя. Тепер уже можна тобі в тому зізнатися, таточку, але мама тоді мені порадила використати той

же мисливський прийом, яким колись спіймала в свої тенета тебе. Проте осоружний Джеррі злякався і ганебно втік. Втім, я вже на нього пересердилася.

Шекспір. А нумо, дочечко, підведись і пройди, щоб я міг тебе розглянути. (*Пані-Кривляка передражнює Джудіт, утрируючи її манірні звички*). Ні, ти не кривобока, бог милував.

Джудіт (*береться в боки*). І з чого б оце мені бути кривобокою?!

Шекспір. Забобон є таким чоловічий: якщо стара діва, так обов'язково кособока. І звідки воно пішло, насправді, якщо твої заміжні однолітки бувають стрункими, кров з молоком?

Джудіт. Зате в мене ноги гарні. Як у тебе, таточку.

Шекспір. А ну, покажи.

Джудіт підтягає вгору спідницю. На ній панталони майже до щиколоток і черевики на пару розмірів більші, ніж треба. Пані-Кривляка витріщає очі, Об'їдало-Пук і Блазень-Бурлака затуляють свої розчепіреними пальцями.

Шекспір (*невпевнено*). Та, мабуть, гарні. Втім, твоїх ніг однаково ніхто не побачить.

Джудіт (*опустивши поділ*). А ось чоловіка ти мені знайди з гарними ногами.

Шекспір. Про чоловіка – потім. Я ще про тебе не все сказав. Чи знаєш, донечко, у кого я спостерігав найкращий колір обличчя? У молочниць і в торговок сиром та сметаною на Ротер-маркіт. Ось і тобі добре б щодня прогулюватися під парасолькою на сироварню Кемпбеллів і дихати тамтешнім повітрям. А не вдасться повернути на щічки рум'янець, попроси для цієї справи рум'ян у своєї матері або в Сьюзен. І роздобудь

обов'язково маленькі щипчики, щоб позбавлятися волосків під носом і на підборідді.

Джудіт. Де ти їх знайшов?!

Шекспір. Поверни голівку. Так, я не помилився. Добудь персидської хни і починай уже зафарбовувати сиві пасма. Мені зараз спало на думку, що ти, мабуть, зовсім не заглядаєш у люстерко.

Джудіт. Я своє розбила, таточку. Під настрій.

Шекспір. Не біда! Як тільки прийдуть мої речі, я позичу тебе одне зі своїх венеціанських дзеркал. Адже тепер мені не треба буде перевіряти, чи достатньо красиво моє волосся спадає ззаду на комір. (*Zitxae*). Не сумніваюся, втім, що ти й сама відразу ж побіжиш чистити пір'ячко, як тільки на обрії з'явиться отакий міценький вдівець-чепурунчик.

Джудіт. Удівець?! Та ніколи в житті! Не потрібен мені такий чоловік, як у Сьюзен – старий, лисий, згорблений та ще й підсліпуватий!

Шекспір. Ти несправедлива до зятя. Він був для нас, як манна небесна, і щастя наше, що йому сподобалася Сьюзен, що він приїжджий, з Бедфордшира, і, зайнятий своєю лікарською наукою, не прислуховувався до пліткарів. Адже твоїй сестрі було вже двадцять чотири роки, і всі страдфордські парубки начулися про її слабкості та про скандальну вдачу. У Сьюзен вистачило розуму зрозуміти, що це останній шанс, вона й не опиралася.

Джудіт. Та пам'ятаю я, пам'ятаю...

Шекспір. І Джонні не був удівцем, він одружувався в тридцять, проте першим шлюбом. Боюся, що для тебе мені не вдасться знайти молодого неодруженого, та ще й порядну людину – і не мрій. А ось обкрутити вдівця з дітьми, це ще реально. Та й те в тому тільки випадку, якщо я покручу в нього під носом

приманкою: сто фунтів, мовляв, залишу в заповіті тобі, Джудіт, і ще сто фунтів у власність твоїм дітям, якщо в тебе будуть. А не йому, зрозуміла? Якщо не виявишся останньою дуркою, чоловік не зможе тоді обчистити тебе і кинути.

Д ж у д і т . Чому ти тільки зараз пояснив мені все це? Яке жорстоке життя, таточку! (*Тікає, ридаючи*).

Мандрівні актори, подивившись услід Д ж у д і т , оточують Ш е к с п і р а .

Об'їдало - П у к . Ось ти й повернувся до рідного міста, творцю, що прославив Страдфорд.

Ш е к с п і р (*відмахнувшись*). Скажете таке, хлопці...

Б л а з е н ь - Б у р л а к а . Триумфуючі городяни зустріли тебе посеред Клоптонського моста, примусили вислухати вітальне слово головного олдермена, складене кульгавими ямбами, увінчали лавровим вінком, сплетеним дружиною бакалійника, і на руках віднесли на ложе, засипане духмяними польовими квітами.

П а н і - К р и в л я к а . Кохана дружина оточила тебе ніжною турботою, а дочки розчулили своїм щебетанням і милими сюрпризами.

Синхронно розкланюються.

Ш е к с п і р . Поживемо даліше – побачимо більше, але для цього мені доведеться спочатку ожити. (*Відкидається на подушку*).

Акт другий

5 листопада 1613 року. Теплий та сухий осінній вечір. Страдфорд. Сцена являє собою кабінет, обставлений Шекспіром після того, як він влаштувався в Нью-Плейс. На початку акту на сцені стоять громіздкі меблі – клавесин, два фотелі та ліжка. У настінній жирандолі горять три свічки.

Мандрівні актори, кривляючись, вносять плоскі макети книжкової шафи, письмового столу з багатоповерховими надбудовами, трюмо і...каміна, в якому палають намальовані дрова. Збираються на авансцені, обтрушують руки.

Витонченою ходою входить Шекспір у найкращому своєму вбранні.

Шекспір. Спасибі, братики. Можете тепер відпочити. Тільки ось там, за дверима. *(Десь неподалік баштовий годинник б'є вісім разів. Після паузи відбиває ще дві четверті. Шекспір задоволено киває головою).* Дами, вони завжди спізнюються. До мене сьогодні рано чи пізно прийде дівчина. Тепер уже точно пізніше, а не раніше.

Об'їдало-Пук *(приставляє долоню до вуха).* А чом би нам і не підслухати?

Шекспір. Я мрію про те, що наша з Мері бесіда буде з тих, які погано вплинули б ось на її моральність. *(Показує на Пані-Кривляку).*

Блазень-Бурлака. З мріями обережніше, Вілле! Особливо в твоєму небезпечному віці. Розмієшся, розмієшся – а тобі мокрим лопухом по носі.

Шекспір. Ніби я сам не знаю! *(Випроваджує їх).*

Майже відразу ж стукають у двері. Не чекаючи відповіді, входить Дрюк.

Дрюк. До вас молода дівчина, хазяїне. Каже, що вона міс Мері Грін. *(Протягує хазяїнові срібну тацю)*.

Шекспір *(бере з таці складений папірець)*. Вона принесла, а навіщо? *(Підходить ближче до жирандолі, розгортає папірець і читає)*. «6 травня 13 року А. Д. Каплун – 2 шилінги 6 пенсів. До того ж соус – 4 пенси. Херес – 1 шилінг, 3 пенні. Хліб – ½ пенні. Сплачено!». Що за диявол? Де твоя совість? Підсовувати таке страдникові на дієті...

Дрюк. Хазяїне, я своїми очима бачив, як у найкращих домах столиці перш, ніж впустити гостя, слуга приносить на таці папірець. А цей чим поганий?

Шекспір *(суне йому папірець)*. Кінчай зі своїми дурницями, Дрюче! А дівчину запроси.

Дрюк зникає, і майже негайно входить Мері. Ставить ноги витончено, носками назовні. Присідає перед Шекспіром, той кланяється у відповідь.

Мері. Доброго ранку, сер. *(Пауза)*. Я встигла чимось розчарувати вас?

Шекспір *(люб'язно)*. Доброго, прекрасного вечора! Від щирого серця бажаю, щоб він таким для вас і залишився. І про яке розчарування говорите ви, Мері? Я нещодавно пригадав вас підлітком, а відтоді відбувся неймовірний прогрес. Сідайте, прошу вас.

Мері. Дякую вам. *(Знімає плащ, кидає його на спинку крісла, сідає, за нею й Шекспір)*.

Шекспір. На кухні є солодощі. І чи не покликати сюди zarazом мою дочку Джудіт, вашу подружку?

Мері. Дійсно, я...

Раптово двері розчиняються після удару ногою, і до кабінету влітає Енн. Витріщає очі на чоловіка й Мері.

Енн. Чим це в тебе смердить? Ах, це ти, Мері, до чого ж приємна зустріч! А я післяобід якраз зібралася зазирнути до твоєї матері, ось і маю тепер, про що з нею поговорити. *(Розвертається та йде, грюкнувши дверима).*

Мері. І як це вас трапило одружитися із цією старою відьмою!

Мері й Шекспір водночас випливають з крісел і кидаються до дверей. Мало не стикаються лобами біля дверної ручки, потім Шекспір дістає з кишені штанів ключа й урочисто його демонструє. Замикає двері. Обидва, задоволено посміхаючись, повертаються в крісла, Мері – широкими кроками, перевалюючись. Сідають, цього разу розвалюються в кріслах, Шекспір кладе ногу на ногу.

Шекспір. На твоє запитання коротко не відповісти. Мені, дурню, було дев'ятнадцять, їй – двадцять шість. Оскільки тепер неприємності все одно не уникнути... Давай, Мері, зізнавайся, навіщо ти хотіла мене побачити.

Мері *(похнюпившись)*. Важко так уже відразу, сер.

Шекспір. Та який ще я тобі «сер»? Будь зі мною на «ти», а друзі називають мене «Віллом».

Мері. Спробую, сер.

Шекспір. Невже й тобі теж учувся тут якийсь сморід?

Мері. Зовсім ні. Там, біля дверей, мені здалося, навпаки, що від вас дуже приємно пахне. Зовсім не так, як від мого батька, сер.

Шекспір. Ще б пак! Це найдорожчий французький парфум, який тільки можна було дістати в Лондоні. Та

й камзол мій пропахнув назавжди іншими пахощами (*зітхає*), пахощами минулих літ.

Мері. А ви все ще хочете запросити сюди Джудіт?

Шекспір (*похитавши головою*). Прохаю ще раз: на «ти» та «Віл».

Мері. Знаєш, ... Вілле, а я в дитинстві сама пробувала робити парфуми. Квіточки бузку набивала до пляшечок і заливала водою. У нас тоді дідусь помер, а пляшечки від ліків залишилися.

Шекспір. І вийшло?

Мері. Та ні, тільки пелюстки просмерділи. Я дуже засмутилася тоді, дурна. Чи не було такого й у вашому дитинстві, Вілле? Адже ви писали, що взимку квіти гинуть, проте їх аромат – летючий бранець у стінах із скла, зберігає їх красу.

Шекспір. Хіба? А в дитинстві я і гадки не мав, що на світі існують парфуми. (*Усміхається*). Я мав інші забави та турботи.

Мері. І в мене, Вілле, могла бути сьогодні інша забава. Адже сьогодні 5 листопада! Палитимуть опудало Гая Фокса, але я зважила за краще, відпросившись на свято, прийти до тебе.

Шекспір. Отже, я переміг Гая Фокса. Майже як добрий наш король Іаков. Я і король Іаков. Смішно.

Мері (*обережно*). Що ж тут смішного, Вілле? Наказано королем, його величністю, святкувати роковини Порохової змови, от ми, його вірні піддані, і святкуємо. Так мій батько казав сьогодні за сніданком.

Шекспір (*швидко*). ...розмахуючи виделкою і ножем? Старина Томас, як завжди, має рацію. І ти ще встигнеш подивитися на процесію, адже солом'яну ляльку підпалять о дев'ятій.

Мері (*показує на вікно*). А чи не побачимо ми феєрверка звідси?

Шекспір. На жаль, ні. Мені дуже шкода, Мері, проте я навмисне вибрав для кабінету кімнату, яка виходить вікнами до нашого тихого саду.

Мері. До речі, Вілле, я хотіла тебе запитати. Ти так здорово, з таким столичним шиком одягнений, ти такий блискучий кавалер – ну просто, ну просто...

Шекспір (*присуває крісло ближче і нахиляється вперед*). ...аж пальчики оближеш?

Мері (*хихикає*). Та ні... Ну просто е-ле-гант-ний. Ось. Сподіваюся, я не сказала нічого непристойного? (*Шекспір сідає прямо й енергійно жестикулює, заперечуючи*). Я і хотіла запитати: чому ж тоді ти не носиш кишенькового годинника?

Шекспір. Ах, ось ти про що... Я було завів собі «нюрнберзьке яйце» в Лондоні, проте з часом зрозумів, що воно мені заважає, а не допомагає в справах. Крихітний годинник іде зовсім не так точно, як баштовий, і розходиться з ним. А власник кишенькового годинника звекає до зручності, до того, що в будь-який мент може дізнатися, котра година, і мимоволі віддає перевагу своєму годиннику перед міським. Проте переважна більшість людей, з якими доводиться мати справи, керується саме міським годинником. Навіщо ж, подумав я, мені зайві непорозуміння? А тут, до речі, чудово чути, як б'є годинник на куполі Критого ринку.

Мері. Я, здається, зрозуміла, сер. Коли я про те ж запитала в батька, він мені просто пояснив, що годинник зайва розкіш, від диявола. (*Оглядається. Побачивши клавесин, хлопає в долоні*). Зате маєш клавесина! Як здорово! Прощу тебе, дай мені пограти, Вілле, миленький, ну будь ласка!

Шекспір (*піднімає брови*). Ти хіба вмієш? А в кого вчилася?

Мері. Та не вмю я зовсім! Я завжди мріяла почути, як клавесин звучить під моїми пальцями. І хіба, як не

натискуй на клавіші, чи не музика полетіться із цього гарненького ящика?

Шекспір (*задумливо*). Ти мене поставила в глухий кут. І справді – чи будуть такі звуки музикою? Проте друзі-музиканти говорили мені, що в їхньому мистецтві існують суворі правила. Я написав для них кілька пісенок, щоб поклали на музику, а вони навчили мене простим тра-та-та, тру-ля-ля.

Мері. А ви не могли б зіграти й заспівати для мене ці пісеньки? Ну, прошу вас, Вілле!

Шекспір. З мене поганий співак. А ті пісеньки... Вони, як би це сказати, для чоловічої компанії. Мені було б ніяково співати їх для тебе. (*Підкочує до клавесина своє крісло*). До мене, Мері! Я тебе дечому повчу.

Шекспір грає вправу, нині відому як «Собачий вальс», потім усаджує Мері в крісло й показує їй, як зіграти.

Мері (*грає самотужки і сміється від радості*). Ти мене лоскочеш борідкою, Вілле!

Шекспір. Дуже мені треба!

Виходить на авансцену і починає вправно танцювати «морисів танець». Оскільки тепер ніхто не знає, як виконували цей англійський старовинний танець, режисер може сам придумати його рухи.

Раптово Шекспір хапається за живіт, зупиняється, оглядається й, зігнувшись, добирається до ліжка, на яке й падає.

Тим часом Мері озирається. Не побачивши господаря інструменту, обриває «Собачий вальс», і починає тикати в клавіші пальцями, як спаде на думку. Ерудований меломан із здивуванням розуміє, що Мері грає... початок «Сюїти для фортепіано, опус 25» Арнольда Шенберга.

Шекспір. Мері!

Вона не чує, продовжує грати. Нарешті, відчуває недобре, залишає клавесин і починає шукати зниклого господаря кабінету.

Мері. Вілле, ти куди сховався? Агов! *(Знаходить у ліжку з напівзапнутою завісою)*. Нічого собі!

Шекспір *(задихаючись, збентежено)*. Вибач, напад... Живіт ніби перерізує... Ножем... Скоро минеться... Ти йди поки, пограй.

Мері. Ще чого! Чим тобі можна допомогти, бідненькому?

Шекспір. Хіба що ти ляжеш на ліжко... і покладеш голову мені на живіт. Одразу ж полегшає.

Мері. Але ж спідницю помну!

Шекспір *(мляво, голосом вмираючого)*. А ти зніми її... спідницю...

Мері. Бач, чого надумав! Уже краще хай помнеться. *(Рішуче вкладається на ліжко поряд з Шекспіром, кладе йому голову на живіт)*.

Негайно ж ліжко нахиляється у бік залу (градусів 45), так що глядачі отримують можливість спостерігати, що відбувається на ньому.

Шекспір. Соромишся зелених плям на своїх панталончиках? Знову забруднилася, граючи на траві?

Мері *(хихикає)*. А ти ще й мариш... Проте ти мав рацію, Вілле: отак зручно лежати, коли ліжко таке величезне, як у тебе. Я так тільки в дитинстві з мамою валялася, у лісі на галявині.

Шекспір. За наукою, у цьому положенні тобі навіть не треба нічого говорити: твої думки самі перетікають з твоєї голови в мої груди, у моє серце.

Мері. Прибери руки! Зовсім і не треба було саме на мені показувати, де в людини груди. І хіба твоє серце – у животі? Добре ще, що в тебе там не бурчить.

Шекспір. Я повинен був переконатися, що в тебе груди не звисають до пупа.

Мері. Зовсім і не звисають. А ось тобі по руках! Ось тобі!

Шекспір (*повчально*). Ось якби ти прийшла в святковому і більш модному платті, я міг би обійтися без дотикових досліджень. Он королева Бесс (упокой, Господи, її просвіщенну душу!) і в шістдесят показувала на прийомах свої груди, щоб придворні переконалися, що вони в неї гарні та невинні.

Мері. А хіба її величність із графом Дадлі не...?

Шекспір (*прикладає палець до губ*). Тсс... Щось не проникають мені в серці твої думки: крутишся ти все, Мері. Давай запитуй, що хотіла запитати.

Мері. А... З тобою так забавно, Вілле, що навіть дивно повертатися до тієї справи, з якої прийшла. Скажи краще, де ти навчився так здорово танцювати? Звичайно, я, коли грала, тільки на клавіші й дивилася, проте і на тебе встигла скоса поглянути.

Шекспір. Я навчився танцювати, коли найнявся актором. Вистава в театрі звичайно закінчується танцями, а виконують їх молоді актори, яким доводиться танцювати набагато майстерніше, ніж придворним дамам і кавалерам. Лондон – це воістину чарівне місто, Мері! Тут, у Страдфордї, ну хто я був? Незграбний дивак, та й годі... А в Лондоні я зумів навчитися всьому, чому тільки побажав. І, як кажуть, у деяких мистецтвах досяг досконалості.

Мері. Але ж ти не навчився співати, Вілле.

Шекспір. Це ще як сказати... У комедії я зумію заспівати пісеньку, якщо знадобиться. Але в співі головне не майстерність, а голос. Красивим і сильним голосом людину наділяє Бог. Я й тепер упевнений, що

спромігся б оволодіти будь-яким ремеслом, дозволеним мені моєю фізичною природою.

Мері. Хвалько.

Шекспір. Чому ж? У нашій країні людина має достатньо свободи, щоб вибрати собі будь-яке ремесло, а мистецтва... Хіба вони вже досягли такого ступеня досконалості, що не дозволяє оволодіти ними будь-якому хоч трохи здібному учневі?

Мері. Гаразд. Я давно чула про вас, Вільяме Шекспіре, джентльмене, що вас медом не годуй, дай тільки похвалитися.

Шекспір. Я зараз же, міс, спростую цю несправедливу думку, просто замовкнувши. Адже не секрет, що хвалько зупиняється, тільки коли від нього втече останній слухач. Отже, якщо ти хочеш встигнути на свято... Про що ти хотіла мене запитати?

Мері. Сказати б, Вілле, моя справа... вона якби й не тільки моя. Тобто справа у мене не особиста, а скоріше навіть спільна, точніше суспільна. Я прийшла як представниця корпорації освічених дівчат Страдфорда.

Шекспір. Нічого собі!

Мері (*швидко*). Взагалі це церковний гурток юних штопальниць при нашій церкві святої Трійці. Преподобний Джон Роджерс знайшов у ризниці облачення католицьких ще патерів та їхніх помічників, тепер не потрібні. Ось йому і забандюрилося продати це добро хоч би й за безцінь, тільки полагодивши спершу. Для цього він зібрав дівчат із добродесних сімейств і поставив над нами Бренду Неш, поважну дружину голови церковної ради.

Шекспір (*удає, що злякався*). О!

Мері. На наше щастя, старенька виявилася не тільки глухою – ледве встигаємо ми розсістися після

ланчу в ризниці та зашарудіти шовком і парчею, як вона негайно ж поринає в здоровий сон. А за нею і твоя дочка Джудіт починає посвистувати носом. Дивно все-таки, Вілле, що твої здібності аж ніяк не відгукнулися в твоїх дочках. (*Придивляється до Шекспіра*). Ей! Ти що ж – заснув?

Шекспір (*підкидається*). Ні, як можна... А стосовно дочок, мені доводилося чути й протилежну думку. Ти продовжуй, Мері, продовжуй. Їй-богу, ти мене заінтригувала.

Мері. Скільки затхлих отих риз встигли ми заштопати насправді, це вже інша річ, зате базикаємо ми там абсолютно вільно – і про все, що нам тільки на думку спаде. А головне, шукаємо відповіді на ті запитання, на які дорослі нам не відповідають. Чому, наприклад, дівчаток не приймають до граматичної школи, а вчать тільки читати-писати, та й то не всіх? Адже тим самим нам перетинають усі шляхи в життя, відкриті для чоловіків. Без латині не вступиш до університету, університети ж мало чим відрізняються від чоловічих монастирів, що були за папістів, і якби дівчина, навчившись латині хоч би й від мандрівного вчителя, сунулася б до того ж Кембриджа, її без зайвих слів відправили б до Бедламу. Але без університетського ступеню не станеш ні лікарем, ні архітектором, ні...

Шекспір (*швидко*). ...зате королевою можна стати.

Мері. Не збивай мене! Чоловіки жодну жінку не пустили б в королеви, якби не було цариць уже в давнину. Про царицю Савську й Біблія свідчить.

Шекспір. Ага. Ось ти хочеш стати лікарем... Отже, ладна й сечу пацієнтів пити?

Мері. При чому тут це? Через підступність і брутальність чоловіків жінка не може стати офіцером,

капітаном корабля й навіть простим матросом, комерсантом, актором, лихварем, бодай тюремником і катом – а це професії, що не вимагають університетської освіти!

Шекспір. Не зовсім так. Є баби-пронози, ось вони самовільно стають відмінними комерсантами та лихварями, знавав я таких. Так само, як і баб-тюремників, баб-катів – гарненько спроможна така угробити чоловіка, не вдаючись до катівського меча або петлі. І здається мені, Мері, що ти перебільшуєш значення університетської освіти. Прямо як та купка кембріджських чистоплюїв і горлодерів, що в ній верховодив покійний п'яничка Роберт Грін. Вони самі себе охрестили «університетськими розумниками» і кричать на всіх перехрестях, що тільки випускник Оксфорда або Кембриджа здатний створити що-небудь путяще. Немов би Плавт і Теренцій кінчали університет! А мене називають «англійським Теренцієм». І тепер я тільки щасливий тим, що менше, ніж Грін або покійний мій приятель Марло, убив золотих років молодості на нудне зубріння. Ну...

Мері. Вілле!

Шекспір. Не заважай! Ну, сама зваж, які знання, що їх я позбавлений, виносять вони з університету? З богослов'я, з юриспруденції, з медицини – ось які! Про корисність богослов'я промовчимо.

Мері (*морщить лобика*). Промовчимо.

Шекспір. Про мою думку щодо медицини ти могла вже здогадатися. (*Пауза. Зітхає*). Та бог із нею, з медициною. Юридичні знання корисні, нема про що сперечатися. Проте що заважає мені звернутися просто до збірників законів, замість того щоб платити чималі гроші за пишномовні теревені адвоката?

Мері. Вілле, дозволь усе ж таки тебе перервати. Я пригадала про проблему обурливого нерівноправ'я жіночої статі для того тільки, щоб показати тобі, наскільки серйозні питання обговорюємо ми в нашій корпорації. Не йдеться про твою думку, ми плануємо зустрітися для цього з більш освіченою людиною.

Шекспір. Дякую уклінно. *(Кладе руку їй на груди)*.

Мері. Руки прибери! Хоча... Твоя думка про уявну непотрібність знання мені сподобалася. Ну, насправді, ось не знаю я, хто він такий, твій неосвічений Теренцій – і мені від цього ні холодно ні жарко... Та прибери ти руку, нарешті!

Шекспір *(прибирає руку, повчально)*. А якби ти дізналася про Теренція, стала б багатшою. Збагатіла б розумово тобто. І тоді, можливо, не вважала б за неосвічену цю людину, про яку мало що знаєш. Ах, так... Я протягував куди не треба руку не тільки тому, що мені дуже цього хотілося, але ж і як науковий аргумент.

Мері. Аргумент? Чого аргумент?

Шекспір. Що відмінності між статтями обумовлені природою, ось чого: мене так і тягне доторкнутися до тебе, а тобі подібне і на думку не спадає.

Мері *(муркоче)*. Це ти так гадаєш, Вілле. М'якенький такий... Та заспокойся ж ти, лежи як лежав, кажу! До тебе ми вирішили звернутися зовсім з іншого питання, тому що вважаємо тебе в ньому експертом. Це питання про природу пристрасної любові.

Шекспір *(трагічним тоном)*. Що ж ти відразу не сказала? Як багато часу ми витратили марно!

Мері. Це не жарти! Ти найбільш уславлений страдфордський розпусник за всі часи. Чоловіки у «Ведмеді» та «Лебеді» розповідають про тебе непристойні анекдоти, які, врешті-решт, доходять і до нас, дівчат. І водночас ти автор найсолодших

сонетів, надрукованих Томасом Торпом у Лондоні роки три тому. Я їх перечитала багатократ, ті, що про пристрасть до жінки, у другій половині книжки; своїми позначками та загинаннями кутків на сторінках навряд чи не зіпсувала коштовний томик.

Шекспір. Коштовний, кажеш?

Мері. Мені, в усякому разі, він дорого обійшовся. Не хотілося про це згадувати, але я побачила твої «Шекспірові сонети» на книжковому прилавку під вивіскою, що зображала білого хорта, на паперті собору св. Павла. І негайно ж поклала за них десять пенсів, видані мені на купівлю сукна для нової спідниці. Від чого, зрозуміло, вдома постраждала саме та частина тіла, яку мало зігрівати не куплене сукно. А пішла я на це тому, що раніше мені довелося почути три твої любовні сонети, прочитані мені одним знайомим школярем з вельми затріпаного рукописного зошита. Та й цікаво мені було, як це мій земляк спромігся написати книжку. Адже я про страдфордців уже тоді була невисокої думки.

Шекспір (*кривиться*). І чому це я до останнього сподівався, що в тебе моя «Збезчещена Лукреція» або, хоч би пустотливі «Венера й Адоніс»? За складанням цих книжок я простежив особисто і в них ручаюся за кожне слово. А друковані «Сонети» глибоко мене засмучують, краще б уже зовсім не виходили в світ, аніж так. Надрукував їх пройдисвіт Торп без мого дозволу (я й поняття не мав!), зате з дозволу нашої злодійської гільдії друкарів і книжкових видавців. В Англії письменник безправний, як заєць у дикому лісі, його обдирають безсоромно всі, кому не ліньки. А «Сонети»... Піратське це видання отримало безглузду присвяту (я так і не зрозумів, що в ньому хотів сказати ідіот-видавець), його спотворено оберемком друкарських похибок. До того ж сонети розміщено в чортзна якій послідовності,

і серед них є речі, що їх якраз і не збирався друкувати. *(Підхоплюється з ліжка, виходить на авансцену).*

М е р і *(скривджено)*. Попереджати треба було.

Ш е к с п і р. Хіба? Вибач, наступного разу обов'язково. *(Корчить гримасу, показує очима глядачам на М е р і. Раптом посміхається)*. Проте серед самих сонетів є й зовсім непогані, вони мені й дотепер подобаються. Слово честі.

М е р і. Ну, втішив трохи. Тепер я спробую поставити запитання чітко. Якщо тобі щось здаватиметься смішним, смійся, не соромся. Наш сукупний досвід, тобто нашої дівочої корпорації, у цій життєвій сфері нікчемний, проте ми дійшли висновку: те, що відбувається між чоловіком і жінкою віч-на-віч – явище брудне, бруталне, вкрай непристойне й для жінки в багатьох відношеннях небезпечне. Та ти й сам про це писав вельми красномовно. Як же пояснити, що це явище оспівується у витончених серенадах, сонетах і елегіях, а в них ідеться про прекрасне, піднесене почуття?

Ш е к с п і р. Ти забула про простонародні пісні, серед них є такі ж.

М е р і. Скажи краще, чи зрозумів запитання?

Ш е к с п і р. А чогось легшого не могла запитати? І ще мені залишилося незрозумілим, чи зазнавали самі члени вашої... корпорації такі піднесені почуття.

М е р і. Я, наприклад, не звідувала. До кого? Де мені знайти в Страдфорді свою Смугляву леді?

Ш е к с п і р *(кидає на неї швидкий погляд)*. Зрозуміло. *(Говорить нудотним тоном, шпацуючи авансценою)*. У людині закладено Богом і тваринне, і духовне начала. Коли б ми не злягалися, як тварини, не могли б продовжити людський рід. Тут, до речі, закладено й корені прилизливої для тебе традиційної нерівності статей. На жінок покладено важке й довге завдання виношування,

народження й виховання дітей. На жаль, безліч немовлят не доживають до конфірмації, тому для того, щоб населення не скорочувалося (а ще чума! а війни?), жінкам доводиться народжувати без кінця. Якби англійські жінки отримали право ставати адвокатами, піратами або акторами, вони почали б нехтувати своїм головним обов'язком. Країна поступово спустіла б, Мері, а тоді на її зелені рівнини прийшли б племена, у яких жінки, як і раніше, приковані до вогнищ і галасливих немовлят.

Мері. Нічого собі пояснив! (Показує язика його спині). Виходить, на твою думку, я зобов'язана...

Шекспір. Де ти навчилася перебивати старших? А ось духовне начало якраз і ушляхетнює все тваринне в людині. Я покажу на прикладі. Ви маєте дворового собаку?

Мері. Є цепний пес, наш Віл такий славний... Ой! Просто моему батькові дуже не до душі наш сусідський цуценя Вілкінсоном, а ми вже скоротили. Не ображайся, добре?

Шекспір. Гм. Пригадай, у якому комфорті гризе ваш кошлатий Віл свою кістку, і порівняй з розкішшю і зручністю вашого сімейного обіду. Але ж необхідність їсти та пити в нас теж тваринна! Так само і прекрасне відчуття закоханості ушляхетнює необхідність тваринного злягання.

Мері. Фе! А яким боком до цього приставлені солодкозвучні любовні вірші?

Шекспір. Їх можна розглядати як один із зовнішніх виразів любовних почуттів. Коли чабан-невіглас бігає за пастушкою, безглуздо регочучи і намагаючись ущипнути її за... За те місце, що так химерно сплелось причинним зв'язком із моїми сонетами. Мене завжди вражало, як по-різному сприймають люди мною написане, варто тільки пустити його у світ... Про що це

я? Чабан таким чином втілює свої ніжні почуття. Так само Ромео, закохавшись спочатку в Розалінду, крім іншого модного божевілья, пив оцет, крокодилів їв...

Мері. Ромео? Нічого собі ім'я для англійця!

Шекспір. Це з однієї дуже погано надрукованої трагедії. Справжній, живий Ромео, цілком можливо, ще й складав незграбні вірші, оспівуючи свою придуману любов. Але як тільки він по-справжньому закохався, відразу ж забув про всі ці дурниці. (*Повертається на ліжку*).

Мері. Але й накрутив! Голова обертом іде... (*Ніби ненароком обіймає його*).

Шекспір. Коли придуманій, немов навмисній закоханості протистоїть правдива любов, якій достатньо себе самої, то любовній заримованій писанині, що в ній закоханий так сяк намагається виразити свої відчуття, протистоїть справжня, істинна поезія. І річ зовсім не в тім, що справжній поет жартома долає труднощі віршування, ні! Йому не потрібен зовнішній привід для натхнення, достатньо внутрішнього. Зрозуміла?

Мері. Не поспішай так... У тебе виходить, що можна написати гарний любовний сонет, і не будши закоханим – я не помилилася?

Шекспір. Саме так у мене часто й траплялося. Хоч іноді виходили непогані речі, коли я намагався передати те, що зазнавав у той саме момент. Найкращі ж любовні вірші я написав, пригадуючи пережите на вершині своєї пристрасті, коли, повір мені, було зовсім не до віршів... Тебе це, напевно, здивує, але я на власному досвіді переконався, що насправді в таких віршах пишу не про себе, живого Вільяма Шекспіра, а про якогось знайомого незнайомця.

Мері. О ні! Достатньо, Вілле. Надто багато за один раз.

Шекспір *(покірливо)*. Тоді скажи мені, про що б ти хотіла послухати – про писання любовних сонетів чи про любовну пристрасть?

Мері. Про кохання, зрозуміло. Адже я про це запитувала. А про вірші... Але ж ми ще побачимося так само, щоб нам ніхто не заважав, чи не так, Вілле? *(Підіймається на лікті і заглядає йому в очі)*.

Шекспір. Звичайно ж, Мері. І не раз. *(Пауза)*. Бо я про це тільки й мрію.

Мері. От сказонув! Мріє він – так я і повірила. *(Значно)*. Ось наступного разу ти мені й розповіси про вірші, Вілле.

Шекспір. Мені все ж таки ніяково. Ну що ж, любов – це довга хвороба...

Мері. Читала вже. Навіть напам'ять затвердила. Давай від себе, не із сонетів.

Шекспір. Що ж... Тоді кохання – це праця, а щасливе побачення – благодатний оазис у пустелі, до якого потрапляє мандрівник після довгого, болісного шляху. Насолода, не сплечена стражданням і трудами довгого залицяння, втрачає цінність для людини, вона безбарвна, вона не має смаку. А ось якщо коханець змушений місяцями приховувати свої бажання, розвіювати підозри ревнивого чоловіка, потайки привертати до себе увагу коханої, якщо, нарешті, він ризикує життям, проникаючи до чужої оселі, чужої фортеці – ось тоді буде нестерпно солодкою його жадана нагорода! *(Делікатно вивільняється з обіймів Мері, схоплюється з ліжка й виходить на авансцену)*. Проте хіба є з чим порівняти страждання коханця, який вже скуштував від солодкого забороненого плоду і змушений знову надовго розлучитися з коханою? Він приречений на муки ревнощів, гірких підозр, самотніх ночей безсоння, зате має тепер спогади. Холодними, порожніми

ночами він раз по раз відтворює у своїй уяві кожну мить зустрічі з коханою, і цього скарбу вже ніхто у світі його не позбавить. Дивні відчуття, такі, що прирівнюють людину до богів, випробувані ним у всій їхній повноті та розкоші, здаватимуться йому ще більш сліпуче яскравими, і він заплаче, оплакуючи їх недосяжність для себе тепер.

Мері (*млосно*). Чому ти пішов, навіщо покинув мене? Ти мені потрібен тут, Вілле.

Шекспір. Так, так, звичайно... (*Повертається на ліжку і в обійми Мері*). Проте тим солодше вірне побачення, перше після довгої нестерпної розлуки. Про який тоді бруд і про яку брутальність може йтися, сама поміркуй? Коханці ж так довго мріяли про цю зустріч, і вони...

Шекспіра перериває гучний стукіт у двері. Він зістрибує з ліжка й неквапливо підходить до дверей. Мері поспішно приводить свій одяг до ладу, взувається й приєднується до нього.

Шекспір. Хто там? А, Бербедж... От чудово! Попроси його, щоб зачекав хвилинку.

Мері. А чи не вшитися мені через вікно?

Шекспір (*скептично придивляється до віконця*). Хіба ти пролізеш? І тоді вже точно не уникнути скандалу.

Мері. Ой, мало не забула тебе попередити, Вілле. Батько погрожував, що примусить тебе розщедритися на влаштування міського тенісного корту.

Шекспір. Пусте... Припустимо, цирульник забезпечить магістрат волосом для набивання м'ячів, проте сумніваюся, щоб наші городяни могли похизуватися достатньо чистою нижньою білизною. Адже у верхньому одязі грає у теніс лише той, хто

нижньої білизни взагалі не має... Так... Як ти мені подобаєшся зараз! Пожвавилася, розпатлана, очки горять... Гадаю, що заслужив прощальний поцілунок.

М е р і . Ах, Вілле!

Цілюються довго і пристрасно.

Ш е к с п і р . Мій бовдур-слуга передасть тобі цидулку в церкві. Прощай, Мері.

М е р і . До по-ба-чен-ня.

Ш е к с п і р відмикає двері, ховає ключа до кишені. М е р і , легенько смикнувши його за борідку, прослизає в щілину. Заходить, озираючись, Б е р б е д ж , за ним Д р ю к .

Ш е к с п і р . Здорово, Діку!

Б е р б е д ж . Як поживаєш, пустунчику? Знову, я бачу, за своє? *(Обнімаються, потім відстороняються і вдивляються один в одного. Ніби два близнюки, на перший погляд. Чорновоłosий і рудий, вони однаково й одягнені, й підстрижені, носять схожі вуса та еспаньйолки).* Повз мене промайнула молоденька куріпка, Вілле. Невже ти розчарувався в зрілих леді?

Ш е к с п і р . Яке там, друже... Мені б дожити не дали в нашому рідному Страдфордї. Це, сказати б, на кшталт вправи, ну, як вокальний екзерсис. *(Стає в позу співака і починає пробувати голос).* О-о-о, у-у-у...

Д р ю к , задивившись на хазяїна, витріщає очі та роззявляє рота.

Б е р б е д ж *(раптом волає).* Стоп, одоробало! Замри, кому кажу! *(Обходить служника, з усіх боків його оглядаючи. Гарчить).* А ну, вискалься! Зуби! Щоб зуби я побачив... Тепер руку зігни! *(Мацає біцепс).* Слабак! Ногу зігни в коліні та підтягни до підборіддя!

Дрюк. Не можу, містере камердинере його величності. Змилуйтеся!

Бербедж. Не можеш? А чому твій хазяїн може? Підтягай коліно, кому кажу! *(Мацає м'язи стегна, Дрюкові лоскітно)*. Тьху ти... Вільний.

Шекспір *(успіхнувшись)*. Ніяк ти замислив, Діку, продати мого слугу в солдати?

Бербедж *(махає рукою)*. Яке там! Скорчив він тут пику, мені й приверзлося, що готовий другий комік. Хлопець же біля тебе терся кілька місяців, а ти в нас і по життю першорядний лицедій. У трупі некомплект, тобі ж самому відомо.

Шекспір. І який вердикт?

Бербедж. Хай вже краще виносить твій нічний горщик, як виносив.

Шекспір. Чуєш, Дрюче? Не загрожує тобі поки що акторська кар'єра.

Дрюк. І чудово! Дуже мені треба горіти в геєні вогненній.

Бербедж і Шекспір переглядаються.

Шекспір. Ти ось що, розумнику. Піди, скажи Сарі, щоб принесла нам галон хересу та мій напій. І що знайде на кухні готового на закуску, анчоусів там, копченої оленини... Сам подивися. Посуд хай візьме найкращий. *(Показує Бербеджеві на крісло, сам усаджується після нього)*.

Бербедж. Ти чув? *(Шекспір киває)*. Зараза, про яку ти нас попереджав у Лондоні, розповзається, як чорнила водою.

Шекспір. Краще поговоримо про це за чаркою. Мені тут спали на думку... деякі нові оцінки, на жаль, невтішні... Скажи, як ти доїхав?

Бербедж. Та кому це зрештою цікаво, як я доїхав? Доїхав же. Кинув удома речі, переодягнувся з дороги – та відразу до тебе. Скажи, Вілле, як ти себе тепер відчуваєш?

Шекспір. Тобі, звичайно, мій добрий Діку, хочеться почути, що мені полегшало? О, як був би радий я тобі догодити! Ні, ні. Напади почастишали, і ці періоди слабкості після кожного мене просто лякають. Нічим мені похвалитися – хіба що тим, що правильне рішення ухвалив. У двох театрах, у «Глобусі» та «Беркфлайерзі» разом, навіть в одному малому «Беркфлайерзі» я б не потягнув.

Бербедж. Який жаль, який жаль... Я так розраховував на тебе. Сподівався, що чисте повітря, здоровий сон і спокійне тутешнє життя зведуть тебе на ноги. Не буду приховувати, що я привіз пару пропозицій, швидше так, попередніх міркувань...

Шекспір. Ще встигнемо про це, Діку. Мені здається, тобі теж не завадило б поберегтися і, про всяк випадок, показатися лікареві. Про мою хворобу світила медицини, на кшталт поважного мого зятя, магістра Холла, висловлюються вельми туманно, і легко здогадатися, що їм просто сказати нічого. А ось твоє обличчя, Діку, в останні рік-два так легко червоніє, що навіть я, профан, зважуюся тебе остерегти.

Бербедж (*махає рукою*). Думаєш, ти перший? Якщо мені судилося померти від апоплексичного удару, то чи не однаково, коли та де наздожене мене п'ять Господня? Мене, Вілле, навпаки, жахає смерть після довгої хвороби, на смердючих простирадлах, серед змучених родичів, що не дивляться тобі в очі.

Шекспір (*аплодує*). Браво, Діку! Відмінний початок для веселої застільної бесіди! (*Показує на Дрюка й Сару, що вносять покритий шовковою скатертиною столик*).

Слуги ставлять столик між кріслами і накривають на стіл. Дрюк жує, Сара стріляє очицями в Бербеджа.

Бербедж. І є в апоплексичному ударі навіть щось приємне – бо не встигну облісити. Як ти, Вілле.

Шекспір. Ах, Діку! Був би я таким великим актором, як ти, модники підголювали б собі лоби, як у пані на старовинних портретах.

Дрюк наливає в кубок Бербеджові з великої карафи, хазяїну – з глека і з поклоном відступає від столика.

Дрюк (*Шекспірові*). Готово, сер. Чи не можу я відлучитися подивитися на свято?

Сара (*присідає*). Чи не можна й мені, сер?

Шекспір. Та бога ради! (*Кидає слугам по монети*). Купіть і собі по петарді. А в кубок моєму дорогому гостеві я радо підливатиму й самотужки.

Слуги йдуть. Шекспір біля дверей прислухається, замикає двері.

Бербедж. Пішли?

Шекспір. Останнім часом мені здається, що хлопець підслуховує.

Бербедж. Для кого?

Шекспір (*посміхається*). Мабуть, для себе. Як ти й сказав. Хоче, хитрун, на службі в мене повчитися тому-цьому. Проходить свої лакейські університети. Смішно тепер пригадати: адже я привіз Дрюка з Лондона, щоб мати свою людину в кухонному співтоваристві.

Бербедж (*піднімає брови*). Чому ж смішно, Вілле?

Шекспір (*сумно*). Та тому, що стала вона мені глибоко байдужою, ота думка про мене моєї прислуги та домочадців.

Б е р б е д ж *(із співчуттям придивляється до друга)*. Не так же все погано, їй-богу! Давай вип'ємо за твоє здоров'я, Вілле! *(П'ють. Заїдає анчоусом, не дожувавши, продовжує, показуючи підборіддям на столик)*. Колись ми поставили б пляшки на підлогу, наказали б принести соломи та й розвалилися б на ній, щоб не довелося впасти, коли ноги перестануть нас тримати.

Ш е к с п і р . А як весело нам було тоді... Mais om sont les neiges d'antan! Але ж, де він, торішній сніг?

Б е р б е д ж . Послухай, а що ти наказав налити собі? *(Засовує свій довгий ніс до глека)*. Пахне... та ні, радше приємно.

Ш е к с п і р . Від справжнього пійла мені гірше робиться. А цей напій мені зять спорудив: настій валеріани, приправлений його фірмовим фіалковим сиропом і розбавлений кип'яченою водою.

Б е р б е д ж *(з огидою)*. Кип'яченою... Це треба ж.

Баштовий годинник б'є дев'ять разів. Негайно ж вибухає перша петарда й лунають завивання і виск.

Ш е к с п і р *(підливає в кубки)*. Почалося. І ніхто не замислиться, чи є що святкувати?

Б е р б е д ж *(озирається, киває головою)*. Угу, нічого. Тим часом зараз секретар міської ради переписує, мабуть, тих співгромадян, що не прийшли на свято.

Ш е к с п і р . Теж мені свято... Хоч ми з тобою, Діку, і славно заробили на всіляких королівських святкуваннях, я тримаюся й далі своєї думки, що народ сам знає, коли та що йому відзначати. Хіба можна веселитися за наказом?

Б е р б е д ж . Виходить, що можна, Вілле. *(Потягує з кубка)*. Та й що святкуємо? Там який-небудь школяр читатиме орацію, складену підкупним поетом-лауреатом, а в ній є піввірша про те, що «Бог врятував короля» –

та тільки давно вже на ті слова не звертають уваги. Бо якщо палять солом'яне опудало Гая Фокса, то хто ж тоді герой? Зрозуміло, Гай Фокс.

Шекспір. Розумніше було б забути назавжди про Порохову змову, ніж увічнювати пам'ять про неї. Головний квартал Лондона трохи не рознесло вибухом, і загинули б не тільки король, сановники та члени парламенту, але й тисячі ні в чому не повинних простих лондонців, у тому числі жінок і дітей. Ті, хто уникнув би смерті від уламків будівель і осколків скла, задихнулися б від порохового смороду. Частина тих, хто залишилися б у живих, збожеволіла б від жаху. Хмара розжареного диму піднялася б до вищих сфер неба, і боюся, як би не обпало крилець ангелам.

Бербедж. Скажи краще: бороду Господню.

Посміхаючись, підводяться з крісел і плескають один одного долонею об долоню. Тут лунає особливо гучний звук вибуху петарди й новий сплеск радісних криків.

Шекспір. Здорово сказано, Діку! (*Знову серйозним тоном*). Ніхто не звернув тоді уваги, що наука на самому початку доленосного сімнадцятого століття, ніби попереджаючи людство, показала страхітливі можливості свого стрімкого розвитку. Адже тільки три століття тому про порох ніхто в Європі й гадки не мав, а сто років тому у всій Англії не спромоглися б виробити й зібрати тридцять шість бочок пороху. Злої волі кількох змовників вистачило, щоб виникла небезпека вивільнення пекельних сил, досі невідомих.

Бербедж. Ти сказав зараз про злу волю змовників. Так, вони злочинці, і злочинці жахливі. Проте вони відповіли на жорстокість короля Іакова, вони могли з повним правом сказати, що захищали своє життя і

свободу. Пам'ятаєш, тоді країною прокотилися показові страти католиків? Людям рубали голови тільки за їх переконання, за бажання молитися не так, як молиться король або пуритани! І нам ще кажуть, що ми живемо у вільній країні... За ці роки я тільки переконався в твоїй прозорливості, Вілле. Адже на самому початку його правління, коли ми прославляли щедрого до нашої трупи короля, ти назвав Іакова навіженим і зарозумілим шотландцем.

Шекспір. Та вже... Щастя моє, у нашій компанії тоді ще не завелися донощики. Проте що мав я думати про цього монарха, коли ще на шляху до Лондона, у Ньюарку, він утнув штуку, яка загнала мене в глухий кут? Спочатку наказав негайно повісити кишенькового злодія, на його очах взятого в натовпі на місці злочину, а потім випустив усіх арештантів із міської в'язниці. Але ж напевно там сиділи й суб'єкти, винні куди більше за того невдачу, любителя чужих гаманців. Ох, недаремно наша старенька розумниця Бесс до останнього тягнула з призначенням його своїм наступником!

Бербедж (*озирнувшись*). Та краще було під тією бабою, ніж під мужиком із жіночою натурою. Мені все частіше здається, що насправді моя майстерність або витонченість твоїх п'єс для нього байдужі. Золотий дощ королівських благодіянь, який пролився на нас, немов на Данаю, чи не просто пояснюється? Тим, що його величності приємно дивитися на наших молодиків, коли грають жіночі ролі?

Шекспір. Ти жартуєш, але яка огидна дійсність стоїть за твоїм жартом, Діку! Я здригаюся дотепер, коли згадую свистопляску, що піднялася після суду й жахливих, як у темні часи готів, страт змовників. Ми прожили десятиліття, скаржачись на безгрішшя й несвободу, проте боюся, що ми не розуміли свого щастя

і що наш час ще буде згадуватися нам як «золотий». Я зневажаю всіх фанатиків – і католиків, і пуритан, проте... Що це, в біса!

Під черговий сплеск криків і вибухів за вікном до кабінету влітає Дрюк. Обличчям його, червоним і мокрим, течуть сльози, він нахилився вперед, з його заду звисає лахміття. За ним прокрадаються мандрівні актори, обступають Шекспіра, стрибають від радощів.

Пані-Кривляка. Знав би ти, як ми скучили за тобою, Вілле!

Шекспір. А де ви пропадали, пройдисвіти?

Бербедж. Ти звертаєшся до слуги на «ви»? Так от як на тебе подіяв розведений фіалковий сироп...

Об'їдало-Пук. Ми веселилися серед натовпу кровожерних провінціалів. Їм дозволили спалити солом'яне опудало, щоб легше їм було, коли накажуть, підсмажити на багатті живого еретика.

Блазень-Бурлака. І те вже приємно, що цього разу мужва потішала нас, а не ми їх.

Шекспір. А ви заткніться. (Дрюкові). Хіба це можливо – так швидко надудлитися?

Дрюк (переконано). У Лондоні всьому навчать. А ви, мабуть, самі п'яні, хазяїне. То «заткнися», то запитання ставите.

Бербедж. Та що з тобою трапилося?

Дрюк. Самі ж наказали піти повеселитися з неосвіченим народом. Ну, випив, потанцював... Сара десь загубилася, ноги втомилися, сів відпочити на пагорб. А туди, як я розумію, якийсь пустун уже поклав петарду з підпаленим ґнотом.

Бербедж. А чи не відірвало тобі головну твою гідність?

Дрюк (із жахом). Боюся туди подивитися. (Повертається задом до Пані-Кривляки, та зату-

ляє очі розчепіреними пальцями обох рук. Блазень-Бурлака, кривляючись, накидає їй спідницю на голову). Господом Богом прошу, погляньте краще ви, хазяїне.

Бербедж. Та будь ти мужиком, заспокойся. І без цього люди живуть, хлопче.

Шекспір (урочисто). Можу дати тобі тільки таку пораду. Дочекайся, коли збереться благочестивий гурток юних штопальниць при церкві Святої Трійці й звернися до його кураторки, поважної Бренді Неш, дружини голови церковної ради. Хай розпорядиться, щоб дівчата поставили тобі на штани латку та zarazом пришили й усе інше, у чому в тебе нині брак.

Лунає особливо гучний вибух петарди.

Акт третій

24 березня 1616 року. Ранок. Той же кабінет, що й у другому акті, тільки перетворений на житло тяжкохворого. Плоске зображення письмового столу змінилося об'ємним. Ліжка тепер стоїть посередині сцени, поряд з ним крісла й столик. На столику тепер аптечні пляшечки з прив'язаними до них довгими ярликами.

Шекспір, ретельно, як і в другій дії, одягнений, сидить на ліжку, а Дрюк зав'язує йому шнурки на красивому, зі срібними інкрустаціями, черевіку.

Дрюк (*бурчить*). Хто ж, як не я, догляне тепер вас, хазяїне. Вони всі на те тільки й здатні, що базікати про ваш заповіт.

Шекспір. А хоч би й Сара, вона дівчина добросерда.

Дрюк. Хто вам це сказав? (*Зітхає*). Вам збрехали, хазяїне.

Поволі відчиняються двері, входить Джоан.

Джоан. Доброго ранку, братику! (*Дрюкові*). А ти, пройди світе, не залишай нічну посудину прямо під дверима. Ледве не виплеснула на свій поділ, спіткнувшись, хай пробачить мене Господь всемиловитий.

Шекспір (*махає їй рукою небало*). З чим прийшла, сестричко? По що, якщо вже точніше...

Джоан. По що ж, як не по братову поміч? Грішно кривдити нещасну сестру, за п'ять хвилин бідну вдову, обтяжену сиротами.

Шекспір. Про що це ти? Адже твій Віллі, чесний капелюшник, мав був позавчора вирушити до Бристоля на ярмарок, щоб розпродати дешево запас капелюхів, які залежалися в тутешній його крамниці. Здається, я не дав вам ще жодної поганої поради.

Джон. Він, бідолаха, не встиг викараскатися з запою і проморгав цей ярмарок. Та й на нашому календарі виявилася пляма від соусу саме на тому місці, де березень закінчується. Це вже моя провина.

Шекспір. А чому ти й сьогодні не принесла мого капелюха? Пора б уже й повернути.

Дрюк (*убік*). Теж мені, розмріявся.

Джон (*плаксиво*). Безсовісний! Сам же дав нам свій капелюх як зразок, а тепер дорікаєш! Віллі, ще до запою (або вже під час розкачки, щось не пригадаю), захотів випробувати якість паризького фетру. Відігнув усередині шовкову стрічку, щоб не залишити помітний слід, і крапнув кислотою. Рука в нього затремтіла, добре ще, що пальці собі геть не спалив.

Шекспір. Мій найкращий капелюх! І десяти років не проносив. Я тримав його під пахвою, коли мене представляли його величності! Нема в чому тепер і на вулицю вийти.

Джон. А ти хіба здатний на вулицю вибратися? От і сиди собі вдома. Мій Віллі теж лежить пластом, як би не врізав дуба. Чому ж ти не запитаєш, братику, що з ним трапилося? (*Шекспір ліниво киває: мовляв, вважай, що запитав*). Зовсім ти забув про нас, твоїх родичів. А мого Віллі наш старшенький виводив із запою й перестарався: він у нас хлопець міцний.

Шекспір. Гарзд. Зайди до зятя мого Холла, скажи, що я прошу його оглянути Віллі, що я заплачу. І за лікування теж.

Дж о а н . І не забудь, Вілле, згадати мене в заповіті. А то помреш, а твої злі дочки нас миттю виставлять з будинку на Хенлі-стріт. (З пафосом). З будинку, де ми з тобою народилися, Вілле.

Ш е к с п і р (повертає на місце вже витягнутий з-під подушки кошіль). Спасибі, що нагадала, сестричко. Прощаю вам з Віллі два шилінги орендної платні – дванадцять пенсів за минулий рік і дванадцять за нинішній. Ось тобі й допомога.

Дж о а н (кислю). І на тому спасибі. (Встає з крісла похнюплена. Раптом сплескує руками). Зовсім забула! У твоєї Джудіт таке нещастя, таке нещастя – усе місто на вухах стоїть. Навіщо тільки ти видав її за цього пройди-світа, виноторговця так званого?

Ш е к с п і р . Та що ж трапилось?

Дж о а н . Ні, ні, не скажу тобі – і не проси! Боюся! Ще пристукнеш у гніві. (Тікає).

Ш е к с п і р . От вже дуринда! (Дрюкові). А ти нічого не чув?

Д р ю к . З ранку на кухні мир і тиша. Та й у «Ведмеді» (заходив промочити горло перед сніданком) усі розмови тільки про вчорашню бійку.

Ш е к с п і р . От і довідайся напевно.

Стукіт у двері, і після стукоту поспішно заходять Сьюзен і Холл. Дуже помітно, що вони тримаються разом, і дружні тепер.

С ю з е н . Доброго ранку, тату. (Холл кланяється).

Ш е к с п і р . Що там ще скоїлося з Джудіт? Втекла від чоловіка посеред медового місяця?

Х о л л . Справи обернулися набагато гірше, Вілле. (Підходить до ліжка, кладе руку тестеві на лоб). А в тебе знову голова гаряча.

Шекспір. А в тебе, як і раніше, немає лікарського патенту, самозванцю. Іди, Дрюче. Втім, ти все одно про все...

Сьюзен (різко). Вийди звідси, хлопче. (Дрюк скривджено розводить руками, виходить). Ми привели Джудіт сюди. Сара на кухні відпоює її холодною водою й умиває. Як тільки заспокоїться, прийде.

Холл. Схоже, Вілле, ми схибили, вибираючи нареченого для твоєї молодшої.

Шекспір. Хто б знав? Адже хлопець із доброї родини, Джонні. Я чудово пам'ятаю Діка Куїні, його покійного батька. Наймиліший був чолов'яга, з батьком моїм товаришував... Що Томас ще накоїв?

Холл. Ще, Вілле?

Сьюзен. Пам'ятаєш, тату, я все дивувалася, що Томас і Джудіт обвінчалися без церковних змовин, через що були навіть відлучені від церкви? Та й вінчання влаштували мало не таємне. Виявилось, що вони ховалися від якоїсь Маргарет Віллер, з якою цей мордатий Томас плутався і яка від нього понесла, а тоді була вже на останніх днях. Священик же завжди запитує, чи не знає хто з присутніх про перешкоду для здійснення шлюбу. А якої тут ще треба було б перешкоди, коли б ця дівка заявила на вінчанні про свою вагітність від Тома – та ще з таким пузом?

Шекспір (холодно). Для мене тут немає нічого нового. Я вжив заходів, щоб залагодити цю справу.

Сьюзен. Нічого собі залагодив! Ця Віллер померла пологами, і дитина теж померла.

Холл. Так, Вілле, господиня її вигнала, нещасна народжувала на узліссі, немовля... загалом, теж загинуло.

Шекспір (*підскакує на ліжку*). Неможлива річ! Сьюзен, донечко, притягни сюди цю дурку – і в тому стані, в якому буде!

Сьюзен (*усміхається*). Знаєш, тату, а я здогадалася, про кого ти говориш. (*Швидко йде*).

Холл. Огидна історія, Вілле. Нас всіх виваляють у багні. Ти хворий, і я хотів би увільнити тебе від подробиць.

Шекспір (*б'є себе в груди*). Я, один я в усьому винний! Ну скажи мені, Джонні, хіба схожий я на людину, здатну довірити гроші брехливій ідіотці?

Холл. Трапляється, Вілле, що й на мудрому чорт катається. Боюся, тобі просто небезпечно так хвилюватися.

Входять Сьюзен, Джудіт і Енн. Сьюзен тягне Джудіт вперед за одну руку, Енн, намагаючись утримати молодшу дочку на місці, – назад за іншу.

Під час подальшого скандалу в двері по черзі заглядають Дрюк і Сара.

Шекспір. Джудіт! Зараз же встати ось тут, напроти мене. Дивитися мені в очі!

Енн. Не чіпай бідну дівчинку, тиране!

Шекспір. А ти що тут робиш, моя прекрасна леді? Сама геть забрехалася і з нашого перестарка зробила підлу брехуху!

Джудіт (*плакливо*). Це я перестарок, тату? А хто, запитаю я, у тому винен?

Енн. Сьогодні я, негіднику, викажу тобі все, що про тебе думаю!

Холл. Пані, та заспокойтеся ж ви! Прислуга ж підслуховує. А тобі, Вілле, я накапаю зараз настою собачої кропиви.

Шекспір. Припини ревити й відповідай мені, Джудіт, що ти зробила з тими півфунта, які від мене

отримала для передачі міс Віллер? На ці гроші можна було і квартиру зняти, і повитуху запросити. І слід було їй переказати, що й надалі я...

Е н н . Не відповідай йому нічого, бідна моя дівчинко, ти не зобов'язана вже. У тебе тепер є чоловік.

С ь ю з е н . Мамо, та не мути ти воду! А що стосується її чоловіка (*переглядається з Х о л л о м*), то Томас на чотири роки молодший за нашу Джудіт, і це вона ладна його на руках носити.

Д ж у д і т . Скажеш таке, Сью, на руках... Рада б, але мій Томмі такий здоровенький, рум'яненський, товстенький. (*Соромиться, закриває обличчя руками*).

Ш е к с п і р . О боже! (*З раптовим спокоєм*). Джудіт, куди поділися мої десять повновагих шилінгів?

Д ж у д і т (*очі в неї знову на мокрому місці*). Так, я узяла цей мішечок з грошима в тебе, тату. Але ти не сказав мені, як їх передати череватій хвойді, що спокусила мого цнотливого Томмі.

С ь ю з е н . Що ти верзеш? (*Зводить очі до неба*). Він же вдівець, дурко...

Е н н . Не кривди мою дівчинку, Сью! Не кожного ж разу, коли розтуляє рота, вона говорить дурощі. Знавала я й дуже скромних удівців, таких, що й очей від землі не підводили.

Д ж у д і т . Спасибі, мамо. Не мені же самій було до неї йти! А Томмі мені каже: «Ні про що не турбуйся, моє козенятко, я все влаштую. Дай мені мішечок». Я розридалася й заборонила йому навіть підходити до сучки. Він потріпав мене по щоці, посміхнувся та сказав, що в нього нічого подібного і в думках не було.

Ш е к с п і р (*переглядається з Х о л л о м*). Далі!

Д ж у д і т . А в мене все ж таки душа не на місці. А якщо він таки ходив сам до цієї осоружної Віллер? Я пару днів перетерпіла, та й запитую, хто відносив гаманець.

Шекспір. А ніхто й не відносив.

Джудіт. Як ти здогадався, тату? Так, Томмі мені зізнався, що вирішив залишити гроші в сім'ї. «Твій тато – грошовий мішок, – каже, – проте на весільні подарунки сильно поскупився. А я давно хочу цю халупу змінити на житло просторіше, і вже приглядався до будинку на розі Хай-стріт і Бридж-стріт, “Кейдж” називається. Внизу влаштуємо винну й тютюнову лавку, а нагорі, моє козенятко, самі житимемо». Я і зітхнула з полегшенням, признатися.

Шекспір. Краще б я свого слугу послав до бідолахи з цими грошима.

Дрюк (*висовує голову з дверей*). А вона хоч гарненька, сер?

Шекспір. Сам подивися, тільки спочатку із землі викопай. (*Голова Дрюка зникає*). Тут треба подумати. Міс Віллер була сирота, отже, до кримінального суду подати скаргу комусь...

Джудіт. Ой!

Холл. Немає про що тут думати, Вілле. Безпутного Томаса вже викликано до церковного суду. На завтра.

Дрюк (*знову висовує голову*). До «блудодійного суду», як кажуть у народі, сер.

Шекспір. Увійди, розумнику, і почекай біля дверей. (*Джудіт*). На завтра? Так, звичайно ж, адже сьогодні субота. І ти приховувала до останнього, ти, ти...

Холл. Краще не говори цього, Вілле. Слово не горобець...

Енн. Тільки насмійся її обізвати! Я тобі очі видряпаю, я тебе проткну твоєю ж шпагою!

Сьюзен. Сміливо говори, тату! Ти якщо кого назвеш – як припечатаєш.

Шекспір (*отруйно*). Та вже, як тепер нашу Джудіт не назви, скоєного не повернеш. Зараз уже нічого не

встигну зробити, от же диявол! Хоча... (*Замислюється*).
Дрюче! Біжи до Джона Роджерса, приходського священника, і запроси його сьогодні ж до мене. Скажи: мій хазяїн бажає зробити пожертвування на церкву святої Трійці – і вагоме.

Х о л л . Добра справа! Давно тобі було слід розщедритися, Вілле.

Е н н . Яке легковір'я! А ще магістр мистецтв... Забудь ти, зятю, що поріднився з безбожником.

Ш е к с п і р . А на зворотному шляху до повіреного містера Коллінза забіжи, попроси його прийти сьогодні. Скажи: мені терміново треба переписати заповіт. Бігом!

Д р ю к убігає.

С ь ю з е н (*підозріло*). І навіщо б оце такий поспіх, тату?

Ш е к с п і р (*неохоче*). Питання слушне, Сью. Ти та Джонні маєте про це знати, адже доведеться залізти до сімейної кубушки, яку я було намірявся залишити в одних, ваших руках. Проте тепер бачу в цьому єдиний порятунок для Джудіт. Молодчик Том показав себе безсовісним і безсердечним хапугою. Бач, мої весільні подарунки йому здаються задешевими! Якщо цей мій зять незворушно прирік на смерть коханку і свою новонароджену дитину, де гарантія, що з часом він не викине на вулицю й Джудіт з її дітьми, моїми онуками, а твоїми, Сью, племінниками?

Е н н . Ти перебираєш міру, чоловіче. Одна річ прибудна сучка, інша – законна дружина з доброї сім'ї. І наш красунчик Томмі не так винуватий, як сама дівка. Я багато що можу пробачити палкій молоді, проте є ж можливості для незамужньої дівчини й забезпечити себе... Гуляй, гуляй, та голови не втрачай.

Сьюзен. Він не посміє так учинити з твоєю дочкою, тату.

Шекспір. Зараз не посмів би, але ж я не вічний. Невже ви не бачите самі, що мені все гірше та гірше?

Енн (*фиркнувши*). Ти вічно прикидаєшся, лицедію. Тепер, – може бути, через скандал з Мері Грін – тобі здалося корисним корчити вмираючого. Ух, ненавиджу!

Холл (*здивовано*). Скандал з Мері Грін? Вперше чую... Ах, так.

Шекспір. Спритна Мері тут уже точно приший кобилі хвіст. Утім, ідея непогана. Браво, Енн! А молодчик не тільки жадібний, але й тупий, якщо до двадцяти семи років не зміг розбагатіти на торгівлі вином. Від дурного бідняка чекай будь-якої капості.

Джудіт. Сподіваюся, ти це не про мого Томмі кажеш?

Шекспір. Так хіба я б посмів, донечко? (*Повертається до старшої дочки і зятя*). Робити нічого, дорогі мої Сью і Джонні, доведеться мені виконати передвесільне зобов'язання. Сьогодні ж продиктую їй підпишу новий заповіт. Тобі, Джонні, як душоприказникові доведеться виплатити Джудіт з моїх грошей сто фунтів через рік після моєї смерті (тільки їй в руки і через рік, запам'ятай!) і ще сто фунтів, як тільки народить дитину.

Джудіт (*підстрибує і хлопає в долоні*). Я докладу зусиль, татусю!

Шекспір. А тебе, Сью, я прошу перед кожною виплатою втлумачувати сестрі, що гроші належать їй і що наділяти з них чоловіка слід з розумом.

Сьюзен киває, Джудіт обурена.

Енн. А мені що ти залишиш, солоденький мій?

Шекспір. Те ж, що й раніше. Наше старе, скрипуче ліжко.

Е н н . Недолюдок!

Шекспір. Щодо тебе, жіночко, я дотримуюся стародавнього салічного права. І скажи ще спасибі, що тебе, зв'язану, не кинуть до мого похоронного багаття.

Х о л л . Іноді мені здається, тестю й теще, що ви все ще закохані один в одного.

Шекспір. Джонні, друже, боюся, що загальна сума спадку виявиться меншою, ніж ми з тобою намічали. Відкуп церковної десятини залишається за мною, і нерухомість, у Лондоні й тут, буде вам приносити стабільний прибуток, але мої частки в театрах...

Двері розчиняються, влітає Грін. Він розпатланий і сердитий. Шекспір швидко вкладається на ліжко й засмикує запону. У двері, залишені головним олдерменом відчиненими, прокрадаються мандрівні актори, шикуються біля задньої стіни.

Грін. Але ж і бардак! Якщо про мене нікому доповісти, я доповім самотужки!

Х о л л . Привіт, Томасе! Хто це причепив тебе до такої довгої шпаги?

Грін. Якщо вже взявся жартувати, лікарю, то видумуй нові жарти. Повчився б, як жартувати, у свого тестя-жартівника: підкидає нам тут, у Страдфордї, жарт за жартом.

Шекспір *(тихим, млосним голосом)*. Це хто прийшов? Чи не голос Томаса Гріна я чую?

Грін. А чи це не кнур Вілл там крякає, як підстрілений лебідь? Виходь, негіднику, на світло Боже! Я прийшов або нам'яти тобі боки, або викликати на двобій. *(Відкидає запону, бачить на ліжку Шекспіра із заплющеними очима, продовжує вже тоном нижче)*. Через тебе моя дочка Мері зганьбила мене, і я зобов'язаний захистити свою честь. Раджу тобі наказати слугі відчистити твою шпагу від іржі. Я не хочу, щоб моя

рана, якщо мені не поталанить, загноїлася через твою неохайність, брудна ти тварюко.

Шекспір (*так само*). Але в чому ж моя провина, Томасе? Ти ж бачиш, що я хворий і в будь-якому випадку нездатний вийти на дуель.

Об'їдало - Пук і Блазень - Бурлака показують, ніби фехтують на шпагах, а Пані - Кривляка осторонь ламає руки.

Грін. І не прикидайся, ніби тобі вже не розповіли, що моя Мері втекла цієї ночі з підмайстром цирульника!

Тепер Пані - Кривляка й Блазень - Бурлака біжать на місці, взявшись за руки, їх переслідує, розмахуючи руками, Об'їдало - Пук.

Шекспір (*розплющує одне око, проте вимовляє, як і раніше*). Ось і лови тепер спритника, а яким боком я до цього причетний?

Грін. Та вже, базікати ти майстер... Назви свого секунданта, і мій, поважний Френсис Коллінз, обговорить з ним умови поединку. (*Похмуро, після паузи*). Можна подумати, Вілле, ніби тобі невідомо, що таке розбещення неповнолітніх.

Холл. Дивися не загордися, Вілле! Наш головний оддермен тебе звинувачує в тому ж злочині, за який засудили Сократа.

Грін. Якого Сократа? Одноокого шорника з Уоріка, хіба? Хто б чекав від нього такої прудкості!

Шекспір. Ось бачиш, це ти сам без кінця жартуєш, Томе. Давай поговоримо серйозно, як два батька, як два поважні громадяни славного Страдфорда. (*З пафосом*). Про яке розбещення може йтися, сам подумай? Я, що ж, їй дитину зробив, твоїй Мері? (*Грін*

люто витріщається на Шекспіра). Я, на твою думку, позбавив її невинності? (Грін скрегоче зубами).

Е н н (витягає руку з розкритою долонею вперед і вгору, як депутат у парламенті). Слухайте! Слухайте!

Шекспір. Я розумію, як гірко чути таке батькові, тільки про це тобі краще погомоніти з підмайстром-утікачем, ось із ким. І якщо прудкий молодик, рятуючи свою шкуру, набреше повний міх, то в тебе буде тільки його слово проти мого слова.

Тепер Блазень-Бурлака й Об'їдало-Пук тикають пальцями один в одного, звинувачуючи, а Пані-Кривляка хапається за голову.

Грін. Заткни пельку! О горенько мені!

Шекспір (покірливо). Я всього лише окреслив для тебе юридичний бік справи, Томасе. А зараз прикинь, чи міг я насправді вчинити таке неналежне діяння з юною Мері? Адже я мало не втричі старший за неї.

Е н н. Свиня!

Шекспір. ...і маю сам дорослих дочок. Ось тільки, коли вони були у віці ніжної юності, я трудився в Лондоні, як раб на галері, тож дуже рідко міг дозволити собі повернутися до сімейного вогнища, щоб посекретничати з кожною щиро-відверто. Отак і вийшло, що стосовно Мері в мене відродилися нереалізовані батьківські почуття. Та й Мері тягнулася до мене, немов до другого батька – адже ти, Томе, вічно або в крамниці, або в магістраті, а свій вільний час топиш у кухлі з елем. І сам переконайся, наскільки безневинні були наші заняття! Я вчив її грати на клавесині церковні гімни (показує на клавесин, за яким вже сидить Пані-Кривляка і прикидається, ніби грає щось патетичне), застерігав від захоплення зайвою розкішшю, доводив перевагу скромності перед екстравагантністю, пояснював

принципи віршування й хитрощі поетики, застерігав від витончених прийомів, що їх використовують проти молоденьких дівчат підступні спокусники – недостатньо, як виявилось, застерігав. (*Схиляє голову*).

Джудіт. От бачиш! Чужу Мері ти всім наукам навчив – ні, щоб зайнятися моїм вихованням, татусю!

Е н н аплодує.

Грін (*поволі, вагомо*). Бог тобі суддя, Вілле Шекспір. Ти завжди, з юних літ, був вигадником і брехуном, а в Лондоні навчився ще й красиво балакати. Але все ж таки... (*Махає рукою*). Ех, не можу висловити! Виклик не скасовується. Ми битимемося, як тільки тобі дозволить твій зять-лікар. (*Повертається до Е н н*). Ах, Енн, Енн... Коли б, як раніше, папісти верховодили у нас в Англії, вони визнали б тебе великомученицею. (*Іде*).

Пауза. Усі мовчать, обережно переглядаються, на Шекспіра не дивляться. Він відкидається на подушку, заплющує очі.

Шекспір. Тепер як чесна людина я повинен померти.

Холл. Мабуть, тобі справді треба відпочити. Попереду виправлення заповіту, справа марудна. Ходімо.

Усі йдуть, окрім мандрівних акторів, а ті всідаються на підлогу біля ліжка Шекспіра. Пауза. Шекспір не ворухиться. Гасне освітлення в глибині сцени, тепер освітлено тільки авансцену.

Мандрівні актори виходять на авансцену.

Пані-Кривляка. Танці!

Об'їдало-Пук. Куплети!

Блазень - Бурлака. Від великих артистів, найширше відомих між Арденським лісом і Клопстонським мостом!

Об'їдало - Пук. Звичайно, ми пам'ятаємо про те, що танцями спекпукль має закінчуватися. Проте далі йтиметься про такі сумні речі, що навряд чи пощастить упхати куди-небудь комічні куплети.

Блазень - Бурлака. І найвеселіші в Йокширі танці!

Пані - Кривляка. О-ля-ля!

Танцюють.

Потім Об'їдало - Пук і Блазень - Бурлака відступають у тінь.

Пані - Кривляка

Шукаєте Смутляву леді?
Чим гірша я за неї?
Горять її тонкі плечі
У вогняній геєні.

Об'їдало - Пук

Наш Вілл бажав нестримно,
А щастя не добрав.
Зате він їв на сріблі
І пив не самограй.

Блазень - Бродяга

Копійку до копійчки,
На десять фунтів – фунт.
Дарма лихвареві мріється,
Що внуки збережуть.

Завмирають у гротескових позах, потім знову повертаються на свої місця біля ліжка.

На сцені поволі темніє. Одяг мандрівних акторів у міру того, як гасне світло, починає все сильніше флуоресцювати.

Тим часом П а н і - К р и в л я к а сідає за клавесин, удає, що грає. Звучить рондо з другої частини Концерту № 1 для фортепіано з оркестром Бетховена.

Об'їдало - Пук зводиться на ноги, виносить два крісла на авансцену й сідає в одне з них.

Раніше, ніж остаточно стемніло, Шекспір спускає ноги з ліжка і, подібно сомнамбулі, проходить через кімнату й сідає в крісло напроти Об'їдала - Пук а .

На сцені темно. Клавесин замовкає.

Об'їдало - Пук . Навіщо ти так підло обійшовся зі мною, Вілле?

Шекспір . Та хто ти такий, біс тебе забери?

Об'їдало - Пук . Загадкова картинка. А ти пригадай, кого ти спочатку змусив загинути, потім оживив, а потім остаточно зганьбив і вбив морально.

Шекспір . Та буде тобі відомо, примаро, що я в своєму житті нікого, слава богу, не угробив – ні на війні, ні в п'яній бійці, ні на дуелі навіть.

Об'їдало - Пук . Так то в житті... А на сцені ти змусив врізати дуба велику купу народу.

Шекспір . Ось ти про що... Тепер я, здається, упізнав тебе, гладуне.

Об'їдало - Пук . І що ти можеш тепер сказати на своє виправдання?

Шекспір . Ти ж сам визнав, що на сцені діють її власні закони. Я не сказав, зауваж, що справедливі закони, але їм притаманна внутрішня доцільність, тобто вони здаються цілком доречними всередині тексту й у свідомості глядачів, обмакотирених попередньою традицією. Тут діє свій «Кодекс Юстиніана», і не важливо, чи подобається він тобі або мені.

Об'їдало - Пук. Ну, Вілле, тебе без пінти хересу не зрозуміти!

Шекспір. Та ти й краплі вина не випив! На сцені тобі в кубок наливали чисту воду.

Об'їдало - Пук. Хіба? А мені здавалося, що це імбирне пиво. Не намагайся мені зуби заговорювати, Вілле! І потім, не бачу я в тобі достатньої пошани до мого суспільного статусу.

Шекспір (*зітхає*). Гаразд, сер. Дозвольте продовжити. Після того, як безпутний принц Гаррі обрав шлях праведності й вельми хитромудро виправдався перед батьком-королем і англійським народом, такий приятель, як ви, перетворився для нього на прикре нагадування про минулі витівки. Він і вас спробував виправити, відправивши, на перший раз, набирати солдатів, а потім на війну. Проте ви зі своїми прапорщиком, пажем і слугою стали й у війську притчею во язицех. Ви мали б ще подякувати мені, що не були повішені за мародерство, сер.

Об'їдало - Пук. Яка несправедливість! Адже мої невинні шахрайства ніщо в порівнянні зі злочином цього зрадника й лицеміра принца... ні, короля, і не Гаррі вже, а Генріха. Залив кров'ю половину Франції ради дурної мрії свого предка й забрався геть! Я ж, набираючи до своєї роти калік та слабаків, це гарматне м'ясо, у якому в'язнули атаки рицарської кінноти супротивника, рятував сотні здорових англійських хлопців для їхніх матерів і дівчат.

Шекспір. Скажете ще, сер, що це ви виграли битву в лісі Гольтрі, а не ваш колишній вінценосний приятель? Утім, мені так і не вдалося урвати часу, щоб перечитати за другим разом наші незграбні хроніки.

Об'їдало - Пук. А нумо знову на «ти». Мені якось ніяково, адже ти в певному сенсі мій батько. А зараз

поясни: як це тобі забандюрилося мене воскресити? Адже я повторив долю Лазаря Чотириденного й, хоч і пишався цим, спочатку все оглядав себе: чи не відвалюється на мені з кісток червиве м'ясо? Ні, Бог милував! Точніше ти, Вілле.

Шекспір. Ну й жарти в тебе, товстуне! Брр... А твоє воскресіння відбулося в такий спосіб. Ти дуже подобався незабутній королеві Бесс, великій аматорці театру, і вона була засмучена повідомленням про твою смерть. Ось і побажала знову побачити тебе в наступній п'єсі.

Об'їдало-Пук. Ага! Це ще один утішний для мене доказ, що моя могутня нога і бесподібний живіт продовжують туманити жінкам розум. Вілле, та ті ж удови-шинкарки затягали б мене по судах за несплачені рахунки, коли б кожна не була закохана в мене, як кішка!

Шекспір. Зізнаюся, монарше доручення прийшлося мені, немов маслом по серцю. Адже я й сам, бувало, сміявся до кольок, коли komponував твої репліки.

Об'їдало-Пук. Зате до чого ж паскудно ти його виконав, це втішне для мене доручення королеві! Зробив із мене отаку гору м'яса, живу бочку для хересу, а головне – тупого користолобця, яким я ніколи не був. Адже якщо я й приймав пригощання, то розплачувався за нього своєю неповторною дотепністю, якщо засиджувався в гостях на тиждень-другий, то віддячував за гостинність вірною дружбою! І скажи чесно, Вілле: хіба пустив я з торбою когось із добрих англійців, коштом яких доводилося мені їсти й пити?

Шекспір. Ох, мені самому ніяково... Я, чи знаєш, звик усе, що б я ні робив, робити добре. На найвищому рівні робити. Якщо вже взявся догодити королеві, так

на повен голос. Якщо прогинатися, то вже прогинатися, друже. Королева Бесс у старості, хоч і залишилася завзятою театралкою, проте не на жарт возлюбила нудні чесноти. До того ж їй було приємно, що дія комедії відбувається у Віндзорі, де вона проводила тоді чи не цілий рік. А як до жінки до королеви Бесс треба було підлеститися казочкою про веселих молодичок, що запросто обдурили чоловіка поважних літ. Отак, друже...

Об'їдало - Пук. Гаразд, я зрозумів. Врешті-решт, ти не лорд і змушений заробляти собі на хліб. Але що мене гірко образило, Вілле, так це твоє нерозуміння вселенської трагічності моєї долі. Я доведу тобі, що твій геніальний приятель Бербедж повинен був підв'язати спереду подушку й грати мене, а не старого дурня короля Ліра. Ми обидва були молодими в той прекрасний час, коли англійці намагалися повернути собі радісну повнокровність життя, втрачену під владою вкрадливих і хвацьких католицьких попів. Ні, я розумію, що люди й тоді, за папістів, пиячили, об'їдалися і віддавалися беззаконному коханню, проте будь-який людський рух душі та тіла, хоч би й бездумний погляд, абсолютно марно кинутий на вулиці вслід красуні, тягнув за собою нагадування про потойбічну кару, про пекельні муки. У нашій молодості люди насолоджувалися свободою жити, як їм хочеться.

Шекспір. І свободою думки теж.

Об'їдало - Пук. Це тобі хотілося так думати, Вілле. Але я хоч і п'ю, та розум свій не пропив, і я запевняю тебе, що зі свободою думки й тоді було не густо, а тепер її зовсім немає. Хто сперечається, після церковної реформи стало легше, проте ти й зараз не

сповна вільний навіть внутрішньо, навіть у тих своїх думках, якими не наміряєшся ні з ким ділитися.

Шекспір. Тепер уже ти, моє створіння, хочеш мене ж і принизити. Побережіться, сер!

Об'їдало - Пук (*посміхається*). Уже якщо ти мене створив, то знищити тепер не здужаєш. Доки людство будуватиме театри, я залишуся таким, яким ти показав мене в першій хроніці про принца Гаррі. Та ти й сам це чудово розумієш, Вілле. І я зовсім не бажав тебе образити. Проте наведу приклад. Ти, наодинці з собою міркуючи, іноді ототожнюєш себе з Богом-творцем.

Шекспір. Припустимо.

Об'їдало - Пук. І мені нічого не залишається, як погодитися з такою твоєю самооцінкою. Проте той факт, що образ творця ти запозичив з Біблії, хіба не свідчить про обмеженість твого мислення? Отже, ми намагалися насолоджуватися життям, намагалися реалізувати ту свободу, про яку верховна влада нам вуха протуркотала, пустилися на всі заставки – і не помітили, як поступово стали брати гору нові темні сили, про могутність яких ми й не підозрювали. Але хіба мені не властивий і внутрішній трагізм? Я жив собі на втіху й виблискував жартами, проте чого я досяг під старість? Пустки. Інші вигадували порох, будували мости, плавали до обох Індій, засновували колонії на краю світу й виховували дітей. Я ситий, п'яний, пересичений коханням, мені сам біс не брат, але чи не втратив я і щось людське – те, чим наділено безтілесних та безбарвних католицьких святих? Чому ж ти не мені, а манірному датському принцу вклав в уста це безсмертне «Час утратив гармонію...»?

Шекспір. Власне, він каже, що час вивихнуто. І важливо, навіщо він...

Стукіт у двері. У кабінеті починає яснішати. Пані-Кривляка залишає клавесин і, похнюпившись, повертається на своє місце біля ліжка.

Шекспір. ...і що він самотужки сподівається...

Об'їдало-Пук. А на себе подивися! Що губить тебе, як не метушливі спроби скрізь встигнути, усім догодити – та й собі теж! Жодного солодкого шматка не упустиш. Де з маслом каша, там милість ваша. Бажаєш і чистою творчістю насолодитися, і гідної справжнього поета кончини unikнути – у голоді та холоді на горищі! На горищі – та з чистою совістю, Вілле!

Знову стукають. Об'їдало-Пук підіймається з крісла й приєднується до товаришів біля ліжка. Яснішає. Видно, що Шекспір нерухомо, опустивши голову та заплющивши очі, сидить у кріслі. У кімнаті вже ясно, як раніше.

Входить Бербедж. Він стурбований.

Бербедж. Що тут відбувається? Проноза Дрюк пропав, родичі Вілла повісили носи на квінту, тільки в злюки Енн очки сяють. Вілле, ти де? (*Помічає в кріслі Шекспіра*). Вілле, ти спиш?

Шекспір (*урившасто*). Уже ні. Здорово, містере чепуруне! Я тут задрімав у кріслі, і мені наснилася жахлива нісенітниця: ніби я, старий і товстий, викриваю себе теперішнього в тяжких гріхах. У гріхах, що не існують, Діку.

Бербедж. Привіт, Вілле! Слава богу, а то я вже подумав, що ти знепритомнів. Я от нещодавно на вернувся. Лаяв суфлера, раптом у вухах задзвеніло. Прийшов до тями вже на підлозі. А твій сон до добра: доведеться тобі тепер почекати, аж поки розтовстієш та постарієш, і тоді вже перейматися своїми гріхами.

Шекспір. Добро б так. А поганий сон від нетравлення, напевно. Тут мене пригостили на сніданок такими неприємностями, що ледве проковтнув. Розповідати не буду, тобі все одно перенесуть, якщо вже не наплели. А часу обмаль, тому що з хвилини на хвилину я очікую на приходського священика, на цю плодовиту мишу, щоб ублажити його сіреньке преподобіє добрячим шматком сиру. Як тобі це, Діку?

Бербедж. Я ні з ким у місті ще й словом не перекинувся, мій бідний друже. Можна сказати, що з Лондона – та прямо до тебе. Мій звичай тобі відомий: якщо належить повідомити погану новину, то не тягнути. Тримайся, Вілле. *(Пауза)*.

Шекспір. Сталося те, про що я подумав, Діку?

Бербедж. Вона померла в понеділок. Дозволь мені обійняти тебе.

Шекспір підводиться, друзі обнімаються. Шекспір повертається до свого крісла, Бербедж сідає в крісло навпроти.

Шекспір. Від чого вона... померла?

Бербедж. У замку я не був. Там розпоряджається її небіж, а той міг на мене й хортів спустити. Проте кажуть, що хотіла прив'язати до себе чергового коханця, народивши йому дитину, а потім передумала й послала по відьму зі спицею, хоч і пізно вже було – і ось маєш... Померла, як жила, сказав би я.

Шекспір. Я відчуваю дивне спустошення, Діку. Тепер утрачено останню надію. Ти ж знаєш, я поклопотався про те, щоб вона завжди, будь-якої хвилини знала, де мене знайти, і якби раптом побажала (а в неї ж вічно вітер у голові), могла відразу ж до мене повернутися. Я б її прийняв і убогою, і хворою, і

вагітною, і покритою ганебними язвами – з радістю, з тріумфом би прийняв! Я ніколи не міг повірити, що вона назавжди мене залишила, коли так різко, без пояснення, прогнала. Ми ж і раніше сварилися, навіть розбігалися... От диявол! *(Закриває обличчя руками)*.

Б е р б е д ж . Ти не мав шансів, Вілле. Пробач, що кажу тобі це.

Ш е к с п і р . Ти гадаєш, я не хотів звільнитися з-під її влади? Чого я тільки не витівав для цього, що тільки не писав! Проте з роками я зрозумів, що наші з нею взаємини стосуються вже тільки одного мене, що вони стали невід'ємною часткою мого «я». Не знаю, чи зрозумієш ти...

Б е р б е д ж . Де вже мені? Адже я пурхаю по життю. Втім, і мені дорогою впало на думку, Вілле, ніби її смерть – ще одна прикмета, що наша прекрасна епоха швидко наближається до кінця.

Ш е к с п і р . Пробач, коли ненавмисно тебе образив. По тобі бачу, що ти не тільки цю сумну звістку мені приніс. Викладай, Діку.

Б е р б е д ж . Було днями сумісне зібрання пайовиків обох наших театрів. Загалом, хлопці-актори не дуже задоволені тим, що ти, Вілле, за останні три роки усунувся від справ трупи, тільки частку свою в загальних прибутках не забуваєш отримувати. Ти ж знаєш, ми за такі саме гроші трудимося без перепочинку, як і ти колись мозолився – чума та Великий піст, ось вони, наші передихи.

Ш е к с п і р . За паперами все правильно, Діку. І хіба я не засипав раніше трупу доброякісними п'єсами, що не втратили ще успіху в публіки?

Б е р б е д ж . Та все я розумію... Молодий Джон Флетчер і старина Бен Джонсон старанно поповнюють наш репертуар, але публіка ще не забула тебе і вимагає

твоїх нових п'єс. До речі, чи дійшло до вас, що твій приятель Бен отримав звання лауреата й королівську пенсію?

Шекспір. Так, я знаю. Радий за Бена-задираку. Особисто мені пенсія не потрібна, я собі на життя сам достатньо заробив.

Бербедж *(підводиться з крісла, урочисто)*. Так от, Вілле, я до тебе ніби послом від трупи. Твої друзі та партнери Хеммінг і Кондел пропонують видати всі твої п'єси. Розкішно видати, в аркуш і з твоїм великим портретом на титульному аркуші кожного тому. З твоїх п'єс навряд чи хоч половину надруковано, та й ті по-піратському й за поганими копіями, аж до вкрадених суфлерських – чи не так?

Шекспір. Ну, так. Подякуй Джонові та Генрі за блискучу задумку. Хоч і треба подумати.

Бербедж. Чи є тут про що думати? Видання буде цілком законним, тому що п'єси належать трупі, а Джон і Генрі повноправні її члени, як тобі відомо. Хлопці мають до тебе велике прохання: забезпечити їх добрими копіями твоїх п'єс, бажано, твоєю рукою виправленими, а ще краще – тобою й переписаними. Ти ж від цього матимеш пряму вигоду, Вілле.

Шекспір. Я що ж – сперечаюся з тобою? Іншого дня я стрибав би до стелі від радості. Славні хлопці розрубали справжній гордіїв вузол. Адже я, коли пішов з трупи, не байдикував: щодня по декілька годин сидів над рукописами, виправляв і переписував п'єсу за п'єсою. Адже я теж до цього додумався – надрукувати всі свої опуси. Грошей ця витівка коштувала б неабияких, проте, якщо не ловити гав і випустити перший том, поки мене ще не забули, вкладене обернеться, не обійдеться й без суттєвого зиску. Значить, і спадкоємців своїх я не скривдив би. Коротше, п'єси я встиг підготувати.

Он, бачиш, біля столу баул оленьчої шкіри? Я замовив його в рукавичника Джима, що змінив у цьому ремеслі мого покійного батька, точно за розміром половини паперового аркуша. Там складені вже копії всіх п'єс, одна за одною, у тому порядку, як мають бути надруковані. Я не давав переплітати кожну п'єсу, проте всі сторінки пронумеровано, і я їх перевіряв тричі. Сьогодні ж, а ще краще, прямо зараз забери цей баул, Діку, і відвези Джону і Генрі. Скажи їм тільки, що я прошу надрукувати всі мої п'єси без винятку, навіть слабенькі, тому що й вони можуть стати в нагоді майбутньому драматургові. Він візьме мій сюжет і зробить кращу річ, як і я не раз вчиняв. І скажи їм, щоб і не наважувалися економити на вичитці!

Б е р б е д ж (*б'є себе долонею по коліну*). Славно, Вілле! Славно, друже! Але чому ж ти передумав їх видавати самотужки? Чому випускаєш з рук певний бариш?

Ш е к с п і р. Діку, набір, коректура й друкування всіх моїх п'єс є справою не одного року. Я ж не можу й на кілька місяців заглядати наперед. Пам'ятаєш, я скаржився тобі на різкі болі в животі? Так от, вони припинилися, точніше, змінилися постійним тупим болем. У мене темніє в очах, ноги піді мною підгинаються... Боюся, що закінчиться це кепсько. (*Пауза*). Як би не викиднем. (*Хихикає*).

Б е р б е д ж. А виглядаєш ти, Вілле, якраз непогано. Блідуватий ось тільки.

Ш е к с п і р. У мене таке відчуття, ніби я щойно ще одну перезрілу дочку заміж прилаштував. І те подумати, рукопис-сирота є беззахисний, як цнотлива дівчина в портовій таверні. Залишиш рукописи домочадцям, так мої безглузді баби пустять їх на папільойтки, на заvertки для свічок, а то ще раптом надумаються обклеювати моїми п'єсами стіни під шпалери. Одна

була надія на зятя-лікаря, що забере мої рукописи та книжки до себе: має пристойну бібліотеку, от тільки медичну. Друкування ж дарує кожній написаній від руки речі маленьке безсмертя: навіть якщо пуритани, взявши гору, приймуться спалювати шкідливі книжки, завжди знайдеться читач або зануда-колекціонер, який пошкодує своєї власності. І обов'язково кілька примірників з тисячі буде вивезено за кордон, на континент, і хоч один з них збережеться в тамтешніх бібліотеках.

Бербедж. Як далеко ти заглядаєш, Вілле! А я днями замислився над прикрою ефемерністю нашої театральної справи. Три роки тому і фанатиків-пуритан не знадобилося, достатньо було тліючому пижу потрапити на солом'яний дах, аби «Глобус» спопелів за кілька хвилин. А що таке наша з тобою слава, слава акторів? Та це просто дим від багаття на пікніку, вранішній туман під сонцем. Ми знаємо імена драматургів стародавньої Греції та Риму, але не акторів. І в нас, у Лондоні, пригадай, чи довго згадують навіть про найвдаліший спектакль? Він просто розчиняється в часі. От уже точно «дні його, яко тінь, проходять». Нас із тобою, Вілле, хоч художники на портретах увічнили, а хто, окрім мене, пам'ятає, як виглядав великий комік... Хай йому біс, ім'я вилетіло з голови...

Вбігає Дрюк. За ним входять Коллінз і його писець Спенс.

Дрюк. Хазяїне, мені не вдалося вмовити попаика! Він не прийде! Сидів за столом на чолі всієї своєї орави, сьорбав кашку без масла й лаявся на всі заставки. Шипів, що свята церква не потребує хабара від грішника, який нажив багатство на влаштуванні богопротивних ведмедячих боїв, де полоненики сатанинського азарту

гублять свої душі, б'ючись навзаклад. (*Бербедж і Шекспір здивовано переглядаються*). Тобі, товстосумові, не пошкодить, каже, помилуватися, як твій зять у білому савані щонеділі каятиметься перед прихожанами. Ще й тому не пошкодить, що для цього тобі доведеться, нарешті, самому відвідати церкву. От же шкодливий який!

Шекспір. Боюся, не світить мені отримати пастирське благословення. Про миропомазання ж і не заїкаюся. Амінь.

Бербедж. Моє шануваннячко, дядечку Френку!

Коллінз (*вдивившись у Бербеджа*). Як ся маєш, Чарлі?

Бербедж. Та це ж я, Дік! Дік Бербедж, дядечку Френку.

Коллінз. Хіба? Нехай буде по-твоєму, синку. А ось преподобним Джоном Роджерсом я глибоко обурений. Сьогодні він не поважає багатства, а завтра скаже, що й без його величності короля обійдемося. Ох, ці вже мені пуритани! Я це всім говорю, і навіть лордові-канцлеру скажу. Прямо в очі його світлості скажу, не побоюся. Наступного разу, коли проїжджатиме Клоптонським мостом... А от навіщо я сюди прийшов? Ага. Як ся маєш, Вілле?

Шекспір. Здрастуйте, Френку. Я просив вас прийти, щоб перескласти мій заповіт.

Коллінз. Теж мені проблема! Переписуй заповіт хоч триста разів, головне, щоб я з тебе грошики не забував узяти. А такого я, хлопці, ніколи не забуваю. Гей, Спенсе, дій, паперова ти душе!

Спенс підходить до письмового столу, штовхає ногою бау, усаджується, змітає із столу на підлогу рукописи, дістає із сумки каламаря, пера, запас паперу, акуратно розкладає все на стільниці.

С п е н с . Готово, сер!

Б е р б е д ж піднімає з підлоги баул, іде до дверей. Мандрівні актори підбирають рукописи, і кожний притискує один з них до серця. Шикуються під стіною.

Б е р б е д ж . Піду я, мабуть. Не заважатиму. Я ще відвідаю тебе до від'їзду, Вілле. Прощай. До побачення, панове законники.

С п е н с кланяється.

Ш е к с п і р . Прощавай, друже. Спасибі тобі за все.

К о л л і н з . До побачення, Чарлі. (*Б е р б е д ж , усміхаючись, йде*). Ах, молодь, усе б вам жарти жартувати. Надумав прикинутися Ричардом Бербеджом переді мною, старим, та й бог із ним. Можеш не шукати для мене попередній заповіт, Вілле. До лиха його, тільки заплутаємося. Готовий, Спенсе? Тоді залиш місце для дати та напиши на початку, що належить. «*В ім'я бога, амінь. Я...*». (*Замовкає, здивовано поглядаючи на Шекспіра*).

Ш е к с п і р (*схиляє голову*). З ранку ще був Вільямом Шекспіром.

К о л л і н з . ...Вільям Шекспір, із Страдфорда-на-Ейвоні, у графстві Йоркшир, джентльмен, у бездоганному здоров'ї та повній пам'яті (слава Всевишньому!), доводжу до ладу справи...». Ну й далі там, сам відаєш, Спенсе. А я поки вислухаю твої побажання, мій хлопчику. Що ти вирішив заповісти своїй невтішній удові?

Ш е к с п і р . Моїй дружині, злучій ехидні, залишаю наше старе ліжко, а до нього продрану перину й кошлаті простирадла.

Коллінз. А напишемо так: «Сим заповідаю своїй дружині друге за якістю ліжко з усіма постільними додатками, що відносяться до нього».

Пані-Кривляка, яка встигла знову всістися за клавесин, вдає, ніби б'є по клавішах усіма пальцями. Миттєва дика какофонія, яку завершує звук струни, що лопнула.

Завіса

2010 р.

Кіївські мрії
про Кобзаря 1859 року

Лірична комедія в 3 актах

Дійові особи

Товмаченко Сергій – студент історико-філологічного факультету Університету св. Володимира. Молодий, гарний, у пошарпаному студентському мундирі та начищених чоботях. Підробляє в Аскоченського секретарем – його особистим і київської редакції часопису «Домашня бесіда».

Ольга Левицька – років 17-ти, випускниця Інституту шляхетних дівиць. Одягнена скромно, за новітньою європейською модою.

Левицький Петро – студент Київської духовної академії, брат Ольги. У характерному наряді студента-«академіка»: підрясник, «юпка», чоботи.

Галінка – кріпосна покоївка сусідів Аскоченського. У святковому українському національному костюмі. Років 18-ти.

Вержбицький Юліан – студент історико-філологічного факультету Університету св. Володимира. Молодий, худий, з неправильними рисами обличчя. У гарно пошитому студентському мундирі з білою підкладкою. На носі золоті окуляри.

Максик, тобто Максим Пилипович Бурдело – офіціант Закладу штучних мінеральних вод (Мінерашок). Років 25-ти, одягнений дешево, але з гіпертрофованою претензією на моду – стару, кінця 40-х років.

Галушник Гнат Костієвич – заможний городянин в українському селянському костюмі, років 45-ти, невеликий на зріст, лисий, довговусий, схожий на Тараса Бульбу в

цивільному; шаровари, завширшки з Чорне море, обов'язкові. У першому акті в смушковій шапці, у другому – з непокритою головою.

Пашковська Варвара Матвеевна – худа неприваблива жінка років 45-ти хворобливої зовнішності, одягнена багато, по-європейськи.

Аскоченський Віктор Іпатійович – чоловік богатырської статури років під п'ятдесят, з круглим приємним обличчям. Одягнений ретельно, за останньою петербурзькою модою.

Лобода Хведір – псевдонім Феофана Гавриловича Лебединцева, тридцятилітнього професора Київської духовної академії. У цивільному франтівському одязі. Симпатичний.

Моріс – лакей Вержбицького. Поважної зовнішності, у пишній білій перуці, білих панчохах, камзолі та каптані під XVIII століття.

Оришка – покоївка Пашковської. У білому крохмальному фартушку, боса. Років 22-х.

Філер – чоловік зовнішності непомітної, одягнений в усе сіреньке.

Дія п'єси відбувається в губернському місті Києві в першій половині серпня 1859 року.

Акт перший

Байкова гора, улюблене місце недільних гулянь киян. Панорама старого Києва: вдалині – темно-червона коробка університету, ще далі за нею старовинні церкви, а навколо – справжнє море одноповерхових будиночків, оточених садами.

Галявина на плато гори, перетнута ближче до задника стежкою. Товсті стовбури старих дубів утворюють ліву і праву куліси. Товмаченко, Левицький, Вержбицький лежать на траві навколо скатертини, на ній пляшка горілки та закуска, Ольга, як вибрана господинею, сидить біля самовара, Галинка – поряд із Товмаченком. Студенти вже трохи напідпитку.

Левицький. Друзі, я ж хіба проти? Я теж визнаю тупе безглуздя нашого буття. Проте...

Ольга. Помовчи, Петю, будь ласка. Співають...

Несильний, але приємний тенор виконує десь недалеко народну пісню «Ти зійди, зійди, зіронько ти вечірняя...» Молодь мовчки прислуховується. Пісня замовкає.

Левицький підіймається на ноги і, злегка погойдуючись, робить кілька кроків у бік стежки. Втупився за ліву кулісу. Ніяково кланяється, махає вітально рукою. Повертається до самовара, знову лягає.

Вержбицький. І хто це там розспівався? Чи ти роздивився, Петре?

Левицький. Та так, трохи. Там стояла на кручі компанія, усі підтоптані такі, підстаркуваті. Учителі з

Другої гімназії. Художник Соха, старий дивак, і наш, з Академії, професор із ними, отой, Хведір Лобода. Пішли вже.

Ольга. Ну який же пан Лебединцев старий? Теж мені бовкнув, Петрусю.

Галинка. Авжеж, Феофан Гаврилович ще молода людина, кавалер.

Ольга (*пирскає*). Тож ти, Галино, виходить, оком на нього накинула? У тебе губа не з лопуцька... А хто там усе ж таки співав?

Левицький (*зосереджено заглядає до своєї порожньої склянки*). Хоч чаю б, чи що, налила, сестричко... Хто співав? Та незнайомий мужик якийсь. Із сивими вусами, приземкуватий. На голові бриль, у балахоні такому парусиновому...

Ольга. У парусиновій куртці? Так це ж справжній писк моди – «патрик» називається.

Левицький (*розсудливо*). Коли балахон такий пошарпаний, сестричко, то вже не «патрик».

Вержбицький. Який-небудь провінційний землемір.

Товмаченко. А чому ж не конторник?

Вержбицький. З конторником, Серже, професор не став би знатися. А землемір ось-ось стане найголовнішою постаттю.

Товмаченко (*думаючи про інше*). І з якого б це доброго дива, дорогий Юлеку?

Вержбицький. Ти – і не здогадався, товаришу? Бо, якщо селяни будуть звільнені з землею, доведеться всю землю наново ділити. Ось землеміри й перетворяться в провінції на перших людей.

Галинка (*хреститься, тихенько*). От спасибочки Шевченку!

В е р ж б и ц ь к и й (к ліпає очима). А до якої речі тут цей малоруський поет-самородок?

Т о в м а ч е н к о (у с м і х а є т ь с я). Не соромся, Аліно Петрівно, розкажи, що знаєш.

Г а л и н к а. Та це ж така історія, що її всі й самі знають. Ну, Шевченко ще до війни не давав його царській величності проходу, все докучав: «Звільніть кріпосний народ, ваша величносте, а не то велика біда трапиться». А його величність, покійний...

Т о в м а ч е н к о (ш в и д к о). ... Карл Іванович.

Г а л и н к а. Чого?

Т о в м а ч е н к о. Не називай, зроби ласку, імені... Кажі: Карл Іванович.

Г а л и н к а. А його царська величність... ну, Карл Іванович, той тільки насупиться, бувало, та пробурчить: «Пішов геть, Шевченко, не заважай нам із государинею імператрицею кофій пити». А Шевченко все докучав його царському... Карлу Івановичу, тому що сам був із кріпаків і хотів усіх селян звільнити.

Л е в и ц ь к и й. До речі, а чи всі знають, як Шевченко звільнився з кріпосної неволі?

Т о в м а ч е н к о (з д о б р о ю у с м і ш к о ю). Не заважай Аліні Петрівні, бачиш, як вона розхрабрилася...

Г а л и н к а. Скажете теж, Сергунчику... Ось одного разу цар розлютився і заслав Шевченка на самий край землі. «Доставте його, – кричить, – миттю, щоб одна нога тут, а друга там!» Тоді найголовніший генерал відрядив із Шевченком найзлішого жандарма, справжнього песиголовця. Той сів поряд з ямщиком на передок – і давай ямщика батогом смугувати, а ямщик – давай коней батогом! І так у три дні доставили Шевченка на край землі. Далі тільки нечисті народи Гога і Магога, навіки заточені в печерах, а москалики на варті стоять,

щоб не видряпалися з печер і не накинулися, крий Боже, на народ православний...

Із-за лівої куліси з'являється Філер. Він буквально протанцювує по стежці, ніби Адріано Челентано у фільмі «Блеф» – виробляючи комічні па, що в них зображує, як підглядає, нишпорить, підкрадається, гониться, заарештовує і т. п. Перед кулісою праворуч прикладає дашком долоню до лоба, вдивляється, тікає.

Л е в и ц ь к и й. Що це було?

В е р ж б и ц ь к и й. А хіба щось було?

Г а л и н к а. Миша пробігла.

О л ь г а. Фі!

Л е в и ц ь к и й. А чи не випити нам, товариші та... панночки, тобто теж товариші? Під мишку, га?

Т о в м а ч е н к о. Скільки мені ще тебе вчити, Петре? Не питай, а наливай.

Л е в и ц ь к и й. Давно б налив, та от біда: не моя черга наливати – колеги Вержбицького.

О л ь г а. Мені зельтерської води. І тобі, Петю, дуже рекомендую зельтерську. Пригадай, прошу, про нашого нещасного батька!

Л е в и ц ь к и й хмуриється, відвертається від сестри.

Г а л и н к а. А мені білої, мабуть. Треба ж горло промочити, щоб не охрипнуть.

В е р ж б и ц ь к и й ніяково розливає. Студенти спершу спостерігають за кривляннями, з якими Г а л и н к а випиває свою чверть склянки, утираючись на закінчення хусткою, потім відважно і дружно спустошують посуд. О л ь г а обурено відвертається.

Т о в м а ч е н к о і Л е в и ц ь к и й (заївши, заспівують неголосно).

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І ворожою злою кров'ю
Волю окропіте.

Ольга (*мрійно*). Я не думаю, що сам він такий жорстокий. Адже це тільки поезія – правда, друзі? Адже він насправді не хоче, наш ніжний прекрасний поет, щоб одні люди стали вільними, вбивши інших людей?

Вержбицький. І ось що цікаво. Навіть ви, українські дворяни, не усвідомлюєте, що можете опинитися серед тих, чия «ворожа зла кров». А як мені, ляху, це чути?

Левицький (*прожувавши, задумливо*). Щось сумнів мене бере стосовно цієї кільки...

Товмаченко. Кілька як кілька...

Левицький. Олько, не бери її!

Вержбицький. Пардоньте мені, благаю, цю дурну кільку. Моріс закуплявся. Говорив, справжня регельська.

По стежині зліва направо, майже падаючи вперед, просувається Г а л у ш н и к . У правиці має кошик, з якого стирчать хвіст оселедця і палиця ковбаси, під лівою пахвою тягне бутель вишнівки. Тримається, як п'яний персонаж комічної опери «Запорожець за Дунаєм» або китчевих саморобних листівок середини ХХ ст. Зникає, непомічений та на компанію уваги не звернувши, за правою кулісою.

Г а л и н к а . А скажіть, будь ласка, пане Юліане, у вашого тата багато землі?

Вержбицький (*примружившись*). Тобто, панно Галино, вас цікавить, чи досить у мого батька десятин?

Г а л и н к а . Так.

Вержбицький. Достатня кількість. (*Обводить рукою пригощання на скатертині.*)

Г а л и н к а сміється, наче і не було нічого. Т о в м а ч е н - к о, обурений, відвертається. О л ь г а нервово закурює цигарку, В е р ж б и ц ь к и й допомагає їй прикурити.

Л е в и ц ь к и й. Це в тобі, Юлеку, кров грає, горда польська кров. Та я ніколи не повірю, що ти свідомо хотів образити товаришів. Сьогодні ти нас пригощаєш, а завтра я наберу ще уроків, зіб'ю копійку і влаштую пікнік не гірше! Ех, давай я тебе, Юлеку, обніму. (Обнімаються).

В е р ж б и ц ь к и й (вивільняється, сміється). Ну, ти й ведмідь, через тебе за малим горілого сірника не проковтнув!

Т о в м а ч е н к о (похмуро, дивлячись убік). Послухай, Вержбицький, якщо ти справді мав на увазі докорити товаришам ковтком горілки та шматком ковбаси... Покич тоді свого лакея і забирайтеся звідси обидва – і з цією вошивою закуссю!

В е р ж б и ц ь к и й (спалахує). Та я ні сном ні духом...

На стежці біля правої куліси з'являється А с к о ч е н с ь к и й. Він у капелюсі, у крилатці, з тростиною в руці.

Т о в м а ч е н к о (здивовано). Здрастуйте, Вікторе Іпатійовичу!

А с к о ч е н с ь к и й. Добри вечір, Сергію! (Роздивляючись компанію.) І ти тут, Гальшко? Ну, ну...

Г а л и н к а. Добри вечір, Вікторе Іпатійовичу! А мене Надія Марківна відпустили з двох годин дня і до кінця вечора.

А с к о ч е н с ь к и й. Ах, молодь, молодь... І на думку не спадає витратити недільний день на старанну молитву, або хоча б на паломництво по рідних наших київських монастирях! Он як ми тут всі живемо: іногородні

паломники краще за нас із вами знають наші власні київські святині...

Вержбицький. А чому сам пан зараз не в церкві?

Аскоченський (*убік*). А чому я просто не пройшов зараз повз цього нахабу? Спокійно, спокійно... (*Голосно.*) Я не оглядаю зараз печери на Звіринці тільки тому, юначе, що маю потребу знайти тут, на Байковій горі, свого старого знайомця, можна сказати, приятеля давніх років.

Товмаченко (*вже стоїть*). Панове, дозвольте представити вам... Тобто ні, пробачте, Вікторе Іпатійовичу... Колеги, перед вами мій деяким чином працедавець, славнозвісний наш український історик Віктор Іпатійович Аскоченський, автор фундаментальної «Історії Київської академії», видавець щотижневого часопису «Домашня бесіда». Я у Віктора Іпатійовича секретарем труджуся. А тепер дозвольте представити вам, Вікторе Іпатійовичу, моїх колег-сту...

Аскоченський. Вибачте, не маю часу, дуже поспішаю... Скажіть, Сергію, чи не бачили ви тут... ну... відому персону?

Товмаченко. Щось не зрозумів я, Вікторе Іпатійовичу... Кого це я не бачив?

Аскоченський (*нетерпляче*). Не впізнаю вас я сьогодні, Сергію, не впізнаю... Невже це сусідство милых панночок і юних покоївок діє на вас у такий спосіб? Тоді вам на вухо... (*Робить нетерплячий жест і шепоче на вухо Товмаченкові*).

Товмаченко. Ось ви про кого, Вікторе Іпатійовичу ... Ні, його тут не було.

Аскоченський. Що ж, гора велика, а лужків раз, два та й край. Може, ще знайду... Вірні відомості отримав, що він тут сьогодні... До побачення, мадемуазель. (*Торкається капелюха*). Панове! Проща-

вай, Гальшко. Не засмути сьогодні добру Надію Марківну.

Г а л и н к а (*підводиться, ніяково присідає*). Щасливої дороги, Вікторе Іпатійовичу.

Студенти навперебій прощаються, В е р ж б и ц ь к и й – французькою мовою. А с к о ч е н с ь к и й квалливо виходить ліворуч.

О л ь г а (*поволі*). І справді, Сергію, ти дивно якось сьогодні поводишся. Пробач, але я ще не бачила, щоб ти перед ким-небудь отак... виструнчувався.

Т о в м а ч е н к о (*сідає на своє місце, дивиться в землю*). Я і сам собі огидний, Ольго Хомівно. Але що поробиш? Я в цього реакціонера, поки він у Києві, секретарем і в редакції його бювотного тижневика теж заразом підробляю. А прожене – доведеться по уроках бігати, он як Петрові. Та й те – коли ще поталанить із ними, з уроками.

В е р ж б и ц ь к и й (*усміхається*). Приємно спостерігати, не приховую, як інколи і в тобі, такому непохитному революціонері, відкривається щось людське.

Л е в и ц ь к и й (*швидко*). Із цього приводу маємо випити.

О л ь г а. Мені зельтерської.

Г а л и н к а. А що це таке – революціонер? (*Студенти переглядаються*).

Т о в м а ч е н к о (*з легкою досадою*). Та я тобі вже пояснював, Галинко. А тут, боюся, і в... (*озирається*) і в дубів є вуха. Краще вже я тобі знову розтлумачу, що таке реакціонер.

Г а л и н к а. Як гарно звучить... Ре-ак-ці-о-нер.

Л е в и ц ь к и й. Реакціонер, красуню ти наша, це така сволота, яка хоче, щоб все залишалось, як і раніше. Я розливаю, товариші.

Г а л и н к а. Ну, тоді я теж... ре-ак-ці-о-нер. Ось ви всі чекаєте, коли цар відпустить кріпаків на волю. І Шевченко за це в столиці свою голову знову кладе на плаху. А мені, та й не думаю, щоб тільки мені одній, ваша прекрасна воля ні до чого.

Л е в и ц ь к и й. Проте...

Г а л и н к а. А навіщо вона мені, воля? Я у своєї пані, в Надії Марківни, живу як у Бога за дверима. Була б я вільна, опинилася б уже на вулиці. То я в неї ледащо, то з брудною шиєю тижнями ходжу. А от вигнати мене пані моя Надія Марківна, яка вона не була б багата і пишна, не може. За мене, сироту та свою власність, відповідати має і, як мати рідна, зобов'язана заміж видати.

О л ь г а (*пирскає*). Тоді за що ти Шевченкові дякувала?

Г а л и н к а. Ні, ви не думайте, я розумію дядьків на селі, яким воля, та ще й із землею, і поночі сниться. А дворова голота, це ж усі розуміють, по світу піде з торбами. А про Шевченка... Це я хотіла Сергунчикові зробити приємне, ось і розказувала. А що ваш Шевченко? Сам він із кріпаччини викупився, а вся його рідня в кріпаках залишилася, от він і воює, юродивий.

Л е в и ц ь к и й. Та не викупився він! Давайте я розповім. Як Шевченко насправді...

О л ь г а. Почекай, Петре. Ні, цього разу мені вже точно не почулося... Потрудіться пояснити, Сергію Михайловичу, чому Галина звертається до вас отак фамільярно.

Г а л и н к а. А вони ж не заперечують, панночко. (*Підсовується до Товмаченка, кладе йому голову на коліна.*) Коли не можна мені з ними під ручку бульваром проходку зробити, коли не бажають вони до кондитерської мене запросити, так хоч Сергунчиком назвати.

О л ь г а фиркає.

Т о в м а ч е н к о. Тож чи наллють мені, нарешті?!

Л е в и ц ь к и й квалливо розливає.

О л ь г а. Плесни й мені народної отрути, мабуть.

П'ють, закушують.

Л е в и ц ь к и й *(з хвостом кільки, що стирчить з рота)*. Закуси краще пастилою, Олю. *(Прожувавши.)* От молодець... Про що це я хотів сказати? Ну, добре... Ти нам так і не повідав, Сергію, яку Сусанну шукав на Байковій горі отой огрядний старий?

Т о в м а ч е н к о *(він не в дусі)*. Аскоченський? Та цього ж самого вашого Шевченка. Нашу знаменитість було запрошено сюди на пікнік.

О л ь г а. Тарас Григорович? Він тут, на Байковій горі? *(Схоплюється, відходить на два кроки від скатертини, повертається до компанії спиною.)*

Праворуч з-за куліси з'являється М а к с и к. Він якщо і нетверезий, то хіба трішечки. Побачивши Г а л и н к у, завмирає, узявши руки в боки. Вона, побачивши його, поспішно натягує спідницю на коліна.

М а к с и к. Тю! Щоб мені очі повилазили! Це ти! Та де ж ти свою совість загубила, дівко! Яке право ти маєш гуляти з паничами! Хіба мало я тобі смажених перепелів в кишнях перетягав! А Николаєс! А Францик!

Г а л и н к а. Чуєш ти, Максику... Та пішов би ти...!

М а к с и к. А ви, паничі, теж хороші! Потрібна вам мамзель для препроводження времені, так зніміть собі на Канаві, як всі добрі люди. Он у вас одна вже є... Ні, їм треба у трудящого люду дівок відбивати!

Ольга (*обертається*). Ей, люб'язний, брешти та не забріхуйся!

Максик (*знімає капелюх, кланяється*). Ви вже пробачте великодушно, панночко – обізнався! Із заду, вибачення просимо, ну точно Ельжбетка з кав'ярні «Всі солодощі!» Чому ж тільки, думаю, затягнулася в усе чорне – чи не зарізали знову кого з дівок?

Ольга (*хапається за голову*). Однак і прив'язався ж! (*Левицькому*.) Та зупини ти його, нарешті.

Максик. Пардон, панночко! Отака миля (*показує руками*) пардону, як зволив сказати один німецький філософ.

Левицький (*цілком добродушно*). Якщо маєш фонтан, люб'язний, заткни його: дай відпочити й фонтану.

Максик. О! Дозвольте, панове студенти, олівчик і шматочок папірця – записати! Можна й окраєць від газетки... (*Риється в кишенях. На світ божий з'являються восьмушка горілки з правої кишені брюк і солоний ляц з лівої. Пауза*). Ну, гаразд. (*Бурмоче*.) Запам'ятаю й так.

Товмаченко (*поблажливо*). Якщо я все правильно зрозумів, ти той самий лакей із Закладу штучних мінеральних вод, який засвітив Галинці ліхтаря під оком?

Максик (*кланяється*). Дозвольте відрекомендуватися – услужаючий чоловік при ресторані закладу Максим Пилипович Бурдело, власною персоною. А навздогад підсинити окуляри цій лахудрі, так це Францика робота. Якщо ж і я навів їй пару пендюлів нижче, вибачаюся, спини, так це тому єдино, що знаходячись в расужденії засмучених чувств-с. Та й як було мені не засмутитися? Не кажучи вже про Николяса і Францика, а вони їй теж подаруночки носили, я цій лярві стільки смаженої дичини в кишенях перетягав, що кишені зовсім залисніли! Ось, вельмишановне панство! Ось! (*Знову*

спустошує кишені, дивиться на восьмушку і на ляща з тим же подивом. Пауза.)

В е р ж б и ц ь к и й (*люб'язно*). Я так розумію, пане Дурдело, трапилося невеличке непорозуміння. Мій колега, пан Товмаченко (*показує підборіддям*) – великий демократ і найбільш радикальний у Києві прогресист. Усаджуйтесь, будь ласка, біля нього, закусіть із нами. Що маємо, тим і вітаємо. А там і непорозуміння роз'ясниться.

Г а л и н к а . А що воно таке – радикальний?

М а к с и к . Заткни хайло, дурепо. А вашу, пане студенте, найлюб'язнішу пропозицію не знаходжу в собі ніяких сил відкинути. Це для мене невідворотна єдинственість, тому що завжди відчував нестерпне бажання побути в освіченій компанії. Не про те промова, що зовсім не чув вчених бесід, а про те, що через відволікання і відсутності, з потреб служіння виникаючі, втрачав нитку наукових міркувань. Ось прошу додати до вашої складчини, панночко і панство. (*Кладе на скатертину солоного ляща.*)

В е р ж б и ц ь к и й (*морщить*ся). А ось це ви марно, пане Гурдело. Закуссю ми запаслися.

М а к с и к . Якщо гидуєте через міцність ароматичну (*тицяє рибу під ніс О л ь з і, вона обурено закриває носик хусткою*), так воно єдине внаслідок натуральної природності ляща. Це ж справжній солоний платаний лящ! Та й хіба міг він просмердіти, якщо я його тільки годину тому витягнув з льодовика наших Мінерашок? Він мені ще всю дорогу, вибачаюся, жопу холодив.

В е р ж б и ц ь к и й (*бере зі скатертини дзвоник і дзвонить*). Морісе, подай ще одну склянку!

З-за дуба урочисто виступає М о р і с , *презирливо тичяє* М а к с и к у грановану склянку.

Моріс. S'il vous plaît.

Моріс так само урочисто уходить. Максик стежить за ним, роззявивши рота.

Галинка. Закрий пащу, Максику, а то муха залетить!

Товмаченко. А чому ж не метелик? Не капустянка?

Галинка. Муха – і гнойова!

Максик. Ач як розквакалася! Дочекаєшся ти в мене плюхи! *(Задумливо.)* А якби до мого рота залетів метелик, він для наукових іследованієв уже не знадобився б.

Левицький. Золоті слова, друже.

Вержбицький. Абсолютно з вами згоден. *(Розливає горілку.)*

Ольга *(прикриває свою склянку долонькою)*. Мені зельтерської.

Вержбицький. О, пробачення прошу... Будь ласка, Ольго Хомівно. Я пропоную випити за нашу сьогоднішню компанію. Адже таким, яке в нас зараз зібралось, і буде наше київське суспільство, коли збудуться мрії комуністів і прогресистів, на кшталт нашого колеги Товмаченка. Я п'ю за рівність і братерство всіх людей, за часи, коли не буде ні кріпаків, ні вільних, ні панів, ні лакеїв! *(П'є)*.

Галинка *(п'є зі звичними своїми кривляннями)*. А що це таке?.. *(Поперхнулася.)*

Товмаченко. Я хочу потиснути твою руку, Юлеку! *(Потискують руки один одному.)*

Левицький. Давай з тобою, пане-ляше, обнімемося! *(Обнімаються.)* Максику, що ти сидиш як засватаний? Ось бери кільки, закушуй. Вони регельські.

Максик (*прожувавши*). Про кріпаків правильно, у цьому питанні Тарас Шевченко государя імператора таки дожде, зубами вирве свободу для люду-сірячини. Проте лакеї будуть завжди.

Вержбицький. Чому так?

Максик. А хто ж із вас, паничі, буде чоботи стягувати? Невже самі?

Вержбицький. А хоч би й самі. Он ваш Шевченко служив солдатом. Хто з нього, вашого українського генія, у казармі чоботи стягував? А якщо мені доведеться воювати? Рядовим бійцем, я ж не офіцер. У бою і на біваку між рядовими та ж рівність. Адже Моріса з собою в похід не візьмеш.

Товмаченко. Краще б ти притримав язика, Юлеку. А тобі, братику, я скажу тільки одне: у нас в Росії все до того прогнило, що будь-які зміни в суспільстві підуть на користь. Навіть якщо настане нова Коліївщина, і Київ захлесне люта хвиля гайдамаків із косами та ціпами. Хай і ми в тому полум'ї загинемо, а всю гнилизну і бруд ця пожежа таки випалить.

Ольга. Який жах!

Товмаченко (*грубо*). Ну, а чого ви чекали, Ольго Хомівно? Ви ж читали «Заповіт», і що «До сокири кличте Русь!», вам сподобалося, так уявіть собі, як воно буде, коли селянська Русь опустить свою сокиру.

Максик. Неуцтво дике одне запанує, ось що. Як у пана Шевченка в зошиті під назвою «Гайдамаки».

Левицький. Читав, значиться, друже? А ти говорив, Сергію, ніби народ знає тільки про особу нашого поета, а віршів його не знає!

Максик. Та хіба я народ? Народ по селах хвості бикам накручує. А я, звиняйте, потомствений київський міщанин. Мій дід за Магдебурзького права на

головній церемонії командир у Золотої роти стремено притримував, от!

Товмаченко. От... Ось вам і соціальне розшарування в трудящому класі, колеги. Кому хвості крутити, кому стремено тримати. Ну, як із цим народом – та до освіченої Європи?

Вержбицький. Охолонь, Серже, а то, я бачу, наш гість починає ображатись...

Галинка (*фиркає*). Такий образиться – ще чого! Максик ображається, коли йому чайових недодають.

Максик (*чухає потилицю*). А я було розлетівся: на решті й до мене поставилися по-людськи...

Ольга. А дозвольте запитати, пане Бурдело, що в Мінерашках говорять про Шевченка?

Максик. Отчого ж не розповісти, панночко? Кажуть, Шевченка в Київ привезли на пароплаві, а з пароплава зводили чотири жандарми з голими шаблями, а самі Тарас Григорович були в кайданах. Говорять, на пристань москалики викотили дві заряджені гармати із запаленими ґнотами, так це брешуть, мабуть... А потім приїхали їх ясновельможність пан губернатор князь Васильчиков, і Тарас Григорович до них два слова секретні побажали сказати, так що їх ясновельможність зблідли і хусточкою замахали: розковуйте, мол, швидше! (*Товмаченко і Вержбицький переглядаються*.) А самі до своєї карети прошмигнули і кучеру махають: «Паняй!» І тепер ходять Тарас Григорович по місту як би вільні!

Ольга. Як би?

Максик (*схоплюється на ноги, кричить, розмахуючи руками*). От-от! Тому що, куди він не піде, наш заступник перед його величністю государем імператором, за ним філер сірою мишкою крадеться. А щоб не загубилися вони, Тарас Григорович, ще один філер

услід за ними на бричці їде. А третій з даху дивиться в підзорну трубу, а щоб не упустити Шевченка, за ним з даху на дах перебирається. Де перескакує, а де і побігати доводиться по пожежних сходах.

В е р ж б и ц ь к и й *(змикає)*. А четвертий філер – на монгольф'єрі з висоти пташиного льоту.

М а к с и к. Не зрозумів... Тобто на чому?

В е р ж б и ц ь к и й. En l'aërostat.

Л е в и ц ь к и й. Тобто на повітряній кулі, друже. А на те йому тями не вистачає, щоб забратися зі своєю підзорною трубою на пожежну каланчу! Так ми п'ємо сьогодні – чи як?

Т о в м а ч е н к о. Чи як, Петре... І не нав'язуй нам, будь другом, своїх семінарських порядків.

Л е в и ц ь к и й. Бери вище – академічних! Тоді наливай, Серьожо. Темніє вже.

Т о в м а ч е н к о *(проігнорувавши прохання)*. А що то були за секретні слова – які про цю матерію є думки?

М а к с и к. Думка якраз найпростіша: *(знижує голос)* нічого іншого тут бути не може, як тільки – що Шевченко його, покійного государя імператора, таємний син.

О л ь г а. Не дай того Бог!

М а к с и к. Тобто не природний син, а прийомний. Як покійний государ його з кріпацтва викупили, тоді ж і всиновили, а потім по-батьківськи тяжкою рукою своєю і покарали. Дарма, чи що, Тарас Григорович, куди ні прийдуть, скільки завгодно сум зі скарбниці вигрібають?

О л ь г а. Ой! *(Всі повертаються до неї, а вона притискує хустку до вуст)*. Щось мені стало недобре після вашої народної отрути. Я *(рвучко встає)*, мабуть, відійду. Люб'язна Галино, ти мені не допоможеш?

Г а л и н к а. Гаразд вже, панночко, хоча й на найцікавішому... Та куди мені подітися? *(Ідуть обидві за праву кулісу.)*

Левицький *(потирає руки)*. Так от коли ми, на-
решті, вип'ємо!

Товмаченко. Та не до того зараз... А втім, чом би
й ні? *(Розливає.)* Будьмо! *(П'ють, квапливо закушують.)*
Уф... Нам зараз випала можливість слівцем перекинути-
ся про наших панночок, хоч трохи розібратися...

Максик. А то. Особливо з Галькою.

Товмаченко. Що ж Галька? Твоїй, люб'язний,
Гальці і самій пальця до рота не клади. Чи знаєш, що
вона мені про тебе і про твоїх приятелів розказувала?
Що живе її господиня на Хрещатику, якраз через
площу від ваших Мінерашок. Що ви до неї прибігаєте з
пригощаннями, а вона вам голови накрутить, та й втече.

Максик. Ну, по-всякому бувало. *(Підкручує
тоненького вуса.)*

Товмаченко. От як? *(Пауза.)* Я, хлопці, за
вільну любов. І вона, Галька, вільна дівчина. Але щось
вичерпався зміст наших стосунків. І я їй, мабуть, про це
сьогодні скажу. Або потім коли-небудь...

Максик *(у захваті)*. О! «Вичерпався зміст наших
стосунків...» О! Дозвольте, панове студенти, олівчика
і шматочка паперу – записати! *(Риється в кишенях,
витягує восьмушку горілки з правої кишені брюк.
Пауза.)* Ну, гаразд. Запам'ятаю і так.

Левицький. Що тут казати, здивував ти мене,
Сергію. Адже був у такому захопленні. Простота, казав,
природність... Це було ж, було?

Товмаченко. Було, було, говорив... Проте, якщо
по правді, то де ж вона, та простота, колеги? Галька –
дівчина не тільки розумна, але й хитра.

Максик. От-от!

Товмаченко *(ніби зважившись, швидко)*. Вона від
мене бажає отримати вигоду для себе. Від мене, голяка?
Як таке можливо? Хіба їй було недостатньо моїх палких

почуттів? Хіба Беатріче бажала чимось покористуватися від Данте?

В е р ж б и ц ь к и й і М а к с и к посміхаються абсолютно однаково, потім переглядаються.

В е р ж б и ц ь к и й (*зі щирим співчуттям*). Тут вже нічого не поробиш, Серже. Це коли настане справжня рівноправність статей, тоді вже їм від нас нічого не буде потрібно. Але тоді, мабуть, і ми станемо вже їм не потрібні?

Т о в м а ч е н к о. Ну, знаєш, це її користолюбство... У мене все до Гальки, ну, як відрізало. До того ж... Чим більше я визнаю твою, Петре, сестру...

Л е в и ц ь к и й. А... Так ти й до Олі ключ підбираєш? Теж мені друг – гірший за срану жопу! А ось це ти бачив? (*Показує величезний кулак.*) Не бувати із сестричкою по-твоєму, красеню!

Молоді люди підхоплюються на ноги. Л е в и ц ь к и й і Т о в м а ч е н к о хапають один одного за грудки. М а к с и к рознімає. З-за правої куліси лунає дівочий виск. Потім звідти вилітає, підтягаючи штани, Г а л у ш н и к, за ним, після деякої затримки, вибігають, спішно поправляючи погрішності в одежі, Г а л и н к а й О л ь г а.

О л ь г а. Петре, допоможи!

Г а л и н к а. Хлопці таки побилися! Справжні вечорниці!

В е р ж б и ц ь к и й відважує Г а л у ш н и к о в і ляпаса.

Г а л у ш н и к (*хапається за щоку*). Ой! Хто це! За що? Одійшов од компанії відлоти, а там, під берестом, вже дівчата влаштувалися... Хіба я винен? (*Короткозоро придивляється до Левицького*). Чи це ви, отче Юхиме?

Заберіть скоріше від мене отого німецького чорта в окулярах!

Левицький (відриває одну руку від горла Товмаченка, показує Галушникові кулак). Ось я тобі, дядьку, зараз і від себе додам!

Галушник. Тьху ти! Ти хто? Чорт тебе, москаля, забирай! Та я тобі купець другої гільдії, а не порожнє місце! Матері вашій, приблуди сатанинські, ковінька! Тарасе, Тарасе! Чи ти бачиш, що робиться? Хіба це не наша земля, хіба це не наше місто?

Праворуч із-за дуба вискакує Моріс, із криком «S'il vous plaît!» збиває Галушника з ніг. Галинка придивляється до бійки, випрямляє спину, береться в боки і раптом, завищавши, вчіплюється Ользі у волосся. З'являється Філер, витягує з кишені свисток, оглушливо свистить.

Завіса

Акт другий

Кабінет Аскоченського в його київській квартирі. Звичайний канцелярський стіл, декілька стільців. На стіні портрет молодого Аскоченського. На підлозі біля стіни стоїть нерозпроданих номерів часопису «Домашня бесіда». Ліворуч вхідні двері з сіней, праворуч – з особистих покоїв господаря. Товмаченко сидить за столом, щось старанно переписує. У дверях з'являється Вержбицький.

Вержбицький. Vale! Можна?

Товмаченко. І тебе тим же валом по тому ж місцю, Юлеку. Сідай. А чому ти не подзвонив у двері?

Вержбицький. Сподівався застати тебе одного.

Товмаченко. Віктора Іпатійовича немає вдома. Він ще не повернувся з заутрені, дотепер гріхи замолює. Мабуть, цього разу мої. Перед тим, як виставити.

Вержбицький. Це на краще. Звичайно, я знайшов би, чого й пану Аскоченському сказати. (Придивляється до стосу номерів журналу, іронічно посміхається.) Проте наша розмова не для сторонніх вух.

Товмаченко (випрямляється, вставляє перо в отвір письмового приладу). Я готовий, Юлеку.

Вержбицький. Чомусь важко заговорити відразу про головне...

Товмаченко (ліниво). Можу й допомогти. Наприкінці нашого веселого й демократичного пікніка ти відважив аристократичного ляпаса бідному, ні в чому не повинному, та до того ж і п'яненко малоруському

патріотів. Ти, такий завжди незворушний, іронічний... Отже, зачепило тебе, вирішив, що товстун хотів наших панночок образити. Невже ти Галинку захищав?

В е р ж б и ц ь к и й. Геніальна здогадка! А, до речі, як у тебе з Галинкою справи?

Т о в м а ч е н к о. Кепські. Ні, правда, розійшлися ми з прекрасною пейзажною, як у морі кораблі. Це вже занадто було – видирати пасмо волосся в Ольги Хомівни, ти не вважаєш?

В е р ж б и ц ь к и й. У цьому винуватий ти один, Серже, із твоїми соціальними експериментами.

Т о в м а ч е н к о. Хай вже... Проте, сподіваюся, ти дозволиш мені закінчити?

В е р ж б и ц ь к и й. Proszę pana.

Т о в м а ч е н к о. Залишається Ольга Хомівна. Признатися, раніше я не помічав, що ти до неї нерівно дихаєш. Вона, здається, теж.

В е р ж б и ц ь к и й. Отак воно й краще. Якщо за мною не помічали, ганьби менше. Де вже нам, дурням, чай пити?

Т о в м а ч е н к о. А я вчора намагався освідчитися, але натрапив на різку відмову. Не те, щоб я рилом не вийшов, але вона палко закохана в іншого, і знав би ти, шляхетний мій супернику, в кого! *(Підводиться з-за столу, стає в позицію рапіриста.)* Я – д'Артаньян! Захищайтеся, мосьє Рошфоре!

Стрибають по кабінету, зображаючи фехтувальників французької школи: тримають тулуб відхиленням назад, прямим на випаді. Нарешті, втомлюються.

В е р ж б и ц ь к и й *(вдає, що знімає маску і що кладе рапіру на стіл)*. Проте нам і битися не має сенсу, якщо ми обидва знехтувані, до того ж я – і не запропонувавши себе. А що я міг Ользі Хомівні запропонувати?

Товмаченко. Тобі – і нічого чесній дівчині запропонувати? Інша справа я – ось уже справді голий як руда миша. До речі, спасибі тобі, що відкупив усіх нас від поліції – а то мене мій добродійний працедавець вже точно прогнав би!

Вержбицький. Нема за що. Просто я маю звичай не виходити на вулицю без золотого соверена в кишені. Та й Моріс завжди готовий позичити. Що ж... Ти даси мені відповідь на позавчорашню пропозицію?

Товмаченко. Та мабуть...

Вержбицький. Раніше я ще ось про що хотів сказати. Перед тим, як потрапили ми до поліцейських лабетів, був у мене проект. Проводити наших панянок, а самим загриміти до інших панянок, до веселіших, на Канаву. І Максика з собою прихопити – от де був би сміх!

Товмаченко. Бруднений якийсь проект був, Юлеку.

Вержбицький. Згода. Проте, по-перше, хіба й без того наша вечірка не закінчилася брудно? По-друге, тебе ніхто не неволив би до рішучих вчинків. А поспівати з мамзелями, випити шипучки під назвою шампанського і посміятися з чарівного Максика – що ж тут брудного?

Товмаченко. А що брудного було – вступитися за честь наших дівчат? І їхати тоді вночі до мамзелей... Ти знаєш, тут було б отаке неприємне збочення... Вже не говорю, що ці рабині міської похоті самі потребують духовного й матеріального звільнення.

Вержбицький *(хреститься по-католицьки)*. Амен. *(Пауза. Раптом схоплюється з крісла.)* Кажі вже, не тягни! Яка твоя відповідь?

Товмаченко *(теж підводиться, недбало витягується «во фронт», вдає, що виконує рушничний прийом «на плече». Знову розслабляється, сідає)*. Навіть

позавчора, під шофе, і вчора, після бесіди з Олею, перебуваючи в розладі почуттів, я розумів, що відповім тільки одне: «Ні». Ти вже пробач мені, Юлеку. Я, мабуть, краще поїхав би звільняти Італію разом із славним Гарібальді або навіть Ірландію, ніж приєднався б до вас. І, кажучи чесно, навряд чи мені до душі таке заняття – поневірятися по лісах із рушницею, як мисливцю, знаючи, що на тебе полюють інші. *(Тихо.)* У блакитних одностроях.

В е р ж б и ц ь к и й. Ти не поспішай, Серже. Адже позавчора в кареті я не все міг сказати. *(Знижує голос.)* У сорок восьмому році, коли вся Європа палахкотіла революціями, коли навіть у дикій Угорщині повстали студенти, у наших батьків не вийшло. Зате тепер змова зріє і поширюється. Цього разу філерам нічого не винюхати, таємниця міцна. Ми почнемо, як тільки Росією прокотяться селянські бунти. Російські прогресисти підтримують ідею польського повстання. Вони говорять: «Ви битиметеся за вашу і нашу свободу». Ось так, Серже. Кращі російські люди на нашому боці. Чи не поквапився ти відмовитися?

Т о в м а ч е н к о *(теж тихо)*. Я зрозумів, про кого ти говориш. Для цих петербурзьких базик – чим гірше, тим краще. Вони, мені казали, роблять велику політику, розраховують захопити владу. А це легше зробити в слабкій Росії, без Польщі, ніж у сильній імперії. Я їх розумію, але ж я не зовсім російський прогресист... Тобто зовсім не росіянин. Я українець, Юлеку. Для мене відновлення Польщі – це й відновлення польського панування над нашою, східною Україною. Адже ви тепер мрієте, щоб знову «od morza do morza»?

В е р ж б и ц ь к и й *(прикро вражений)*. Але хіба це не краще буде для вас, українців, ніж гнити в Російській імперії? Ну, порівняй тільки – відстала, чиновницька

Росія і молода, щойно з попелу воскресла Польща! Владу візьмуть революціонери, люди молоді, освічені – прогресивні нарешті! Навіщо новій Польщі пригноблювати інші народи? Хіба не вільніше дихалося б вам у демократичній Польщі, ніж під російським тягарем?

Товмаченко. Хрін від редьки не солодший, Юлеку. *(Посміхається.)* А російська редька, вона хоч теж православна.

Вержбицький. Ці питання давно розв'язані, Серже! Перед тим, як Польща загинула остаточно, перед третім її розділом, українська церква отримала рівні права з католицькою.

Товмаченко. Я про це не знав. *(Пауза.)* Думаю, що і не всі поляки-змовники знають. Та й для них ухвали якогось давно розігнаного сейму не указ.

Вержбицький. А якщо я тобі скажу, що твій Шевченко в Туркестані подружився з такими ж, як він, відданими в солдати поляками? Що твій великий поет і зараз підтримує зв'язки і переписується зі своїми польськими друзями? Адже всі вони – повстанці 1931 року або змовники 1948 року, Серже!

Товмаченко. А хіба ми з тобою не друзі, Юлеку? Я сподіваюся, що й наші з тобою нещасливі почуття до Ольги Хомівни нас не посварять. А, до речі, вона саме в Шевченка закохалася. Як тобі?

Вержбицький *(помовчавши)*. Але ж він не молодий, ваш славнозвісний поет. У мене таке враження, що його «Кобзаря» було надруковано років із двадцять тому, коли...

Товмаченко. ...коли Ольги Хомівни ще й на світі не було. Так, він старий, наш з тобою ненавмисний суперник! А чи знаєш, яким вона його собі уявляє?

Вержбицький. Ну, ну! Ні, ти мене приголомшив...

Товмаченко. Оля уявляє собі Шевченка високим,

з довгими чорними кучерями, у чорному плащі та калабрійському капелюсі (не знаю навіть, що воно таке)... З вогненным поглядом!

В е р ж б и ц ь к и й. Хіба бувають поети без вогненного погляду? Що ж, навіть коли кучері посивіли... Наприклад, мій батько. Хоч і старий (йому добре за сорок), хоч і сивий, але ж користується успіхом у навколишніх панночок. А Ользі Хомівні предмет її мріянь вважається таким, яким вона на гравюрі бачила Байрона. Або Кукольника. (*Показує на портрет молодого А с к о ч е н с ь к о г о*). Або цього ось...

Т о в м а ч е н к о (*дивлячись убік*). Дивно, але Оля замислила з'явитися до Шевченка, поки він у Києві, відкрити йому свої почуття і віддатися в повне його розпорядження – хоч секретаркою, хоч покоївкою. Щоб, бач, скрізь його супроводжувати.

В е р ж б и ц ь к и й. Отакої!.. Але ж Шевченко неодружений. За цієї обставини покоївка або там секретарка... Легко здогадатися, на кого вона перетворюється. А що про це думає Петро?

Т о в м а ч е н к о. Петро про це нічого не думає, бо, на щастя, ще не знає. Такі справи, Юлеку.

В е р ж б и ц ь к и й (*післяпаузи*). Я тут дещо придумав. Бажає Ольга Хомівніа побачити свого кумира – хай побачить. Щось мені підказує, вона розчарується. Тільки краще буде, коли ми до нього поїдемо всі разом. Ти їй не кажи, що розповів мені про її закоханість. Ми поїдемо... так, поїдемо як представники студентської молоді, аби привітати славного українського поета. Отаким чином.

Т о в м а ч е н к о (*посміхається*). І я сподіваюся, що розчарується, коли побачить свого генія в халаті. (*Серйозно, знизивши голос*.) Проте сподіваюся й на те,

що Тарас Григорович знайде декілька хвилин, щоб поговорити зі мною про наші українські справи.

В е р ж б и ц ь к и й. Тільки, ти знаєш... Добре було б і Галинку з собою прихопити. Я би підкотився до її хазяйки, попросив би відпустити з нами на пару годин...

Т о в м а ч е н к о (*страждальницьки морщиться*). Навіщо нам отам ця очманіла дівка? Та й Оля навряд чи погодитися їхати разом із нею.

В е р ж б и ц ь к и й. А ми її посадимо окремо, на візника. Галинка необхідна для мого підступного плану. (*Посміхається.*) Вельми, прямо таки по-єзуїтському, підступного! Мені відомо, що стосовно жіночої статі смаки в Шевченка аж надто демократичні. Батько розказував, як той ще перед арештом сватався до попівни, дочки сільського священика, що в нього колись наймитував. Наш український геній западе на Галинку, стане на неї поглядати – ось ще один привід для Ольги Хомівни в ньому розчаруватися, у своєму вимріяному кумирі.

Т о в м а ч е н к о. Геніально, Юлеку! Тепер нам тільки адресу б...

В е р ж б и ц ь к и й. Не найскладніше завдання. Та хоч би й у твого господаря запитаємо.

Т о в м а ч е н к о (*дивиться у вікно*). А ось і він. Про вовка промовка... Та й не сам, а з Лободою.

Входять – першим Л о б о д а, за ним, пропустивши гостя вперед, – А с к о ч е н с ь к и й.

А с к о ч е н с ь к и й (*оглядається, ніби не розуміє, куди потрапив*). Заходьте, Феофане Гавриловичу.

Т о в м а ч е н к о. (*схоплюється*). Вікторе Іпатійовичу, дозвольте представити вам мого колегу, студента історико-філологічного факультету Юліана Вержбицького.

Вержбицький і Аскоченський розкланюються, при цьому Аскоченський ледве киває.

Аскоченський. Чим можу служити, юначе?

Вержбицький. Мені бажано було б познайомитися з вашим журналом, вельмишановний Вікторе Іпатійовичу. Але в Києві погано з книжковими продажами, ось я і зважився попросити про придбання безпосередньо у видавця.

Аскоченський. Заради Бога, завжди щасливий допомогти допитливій молоді. (*Широким жестом указує на стос журналів під стіною.*) Пошукайте тут, юначе, а потім звернетесь до Сергія: він порахує. (*Обертається всім корпусом до Лобода.*) Вибачте, Феофане Гавриловичу, ми ненароком перервали вашу думку.

Лобода. А думка моя проста, панове, дуже проста. Зараз, коли так важко, майже неможливо домогтися дозволу на видання журналу, що залишається робити людині, у якої руки сверблять зайнятися журналістикою? А співробітничати в журналах, що вже видаються, ось що!

Аскоченський (*іронічно*). Принаймні, дотепно!

Товмаченко (*з ентузіазмом*). Вибачте, що втручаюся до вашої бесіди, панове, але ж, справді, Києву необхідна журналістика! Що ми маємо? Лише з цього літа газетку «Київський Телеграф» – і нічого більш! Проте що це за телеграф такий? Якщо великий український поет приїхав до Києва, а про це – жодного рядка?

Лобода (*кривлячись*). Видає «Телеграф» наш київський поет фон Юнг, а він скоріше мученик журналістики... Чи знаєте ви – щоб добути гроші для своєї газети, цей дивак Юнг запродався на Кримську війну погоничем волів?

Вержбицький. Хвилинку, панове, адже це він надрукував поправку? (Скандує.) «У вчорашньому номері, у стовпчику якомусь там, у нас надруковано: “Кияни переважно всі онаністи”; читай: оптимісти».

Товмаченко і Вержбицький регочуть, Лобода посміхається. Аскоченський суворо, з серйозним виглядом втупився у Вержбицького. Сміх сходить нанівець.

Лобода. Гм. Ще наша Академія друкує «Недільне читання». От уже справді недільне, панове...

Аскоченський (хмуриться). Насмішки над цим церковно-просвітницьким виданням вважаю за недоречні, Феофане Гавриловичу.

Лобода. Та хіба я над цими убогими брошурками сміюся? Крий мене Боже! Справа в іншому, у вузькості призначення... Я ось зараз пробиваю дозвіл видавати при Академії «Керівництво для сільських пастирів». Може, і вдасться щось надрукувати з історії або культури вітчизняної. Тобто малоросійської.

Аскоченський. Не вважайте мене за повного недоумка, Феофане Гавриловичу! Проте в даний момент я не можу вам запропонувати співробітництво у своєму виданні «Домашня бесіда для народного читання». По-перше, через вузькість, як ви побажали висловитися, свого призначення (а водночас і через широту – бачте, який парадокс?) цей журнальчик негідний вашої вченості та вашого таланту. Адже я замишляв його для духовного окормлення простолюдина, нашого простого російського мужичка. І якщо й запрошу кого-небудь зі сторонніх авторів, то хіба що благочестивих, грамотних мужичків. Я навіть і сам, ви вже вибачте мені, принизився, бо відрекомендувався в першому випуску... Отак, якщо не забув: «Я людина

православна і з усіх боків російська (*Вержбицький і Товмаченко переглядаються*), вчився теж на мідні гроші, (*посміхається*) у грамоті всякій – і в церковній, і в цивільній – метикую...». Та й журнал виходить у Пітері, а я тут на літніх, сказати б, канікулах...

Товмаченко. Пробачте, Вікторе Іпатійовичу, але я хотів запитати: чи вдалося вам позавчора зустрітись з Тарасом Григоровичем Шевченком, як мали намір? Ми тут подумуємо про студентську депутацію до нашої малоросійської знаменитості, та не знаємо адреси.

Пауза

Аскоченський. Депутація? Студентська? Навряд чи такий почин доречний.

Лобода (*з посмішкою звертається до явно симпатичного йому Товмаченка*). Там з адресою Тараса Григоровича ціла історія вийшла. Адже його, як до Києва не зовсім звичним порядком привезли, то й залишили в поліцейській в'язниці. Проте, оскільки за Тараса Григоровича поручився добрий отець Євфим Ботвіновський, усім у Києві відомий священник Свято-Троїцької...

Вержбицький. Піп Юхим? Кращий у Києві більярди́ст? Після ротмістра Курдюмова? А я, всі кажуть, на твердому третьому місці...

Товмаченко. Батько Юхим? Той, що за всіх химерніше мазурку віддирає?

Аскоченський (*раптом усміхається майже людськи*). Перший мисливець із гончаками на всю округу! І це ще не всі Юхимові достоїнства! Втім...

Лобода (*перебиває*). ...тож Тарас Григорович і повинен був пожити в батька Юхима, поки справа не владнається. Проте там нашому поету не дуже сподобалося, і він поселився в іншого свого приятеля, фотографа-художника Гудовського. Там само, у Старому Києві,

за два кроки від Георгіївської вулиці. А до батька Юхима тепер...

В е р ж б и ц ь к и й. У Гудовського? А талановитий наш Іван Васильович, випадком, не портретував Шевченка на свою оптичну камеру-обскуру?

Л о б о д а. Звичайно ж, портретував світлописом – і не одного разу. Так от, до батька Юхима...

В е р ж б и ц ь к и й і Т о в м а ч е н к о (*разом*). Покажіть карточку, Феофане Гавриловичу!

Л о б о д а (*сміється*). Що ви за люди, не даєте договорити! Немає ще у мене карточки Тараса Григоровича. Проте неодмінно роздобуду в Гудовського. Так от, до батька Юхима Тарас Григорович продовжував ходити в гостину. І одного разу засиділися до третьої години ночі, а Тарас Григорович раптом вирішив іти. Гульня була в повному розпалі, і батько Юхим, чадом гостинності одурманений, наказав двірникові не відкривати перед Тарасом Григоровичем воріт. Наш малоросійський геній, і без того вкінцець роздратований, впав у справжнє шаленство, при цьому виразів не вибирав. Тоді батько Євфим зрозумів, що переборщив, почухав у потилиці й дозволив, як він висловився, чесним мощам святого Тарасія покинути межі його володінь. І Тарас Григорович, незважаючи ні на які тобі нові умовляння, почалапав у глухій пітьмі, як був, без калош, по багнюці. Там же вічне болото, під огорожею Софійського собору.

Т о в м а ч е н к о. А що йому, Тарасу Григоровичу, не сподобалося на тій вечірці?

Л о б о д а (*після паузи*). Ми з Тарасом Григоровичем земляки, він бував у нас в домі ще в кріпосному своєму отроцтві, бував і вільним, до першого арешту свого, того, десятилітньої вже давнини, і я знав його завжди як людину надзвичайно делікатну, добру, м'яку та люб'язну...

Аскоченський (з раптовою гіркотою). Де там тепер! Ні, не той, не той вже мій Тарас!

Лобода. Я тільки одне й хотів сказати, панове. Коли в цей приїзд Тарас Григорович пару разів і вийшов із себе, то тільки тому, що дуже вже настраждався на заслання та в солдатчині. І обидва рази, як мені відомо, у нього для таких зривів були серйозні резони. Я вже не кажу, що справа його тоді була ще на рішенні в князя Васильчикова і, за несприятливого перебігу слідства, могла закінчитися знову в'язницею. А в нас у Києві це Косий капонір у Печерській фортеці.

Товмаченко. Розкажіть, прошу вас, про обидва випадки! Ви не уявляєте, Феофане Гавриловичу (*переглядається з Вержбицьким*), як важливі для нас з Юлеком щонайдрібніші подробиці про справжнього, живого Шевченка!

Лобода. Першу історію я вам вже розповів. Друга відбулася на сімейному обіді в одного надто вже хлібосольного київського патріота. Той замислив продемонструвати знаменитому гостеві всі прадідівські церемонії пригощання. Тому пили «стуканця» – до борщу і після борщу, і щоб риба у воді плавала, і через те, що вона воду любить, зуби полоскали і вже не пам'ятаю, які ще господар знаходив зачіпки, щоб знову налити своєї міцної, неначе самі чорти її гнали та настоювали, калганівки. Я міг і пригубити, а від почесного гостя вимагалось, щоб кожного разу – «до дна». Надворі було спекотно, у кімнаті задушливо, і в Тараса Григоровича нерви не витримали.

До вікна зазирає Філер. Уважно розглядає присутніх. Вони його не помічають. Філер зникає.

Аскоченський. Ох, не той тепер мій Тарас!

Лобода. Та була, я ж казав, була причина. Після

обіду заміжня дочка хазяїна сіла за фортепіано й узялася співати українських пісень – а в нас тільки і знають, що «Їхав козак за Дунай» і «Віють вітри». Ось тоді Шевченко і висловив цілком невимушено своє несхвалення цієї спадщини графа Джузеппе Сарті та інших італійсько-малоросійських композиторів. Хіба це може зрівнятися, говорить, зі справжньою народною піснею?

Товмаченко. А яка була у Тараса Григоровича причина підняти гармидер на вечері в батька Юхима?

Лобода. Щось розбазікався я сьогодні, панове... Не накликати б лиха. Гаразд вже, де наше не пропадало! (*Тихо.*) Сказав мені Тарас Григорович, що до нього там підсадили філера, і підозрює він у співучасті батька Юхима, що навряд чи справедливо.

Пауза

Товмаченко. Виходить, Тарас Григорович і сьогодні мешкає у Гудовського? Це там, де ательє його – на розі Маложитомирської з боку Хрещатика?

Лобода (*неохоче*). Та вже ні. Тарас Григорович вирішив оселитися на самій околиці, щоб поліція його не діставала. Він тепер квартирує в однієї моєї знайомої, у пані Пашковської.

Вержбицький. А чи можна дізнатися адресу, милостивий государю?

Лобода. Справді, не знаю навіть... У всякому разі Тарас Григорович мене не уповноважував. Він туди нікого не запрошує, сам ходить у місто відвідати кого захоче. (*Пауза.*) Гаразд уже, та студентів він, я гадаю, з радістю прийме... Запам'ятайте, адреса проста: по дорозі на Вишгород, на Переварці, як проїдете Плоске, відразу зліва на горі власний будинок пані Пашковської,

там кожен покаже. Це її літня з чоловіком резиденція, на кшталт дачі.

Вержбицький. Дозвольте подякувати вам від імені київського студентства, милостивий государю.

Товмаченко. Спасибі вам величезне, Феофане Гавриловичу! *(Перезирається з Вержбицьким.)* Дозвольте мені, Вікторе Іпатійовичу, відлучитися на п'ять хвилин, товариша провести.

Аскоченський *(з несподіваною люттю)*. Ні, ні! Отож дозвольте вам не дозволити, пане студенте! Ви вислухайте спочатку, що я скажу! Не той став Тарас, не той! Був учора тут у мене, був він, ваша малоросійська знаменитість – і жорстоко мене образив! Та чи ви розумієте, якими короткими були в нас раніше стосунки? Адже він схвалював мої вірші, що їх ваше суспільство, панове студенти, мало нахабство обсміяти! *(Витріщає очі на Вержбицького. Раптом підскакує до нього, вихоплює з руки тростину, ламає її навпіл, кидає на підлогу.)* Ось що значить для мене ваша оцінка, панове провінційні аристократи!

Вержбицький *(спокійно і невимушено усаджується на стілець, кладе ногу на ногу, поправляє на носі окуляри. Вдивляється в Аскоченського, ніби рідкісного звіра у звіринці розглядає)*. Це ж треба... Laska... тростина віденської роботи! Пане Аскоченський, з чого це ви взяли, що ваше хамство минеться вам і цього разу?

Товмаченко. Юлеку!

Аскоченський. Тож ти, шмаркачу, викликати мене надумався? Не дочекаєшся! Та я тобі пику розіб'ю, ось тобі й уся дуель. Тобі не зрозуміти, ляшку, про що мова! *(Раптом обіймає Товмаченка й Лободу, могутнім рухом притискає їх до себе)*. Мабуть, друзі, думка про те, що десь на землі живе і страждає Тарас, була

для мене єдиною втіхою. Коли я свого «Асмодея нашого часу» творив, коли цього безбожного циніка частково із себе, грішника, списував, переді мною сяяв світлий образ Тараса. Це Людина! Пройшовши через всі немислимі приниження й образи кріпосного дитинства та юності, він не розлютився на людей, зберіг лагідність і чистоту душі. Він у кожному шукав і підтримував краще, людське! Він жив для інших, про себе аніскільки не піклується! Він був справжній святий на нашій грішній землі!

Лобода. Заспокойтеся, Вікторе Іпатійовичу! Хоча б і через те заспокойтеся, що наш Тарас Григорович і тепер такий. І якщо я ненароком...

Аскоченський (*передражнює вельми роздратовано*). Заспокойтеся, заспокойтеся... Це ви спокійні, нещасна ви посередність, тому що у вашій душі нічому хвилюватися. Ви, колего, щойно сіли між двома стільцями, між обскурантами і прогресистами, намагаєтеся влаштуватися якось, щоб і нашим і вашим... Немає в житті гірше позиції, і один із неї можливий шлях – у пекло! Я.. Я якраз зумів здійснитися над нею, придушивши чимало дорогого й любого мені у своїй душі, щоб безтрепетно стати на сторону Бога проти диявола... Але вчора Тарас зробив усе, щоб обрушити мою віру в людину!

Лобода. Та про що йдеться, нарешті? Ось-ось і в мене, панове, терпець увірветься.

Товмаченко. Ви говорили, Вікторе Іпатійовичу, що до вас навідався Тарас Григорович...

Аскоченський. Я думав зробити йому приємне, пересилити те дивне враження, яке (Бог його знає чому) справила на нього програма мого журналу. Колись він плакав над піснею «Злетів орел попід небо», яку ми з ним помилково вважали за народну. Тарас ще й тому плакав, що в «орла» мати теж померла, як і в

нього. Виявилось, що пісню склав якийсь відставний чиновник Станіславський, я переписав у старого текст. Коли прийшов Тарас, я прочитав йому. Тарас покрутив своєю лисою головою...

Вержбицький і Товмаченко *(разом, здивовано)*. Лисою?!

Аскоченський *(грубо)*. Як коліно. А якою ж іще? Він світив добрячою пліщиною ще за першого нашого знайомства... Покрутив своєю лисою головою, кажу! І гмикнув у свої звислі сиві вуса. *(Вержбицький і Товмаченко переглядаються)*. А потім присів до цього столу *(показує)*, взяв, не питаючи, перо й дописав на звороті аркушика оту погань... Де цей папірець? *(Риється в кишенях.)* Ах, ось воно... *(Декламує)*.

В Малороссии родилась
И воспитана была.
Отца-матери лишилась,
Сиротою век жила.
И в бардели очутилась.
На смітнику умерла.

Яка образа! І це відповідь на сентиментальний рух моєї душі? Записати для мене цей лакейський зразок творчості...

Товмаченко. Оце вже точно. Максикові сподобалося б...

Аскоченський *(підозріло)*. Якому такому ще Максикові?

Товмаченко пирскає в кулак. Вержбицький, усміхаючись, мовчки розглядає Аскоченського.

Товмаченко. Та це, Вікторе Іпатійовичу, наш знайомий лакей з Мінерашок...

Аскоченський. Найкраща для вас компанія, хлопці...

Лобода. Вікторе Іпатійовичу, ви мене образили, та лайка – не бійка. Може трапитися, ви маєте рацію щодо мене, але не всі ж серед нас борці... Проте ваша роздратованість і ваш апоплексичний вигляд мені вельми не подобаються. Чи знайдеться у вас де прилягти? Чи не послати за перукарем, щоб пустив кров?

Аскоченський. До біса вашого циркульника! Ви, у вашій провінційній тупості, не можете осягнути, що зараз відбувається остання й вирішальна битва добра зі злом! Для всіх нас один порятунок – грудьми, до останньої краплі крові захищати основи нашого національного життя! Так, так, панове! Ті самі неодноразово обляяні та висміяні православ'я, самодержавство, народність. Так, я згоден, у цих наших основах багато є смішного, бридкого, навіть огидного, проте вся біда в тому, що нам нічого, окрім цих підвалин, протиставити тій високій, океанській хвилі невіри, цинізму, огидного егоїзму і розпусти... Так, тій хвилі, що неблаганно йде на нас із заходу і ось-ось змете стару Русь. Вона спотворить і ваш затишний міщанський Київ, де так славно гнити та розкладатися, сподіваючись, що одна стародавність міста рятує його від вульгарності... Як важко битися одному! Яка тяжка вона, добровільно й ревно взята на плечі ноша доброчесності! Тарас зрадив мене! Чи знаєте, за що він був востаннє арештований? За блюзнірство! Богородицю називав «покриткою», от так! Мені погано... погано... (Зриває з шиї комірець.)

Лобода (переконано). Це лише плітки! Яке там ще блюзнірство? Справа про блюзнірство вершилася б в консисторії, а не у військового генерал-губернатора князя Васильчикова!

Аскоченський. Я не можу бачити ваші тупі фізіономії. Та ще такі червоні... Боже, усе червоне, неначе в крові... *(Важко ступаючи, йде праворуч, очевидно, до спальні.)*

Чути стукіт масивного тіла, що впало на підлогу, потім короткий крик, швидше гучне гарчання. Звуки тіла, що б'ється на підлозі.

Л о б о д а. Але ж у нього падуча... Гей, пошукайте, чого б вставити йому в рота між зубами?

Повільно підіймається зі стільця В е р ж б и ц ь к и й, нагинається, піднімає з підлоги один із двох уламків своєї тростини, протягує Л о б о д і.

В е р ж б и ц ь к и й. Більше нічого не бачу підходящого... Вставте, милостивий государю, православному ратоборцеві. *(Коротка пауза.)* Щоб не відкусив у судамах свого красномовного язика.

Завіса

Акт третій

Задник декорації являє собою зображення великої хати Пашковської, нині будинку № 5 по Вишгородській. Перед будинком паркан із хвірткою, попереду спускається на авансцену горбик – зелений, із плямами жовтого листя. Ліворуч чути стукіт копит, звук відкиданих дверець, скрип підніжки. З'являються Ольга, Товмаченко і Вержбицький.

Товмаченко. Дісталися, нарешті. Це тут, товариші, я впевнений.

Вержбицький. Тоді стукай!

Товмаченко підіймається до хвіртки, стукає. Через деякий час з'являється Оришка, витріщає очі на Товмаченка, закриває обличчя руками, хихикає і зникає. Товмаченко розводить руками.

Вержбицький. Так, Серже, тобі не можна протистояти. Тому противник зважив за краще сховатися за кріпосною стіною. Але непогано б тобі повторити спробу та почати переговори.

Чути новий тупіт копит, супроводжуваний цього разу й виразним скрипом колісних осей. З-за лівої куліси вилітають Галинка й Левицький. Вона барабанить його кулачками по спині.

Галинка. Ач чого надумався! Руки розпускати! А я ось Сергунькові поскаржуся!

Левицький. Тю, скажена! Та я ж тільки допоміг тобі зійти з брички...

Товмаченко хапається за голову. Потім знову стукає кільцем замка по хвіртці.

Ольга (*закусивши губу*). Потрудіться сказати, Сергію Михайловичу, що робить тут ця скандальна особа?

Товмаченко розводить руками, топчеться, спиною до чесної компанії, біля хвіртки.

Вержбицький. Дозвольте мені пояснити, дорога Ольго Хомівно. Це була моя задумка. У нашій компанії всі одягнені в європейське вбрання, натомість український костюм Галинки немовби додає нам національного колориту. *Coloure locale*. І щоб було на чому відпочити погляду маститого поета.

Ольга. А на моїй стрункій постаті, виходить, не може відпочити погляд знаменитого поета? (*Нервово, але з часткою кокетування*). Дякую вам, пане Юліане. Тепер мені цілком зрозуміле ваше до мене ставлення.

Галинка. І з чого б це вам дутися, панночко? Ну, посварилися, як між дівчатами трапляється. Та я на вас за Сергуньчика зла не тримаю, ладна й помиритися.

Вержбицький (*трохи не губить у хвилюванні окуляри*). Пробачте, заради Бога, Ольго Хомівно. Я зовсім не чекав такого ефекту.

Хвіртка знову розчиняється. У ній з'являється О р и ш к а. Дивиться на Товмаченка з таким виразом, ніби той ось-ось скаже щось дуже смішне.

Товмаченко. Ми, дівчино, до пана Шевченка. Передай, будь ласка, Тарасові Григоровичу, що прийшла депутація від київських студентів.

О р и ш к а хихикає і зникає за хвiрткою.

Г а л и н к а. А добрий будиночок.

В е р ж б и ц ь к и й. Благаю, без зауважень!

Л е в и ц ь к и й. Чогось я не второпаю, друзі... А славно ми погуляли минулого разу – правда, колего Вержбицький?

В е р ж б и ц ь к и й. Напевно, колего, напевно... А ось тепер мені хотілося б хоч якось визначитись. Зрозуміти, на перший раз, чи туди ми потрапили.

Т о в м а ч е н к о повертається до компанії. Г а л и н к а одразу повисає у нього на руці. Він намагається струсити її з себе, збентежено озираючись на О л ь г у.

Л е в и ц ь к и й. Як би там не було, а прогулянка вже вдалася, друзі. Хоч днинка й похмура, але теплінь. І давненько я не катався на візнику. Та ще і з дівчиною.

Г а л и н к а, не випускаючи руки Т о в м а ч е н к а, повертається до Л е в и ц ь к о г о і обдаровує його туманним поглядом із голови до п'ят.

О л ь г а. Пробач, Петю, але іноді ти буваєш навдивовижу тупий. Ось зараз, пролетить кілька митей – і ми побачимо великого поета! У мене серце то б'ється-б'ється, то завмирає... А ти... (*Махає рукою.*)

Хвiртка скрипить, поволі прочиняється. Усі завмирають. У хвiртці з'являються О р и ш к а й М а к с и к, які виносять і встановлюють віденське крісло-гойдалку.

Л е в и ц ь к и й. Тю! Це ж ти, Максику? А звідки ти, люб'язний, узявся?

М а к с и к (*коситься на хвiртку*). Як це звідки? Відомо, з Мінерашок. У тутешньої господині (*коситься на*

хвіртку) сьогодні день тезоіменитства її чоловіка. На іменини запрошено нашого управителя, а вони й мене з собою присовокупили, у міркуванні цій ось рослині (*показує пальцем на Оришку*) біля столу допомагати. (*З глибоким переконанням.*) Але їй самій уже нічого не допоможе.

Пашковська з'являється з хвіртки, спираючись на палицю, усаджується за допомогою Оришки на крісло-гойдалку. Загрожує палицею Максикові.

Пашковська. Пофілософствуй ще тут у мене! (*Звисока*). Щойно Орися мені донесла, що якісь паничі та панночки питають Тараса Григоровича Шевченка. Що ви за люди?

Товмаченко виходить наперед. Оришка охає і ховається за крісло-гойдалку.

Товмаченко. Ми є депутація до Тараса Григоровича від київського студентства. Дозвольте представити вам, пані Пашковська, моїх друзів – випускницю Інституту шляхетних дівчат Ольгу Левицьку (*Ольга робить кніксен*), студента юридичного факультету Юліана Вержбицького (*той кланяється*), студента духовної академії Петра Левицького, брата Ольги (*кланяється*). А сам я студент історико-філологічного факультету Сергій Товмаченко. (*Кланяється.*)

Пашковська (*показує підборіддям на Галинку*). А це що з вами за овоч?

Товмаченко (*з деякою образою*). А це наша подруга Галина Сорока. Вона покоївка Надії Марківни Дзюбенко, яка живе на Хрещатику у власному будинку, та її кріпосна дівка. (*Галинка, незграбно наслідуючи Ользі, присідає.*) Проте наше дружнє коло не знає майнового і соціального цензу.

Максик. О! Браво, Серже! Бравіссімо! Дозвольте олівчик і шматочок папірця – записати! (*Шарить по кишнях.*) Втім, таке спромоглися ви висловити, чому не страшна людська забудькуватість.

Пашковська. Так ви з цим блазнем знайомі?

Вержбицький (*розглядаючи свої нігті*). Ми з паном Максимом нещодавно познайомилися на Байковій горі. Влаштували сумісний пікнік.

Пашковська. Ну й молодь пішла! Які вибрики ви собі дозволяєте! А я Варвара Матвіївна Пашковська, господиня цієї садиби. Я тепер теж собі багато чого дозволяю, тому що доктори засудили мене до смерті від моєї хвороби і дають мені небагато місяців.

Ольга. Та що ви! Вони, безперечно, брешуть, доктори!

Галинка. Таке скажете!

Пашковська. Спасибі на доброму слові. А ти, дівчино, як сказав той красень, закінчила Інститут шляхетних дівчат. Мабуть, наш київський? Я в ньому теж повчилася свого часу, проте курсу не закінчила: батьки забрали мене й видали заміж.

Ольга (*гірко*). А ось я закінчила. І отримала диплом. Пам'ятаю його напам'ять, як оду Державіна «Феліца». (*Декламує.*) «І вона одержує, без окремого випробування, свідоцтво домашньої наставниці і, якщо протягом 20 років присвятить себе освіті дітей, має переважне право на прийом до Будинку піклування про бідних дівчат благородного звання». Проте до богадільні я навряд чи потраплю: звання моє недостатньо благородне...

Левицький. Поки я живий, в Олі завжди буде вірний шматок хліба.

Пашковська. Судячи з брата твого, ти

попівського роду? (*Ольга киває*). Дивно! Вперше в житті бачу таку витончену попівну...

Ольга. Дякую вам, але... (*Складає прохально руки*). Варваро Матвіївно, прошу вас, не томіть довше! Скажіть, коли вийде до нас Тарас Григорович?

Пашковська (*здивовано*). Послухайте, але хіба Оришка не сказала вам, що Тарас Григорович сьогодні вдосвіта виїхав до Петербурга?

Ольга падає непритомною і скачується з горба на авансцену. Біля неї по-дурному клопоче Оришка, Галинка дивиться на них зверху, взявши руки в боки.

Левицький. Олю, я ж просив тебе вранці: зроби собі омлет!

Вержбицький. Галинко, чого стала стовпом? Та допоможи ж ти їй!

Пашковська. І справді, дівко, поворущися! Дай їй нюхнути ароматичних солей. (*Кличе до себе Галинку, дає їй флакон.*) Боюся, що бідна дівчинка пов'язувала з нашим Тарасом Григоровичем завеликі надії...

Вержбицький (*задумливо*). Не без того, пані Варваро, не без того...

Галинка, високо піднімаючи ноги, спускається з горба. Вискалившись, буквально тикає Ользі під ніс відкритого флакона, Ольга розплющує очі та обурено підкидається. Максик показує Галинці кулак, вона йому у відповідь – язика. Товмаченко розводить руками.

Поки всі зайняті цим інцидентом, нагорі, за спиною Пашковської, з'явившись ліворуч, уздовж паркану протанцьовує свою партію Філер. Робить гримаси, з кривляннями заглядає у вікна і т. ін. На середині свого танцю дістає з внутрішньої кишені сюртука складену гравюру, розкладає і показує публіці, тицяючи в неї пальцем. Це автопортрет Шевченка в юності. Зникає праворуч.

О л ь г а (підіймається на ноги, говорить, згорбившись, дивлячись у землю). Як чудово було пізнавати людину через написане нею! Чистота чистої душі проливається на чистий папір, а той, хто пише з брудною душею, як би ні ховався він, обов'язково залишить між рядками брудні сліди. Яка це була насолода, коли в темному дортуарі переді мною яскравим світлом спалахували слова «ТАРАС», «КАТЕРИНА», «ШЕВЧЕНКО», а крізь матрац мою спину припікав заповітний зошит із віршами!

Обернувшись ліворуч, В е р ж б и ц ь к и й знаками показує М о р і с о в і, щоб приніс, на чому сидіти. Той, викликавши фурор у О р и ш к и та іронічну увагу до себе в П а ш к о в с ь к о ї, урочисто приносить розкладного табурета і ставить його перед паном. В е р ж б и ц ь к и й показує на О л ь г у. Та, не дивлячись, сідає на табурет, коли їй його заду підставляє М о р і с. Випрямляє спину і, дивлячись тепер перед собою, продовжує говорити.

О л ь г а. От хто по-справжньому любить людей! Шевченко не може не любити своїх героїв, нещасних Катерину, Наймичку, дівчину, яку залоскотали русалки, тому що він їх не описує, а говорить із середини їх. Катерина, яка безоглядно полюбила свого москаля, це і є Шевченко, а Шевченко, страждаючий разом із нею й усередині неї, це і є Катерина. І зовсім ніякий він не «кобзар», він просто стає Перебендею, коли пише про нього. Що ж я – сліпих кобзарів не бачила? Шевченко геніальний поет, і, якщо вдуматися, його творчий подвиг вищий, ніж у Пушкіна або Лермонтова. Про Гете не скажу, надто погано в інституті навчили нас німецької, щоб я могла судити про його поезію.

Її переривають аплодисменти. О л ь г а ніби прокинулася, здивовано озирається. Аплодує Л о б о д а, що непомітно для присутніх вийшов із хвіртки.

Л о б о д а. Браво, мила панночко! Я теж не став би ганити похмурих німецьких геніїв. Гете і Гейне – ось де велетні духу! А тепер до них приєднався Вагнер, творець античної сили та універсальності, що змушує пригадати про Леонардо да Вінчі.

В е р ж б и ц ь к и й. Я читав, що навіть у Парижі утворилися партії вагнеріанців і вагнеріанок.

Л о б о д а. Я радо записався б до шевченкіанців.

Т о в м а ч е н к о. І шевченкіанок, як бачите, довго шукати не доведеться.

Г а л и н к а. І що це ви таке кажете? Це ж про нашого пана Вагнера? Аптекарь він і справді непоганий. Але ж п'яниця, це усі знають.

М а к с и к. Стули писок! Ти добалакаєшся, погана дівко, що нас звідси виставлять. А до чого ж розумне слово – шевченкіанець! (*Шарить по кишенях*).

Л о б о д а. Я вчасно вийшов на свіже повітря! Таку почув палку промову... А взагалі ж мене до вас, Варваро Матвіївно, відправили гості. Вони встигли вже скучити без вас. Аскоченський аж до того скучив, що коцюбу для каміна морським вузлом зав'язав.

П а ш к о в с ь к а. Хай в іншому місці оригінальничає! Я Віктора Іпатійовича з дому не випущу, поки коцюбу назад не розв'яже.

В е р ж б и ц ь к и й (*обережно*). Ольго Хомівно, а чому ви гадаєте, що як творець Шевченко вищий за Пушкіна і Лермонтова – або, скажімо, за Міцкевича?

О л ь г а. Але ж це так просто, невже самі про це не думали? Пушкін, Лермонтов, Міцкевич – усі вони були дворяни і з дитинства плавали, як риба у воді, в атмосфері вищих розумових і художніх інтересів наших часів. А Шевченко є кріпосний селянин за народженням, і те, що дворянські генії всмоктали з молоком їх матерів,

повинен був здобувати тяжкою духовною працею. А найголовніше! Ваші Пушкін і Лермонтов, та й Міцкевич теж, і Гете, і Гейне, що б про них не говорили, усі вони вже померли. Що вони створили, те створили, а нового вже не напишуть. А наш Шевченко живий! І він якраз у розквіті сил, наш великий поет! Як казковий богатир кайдани, струсив він з себе десятилітню солдатчину, знову пропагує серед простого народу. Його заарештовують, вимушені відпустити, за ним встановлюють невсипущий жандармський нагляд...

Л о б о д а. Панночко, благаю вас! Обережніше, адже і стіни мають вуха...

О л ь г а. Але ж я тільки про те, що за такою живою руїною, як поет Подолинський, що під Києвом свій вік доживає, і жандарми не стануть стежити. А наш великий поет сповнений енергії, як це по-руському сказати? Так, він дихає силою, випромінює міць... У нього попереду довгі десятиліття творчої праці – і він таке ще напише, таке... (*Трясе піднятимися над головою кулачками.*) Таке створить, що піднесе його не тільки над Пушкіним і Лермонтовим – над усіма поетами Землі здійме!

Пауза

Т о в м а ч е н к о. Ну, спасибі вам велике, пані Пашковська. Ми, мабуть, підемо. І так відволікли вас надаремно від гостей.

Ті, що сиділи на траві, підводяться. З'являється М о р і с, щоб забрати з-під О л ь г и табурета, коли й вона підведеться. Ольга схиляє знову голову, починає підійматися. Тим часом Товмаченко з повислою на ньому Г а л и н к о ю, В е р ж б и ц ь к и й і Л е в и ц ь к и й повертаються спиною до П а ш к о в с ь к о ї та встигають зробити по кілька кроків ліворуч.

Лобода. Гей, а куди це ви?

Вержбицький. А якщо виїхав Шевченко, що нам тепер тут робити, пане Лебединцев?

Лобода (*діловито*). Усе не так погано, як вам здається, юначе. Адже Шевченко не гусар який-небудь, наш поет не на перекладних полетів, а на єврейській балагулі потягнувся. До того ж поїхав він зараз до Переяслава, розраховуючи там погостювати трохи у свого приятеля Козачковського. Коли є необхідність, Тараса Григоровича можна без особливого клопоту й наздогнати.

Ольга. Та де вже мені, це не з нашими грошима...

Пашковська (*громовим голосом, намагається стукнути палицею об траву*). Стояти! Стояти, кому сказала! Куди це ви зібралися? Невже ви не хочете почути від мене, як з'явився тут Тарас Григорович? Невже вам не цікаво, що він за людина насправді, цей ваш великий малоруський поет?

Не заперечуючи, компанія повертається на колишні місця, Ольга знову сідає на підставлений Морісом стілець, а Лобода цього разу укладається біля її ніг.

Пашковська. Він до мене з'явився в найоригінальніший спосіб. Приходить якийсь незнайомец і ні сілоні впало просить узяти його на квартиру, щоб і харчуватися у мене в борг. Бачте, він не може з Києва виїхати, поки йому не пришлють грошей з Петербурга. І зовнішності оригінальної – величезна лисина, звислі сиві вуса, обличчя у глибоких зморшках, на зріст невеличкий, а постать, як у російської матрешки. (*Із задоволенням оглядає молодь.*)

Вержбицький і Товмаченко переглядаються.

Ольга (весело). Ну і чудово, що як у російської матрешки! Якби в його роки виглядав як Рінальдо Рінальдіні, спокою йому не було б від отаких ось. (Очіма показує на Галинку, що не відпускає руку Товмаченка.)

Галинка. Та вже звиняйте, скажу прямо – дуже вони мені потрібні, старі та лисі! (Усміхається Товмаченкові й одразу ж знову показує язика Максик у).

Пашковська. Ну, про ці справи потім. Я його тоді питаю, а хто він такий? А він говорить: «Як бачите, чоловік! Ішов я, ішов, дивлюся – хатина, чи то панська, чи то мужицька – біла, біла, як сметана, та ще й садочком обросла; а на дворі дитячі сороченятка сушаться, рукавами махають – мене звуть. Я й зайшов». Мені це пояснення так сподобалося, що я, далі не розпитуючи, узяла оригінала на квартиру. Адже я, хоч про Шевченка чула, портрета його ніколи не бачила.

Лобода. Та ви ж, Варваро Матвіївно, чудово читаете його «Наймичку» та інші поеми, а скільки невеликих поезій навіть і напам'ять! А кажете: «про Шевченка чула»... Навіщо прибіднюватись?

Пашковська. Я тільки за декілька днів з'ясувала, що мій дивакуватий постоялець – той самий знаменитий поет. Він тоді вже був у садибі своїм, і не тільки для мене (мене він звав «тіточкою») і для моїх шести дітей, а також для всіх сусідок та їхньої білоголової дітвори. Діти бігали за ним, вигукуючи: «Дядьку! Та розкажи ще хоч одну казочку!»

Максик (впівголоса Лободі). Благаю, Феофане Гавриловичу, впишіть і мене, негідного, до шевченкіанців. Якщо, звичайно ж, це товариство (підглядає до клаптику папірця) не знає майнового й соціального цензу.

Лобода. Відстань, дай послухати.

Пашковська (*кинувши обурений погляд на Максика й Лободу*). Дивак він ще той, скажу я вам. Одного разу заявився до мене з двома відразу проханнями: щоб ця ось Оришка випрала його білизну і щоб я позичила йому хоч гривеника, «бо дуже потрібно». Потім я зрозуміла, навіщо йому гроші, хоча він жив у мене на всьому готовому... Звичайно ж, я погодилася. І коли почала безмозка ця Оришка переглядати білизну Тараса Григоровича...

Оришка (*раптово бубонить, загинаючи пальці*). Сорочок чоловічих – 10, підштаників – 4, рушників – 4, серветок – 2, носових хусточок – 10...

Пашковська. Досить, а то ще і про зашкарублі шкарпетки доповіси. І запам'ятай на майбутнє, коли зумієш: у пристойному товаристві кажуть не «підштаники», а «невиразимі».

Ольга відвертається, Галинка хихикає, Левицький гмикає в кулак. Всі інші вдають, що нічого не чули.

Пашковська. І тоді Оришка, сортуючи «дядькову» білизну, знайшла на двох носових хусточках вузлики, а в них асигнації – в одному вузлику на двадцять п'ять карбованців, а в другому ще на три карбованці. Будь-яка прислуга на місці дурної Оришки спокійно сунула б ці гроші за пазуху та подякувала б долі за ненавмисний подарунок. А ця курка не знайшла нічого кращого, як віднести гроші, що впали їй із неба, до нашого дивака. Він же зрадів і на цілий день занепокоївся: усе намагався пригадати, коли це він ув'язав асигнації в носовички? Та так і не пригадав.

Максик. Справді безмозка дівка – якщо дозволено мені буде висловитися. Адже з долею не жартують!

Коли Оришка відмовилася від подарунка долі... *(Повертається до Оришки.)* Очікуй тепер, дурепо, великого нещастя.

Г а л и н к а. Максику, сам ти дурень! Оріся – дівчина чесна і не змогла вкрати. І те зметикуй, у кого – у самого Шевченка! Та він тільки подивився б їй в очі своїм пронизливим поглядом – і довелося б повинитися. Як про мене, краще вже нещастя від долі зазнати, ніж такої ганьби.

П а ш к о в с ь к а. Коли прислуга вже висловилася, чи не буде й мені дозволено продовжити?

М о р і с *(виступає з-за лівої куліси)*. S'il vous plaît, madame.

П а ш к о в с ь к а. Слава богу! *(Моріс, зберігаючи почуття власної гідності, ховається за кулісою.)* Якщо моя Оришка повелася по-дурному, то мій постоялець відповів їй ще більшим дивацтвом. Як я ні умовляла його розплатитися цими грошима за стіл, чай, квартиру і прання, він затявся: «Це, мабуть, нікчемні якісь гроші, коли я зовсім і забув про них, а нікчемному – нікчемна й дорога». І ось тоді... Гей, молодь, що це я такого сказала?

А тим часом за її спиною з'являється з хвіртки Г а л у ш н и к. Він без шапки. У Г а л у ш н и к а фігура матрешкою, лисина на всю голову і довгі звислі вуса. Студенти й О л ь г а роззявляють рота.

О л ь г а. Боже! Всі прикмети в наявності... Тарасе Григоровичу, так ви ще не виїхали?

Л е в и ц ь к и й *(хапається за голову)*. Тож це я самому Шевченкові дав бухана?!

Т о в м а ч е н к о. Дозвольте вам, Тарасе Григоровичу, представити...

Г а л у ш н и к. Гей! Ви хіба подуріли? Я не Тарас Григорович, а Гнат Костійович... *(Мружачись,*

придивляється до Левицького). Шось він такеє сказав... Боже, та це ж той самий бешкетник, що мені врізав на Байковій горі! І дівки ті ж... Рятуйте, добрі люди! *(Ховається за хвіртку.)* Караул!

Пашковська *(бурчить)*. Так це ж мій сусіда... Зробили мені з двору божевільню... *(Нарешті розвертається разом із кріслом-гойдалкою до хвіртки.)* Гнате Костійовичу! Ви чогось хотіли?

Галушник *(піднімає голову над парканом)*. Варваро Матвієвно! Проженіть у шию цю шайку бешкетників! І самі тікайте, поки й вам не натовкли! А до вас послали мене гості з іменинником, чоловіком вашим Павлом Максимовичем. Ідіть швидше! Без вас уже горілка гріється, а борщ ось-ось простигне. *(Голова Галушника зникає.)*

Пашковська *(серйозно)*. Ну й насмішили ви мене, хлопці... Порівняли, вже пробачте мені, старій та хворій, античну вазу з німецькою нічною посудиною. Бо Тарас Григорович у порівнянні з моїм сусідом – це ж справжній орел! Одні очі його хоч би пригадати...

Вержбицький. Описувати треба було краще, тіточко.

Пашковська. Що? Що ви сказали?

Вержбицький. Та щось бовкнув, не подумавши. Вибачте, madame.

Ольга *(дзвінким голосом)*. А Тарасу Григоровичу не потрібно було згадувати, коли це він зав'язував гроші в носовичок. І навіщо б йому це робити? Йому треба було пригадати, де востаннє прали його білизну, і чи не було в тому домі великодушної господині, яка таким чином могла б підтримати грошима свого непрактичного приятеля.

Пашковська. О! Признаюся, мені це не спало на думку. Так от, на щасливо знайдені гроші він улаштував

справжній бенкет для моєї і сусідської дітвори, сам притягнув з ринку великий лантух із вишуканими ласощами та іграшками, а потім і договорена ним перекупка прикотила ручний візок з яблуками, грушами, пряниками, бубליками і з рум'яними французькими булочками. Дітей набігло з півсотні, не менше, і я не могла дозволити їм затоптати мій зелений дворик і доглянутий, чистенький садок. Спроварила всю чесну компанію на вигін, де й відбувся бенкет. Та найбільше задоволення від бенкету отримав, напевно, сам Тарас Григорович. Не приховую, панове, що доросла публіка, яка зібралася на це видовище, ні трохи не соромлячись, голосно висловлювала припущення, що «старий, мабуть, збожеволів».

Т о в м а ч е н к о. Мало чого тупі міщани бовкнуть!

О л ь г а. Мені вчинок Тараса Григоровича здається прекрасним, хоча турбує одна деталь... Скажіть, Варваро Матвіївно, Шевченко розраховувався з вами перед від'їздом?

П а ш к о в с ь к а. Так, звичайно! Йому якийсь знайомець привіз, нарешті, гроші, і він вельми педантично розраховувався зі мною, не забувши і щонайдрібнішої з послуг, які роблені йому були поверх умови. Щедро обдарував і прислугу. (О р и ш к а *старанно киває головою.*) Мені та дітям притягнув із міста цілу скриньку, п'ятнадцять фунтів заморських винних ягід – «щоб їли – не кашляли».

О л ь г а. Тоді все гаразд. Мене в інституті вчили – та й вас, напевно, Варваро Матвіївно, – що чоловіки схильні до дивацтв, а жінки повинні їх зупиняти, – проте лише в тому випадку, коли витівки чоловіка ведуть до розорення сім'ї. А цього разу поряд із Тарасом Григоровичем (*зітхає*) опинилася розумна жінка, яка тактовно намагалася направити його на

шлях... педантичності. Хіба я не маю рацію, Варваро Матвіївно?

Пашковська *(якийсь час вдивляється в Ольгу)*. Бідна дівчинка... Так, ви маєте рацію, між мною і Тарасом Григоровичем виникло почуття взаємної симпатії. Я вперше здогадалася про його зацікавленість моєю особою, коли спостерегла, що поет неполюбить мого чоловіка. Шевченко в наших бесідах називав мого Павла Максимовича не інакше, як «чиновником у гудзиках». Мені він ніби жартома зізнавався, що якщо був би молодшим, а я не така... неприваблива і хвора, то обов'язково закохався б у мене. Ось як. Це за моє вміння співати пісні про Сагайдачного і про чайку-небогу... Ой! Як в голові стрельнуло! Оришко, бігом неси очіпок і хустку!

Оришка вибігає. Пашковська притискує долоні до скронь, кривиться. Вержбицький підходить до Ольги, яка сидить, легко кланяється.

Вержбицький *(впівголоса)*. Ольго Хомівно! Повірте, мені зараз дуже важко... Проте чи не приймете ви від мене карету з Морісом і кіньми? Ви легко наздоженете свого Шевченка, порозумієтеся з ним. А там або відпустіть Моріса з каретою до мене, або поверніться разом.

Левицький. Та не бувати ж цьому! Як можна так от, елегантно та невимушено, позбавляти мене сестри? Вона – єдине, що залишилося в мене на світі.

Ольга *(подивившись на Вержбицького, ніби ніколи раніше його не бачила)*. Дякую вам, Юлеку. Дозвольте мені зарезервувати вашу щедру пропозицію. Проте відразу скажу, що прийняти благодіяння означає потрапити в залежність від того, хто дає. А я не хочу бути залежною навіть від вас. *(Братові)*. А ти, Петре, марно вважаєш мене за свою хрещену власність.

Т о в м а ч е н к о (*хапається вільною рукою за голову*).
О Боже! Юлек спромігся освідчитися Ользі!

Г а л и н к а (*ласкаво*). А тобі, Сергунько, хіба воно не по барабану?

Тим часом прибігає О р и ш к а, *приносить очіпок «з кичкою» і хустку*. П а ш к о в с ь к а насовує очіпок на голову по-сільському, майже по самі брови, а поверх нього О р и ш к а пов'язує їй ще й строкату головну хустку. У поєднанні з шовковим, у тааію, паризьким платтям виходить видовище, яке змушує присутніх знерухоміти.

П а ш к о в с ь к а. Ось бачите, тільки-но наділа – і головний біль як рукою зняло! Адже мені це Тарас Григорович пояснив, що болі через те мене гризуть, що ходжу по-панськи, свічу волоссям, тоді як заміжня жінка має покривати голову.

Т о в м а ч е н к о (*впівголоса*). Та не міг Шевченко такого сказати. Таке ретроградство скоріше якому-небудь галушникові личить.

П а ш к о в с ь к а (*скривджено*). Якщо вам не цікаво, як прожив Тарас Григорович у мене ці без малого два тижні, то я піду до гостей – заждалися вже. От трохи не забула. Тут одна панночка навіть занадто, здається, турбувалася про нашого поета, так це марно. Він не раз мені говорив, що хоче оженитися нарешті, завести сім'ю, як у людей. Та тільки не освічену панночку взяти за себе, а розумну селянську дівчину. Щоб жити з нею за батьківськими законами. І хоча до мене начебто залицявся, але я ж не дурепа остання, я ж бачила, що насправді він на моїх дівок поглядав. Зрозуміло, у себе в домі я б ніяких женихань не допустила, а він, як людина дуже розумна, це бачив...

О л ь г а (*гордо*). Це говорить тільки про те, що доля зводила Тараса Григоровича не з тими освіченими дівчатами.

Оришка (*береться в боки, витріщає очі*). Шо-шо? (*До Пашковської з докором*). А чому ж ви, пані, мені раніше про дядька не сказали? (*Плаче.*)

Галинка (*переконано*). Дурка вона дурка і є. Тю на тебе!

Максик. І сїная дівоча поведенція не без докору перебуває.

Лобода аплодує. Чути далекий гуркіт грому.

Пашковська (*знизавши плечима*). Вважаю, я можу продовжити? Лягає Тарас Григорович дуже пізно, а прокидається удосвіта, щоб тополі йому прошуміли «на добридень», і пташки защебетали. До вранішнього чаю завжди випиває добру чарку горілки, загризаючи її обов'язково жменькою пшонця, взятою з кишені шароварів. Любить справжній український борщ, затертий пшонцем і затовчений старим салом, вареники з сиром із грубого гречаного борошна та з нього ж галушки. Щоправда, від двох останніх страв у нього кожного разу починається надзвичайно болісна печія, але від неї лікується тією ж горілкою. Ще по чарці із закускою пшонцем вживає він перед сніданком, перед обідом, після післяобіднього сну, перед вечірнім чаєм і перед вечерею. Проте ніхто з домашніх і ніколи не бачив його підпилим. Після чергової чарки веселішає тільки та стає балакучішим.

Лобода. На жаль, молоді люди, я бачив його, на другий день після приїзду, вранці в батька Юхима, у такому вигляді, що й говорити не міг. Що, звичайно ж, не зменшує моєї якнайглибшої пошани до Тараса Григоровича.

Пашковська (*знову знизує плечима*). Що я бачи-

ла, про те й кажу. І ще Тарас Григорович дуже любить дітей. Бувало, по обіді вийде він, голубчик мій, у садок, ляже на траву під своєю улюбленою яблунею і гучним голосом зве до себе дівчурку на бесіду...

Раптом спочатку будинок П а ш к о в с ь к о ї, а потім і горб покриває пелена зливи. Прибігає М о р і с з двома величезними парасолями. Розкриває їх. В е р ж б и ц ь к и й, О л ь г а і Л о б о д а ховаються під один парасоль, Л е в и ц ь к и й, Г а л и н к а й Т о в м а ч е н к о – під другий.

Г о л о с П а ш к о в с ь к о ї. І ще Шевченко вміє ворухити вусами по-котячому!

Шум зливи стихає, пелена розтає. Перед парканом немає тепер ні П а ш к о в с ь к о ї, ні О р и ш к и, ні М а к с и к а. Зникло й крісло-гойдалка. Зате над парканом з'явилася вивіска «ФІЛІАЛ ДЕРЖАВНОГО МУЗЕЮ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА». Втім, персонажі п'єси, що залишилися на сцені, вивіску не помічають. М о р і с забирає парасолі у В е р ж б и ц ь к о г о й Л е в и ц ь к о г о, складає, відносить ліворуч.

Т о в м а ч е н к о. Зла, бридка баба розповідала зовсім не про Шевченка. Вусами ворухить, як кіт, з безмозкими дітьми возиться, а про те, щоб малював щось або писав, і помину немає.

Л о б о д а (не відводячи очей від О л ь г и). Юні друзі мої! Знали б ви, як мені не хочеться повертатися за цей нудний стіл у Пашковських!

В е р ж б и ц ь к и й. І не повертайтеся, дорогий Феофане Гавриловичу! Ми з вами більше мовчали тут, але невже не маємо тепер, про що поговорити? (Дістає золотого кишенькового годинника, клацає кришкою, знову закриває.) Щойно відкрився ресторан «Європейського готелю». Ось тільки не знаю, як тут знайдемо візників на всю компанію...

Ольга. Маєте в своєму розпорядженні вашу карету, Юлеку. Нікуди я не поїду. Мало я вистраждала, поки наш із Петею батько гинув від горілки? Себе занапастив та й маму разом.

Левицький (*зітхає*). Не думаю, що всім цікаві наші сімейні обставини, сестричко. Проте й тому радію, що тепер не доведеться тягнути тебе на плечі до комори та замикати.

Лобода. Мені зараз спало на думку, що років через сто, коли життя стане легке і прекрасне, вийде книжка спогадів про Тараса Григоровича. Ви уявляєте собі, друзі, скільки там буде солоденької брехні?

Ольга. А я турбуюся, чи не потрапив Тарас Григорович у дорозі під цю зливу.

Лобода. Навряд чи. Наш Київ місто невелике, власне, проте широко розкинувся. Тож я зі Щекавиці не раз бачив, що над Липками дощ, а на Подолі сухо. Отже необов'язково й Шевченка щойно намочило.

Галинка. Відома справа.

Товмаченко (*неуважно посміхнувшись Галинці*). Книжка спогадів про Тараса Григоровича вийде за сто років тільки в тому випадку, якщо через сто років існуватиме українська нація.

Вержбицький. Поляки про вашого великого поета в будь-якому разі не забудуть. А українці – куди ви, Трохими та Одарки, і через сто років подінетесь?

Лобода. А я певен, мої юні друзі, що ми, українці, ще повстанемо з рабства. Якщо Шевченко зумів піднятися з колін і заспівати так, що його почули і росіяни, і поляки, і обов'язково ще почує вся освічена Європа... Якщо Шевченко на це вже спромігся, і невідомо, яких ще висот досягне, то й

десятки мільйонів його одноплемінників, що живуть на величезному просторі наших лісів і степів, ще примусять світ заговорити про себе.

Так, розмовляючи, компанія йде ліворуч. Раптом сцену заливає яскраве сонячне світло, і на очах глядачів по стінах хатини Пашковської біжать тріщини, а вивіска повисає на одному цвяху.

Завіса

2008 р.

станнє
Шевченкове
колядування

Комедія в трьох картинах

Дійові особи

Шевченко – у першій картині одягнений по-домашньому: в сорочці та старих, великих йому брюках, на плечі накинув картатий плед, на ногах стоптані оксамитові чоботи. У другій картині поверх доброго темного костюма на ньому сільський кожушок, на голові смушкова шапка, у начищених чоботях. У третій картині в тому ж костюмі, але без краватки, з кожухом на плечах, у тих же оксамитових чоботах.

Костомаров – у мішкуватому чорному костюмі, у пальті. Літ 50-ти. Вищий на зріст за Шевченка. Доволі незграбний. Зовнішність його повинна відповідати тому портрету історика, де він голений, в окулярах і з короткою зачіскою. Чоботи не чищені.

Честаховський – невеликий на зріст, кремезний і моложавий чолов'яга років сорока з довгим волоссям. У чиновницькій шинелі та кашкеті. Імпульсивний.

Одарка – гарненька чорноока дівчина, класичного українського типу. Одягнена за міською петербурзькою модою, проте скромно.

Марина – молода приваблива білявка. У другій картині одягнена без смаку, зухвало, в третій – під шубкою та башликом уся в білому.

Анненков – йому трохи за 60 років, але виглядає на всі 70. Товстий, високий на зріст, помітно згорблений. У першій картині неквапливий та обережний, аж поки раптом не вибухає, у другій – розкутий і дуже рухливий, можливо, внаслідок дії великої дози алкоголю. В золотих окулярах. Одягнений дуже дорого, за петербурзькою модою, розрахованою на молодих світських людей.

Ф е д і р – сторож в Академії мистецтв, колишній солдат, виконує в Шевченка обов'язки слуги.

З е м л я к – одягнений за останньою петербурзькою модою, гостроносі чоботи блищать, ніби лаковані. На голові смушкова шапка, а на плечах – кожух.

Картина перша

Сцена зображує приміщення, надане Шевченкові в Петербурзькій академії мистецтв. При цьому повна відповідність майстерні історичному інтер'єру зовсім не обов'язкова. Велике вікно, що виходить в академічний сад, має нагадувати дереворит: голі дерева на тлі снігу. Біля вікна невеличкий диванчик із замурзаною картатою оббивкою, напроти нього – мольберт із закріпленим на ньому новим полотном. Полотно має бути досить великим, оберненим до глядача, бо на нього в першій картині будуть проектуватися зсередини слайди офорту й сепій Шевченка. Стіл завалено гравірувальним обладнанням, мідними дошками, кюветами для травлення, паперами, книжками, великими теками для акварелей, малюнків і гравюр, пензями, олівцями, тюбиками з фарбами; у небезпечній близькості від краю стоять настільне дзеркало, бутлі з кислотою і простий свічник. Книжки й папери валяються також на диванчику й на підлозі. Біля столу два звичайні стільці. На стіні ліворуч обламані оленячі роги, що виконують функцію вішалки. На стіні праворуч тікає годинник. На задньому плані ліворуч гвинтові сходи, що ведуть на антресолі. Вхідні двері теж ліворуч, але їх не видно глядачеві.

Шевченко сидить за столом, опутивши голову. Він працює голкою на мідній дошці. Тихо співає пісню «Явір зелененький». Лунає недалекий, з Петропавловської фортеці, полуденний гарматний постріл. Шевченко підводиться, підходить до годинника, пересуває стрілки, зводячи їх разом на «XII». Повертається до столу, знову опускає очі до роботи. Пауза.

Шевченко (*піднімає голову*). Раніше почувеш гармату опівдні, і вже починаєш собі міркувати, кого сьогодні варто ошчасливити, завітавши якраз перед обідом.

І тоді вже причепуришся і допроваджуєш приятелеві власну світлу особу, яка дозволить себе нагодувати та спрагу їй вгамувати... А тепер просто боюся з хати вийти. От клята дівка! Завжди думав, що горе серце крає лише в пісні... Але щоб так! Щоб насправді, як пригадаю про Ликеру, так і стискав біль груди або серце заколо-ло-защемило, навіть поворухитися боляче. Клята, клята! І чим причарувала – неохайна, язиката, з брудною шиєю, негарна? Не гарна навіть! Негарна... Не гарна? *(Риється в паперах на столі, дістає згорток ватману, розгортає. Виходить на авансцену, показує глядачам акварельний портрет Ликери Послушкової).* Що, непогано написав? Є ще порох у порохівницях! А чи гарна Ликера? Та, мабуть, гарна все ж таки, сто копанок бісів її матері! *(Скручує аркуш, схиляє раптом голову).* Я сам, сам у всьому винен. Старий дурень, ось хто я! І не в тому справа, що закохався в молоденьку, двадцятирічну – хіба в перший раз забандюрилося таке мені, старому? Та було вже таке зі мною, було... Але чому саме тепер воно так сильно по мені вдарило, мало з ніг не збило? *(Замислюється).* О... Може, це... Може, корінь справи в новій природі женихання? Раніше, коли раптом закохувався, був я молодий та бідний, потім, після нещастя, ще гірше, немолодий вже, але ж по-старому бідний та ще й, як солдати кажуть, нещасний. От-от, бідний, нещасний старий солдат. Потім, у Нижньому Новгороді (самому сором пригадати!), знов ніби вільний, але по-старому бідний та немолодий. А цього року, як вдалося мені перевидати «Кобзаря», розбагатів я нарешті. Ну, хай не розбагатів, а заробив добряче, щонайменше на три роки життя по-людськи – та навіть у власній хаті над Дніпром і на своєму власному ґрунті. Тож чи не в тому й справа? Звик за життя до ампуа бідного коханця, за якого дівчину багаті батьки не видають, а тут

спробував звабити дівчину своїм багатством? Є, є над чим подумати. Хоча... (Замислюється).

Чути стук у двері. Шевченко рвучко обертається, кидає аркуш з портретом Ликери Полусмакової під стіл.

Шевченко (голосно). Заходьте!

Входить спочатку Одарка, за нею Честаховський. Одарка присідає, і Шевченко цілує в неї ручку, Честаховський кланяється, потім обіймає поета.

(Разом)	{ Одарка. Драстуйте, Тарасе Григоровичу! Честаховський. Чолом тобі, батьку!
---------	--

Шевченко. Привіт, Одарочко! (Допомагає їй зняти шубку, визволившись із обіймів Честаховського. До нього). Здорово, Грицю! Якими вітрами це тебе до мене занесло?

Честаховський. Дивний, щасливий випадок, батьку Тарасе! Відпросився я сьогодні раніше в столоначальника, так, задля деякої дрібної домашньої потреби... Взяв візника, їду 8-ою лінією, міркую собі, де б мені законну адміралтейську рюмашку оприходувати, коли пушка вдарить.

Шевченко (недбало). Ач, який моряк із тебе! Та випий у мене й закуси кількою. Сам знаєш, де стоїть.

Честаховський підіймається гвинтовими сходами наверх і з'являється знову з майже повною високою прозорою пляшкою, великою банкою зеленого скла, на третину заповненою солоною рибою, і парою склянок. Коли він повертається спиною до Одарки, що вже встигла розмотати башлик, знайти на столі дзеркало і зайнятися зачіскою, та показує Шевченкові свій маленький кулачок. Поет розводить руками.

Честаховський. Тобі налити, батьку? По вінця, як завжди?

Шевченко. Ти ж сам знаєш, Грицю, що я після гармати ще годину працюю! Випий сам.

Честаховський наливає собі й випиває. Витягає рукою з банки пару кілок і закушує. О д а р к а кривиться і долонькою розганяє перед носиком повітря.

Честаховський. На чому ж я зупинився, батьку?

Шевченко. Ти, Грицю, їхав якоюсь там смердючою лінією брудного Василієвського острова, міркуючи, де б вихилити чарку поганої горілки.

Честаховський (*коситься на пляшку, чи не налити ще*). І чому ж обов'язково поганої, батьку?

Шевченко (*розсудливо*). Коли в цьому смердючому Петрограді вода погана, болотна – жодного тобі порівняння з київською! – як же можна вигнати з неї добру горілку? Я пітерську воду сирою зовсім і не п'ю, тільки чай. Треба ж, нарешті, і про здоров'я подбати... Отже, Грицю, сторгувався ти з «ванькою» та раптом...

Шевченко. Ти правий як завжди, батьку, із нашою рідною оковитою нічого в світі не зрівняється! Отже, їду я 8-ю лінією – і кого ж я бачу на тротуарі? Нашу чарівну Одарочку Соколенко! Дріботить собі отими своїми крихітними черевичками до Неви... Починаю міркувати, куди б це вона прямує, наша кралечка? І неначе по голові мені стукнуло – куди ж, як не до нашого Кобзаря Тараса Григоровича Шевченка? Я ж сам її влаштував до нього натурницею для портрета зразка козацької вроди. Ось я і вирішив зробити разом дві добрі справи – і вродливу Одарочку підвезти, і батька Тараса на його одрі хвороби провідати.

О д а р к а. Хвороби, кажете? (*Придивляється до Шевченка*).

Честаховський. Знаєш, батьку, за це я сам готовий себе по голівці погладити. Чи пам'ятаєш, як ти бідкався, що не можеш знайти гарненької україночки-натурниці? Ну, я пообіцяв... І пішов я до добрих своїх знайомих, до її ось родини щирої української, до Соколенків. До її ось сестри, до заміжньої Горпини, і ледве ублагав, щоб вона сама, а коли хоче, то ще з ким-небудь на пару, повела свою сестру Одарочку в академію, до тебе, батьку Тарасе, щоб ти звів її вид на папір.

Шевченко. Гм. А чи не можна, Грицю, коротше? На мене термінова робота очікує.

Честаховський. Завжди в тебе, батьку, ота робота... А коли коротше, то прийшла вона до тебе в неділю із заміжньою сестрою Горпиною та із сестриним чоловіком, а в понеділок прибіг я до тебе. Ти ж, батьку, як орел крилами, ухопив мене дужими руками і придавив до своїх дужих грудей. І кажеш: «Спасибі тобі, мій голубе сизий, моє серденько любе, за твою добру ласку, бодай тобі ніколи лиха не знати!». Я ж у відповідь: «А за віщо се, батьку?» А ти: «Учора в мене був Великдень у перший раз після того, як вигнала мене лиха доля з України... Десять років просидівши в Оренбурзі, наче в густім тумані, як кайданник у мурах...»

Шевченко. Тьху! Що за маячня? О, якби ж мені насправді всі десять років в Оренбурзі просидіти! Там тихий курорт був у порівнянні з тими пустелями, куди мене жандарми потім у справжню солдатчину запроторили... Та невже я таке тобі говорив, Грицю?

Честаховський (чеше в потилиці). Виходить, забув ти, батьку. А ти ж казав тоді: «Не бачив я там сонця, ні живої людини, а вчора несподівано – чорнява Одарочка, як маків цвіт на сонечку, загорілася на моїх

очах, пилом припалих, і, як те сонечко ясне, освітила мої очі, просяяла туман з душі заснулого серця... Хвалити Бога, що не вмер на чужині, оце довелось побачити, подивитися на маків цвіт з козацького огороду! Що за люба дівчина ота Одарочка, який голосочок, яка мова! Дзвенить краще срібла, а душа – яка славна, чиста! Ще не встигла зачумитися смердючим духом...»

Шевченко. Досить, Грицю. Дякую тобі уклінно за мої очі, пилом припалі. Я ще, слава Богу, живий. *(Посміхається)*. І скажи мені, будь ласка, хто з нас двох тепер віршопліт?

Одарка *(обережно)*. А мені сподобалося, Тарасе Григоровичу. Хоч я, правду кажучи, козацького огороду в житті не бачила. Тільки оті чухонські на Охті.

Честаховський. Досить, досить... Хіба я не чисту правду-матку ріжу? *(Наливає собі ще склянку, випиває її закушує. Жуючи, підходить до полотна на мольберті)*. А до речі, батьку, яку це штуку ти тут зібрався компонувати, що Одарочка знову стала тобі в пригоді?

Шевченко. А... Так це ж, ти пам'ятаєш, мабуть, Петро Кочубей замовив мені чотири картини маслом, за все про все чотири тисячі карбованців сріблом. Тепер я вирішив не коверзувати, тим більше, що за портрет предка-страдника він заплатив, як обіцяв. Це полотно буде про те, як кляті відьми місяць із неба вкрали.

Честаховський. Відьми, кажеш? Ну, добре. Я ж, батьку, до тебе на хвилинку забігав. Треба мені поспішати в домашній справі. Ну, я побіг. *(Розкланюється, убігає)*.

Пауза. Залишившись наодинці, Одарка і Шевченко якийсь час відкрито і прямо приглядаються одне до одного. Потім роблять повільні кроки назустріч одне одному, обіймаються. Знову, вже зблизька, вдивляються одне в одного. Довгий поцілунок.

Шевченко. Ось ми й побачилися, моя чарівна Навсікає.

Одарка. Привіт тобі... Як воно? ...мій мужній Одисею.

Шевченко. А ти все така ж гарна! Та ще й розквітла на морозі, неначе... (*Раптом відпускає її, повільно осідає на табурет*).

Одарка. Боже! Що це з тобою, Тарасе?

Шевченко (*невпевнено посміхається*). Зараз пройде... Клята жаба схопила за серце, Одарочко.

Одарка. О Боже милий! А я то гадаю собі – чому це ти такий блідий, аж жовто-зелений?

Шевченко. Ти не бійся. Як схопила жаба, так і відпустить... А що – я справді жовто-зелений? Тоді треба було сказати, як у нас, художників, ведеться – «странціановий».

Одарка. Страц... странціановий... Странціановий Тарас? Хтозна... А чому так треба казати?

Шевченко (*з переконанням*). Бо іноземна назва приховує жахливу сутність... «У тебе грудна жаба!» Тьху! Людина лякається, таке почувши, а як лікар навісить на вуха латини, вже менше боїшся...

Одарка. А ти вже показувався лікареві, Тарасе?

Шевченко. Аякже. Був у гостях, підводили до мене відомого одного чудодія, доктора Барі. Мудрий німець мені груди вистукав, вислухав... Я й злякався, чи не скаже зараз, грішним ділом: «Можна тебе, відставний рядовий, знов під ружжо забирати». Ні, похмикав, а тоді й каже, що треба берегтися. Хіба я сам не знаю? О, слава Богу, відпускає вже помаленьку...

Одарка. Як ти мене налякав! Навіть пересердилася на того твого приятеля, Григорія ...

Шевченко. Та біс із ним, з Грицьком... Знайшла

про що зараз згадувати. Скажи краще, скільки це ми з тобою не бачилися?

О д а р к а (*руки в боки, швидко*). А точнісінько з тих самих пір не бачилися, як ти за брудну спідницю отієї покоївки Карташевських учепився! І де ж тоді твоя совість була, мій милий, мій добрий Тарасе?

Ш е в ч е н к о (*потупивши голову*). Та де була, де була... Сама ж знаєш, де вона була тоді, моя совість. (*Одарка раптом прискає сміхом*). Ота Ликера, бо-дай її не згадувати! Це ж була хвороба, гірша за грудну жабу. Ніколи я не вірив у жодні наговори, намови, але тоді я зрозумів, як почуввається людина, коли нею керує темна, непідвладна їй сила! Інколи я ніби прокидався і сам себе запитував: «Що ж це я творю? За ким, дурень старий, бігаю?» І намагалися ж мені відразу добрі люди відкрити на неї очі, та я на них за це тільки гнівався... Ображався, що заважають мені побратися з простою дівчиною, щоб створити справжнє, щире, а не як у панів ведеться, подружжя.

О д а р к а (*підібгавши губки*). І заради цієї хвойди замурзаної ти кинув мене, Тарасе.

Ш е в ч е н к о (*намагається подивитися їй в очі, але відводить свої*). А що мені було робити, Одарочко? Я ж зібрався одружуватися. Все мало бути по-чесному.

О д а р к а . Виходить, і зі мною ти по-чесному поступив? І з сестрою моєю Химкою? І, як здогадуюся тепер, з отією надутою німкенею з лавки Шмідта...

Ш е в ч е н к о (*швидко*). Коли вже одружуватися, то має бути в подружжі цілковите порозуміння. А за Ликерин поділ я й справді чіплявся до останньої можливості, це ти вірно підмітила, Одарочко. Навіть коли вже стався остаточний ніби розрив, після тієї брудної та ганебної сцени... – ти чула, мабуть? Про це ж уся наша українська громада гомоніла. Тоді навіть і ті, хто й не відали

раніше нічого про Шевченка, взялися перемивати мені кісточки...

О д а р к а . Аякже, чула. Я навіть пересердилася тоді на тебе, Тарасе.

Шевченко . Он як? А я навіть після тої ганьби сподівався, що Ликеру ще можна виховати любов'ю та ласкою. Написав їй листа, пропонуючи помиритися. А що вона мені відповіла? (*Риється на столі в паперах. Знаходить і подає клаптик паперу*). Ось, прочитай сама...

О д а р к а виходить на авансцену. Вдивляється в отой пожмаканий клаптик.

О д а р к а . Як курка лапою! (*Убік*). Втім як ще курва може написати? (*Читає*). «По-слу-ша Та-рас Тво-і-ми бу-маж-камі ні-кто не ну-жає-ца у нас у сур-ти-ру...

Шевченко . Досить! Далі не вголос читай.

О д а р к а (*не вміє читати про себе. Дочитує голосним шепотом*). ... Нас у сур-ти-ру бу-ма-жак мно-го». Що тут скажеш, Тарасе... Отаке написати тобі? Тобі? Дурна чумичка, ось вона хто.

Шевченко . Спасибі на доброму слові... Отакі справи, Одарочко. Я досі, як бачиш, не оговтався... Щось не так?

О д а р к а . Та якось я не зрозуміла, Тарасе, чому ти відібрав у неї свої подарунки. Якось на тебе не схоже... Ти ж завжди був такий щедрий, розкидав гроші. Ось і мені ні за що ні про що золотого персня подарував...

Шевченко . Мені приємно, що ти пригадала цю дрібничку...

О д а р к а . На жаль, я була змушена його продати, твого персня, Тарасе. Гроші були вкрай потрібні, та ще... Мене сестра Горпина вбила б, якщо б знайшла. Сам знаєш, про що вона подумала б... Не всі ж чоловіки

такі шляхетні, як ти, Тарасе мій. І все ж таки – чому ти відібрав у неї подарунки?

Шевченко. Коли вона мене отак жорстоко підвела та принизила, мені закортіло її покарати. Совість у неї і не ночувала, а мораль має на рівні щиколоток...

Одарка. Що ти кажеш?

Шевченко. Пробач. Кажу, що Ликера має совість і розум, ніби в сірої миші. Докоряти такій, совістити таку не можна – обсмеє та й годі. А мені не раз казали, чув від різних людей, що дурепа хвалилася: «Та не хочу я з ним одружуватися, із старим та лисим! Наберу якнайбільше даруночків – та й ноги в руки». Ось я і вирішив Ликеру покарати на її власному духовному рівні. Децицю з того, що змусив повернути, я просто спалив.

Одарка (*позіхає*). Тобі видніше, Тарасе. Ти ж найрозумніша людина з усіх, кого довелося мені в житті зустріти! А ось як вийшло в мене з Химкою...

Шевченко. А чому це ти розсердилася на Грицька?

Одарка. Як могла я не розсердитися, Тарасе? Він же весь час на ізвоцику намагався мене ущипнути! І таки спромігся, негідник, коли я задивилася на сфінкса... Чи не залишився синець? (*Ханає дзеркало із столу*). Тарасе, пересядь, будь ласка, таким чином, щоб ти мене не бачив.

Шевченко сідає спиною до Одарки, а вона, цього разу позабувши про присутність глядачів, за допомогою дзеркала шукає на собі синця.

Одарка. Все! Можеш знову подивитися. Синець, на жаль, буде. І навіщо тобі, Тарасе, такі приятелі?

Шевченко (*розважливо*). Та знаєш, мене Грицько не намагається ущипнути. Завжди дивував мене цей спосіб женихання! А в Грицька є такий гріх. Куліш, він на язик гострий, називає Грицька «тупогубим бич-

ком» і запевняє, що той, як приходить до кого в гості, відразу ж біжить на кухню в чайні там, на місці, употребить кухарку... Навіть не хочеться таке нашою мовою перекладати.

О д а р к а . Нічого, я зрозуміла! Тож він що – мене за кухарку має?!

Шевченко (*посміхається*). Та заспокойся ти... Я, наприклад, завжди намагаюся роздивитися в людях те краще, що і в найпідлішому донощику знайти можна. А Грицько – він по-нашому впертий. Рік за роком, одинадцять літ поспіль провалював вступні іспити до Академії, і все ж таки вступив. І закінчив курс, і отримав диплом художника.

О д а р к а (*недовірливо*). Та хіба він художник, як ти? А чому тоді ходить в мундирі та в шинелі?

Шевченко. Бо відпросився зі служби, він же казав. А служить Грицько в Департаменті якихось іррегулярних військ, і сам не знає, що воно за звір, бо він там папірці переписує і до шафи складає. Тепер мріє, щоб перевели його до Капітулу орденів Російської імперії – ось воно, найкраще місце для українського художника! (*Усміхається*).

О д а р к а . А чому ж ні? Хіба ж ти не малював офіцерів з орденами?

Шевченко (*сміється*). Та справді... Це холодне й жорстоке місто є, що там не кажи, а столицею імперії, тут повно військових і світських чинуш, біля яких і бідний художник може децицю заробити. А Грицько... Скажу тобі щиро, Одарочко, чим він мені подобається. А своєю життєвою силою підкупає. Важко тобі буде повірити, але ж Грицько всього кількома роками молодший за мене, а подивись на нього! Мордатий, губатий, шкіра на обличчі гладенька, як у молоді людини. Такий собі переможець всевладного Хроносу. А моторний який! Він

же пре по життю, як паротяг! І ти ж сама помітила, що Грицько не просто наш з тобою земляк, він Україну любить. А коли Бог не дав йому таланта про це сказати, так не кожному ж дає.

О д а р к а (*стурбовано*). Ну що ж, я тепер від цього паротяга триматимусь подалі! А ще краще Гані поскаржусь, що руки простягає...

Ш е в ч е н к о (*ніби байдуже*). А хто це Ганя?

О д а р к а . Та скажу я, скажу про Ганю, але потім... Завжди мені здавалося, Тарасе, що ти байдужий до своєї зовнішності. Було ж таке, що й з бородою ходив. А ось тепер я нарешті зрозуміла, навіщо тобі дзеркало на столі!

Ш е в ч е н к о . Хіба ж я не пояснював? Коли робиш еаи forte, то голкою викарбовуєш на воску малюнок у дзеркальному вигляді, а приставивши дзеркало, можна побачити, як воно ляже на папері.

О д а р к а . Як мудро! Та якби ще так не смерділо...

Ш е в ч е н к о . Це ж кислоти, я ж пояснював... А ще без дзеркала не зробити автопортрета, тобто себе самого не намалюєш.

О д а р к а . От ти й спіймався, Тарасе! Навіщо б ти малював сам себе у дзеркалі, коли б твоя зовнішність була б тобі байдужа? Спіймався, спіймався! (*Сміється, плескає в долоні, скаче навколо Шевченка*).

Ш е в ч е н к о . До чого ж приємно на тебе подивитися, Одарочко! (*Вдає серйозність*). Автопортрети необхідні, бо через них художник вдивляється в себе. Вдивляється як у людину, що її він достеменно знає зсередини і тому спроможний побачити в собі таке, чого ніколи не помітити, портретуючи іншу людину. (*Посміхається*). А коли правду сказати, то чоловіки ще гірші кокетки, аніж жінки. Та ти придивися – зачіски, перуки, бакенбарди, вуса (кому законом дозво-

лені!), бороди або гоління чи не двічі на день! Мені ж моя зовнішність справді важлива. Усі мої автопортрети, усі кращі мої фотографії майстрами-фотографами копіюються і розсилаються всією Україною. Народ хоче бачити обличчя автора двох «Кобзарів». І має на це право. Ось взяти хоч би мої вуса. Як відставному рядовому мені дозволено носити маленькі вуса, вгору закручені, але ж я відпустив довгі, козацькі. І хто з наших земляків мій портрет побачить, відразу зрозуміє, що це не дарма.

О д а р к а . Ач, який ти розумний, Тарасе! Весь час хитро збиваєш мене з думки. Бо я ж хочу тебе виляти, а все не вдається...

Ш е в ч е н к о (знизує плечима). То ж лай, Одарочко. А я буду мовчати та милуватись тобою.

О д а р к а . Це твій капосний Грицько мною милувався... А ти, як ти мене намалював? Доходить до мене чутка, через треті руки доходить – ні, щоб ти сам з отим своїм Хведором мені цидулку прислав... Каже мені Софка, наша майстриня, що в магазині «Аванцо» виставлений малюнок із двома завітчаними україночками, при цьому одна з дівчат, мовляв, моя точнісінька подоба.

Ш е в ч е н к о . Та не малюнок, я ж казав – офорт. Гравюра така.

На полотні, поставленому на мольберті, висвічується офорт «Дві дівчини».

О д а р к а . Це не має значення, Тарасе, бо я цю ганьбу бачила своїми очима. Але ж розповім із самого початку. Як таке почула, ледве дочекалася обіду. Побігла додому, причепурилася, прихопила з собою Химку, бо її ти теж малював, розібрали ми парасольки, я кращу, червону в горошок, перша вхопила – і до «Аванцо». Стали ми перед вітриною, подивилася я на свою паперову подобу – і

щиро тобі скажу, Тарасе, що нічого доброго тоді тобі не побажала.

На полотні висвічується постать дівчини, що ліворуч. Поступово збільшення зростає, так що наостанок бачимо її обличчя на всю площу полотна.

Шевченко. Он як, люба?

Одарка. Казала Софка, що впізнала мене. Що ж, може, і схожа вийшла. Але ж навіщо, Тарасе, ти перекосив моє личко? Ніби мене шляк трафив, і я так назавжди й залишилася. А Химку, що ж, справді гарною намалював.

Шевченко. Та що тут скажеш? По-перше, коли наші обличчя уявно поділити на половинки, однаковими ці половинки ніколи не будуть. Такими вже нас Бог сотворив.

Одарка (до обличчя поета придивившись). Тебе так уже точно!

Шевченко (сумирно). Візьми, Одарочко, дзеркало і подивися уважно. Ти ж просто звикла до звичайної асиметрії свого обличчя і не сприймаєш...

Одарка (агресивно). Ні, не буду! А то ще справді побачу перекривлену пику! А шия! Хіба в мене така довга шия, немов у гуски? А ніжки мої! Ти ж намалював мені чорні, як земля, порепані, у ципках! (Пауза. Іншим тоном). Хіба ти не бачив мої білі ніжки, Тарасе?

Шевченко. Та бачив... Де в чому ти маєш рацію, люба. За моїм задумом, Химка там стоїть, замислившись про щось далеке від тієї літньої днини. Тому її обличчя непорушне. Твоє ж личко я хотів показати в живому русі. Немов ти побачила незнайомця, потупилась, і в тебе думки легкі полетіли: «Хто такий? Що в нас робить? І чи я йому сподобалася?» А що вийшло перекривлене твоє личко, то вже даруй мені. Рука в мене здригнулася,

коли голкою на навощеній мідній пластині твоє праве очко наводив. Хвилювався, бо надто ти мені до душі припала, красуню моя. Ти вже пробач.

О д а р к а . А що мені залишається, Тарасе? Добре, що хоч не подарував мені відбитка. Нічого собі була б пам'ять про нас із тобою! *(Пауза)*. Щось я змерзла, Тарасе. Холодно в тебе.

Ш е в ч е н к о . Хіба тут може бути тепло взимку? Майстерня ж над воротами, звідусіль холодний камінь... Іди ж до мене, я тебе хоч під цією ковдрою загрию.

О д а р к а *(сідає на коліна йому, він огортає її краями пледа)*. Ну добре. Хоч, може, й не зовсім воно добре. Щось таке в нас починається, Тарасе, надто вже мені знайоме... Але я тобі спочатку скажу, голубе мій сивенький, все, що задумала сказати. Так от, тільки відійшли ми з Химкою від вітрини «Аванцо», вона зарюмсала. Каже: «Такою гарною мене змалював Тарас Григорович, а все ж таки кинув, не посоромився!» Уявляєш? Я її почала заспокоювати. Говорю, що Горпині й словом не прохоплюся, а мені ти можеш спокійно розповісти. Тобі ж, кажу, полегшає. І вона, бідна моя дурепа, заридала вже вголос. А потім призналася, що ти, коли її малював, не давав проходу, пригощав конфектами...

Ш е в ч е н к о . А коли трапилися в домі цукерки, чому не пригостити дівчину?

О д а р к а . Ага... Проте Химка не лише про цукерки розповідала... І що звав її за себе заміж.

Ш е в ч е н к о . Ось бачиш. Пропонував одружитися. Але вона не побажала. І хіба я їй, твоїй Химці, зробив чогось недоброго?

О д а р к а . Ні, не зробив.

Ш е в ч е н к о . А тобі хіба зробив? Чи сказав тобі якесь вільне слово?

О д а р к а *(повільно)*. Так, між нами не було нічого

гіршого за хоч би ті любощі, що дозволяються на вечорницях.

Шевченко. Тоді що тебе не влаштовує, Одарочко?

Одарка *(повільно)*. Я ж, звісно, Одарочка, та дурочку тільки з мене не роби, Тарасе. Хіба це чесно – женихатися відразу із двома рідними сестрами та ще з німкенею-зайдою? І всім нам водночас заміжжя пропонувати?

Шевченко. Чесно воно чи не чесно, а розібратись треба. Амалія – то зовсім інша справа... І я хотів би, щоб ти мене зрозуміла, люба. Сама ж згадала про вечорниці... А я ж досі парубок, хоча ззовні такий сивовусий та лисий. Там, всередині. Та й клята солдатчина викреслила з мого життя десять років, вже й сам не розумію, як вдалося мені їх пережити...

Одарка *(посміхається)*. Бідний, бідний! Але ж ти сам показував мені на малюнках отих киргизок, що тинялися навколо фортеці. Здалися мені зовсім нічого, доволі миленькими...

На полотні-екрані з'являється сепія «Казашка Катя», потім «Казашка».

Шевченко. Та це ж на малюнках, сепіях... Я ж вірний учень покійного Карла Павловича Брюллова, а тепер нове покоління звинувачує його в естетизації, тобто в зайвому прикрашанні життя. І взагалі, не плутай, люба, Божий дар з яєчнею! Ти пригадала б ще гарнізонних офіцерш! Така на солдата коли й подивиться, то побачить щось ще нижче за прислугу. Мене викреслили з життя на десять років, тому я віднімаю від свого віку стільки ж років. Отже, мені тридцять шість насправді, зрозуміла? І що ж у тому дивного, коли чоловік тридцяти шести років волочиться

за гарними дівчатами та міркує, з якою саме з них йому взяти шлюб?

О д а р к а . Ось як ти вивернув! (*Аплодує.*) От тільки... (*Придивляється до нього і відводить очі.*)

Ш е в ч е н к о (*не помічає зміни в її настрої*). Я просто вже думав, що більше ніколи не закохаюся, а одружитися воно навіть краще із доброю та чесною дівчиною, з якою маєш рівні, дружні стосунки, аніж в результаті шаленої закоханості. Я ж знати не знав, відати не відав, що на мене насуне ота темна пристрасть.

О д а р к а (*зацікавлено*). Це те на тебе насунуло, від чого поет Кукольник страждеть? «Волнення страсті»?

Ш е в ч е н к о . Нашою мовою воно краще звучить – «пристрасть». Не просто «страсть», ніби сам злякався того, що в собі побачив, а пристрасть, бо ти до когось оті божевільні чуття прикладаєш.

О д а р к а . Так. Зрозуміла я. (*Швидко*). А тепер я тобі скажу, Тарасе, для чого прийшла. А прийшла я з тобою попрощатися. Бо я виходжу заміж.

Ш е в ч е н к о (*байдуже*). За того Ганю?

О д а р к а . За Йоганна.

Ш е в ч е н к о . Воно що таке – німець? Цибатий рудий Йоганн?

Кути пледа, що ними він укривав О д а р к у , звільняються, опускаються.

О д а р к а . Знаєш, Тарасе, мені вдома вистачає Горпини та брата Петра, щоб мене научати. Так, колись мені вважалося, що ти в мене замість покійного батька, хай земля йому пухом, але ж не тепер. (*Обіймає його за шию та притискується сильніше.*)

Ш е в ч е н к о . Хіба ж я навчаю? Хіба ж я не бачив багатьох чесних і порядних німців?

О д а р к а . Досить! Про мого Ганю більше ані пари з вуст!

Ш е в ч е н к о . Добре, добре... Але ж все ж таки. Коли ти сунула мені гарбуза, ти казала й про те, що спочатку тебе треба викупити, а князі Голіцини не захочуть, бо отримують з тебе великий оброк. Як же ти тепер наважуєшся?

О д а р к а . Та воля ж, Тарасе! Весь Пітер про це гуде. Днями усім кріпакам буде вільна! Універсала, кажуть, вже підписано, тепер очікують на свято, на Різдво Христове його величність очікують, щоб пристойно, якраз на свято Боже, оголосити. *(Пауза)*. Тобі ж так і не вдалося викупити свою родину?

Ш е в ч е н к о . Теперішній власник їх Флорковський запропонував моїм братам звільнитися без землі, а вони, недоумки, й погодилися. Забагато горілки за своє життя випили, голови вже не ті в моїх братів.

О д а р к а . Ходімо нагору. Надто вже воняє тут тією кислятиною, Тарасе, а на горі для мене, може, й конфекти знайдуться. А ні, то солодке винце. *(До глядачів)*. А ви, шановні, чого тут не бачили?

Підіймаються сходами, О д а р к а – першою, тримає Шевченка за руку. Зникають зверху ліворуч. Чути, як грюкають двері. За хвилину з'являється Ч е с т а х о в с ь к и й . Навшпиньки прокрадається до столу, наливає собі половину склянки.

Ч е с т а х о в с ь к и й *(бурмоче)*. Треба ж і голубкам залишити... Ох, Тарасе, Тарасе!

Притискуючи до грудей пляшку, дві склянки та банку з кільками, так само, навшпиньки підіймається сходами та ставить усе на останній зверху сходинці, яку ще видно глядачам. Залишається стояти, наставивши вуха. Ліворуч з'являється Ф е д і р .

Федір (голосним шепотом). Ти што тут винюхуєш, Іудо?

Честаховський (обережно спустившись сходами, шипить). За Іуду я ще з тобою... (Пауза). Мої справи не для твого солдатського розуму, Хведоре. Але ж ти доносиш кому слід щотижня. Прошу тебе...

Федір. Должность таку імею. Академічеській сторож обязанность імеєт доносить начальству.

Стук у двері. Обидва не звертають на нього уваги.

Честаховський. Філософе хрінов! Прошу тебе, про це промовчи. Дівчина з щирої української родини, не треба виносити сміття під чужу хату. Ось отримаю жалування, подарую гривеничком, Хведоре.

Федір. Не то говориш, Григорій Николаєвич. Скажи лучше: «Пусть поворкует напоследок». Помираєт твой батька Тарас.

Честаховський. Що?!

Федір. Мало лі я в остроге доходяг виділ? Уже й прозрачний стал. Верна прикмета.

Пауза, під час котрої Федір зникає праворуч і повертається з віником. Хлопають вхідні двері, ліворуч з'являється Анненков.

Анненков (до Честаховського, ледь помітно вклонившись). Не імею честі бить знакомим з вами, сударь, віжу однако, што ви у нашого Тараса свой. Двері іспісани неудачлівими посетітелями, однако же открыти, вот я і решился войті. По нескоторим прічинам мне неудобно писать на дверях, не откажите в любезности передать Тарасу мою карточку, а на ней пару слов. Нас с ним на Рождество пріглашают в одін весьма хлебосольний дом.

Ч е с т а х о в с ь к и й . О! Іване Олександровичу! Господине Анненков! Хто ж вас у Пітері не знає? Жива ікона свободи! Чи не останній мученик-декабрист! Але ж... Я зобов'язаний бігти ще на службу, Ви, Іване Олександровичу, ось Хведорові, услужаючому, віддайте картку, будь ласка.

А н н е н к о в (поправляє окуляри на носі, вдивляється в Ф е д о р а). Солдат? Мундірчик-то голубой... (Випрямляє спину). Где служил, солдат?

Ф е д і р . (Встає навтяжку, витріщає очі, бере віник «к ноге», ніби рушницю). В Сибіру то єсть. Привезьон в Пітер господином генерал-губернатором...

А н н е н к о в (раптом скаженіє). Молчать, гніда жан-дармская! Рот разінь!

Ф е д і р розкриває рота. Анненков, уважно придивившись до його жовтих зубів, затискує йому між ними картку.

А н н е н к о в . Вот так і держи, сволоч, пока Тарас Григорьєвіч не появїтсья.

А н н е н к о в легко вклоняється Ч е с т а х о в с ь к о м у і повертається, щоб піти. Ф е д і р , з карткою в зубах та зберігаючи переляканий вираз обличчя, стройовим кроком пересікає сцену і починає замітати з протилежного від панів кутка майстерні.

Зверху чути веселий О д а р ч и н сміх.

А н н е н к о в і Ч е с т а х о в с ь к и й завмирають, перезирнувшись. Тепер чути лише шурхіт віника.

Картина друга

Декорація відтворює святковий, в ніч під Різдво, Невський проспект у Петербурзі. Це може бути великий екран, на якому висвічуються кольорові та об'ємні зображення будинків (на одному з перших, щоб зорієнтувати глядача, вивіска «Кафе Невській проспект») та чорні силуети перехожих, городових, колядників (чортів, старих баб, ведмедів тощо) та екіпажів. Зображення на екрані просувається зліва праворуч, і це має викликати враження, ніби персонажі на авансцені прогуляються, та зупиняється, коли персонажі «стоять».

З-за куліс праворуч з'являються Шевченко й Анненков. Вони бережно підтримують одне одного, і не зрозуміти, чи то ледве тримаються на ногах, чи то прикидаються п'яними, чи то намагаються виконати невідомий вже нам тепер танець. Насправді це па канкана, ще бального.

Шевченко (*дуже весело*). Петербург підтримує Нижній Новгород!

Анненков (*так само*). Провінція піддерживає столицю!

Шевченко. Конфірмований рядовий підтримує каторжанина!

Анненков. Конфірмований к смертної казні піддерживає засланого в безводную пустиню!

Шевченко. Ми витримали все, нас не вдалося добити Миколі Палкіну!

Анненков. Ми дожили! Ми єще живие! Пусть задавятся от злоби наши палачи!

Шевченко. На шибеницю усіх коронованих
Картушів!

Анненков. Хай здохнуть наші охоронники в своїх
смердючих каптерках! Чума на весь ваш жандармський
корпус!

Шевченко. Правильно! Хай до них вночі причвалає
Жінка в білому! Сто копанок чортів їхній драній матері!

Анненков. Жінка в білому? Хто це?

Шевченко. Та чума та ж. Або холера. Це в народі
так говорять. (*Посміхається, іншим тоном*). До речі,
Іване, ти надто суворо обійшовся з моїм Федором. На
твоїй карточці навіть розплилося ім'я княгині, нашої хлі-
босольної хазяйки, і я не відразу здогадався, хто ж саме
нас запрошує. А Федір, хоч і з жандармського племені,
та не злий.

Анненков. Пусте! Я не підставлятиму катам ще й
другої щоки. Але ж ми витримали, Тарасе! Ми дожили!
Ми живі! Хай живе життя!

Шевченко. Ми дожили! Це диво! За це треба було
б...

Анненков. ...випити! Правильно, Тарасе! Ура!

Шевченко (*сміється*). А я хотів сказати, що Богові
подякувати. Хоч Цар Небесний і приймає зазвичай сто-
рону царів та усякої сволоти, цього разу він задрімав на
хмарі й дозволив нам посоромити наших убивць. Але ж
випити – це теж добре!

Анненков розстібає пальто і не без труднощів дістає
зі задньої кишені штанив маленьку фляжку. Відкручує
металевий корок і пропонує фляжку приятелеві.

Шевченко (*принюхується*). Та це ж коньяк, Іване!

Анненков. Ага, найлучший французький.

Шевченко (*розсудливо*). Отож, а ми пили джин.
Зміщувати мені не можна! Мені лікар заборонив. Мені

взагалі пити не можна, Іване. Нічого мені не дозволяють, Іване. Та я, власне, і не п'ю.

Анненков. Правильно, не п'єш! А я вип'ю, друже мій Тарасе. *(Робить кілька ковтків. Кривиться)*. Мене надурили! Це не «Мартель»! Мені треба було вилити ці помії до горшка з тією безглуздою пальмою і налити княгінюшкіна джина. О, то був божественний напій!

Шевченко. І справді! Напій богів! Божественна Амрита!

Анненков. Та що там твоя Рита! Нектар! Навіть не пам'ятаю, коли ще я переживав таке піднесення! Я відчуваю себе молодим богом! Отак, здається б, і полетів над землею! Все мені відкрито, світ не має жодних таємниць, і люди розкривають переді мною свої душі...

Анненков, що вів у танці перед, раптом випускає руку приятеля і хапається за стовп вуличного ліхтаря. Тепер ліхтар стоїть на місці, а стрічка Невського проспекту продовжує просовуватися. Шевченко ж ще пританцьовує.

Шевченко. Так, джин – це сила! «Гордон дру», винахід кмітливих англійців. Що за народ такий! Чого тільки не придумали? Машинку для стягування чобіт, щоб не змушувати до цього служника! Купляти в дорозі білизну, а брудну викидати! Парову машину, що зжує та виплюне усіх коронованих нероб, – і ось, божественний джин!

Анненков. Так, Тарасе, джин – сила! Ось коли я відчув, що мене й справді «позвалі всеблагіє как собесєдніка на пір»!

Шевченко *(спирається правицею на ліхтарний стовп, що до нього спиною притулився Анненков)*. Що за напій! Знову я повернувся в ті роки, коли людина й не відає, з якого боку в неї серце! Але ж ми й не цінували зовсім те наше бідне багатство, просте люд-

ське здоров'я. І навіть не це мене вразило. Чи повіриш, Іване? Я відчув себе на порозі нового життя, і задуми зовсім непоганих віршів, що їх я ще напишу, ніби разом прояснилися в моїй старій голові! Та знаєш, як воно було в молоді роки напідпитку...

Анненков *(робить кілька ковтків)*. Знаю, звичайно. Після каторги я знаю про людей і про людське все, мені й «Энциклопедический словарь» непотрібний. Проте давай думати. Якщо оту пляшку нашій сьогоднішній хазяйці не привезли прямо з Лондона, вона від Єлисеєва. Отже, вперед до лавки Єлисеєва!

Шевченко. Краще скажи мені, Іване, невже ти й справді не посоромився б налити фляжку з хазяйської пляшки «Гордона», що стояла на столі?

Анненков. Звичайно, друже! І хіба тобі самому не здається, що тепер, після наших страждань, немає на світі нічого такого, що ми з тобою не можемо собі дозволити?

Шевченко. А що нам відомо про страждання тих, за рахунок яких ми можемо собі щось дозволити?

Анненков. Кинь філософію! На дворі ніч перед Різдом! А за одну ніч перед остаточним вироком, коли мені замінив Микола Палкін смертну кару на двадцять років каторги, я виставив йому та його імперії такий рахунок, що й справді можу собі все тут дозволити. Ми не встигнемо насолодитися життям, коли почнемо замислюватися. А втім, і ти, Тарасе, собі дечого не забороняєш. Я, коли заносив тобі картку, чув з антресолей сміх молодої жінки...

Шевченко. Це було зовсім не те, про що ти подумав...

Анненков *(мрійно)*. Хіба має значення, що я, старий пень, там собі подумав? Я чув отой сміх... А твій

товстомордий приятель, почувши, скреготав зубами, як Отелло в провінційному театрі. Хотів би я, щоб і в моїй спальні так сміялися молоді жінки. Та де там!

Шевченко. Унизу був Грицько? Ну, це вже занадто, і я йому за це ще вискубу чуприну... А стосовно рахунку. Коли б ми й справді були в чомусь тоді винні... Знаєш, я б так не мучився тоді.

Анненков. Та звісно! Нам було б легше це пережити, як отим каторжним із простолюду, що на них я надивився на своєму віку. Проста філософія руського вбивці: загубив людську душу та спіймався – відбувай покарання, согрішив – спокутуй свою провину перед Богом і людьми! Проте як мені було забути, що мені ледь не відрубали голову за мрії та балачки? Ну справді, хіба це злочин – мріяти про республіку? Та ще молодою людиною, що завжди прагне свободи? Не те що государя, якому присягав, але й рідного батька вважає тираном?

Шевченко. А я, Іване, так і не знаю, за що постраждав. Теж за мрії? Так, у Києві молодь мріяла про республіку слов'ян. Але ж на слідстві я від участі в таємному товаристві відцурався. Потім, уже в Оренбурзі, різні начальники пояснювали мені, що я буцімто малював карикатури на царствующих осіб, але ж це брехня. Чого, чого, а карикатур я не вмю малювати, не вдаються мені... І не малював я карикатур ніколи.

Анненков. Тобі, друже Тарасе, краще знати... (*Підіймає фляжку, робить кілька ковтків*). Так не хочеш? А про карикатури... Ти ж сам мені читав у Нижньому Новгороді... Про ту, що «тонка, довгонога»... До речі, ця стара дама, кажуть, тяжко помирала.

Шевченко. Та це ж вірші... Дама? Скажи краще – сука.

Анненков. Покійного Пушкіна було заслано саме за вірші. Нещасного студента Полежаєва теж за вірші,

до того ж жартівливі, а не злющі, як у тебе, добрий Карл Іванович віддав спочатку в унтер-офіцери, потім у солдати без вислуги. За втечу до Пітера, у сподіванні потрапити на аудієнцію до головного ката, його дивом не засікли шпіцрутенами. Якої ж ти очікував від царя Ірода справедливості?

Шевченко. Скажи краще: від Ірода і чоловіка старої суки.

Анненков. Атинеджентльмен, Тарасе! (Сміється).

Шевченко (посміхається). Авжеж! Хоч після сьогоднішнього колядування і відданий прихильник джина! Кожен має вибирати. Якщо ти республіканець, то вже не джентльмен, а коли ти джентльмен, тоді не республіканець. Тих, що відтяли дурну голівку в Марії-Антуанети, джентльменами теж не назвеш.

Анненков. Республіка це тобі теж не фунт ізюму! Це ж у республіці Сократа змусили випити цикуту, це ж швейцарці-республіканці палили еретиків! А що робиться сьогодні у З'єднаних державах Америки?

Шевченко. Там усе робиться як слід, Іване. Як і має бути в республіці. Є власники чорних рабів, і є ті, що хочуть зробити рабів вільними...

Анненков. Або-лі-ці-оні-сти. (Робить ковток).

Шевченко. Та хай їм грець! Обидва табори готові битися за своє майно та за устрій суспільства, що дозволить це майно зберегти. От закладаюся, сіверяни переможуть, і це буде вільний вибір американського народу – так само, як тоді, коли вони билися за незалежність від Британії.

Анненков. Ти якось надто хвилюєшся за долю чорних рабів...

Шевченко. Та невже вони не люди? Проте ти правий, бо я хвилююся через наші справи. Слухай, як це вийшло, що ми звільнилися, але нас не пускали до

столиць (про Європу й не заїкаюся!), а за кожним моїм кроком і досі наглядають жандарми та донощики?

Анненков. Нічого собі – «не пускали»! Мене і досі не пускають. Мене, власника двох тисяч кріпосних душ!

Шевченко. Еге ж. (*Пауза. Продовжує вже з іншою інтонацією*). А я вам поясню, милостивий государю Іване Олександровичу, чому вас, такого багатого, не пускають до Пітера і Москви. Бо хто нас із вами запропонував туди, де козам роги правлять? Цар-батько. А повернув назад хто? Цар-син. Яблучко від яблуні, знаєте...

Анненков. Так. Пробач, Тарасе, я щось не те бовкнув. Це, мабуть, сп'яну. Я ще поручиком кавалергардів підтримував думку найрозумнішого в світі полковника, що міг би й військовим міністром служити... Маю на увазі (*тихіше*) нашого мученика свободи Павла Івановича Пестеля. Ми з ним уже тоді були за рішучу відміну кріпосного права.

Шевченко (*розчулено*). Пробач і ти мені, друже мій єдиний, що на мить засумнівався в тобі. Тепер і зі старими приятелями доводиться розпльовуватися, коли хто раптом починає захищати кріпацтво... А новий цар і не міг нас звільнити повністю, бо він не лише син свого батька, а й цар.

Анненков. Так, Тарасе. Уяви собі, старому Трубецькому навіть після помилування не дозволено називатися князем! Ніби це безрідні Романови подарували Трубецьким, отим Гедиміновичам, історію їхнього роду!

Шевченко. Мені казали, він, Сергій Петрович, щойно помер у Москві. (*Пауза. Анненков хреститься*). Ти ще не чув, виходить... Жаль старого, але подумати тепер, навіщо він був по приїзді такий смиренний, такий тихий, навіть ні з ким не побажав бачитися? Що виграв? А ти, Іване, сьогодні такий рух-

ливий, жвавий. Побережи себе для мене, апостоле свободи, для всіх нас, побережи своє серце! Давай, друже, обнімемося! *(Обіймаються)*.

А н н е н к о в . А ми живі, і це головне. Я ж, ти знаєш, плюю на їхні заборони. *(Ненадовго замислюється)*. До речі, цікаво все ж таки, що тобі врешті-решт дозволено постійно жити в Пітері, а мені – ні.

Ш е в ч е н к о . Не бачу нічого дивного. Ти, аристократ і багач, не просив у наших катів нічого, погордував, а я навіть звільнитися із солдатчини не спромігся б без високих покровителів. Мої покровителі виявилися впливовішими, ніж ти, сам собі покровитель. Річ звичайна в нашому безладному суспільстві. Хіба тут варто ще чомусь дивуватися?

А н н е н к о в . Та є, звичайно... Слухай, тобі, коли повернувся, хіба не здавалося, що на той час, коли ми мучилися на краю землі, тут, у столиці, ніби все застигло, зупинилось? Той же Невський, той же палац, Ісакій, театри. Ті ж мундири, ті ж самі «ваньки» та навіть нічні феї ті ж...

Ш е в ч е н к о *(сміється)*. Але ж ти не станеш заперечувати, Іване, що дівчата стали чи не удвічі гарнішими?

А н н е н к о в *(посміхається, махає рукою)*. Дай нарешті договорити!

Ш е в ч е н к о . Це ти дай мені договорити, Іване!

А н н е н к о в . Добре, я перший. *(Майже серйозно)*. Плювати я хотів на їхні заборони! Взяв та й приїхав до Пітера. І знаєш, навіщо? Задля лікування, ось! Та я й лікуюся, як бачиш. *(Робить ковток з фляжки)*.

Ш е в ч е н к о . Отож. А я ось над чим, друже, замислився. Чому це нас помилювали? Хіба ми були винні? Чому нам не сказали: злочину за вами немає, вас покарано було п'яним тираном, а тепер уклінно просимо нас вибачити? Чому не сказали: хочете, живіть

у Пітері, хочете – в Парижі? А забажаєте після каторги полікуватися – вам і до Карлсбада дорога вільна. Чому такого не сказали? А тому, що нами править щеня з того ж сучого помету! І про які зміни в державі...

Анненков. Реформи! Реформатор хрінов...

Шевченко. Та хай... І про які реформи в державі може бути мова, коли імперія тримається на тих же жандармах, що судили мене? Ті ж Орлов, тепер козирний туз у Сенаті, та Дубельт! Що це за цар-реформатор, якому служать ті ж жандарми, що служили тиранові? Коли він одразу хотів звільнити кріпаків, чому тоді вже п'ять років тягне? Хто підрахує, скільки юних душ скалічено за ці п'ять років, скільки кріпаків забито різками до смерті, стільки в солдати віддано? Важко й уявити.

Анненков. Так, Тарасе, так.

Шевченко *(несподівано твердим кроком виходить на авансцену, звертається до глядачів)*. А це і вам корисно буде послухати. Щось підозріле для мене те звільнення кріпаків, яке обіцяє подарувати найбагатший поміщик імперії! І не віриться мені, що це буде справжня воля, коли нею ошчасливить вас тиран. Обов'язково він триматиме за спиною нові, вдосконалені кайдани. Правдиву волю люди беруть собі самі.

Шевченко, знову пританцьовуючи, повертається до ліхтаря.

Анненков. Але ж ти пророкуєш велику кров, Тарасе.

Шевченко. Я пророкую? Це відбудеться силою речей. І побачиш, Іване, що й це обіцяне царем звільнення без крові не обійдеться. Буде ще й чорний, точніше кривавий переділ поміщицької землі.

Анненков. Я не хотів би до цього дожити, Тарасе. На Читинській каторзі та в Петровському заводі я багато чого побачив і ще більше почув. Я тепер знаю, що таке простий народ. Наші не стануть видумувати гільйотину, ні. Поміщиків, взагалі білу кістку, будуть душити руками, колоти вилами, про долю їх жінок і дочок краще не здогадуватися. Не хочу я бачити твого чорного переділу, друже. Краще вже я помру, я ж тільки дивом Господнім залишився живим і повернувся, а не лежу разом із товаришами в мерзлій сибірській землі. *(Кривиться, готовий заплакати).*

Шевченко *(обіймає Анненкова, погладжує по плечу)*. Зрозумій краще, що нам поталанило, друже мій єдиний. Господь на небесах зглянувся на наші муки – і забив нашого ката на його темній дорозі. Спробуй лишень уявити собі: йому було б тепер тільки шістдесят п'ять! Мордатий полковник із нафарбованими вусами командував би імперією, двірський бугай жирував би під наглядом лейб-лікаря. Ти й досі гнив би в Сибіру, а я... Я, напевно, вже спочивав би на солдатському кладовищі в пустелі.

Анненков. Я що? Я чоловік, офіцер... Чоловікові досить залишатися непохитним усередині, і його ніякі знущання тюремників не зіб'ють із дороги. Та кому я це кажу? Боюся, моя Поліна б не витримала, наклала б на себе руки. Завжди така весела, пустотлива – навіть спочатку, коли я в кайданах ще був і нам давали побачення на півгодини під наглядом двох з охорони, офіцера й солдата. Вона як захоче, бувало, а я подумаю тоді: «Що візьмеш з паризької гризетки!» Моя ж Поліна неосвічена до того ж, а простій людині там легше. І все ж таки в останні роки вона почала замислюватися. Недобре так замислюватися...

Шевченко. Все позаду! (*Зітхає*). Щасливий, у тебе є Поліна!

Анненков (*зітхає*). Щасливий я, в мене є Поліна. І наші з нею діти. Але ж і тобі, Тарасе, поталанило трохи, хоч сам того ти не розумів. Бо ти був один. І не мучився ще й тому, що через тебе страждає близька тобі людина. Тут, поруч. І змушена спостерігати, як тебе принижує оте бидло в еполетах!

Шевченко (*посміхається*). Бач, наш сирота ще й талан мав! Я, друже, це ще в казематі зрозумів, коли побачив у вікно матір Костомарова, яку вели на побачення з сином... Ну, посміхнися й ти, друже мій єдиний! Випий, що залишилося у фляжці, а я пригадаю смак того божественного джина. Візьмемося за руки – і...

Беруться за руки. Піднімають праві ноги та підстрибують на лівій.

Анненков. Нижній Новгород підтримує Петербург!

Шевченко. Бунтар Шевченко братається зі славним декабристом! О...

Застигають із піднятими лівими ногами. Потім поволі опускають їх, але рук не розмикають.

Анненков (*показує на людський потік*). А чому це петербуржці не звертають на нас уваги?

Шевченко. Це ж ніч на Різдво! Слов'янський карнавал, свобода слова...

Анненков. Та вже... Це просто люди, які не сприймають того, про що ми говоримо. Мені молодий князь Голіцин розповідав у Москві таку історію, а йому студент Пажеського корпусу. Ніби про смерть Карла Івановича студент дізнався на лекції, від професора. Той прийшов і каже, що помер тиран, який гнобив усю

Росію, і таке інше. Зрозуміло, що. Тоді студенти його мовчки під білі руки – та до поважного закладу там же, на Садовій. Ось тобі й студенти...

Шевченко. Та це ж Пажеського корпусу – розсадника двірських лизоблюдів та фрунтових служак! Справжні студенти в університеті, вони є головною силою ліберального руху, я тобі скажу. А ось і професор!

На авансцені з'являється Костомаров. Здивовано поглядає на живописну групу, що знову прилаштувалася до ліхтарного стовпа.

Анненков. Хіба той самий?

Шевченко. Звідки, Іване? Той професор ще не скоро, мабуть, повернеться з холодного краю. Дозволь відрекомендувати тобі професора Петербурзького університету, мого давнього і щирого приятеля Миколу Івановича Костомарова. Разом нас з Миколою допитували в закладі на Садовій, щойно згаданому, потім він отримав рік в одиночці в Петропавловській фортеці...

Анненков. Не треба тут повторювати. Чув, чув про вас. Тепер і побачитися довелось.

Костомаров. Пробачення прошу, а з ким маю честь?

Шевченко. Та невже ти не впізнав апостола нашої свободи, декабриста Івана Олександровича Анненкова?

Костомаров. Боже мій! Тут, на цьому запльованому Невському?

Анненков. Слава богу, що не на тому світі. Щасливий знайомству, Миколо Івановичу. Ми як раз з'ясовували, де б ми були зараз, коли не здох би Микола Палкін.

Костомаров. О! Мені розповідали, ніби він сам наказав лейб-лікарєві дати йому отруту.

Шевченко. Брехня, друже! Наш незабутній кат надто любив порядок і законність. Законність у власному драконівському розумінні, звичайно. Був надто пунктуальний. Не могла така людина піти з життя самовільно, не отримавши наказу від свого безпосереднього командира, Господа Бога.

Анненков. Не бажаєте коньяку, пане професоре? *(Бовтає фляжкою перед вухом, із скептичним виразом на обличчі прислухається)*. Здається, ще маємо пару ковтків.

Костомаров. Дякую, ні. З тих пір, як отримав я тут посаду екстраординарного професора історії, весь вільний час змушений готуватися до лекцій.

Шевченко. Та вже? Це ж ніч на Різдво.

Костомаров *(знімає з носа та протирає хусткою окуляри, потім уважно придивляється до співбесідників)*. Чи правильно я зрозумів, Тарасе, що тебе та Івана Олександровича мені не вдасться сьогодні звабити нашим з тобою традиційним чаєм із ромом?

Шевченко. ... і спогадами про наші київські молоді роки? Пробач, друже мій єдиний, але іншим разом. Весь вечір ми з Іваном Олександровичем колядували, а щойно позаздрили Давидові Псалмоспівцю, що танцював перед Ковчегом Завіту, і вирішили ушкварити канкана перед Невським як перед... Як перед чим, Іване?

Анненков. Як перед сучасним Молохом! Молохом православ'я, самодержавства і народності!

Шевченко. Достеменно так! Он тобі Казанський собор *(показує праворуч)*, он тобі Генеральний штаб *(показує ліворуч)*, а там і лавка Єлисеєва, де ми обов'язково розживемося благословенним джином! Давай мені руку, Миколо!

Костомаров. А чи не буде це...?

Шевченко. А лівцю – Іванові Олександровичу!
Ось так добре!

Починають незграбно танцювати, при цьому
Костомаров підіймає ноги не в лад.

Анненков *(вигукує)*. Майже тверезе Кирило-
Мефодіївське товариство підтримує п'яного
декабриста!

Шевченко. Що ж, як не історія, врятує нас від
забуття?

Костомаров. Та хай вже ті слов'яни коли-небудь
та з'єднаються!

Анненков. Оцими ревматичними ногами голосую
за республіку! *(Підстрибнувши, підводить ногу надто
для себе високо, але Костомаров його утримує)*.

Шевченко. Звільніть кріпаків із землею!

Костомаров. Університетам – повну автономію!
Геть мундири, трикутні капелюхи та шпаги із студентів
і професорів!

Нарешті зупиняються.

Анненков *(відсапуючись)*. Ну, а тепер мерщій до
Єлисеєва, грюкати у двері, розбивати вітрину, будити
його прикажчиків. Божественний напій очікує на нас у
цю чарівну ніч!

Костомаров. На жаль, мені треба йти готуватися.
З тих пір, як мене обрано...

Анненков. Чи не бажаєте нас образити,
професоре?

Шевченко. А й справді, друже мій єдиний.

Костомаров *(говорить, ніби й сам напідпитку)*.
Та я й помислити не можу, Іване Олександровичу, щоб
вас якось образити, живу ікону нашу! Навпаки я спо-
діваюся скористатися нагодою, щоб попросити дозволу

на довгу бесіду з вами. Час справжніх історичних творів про декабристів ще не прийшов і в імперії не скоро настане, але ж треба подбати й про майбутніх істориків. Тож?

Анненков. Я в готелі «Лондон» на Середньому проспекті – знаєте? Назвіть моє прізвище та себе, вас проведуть. Краще післязавтра о десятій ранку.

Шевченко. І мене, друже мій єдиний, не забувай. Я тепер із дому не часто виходжу, тому краще б уже ти до мене завітав.

Костомаров. Спасибі, спасибі. *(Розкланюється і поспіхом убігає)*.

Шевченко. Людина величезних знань і великих талантів. Але завжди був диваком. Він і тепер кожного дня купається в Неві.

Анненков. Я мало спілкувався з сучасними професорами, Тарасе.

Шевченко. Микола Іванович – вчений від Бога, і це головне. А професором його було обрано ще до арешту, в Київському університеті. Миколі й тепер влада не дуже довіряє...

Анненков. Амінь. А людина симпатична. Не люблю я красунчиків. Так що – вперед, на Єлисейка?

Шевченко. О Боже! В мене не вийде, Іване. Цей блазень прямує до нас. Не в добрий час згадав ти красунчиків!

Вбігають Земляк і Марина. Вона тримає його за лікоть, ніби намагається зберегти позицію, в якій вони шпациували Невським – «під ручку».

Земляк. Батьку! Тарасе! О, коли б це діялося в мене, у моєму родовому маєтку Безрадичі, я заволав би: «Малчик!» Він би прибіг, а я йому знову: «Малчик!»

Принеси мені сюди найкращій мій бухарський килим, що лежить під поламанною фісгармонією!»

Шевченко. Не певен я, милостивий государю, що ми з вами знайомі.

Анненков (*швидко, перед тим порившись у кишнях*). Тарасе, я вже сам побіг. Обіцяй, що дочекаєшся мене біля цього ліхтаря! (*Йде поспіхом*).

Шевченко. (*Киває Анненкову. До Земляка*). І все ж таки не певен я...

Земляк. Краще запитали б, Тарасе Григоровичу, навіщо мені тут, на шикарному Невському, мій найкращій бухарський килим із родових моїх Безрадичів? А я відповів би: «А щоб стати на коліна перед нашим Кобзарем, перед великим Шевченком!» Ось навіщо, батьку Тарасе!

Марина. Не пріставал би ти к человеку, пупсик.

Шевченко (*розводить пальцями*). І все ж таки... Коли це я мав честь із вами познайомитися?

Земляк. Шуткуєш, батьку Тарасе? Невже не пам'ятаєш, як тут, у благословенному Санкт-Петербурзі, позаминулого року, влітку, ти разом із достославним Семеном Гулаком-Артемовським снідав у нашої чарівної землячки Марії Семенівни Гресевич? Ви вже з-за столу піднялися, коли ми завітали разом із великим обличителем хабарників Степаном Степановичем Громекою. Я ще поцілував у чарівної хазяйки ручку, а геніальний обличитель на правах давнього приятеля – ніжку. А ви тоді з нашим знаменитим співаком перезирнулися та й за капелюхи.

Шевченко. Тепер пригадую...

Земляк. Тоді ти й мене обов'язково пригадав, батьку Тарасе! Я ж був у сногшибательному... не знаю, як по-малоросійському сказати... В наймоднішому жилеті я був! У такому, що всіма кольорами райдуги...

Жаль, біс мене поплутав, на бенкет 2-го гусарського полку завівши, і поручик Шмідт-второй запаскудив мій геніальний жилет італійським соусом. А галстук? О, який на мені був галстук! Якобінського червоного кольору – так і палав! Ось галстук моєму малчику вдалося відчистити... *(Показує краватку)*.

Шевченко. На жаль, в мене мало часу...

Земляк. У мене теж, батьку Тарасе! *(Звільняється від Марини і підбігає до Шевченка. Голосним шепотом)*. На тебе єдина надія, батьку! Мене запросили на приватний маскарад до князя Кочубея! Я цілий місяць очікував на це запрошення, кожного дня витрачався на циркульника. Кожного дня голову давав мити паризьким милом і завивався! Пора вже йти... А ця прогресистка прилипла до мене, як реп'ях. Притримай її біля себе, батьку, а я побіг. Звуть Мариною. І вона з усіх боків прогресивна. *(Підморгує)*. І спереду, і ззаду.

Шевченко. Що?!

Земляк *(так само)*. Не зрозумів, батьку Тарасе? *(Підморгує знову)*. Ні? О, ти й справді свята людина, чиста, як сльоза! *(Голосно)*. Марино, ось Тарас Григорович пообіцяв доправити тебе додому. А я побіг. Прощайте! *(Убігає)*.

Шевченко. Куди ж ви? Ах ти... *(Додає кілька нерозбірливих слів)*.

Марина. Ото ви йому правильно врізали, Тарасе Григоровичу. Можна було б і дошкульніше йому припечатати, лобуряці.

Шевченко. Де це ви навчилися нашої мови?

Марина. Скоріше я тут навчилася правильнішої кацапської. Сама я з Харкова. Харківська міщанка. Коли за певних причини не можна було мені в Харкові залишатися, змушена була прикотити сюди, до брата. Він студент у Педагогічному інституті. О, які там

хлопці! Ви щось чули про Колю Добролюбова, Тарасе Григоровичу?

Шевченко. Чув, що лікується від сухот за кордоном. І що хлопець був закоханий в нашу Марко Вовчок, мою улюблену доню в українській літературі.

Марина (з глибоким переконанням). Шлюха вона, ваша пані Маркович. А слізливі оповіданнячка за неї чоловік пише, справжній малорос. Бо сама вона кацапка з Орловської губернії.

Шевченко. Гм. (Погладжує вуса). Про літературу, можна сказати, поговорили. А, що, тобі взагалі не подобаються гарні жінки?

Марина. А я хіба комусь із жінок подобаюся? Я не приймаю слинявого романтизму. Розумний егоїзм – ось єдина філософія, якої варто притримуватися.

Шевченко. Звучить цікаво. Просвітила б.

Марина. Я маю робити так, щоб мені було добре. А інші хай вже пристосовуються до мене, розумниці, та й про себе не забувають. Як бачите, нічого хитрого, Тарасе Григоровичу.

Шевченко. Справді. Що ж тут хитрого? Раніше це звалося цинізмом. А філософію цю сповідують оті самі, що їхнім ім'ям ти наважилася назвати Марію Олександрівну.

Марина. Ба! Нічого не маю проти справжніх проституток, бо ці простачки продають єдиний товар, що мають. А ось любительки, розпусні пані на кшталт вашої улюблениці, мене дратують. Проте ближче до діла.

Шевченко (обережно). Хіба між нами, пані розумна егоїстко, вже завелися якісь діла?

Марина. А ви й забули! Чоловіки так швидко забувають про все, незручне для себе. Отой лобур залишив мене вам, тож я опинилася під вашим покровительством.

Виходить на авансцену і починає танцювати під мотив куплетів із водевілю Д. Ленського «Лев Гурич Синичкін», що його сама наспівує:

Єго превосходітельство
Зовьот єйо своєй
І даже покровітельство
Оказивает єй.

Шевченко (*спочатку розсердився, потім сміється*). По-всякому мене лаяли, але «превосходительством» – ніколи!

Марина. Корінь справи не в «превосходительстві», а в римі до нього. А покровительство бідній самотній дівчині ви цілком спроможні запропонувати. Підрахуємо (*мружачись на світло ліхтаря, рахує на пальцях*): тисячу карбованців (яке смачне слово!) ви позичили в мужика-цукрозаводчика, надрукували на ці гроші «Кобзар» і продали наклад оптом за три тисячі. Навіть коли ви повернули борг отому мужикові (я б на вашому місці не повертала), ви отримала двісті відсотків прибутку. Отже, цілком спроможні допомогти грошима бідній самотній дівчині.

Шевченко. А за якіє коврижки? І ще чув я, ніби рахувати чужі гроші – погана прикмета.

Марина. Стосовно коврижек. (*Придивляється до нього*). Бачу, ви втомилися та напідпитку (хоч тримаєтесь добре), і я вас, чоловіка хворого, підтоптаного, сьогодні не зацікавила. Але ж я співала і танцювала для вас, тож заслужила винагороду. До того ж ви не палаєте бажанням провести мене додому, а невиконання цього свого кавалерського обов'язку теж мали б компенсувати.

Шевченко *(втягає, не дивлячись, із кишені жмуток асигнацій. Віддає)*. Сподіваюся, цього вистачить на візника.

Марина. Хвилинку! *(Рахує, губи ворухаються)*. Шістдесят три карбованці асигнаціями. *(Сліпуче посміхається)*. Щедро! Але я притримуюся закону рівноваги між послугою та оплатою. Тож очікуйте на мене наприкінці святка, Тарасе Григоровичу. Адреса мені відома. *(Ховає гроші та зникає)*.

Шевченко. Боже мій! Отака блювотина на завершення цього чудового вечора! *(Кривиться. Пауза)*. Це ж треба було мені забрести на Невський у різдвяну ніч, щоб зрозуміти, який я самотній.

Картина третя

Декорації першої картини. Лише мольберта повернено до стіни. За вікном спочатку сутінки, потім південь. Шевченко сидить на тому ж місті, так само заглиблений у гравірування.

Стукають у двері.

Шевченко. Заходьте, коли добра людина!

Голос Костомарова. Та вже сподіваюся...
(З'являється ліворуч). Здоров був, Тарасе!

Шевченко (встає назустріч). Здорово, Миколо! Не забув про мене, друже мій єдиний. (Обіймаються). Та сідай вже. Знайди, де сісти, і сідай.

Костомаров знімає із стільця розкриту неоправлену книжку та якісь папери, без особливого пієтету переміщає на стіл. Уважно та співчутливо вдивляється в приятеля.

Костомаров. До мене дійшли про тебе погані чутки, Тарасе. Ніби тобі дуже погіршало після твого колядування. Того, разом із старим кавалергардом Анненковим.

Шевченко (рішуче). Брешуть тобі! Лікар не випустив мене пару місяців на вулицю, це так. Але тепер мені стало значно краще. Мабуть тому, що трохи повіяло весною. А навесні я одужаю вже настільки, що зможу залізти до вагона, а потім у візок і так доїду знову на Україну. Один Київ з його садами мене відразу вилікує!

Костомаров. Так, Київ... Я нещодавно пригадував твою кімнату на Козиному болоті. У старому доброму Києві навесні запах лайна перебивається ароматами квітучих садів.

Шевченко *(сумно)*. А в Пітері квітнуть лише дівчата. Хіба... Я ніяк не можу дочекатися весняної Виставки квітів у Пасажі. А дівчата які туди приходять, які дівчата!

Костомаров. Ну, дівчата і до мене на лекції приходять. Відтоді, як дозволено.

Шевченко *(посміхається)*. Мабуть, сині панчохи.

Костомаров. Та ні, бувають і гарненькі. Тільки вони на наступній лекції, як правило, вже не з'являються.

Шевченко *(погрожує пальцем)*. А ти й придивляешся, старий ти парубче!

Костомаров. Аякже! Там, в аудиторії, усі дивляться на того, хто за кафедрою. Але ж і мені звідти усіх слухачів видно.

Шевченко. Те ж саме мені й Амалька пояснювала.

Костомаров. Хто-хто?

Шевченко. Та Амалія, білявка, що маніжить за прилавком в «Аванцо».

Сміються.

Костомаров. Це замість того, щоб мене до актора-прем'єра прирівняти! Із продавщицею ототожнив...

Шевченко. Ох, не нагадуй мені краще про театр! Я ж навіть на святках до театрів не потрапив. *(Після паузи)*. Який з тебе актор, не знаю...

Костомаров. Не з моєю пикою, Тарасе!

Шевченко. Не знаю, кажу... А ось драматург із тебе неабиякий, Миколо. Ти ж автор кращої трагедії в українській літературі.

Костомаров. Бо іншої поки що просто немає.

Шевченко. Ні, не кажи, не кажи... Наважитися на трагедію після класиків, після велетня Шекспіра, та ще нашою мовою, та ще про козаків – ні, це подвиг. Я досі дивуюся завзяттю, з яким ти, росіянин, вивчив нашу мову, наші пісні та літературу нашу, і сам почав писати та друкуватись українською мовою. Та й тепер так гаряче допомагаєш нашій «Основі», підтримуєш, як можеш, наш український рух. Нещасливий наш народ завжди буде тобі вдячним, Миколо.

Костомаров (*зворушений*). Дякую тобі за добрі слова, Тарасе, але... Якщо коли-небудь таке й станеться, мені – або моїй блідій тіні в царстві Плутона – стане соромно. І навіть з кількох причин. Головне – не варто воно, оте віршоване моє графоманство, твого доброго слова, Тарасе. У мене, як і в тебе, наші приятелі в голубих мундирах конфіскували всі папери, і з кінцями. А у мене ще й надруковані українською книжки – збірки віршів...

Шевченко. Аякже, пам'ятаю: «Вітка» та «Українські балади». Наш незабутній Цар-Гальмо наказав всі твої, мої та Кулішеві книжки з продажу вилучити, знищити та не перевидавати.

Костомаров. Але в Публічній бібліотеці мої книжки збереглися. Я навіть зазирнув до службового каталога і знаю, де стоять. Але я жодного разу після арешту не перечитував. І досі не хочеться.

Шевченко. Отакої! І чому б це?

Костомаров. Та тому, що встиг дещо збагнути. Поряд із твоїми творами мої писаннячка нічого не варті. Ось чому, Тарасе. Ми з тобою почали в літературі водночас, але згодом я зрозумів, що з твоєю появою українська література не потребує ніякого захисту і ніякої допомоги від такого «варяга», як я.

Шевченко *(розчулено)*. Ти перебільшуєш, мій друже єдиний. І навіть коли ти в чомусь і не помилився, коли, і справді, в мене дар до віршів трохи більший за твій, то все одно в тому, що я встиг зробити, і в тому, що, дай Боже, ще зроблю, велика частка... великий внесок твого розуму, твого таланту. Я не отримав освіти, а ти мало того, що закінчив університет, ти мав талант накопичувати знання, твоїм однокашникам недоступні. Боже, як багато взяв я від тебе – з наших розмов, з твоїх лекцій, коли потрапляв на них, із твоїх дисертацій про нашу пісню і про міфологію!

Костомаров. А тепер уже ти перебільшуєш. Освіти університетської ти не отримав, це так, але прочитав і передумав куди більше, ніж пересічний університетський кандидат...

Шевченко. До речі, про міфологію. Хотів я уточнити одну дрібницю. Українське ім'я Марина, це ж не від італійського імені йде, я не помиляюся?

Костомаров. Ну, ти ж пам'ятаєш, Тарасе, що воно таке, наша слов'янська міфологія – «темна вода во облацех». Більше здогадок, аніж достовірних відомостей. І про Марину лише здогадка є, що це ім'я походить від імені богині Морени. Ідоли її стояли у святилищах балтійських слов'ян – а сама вона була, коли вірити німцям-місіонерам, богиня смерті.

Шевченко. Смерті? Я теж щось таке пригадував... Добре. А коли б не ти, Миколо, я б досі залишався отаким собі запальним козаколюбом, вихованим на пресловутій «Історії Русів».

Костомаров *(посміхається)*. «Історія Русів»? Казки, та ще й старшинські. А взагалі – перший український історичний роман, тільки ще без козацького Айвенгоу, як у «Чорній раді».

Шевченко. А ти не збивай мене. Завдяки тобі я побачив справжні рушійні сили історії, осягнув значення серед них простого народу, переді мною, як геніально сказав Гоголь, «стало раптом видно на всі сторони світу». А ти кажеш!

Костомаров. Старий добрий Гердер! Це той же романтизм, тільки трохи тверезіший. Науковіший, можна сказати й так.

Шевченко. Хай! Що ти можеш поставити в провину романтизмові?

Костомаров. Я? Це ж як особистість я став цинічнішим із роками. А в чомусь важливішому я досі залишаюся романтиком, Тарасе. І це мене непокоїть. Ось ти сказав мені сьогодні: «друже мій єдиний». Ти це усім приятелям говориш, і казав мені наш кошовий Кухаренко, що й у листуванні твоєму... А для мене ти й справді «мій друже єдиний», бо в мене немає приятелів, окрім тебе. Нікому, крім тебе та матері моєї святої, я не потрібний, і мені – ось що погано – теж ніхто не потрібний. За малим виключенням, так. Мені з дитинства вистачало того, що діється в голові моїй, та книжок. І тому такими скаженими та безглуздими були мої захоплення. Я не розповідав тобі, що після Харківського університету, маючи ступінь кандидата, поступив юнкером до Кінбурнського драгунського полку, що стояв в Острогозьку? Так, так, ідіотська мрія про військову кар'єру... Слава Богу, командир полка виявився людиною розумною та доброю, і я, не встигнувши скалічити собі життя, за його порадою вийшов у відставку.

Шевченко. Ти мене здивував. Мабуть, зовсім ще був зелений.

Костомаров. Та ні, вже дев'ятнадцять мені стукнуло. А потім це українолюбство... Ти сказав про моє завзяття, але ж це знов було захоплення, справжня

океанська хвиля, що накрила мене тоді та – хоч деякі мрії мої й не оправдалися – не випускає й дотепер.

Шевченко (*гостро*). Миколо! Знаючи тебе багато років, ніколи не повірю, що твоє розчарування в нашій літературі може коренитися в тому, що тобі не довелося стати українським Шіллером. Кажу, у чому справа!

Костомаров (*обережно*). А ти певен, що народ, який ніколи не мав своєї держави – хіба що кілька років, та й те умовно, за Хмельницького – здатний і в майбутньому на щось путяще?

Шевченко. Ах ти, стара Кассандра в золотих окулярах! А про київських великих князів забув?

Костомаров. Це тобі, Тарасе, мабуть, вусатий Максимович наспівав? Не вір йому стосовно тих великих князів. Україна постала лише після татарщини, а вельмишановний Михайло Олександрович – дилетант, та ще й малоосвічений. Я не про ботаніку, зрозуміло.

Шевченко. Добре. Не буду про київських князів. Але двадцяти мільйонів селян і міщан із власними піснями, з мовою та з літературою, хоч і маленькою, вистачить, щоб знайти собі місце у світовій історії.

Костомаров. А я сказав, що думаю. Хіба ти хочеш, щоб я говорив лише те, що може тобі сподобатися, Тарасе?

Шевченко. Відповідь тобі відома. Така розмова – і не за чаркою! Жаль, не можу тебе й чаєм пригостити. Федір побіг у своїх службових справах, а води забув мені принести. Тут недалечко, з Неви, та для мене і це тепер...

Костомаров. А які ж це у Федора службові справи?

Шевченко (*посміхається*). Усі мої добрі знайомі до того переконані, що Федір пильнує скоріше мене, аніж праве крило Академії, що забувають про його пря-

мі обов'язки сторожа. Що в нас сьогодні – четвер? А-а-а, справді... Побіг доносити, коли четвер.

К о с т о м а р о в . То ми про київських князів, то про твого кособокого філера Федора... Знаєш, я так рідко замислююся про власну особу, а говорити про себе доводиться дуже рідко, ось хіба що з тобою, тому я дуже хотів би продовжити свою думку.

Ш е в ч е н к о . Звісно, друже мій єдиний.

К о с т о м а р о в . Дивна річ сталася зі мною на засланні, у Саратові. Якось за ті роки, що прожив там і прослужив на дрібній канцелярській посаді, у статистичному комітеті, я звик до Саратова і полюбив це місто. А коли мене звільнили, що я зробив? Ткнувся сюди, ткнувся за кордон, у Стокгольм, у Рим – і що ж ти думаєш? Повернувся до Саратова. Он як! Не сюди...

Ш е в ч е н к о . ...і не до Києва. Про Саратов говорили мені, що місто гарне. Але я його не пам'ятаю зовсім, бо як тільки пароплав причалив, побіг я шукати квартиру твоєї матері. Побіг, бо грошей не було на візника. Я вже на пароплаві дізнався, що ти тоді був за кордоном.

К о с т о м а р о в встає, підходить до Ш е в ч е н к а й обіймає його. Пауза.

К о с т о м а р о в . Краще промовчати, друже. Слова нічого не скажуть.

Ш е в ч е н к о (*втирає очі*). Почуття матері... Найчистіші почуття на світі. Ти добре зробив, Миколо, що перевіз Тетяну Петрівну до Пітера.

К о с т о м а р о в (*повертається на свій стілець. Повільно*). Це, безперечно, мало велике значення, що в Саратові мати була зі мною. Наша саратовська квартира (ти ж був там), мабуть, і справді стала для мене маленьким добрим світом, навіть коконом, куди можна було сховатися від чиновницького зневажання, прини-

ження, остракізму. Але ж головним сховищем для мене був світ моєї свідомості...

Шевченко. А тобі не здається, що то був такий твій внутрішній захист, коли ти полюбив місто свого заслання?

Костомаров. А що? Цілком можливо... Мушу також визнати, що досить легко переніс ув'язнення в казематі Петропавлівської фортеці. Думати мені там не забороняли... І навіть читати.

Шевченко (*позіхнувши*). Ох, не знаю, як би ти створив такий навколо себе кокон у казармі на койці, з усіх боків обвішаній солдатськими онучами...

Костомаров. Щастя наше, що такий поворот долі для нас уже неможливий.

Шевченко. Від кого я чую таке? Від тебе, славнозвісного історика? Знаєш, що я подумав, коли тебе після пробної лекції студенти винесли з аудиторії до екіпажа на руках? Я сказав би на твоєму місті, як той Фауст: «Зупинися, мить...». Хай зараз, у переддень звільнення кріпаків, справи прогресистів добрі, але хто візьметься пророкувати, який режим встановиться, коли звільнення нарешті відбудеться? Чи тобі не знати, що після Августа завжди приходить Тиберій?

Костомаров. Спасибі на доброму слові.

Шевченко. Але я цього вже не побачу, друже мій єдиний.

Костомаров. Як це? Ти ж – чи не чільна постать у нашому стані добра і свободи.

Шевченко. Бо мене тут уже не буде. (*Пауза*). Навесні, не чекаючи навіть, щоб шляхи підсохли, я вирушаю на Україну. Брат мій названий Варфоломій ось-ось купить для мене землю в Канівському повіті та почне будувати мені хату. Гроші та креслення хати я переслав. Дубові стовбури на сволоки вже сохнуть.

Костомаров. Що ж, вітаю!

Шевченко. А яке повітря на Україні! Запашне, цілюще. Матиму власну майстерню, мешкатиму в найкращому місці на Землі. Одружуся в Полтаві. Чи я вже хвалився тобі? Черненко побожився, що засватає мені полтавочку, он як. Одружуся і заживу нарешті своїм домком.

Костомаров (ніяково). А пам'ятаєш, як восени ми зустрілися в антракті «Вільгельма Телля»? Ти тоді сказав мені, що одружишся не раніше, ніж я.

Шевченко (сміється). Я бовкнув таке? Тоді були причини таке сказати, а тепер я вже заспокоївся. Яка там пристрасть тепер? Мені потрібна жінка-товариш, жінка-помічниця. Я візьму шлюб внаслідок вільного і продуманого вибору. Тобто з веселенькою та кирпатенькою. Миколо, ти посміхаєшся, але мені й самому смішно.

Костомаров. Хіба ні? Я уявив собі Моцарта, що вирішив одружитися за таким розрахунком.

Шевченко. Де ти тут побачив Моцарта? Подивись на мене.

Костомаров. Тарасе! Ти ж чудово зрозумів, чому я це сказав. А в мене ставлення до жінок зовсім протилежне. В усьому світі для мене існує лише одна жінка (ти її знаєш), від якої я сам відцурався після нашого арешту, щоб не ламати їй долі.

Шевченко (неохоче). Та пам'ятаю я. Це ти про баришню-піаністку, Ангеліну чи Аліну. Краще хай вже буде вона Аліною – бо який з неї янгол, коли народила дітей від чоловіка?

Костомаров. Вийти заміж за Киселя Аліну Леонтіївну змусили обставини. Мати тиснула на неї.

Шевченко. Я багато чого в житті бачив, і переко-

нався, що немає таких обставин... Пробач, це ж твоя справа, друже.

Пауза

Костомаров. На жаль, час уже мені бігти на побачення. З надзвичайно цікавим рукописом XVII століття, Тарасе. У бібліотеці Академії наук старий хранитель рукописів обіцяв не закривати, дочекатися мене.

Шевченко. Що ж тут поробиш? Біжи, друже мій єдиний. А я не встиг тобі похвалитися, хоч усім у першу голову показую. Ось дивись, чим я себе потішив. *(Риється в паперах на столі. Нарешті, витягає за ланцюжок золотого кишенькового годинника).* Дріб'язок, а приємно.

Костомаров *(вже стоячи)*. Гарна, досконала річ! І в Пітері просто необхідна. Ти ось що, як почнеш знову виходити, завітай до мене, як завжди, у вівторок. Чернишевський вже запитував, чому тебе не видно... *(Шукає свою шапку)*. Ми з ним весь час сперечаємося, і дуже хотілося б почути твою думку.

Шевченко. Прийду, прийду. Як же інакше...

Костомаров *(вже від дверей)*. А я припасу твого улюбленого рому. До побачення, Тарасе!

Шевченко. До побачення, друже мій єдиний! *(Костомаров зникає. Шевченко повертається до роботи. Бурчить)*. Сам дивуюся, чому я так зрадів цій іграшці? І не подумав навіть, що маю нарешті цінну річ, яку можна буде закласти в скрутну годину...

Голосний стукіт у двері.

Голос Честаховського. Чи можна до тебе, батьку?

Шевченко. Заходь, коли вже прийшов.

З'являється Честаховський. Знімає шинель, кидає її на спинку вільного стільця, на якому сидів Костомаров, кашкет із кокардою вішає на ріг вішалки.

Честаховський. Чолом тобі, батьку!

Шевченко *(не дивлячись на гостя)*. Здорово, Грицю! Яким це вітром тебе сьогодні занесло до мене?

Честаховський. Маю до тебе одну важливу справу. *(Потягує носом. Швидко підіймається до середини гвинтових сходів. Знову потягує носом)*. Щось і не тхне в цьому домі горілкою. Я не помилився, батьку?

Шевченко. А навіщо мені в хаті горілка? Мені лікар заборонив, та я і не зловживав нею ніколи. Кого мені пригощати – свого Федора? Щоб зовсім заснув? Він і тверезий ледве ноги переставляє.

Честаховський *(спустився сходами, влаштувався за столом)*. Добре, хоч протопив він тут сьогодні. Натомість не прибирав – це вже точно.

Раптом придивляється до завалу на столі, простягає руку і витягає за ланцюжок золотого годинника. Тримає його над столом, ніби дохлу мишу за хвіст.

Шевченко. Та не відволікайся ти, Грицю. От, не наче дитина... Кажі краще мерщій про свою справу.

Честаховський бере годинника в руку, натискує на кнопку. Годинник починає тихенько відбивати години.

Шевченко *(слухає, задоволено посміхаючись. Кинувши погляд на стінний годинник, заклопотано)*. Пів на одинадцятю!

Честаховський *(гостро)*. На Одарочку очікуєш? До того вже дівочий свій сором утратила, що й на ніч до тебе прибігає, батьку?

Шевченко. О! Нарешті я пригадав, що саме хотів тобі сказати, Грицю! Відчепись від Одарки, ось що.

Честаховський. Коли тобі можна попользуватися насчюот клубнічки, батьку, то мені, здоровому і красеневі, сам Бог велів.

Шевченко. Краще відчепись від неї, бо морду начистять.

Честаховський. Ти, ти мені погрожуєш, батьку? Та не сміши мене...

Шевченко. В Одарки знайдуться захисники й без мене – брати, шурин та наречений. Побережись, коли ще й разом зійдуться. А стосовно того, що я тебе насмішив, Григорію...

Честаховський. Та просто Грицю...

Шевченко. Григорію... Як там далі?

Честаховський (*розводить руками*). ...Миколайовичу.

Шевченко. Пригадай, будь ласка, Григорію Миколайовичу, хіба це я до тебе присотався, як п'явка, хіба це я нав'язував тобі свою дружбу? І хто кого до ательє тягав, щоб разом сфотографуватися?

Честаховський (*встає, нахилляє голову*). Добре. Я все зрозумів. Пробач, батьку.

Шевченко. Та що вже з тобою поробиш... Так, про Одарку я сказав. Тепер ти давай викладай, з чим прийшов. Із якою ще капостю.

Честаховський. Так уже відразу й з капостю... (*Пауза. Раптом випалює*). Скажи, батьку, чи ти вже визначився, де накажеш нам, твоїм друзям і прихильникам, тебе поховати?

Шевченко (*тихо, повільно*). Що? Теж знайшли мені нагальну справу...

Честаховський (*збентежено*). А лікар, батьку, він хіба тебе не попереджав?

Шевченко. Про що? (Пауза). А-а-а... Так, лікар-дока Едуард Барі велів берегтися, не випускає на вулицю. Наказав вживати якнайменше рідини, щоб втримати клятву водянку. Я його слухаюсь. А навесні втечу на Україну, тільки мене тут, у вашому Петрограді, й бачили.

Честаховський. А все ж таки... Ти ж, батьку, немолодий. І тепер уже не бідний, ось золотим годинником розжився. А такі люди мають звичку складати заповіти.

Шевченко (неуважно). Хай. А мені що до них, до цих філістерів?

Честаховський. Та невже ти ніколи не замислювався, де б тобі хотілося лежати в домовині?

Шевченко. Та що це з тобою? Це ж треба: «хотілося лежати в домовині...» Що ти верзеш? Відчепись, нарешті, від мене. Хоча... (Замислюється). А знаєш, було таке діло... П'ятнадцять років тому, в Переяславі. Я тоді тяжко захворів. Насправді тяжко, не те що тепер. І жодного тямущого лікаря ближче п'ятисот верст! Я не відав тоді, чи доживу до Нового року, і написав вірша. Починається: «Як умру, то поховайте...».

Честаховський. Не пам'ятаю такого, батьку.

Шевченко. А цього не було надруковано. У списках ходить. Всі, кому треба, знають. І твої друзі на Садовій теж.

Честаховський. Які ще такі друзі? (Пауза). Прочитав би ти мені, батьку. Ти ж гарно читаєш вірші, коли захочеш.

Шевченко, помугикавши спочатку, спокійно і без усякого видимого пафосу читає поезію «Як умру, то поховайте...» (в сучасні традиції «Заповіт»).

Ч е с т а х о в с ь к и й . Отакої... І як це я пропустив такий твій вірш, батьку?

Ш е в ч е н к о (*не слухаючи його*). Це правда, що автор сам не завжди розуміє, що написав – тобто, яке воно має значення. І я тепер сам бачу протиріччя: хочу, щоб поховали «в Україні милій», а потім туди має Дніпро принести ворожу кров з «України».

Ч е с т а х о в с ь к и й . Це ж і в піснях буває. Скажімо, «пиду на Вкраїну, де весело жити». А сам він де, отой козак, звідки піде?

Ш е в ч е н к о . Так, є одна Україна, вужча, з Київську та Чернігівську губернії лише, ну, ще Полтавська, і є ширша. Ось я і уявив собі тоді, ніби бажаю, щоб поховали мене на козацькій могилі в степу, недалеко від порогів, щоб чув, «як реве ревучий». Ненаситець реве, казали мені, день і ніч. Це в мене така поетична мрія було, Грицю. І от що дивно: я майже всю Україну об'їздив, а от на Запорогах, у козацьких отих краях, ще не побував. Хоч колись і збрехав, сам не знаю навіщо, що був на Хортиці.

Ч е с т а х о в с ь к и й . Так... А тепер ти хочеш, батьку, щоб ми поховали тебе у Канівському повіті, там, де ти сподіваєшся купити землю?

Ш е в ч е н к о . Дурень ти! Я там жити буду, у своїй власній хаті, а поховають мене там, де помру.

Ч е с т а х о в с ь к и й . А хіба не добре буде для нашої справи, коли ти, хоч мертвий, та повернешся на свою вітчизну?

Ш е в ч е н к о (*підіймається на ноги*). Геть звідси! Цього ж і святий не витримав би!

Ч е с т а х о в с ь к и й (*вступився у Шевченка з люттю. Потім обличчя його розгладжується. Витягає з паперів годинник, знову підіймає за ланцюжок. Тихо*).

Даремно витрачався на кишеньковий, батьку. Вистачить тобі й стінних. Чи сподіваєшся ще вийти звідти?

Розтопирює пальці, даючи годинникові зі стуком впасти на стіл. Виходить на авансцену.

Честаховський (до глядачів, підморгнувши). Можна й почекати. Мертвий, він уже не опиратиметься. Я поховаю його там, де нам із вами треба.

Поспіхом збирається і втікає, але в дверях натикається на Марину. Намагаючись розійтися, вони заважають одне одному. Нарешті, Марина заходить до кімнати.

Голос Честаховського. Оце найкраща для тебе компанія, батьку! (Грюкає дверима).

Марина. Спасибі за добру рекомендацію, але... Оцей мордатий, він часом не з тих розпусників, що і нашим, і вашим?

Шевченко (стенає плечима). Ще гірший, Марино, ще гірший... Але цей Іуда має над тобою велику перевагу; він український патріот. (М'якше). Можеш зняти шубку, сьогодні, кажуть, у мене тепло. А я чомусь зараз не відчуваю ні тепла, ні холоду.

Марина. У вас і справді сьогодні тепло. Особливо коли зайти з вулиці та пробігти холодними темними коридорами.

Марина влаштовує шубку, шапку й муфту на рогах вішалки, залишившись у сніжно-білому вбранні. Сідає на диванчик, перед тим перемістивши з нього недбало розігнані книжки прямо на підлогу. Дістає з сумочки білі балетні туфельки, перевзувається в них.

Шевченко. Невже ще десь ставлять живі картини? А ти кого зображала – наречену чи Сніжну королеву?

М а р и н а (*посміхається*). Не вгадали, Тарасе Григоровичу. Це я після лекції професора Костомарова про народнопоетичну символіку так одяглася.

Ш е в ч е н к о . А я що казав? Білий кольор, цвіт квітучих яблунь, символ чистоти природної та дівочої цноти.

М а р и н а . От причепилися ви до тих дівочих чеснот! Це вже не модно, Тарасе Григоровичу. (*Прискає*). І яка вже там цнота в наш час...

Ш е в ч е н к о (*зацікавлений*). Не кажи, дай самому здогадатися! Зрозумів. Минулого разу ти приходила, щоб за отим твоїм дурним принципом врівноважити мою тобі грошову допомогу та обсяг твоїх мені послуг. Тьху, до чого підлий, торгашеський принцип!

М а р и н а (*показує йому язика*). Але ж врівноважила!

Ш е в ч е н к о . Хай. І тому я зовсім не розумію, навіть що ти прийшла сьогодні знову, та ще й уся в білому.

М а р и н а . Та я, Тарасе Григоровичу, коли повернулася до комуни і розповіла своїм про нашу пригоду...

Ш е в ч е н к о . Стоп! Яка ще твоя комуна? Про кому-ну мови не було!

М а р и н а . Хіба ж я не розповідала? Ми живемо комуною – три студенти й три передові дівчини. В нас усе спільне. У складчину знімаємо квартиру й тримаємо одну на всіх прислугу. Щоправда, вчимо Акульку грамоті, а коли навчиться, приймемо, можливо, до нашого гурту. До нас заходив сам Микола Гаврилович Чернишевський, і йому дуже сподобалося, як ми все організували.

Ш е в ч е н к о . Он як! У молоді роки я, мабуть, попросився б до вашої комуни. Я теж знімав квартири разом із друзями-художниками, і в нас теж все було спільним – заробітки та борги, начиння і одяг. От тільки на дівчат не було в нас часу. І – коли щиро – грошей.

М а р и н а . Ось бачите!

Шевченко. І мушу зізнатися, що пару років тому, у Нижньому Новгороді, мені довелося спілкуватися з передовою дівчиною твого типу. Не пригадаю тепер, як її звали... Тепер, дивлячись на тебе, я готовий віднести те, що мені в ній зовсім не сподобалося, на провінційне утрирування такої вільної поведінки...

Марина (переконано). Ви ж ліберал, Тарасе Григоровичу, тож ви за свободу в будь-яких її проявах. Інакше й бути не може.

Шевченко. А знаєш, любя, коли я, чи не єдиного тільки разу за все життя, відчув себе по-справжньому вільним? Це було під час солдатчини, коли я рік провів в експедиції на Аральське море. Там є плаваючі острови, що утворилися із сухих залишків водоростей, і якимось я з матросами поплив на ялику на такий острів. Я сховався в траві, ліг догори черевом – і відчув себе абсолютно, казково вільним! А потім почув голоси матросів, що почали мене шукати. Я позітхав-позітхав – та й вийшов до них.

Марина. І все?

Шевченко. І все.

Марина. А що було б, коли вас не знайшли б?

Шевченко. Та знайшли б матроси, знайшли б обов'язково. Їм не можна було мене загубити.

Марина. Це нецікаво. А коли б ви все ж таки сховалися від них?

Шевченко. Тоді в гіршому випадку я помер би від голоду та спраги. А в кращому – сидів би тепер на ланцюгу із залізним кільцем на шиї у в'язниці десь у Хівинському ханстві.

Марина (сміється). Таким чином, Робінзона Крузо з вас не вийшло. Але ви так гарно розповідаєте...

Шевченко. Ти щось почала про комуни, Мариночко...

Марина. Отже, я оповістила про нас із вами в комуні, і усі наші в один голос заволали, що мені поталанило із цим знайомством, тобто з вами, і що його обов'язково треба продовжити.

Шевченко. Он як.

Марина. А Макаренков, він у нас найрозумніший, почав міркувати. І надумав, як нам з вами разом намолотити грошенят. (*Триумфуюче*). Тож мій білий наряд символізує чистоту наших комерційних намірів.

Шевченко. О Господи!

Марина. Ні, коли ви бажаєте, щоб ми спочатку піднялися наверх, то хоч зараз... (*Підхоплюється з диванчика, забігає на сходи до середини. Звідти*). А потім і про справи поговоримо. Тісні стосунки між партнерами сприяють довірі в комерції.

Шевченко (*обережно підіймається зі стільця. Вдивляється в Марину*). Не може такого бути... Ніби привід... До чого подібна до покійної... Мариночко, ти не могла б для мене дечого зробити?

Марина. Ну, коли в межах розумного...

Шевченко. Сподіваюсь, що в межах. Чи ти не просунеш носок туфлі між балясинами?

Марина (*весело*). Всегди пожалуйста. Ось вам моя ніжка, Тарасе Григоровичу!

Свічка починає мигтіти, і в кімнаті наполовину темнішає. Раптом не дуже голосно, але ясно й чітко лунає гуртовий спів:

«Глибиною мудрості човеколюбно вся строяй і полезное всем подаваяй, Єдине Содетелю, упокой, Господи, душу усопшего раба Твого. На тя бо упованіе возложи, на Творца і Зіждітеля і Бога нашого».

Марина. От налякали, жеребці бородаті!

Шевченко (*заспокоює скоріше себе*). Тут же поруч академічна церква... Попа не чути, але якщо хор всту-

пає, пробиває крізь стіни. (*Сідає знову, тримаючись за серце*). Спускайся, Марино, поговоримо тут.

М а р и н а . Ну, як знаєте. (*Повертається на диванчик*). Вам недобре, Тарасе Григоровичу?

Ш е в ч е н к о . Трохи серце прихопило. Мені здалося, ніби це не ти дивишся на мене зі сходів, а одна жінка, добра красуня, що давно вже померла... Свічка догоряє, у рухливій п'їтмі... А тут ще тропар із заупокійної служби.

М а р и н а . Добре, перепочиньте. Справа в нас серйозна. (*Оглядається*). Що там блиснуло на столі – чи не золото?

Ш е в ч е н к о (*роздратовано*). Це мій годинник. Днями купив. І чому це він усім сьогодні заважає?

М а р и н а (*з повагою*). Гарна річ. Коштовна. А знаєте, що отой душка-професор розповідав про символіку годинника? Що він замінює у сучасному суспільстві півня і... як це?... перебирає на себе його символіку. Це символ плинності часу, Тарасе Григоровичу.

Ш е в ч е н к о (*так само*). Краще пошукай на столі, будь ласка, нову свічку.

Пошуки виявляються невдалими. Свічка у свічнику блимає в останній раз і згасає.

М а р и н а (*із штучною бадьорістю*). Що ж, трохи посидимо в присмерку рядком. Це, кажуть, зближує. (*Пауза. Шевченко ніяк не реагує*). Так от, Макаренков у захваті від вашої комерційної спритності, Тарасе Григоровичу. Він каже, що надрукування вами у «Народному читанні» жалісної вашої автобіографії якраз перед виходом «Кобзаря» – це такий геніальний рекламний хід, до якого і сам Ротшильд не додумався би! Він каже, що ви тільки прикидаєтеся партизаном партії українофілів, але насправді є розумним і тверезим

космополітом – інакше навіщо б приїхали після заслання саме в Пітер?

Шевченко (*хрипить*). Маячня...

Марина (*наважившись, рішуче та урочисто*). Ми пропонуємо вам створити разом із нами акціонерне товариство. Нам навіть ваші тисячі непотрібні, витрачайте їх, заради Бога, на представництво. Дозвольте лише скористатися вашим ім'ям. А грошенят знайдемо: випустимо акції, позичимо у спритного купчика – є такий у Макаренкова на прикметі. Будуватимемо багатоповерхівки, будемо завозити найновіші англійські ватерклозети – і ви тоді не хату собі побудуєте, палац...

Шевченко (*підіймається повільно на ноги*). Згинь!

Марина (*підхоплюється на прями ноги*). Що таке?!

Шевченко. Згинь, облудне видиво! Я впізнав тебе нарешті... Біла пані, Морена, смерть!

Шевченко падає знову на стілець, залишається недвижимим. Марина теж не рухається. Після паузи з'являється Федір із запаленою свічкою. Озираючись, приліплює її на мольберт. Придивляється до Шевченка.

Федір (*неквапом, поважно*). Ей, дівка!

Марина. Марина Фомінічна.

Федір (*так само*). Он дишит, академік. Дівка, ти грамотна лі?

Марина. Чего привязался, урод?

Федір (*дістає з кишені та протягує їй паперовий пакетик*). Там адрес написан. А всередині на ізвозчика. Привезі сюди врача его благородіє Едуарда Яковича Барій.

Марина (*взявши пакетик*). Хіба що заради Тараса Григоровича.

Поквапом одягає шубку, замотується, перевзувається, уходить.

Федір. А я спочатку, куди належить. А тоді до Лазаревських. Приведу Михайла Матвійовича, його робота починається. (Раптом зважившись, блискавично витягає з паперів на столі годинника і ховає собі до кишені. Повертається до глядачів). Єслі донесьоте, скажу, што пріпрятал от чужих людей. А там відно будет.

Федір пальцями гасить свічку і виходить. Пауза.

На стінному годиннику стрілки раптом і з голосним стукотом зводяться разом на «XII».

На темній сцені лунає – спочатку тихше, потім дуже голосно:

«Смертю смерть Христову і страстьми страсть подражавше честнью, мученіци всі божественния і блаженния жизни получиша і нине моляться о спасеніи душ наших.

Упокой, Господи, душу раба твого Тарасія».

Завіса

Вересень 2010 р.

Левченко під судом

Трагіфарс у чотирьох актах

Дійові особи

Головуючий – високий чоловік у білій мантиї, обличчя прикрито трагедійною маскою Зевса, стоїть на котурнах, говорить через рупор.

Перший засідатель – ієромонах о.Веніамін, отець-типограф Києво-Печерської лаври. Сивий, старенький, у чорному чернецькому одязі.

Другий засідатель – Бенкендорф, генерал від кавалерії, член Державної Ради, граф. У блакитному однострої з усіма належними регаліями, орденами та хрестами, із золотою шаблею, усипаною діамантами.

Третій засідатель – Куцинський, генерал-лейтенант, начальник Віленського жандармського округу. Теж у блакитному однострої, із солдатським Георгіївським хрестом.

Звинувачений Шевченко – власне, його *Опудало*: на дерев'яний каркас скелета накинуто гумовий макінтош, замість голови стирчить посмертна маска поета, знята Клодтом. На деякі репліки дійових осіб відповідає жестами. Втім, можна замість опудала поставити актора.

Обвинувач – Булгарин, маленький на зріст паралізований чоловік в партикулярному платті, сидить в інвалідному візку, прикритий картатим пледом.

Захисник – Сенковський, у персидському халаті, людина, на вигляд симпатична та інтелігентна.

Свідки:

Дубельт, генерал-лейтенант, керуючий Третім відділенням – довговусий блондин з приємним, трохи слащавим обличчям.

Микола І – у золотому вінці й шовковому білому хітоні; втім, знизу виглядають ноги в панталонах із генеральськими лампасами, натягнутих поверх чобіт зі шпорами.

Адольфінка, вона ж Дуняша, радість наша.

Мадам Гільде, вона ж фройляйн Хільда Шмідт.

Лазаревський – скромний невисокий чолов'яга з типово чиновницькою зовнішністю. З тих, хто в миколаївські часи справді носив чорні сатинові підштаники – бо побоювався, що начальство змусить задрати штанину, перевіряючи, чи виконується височайше розпорядження.

Ликера Полусмак, у заміжжі Яковлева. Похилого віку, одягнена бідно, ніби в жалобі.

Аскоченський, видавець газети «Домашня бесіда» – товстун у гамівній сорочці зі зав'язаними рукавами.

Варфоломій Шевченко, далекий родич Тараса Шевченка – сивий красень із значним обличчям, дещо неочікуваним для простолюдина. У сюртуку й краватці; штани, щоправда, заправлені в грубі чоботи.

А також:

Драгоманов – кучерявий, з маленькою борідкою, красень середніх літ, у франтівському костюмі-трійці за модою 80-х років XIX століття.

Якобі – старий із поважним голеним обличчям, у фартусі з плямами від кислот поверх університетського однострою.

Шевченкознавець – у костюмі за модою сорокових років ХХ століття, проте у вишиваній сорочці.

Вічний студент – в обтріпаному університетському студентському мундирі, худий та цибатий, з молодою борідкою й анахронічною косою, що в неї зібране його довге сіреньке волосся, носить окуляри з маленькими круглими скельцями, що під час промови повисають на кінчику його носа.

О. Григорій – у білому клобуці (та й позostalі деталі наряду можна скопіювати з урочистого облачення Філарета, патріарха УПЦ КП).

Апостол Павло – у тозі та сандалях на босу ногу. Манери його чимось нагадують поведку сучасного протестантського проповідника. Чорноволосий, із великою пліщиною, з клиноподібною чорною борідкою, зовнішньо відповідає зображенню апостола Павла в розпису катакомби Доміцилли.

Слуга – Федір Еристов, сторож Петербурзької академії мистецтв, що прислужував Шевченкові на його останній квартирі. В обтріпаному солдатському однострої, у чоботах. Саме він забезпечує жести *Звинуваченого*, повертаючи йому відповідним чином руки й голову.

Зірка маскультури – пародіює яку-небудь скандальну й миттю розпізнавану глядачем «зіркову» жіночу постать.

А н г е л – з голубими тороками й еполетами.

Робітники сцени, одягнені солдатами малосильної команди.

Громовий голос.

Декорації та обладнання залу залишаються, в основному, незмінними протягом вистави. Сцена являє собою триярусну темну конструкцію. Верхній ярус утворює висока кафедра Головуючого, вона стоїть праворуч на тій же приблизно висоті, що й кафедра для проповідника в київському Андріївському соборі. Другий ярус – стіл, як для президії, за ним стільці судових засідателів, третій – столик, що до нього викликається черговий свідок.

У залі темно, ледь тільки світяться два виходи – тьмяним червоним і неясним білим. Коли дійова особа з'являється з виходу ліворуч, червоне світло там розгоряється і коливається, неначе від полум'я, чути неясні крики, шум. Поява дійової особи з правого виходу супроводжується сліпучим спалахом білого світла й звуками арфи. Решта дійових осіб потихеньку приходять з приставними стільцями, потім, коли якусь із них викликають на сцену, вона висвітлюється софітом.

Поступово глядачі в залі усвідомлюють, що самі вони грають роль душ у чистці.

Акт перший

На сцені за столом о. Веніамін, Бенкендорф, Куцинський, за кафедрою – Головуючий, праворуч сидить Обвинувач, ліворуч – Захисник. Опудало стоїть перед столом, але ближче до Головуючого. На підлозі біля нього сидить Слуга. Усі, окрім Слуги, обернені обличчям до глядача.

Головуючий (*стукає по кафедрі*). Прошу тиші! Засідання суду над академіком Тарасом Шевченком відкривається!

Голос із залу. Хто ж вас призначив судити Поета?!

Головуючий. Той, Хто призначає, ось Хто. (*Вказує пальцем у стелю і продовжує змудженим голосом*). Кандидатури судового присутствія затверджені Нагорі й обговоренню не підлягають. Милостиві государі, представтеся, будь ласка. Прошу спочатку судових засідателів.

Засідателі презираються.

Бенкендорф (*прокашлявшись, поблажливо*). Та ладно вже, начніть ви, отче... Е-е-е...

О. Веніамін. ...Веніамін, бивий лаврський отець-типограф, з вашого дозволу, панове. Тобто перебував я ієромонахом, начальником друкарні Києво-Печерської лаври. Відірвано було мене для цього засідання від діла самонужнійшого: набирав я об'яву – у гарній рамочці, з віньєткою! – стосовно суботньої прогулянки

в райських куцах. Складальники наші почившия, хоч і ченці, як один горять у пеклі, п'яниці безсоромні...

Головуючий. Гм.

О. Веніамін. А судити присягаю по правді: знайомство моє з покійним Тарасом Григоровичем (*вступившись перелякано в посмертну маску, хреститься*) було скоріш так собі, далеке. Дітей я з добродієм художником Шевченком не хрестив, книжок надрукованих він, у друкарню до мене заглядаючи, із стосів не цупив...

Бенкендорф. Ясно, отче. Мене ж, я думаю, всі знають.

Головуючий. Ну, пробачте, ваше сіятельство, проте не всі при дворі бували або ж ваші портрети, хоч і гравіровані, бачили. Відрекомендуйтеся, прошу вас, у кількох словах.

Бенкендорф. Що ж, дами і господа, дозвольте мені, як повелено головуючим, *representer*. Граф імперії Російської Олександр Христофорович Бенкендорф, із іменітого в Германії роду франконського. Росії та російському государю служив чесно, шаблею і головою в царській раді, як умів. Генерал від кавалерії, кавалер російських орденів, партизан у славній компанії 1812 року, за хоробрість пожалуваний золотою шаблею... Да, ще сенатор, член Державної Ради. Щось там ще...

Голос із залу. Сатрапе ти царський!

Бенкендорф (*посміхнувшись зверхньо*). Дякую, пане, що нагадали. Адже я, справді, а ргорос засновник і перший начальник Третього відділення царської його величності власної канцелярії, шеф Окремого корпусу жандармів Росії. Звинуваченого академіка Шевченку не знав особисто, хоч про викуп його імператорською фамілією з кріпосного стану мені було відомо. К проходженню справи його стосунку не мав, тим паче обіцяю

судити суворо, але справедливо. Вже кого-кого, а людей з нижчих верств я ніколи не зобижав. О, як ридали простолюдини, коли я небезпечно захворів на службі царській року, здається, 1837-ого!

Головуючий. Тепер ви, ваше превосходительство.

Куцинський (*підхоплюється, клацає каблуками і схиляє голову*). Генерал-лейтенант, кавалер орденів російських Куцинський Андрій син Олександрів. Спервоначалу желательно мені підкреслити, що для мене ефто велика честь – сидіти за цим столом поруч з його сіятельством, моїм найвищим начальником по службі в жандармському корпусі. А сам я, панове, у більш приємні для всіх нас часи (*придивляється до посмертної маски, потім вдивляється в зал, сумно позіхає*) служив начальником Віленського жандармського округу. Я, панове, походжу з кріпосного стану. Відданий паном моїм у солдати, хоробрістю безоглядною вислужився в унтер-офіцери, а там і в офіцери, і особисте дворянство кров'ю своєю заслужив, а тоді й потомственне... Академіку Шевченку, каюся, допоміг у дні неприємності його в Київському жандармському окрузі, позаяк мені, панове, задушевно близькою була і кар'єра його, земляка мого, до моєї подібна, і віршики його малоросійські читав не без приємності. Проте честь моя порукою, що судити буду щиро і прямодушно як цареві вірний слуга.

Головуючий. Дякую, Андрію Олександровичу. Тепер викличемо прокурора і захисника... Прошу пробачення, я повинен запитати вас, панове, у цьому саме складі, якою мовою вам бажано проводити судове слідство?

Бенкендорф (*зацікавлено*). Надійшло розпорядження почати малоруською, а тепер пропонуєте перейти на *le française*? Воно трохи непатріотично, і – pardon!

– нам, схоже, прийдеться мати справу з різночинцями.

О. Веніамін. Дозвольте мені поштиво приєднатися.

Куцинський. І я швидкий француз погано розумію. Хай вже краще малоруською. Чи, може...?

Бенкендорф (*підхоплює, з млявою посмішкою*). Невже дозволено російською? Тоді це може означати... мда, поступенне змінення політичних...

Головуючий (*м'яко перебиває*). Ваше сіятельство, ваше сіятельство! Чи вам маю це пояснювати? Велено запитати, якою мовою вам бажано проводити судове слідство – це ж ще не означає, що якою вам бажано, тою й будемо проводити...

Голос з залу. На великом руском язике! На язике Пушкіна і Путіна!

О. Веніамін, приклавши руку до вуха, розгублено прислухається. Куцинський насупився. Бенкендорф видобуває лорнета і зі здивованою посмішкою шукає крикуна в темному залі. Опудало схиляє голову.

Головуючий (*незворушно, ніби не чує*). Настала черга двох останніх учасників судового процесу. Прошу представитися прокурорського Обвинувача...

Обвинувач (*котить свого візка на авансцену*). Я – дійсний статський совітник і славнозвісний російський письменник Фадей Венедиктович Булгарин. Щаслив довірою вищого начальства і докладу всіх зусиль, аби підтримати звинувачення. Його сіятельство знає, що мені не вперше виводити на чисту воду літературних бунтарів і шахраїв... Перше звинувачення в нас вельми серйозне – державна зрада.

Головуючий. Аж гульк! Звідки ж вам сіє відомо, напівшановний Фадею Венедиктовичу?

Обвинувач. Який би я був його сіятельства перший з літературної братії доповідач і вірний помічник, коли б

такої малості не зумів би довідатися? Ваше сіятельство, Олександрє Христофоровичу! Захистить вашого покірного слугу, благаю! Хі-хі.

Бенкендорф відмахується, неначе від мухи.

Головуючий. Тепер Захисник... Відрекомендуйтеся, милостивий государю.

Захисник (*встає, кланяється суддям*). Барон Брамбеус, ще більш прославлений, аніж дружок мій Фадей.

Засідателі дружно ахають.

Головуючий (*швидко*). Тут були питання, були... У наші з вами благословенні часи, панове судові засідателі, ніякого на суді захисника, окрім совісті самих судій, не передбачалося. Проте Нагорі виникла ідея запросити з наступних часів якого-небудь адвоката. Ну, зрозуміло, не простого, а із славнозвісних судових ораторів – Коні або Плевако...

О. Веніамін. Яковие там ще коні?

Захисник (*вибухає сміхом*). Тпру, отче, тпру, не туди заїхали!

Головуючий. Так ось, славні юристи Коні та Плевако надто вже критично сприймають нашу темну (з погляду судочинства) епоху, окрім того, виникли майже нездоланні технічні перешкоди. Тому й з'явилося розпорядження (*тикає пальцем у стелю*) на посаду Захисника призначити Юліана Яновича Сенковського...

Захисник. ...Йосипа Івановича, пане! Рекомендуюсь, коли є в тому потреба. Йосип Іванович Сенковський, автор півтисячі творів у прозі художній та вченій. Колишній професор кафедри східних мов у Санкт-Петербурзькому університеті, видавець

відомого в кожній руській оселі найкращого російського літературного журналу «Бібліотека для читання».

Головуючий. Поясню резони цього призначення рапа Juliana..., тобто Йосипа Івановича, як я сам їх зрозумів. По-перше, людина він талановита, винахідник, органіструм якийсь там новий вимислив, отже і до нового для себе заняття легко пристосується. По-друге, усім у Петербурзі відома працездатність і відповідальність Йосипа Івановича. Дозволю собі нагадати, що наприкінці свого життєвого шляху Йосип Іванович підрядився вести колонку фейлетону в «Сині Отчєства» і останню статтю свою для цього журналу додиктовував, коли в нього починалася вже передсмертна гикавка. По-третьє, хоча Йосипу Івановичу і доводилося висміювати та критикувати вірші Шевченка, але поставимо собі запитання – а кого з письменників руських не критикував і не висміював веселий та жовіальний Барон Брамбеус? Словом, Вища влада твердо розраховує на об'єктивність і щиросердність Йосипа Івановича.

Захисник (*спочатку запечалився, потім ожив*). Еге ж, еге ж... Як півень уміє, так і піє.

Головуючий. Чого ж ще тягнути, почнемо, мабуть. Ви, Фадею Венедиктовичу, напевне, вже і звинувачувальний висновок підготували? Тож, прошу, зачитуйте.

Обвинувач. Як скажете. (*Простягає руку, як Ленін з броньовика*). Моя промова буде короткою, як і все геніальне. Скажіть, якого ще треба звинувачення, коли самою монаршою владою Шевченко був на десять років відправлений туди, куди і наш вошивий Макар побоюється ганяти своїх замизканих телят? Хто я такий, щоб ставити під сумнів присуд вищого російського суду – самодержавної монаршої волі?

Головуючий. Он як... Хотілося б нагадати, що немало з того, що робилося за покійного імператора Мико-

ли І, у наступне царювання було відмінено або виправлено. Починаючи з кріпосного права хоча б...

Бенкендорф. А прогос, а чи відомо вам, панове, хто першим подав государеві Миколі Павловичу записку про необхідність скасування цього потворного кріпосного права?

Обвинувач. Невже дивак Сперанський?

Бенкендорф. При чому тут Михайло Михайлович? Це я склав таку записку як начальник Третього відділення ще 1833, коли не помиляюся, року. А хто запропонував провести залізницю між Москвою і Петербургом?

Головуючий. А ще розповідають, як ваше сіятельство, коли призначено було вас начальником Третього відділення, попросили для своїх чиновників і жандармів інструкцію і як государ Микола Павлович замість інструкції вручив вам свою носову хусточку, щоб ви утирали нею сльози ображених.

Бенкендорф. Господи, чого ці штафірки тільки не придумують! Хоча... Але ж непогано, навіть влучно.

О. Веніамін (*запечалився*). Отже – брехня?

Бенкендорф (*від нього відмахуючись*). Анекдот сей – враньйо, канєшна, але височайша інструкція була, по суті, саме такою: хто ж ще, окрім жандармів, міг врятувати просту руську людину від тупого хабарництва дрібних провінційних начальників, від продажних суддів і поліції хоча б? А який відбір, який конкурс, панове, був до жандармського корпусу!

Головуючий. Уклінно прошу пробачення, панове, але ми відволіклися. Фадею Венедиктовичу, ви зволили підтримати звинувачення художника Шевченка в державній зраді, проте у промові своїй не навели достатніх для цього тяжкого звинувачення аргументів. Коли не хочете відразу ж програти процес у цьому найважливішому пункті, викликайте свідків, аби вони...

Захисник. А знаєте, панове, чому наш шахрайко Фадей намагається якнайшвидше проскочити отой пункт, державну зраду? Тому що на власному хребті надто добре познав, що таке зрада російському государю.

Обвинувач. Брехня, безпардонна брехня! Та я тебе, Йосько, по судах затаскаю!

Захисник. Кишка тонка! Адже ти ж сам мені в п'яному вигляді хвалився, а для судів, що ними погрожуєш – існує ж твій послужний список! Хіба ж це не тебе за огидну сатиру на полкового командира виставили з гвардії, з уланського Государя Цесаревича полка? І це ти перебіг до французів і зарахувався до польського легіону Наполеона рядовим, робив кар'єру в Іспанській та Російській кампаніях...

О. Веніамін (з жахом). Це коли ж було – невже за нашествія дванадесяти язик?

Захисник. Тоді, саме тоді, отче! Вихвалявся наш шахрай, що саме в корпусі маршала Удіно, який пробивався тоді до Петербурга, дослужився він до капітанського чину!

Обвинувач (*зібравшись з думками, наважується*). Панове, ви ж тільки подивіться, хто це наважився мене поприкати? Такий же поляк, приятель зрадника і втікача Лелевеля, член богопротивного студентського товариства!

Куцинський (*піднімається, грізно нависає над Булгариним, що принишк у фотелі*). Присягу государеві імператору Олександрові Павловичу ефта воша приймала безсумнівно, і присязі цій святій зрадила, що також безсумнівно. Єдиному дивуюся: як ефто наші не розстріляли ренегата-полячка, захопивши в полон?

Бенкендорф (*явно розважаючись*). Можу, генерале, відповісти на ваше слухне запитання. Нашому Фадею Венедиктовичу просто поталанило, бо здався він не

росіянам, а прусакам, уже після взяття Берліна. А як звільнився з полону, вистачило в нього нахабства переїхати до Варшави, а потім заявитися до Петербурга.

Обвинувач (*поступово приходячи до тями, все з більшою впевненістю*). Вистачило нахабства, вистачило нахабства... Ви надто суворі до слабкої людини, ваше сіятельство. Грішки юності, метання молоді недосвідченої душі – з ким не буває? А до Петербурга я приїхав служити російському престолу і російській словесності після наймилостивішої амністії. І служив до того наполегливо, що вислужив государів Височайший указ про перейменування моє з капітанів французької армії в VIII чиновницький клас...

Бенкендорф (*голосним шепотом Куцинському*). Виповзав, шельма, цей указ на колінках, спершу в мене на килимі, потім перед государем Миколою Павловичем.

Обвинувач (*ображено*). Дозвольте відзначити, що й 1845 року, «во вниманіє к отлічно-усердной і ревностной службе» було Височайше повелено: «не считать препятствием к получению пенсії і других наград, кроме знака отлічія беспорочной службы, отставки Булгаріна в 1811 году, по худой атестації, від служби»... Ось, кожне слово запам'ятав! Просив я ще й знак отлічія беспорочной службы – а хто б на моєму місці не попросив? Але государ наймилостивіше зволив не дати.

Бенкендорф (*знову голосним шепотом Куцинському*). При цьому був височайше видраний за вухо, з батьківським повчанням: «Врі, каналія, да не завірайся!»

Обвинувач. Та досить вже вам, ваше сіятельство... Сміх-сміхом, але ж моя помилка молодості була височайше об'явлена неіснуючою. Ось так-с.

Куцинський. Прямо як в тому анекдоті, панове, де дівиця представила довідку від трьох гусарських

офіцерів, що апробували та засвідчили її дівочу цнотливість! (*Сенковський посміхається, інші начебто і не чули*). Гм. Винуватий, ваше сіятельство.

Головуючий. Пане обвинувачу, пане захиснику! Змушений зауважити, що принцип змагальності суду зрозуміли ви дещо хибно. Змагатися вам належить, але ж не тавруючи один одного! Ваша справа – змагатися, силуючись добитися від суддів виправдання або ж осудження звинуваченого Шевченка. Пане Обвинувачу, коли не маєте чого додати до своєї промови, викликайте свідків, щоб підтримати звинувачення. Вам дозволяється ставити їм допоміжні запитання, після чого свідок надходить у розпорядження пана Захисника.

Захисник (*потираючи руки*). Славно!

Обвинувач. А чого ж тут голову ламати? Розслідував справу київського таємного Слов'янського товариства керуючий Третього відділення генерал-лейтенант Дубельт, йому й книги в руки.

Головуючий. Викликається генерал-лейтенант Леонтій Васильович Дубельт!

Розчиняються двері праворуч, у спалахах відблисків і звуках арфи з'являється Дубельт. Супроводжений струменем софіта, а потім підтриманий під лікоть Слугою, виходить на місце для свідка.

Дубельт (*Слузі*). Дякую, мій друже. (*Знімає з голови срібний вінок, стягує через голову довгий білий хітон. Залишившись у голубій жандармській формі, зачісується і поправляє довгі вуса*). О, ваше сіятельство, мій добрий ангеле і благодійнику, до чого ж приємно зустрітися з вами!

Бенкендорф посміхається, киває. Куцинський становиться во фронт.

Куцинський. Здравія желяю!

Дубельт. Схаменіться, генерале, про яке здоров'я мова? А втім, вас пам'ятаю, радий привітати. *(Розкланюються)*. І вас, панотче, і вас, панове. О, я бачу, тут засідання суду? Військового, я сподіваюся?

Головуючий *(с неочікуваною сухістю)*. Судять відомого вам художника, академіка Шевченка. Звинувачено його у державній зраді, а вас, ваше превосходительство, викликано як свідка звинувачення.

Дубельт *(на мить замислюється)*. Так, так. Отже, справу поновлено. Навіщо? Втім, прихований нагляд не відмінявся... Та годі вже. Хоч якась практика. З ранку до вечора слухай арфу – кишки вже зсередини вивертає! Одну-однісіньку розвагу собі влаштував – стройові заняття з ангелами, а так жодної поживи для розуму. Ваше сіятельство, чи довірено членам присутствія доступ до справ із грифом повної секретності? *(Бенкендорф, махнувши рукою, киває ствердно)*. У такому випадку готовий вислухати ваші запитання, панове.

Обвинувач *(фамільярно)*. Леонтію Васильовичу, чи звинувачували Шевченка в державній зраді?

Дубельт *(морщиться, відповідає підкреслено офіційно)*. Загалом і в цілому таке звинувачення висувалося проти усього Слов'янського товариства святих Кирила і Мефодія, оскільки в його планах фігурувала розпливчаста вимога побудови якоїсь слов'янської федерації, що в ній для Російської імперії не знаходилося місця, проте містилася там зовсім вже безумна ідея незалежної Малоросії (у складі федерації, чи як? А чим тоді їх не влаштовувала наша імперія?). Одначе товариство, як виявилось, не мало серйозного політичного значення, і наші підозри стосовно намірів цих базік діяти зброєю або вести злочинну пропаганду серед простого народу не справдилися. Тому змовники і покарані були легко:

в основному, засланням до власних їхніх маєтків або до місць більш-менш віддалених. А ось на каторжні роботи ніхто з них не потрапив.

Захисник. Окрім хіба Шевченка: того віддано у москалі...

Дубельт. Ваш Шевченко, Йосипе Івановичу, ще щасливо відбувся. Він твердо і вміло захищався, на очній ставці з одним до смерті переляканим членом Слов'янського товариства, якимсь студентом, спокійно відкинув його показання: доносителеві здавалося, що Шевченко був ватажком радикального, бунтарського крила малоросійської партії в Слов'янському товаристві, яке мало за мету відновити гетьманщину. Все це виявилось дурницями, і я, дослідивши всю справу, у доповіді на височайше ім'я, підписаній його світлістю, тодішнім начальником Третього відділення і шефом жандармів незабутнім Олексієм Федоровичем Орловим, дійшов висновку, що Шевченко не належав до Слов'янського товариства і діяв окремо, влекомий власною зіпсованістю.

Захисник. Тоді за кой хрін...?

Дубельт *(піднімає палець)*. О! Злочин Шевченка був куди небезпечнішим за прекраснодушні панслов'янські фантазії купки провінційних студентів і університетських випускників. У підбурливих своїх та найвищою мірою зухвалих малоросійських віршах він виливав клеми та жовч навіть і на осіб імператорської фамілії, забуваючи в них особистих своїх благодійників, що спромоглися викупити його з кріпосного стану.

Захисник *(примиреним тоном)*. Ну, невдячність притаманна людині, ваше превосходительство... Однак все ж таки – віддавати за віршики в солдати... Хіба це не надто жорстоко?

О. Веніамін (*несміливо*). І правда, ваше превосходительство, хоч ось Овідіус теж був засланий за вірші...

Дубельт (*солодко посміхаючись*). Коли вже ви запросили мене, панове, так будьте ласкаві до кінця вислухати. З Овідієм ви вже самі якось розбирайтесь, на те ви письменники та вчені. Що ж до Шевченки, то його злочин... (*Чеканить*). Злочин Шевченка відзначається обурливою зухвалістю, а провина його усугубляється природженими мерзенними моральними якостями: він людина підла, боягуз і низький облудник. Малоросійський Тартюф! (*Опудало здіймає руки до неба*). Цій лукавій хохлацькій бестії (*стискає кулаки*) кількакрат удалося одурити мене – мене, що на політичному розшуку зуби з'їв! І в тому провина моя перед моїми государями.

Головуючий (*роздратовано*). І все ж таки, генерале, сформулюйте, чим конкретно завинив Шевченко.

Дубельт (*трохи розгубився*). Я не вправі розголошувати, і тому не маю права, що мова про секрети вже не державні тільки, а царствующої сім'ї також. (*Знову впевнено*). Скажу лише, панове, що мною було запропоноване покарання вельми м'яке, воно не відповідало вагомості злочину: як людину ще молодую, здорову, призначити до пограничного Оренбурзького окремого корпусу – і, зрозуміло, під суворий нагляд начальства. Шевченко походить з підлих шарів суспільства, мав тоді звання некласного художника. Фук якийсь, а не звання (*нібито здуває пушинку з долоні*) – ніякому військовому чину не відповідає, так на яку ж ще посаду, окрім рядового, накажете, панове, цього мужика відправити в армійську службу? Я й запропонував: конфірмувати Шевченка рядовим із правом вислуги. Що воно таке – з правом вислуги, я сподіваюся, вам, панове письменники, зрозуміло? А вам, святий отче, сіє вразумітельно?

О. Веніамін (*із жахом дивлячись на Дубельта*). Само собою, вразумітельно, ваше превосходительство... А що сіє означає, ви вже простіть мене, дурного та старого?

Дубельт (*люб'язно*). Сіє означає, що йому залишено було право вислужитися в унтер-офіцери. Для чого під час війни належить зголоситися на небезпечну виправу, виказати хоробрість, а в мирні часи достатньо тільки витримати іспити зі «словесності» та зі стройових вправ з рушницею (для людини освіченої – раз плюнути!). А з унтер-офіцерів дозволено вислужитися і в офіцери: знову понюхати порохового диму, знову на очах начальства відзначитися під кулями – і ось ти вже офіцер, а там (чому ж ні?), вислужив ще пару чинів – і отримуєш право просити государя про відставку. Та навіщо тобі та відставка, коли перед тобою відкривається найкраща в світі кар'єра – військова? Тому живий свідок ось...

Захисник (*регоче*). Так-таки й живий?

Дубельт (*з достоїнством*). Дивуюся я, добродію, вашій життєрадісності, теж, погодьтеся, не цілком природній для душі, позбавленої земної оболонки. Пардоньте мені обмовку, ні для кого не образливу. Я хотів сказати про ось Андрія Олександровича, що засідає в цьому присутстві: вислужився ж він із рядових аж до потомственного дворянства і звання генерал-лейтенанта, та й до того ж не в армії, не в гвардії навіть, а у військах найбільш привілейованих і до государя найбільш наближених – у жандармському корпусі.

Куцинський (*похмуро*). Але ж не з державних злочинців, ваше превосходительство... Таких у жандарми ні за якої погоди не візьмуть.

Обвинувач (*фамільярно*). Пане генерал-лейтенанте, не треба хоч нам очі замилювати! Що ж ми всі тут – самі селян не мали, не знаємо, що так просто нізащо, ні

сіло ні впало, жоден поміщик кріпака свого в солдати не здасть? Та ще ж молодого, здорового і тямущого!

Куцинський (*раптом кричить, аж Булгарин здригається у фотелі*). Не твоя справа, ти, пробачений зраднику! Вухами слухай, а не жопой, ляске ти лайно! Я говорю, що потрапив у солдати не за злочин.

Дубельт (*дещо зверхньо*). Заспокойтеся, Андрію Олександровичу! Я просив би дозволу повернутися до відданих у солдати державних злочинців. Ось, панове, вам найкращий приклад: солдати-поляки. Бунтарі, але ж народ молодцюватий. До речі, черговий приклад нищості Шевченка та його нещирості: до солдатства свого не терпів поляків і в написаному малоросійським діалектом опусі під назвою «Гайдамаки» зі смаком опишував вбивства малоросійською черню польського і єврейського населення в Південно-Західному краї під час бунту 1777 року... Але ж який пірует! На азійському кордоні Шевченко заходився з тими ж ляхами брататися, а коли деяких з них, що в корпусі служили, не бачив довго, так заводив листування і кожному – от підлота! – писав: «Друже мій єдиний!»

О. Веніамін (*нерішуче*). А ви, ваше превосходительство, звідки повідомлені, чого він там полякам писав?

Дубельт (*розвеселившись*). Ви вже простіть мене, панотче, але ви поставили чисто дамське запитання. Хіба даремно я згадував, що Шевченко в армії залишався під суворим наглядом? (*Раптом софіт, що висвітлював Дубельта, починає часто блимати*). І откуда ето ви взяли, што мобільники не прослушиваються? (*Блимання припиняється, Дубельт здивовано*) А що це я щойно бовкнув?

Захисник (з розумним виглядом). Тут таке буває. Магнітні збурення, коливання в атмосферній електриці...

Усі присутні на сцені із значенням презираються, Слуга ніби переглядається з Опудалом.

Дубельт. Так от, саме поляки ці з солдатчини якраз і вислужувалися. Ось один із приятелів Шевченка, Броніслав Залеський, той вислужився спочатку в унтер-офіцери, потім (за Кокандський похід, здається) отримав перший офіцерський чин, а потім служив в Оренбурзькому окремому корпусі при корпусній бібліотеці. Чим не кар'єра для Шевченка, який над книжками, згідно із донесеннями агентів, просто трясся? Ще один поляк, Сигізмунд Сераковський, теж із Шевченкових приятелів, тоді ж, у Кокандській кампанії, відзначився такою хоробрістю і такими військовими здібностями, що... ну просто молодець, одне слово... Мало того, що конфірмований в офіцери, але й зарахований був до Академії Генерального штабу і відправлений до Петербурга. На моїй пам'яті вже капітан, відмінно служить у Генеральному штабі, багато обіцяє в майбутньому.

Куцинський (скрушно). Уви, обіцяв багато, лише обіцяв, ваше превосходительство. (Позіхає). Повішений за моїм наказом. Винуватий я, коли засмутив ваше превосходительство. Під час останнього польського бунту перебіг він до ребелянтів разом із самозваним генералом Домбровським і очолив збройні сили бунтівників у ввіреному мені колись Віленському жандармському окрузі. У сутичці з армійським загоном вашого Сераковського було поранено і захоплено в полон. Армійське начальство передало його нам. Ну і... (робить жест повішення).

Бенкендорф. Та не засмучуйтесь ви, шановний Леонтію Васильовичу. Ну, підманув вас ляшок – тож хіба ви перший? Трудно людині честі, джентльменові прожити серед каналій. А поляки – така вже підступна нація! Наш російський мужичок славно про них сказав: сколь вовка не кормі, всьо в лес смотріт.

Обвинувач і Захисник обурено переглядаються.

Дубельт (*махнувши рукою*). Та яка, власне, різниця?! Правильно вчинили, генерале, що повісили. Однак це був сміливець, якого віддали в солдати з вислугою і який вислужився до капітана Генерального штаба Російської імперії!

Куцинський (*хреститься*). Не дай мені, Боже, такої сміливості – щоб білому цареві воїнську присягу порушити...

Дубельт. Так, але ж це – особлива сміливість: не злякатися розстрілу або ганебної шибениці. А в Шевченка не те щоб такої відчайдушної, розбійницької хоробрості не було, але ж і тієї, простішої, звичайної солдатської не виявилось. (*Патетично*). Це коли в шерензі вітчизняного війська, у відкритому бою, де в гурті й смерть не страшна, справжній чоловік, не кланяючись ядрам і картечі, рветься підставити груди під кулю і багнет неприятеля. Тому що Шевченко – боягуз! Чому присутній серед нас граф Олександр Христофорович Бенкендорф пішов на військову службу шістнадцяти років від народження? І він що – відразу генералом від кавалерії зарахований був і відразу ж одягнув цей голубий мундир? Ні, прийнятий був унтер-офіцером до війська і в тому ж році вже бився з турками в Грузії, а потім пройшов через усі війни, що їх вела Російська імперія на початку XIX століття, а серед них – і всі тяжкі наполеонівські кампанії...

Бенкендорф. Але ж і ви, Леонтію Васильовичу, хоч десятком років і молодші будете за мене, те саме можете сказати про себе. А під Бородіном, на відміну від мене, ще і поранені були...

Дубельт. Так, проте ніхто не скаже про мене того, що всі знають про вас. Як ви, на чолі партизанського загону, громили французькі тили, нехтуючи погрозами Бонапарта, що обіцяв вам петлю, якщо потрапите до нього в полон. А другий мій начальник за Третім відділенням, незабутній Олексій Федорович Орлов! Той у Бородінській битві отримав шість шабельних ран, але вийшов з бою тільки після поранення пікою в бік. А тепер подивисься на Шевченка й запитаєш себе: та що ж це за чоловік, коли він за десять літ не спромігся навчитися рушничним прийомам і тільки скиглив і бідкався своїм благодійницям і приятелям?

Опудало в масці безпорадно розводить руками.

Головуючий (пожвавившись). Осмілюся зауважити, що боягузтво Шевченка було б підсудним, коли б він виявив його в бою, проте він на боях і в битвах не бував, а в тому, що не просився в начальства на Кавказ або в Кокандський похід, а сидів собі сумирно в укріпленні серед пустелі, де йому начальство визначило, звинувачувати його законним порядком ми не вповноважені. Фадею Венедиктовичу! Пане Булгарин! Чи маєте ще якісь запитання до свідка?

Обвинувач. Аякже, аякже! Звичайно ж, маю. Що ви таке казали, ваше превосходительство, про те, що звинувачений буцімто декілька разів підманув вас?

Дубельт. Так, йому вдалося мене обдурити двічі. А то й тричі – це вже як рахувати. Першого разу під час допитів біля Тучкова моста, у Третньому відділенні, йому вдалося переконати мене, що членом Слов'янського

товариства не був. Потім уже докумекав я, що фактично каналія був членом – і відігравав-таки в товаристві головну роль. Ну, коли серйозно, панове, хіба це мало значення, що персня із св. Кирилом і Мефодієм не носив, що уставу таємного товариства в нього не знайшли? Якщо вже було це товариство фантазерів і базік, то головним і найнебезпечнішим у ньому мав бути віршотворець! Однак до цього я вже опісля додумався. Пізно було пересуджувати. А слід було відразу Шевченка, не кажучи лихого слова, до Петропавловської фортеці та в одиночці згноїти.

Голос із залу. Ганьба! Сатрапи!

Дубельт (*задумливо*). Другого разу він мене піддурив уже після того, як ми відробили в Угорщині, придавивши там бунт проти австрійської корони. Року, здається, приблизно п'ятдесятого його покровителька княжна Репніна розпочала справжню кампанію у вищих сферах, щоб полегшити долю цього свого протеже. Отримуємо ми у Третьому відділенні декілька подань від начальників Шевченка за Оренбурзьким окремим корпусом, нарешті, він і власною персоною нахабно звертається особисто до мене. Він, бачте, тепер уповні усвідомив свій злочин і вповні покаявся.

Обвинувач. А чого прохав?

Дубельт. Скиглив, що немає в нього ні молодості, ні здоров'я, тому, мовляв, залишив будь-яку надію на полегшення долі через військову службу. Нісенітниця, дикунство! А ось прохання було вповні розумне. Шевченко просив дозволити йому малювати.

Захисник. А навіщо було вас, зайнятого чиновника, про таку дрібницю просити? Хіба солдатіві забороняється малювати?

Дубельт (*неохоче*). Ні, солдату якраз не забороняється. (*Пожвавився*). В особистий свій час (хто не знає,

так це година увечері від служби вільна) – будь ласка. Бажаєш, солдатика, сорочку заштопуй, бажаєш – вошей у ній дави, бажаєш – до чобіт нові підбори підбивай, бажаєш (*розпливається в посмішці*) – акварельку пиши з товариша по казармі. Уявив собі цю картинку – самому смішно!

Головуючий. Еге ж! Портретний етюд аквареллю в смердючій казармі, під розвішаними на мотузках онучами.

Захисник. Я вас дуже уважно слухаю, ваше превосходительство.

Дубельт (*вельми неохоче*). Справа в тому, що на моїй доповіді про рішення справи Шевченка государ Микола Павлович побажали дописати на березі олівцем: «Під найсуворіший нагляд із заборонаю писати та малювати». Тож Шевченкові й заборонялося.

Куцинський. Ага. Ну, тепер зрозуміло.

Дубельт (*посміхається*). Радий за вас, генерале. А я тоді не вельми розумів, де тут собака заритий. Шевченко мав звання некласного художника, про що йому виданий був атестат, завірений печаттю Імператорської Академії мистецтв – так чому б шельмі й не малювати? Ніякі недозволені малюнки його мені тоді не були відомі. Я читаю в його листі, що він розкаюється. Ладно, мені пишучи, не гріх і збрехати. (*Жандарми і Булгарин, усміхаючись, переглядаються*). Що ж, я наказую підібрати копії його листів з Оренбурзького округу – знайду і там таке ж розкаяння, і навіть дуже патетичне, і навіть дуже релігійне. Він і княжні Рєпніній таке писав, і графині Толстой, палкій його партизанці, вона, власне, і витягнула його на волю. Що ж, думаю, коли розкався, хай вже, думаю, не зариває свій талант у землю, гляди, чого корисного для держави Російської й намалює. Було ж, пригадую, до арешту: зробив вельми непогані картин-

ки для «Історії Суворова». Заручаюся підтримкою свого начальника Олексія Федоровича (*тонко посміхається, витримує паузу*) і звертаюся до государя імператора: так, мовляв, і так, чи не дозволити нам, ваша величносте, художникові Шевченку малювати? А государ (*поважно*): «Ще не час». Що ж, так і буде. А потім там, в Оренбурзі, якийсь підпоручик накатав на нього донос, що, бач, Шевченко і пише, і малює, і в партикулярному платті ходить і – ось це вже справжнє неподобство! – живе не в казармі, а на приватній квартирі з якимсь поручиком. А це для гостелюбного поручика могло закінчитися вельми скрутно, військовим судом: у тому випадку, коли доведене було б його фамільярне спілкування з рядовим.

О. Веніамін (*несміливо*). Москалик, значиться, вже і не людина. Вже й дружити з ним не дозволяється.

Куцинський (*розводить руками*). Закон есть закон, панотче.

Дубельт (*мрійливо*). Друга справа Шевченка пішла звичайним порядком: арешт, обшук. Сиджу я в своєму кабінеті біля Тучкова моста, читаю допит, знятий з Шевченка в Богом забутій Орській фортеці, і бачу: звертається цей армійський бурбон, підполковник Чифір, до Шевченка на «ти» – тоді як я – я! – і тут, у Петербурзі, допитував його на «ви»! Он як весело, думаю, виходить: тебе, підполковнику, і близько не підпустять до тих аристократичних салонів, де цей рядовий тинявся, а ти йому «тикаєш»... Ну, погодував вошей в острозі наш «колишній художник» (отак його той армійський філософ атестував) ще з півроку в компанії з усякою черню, що й було йому при рішенні справи государем-імператором зараховано як покарання. Здогадуюся тепер, що Шевченку якась наволоч, писарчук там який-небудь, встигла попередити, бо папери в нього були

знайдені головним чином невинні, листи, в основному. З переляку місцеві розумники в еполетах вирішили, що йому і листуватися заборонено! Государ звинуватив у всьому покровителів Шевченка, а сам художник відбувся поневірянням по батальйонах, що стояли в тамтешніх ведмежих кутках.

Захисник. Тож у чому ж він вас обдурив, ваше превосходительство?

Дубельт (*із стриманою люттю*). Та тим обдурив, що не розкався зовсім! Зберіг свою неприродну, незрозумілу ненависть до царствующого роду – і до монархів взагалі! Як тільки позбавився він солдатчини, до Петербурга ще не діставшись, накатав у Нижньому Новгороді вірші, не кращі за ті, що за них постраждав. Щось таке там: «Фараони... Кесарі, то погань лютая без Бога, сказано – дракони». А далі про «нових фараонів і кесарів-людодідів».

Голос із залу. Слава! Слава Шевченку!

Обвинувач. П'яні вигуки якийсь – і нічого більше.

Дубельт. Він ще до першого арешту, у Києві, називав усіх монархістів мерзотниками, а повернувшись, заходився викривати – кого б ви думали? – святих Давида Псальмоспівця і рівноапостольного великого князя Володимира! Мені як доставили з Нижнього Новгорода список тієї поеми, де про «кесарів-людодідів», прочитав я, грішний, схопився за голову і гадаю собі: «Ось пожалував мені государ три тисячі десятин лісу, так знайти б там дві справді мерзенні осини, аби на одній повісити Герцена, а навпроти – Шевченка!»

Голос із залу. Ганьба!

Опудало Шевченка з грохотом падає навколішки і здимає руки до неба.

Захисник. Так чому все ж таки цар заборонив йому малювати?

Дубельт (*роздратовано, переминаючись із ноги на ногу*). Ось ви самі в государя Миколи Павловича і запитайте – коли не злякаєтеся. Я можу бути вільним, панове? Чергую сьогодні в райському генеральському колі при роздачі порцій, і мені ще за уставом належить з амброзії пробу знімати.

Головуючий. Якщо ніхто не має більше запитань до вас... Так немає? Тоді дякую вам, ваше превосходительство.

Дубельт облачається в хітон, надягає вінець, поспіхом розкланюється і швидко виходить.

Головуючий. Але ж ідея непогана... Пане Обвинувачу, чи не бажаєте викликати Карла Івановича своїм свідком?

Обвинувач. Кого, ви сказали?

Головуючий. Та годі вам перед нами незайману дівчину зображати. Напевно, і самі так називали Миколу І в особистому листуванні. Отже? (*Булгарин злякано хитає головою*). Чи маєте ще запитання? Ні, значить. Тоді ваша черга викликати свідків, Йосипе Івановичу.

Захисник. А от я, панове, государя Миколу Павловича, мабуть, викличу. Адже питання про заборону малювати залишилося нерозв'язаним.

Головуючий (*кивнувши, голосно*). Захист викликає свідком імператора всеросійського Миколу Павловича! (*Праві двері, виплеснувши пучок білого світла і два-три акорди на арфі, відрізу ж захоплюються. Пауза*). Що ж тут поробиш? Федоре, збігай, хай поквапиться.

Слуга проходить залом і зникає за правим виходом. Пауза.

Обвинувач (*мрійливо*). А можна ж було і донощика сюди до нас викликати...

Захисник. Признайся, Фадею, що хотів би позбиткуватися над хлопцем, як пан Дубельт над тобою збиткував, га? Може, як він тебе, і тридцятьма трьома рубликами сріблом винагородив би його?

Обвинувач (*грізно, розвертаючи візок у напрямку Сенковського*). *Pylnuj swoich spraw, lajdaku!* Скажи мені краще, чому ти над Дубельтом не наважився посміятися?

Знову короткий спалах і акорд на арфі, до залу влітає Слуга. Підіймається, кульгає до сцени і на ходу бурмоче.

Слуга. Так що сказали... Тії фараони-людоїди... Зараз не прийдуть!... А прийдуть, коли покушають! І чогось не второпав я... У вухо засвітили мені тому що... Чогось про Лександру Македонського...

Головуючий. Та хай йому грець. Вечеря так вечеря.

Куцинський (*офіційно*). Пане Головуючий, дозвольте запитання. Чи було вами віддано на кухню розпорядження заготовити для нас порції на випадок (на жаль, це вже сталося), якщо ми запізнимося до роздачі?

Головуючий (*м'яко*). Не було необхідності заготовлювати, ваше превосходительство. Для нас сьогодні накрили тут поряд, у боковусі, тобто в окремому кабінеті. Прошу до столу, панове. Антракт!

Акт другий

На сцені судове присутствіє в повному складі. Немає тільки Слуги. Усі мовчать. Мов зачаровані, втупилися у правий вхід. Пауза.

Нарешті, праві двері розчиняються, у спалахах відблисків під райську музику з'являється Слуга з золоченим фотелем перед собою, за ним – Микола І.

Бенкендорф. Панове офіцери!

Жандарми миттю становляться во фронт. За ними, посовавшись туди-сюди, як собачка перед тим, як присісти й зробити *roug le grand*, підіймається та випростується Сенковський. Булгарин, паралічем обмежений в демонстрації своїх вірнопідданих почуттів, теж намагається їх висловити. Непорушними залишаються тільки Головуючий та Опудало. Слуга ставить фотель на сцені, поруч із місцем свідка. Микола І, не знявши золотого вінка і шовкового білого хітона, зручно влаштується у фотелі.

Микола І. Бог мой! *Mon cher ami* Александр Христофорович, друг сердечний, вот где довелось увідеться! Садитесь, господа, чувствуйте себя вполне непринужденно.

Бенкендорф. Панове офіцери! (*Сідає першим*).

Микола І. Послушай-ка, Председательствующій! Я же понимаю, што без волі Небесного Самодержца (*тикає пальцем вгору*) нікто би тебе не позволіл устраївать здесь его шутовское представленіє да пересуживать рещонное

в своєю время моїмі молодцями-жандармами дело художника Шевченкі. Я же протів доброй шуткі нічого не імею. Сам, знаєш лі, в весьолоу мінутку на досуге любіл plais-
enter... Как ето?

Обвинувач. ...пошучивать, ваше велічество.

Микола І. Ну вот, дожил: полячишка мне руское слово подсказивает.

Головуючий (з повагою, м'яко). Ваша величносте, розмовляйте українською.

Микола І. Што?!

Головуючий. Розмовляйте українською мовою, ваша величносте. Ви ж відвідуєте курси українізації, хіба ні? Ще й додатковий вчитель до райського кола монархів був відряджений – і непоганий фахівець. Замість диплома показував тут нам перстень, отриманий від персидського шаха за те, що вчив його дітей французької.

Микола І. Вот ти о чьом. Да, поступалі такіе указанія Свише, помню. (*Підіймає очі догори, дивиться вельми неласково*). Когда я ещо бил на путі от подростковой нерешительности до убеждьонности, што усердіе всьо превозмагаєт, находіл я отраду в утвержденіі моего отца духовного, а он говоріл: «Неісповедімі путі Господні». Што і наблюдаєм, господа.

Головуючий. Ваша величносте, ви погано впливаєте на дисципліну колишніх ваших підданих. Ось уже навіть Булгарин насмілився проказати три російських слова. Та згляньтеся хоч би на ваших молодців-жандармів! Як швидко та весело вони навчилися розмовляти українською! Відповідаючи ж вам, будуть змушені порушити суворий наказ. Ваша величносте!

Микола І. Ладно. Однако скажи мне, Председательствующій, считаєш лі ти сам, што заставляють нас

говорить по-малоросійськи, как смєшних дураков Квітки, справедливо? Только чесно!

Головуючий. Справедливо, ваша величностє. Адже тисячі освічених українців, хотіли вони, чи не хотіли, але змушені були все життя розмовляти хто російською, хто польською, хто німецькою. З іншого ж боку... Коли немає справедливості на світі людському, хіба є сенс в існуванні справедливості абсолютної?

Микола І. Как ето – «немає на світі людському»? А справедливість моего монаршего суда? (*Бундючно, кризь зуби*). Хорошє, я спробиваю. О чьом то бїш я?

Голос із залу. Кат декабристів, мучитель Шевченка!

Обвинувач. Найпокірніше прошу дозволу нагадати вашій величності, що йшлося про державний злочин відомого Шевченка.

Захисник. Про причину, що через неї ви, ваша величностє, заборонили художнику Шевченку малювати.

О. Веніамін. Про непізнаванну, одначе же обов'язкову для християнина волю Божєства.

Бенкендорф (*м'яко*). Ваше величество, ви говорили, що не від того, щоб пожартувати.

Микола І. Тепер понятно. Спасібо, mon cher ami. Я просто хотел об'яснить, отчего я, від другіх всегда требовавший неуклонного соблюденія дісципліни і сам человек весьма дісциплінований, позволїл собі не з'явитися в судебное прїсутствїє вовремя. Тому була серйозна причина. (*Раптом відригує, і залом розноситься запах нектару найвищої якості*). Пардон, господа. Це, хї-хї, моя серйозна причина сама о собі заявила. Наступало время вечірньої роздачі нектару, і мені, коли б я задержался у вас, тоже, разумеється, прїнеслі би порцію к общему столу, да тільки я не пожелал, щоб она на столе без моего прїсмотра оставалась. Сашка Македонській

– такий шутник, вічно што-нібудь учудит з порцією от-сутствующого (ну, мало лі які причини бивають у че-ловека отойті від стола!), і мені не хотелося, панове, стать очередним об'єктом його острот. Человек ще моло-дой, з епохи нецивілізованої, дикарская енергія кіпіт, а делают йому нечего у нас (*софіт, що освітлює царя, починає часто мигати, а він продовжує іншим голосом*) в особливому готелі для VIP... Тьху ти чорт, в нашем рай-ському колі для монархів...

Обвинувач. Будь ласка, не турбуйтеся, ваша величносте: магнітні коливання, збурення в атмосферній електриці... Неподобство, зрозуміло, але ж буває.

Микола I (*підхоплює*). Буває, буває, к сожаленію. Бардак, господа! І даже к нам явівся було етакон дро-жащий призрак в чорній рамке (*обома руками показує розмір і форму рамки*). Маленький, ехидний, на лисую лісу похожий. Мій приятель здешній, король Фрідріх II, коли його увідал, від страху ледве в своєї качалке не опрокінувся. А призрак той вроді як речь говоріл, і на російському, знаєте лі, язике. Одет бил в партікулярное платье, в странном узеньком таком галстучке. Под моїм, говоріл, руководством Росія процвітаєт, однако демократію будєт неуклонно развівать. Поразітельно! Коль ти рускій царь із прекрасного сіяющего будущего Російської імперії, то почему ти, шельма, не в мундіре!

Обвинувач. В однострої, ваша величносте. Українською мовою краще говорити не «мундир», а «однострій».

Микола I (*повільно, ніби перевіряючи слово на смак*). Одно-строй. Красивое слово. І мої малоросіяне могут, как выясняется, полезную вещь придумать...

Головуючий (*з повагою, однак наполегливо*). Ваша величносте, на цьому судовому процесі вам було

поставлене Захисником запитання: чому на рішенні у справі Слов'янського товариства ви начертали резолюцію, яка забороняла художникові Шевченку малювати? Не вельми, зрозумійте нашу цікавість, це було очікувано.

Опудало жестом, що встиг вже набриднути глядачам, здіймає руки до неба.

Микола І. І што – я об'язан отвечать на все поставленніє здесь... питання?

Головуючий. Еге ж, повинні, ваша величносте. *(Шанобливо вказує пальцем угору)*.

Микола І. Хорошэ. Хотя ж чего хорошого? Я тогда оказался в положеніи, для мене, як для человека чести, прямо скажу, затруднительном. Про те, якое оскорбленіє було нанесено царствующему дому Шевченкой, мої генерали, небось, не посмелі тут рассказать?

Бенкендорф і Дубельт *(дуетом)*. Нікак нет, ваша імператорська величносте, не наважилися!

Микола І. Молодци, верні слуги. Так вот, Шевченко в спісках стіхотворного пасквіля под названієм «Сон» осмелілся висмеять і мене, і мою супругу, свою царичю-матусю (вот!). Ми описані на прийомі в Петергофе по случаю ежегодного праздника 1 іюля...

Обвинувач *(у фальшивому захваті)*. ...щорічного свята, заснованого вами в пам'ять дня шлюбу вашого з принцесою Шарлоттою Прусською, після переходу в православ'я – Олександрою Федорівною! Сугубе нахабство!

Микола І *(киває)*. Ну да. Мене он изобразил с похмеля, раздающего всем придворным плюхи і затрецини, а оні-де тільки счастліви і морди под мой кулак подставляют *(Бенкендорф і Дубельт переглядаються, письменники також – проміж собою, Куцинський і*

о. Веніамін потупилися), а дальше вообщє якийсь п'яний бред. Ну і Бог с ним, за себе я не в обідє. Однако же наглец посмєл коснуться грязним своїм язиком внєшності моєй супругі, посмєл посмєяться дажє над її нервним тиком! Це прі том, што моя Marie заболєла в роковой дєнь возмуцєнія 25 дєкабря 1825 года, коли переживала за мене і дєтєй. Вєдь неізнєстна була, останєтся лі жив муж єйю к вєчєру, і єй самой не отрубят лі голову, як Marie-Antuanette. Ну, а виходка Шевчєнки поставіла мене в дурацкєє положєніє. Коли б такєє сатірічєское нападєніє позволіл сєбє ровня мєні, європєйський какою король ілі там гєрцог, я би дал йому пощєчину, а він би уж рєшал, требовать лі по всєй формє сатісфакцію...

Захисник (*скоромовкою*). ... а щє війну нахабі можна об'явити.

Микола I (*тяжко вдивляється у Сенковського, витримує паузу*). Твоя, самозванний барон, вєсьолость в прісутствії царствующєй особи неумєстна. Тут я рєшаю, смєяться мєні ілі нєт, а вот когда від души расхочусь, тільки тогда дозволяється і тєбє подсюсюкнуть. А як? Фадєйка, покажи йому – як.

Обвинувач (*втягнувши голову в плєчі, обережно*). Хі-хі.

Микола I (*роздумливо*). Вот когда би хтось хотя би в гєнєральском чинє на такєє оскорблєніє отважился, я так і бить, позволіл би преданному слугє і надьожному чєловєку, князю Орлову, к примєру, или вон гєнералу Дубєльту дать подлєцу пощєчину і в видє ісклєчєнія позволіл би і на дуєль с ним вийті. Однако як поступить со штафіркой, какім-то там некласним (т'ьфу!) художніком, да єщє з крєпостних?

Бєнкєндорф. Та на нього кулі шкєда, ваша вєличніостє!

Обвинувач (*насмівшись*). У мішок безумця та й у трясовину!

Микола І (*відмахуючись від Булгарина*). Мені советовалі і в жолтий дом посадить. Еще чего! Послал я князя Орлова за конфіденціальною консультацією к історіку Погодіну: какиє, дескать, в Росії імеються прецеденти. Прецеденти оказались вродє Фадейкиного «в мешок да в омут»: кого сожгли публічно, хто голову на плахе потерял, хто безвестно сгинул. Прямо скажу, варварські прецеденти, меня, як отца своїх подданных і главу государства, основанного на строгом соблюденіи законов, просто огорчившие. Правда, еслі як на духу... (*замоває*).

А замоває Микола І, тому що в миготінні софітів у залі виникає Шевченкознавець. Вбігає на сцену і, ледве що не тикаючи ліктем у щоку здивованому Миколі І, починає чеканити доповідь.

Шевченкознавець. Товариші! Шевченко, геніальний син українського кріпосного селянства, зумів втілити його волелюбні думи та мрії у своїй ідейно і художньо досконалій поетичній творчості. Борець за соціальне визволення українського трудового народу, великий Кобзар був вірним учнем і одnodумцем російських революційних демократів – Белінського, Чернишевського, Добролюбова. Правильно сказав відомий радянський поет Дмитро Павличко, що Шевченко був предтечею Великої Жовтневої соціалістичної революції.

Раптом у залі та на сцені гасне світло. Коли вмикається звичайне освітлення, Шевченкознавця на сцені вже немає.

Микола І (*вкрай здивований*). Што ето било, господа? Александр Христофоровіч, потрудітесь доложить.

Бенкендорф (*непевним тоном*). Учені люде самі достеменно не знають, ваша величносте. Потойбічний світ, що в ньому нам з вами довелось опинитися після останніх у житті хвороб і утішливих для самолюбства похоронів, надто вже ефемерний та примарний. Говорили також про нетривкий склад ефіру, але цього я, пробачте, не зрозумів, у фізиці я профан... (*Пригадує, радісно*). Паралельно до сього нашого світу, тонкого і субтильного, продовжує існувати земне життя в усій його брутальності, і деякі образи з нього, завдяки збуренням у магнітному полі, проривають, говорячи фігурально, часові кордони.

Микола І. Благодарю, Александр Христофоровіч. Честно признаться, я етім безобразієм глибоко огорчен. О грубості земной жизни ви хороше сказали. Сколько сил я отдал Росії, питаюсь навести в ней порядок! Однако, отбивая с земной своей юдоли сюда, чувствовал я себя оскорблённым неблагодарностью подданных: несмотря на мої неусипные труди, невзірая на вседневные мої усілія... Особливо в Москві, в Кремле я ето чувствовал, будто снілося наяву: стою посереді корита з калужським тестом, отдаю пріказ, топаю ногою – так рядом з ботфортом моім качнулося, задрожало, а чуть подале і шевеленія нет! Што ж, думаю, як уйду від вас, хоть тогда, может статья, расскается, поймьоте, што билі недостойни такого государя, как я. (*Бенкендорфу*). Ти ридаеть, mon cher ami, не плач! Я не імел в віду тебѣ, потому што всегда видел в тебе родственную душу. (*Плачуть обидва*).

Головуючий. Заспокойтеся, ваша величносте. Чи не бажаєте води?

Микола І. (*Промокає очі хусточкою, потім розгортає її та голосно висякається*). Нет, благодарю. Невкусная здесь вода, никакая, будто прокіпяченая. І нектар приторний. Иногда вкусом напoминает Lakrima Kristi, однако нельзя же, панове, все время пить одно Lakrima Kristi! Чаял я хоть здесь найти покой і порядок, а і тут у Тебе (*дивиться вгору*), мій Боже, суцїй бардак. Ти хоть понимаєшь, там наверху, што еті електрически возмущения і шалости могут разрушить мойо последнее прибежище?

О. Веніамін (*дивиться на царя з жахом*). Ваша величносте, молю вас уклінно, не богохульствуйте! Краще вже повернемося до Шевченка.

Микола І. А што я такое говоріл о Шевченке?

Обвинувач. Про обрання для нього роду покарання, ваша величносте.

Микола І. О! Сгоряча, тільки узнав об оскорбленїї ім моєй супругі, я какой тільки справи не придумивал! Хотелoся мені отдать його в солдати, а едва обмундируют, тут же обвинить в государственном преступлении і гонять сквозь строй, поки не подойдет прямо под шпіцрутенами. Однако, поки шло следствие, я остыл. І мне понравилoся то решение дела, которое предложил генерал Дубельт. І в самом деле, армія могла сделать з нього настоящего человека, то есть офицера как человека наиболее совершенного – законопослушного, образованного, учтiвого і молодеваго. Малевать же я запретіл Шевченке по двум причинам, в обоїх случаях заботясь об його же благе. Стал би він малевать портретікі за деньгі, на прїварок к солдатскому раціону подрабативая, отвлекался би від обучения солдатской науке і оттянул би благотворное для себя производство в унтер-офіцерскїй чин. Це первый резон. Другий був посерьознее. Коль склонен Шевченко оказался

к пасквілям словесним, була опасність, што заперті йому пісать, так він приметься карікатури малевать. А нарісуєт карікатуру на начальство, на того же графа Перовського, которий в азіатській глуші вьол жизнь далеко не святую, доблядовался до того, што його метреса убіла утюгом горнічную, – вот солдату-художніку і смерть под шпіцрутенамі. Потому і запертіл.

Голос із залу. Ганьба! Смерть катам!

Опудало жестом, що вже остаточно набрид глядачам, здіймає руки до неба. Далі жести Опудала хай розставить режисер на свій розсуд.

Головуючий. Пане захиснику, чи маєте ще запитання до свідка?

Захисник. Маю, пане Головуючий, ще одне і останнє запитання. (*Відкашлюється, не відразу наважуючись*). Ваша величносте, чи зраджували ви вашій дружині, государині імператриці Олександрі Федорівні?

Микола I (*найжачившись*). Я што, і на ето обязан отвечать? Понятно. Хамство, Сенковській, беспардонное хамство ти собі позволяєшь. Недаром я всегда говоріл (вон Александр Христофоровіч знаєт), що вся ета полуобразованная обслуга – художнікі, пісателі, архітектори, актьори, полотьори – все оні должны знать своіо место. Вот був у нас толковий художнік з лейб-гвардії, Федотов, замечательно начинал, поки служил, а на гражданке, што ж в том удівительного, свіхнулся. Я бедолаге покровительствовал, і мені доставілі його рисунки, сделание уже в жолтом доме. Там він мене веліканом іобразіл, в лупу рассматривающим його, нічтожную букашку... Так я подумал: безумець, а мисліт правильно.

Головуючий (*з недоречною роздратованістю*). Ваша величносте!

Микола І. Да, я отвечу, отвечу... (*Раптом заспокоюється, продовжує легким світським тоном*). Да, ізменял. Конечно же, ізменял. Об етом, впрочем, многие знали. В своєю оправданіє могу сказать, што я ніразу не оскорблїл свою дорожую супругу, заводя собі постійную метресу з придворной знатї, як поступал, наприклад, мій блаженной пам'ятї нещасний отец. По мелочам всьо больше, мимолотно, не нанося ущерба государственним делам і супружеским узам, срывал я цветы удовольствїй.

Судді слухають, роззявивши рота.

Захисник. Зради вашї дружинї, ваша величносте, чи не були пов'язанї з хворобами та природним... гм... старінням імператриці?

Микола І. А як ти думал? Конечно. Все знают, що мужья стареются медленнее своїх жон, і што-то я не слыхал, щоб кто-нібудь з вас, панове, пожаловался на сей каприз прїроды. А во менї дами находїлі... Дайте прїпомнїть... (*мрійливо*) внушительную і величественную красоту, величавую осанку, строгую правильность олімпійського профїля, властний погляд і даже улыбку снисходящего к нїм Юпитера. А што сплетнїчають про мене, будто я развращал і після прїстраївал за муж девїц-інстїтуток, так ето еще вопрос, хто кого развращал, я їх – ілі онї меня. Екіє вострушкі! Девочки з младших классов билї в меня поголовно влюблени, і еслі кака-я-нібудь выпускница отпраляла менї billet-douceur, надушенную запїсочку, то уж, поверьте, знала, що делает, і була уверена, що вместе с будущим мужем займьот тьоплое местечко прї дворе. Вот так, господа.

О. Веніамін (*у захватї, з жахом*). І тако ізяцно признатися в порушеннї сьомої заповідї! О, се чоловік!

Головуючий (*стрихнувшись*). Спасибі, ваша величносте. Пане Обвинувачу, чи маєте ви запитання до свідка?

Обвинувач. Всепідданіше не маю.

Головуючий. Дякую вам, ваша величносте, ще раз дякую за відвертість і неоціниму допомогу відправленню правосуддя. Ви вільні, ваша величносте.

Микола І. А які там у тебе слідуючі пункти обвиненія?

Головуючий. Безбожіє, а потім розпуста, ваша величносте.

Микола І. Знаєш, а я, пожалуй, останусь, посіжу. Развлеченій-то у нас в раю – раз, два і обчолся. Тільки ти постав першою розпусту, а с безбожія, колі наскучит, я і сам уйду.

Головуючий. Покиньте зал суду, ваша величносте. Таке правило.

Микола І. Послушай, я вель всьо время к тебе при-смаатриваюсь. Зачем ти напяліл трагіческую маску? Ти кто – актюрішка? Думал я, што Щепкін – так ти слішком молод для него. Ти – Каратигін? Кто из ніх – Михайла ілі Петр? І ти полагаеш, што здесь я тебе не достану?

Головуючий (*кратко*). Уже досталі, ваша величносте. Федір, перенеси фотель государя імператора до партеру, у перший ряд. Так зручно? Пане Захиснику, чи бажаєте викликати наступного свідка?

Захисник. Маю таке бажання. Прошу викликати президента Імператорської Академії мистецтв її високість велику княгиню Марію Миколаївну.

Головуючий. Викликається до судового присутствія...

У залі раптовий шум. Двері з раю так і не відчиняються, зате із залу, відштовхнувши на шляху Слугу, що намагався йому перешкодити, на сцену проривається Драгоманов.

Драгоманов (*захекавшись після метушні*). Це китайська комедія якась, а не суд. Як за життя перебували під ярмом, так і після смерті ніякої демократії нема...

Бенкендорф (*холодно*). Чи це не ви, милостивий государю, дозволяли собі всякі нечемні викрики із залу?

Драгоманов. Інколи я, а інколи й не я. У залі багато українських патріотів, тільки, як завжди, домовитися між собою не можуть.

Голос із залу. Космополіте! Зраднику української нації! Москвофіле! Обрусителю!

Драгоманов. Чули? Ось і мені дісталося...

Кудинський. Пане Головуючий, та женіть ви молодчика в шию!

Обвинувач (*зацікавлено*). А хто ви такий?

Драгоманов. Добре, я представляюсь. Михайло Драгоманов, етнограф, публіцист, сумний для мене момент зустрів професором Софійського університету в Болгарії.

Бенкендорф. У Болгарії – університет? Під турком? Проженіть його – це явний самозванець.

Драгоманов. Осмілюся нагадати вам, генерале, що ваш цар, який отам у партері розвалився, він, справді, заради сумнівної слави поліцеймейстера Європи відмовився від історичних традицій Росії, зрадив наших братів, православних слов'ян. Однак після смерті цього тирана Росія прокинулася від сну і кров'ю росіян, українців та інших народів імперії звільнила південних слов'ян від мусульманського ярма...

Бенкендорф (*Підскакує на рівні ноги*). Чи вдалося висадити десант у Константинополі?

О. Веніамін. А хто тепер владики київський?

Головуючий. Тихо! Усім мовчати! Панове, всім вам, а вам, пане Драгоманов, першою чергою, нагадую

сувору заборону згадувати про сконання когось із присутніх і – це ще важливіше – переконливо прошу мовчати про всі події, що відбулися після оселення в пеклі та в раї душ, що там нині перебувають. Усе це дуже небезпечно, бо може зруйнувати стіни нашого хиткого світу. Академіку Якобі, вельмишановний Борисе Семеновичу, дайте, будь ласка, довідку. Адже ми у фізиці невігласи.

Якобі. *(Підіймається в залі під променем софїту. Говорить із сильним німецьким акцентом)*. У такій науці, як фізика, ми всі тут невігласи, пане Головуючий. Спостерігаємо явища, пояснити їх не можемо, але іноді вдається виміряти їх фізичні характеристики. Ось перед вами, панове, мій удосконалений вольт-агометр. *(З натугою підіймає над головою прилад дикого вигляду)*. Під час забороненої, злочинної балаканини, про тему якої ви, пане Головуючий, нам нагадали, показання приладу різко змінюються, відбиваючи відповідні коливання магнітних та електричних полів. І при цьому справді відбуваються прориви часових оболонок, і ми чуємо й бачимо вражаючі речі – от як сьогодні. У себе в лабораторії я приєднав до цього приладу тонку мембрану, і вона видає іноді дивні повідомлення, як наприклад: «Ти де? Зв'якні мені на городський». Досі прориви в часі самі собою закривалися, проте хто знає, що чекає на нас у майбутньому?

Драгоманов. Та що ж я – ворог собі? Мовчу.

Головуючий. Мені тут пропонували вас виставити, пане Драгоманов, але ж я так само, як інші члени суду, маю право викликати свідків. Говоріть.

Драгоманов *(дещо вибитий з колії)*. І буду! Шевченко справді був непримиренним антимонархістом, але хто ж тепер вважає це за злочин? Є ж така країна, і величезна, З'єднані Держави Америки, а в ній мешканці, як не дивно, усі поспіль антимонархісти. В Європі маємо

Швейцарію, республіку з незапам'ятних часів; нарешті, на наших очах Франція... Пробачте, мовчу. Так, я згоден, у поезіях своїх Шевченко без усякого респекту лаяв монархів давнини та деяких російських царів минулого, натяками засуджував і свого тодішнього государя – але хіба це карний злочин? А коли переходив при цьому іноді межі доброго смаку, так це біда його, а не вина.

Голоси із залу. Ганьба! Шевченко – твій бог, Україно!

Драгоманов *(не звертаючи уваги)*. Навіть за жорстокими законами Російської імперії Шевченко міг бути засуджений не за антимонархічні погляди, а за спробу втілити їх у життя, щоб знищити монархію в Росії і допомогтися відокремлення України. Що такої провинності за ним не знайшлося, встановили, як ми тут усі чули, самі слідчі Третього відділення. Навіщо ж я тоді на сцену видерся? А щоб довести, що добродушний Тарас Григорович і не був ніяким революціонером. Коли він приїхав 1859 року до Києва, і не надумався навіть зібрати студентів, виступити перед ними. Я сам тоді вчився в Університеті святого Володимира, у нас там були студентські гуртки – і доволі радикальні, недарма ж наступного року дванадцять моїх товаришів опинилися у фортеці за приналежність до харківського таємного політичного товариства. І ми самі навіть не почулися, щоб із славнозвісним Шевченком зустрітися. Тому що така в нашого славного поета була репутація – якраз не революціонера, а ми тоді всі були здвигнуті на звільненні кріпаків і на всесвітній свободі. Та й відомі нам були його заняття там, у хаті на Пріорці, де він поселився, наше світило. Жартував із старими, грав із малими, проживав життя видимо безцільно, день да ночь, суткі прочь. Чи такою мала бути поведінка революціонера? Тож про яку державну зраду мова? Дякую за увагу.

Головуючий. Чи мають добродії Обвинувач і Захисник запитання до мого свідка? Ні? Дякую вам, пане Драгоманов, ви вільні.

Драгоманов. Чим і щасливий. *(Нагородивши зверхнім поглядом жандармів, залишає сцену)*.

Головуючий. Що ж, можемо з цього пункту переходити до змагання сторін. Ваше слово, пане Обвинувачу.

Обвинувач. Ваша величносте, пане Головуючий, святий отче, ваші превосходительства! Шевченко, і це безсумнівно, винуватий у державній зраді. Його нещастя в тому, що належить до малої, поневоленої, а через те малокультурної народності. Сучасний світ розділений між націями сильнішими, найбільш благополучними та жорстокими – але й більш культурними. Часи, коли півсвіту могли захопити дикуни Атілла або Чингізхан, минулися. Тепер сильна нація виступає у світі не тільки як завойовник, поневолювач і колонізатор, але водночас як цивілізатор і культуртрегер. Англійський джентльмен тепер і розриває бунтівників-індусів пострілами з гармат, і проводить в їх диких джунглях залізницю. У світовій культурі, у світовій літературі такі ж самі стосунки. Вихідці з бідних і слабих народностей змушені або залишатися в рідному культурному середовищі, щоби складати пісеньки, цікаві хіба що односільчанам, або долучатися до культури нації-поневолювача, нації могутньої і з багатою книготоргівлею, здатною дати письменникові і журналісту можливість заробити на французьку булку з маслом. Усі знають, що сер Вальтер Скотт був шотландець, а якою мовою він написав свої прославлені на весь світ історичні романи, що його казково збагатили? Отож, панове, що англійською.

Голос із залу. Scott і значить «шотландець».

Голос із залу. І скотина, бо продався англійцям.

Обвинувач. Звинувачений Шевченко спочатку

зайнявся малюванням, де названа мною дилема є не такою гострою, тому що в цивілізованому світі мова живопису є принципово космополітичною. Однак лихий його поплутав пописувати малоросійські вірші. Я, панове, нічого проти малоросів не маю, жодної каменюки за пазухою. Мені, щиро кажучи, навіть імпонують хохли – їхня гостинність, їхній м'який гумор, а малоруські дівчата, кому вони можуть не сподобатися? – з їх яскравою, подібною до італійок, зовнішністю, такі співучі, відкриті та палкі!

Захисник (*сміється*). Зупинись, Фадею: другий удар позбавить тебе ще й язика!

Головуючий. Одначе.

Микола І (*освітлюється софітом*). Шуткі в сторону, господа. Хохли при должном воспитанії і руководстве – кращіє в Російській армії унтер-офіцери.

Обвинувач. Так точно, ваша величносте. У Шевченка не було ні потрібного виховання, ні серйозної школи. Ну, проявилася в тебе здібність мережати вірші, так пиши їх загальноросійською мовою, стежку прокладено: Капніст, Гребінка, Кукольник. Гоголь, нарешті. Ні, справді, чому було б йому не піти розумним шляхом земляка свого Гоголя? Той на початку своєї літературної кар'єри поексплуатував колорит українського побуту й української історії, щоб збагатити російську прозу новими екзотичними барвами, а з останніх, зрілих його творів читач і здогадатися не міг би, що він малорос.

Головуючий (*байдужим тоном*). Звинувачений любив творчість Гоголя, серед перших надрукованих його поезій є панегірик Гоголеві. Та й писати малоросійські вірші, пане Обвинувачу, це ще не злочин.

Захисник. Хіба що проти доброго смаку, пане Головуючий.

Обвинувач. А я наполягаю, що для Шевченки вони були небезпечні, ті вірші, тому що призвели його насамкінець до державного злочину. Уже використання в них малоросійської мови виявилось для нещасного дуже шкідливим. Ось інший український патріот, щойно згаданий мною Капніст ще за життя Катерини II образився на указ вашої вінценосної бабусі, ваша величносте, про прикріплення селян до поміщицьких земель у Київському, Чернігівському і Новгород-Сіверському намісництвах. Образився і написав сатиричну «Оду на рабство», яку наважився надрукувати лише на початку нашого століття. Складена і надрукована російською мовою, ця ода стала пам'яткою раннього російського лібералізму – і тільки, на розвиток же абсурдного українського сепаратизму не вплинула аж ніяк, і вплинути не могла. Шевченко ж написав свій крамольний пасквіль «Сон» малоросійською мовою – і ті ж факти та образи, що в Капніста, зазвучали по-бунтарському й злочинно. Фатального значення набула й та обставина, що, пишучи по-малоросійському, Шевченко вимушений був рухатися протореним у малоросійській літературі шляхом, а вона, в основному, блазенська: літератори насміхаються над характером і комічними звичаями свого простолюду, над власною дикістю і провінційністю. Почитайте кращого малоросійського письменника, Грицька Основ'яненка – животики надірвете! Ось наш піїт і пішов зубоскалити – спочатку над собою (він там, коли не помиляюся, обзиває себе юродивим і п'яницею), а потім не може зупинитися і в такому ж блазенському тоні починає описувати навіть і... Ну, ви пам'ятаєте, про кого йдеться. Помилуйте, я зовсім не бажаю його, Шевченку,

виправдовувати, я стверджую, що його підвело до державного злочину не що інше, як захоплення малоросійським віршеплетством. Пасічник Рудий Панько заходився п'яткати про осіб, для нього недоторканих – тож чи варто дивуватися, що був за те взятий на цугундер? Стосовно ж наявності в поступках Шевченки складу злочину моя орієнтація не змінилася. Що ж до покарання, призначеного поетові-невдасі його величністю, то я не певний, що ми, його піддані, вправі обговорювати це питання, тим паче у відкритому судовому засіданні, а не за мадерою і з чубуками в надійно зачиненому кабінеті. Ваша величносте, ваші превосходительства, пане Головуючий, отче святий! Я закінчив.

Захисник. Браво! Жаль тільки, що наодинці... *(Витримує паузу. Члени судового присутствія не знають, як реагувати. Обвинувач знизує плечима)*. Панове! За красномовством приятеля мого Фадея звичайно не приховується ніякої ідеї, або ж ідея легко прочитується, але ж до того банальна, що викликає нудоту. Ну, хіба варто було, наприклад, вимучувати грубезний роман, аби у фіналі доводити, що красти недобре? Це мало б якийсь сенс лише в тому випадку, коли б автор переконував у цьому себе самого. Проте сьогодні мій опонент сам себе переплюнув, і деякі мої думки навіть випередив, тільки обернені вони в нього догори ногами. Адже, панове, я теж хотів почати з комічного характеру малоруського письменництва, і саме з нього вивести згубний для автора замисел сатири «Сон». Я її, зрозуміло, читав, у тебе ж, Фадею, взявши переписати.

Обвинувач. Брешеш! Це підлий наклеп!

Захисник. Погоджуюся, що це зображення п'яного сну і що передусім віршотворець висміює самого себе. Хотів би, проте, пояснити, що в світовій

літературі жанр літературного «сну» передбачає насамперед сатиру літературну, тобто естетичну, а не політичну. Якщо ж з цієї позиції придивитися до опусу Шевченки, ми побачимо, що висміює він не Петра І, а «Мідного вершника», у нашому холодному кліматі одягнутого розумником Фальконетом у легку античну туніку. Що ж до змалювання тодішнього російського царствующого подружжя, то всі ви помітили, що государ імператор Микола Павлович на своє власне зображення Шевченкой якраз і не образився. І справді, на що було ображатися? Адже малоросійський пііт, використовуючи звичайні засоби блазенської малоросійської поезії (Фадей тут правий!), показав той же священний трепет підданого перед особою грізного, але справедливого государя, що його безумний Федотов передав у згаданому вінценосним свідком малюнку. І не саму Олександрю Федорівну осміював він, а підлабузників-віршеплетів, що оспівували її як богиню. А в тому не тільки всяка одописна дрібнота відзначалась, але ж і Жуковський назвав Олександрю Федорівну «гением дивной красоты». Далі ми бачимо, що хвороблива зовнішність імператриці викликає в недоладного пііти наївну жалість, і він звертається до неї зі словами «лишенько з тобою» – і, панове, з тими ж словами звертається, як раніше в сенсаційній поемі до своєї улюбленої героїні – селянської дівки Катерини, що народила байстрюка. Ну, а стосовно контрасту між моложавим і грізним самодержцем і його млявою, хворою дружиною, то в цьому Шевченко проявив, як і намагався я показати своїми нескромними запитаннями до государя імператора Миколи Павловича, свою чоловічу солідарність. Нахабство з його боку, панове, але ж вірнопіддане нахабство!

У залі аплодисменти, крики «Ганьба!».

Микола І. Фігляр! Погляді, mon cher ami, какую подлюю і коварную гадіну пригрели ми у себя на груді!

Захисник. Юпітере, ти сердишся – отже, ти не правий! Хотів я сказати й про прокляття, що його сам, добровільно, приймає на себе письменник, коли наважується творити мовою народу малоцивілізованого – і замкненого в складі держави, утвореної народом щасливішим щодо державного будівництва. Щоправда, наш скромняга Фадей не наважився звернутися до власного досвіду поляка, що зробив собі гучне ім'я в російській літературі, але я йому в тому наслідувати не стану. Панове, мені сором пригадати, скільки було в мене передплатників, коли я спробував видавати польською мовою часопис «Balamut». А ось наклад «Бібліотеки для читання» я зробив фантастичним – без малого 15 000 примірників, типографії не встигали їх друкувати! Є в мене й таке уточнення. Напівшановний наш Обвинувач не захотів згадати, а може, просто забув, що звинувачений Шевченко насправді пробував писати й російською мовою, от тільки в нього не дуже добре виходило. Шевченко, як потім виявилось, у солдатчині примудрився накатати цілий портфель російських повістей і, не звільнившись ще, намагався через своїх друзів і покровителів ці повісті пристроїти в петербурзьких та московських часописах.

Дубельт (*освітлюється на приставному стільці*). Показання пана Сенковського підтверджую. Старику Аксакову Шевченко писав, що однією з цих повістей «хоче дебютувати в російській літературі». А ви, Йосипе Івановичу, обережніше з російським царем.

Захисник (*його несе*). З ним, чи що? По-вашому, генерале, це російський цар? Російський цар зараз у своєму Зимовому палаці. А що з такими Карлами Івано-

вичами відбувається на тутешньому світі, почитайте у Лукіана. Не читали? Грецьку знати треба.

Дубельт з тонкою, іронічною посмішкою розводить руками.

Куцинський (*побагровівши*). Цить, ляска сволото недобита!

Головуючий (*м'яко, наскільки це можливо через рупор*). Панове, заспокойтеся. Повернемося до звинуваченого. Отож, ви, пане Захиснику, стверджуєте, що Шевченко теж був не від того, щоб підзаробити собі грошенят на величезному російському книжковому ринку?

Захисник. Так, але видавці часописів не побажали зв'язуватися. Бо видавець, панове, воліє надрукувати сіренький опус автора вже відомого, аніж такий же дебютанта. Тому що твір відомого письменника будь-якої якості є фірмовим товаром, а дебютанта – це кіт у мішку. Та й хіба було через що ризикувати? А ризик був неабиякий: Шевченко підписував повісті «Кобзар Дармограй» – псевдонім прозорий, а йому не було дозволено не те що друкуватися – писати. Коли б переслав Шевченко мені, я б теж не надрукував. А потім, по приїзді до Петербурга, він раптом перестав повісті просувати.

Головуючий. Пане Захиснику, переходьте до висновків.

Захисник. Та які ж тут ще можуть бути висновки? Гарний з Шевченка малоросійський поет чи поганий, це не має значення. Тисячі людей тоді ненавиділи та лаяли уряд, але запані були оцими от, у блакитних одностроях, одиниці, і Шевченко один із тих, кому жахливо не поталанило. Вони за всіх нас, людей мислячих, але боязких, там, у засланні або в солдатчині, відстраждали. А мучили їх несправедливо. За законами

загальнолюдськими світський суд не вправі карати людину за її думки, а поняття державної зради передбачає дії. Шевченко невинен!

Аплодисменти. Крики: «Слава!», «Хай живе Шевченко!». Засідателі тим часом активно перешіптуються.

Головуючий. Переходимо до другого пункту звинувачення. І що там у нас, пане Обвинувачу?

Обвинувач (*із задоволенням*). Розпуста, панове. Я радо висуваю і готовий підтримати це звинувачення, тому що стосовно цих справ у кожного рильце в пушку. А коли богемний холостяк на кшталт Шевченки так і не одружується в свої сорок сім, – значить, за ним накопилось сті-і-ільки грішків... Ого-го, на сім процесів вистачить.

Головуючий (*знижує плечима*). Не будемо забігати наперед. Кого бажаєте викликати свідком, Фадею Венедиктовичу?

Обвинувач (*хтиво посміхаючись*). Кого ж викликати, як не Адольфінку? Ця хвойда всіх знає, всіх сповідувала, а її саму хто ж тут не пам'ятає?

О. Веніамін. Панове, я вимагаю поваги...

Головуючий. Свідком звинувачення викликається мадам Адольфіна... Та хай вже, прізвище своє сама скаже... А хто ще не второпав, вона утримувала вільний дім на Морській.

О. Веніамін. Я вимагаю поваги до священного таїнства сповіді!

Його ніхто не слухає. Тому що вибухнув скандал. Вихід із залу ліворуч із гуркотом розчиняється, звідти вириваються язики червоного полум'я, скиглення, вереск і крик, що перекриваються важким роком. Немов виштовхнута цими звуками, до залу влітає Адольфінка – дама середніх літ, жахливо намазюкана і в кричущому яскраво-зеленому

платті, однак із слідами булої неабиякої визивної краси. Втім, залишки цієї краси важко розгледіти в Адольфінці, напівобгорілій, точніше, обгорілій з правого боку. Вся вона праворуч чорно-червона, волосся праворуч вигоріло, праве око витекло від жару й хитається на ниточці. Продовжуючи верещати, заплигує на сцену. За нею женеться через зал і наздоганяє її на сцені ще одна дама середніх літ, у червоному платті, знову-таки жахливому, на голові в неї топорищем уперед стирчить сокира, уся вона – від талії і нижче – у чорній блискучій смолі. Ця шкутильгає нерівно, тому що лівим своїм черевиком на високому каблучі все силується врізати першій дамі по голові. На сцені дами зчіпляються, намагаючись кóпнути одна одну ногою й поливаючи одна одну лайкою не менше ніж трьома мовами.

О. Веніамін ховається під стіл. Бенкендорф не звертає на бійку уваги, Дубельт і Сенковський гогочуть, Булгарин гидливо морщиться.

Куцинський *(кричить у звичайній своїй фельдфебельській манері)*. Відставити! Припинити! Цить, потаскухи!

Головуючий *(трохи неочікувано вторить Куцинському)*. Мадам! Мадам Гільде! До тебе звертаюся, заядла ти дівко! Облиш її! Обом умитися, причесатися, перев'язку зробити! Обидві геть! Причепуритися, перед судом з'явитися у пристойному вигляді! Усе! В судовому засіданні оголошується перерва, панове. Антракт!

Акт третій

На сцені ті ж персонажі, що були на початку перших двох актів. Слуга керує солдатами слабосильної команди, які спускають, щоб повис над столом, білий екран у поганого смаку золоченій рамі з завитушками.

Слуга. Отак добре, хлопці.

Головуючий (*зично, але беззлобно*). Мадам Адольфіно, прошу.

Зі звичними світловими й звуковими ефектами з двері ліворуч вилітає, немов випихнута в спину, Адольфінка, потроху гальмує, тож на сцену входить уже доволі манерною ходюю. Правий, пошкоджений бік плаття грубо, величезними стібками, заплатано жовтими і голубими латками, праву щоку запудрено, праве око прикрито чорною піратською пов'язкою. Пов'язку, наскільки це можливо, приховано опущеними хвацьки полями немислимого капелюшка, про що мадам забуває, коли знімає капелюшок, щоб ним граціозно обмахуватися.

Головуючий (*фамільярно*). Чого це ви там не поділили?

Адольфінка (*примирливо*). Невеличка сутичка. Булькаємо ми з цією нижегородською бандершею в одному казані, так вона здуру приревнувала мене до Велиала Вельзевуловича...

О. Веніамін (*хреститься*). Господи, ізбаві мя од лукавого...

Дубельт (*стурбовано*). До кого приревнувала?

Адольфінка (*вертить головою, знаходить Дубельта в партері*). О, які люде! Їх превосходительство Леонтій Васильович своєю персоною в наших спекотних палестинах! Чую знайомий голос, а в райському вінці не впізнала відразу! Я кажу, до Веліала Вельзевуловича приревнувала мене ця дурна провінційна лахудра, до біса, що під наш казан дрова підкладає. Неначе одного чорта на двох курв не вистачить! Тож я й примудрилася її до сусідньої бочки, із смолою, вткнути, а вона, виплигнувши, немов та ракета, мене, варто було трохи відволіктися, засунула у вогонь правим боком. Тільки-но змикитила, як мені вирватися, раптом чую: мене на вихід...

Головуючий. Вас викликано у справі художника Шевченка як свідка звинувачення.

Адольфінка. А що бідоласі шиють цього разу?

Головуючий. Державну зраду...

Адольфінка (*верещить*). Не знаю нічого! І від клієнтів за вашою парафією, Леонтію Васильовичу, ані слова не чула, от хрест святий!

О. Веніамін (*несміливо*). Я вимагаю поваги до імені древа, на коєм розп'ятий був...

Головуючий. Зраду вже розглянули, Дуняшо, тож не бійся. Залишилися безбожжя і розпушта.

Адольфінка (*міркуючи*). Ага. А ви, маско, чому від мене сховались? О, я завжди відчуваю кожного із своїх чоловіків. Та побий мене грім! Це ви, моє єдине в житті кохання, чоловічино, від якого я завсіди в колінках слабіла? Ваша світлість, князюшко... Невже й справді ви?

Головуючий. Ви помилилися, мадам. Ваші запитання, пане Обвинувачу.

Обвинувач. А чи бував у вашому... е-е-е... закладі звинувачений Шевченко? І в яких цілях?

Адольфінка. Бував, не стану відмовлятися, а в яких цілях, доповім. Ви ж ото самі, Фадею Венедиктовичу, до нас вчашали, щоб вивчати моральне зубожіння столичної публіки, а бідний Шевченко бував у тих же цілях, в яких усі інші пани бували. То єсть, в молодості, як і вся молодіж, більше погуляти на свободі, випити, поспівати та попустувати з веселими мамзелями, тому що наодинці юнаки мамзелей, як водиться, спочатку побоюються.

Захисник (*розважаючись*). De situ, значиться, тоді не був спійманий. Адольфінка в нас, панове, відомий мораліст і психолог.

Адольфінка. Ой, звиняюсь, відразу і не впізнала вас, люб'язніший Йосипе Івановичу – отже, розбагатієте ще більше! Як споганіли, одначе – просто жах!

Захисник (*весело*). Що поробиш, перетрудився я, Адольфіно Батьківно, перетрудився.

Адольфінка. А в мене на канапі, Йосипе Івановичу, даруйте на слові, так більше відпочивали. Втім, їх світлість замасковані мене через трубу про Шевченку запитували. Надовго він щез, бідолашний, а коли повернувся зі своєї солдатчини, приходив з приятелями добре під шофе.

Обвинувач. Чи проявляв Шевченко під час відвідувань вашого борделя якусь особливу свою розпусність, особливий цинізм?

Адольфінка (*зажурившись у російській народній манері, кулачком спочатку сунулась до правої щоки, потім підперла здорову ліву*). Ех ви, Фадею Венедиктовичу, що ж ви запитання такі недоладні ставите? Чому не боїтесь, що мене і про ваші, дослідника пітерського морального занепаду, про особливі пунктики можуть допитати? А Шевченко... Його якраз всі мамзелі любили за веселу, легку його натуру, а ви, Фадею Венедиктови-

чу, вивчивши звичаї розпусників, напевно, вже знаєте, що тих, з особливим цинізмом, дівки якраз хіба що терплять за великі їх гроші. А я тоді, в молоді наші літа, взагалі відчула таку ніжну прихильність до Тараса, що не раз відкривала йому кредит на портер або мадеру. Щоправда, він завжди повертав боржок – і з лихвою, а сам тут же знову в нас загулював. І хоч з вигляду ніяк не походив хлопець на гусара, легкість грошова у нього була чисто гусарська, ніде правди діти. А як повернувся до Пітера старим і життям побитим, зустрілись ми, неначе давні друзі, зі сльозами.

Головуючий. Чи маєте ще запитання до свідка, пане Обвинувачу?

Обвинувач *(сховавши голову в плечі)*. Розпусну цю дівку допитувати – тільки самому бруднитися. Не маю.

Головуючий. А у вас є запитання, пане захиснику?

Захисник *(посміхаючись)*. Навіщо мені й запитувати? Адольфінка, вона ж Дуняша, радість наша, сама чудово захистила Шевченку.

Адольфінка *(натхненно)*. А хто ж його ще захищить, добру людину? Навіть ота тварюка безмозка, ви її бачили, панове – німецька дешевка із сокирою в черепі, і та в добру хвилинку... Не завжди ж ми з нею в контрах, в одному казані як-не-як варимося, іноді доводиться й погомоніти по-сусідськи... Так от навіть ця Гільдуха, розпутна сучка, що за полушку удавитися, а за копійку... *(оглядається, стримує себе)*... і от навіть Гільдуха, з її котячими мізками, відгукувалася про художника Шевченка з великою похвалою.

Обвинувач *(оживляючись)*. Прошу викликати до суду поіменовану Гільдуху. Вона далеко забігти не могла.

Головуючий *(посміюючись, що дивно прозвучало крізь маску і рупор)*. Федоре, приведи мадам Гільде, вона

й насправді десь неподалік. А ви, madame Адольфіно, вільні. І перечекайте краще в залі, поки доставлять наступного свідка.

Слуга з опаскою відчиняє двері ліворуч і тут же із зойком вилітає. За ним, лущуючи кулачком по згорбленій спині, женеться м-ме Гільде. Слуга ховається за Бенкендорфа, м-ме Гільде зупиняється на авансцені, озираючись. Сокиру, що сторчить з її голови, закамфльовано фіолетовою напівпрозорою ганчіркою, через що голова бандерші нагадує тепер носорогову.

М-ме Гільде (з твердим німецьким акцентом). Я тут опят. Чого нада?

Обвинувач. Ти утримувала бордель у Нижньому Новгороді, це правда?

М-ме Гільде (твердо). Усякий російський хам намагаться оскорбит чесну остзейську дівчину. Я приїхала в Росія зароботат гроші на посаг. Мій наречений Ганс Гермудейнахер обіцяв очікуват на мене в Ревель десять літ, поки я перебуват в Москві, у готель «Не минай», але мені довелося затримат себе в Росія. Жал, жал! Абер з'явився шанс почат у Ніжній Новгород свій приватний справа, пансіон для незамужніх дівиці, і заробит ще трохи. Акціонер один Волзького пароплавства пропонуват, у котрий імеються добрі друзі в головних чинах нижегородська поліція.

У залі сміх, шум.

Головуючий (з певним умислом, суворо). Тихо! Madame Гільде, ви залучені Обвинувачем до судового процесу у справі художника Шевченка...

М-ме Гільде (після раптового оглушливого виску кричить). Я не красти тих гроші, я дівиця чесна, остзейська! Я фройляйн Хільда Шмідт! Це Нінелька – росій-

ський злодійка, вона їх зчупити у п'янений Шевченко. Я і не знать нічого тоді, я так сищику і сказат.

Обвинувач (*сіпнувшись*). Значить, ти підтверджуєш, що Шевченко відвідував твій бордель і, бувало, приходив п'яний?

М-те Гільде. А вони тільки п'яний до пансіон і приходит. Назююкатися де-небудь у гостях, на обід або Abendbrot... вечерея, і от – явлення Христа народу: «Приймайте гостя, мадам, я прийшов відпочити у ваш чарівний сімейство». І відпочиват на повний Rolle... котушка. Але я не знат, що у них Нінелька гроші поцупит, їй-богу, не знат!

Обвинувач (*суворо*). Ти, підстилко остзейська, не смій мені тут брехати! Збрешеш – суддя повелить тебе знову засунути до киплячої смоли, от тільки цього разу – головою твоєю тупою додолу! І не виймуть, поки я не накажу! А я не накажу, бо забуду. Відповідай, у чому проявляв Шевченко під час відвідувань твого борделя особливу свою розпусність, особливий цинізм?

М-те Гільде (*замислюється*). Ну, дещо особливе проявлят: спершу вони накинуться на дівиці, як моряк, що з плавання повернутя. Вони і бути таке ж щось, як і голодний моряк: десять літ прожит в пустині простим солдатом. Дівиця мой, Шарлотка, над ними, Тарас Григорович, Witze робит: а як йому, мовляв, верблюдиці сподобатися? А вони у відповідь також їй вставлят: «Верблюдиця? Та все єдино, що з тобою, Шарлотка, спати».

Обвинувач (*підскакує в фотелі*). Так ти свідчиш, що Шевченко признавався у грісі... як його... зоофілії?

О. Веніамін хреститься і бормотить молитву.

Захисник. Протестую, пане Головуючий! Чоловік жартував, відповівши на жарт бляхи, а йому бозна що намагаються приписати.

Головуючий (*швидко*). Протест прийнято. Є ще запитання, пане Обвинувачу?

Обвинувач. Ти ж ще не все, що знаєш про його, художника Шевченки, звички, сказала. Це ж правда, га? Не брехати мені тут!

М-те Гільде (*морщить лобик*). Звички? Ну, сигари палити, у салоні дихати не можна було. А... розуміти (*мерзенно посміхається*). Абер в хороший товариство таке не обговорюват.

Обвинувач. Викривай сміливо! Коли бовкнеш зайве, пан Головуючий тебе зупинить.

Головуючий (*киває*). Говоріть, що знаєте, madame Гільде.

М-те Гільде (*випалює*). Самі підтоптані, низенькі, лисенькі, а хотіти молоденьких. Якось, коли всі дівичці були зайняті, я благоволити (*потупилася кокетливо*) запропонуват Тарас Григорович свій компанія. А вони ледь не проковтнути сигару і говорити: «Накажіть краще, мадам, самовар поставити. А я ваш чарівний Лізетка дождусь, мені їй два словечка треба на вушко сказат».

Дубельт (*чомусь сидить уже за столом, поруч з Бенкендорфом*). Ну і що саме, моя мила, Шевченко їй сказав на вушко?

М-те Гільде (*винувато*). Звідки мені знат, ваше превосходительство? Лізетка спуститися в салон, асигнацію з панчоха достати, мені віддати – und all die любов. Молоденьких їм подай! А самі на добрих десять років бути старші за мене. Потім вони робит з себе посміховисько на весь der Stadt, тому що лицятися до мо-

лоденький актриска, шістнадцять літ. Свататся навіть. Мої дівиці над ними сміятся, і я решит nicht verbieten.

Голос із залу. Ганьба! Слава Шевченку!

Обвинувач. Слиш, ти, проститутко остзейська, дивитися мені в очі, відповідати чесно, не виляючи! Я знаю, що вам ті хлоп'ята, які в чоловічих замкнених товариствах сословіє Машек представляють, конкуренцію становлять і що вам, бляхам, про них, у всякому разі, відомо. Чи говорив Шевченко що-небудь у п'яному вигляді про свої з такими під час солдатської служби мерзенні злягання?

М-те Гільде (*замислюється глибоко, потім позіхає з полегшенням*). Я понят! Так ви це говорит про підори, ваше превосходительство?

О. Веніамін ошелешений, жандарми регочуть.

Захисник. Протестую, запитання не по суті справи! Ваше сіятельство, Олександрє Христофоровичу, просвітите мене, штафірку. Скажіть, оте явище, що про нього мова, двоякий гріх, у російських віддалених гарнізонах – чи звичайне діло?

Голос із залу. Та ще яке звичайне! Для цього використовуються барабанщики!

Бенкендорф (*утер сльози, посерйознішав*). Так, буває, Йосипе Івановичу, не стану приховувати. У в'язницях і на каторзі воно є справою звичайною, нам і такса відома, на диво мізерна, однак і в окремих батальйонах на туркестанському кордоні сіє зло майже невідворотне.

Головуючий (*швидко*). Дякую, ваше сіятельство. А вашу думку я зрозумів, пане Захиснику. Протест прийнятий. Ще є запитання, пане Обвинувачу?

Обвинувач. Та пішла вона...! (*Останнє слово вимовляє невиразно*).

Головуючий. А у вас знайдуться запитання до мадам Гільде, пане Захиснику?

Захисник *(весело)*. Як не знайтись? Знайдуться, знайдуться. А повідайте, мадам, докладно, як у вас в борделі обікрали Шевченка.

М-ме Гільде *(роздратовано)*. Так я же говорит, що не імет к тому ніякой відношеній!

Захисник *(так само весело)*. Ну зрозуміло, мадам. Я вас прошу викласти факти, тільки голі факти.

М-ме Гільде *(морщить лобик)*. Голі? Ну, може, і насправді *der Punkt ist*, вся річ у тім, що пан Шевченко бути з Нінелька голий? Я знат клієнти, котрих раніше вже обкрадати в бордель. Такий клієнт все з себе скидат, а на голий тіло сюртук надіват, щоб дівиця у нього портмоне і *Pariege* не витягти.

Захисник. По порядку, будь ласка.

М-ме Гільде. По порядку? Я понят. Пан Шевченко прийти, сильно насандалившись, з обіду в пана Шнейдерса і почали в салоні дівицям хвалитися, що вони отримали аванс 125 рублів сріблом за малюнок, що його зробити в два сеанси. І вони запитат жартома Лізетка, скільки їй потрібно сеансів розглядання стелі, щоб стільки заробит. Лізетка сміятися і відповідат, що частіше їй на спинку ліжка вилупляється доводиться, а хай краще Нінелька відповість на його запитання, вона грамотна і арифметику знає. Вони теж посміятися, ще пожартувати і розтягнутися прямо на дивані в *der Saal*. Вельми нецеремонно. Вони були бездомні в Нижньому, жили, де прийдеться, а спат після обід завжди лягати. Потім знову гулят у нас, а ніччю спати вже наверху, у Нінелька. *Am Morgen* спускається к чаю, ми всі сидіт по-сімейному, а він говорит: «У мене гроші поцупили, що вам показував, 125 карбованців. Віддайте, дівчата, по-хорошому». Дівиці в крик, що ні сном ні духом. Пан

Шевченко знайшов шапка, одягнут шуба, говорить: «Краще би по-хорошому. І чаю мені вашого, мадам, не треба».

А у них поліцмейстер бути кращий приятель. Назавтра і являтися від нього сищик-дока і давай в пансіоні все догори ногами підіймати, а всіх нас на вуха ставити. Я підмазати, він і пішов. Am Abend і пан Шевченко приходять, знову добряче-таки помолившись скляному богу. «Та дідько з ними, з грошима, – говорить. – Грошей я завжди знову зароблю, а де я ще в Нижньому таке чарівне сімейство знайти? Приймайте блудний син, мадам!» А куди я діватися?

Дубельт. Скажи, моя мила, а ось це *(показує у себе на голові)* звідки?

М-те Гільде *(падає перед столом навколішки, робить земний поклон, мало не стукнувши замаскованим топором по підлозі)*. Не прикажи казнит, ваше превосходительство! Сищику-доці я віддат червоненьку, так що довелося мені, як стала під Новий рік приходи-розходи підбиват, той хабар компенсуват. Розискат необхідно було, хто вкрати у художник. Виявлятися, що Нінелька поцупит вже ніччю, з сюртук. Я з неї вимогат півсотні на хабар і штраф за скверний поведінка, а вона мене в ажитації – колуном для дров, котрий швейцар наш забути біля печі на die Küche. Так і пропасти mein Geld, meine посаг. *(Перед тим, як піднятися з підлоги, відставляє зад.)*

Із залу несеться розбійницький свист.

Голос із залу. Гей, а чи це не тебе знімали на порнографічну фотокартку?

М-те Гільде *(із жахаючою кокетерією)*. Ви мене узнат по вираженіє лица?

Голос із залу. По виразу твоєї жопи, лахудро!

Головуючий. Прошу підвестися, мадам. Я так розумію, пане Захиснику, що свідка можна відпускати.

Захисник ствердно киває.

М-те Гільде (вже на краю сцени, вдивляючись у Головуючого, ніжно). О mein lieber Kapitän, невже ви думат, що зуміт сховатися від своя Хільда? Ви сховатися, тому що уплит і не повернутися, як обещаль? Я вже давно на вас не сердитися. Як окончит ця комедія, прошу вас відшукати мене: квартал Блудниць, сектор Бандерш, казан 58-А.

Головуючий (розводить руками). Мені жаль, їй-богу, але ви помилилися, мадам. Пане Захиснику, чи маєте ще свідків?

Захисник. Прошу викликати Михайла Лазаревського, управляючого справами графа Уварова, члена Санкт-Петербурзького цензурного комітету.

На сцену із залу підіймається Лазаревський.

Захисник. Ви належали до кола найближчих друзів академіка Шевченка, чи не так?

Лазаревський. Знаєте, я волів би, щоб ви ці слова не використовували. Який же з мене «найближчий друг»? У генія найближчих друзів не буває, а бувають помічники, ученики або шанувальники. Я був помічником, касиром, ще хіба що економом у найближчому оточенні цієї великої людини. Я намагався полегшити йому його солдатчину, потім збирав для нього гроші, турбувався, як міг, про лікування Тараса Григоровича.

Захисник. Чому це ви так переконані, що він був геній? Або ж... як ви сказали... велика людина? Адже такі ярлики наклеює тільки історія і на надгробні ка-

мені, як правило, вже вельми замшілі.

Лазаревський. Я б з вами не погодився, пане Сенковський. Ще за життя Гете і Байрона проникливі люди бачили їх геніальність, а історія підтвердила цю оцінку. Мені Бог дав дуже обмежені здібності, одначе, смію думати, естетичним чуттям і добрим смаком не обділив. Мені не хотілося б переходити на особистості, пане Сенковський, але все написане вами під ім'ям барона Брамбеуса (іноді це речі блискучі за задумкою і гострослів'ю) швидко забувається і вже, можна сказати, забуто. У мене зберігаються до кращих часів рукописи поетичних збірок Тараса Григоровича, і там є пізні вірші, які, напевно, випереджають поезію ХІХ століття, а можливо, прозирають і в ХХ-те.

Захисник (*зневажливо*). Ви, мабуть, із цих... із соціалістів, і думаєте, що Шевченко геній, тому що вийшов із простолюду?

Лазаревський. Ні, в жодному разі, пане Сенковський, в жодному разі. Хіба соціаліст подався б у цензори? А з якого стану нашого суспільства вийшов письменник, для мене значення не має. Он селянський поет Федір Слепушкін, обласканий свого часу імператором всеросійським, так і залишився селянином у своїх писаннях, а Тараса Григоровича в ті часи, коли я мав честь з ним познайомитися, хто насмівся б назвати мужиком?

Головуючий. Я насмілюся... нагадати, панове, про який пункт звинувачення йдеться.

Захисник. Так, так, звісно... Чи погодилися б ви, пане Лазаревський, із твердженням, що Шевченко був людиною розпусною?

Лазаревський. Ну зрозуміло ж, ні! (*Жандарми за судейським столом, посміхнувшись, переглядаються*). Людина творча виражається в творіннях своїх, а

творіння Тараса Григоровича, як словесні, так і в галузі зображальних мистецтв, відрізняються якнайвищою моральністю.

Захисник. У мене запитань більше немає.

Обвинувач (*засмучено*). У мене, здається, теж...

Дубельт. Зачекайте! Фадею Венедиктовичу, дозвольте вам допомогти... Скажіть, свідку, це правда, що коли Шевченку набридло продовжувати свій останній щоденник, він подарував його вам?

Лазаревський. Так, і з відповідним надписом.

Дубельт. Ви читали цей щоденник, правда?

Лазаревський (*спантеличено*). Аякже, читав, ваше превосходительство. Коли він мені подарований був, Шевченків щоденник, це ж розумілося само собою, що я отримав і дозвіл його прочитати – хіба ні?

Дубельт. Тоді дозвольте освідомитися про ваше враження від тієї сторінки нижегородських пригод Шевченки, де він розповідає, як, повернувшись вранці з борделя, дізнався, що вночі його безуспішно шукав ще один «друг його єдиний», брат ваш Федір, бувший у Нижньому проїздом за спішною службовою потребою.

Лазаревський. Я був опечалений, ваше превосходительство. А втім, Руссо в «Confession» відкриває про себе речі набагато жахливіші, справжні злочини. І не видно, щоб розкаювався в них. А Тарас Григорович був дуже засмучений своєю необов'язковістю, нещадно картав себе за слабкість... Я перепрошую, ваше превосходительство, але звідки ви дізналися, що було написано в «Журналі» Шевченка? Адже він зберігався у мене, не надрукований – і його ніколи не буде надруковано.

Дубельт. Запитання тут ставимо ми, так що дозвольте продовжити. Нам стало відомо, ніби Шевченко, затриманий у Нижньому, прознав, що у вас з'явилася

можливість відвідати його, приїхавши з Москви, і він прохав вас це зробити. Чому ж ви не заїхали до свого найближчого друга?

Лазаревський. Я скажу вам чесно, чому. Покарання аж ніяк не покращило характеру Тараса Григоровича. До того ж він чудово розумів, що в умовах солдатчини горілка його швидко знищить, і кріпився, аж поки не отримав звістку про скоре звільнення, проте вже після цього ще півроку його не було відпущено із Новопетрівського укріплення. Ось тоді він і не витримав напруженого очікування свободи, запив... Так, панове, я любив його, але більше як поета, аніж як людину з усіма її слабостями. Зрозумійте, що є люди, котрих краще любити здалека. Мене за це ніхто не зможе пострікнути, тому що саме я зробив для Шевченка від чистого серця все, що міг. І ще трохи більше того, що міг. *(Кривиться, готовий заридати, дістає носовичок і поспіхом покидає сцену).*

Головуючий *(індиферентно)*. Повірте, пане Лазаревський, що вас ніхто й не звинувачує. Пане Захиснику, чи маєте ще свідків?

Захисник *(невпевнено)*. Маю. Я прошу викликати Лукерію Полусмакову, у заміжжі Яковлєву.

Головуючий *(швидко і рішуче)*. Це неможливо!

Захисник. Але чому? З тими двома... його знайомими дамами ми ризикуємо опинитися в положенні людей, що судять про лорда Байрона зі слів його лакея.

Головуючий. Можна подумати, що ми й без того не судимо про лорда Байрона зі слів істориків літератури! Але ж вони такі самі слуги, як і його лакей, і навіть більші паразити великого письменника, ніж він. Та й Ликера ненабагато краща за Хільду і Дуняшу.

Захисник. Проте я наполягаю. Тому що інакше не вийде повноцінного захисту за цим пунктом звинувачення. Крім того... я давно вже так не розважався. Останнього разу, коли в одній статті підніс Кукольника до небес, а в наступній вибачився перед читачами за мимолітну примху та не залишив від його трагедій каменя на камені. Продовжте всім нам свято, прошу вас.

Головуючий. Дозвольте повідомити, що горезвісна наречена Шевченка благополучно прожила до 1917 року – жахливо й помислити, скільки років пустого життя подарував їй Господь! Досить Ликері пригадати про яку-небудь помітну подію цього немислимо далекого від нас майбутнього, просто назвати річ, або найменувати наукове відкриття, невідомі нашій з вами генерації, як можуть наступити невідворотні зрушення в цьому нетривкому світі. Що ж, панове, бажаєте ризикнути? (*Учасники суду і Дубельт, що самовільно приєднався до них, енергійно кивають*). Добре, умиваю руки. Викликається міщанка Лукерія Яковлева, у дівоцтві Полусмакова!

Захисник. Федоре, не спати! Пускай картину.

На екрані спалахує портрет Ликери Полусмак роботи Шевченка.

Через деякий час софіт освітлює сухеньку згорблену стару в чорному міщанському одязі, що стоїть на сцені. Руками стара прикриває обличчя.

Головуючий (*індиферентно*). Запитуйте, Йосипе Івановичу.

Захисник (*голосно, неначе до глухої*). Бабусю, а чи правда, що ви заручені були з художником академіком Шевченком?

Старушка спершу розтопирює пальці, потім відводить долоні від обличчя – і воно відкривається, жахливо набілене, нарум'янене і начернене. Це карикатура на портрет Ликери в молодості, усе ще висвітлений на екрані.

Ликера (*протяжливо, завчено*). Ой, добрий мій паночку, були ми заручені з Тарасом Григоровичем, і так вже кохали один одного, так вже любилися, що годинки в розлуці не могли прожити. Але люди недобрії, злі не захотіли, щоб він одружився з простою, неосвіченою наймичкою. Ці пани розлучили нас, і Тарас Григорович з горя захворів і помер. А я ось приїхала на Дніпро, у Канів, на його могилу, щоб хоч її доглядати, а знаходяться й такі добрі пани, що грошима допомагають мені це робити.

Опудало і Головуючий однаковим жестом і синхронно здіймають руки до Неба. Зверху лунає гуркіт далекого грозового розряду.

Захисник (*до жандармських генералів*). Що ж, ви, мундири голубіє, виручайте підвладний вам народ! (*Куцинському*). Ваше превосходительство, допоможіть!

Куцинський (*прокашлявшись*). Ти, бабо, краще нам отут не бреши. Про нещасне сватання до тебе Тараса Григоровича усім у Росії, хто його цінував і любив, було відомо. Вже що-що, а худі новини та чутки в імперії розносяться швидко, без усякого телеграфу...

Ликера (*не зорієнтувавшись відразу*). Так я ж чисту правду, паночку...

Куцинський. Цить, бабо! Ти де зараз, у пересильній тюрмі застряла? До фільтрувального табору ще не дісталася? Отож! А якщо не припиниш свої теревені, швидко помандруєш, я це тебе обіцяю, он туди, де вогонь і жупел пекельний. А саме у кварталі бабів брехливих, за

язики свої над жаром підвішених, миттю тобі місце знайду! Правду кажи! (*Іншим тоном*). Запитуйте її, пане Сенковський.

Захисник. Скажіть, а Тарас Григорович і справді збирався з вами одружитися?

Ликера. А як же – збирався, звісно ж, збирався, паночку... (*Вибухає*). Так, так, збирався, йому господа плішину проїли, переконуючи, що я не пара йому, а він обов'язково на зло їм – хоча і гримав уже на мене, що нечисто ходжу – в пику господам зі мною б обвінчався. Уже всім своїм приятелям і благодійникам об'яву зробив і на наше весілля запросив. Це я, недоумок, Тараса Григоровича відшила, свого щастя сама позбулася. Не захотіла, дурепа, виходити за старого і хворого, коверзувала, що лисий, як коліно, що скупий і що п'є. Ох, не розуміла: вийди я за нього, такого старого і хворого, що за півроку і переставився, мені й грошенята його дістались би. А у Тараса Григоровича великі суми бували, він тільки на село братові Варфоломію на побудову хати, нікому не потрібної, послав тисячу карбованців. Була б я йому законна дружина, все б мені залишилося: і гроші, і подарунки від українських панів – не дали б мені від голоду померти, дожила б свій вік баринею, не бралася б і за холодну воду. Ех, як допетрала, лікті собі обгризла, та пізно: помер уже, змушена була знову служити покоївкою, в наймах микатися, а посватався циркульник, – за нього й пішла.

Захисник. Дай собі спокій, бабо, запитань більше нема.

Обвинувач. Натомість я запитаю, з вашого дозволу. Чи робив тобі Шевченко нескромні пропозиції, коли ви вже заручились?

Захисник. Протестую!

Головуючий. Протест відхилено. Запитання вам зрозуміле, Яковлєва?

Ликера. Авжеж – не вчора на світ народилася. Це про те, як женихався до мене.

Головуючий. Тож відповідай.

Усі принишки, прислуховуються.

Ликера (*немов із жалем*). Ні, не просив у мене – і без спросу, як мої тодішні знайомці лакеї, не поривався юпки мені на голову закинуть – брехати не стану. Я дівкою була заводна, моторна, туди мигну, сюди мигну, сама собі хазяйка. Поліз би – могла б і не відштовхнути. Особливо, коли б ще й під настрій попав. Хто знає... Але у нього суворо з ефтім було. Коли заручилися ми, Тарас Григорович забрав мене в моєї барині, я вже не працювала, тинялася тільки власною своєю квартирою (він для мене зняв), конфекти кушала, розбирала його подарунки, підганяла нові плаття, вчителя ще мені найняв (*зітхає*), молоденького студентика, але сам Тарас Григорович сидів у мене тільки до восьми вечора, а після – ні-ні! Говорив, що ми повинні берегти мою ам-пу-тацію, ось.

Сміх. Крики: «Ганьба!»

Головуючий (*гидливо*). Вільна! Федоре, та допоможи ти бабі зійти зі сцени, я сказав. Панове! Якщо немає інших пропозицій, починаймо змагання сторін за другим пунктом. Ваше слово, пане Обвинувачу.

Обвинувач. Федоре, пускай картинки.

Ликера (*не покидаючи сцени, відштовхує від себе Слугу; дивиться, як на екрані її портрет змінюють слайди ню, написаних Шевченком: «Сама з собою в своїй господі», «Жінка в ліжку». Здивовано*). Люде! Да що ж

ефто робиться? Ви шо ж – з ума посхóдили? Ну гостював інколи в моєї барині такий підтоптаний, нетверезий чолов'яга, клинці до мене підбивав, подаруночки носив, а як зажадала я, щоб завертав голоблі, тоді він змусив мене через моїх господ всі його даруночки повернути і спалив усе те моє добро. Хіба ж це він і був той великий поет, хеній українського народу? (*Грім високо над сценою; Ликера відмахується, хреститься. Продовжує свистячим шепотом*). Я іноді міркую собі: а шо, коли жив тоді, в літа мої дівочі, ще один Шевченко і теж у Пітері, а пани помилилися, переплутали його з моїм немолодим нареченим? Боже, чого тільки пани про нього не наговорили років зо три тому, якраз перед війною з німцями, коли святкували сторічний юбулей того Шевченка, хенія, і мене запросили в при... як його? ... в прижидіум... Ой!

Громовий удар уже сильніший, різко мигає світло, валиться на сцену екран, темрява, і раптом у божевільно пульсуючих різнобарвних спалахах на місці Ликери виникає *З ірка маскультури*, шо, вихляється, плигає і під музикальну какофонію викрикує:

Гей! Гей!
Віддай, все, що ти поїла,
Віддай сало, віддай свічки,
Віддай гречку, черевички!
Гей, гей!

О. Веніамін (*тонким голоском, намагаючись перекричати фінальні акорди, шо їх видає гітарна група*).
Да воскреснет Бог і да расточаться вразі його! Амінь.

Пародія на естрадну приму зникає, музика змовкає. Темрява.

Головуючий *(втомлено)*. Боже мій, я ж попереджав. Ваше превосходительство, Андрію Олександровичу, прошу вас, візьміть командування на себе.

Куцинський. Слухаюсь. Слабосильна ремонтна команда, до бою! На сцену, бігом марш!

Проходом тяжко пошаркують п'ятеро літніх солдатів у польовій формі миколаївських часів. Передній, що має нашивку капрала на рукаві, несе тьмяну імітацію факела, всі інші з шанцевим інструментом (хто з сокирою, хто з лопатою, хто з кайлом), один горбатий, ще один кульгає.

Головуючий *(як і до того, втомлено)*. Що ж, панове, перервемося. Все одно нічого не побачите, поки не підлатаємося. Ну, у буфет там сходіть.

Голос із залу. А там нектар закінчився, амброзія залишилась тільки поганенька... з душком.

Голоси із залу. Ганьба! Злодії! Хабарники!

Головуючий. Завісу!

Капрал *(передає факел солдатів, сам витягується і віддає честь)*. Дозвольте доповісти! Так що завіса заклинившись.

Головуючий. Тоді світло увімкніть! Антракт.

Акт четвертий

Члени судового присутствія знову на своїх місцях. Декорації не змінилися, от тільки екран висить криво, претензійну золочену раму його поламано, а розірване навпіл зображення юної етуалі, що нахабно вилупилася на глядача чорними безсоромними очима («Жінка в ліжку»), нашвидкуруч, великими стібками, стягнуто чорним шнурком.

Головуючий. А швидко полагодили... Панове! Перш за все нам треба покінчити з розпустою. Залишилися тільки змагання сторін. Прошу вас, Фадею Венедиктовичу.

Обвинувач. Та що тут скажеш? Розпусний був чолов'яга. І взагалі то була особа двозначна, непевна – ви мене розумієте, канєшна? Я добре пам'ятаю Шевченку в молоді його роки: постать у нього була дивна, до контрабасу подібна, і кравцеві доводилося добре потрудитися, вати для підбивки плечей не пожалкувавши, щоб він виглядав хоч трошки почоловічому. Обличчя теж кругле, бабське якесь. А заговорить, ну точно голос малоросійської молодки, ви знаєте, панове, цей тип – молодки чорномазої, тілесистої, ядрьної такої! А коли заматерів, так сам на баб накинувся. Причому, зверніть увагу, доми терпимості відвідував зовсім не для дослідження суспільної моралі, проституток називав своєю родиною. У зрілому вже віці все йому молоденьких подавай – а це вже хоч і незначне, але збочення. Та подивіться,

панове, на його *ню* – адже еротика так і пашіє! А ще була у нього завітна картинка, свого роду автопортрет на березі Аральського моря, так її прилюдно і показати сором. (*Дістає з кишені фотокопії форматом з поштову листівку, підзиває Слугу*). Федоре, роздай-но суддям. Самому не дивитися – і гадки не май!

Слуга кульгає до судейського столу. Опинившись спиною до Обвинувача, коситься на верхнє фото, вилуплює очі й хреститься. Роздає відбитки учасникам засідання, робить кілька кроків у бік залу, потім, махнувши рукою, повертається.

Обвинувач. Ну, як воно вам, панове? А коли гастролював у нас цей негритянський трагік, Айра Олдрідж, так Шевченко став його найбільш палким прихильником і приятелем; мені розповідали, що після якогось спектаклю він прямо на людях повис в африканця на шиї і заходився осипати поцілунками. А багаторічна дружба з іншим актором – із Щепкіним, і почуття знову найпалкіші! Тепер резюме: Шевченко повинний у розпусті! От, я бачу, наш отченька зі мною цілком згодний. Це ж правда, святий отче?

О. Веніамін (*мляво*). З одного боку, зрозуміти Шевченка можна, панове. Це таке середовище було. Молодь усе, по молодості літ, палка, художники, та ще через учнівську свою службу зобов'язані постійно до звабливого лицезрення жіночого оголеного тіла... (*Жандарми переморгуються і фиркають у кулаки. О. Веніамін це помічає і продовжує вже ображено, з деяким викликом*). Та й люди в Бога, звичайно, різні: одному Господь дарує холоднокров'я жаби, а другому – шалену гарячність цапа. Хороше, затишно і покійно першому, гірко, суєтно і срамно другому! Однак незрозуміла мені ця безстрашна сміливість у вивертанні себе навиворіт, незрозуміла і дивна! І ще прикро мені, слuzі Господа нашого, за тво-

ріння Боже, що людина здатна бісівську силу своєї похоті (котру, коли по правді, мала б навіть і від себе ховати, щоб не піддаватися спокусі), виносити на люди, неначе пишаючись нею. Це гріх, панове. Це вже не тільки самозваблення, це й зваблення інших, слабих духом овець небесного нашого Пастиря.

У партері шум, приглушена лайка (можна розчути: «Та не по ногах же, ти, уроде длінноволосий!»), і після деякої метушні на сцені виникає постать Вічного студента.

Вічний студент. Панове, послухати наших попів, особливо чорних, виникає враження, що живемо не в просвіщенному ХІХ столітті, а десь у середньовіччі. А щоб зрозуміти, в якій ми перебуваємо у глибокій жопі, то єсть, пардон, в провінції, нам з вами, панове, і попів не треба вислуховувати. Он у Парижі Огюст Роден представив громадськості відлитий ним пам'ятник Бальзаку, і всі там знали, що це він уже наприкінці роботи над композицією прикрив торс письменника плащем, а спочатку Бальзак у нього опирався на свій могутньо повсталий член... (*Свист, аплодисменти, викрики «Ганьба!» і «Слава!»*). Чуттєвість, прагнення в екстазі з'єднатися з протилежною статтю, великий Ерос – ось основа художньої, та й не тільки художньої творчості! Почитайте, що писав Абеляр, поки бажав свою Елоїзу, поки щасливо з'єднувався з нею, і що – після того, як обскуранти його оскопили! Проте навіть коли просвіщенні французи в наші благословенні дев'яності роки ХІХ століття (*громовий розкат*) відвергли представлений великим Роденом монумент Бальзака, то що вже згадувати про вітчизняну глушину (*світло починає мигати*), де невинна, дитяча еротика Шеви...

Мигання світла, темрява, яскравий багатобарвний спалах. Знову темрява. Коли освітлення повертається на круги своя, на місці Вічного студента залишається тільки купка попелу. Слуга, кульгаючи, кидається до неї з віником і совком. Нахиляється над совком, витягує щось, конвульсивним рухом викидає в оркестрову яму і дмухає на пальці.

Дубельт. Що це було?

Слуга. Кокарда, із студентського кашкета. Так що обпікає, ваше превосходительство.

Головуючий. Пане Обвинувачу, чи будете ви завершувати свою промову?

Обвинувач. За мене отець Веніамін її майже договорив. Єдине хочу підкреслити, що безсоромна витівка спаленого у пекельному вогні студентика єсть свідоцтво згубного впливу Шевченки на нашу молодь. У чому він і винен!

Головуючий. Пане Сенковський, прошу!

Захисник. Спростувати звинувачення Шевченки за пунктом «розпуста» доволі просто. Адже це абсурд, що звичайні пороки статевої поведінки сучасних освічених людей, за котрі ніхто ніколи не судився і не карався, звинуваченому інкримінуються як злочини. Помилуйте, за «Уложенієм о наказаніях» злочинами вважаються лише статеві збочення, звинувачення ж Шевченки в деяких з них необґрунтовані, бо основані або на пустих плітках, або на хибних умовиводах: наприклад, primo, серед солдатів зустрічаються мужеложці, secondo, Шевченко був відданий в солдати, ergo він мужеложець. Маячня і юридична, панове, неграмотність. Якщо свічку ви Шевченкові не тримали, то і звинувачувати його не маєте права. Звинувачення ж його в «недозволених розмовах», як висловлюються британці, з Олдріджем і старим Щепкиним безглузді подвійно. Гадаєте, став би Шевченко *на людях* обіймати та цілувати негра-актора,

коли б і насправді мав з ним пікантні стосунки? Він виразив свій палкий захват грою Олдріджа – і тільки. І що ж, панове, у нас уже більше не визнають чоловічої дружби? А коли Шевченко так і помер богемою й холостяком, у тому не провина його, а біда. Я чув, що він ще до солдатчини своєї сватався в рідному селі до красуні-попівни, а батько її, багатий піп, не віддав. А коли повернувся, то кількакрат намагався одружитися з простою, але твердих моральних устоїв, селянською дівчиною. Вельми, скажу я вам, шляхетний і вельми розумний намір! Що ж йому – до Адольфінки накажете свататися або до дворянської надутої інститутки? Ось тикнувся до міщанки-покоївки, до цієї Лукерії, спіймався на юність її та на темперамент – ну, ви самі її тут спостерігали... Коли б не отямився останньої миті та обвінчався б з нею, то був би покараний так жорстоко, як жодний суд його б не покарав. І за що його було карати? Адже Шевченко у цьому пункті не винен.

У залі голоси: «Молодець!», «Ганьба!», «Слава Захисникові!».

Головуючий. Добре. Переходимо до пункту третього – і останнього. Безбожжя. Серйозне звинувачення, за вашою парафією, отче Веніаміне. Гм, ваше Превосходительство, пане генерал-лейтенанте, коли вже ви самовільно зайняли місце серед судових засідателів, візьміть на себе клопіт, будь ласка – спробуйте розбудити отця-ієромонаха... (*Дубельт, закусивши губу, трясє за плече о. Веніаміна*). Ау, отче Веніаміне! Судимо безбожжя!

О. Веніамін (*мотає головою, ошалівши від сну в незручній позі*). Слухаю і повинуюся, вручаючи слабі мої сили десниці начальственого благородного положення.

Бенкендорф (*позіхаючи*). А чи не можна прискорити перебіг процесу? Безбожжя не підлягає юрисдикції військового суду, днів би нам не наламати. А втім, як бажаєте.

Головуючий. Ми всі втомилися, ваше сіятельство. Думається, пристойно буде скоротити обговорення, не жертвуючи глибиною богословською. Ваше вступне слово, пане Обвинувачу.

Обвинувач. Тут нічого теревені розводити. Атеїзм – річ модна у сучасному розбещеному суспільстві. Пушкін колись виготовив ганебну для його пам'яті «Гавриліаду», а Шевченко, заздрячи його скандальній славі – «Марію». В обох саморобних поемках відкидається догмат Непорочного Зачаття. Для висування звинувачення в безбожжі цього вповні достатньо, панове. Викликаю свідком пана Аскоченського, видавця газети «Домашня бесіда».

Слуга приводить, підштовхуючи, товстуна в гамівній сорочці, рукава в неї зав'язані, пересувається Аскоченський стрибками, в роті у нього кляп. Він в окулярах і дуже походить на Вічного студента, що раптом потовстів, тільки підстрижений коротко.

Головуючий. Господи мій Боже! Що це з вами приключилося, Вікторе Іпатійовичу?... Федоре, витягни в нього з рота кляп.

Аскоченський (*дико озирється; відхаркавшись і вгамувавши напад нудоти, волає*). Не піддамся вам, темнозрачним служителям сатани! Буду викривати вас аж до мученицької смерті моєї!

Головуючий. Заткни йому фонтан, Федоре! (*Роздратовано звертається до Дубельта, котрий, нахабно викликавши до суддівського столу ангела з голубими тороками та еполетами, щось йому незворушно втовкмачує*). Пане генерале, хоч ви не заважайте!

Дубельт (*притишено*). ...в архіві Третього відділення Власної Господньої Канцелярії, бовдуре. Одне крило тут, друге там! (*Голосно, із солодкою посмішкою*). А я зовсім і не заважаю, пане Головуючий, навпаки, намагаюся допомогти суду. Маємо юридичний казус. Ваш Обвинувач примудрився викликати божевільного свідка. За хвилину-другу мені доставлять копію щоденника Аскоченського (наш свідок мав дурість його заповнювати з кінця тридцятих по середину п'ятдесятих років), і ви зможете з честю вийти з глухого кута.

Обвинувач (*ображено*). Хіба це я винуватий? Я ж упокоївся (*затуляє собі рота*), пардон, переселився сюди ще до смер... до переселення Шевченки. (*Віддалений гуркіт грому*). Простіть, заради Бога.

Дубельт (*грубо*). Ваші обмовки тепер уже не страшні, Фадею Венедиктовичу. Біда наша в іншому: ця ось єгипетська мумія мало того, що з'їхала з котушок, так ще надто довго прожила в жовтому домі... Зараз трусо-не. Раджу за що-небудь триматися, панове.

Світлові і шумові ефекти, що вже описувалися. Нарешті, із темряви поруч з Аскоченським виринає Вічний студент. Без кашкета, волосся розтріпане, бокові кишені мундира порізані злодійською бритвою, скрізь дірки видно білу шовкову підкладку. П'яний, ледве тримається на ногах. Повертається до Аскоченського, відсахується, відплигує від нього, мало не заплутавшись у власних довгих ногах.

Вічний студент. Чур мене, чур! (*Озирається*). О, це знову ви, панове! Продовжуєте перемивати кісточки нещасному Шевченкові? А до речі, чи не бачили мого кашкетика? Гріш йому ціна, звісно, однак дорогий мені як пам'ять про одну про... про...

Обвинувач. Вас же спалило вогнем пекельним! (*Хреститься*).

Вічний студент. А ви забули, спостережливий пане Бул... Бул... Бул... (та диявол з вами!), ви зволили забути, що я Вічний студент? Ех, панове, я опинився в такій ді... ді...

Голос із залу (дівочий, з надією). ...В демократичній республіці?

Вічний студент. Ох, коли б... Ні, в такій ді... ді...

Голос із залу. ... В депресії?

Вічний студент. Ні, я ж говорю, в ді... ді... ді...

Голос із залу. ... В дерьмі?

Вічний студент. Вже тепліше... В д-дірі... В дірі я опинився, воістину, неначе у смердючій жопі. Мене викинуло до камери, набитої каторжними в ланцюгах. От де вже стояв руський дух, ось де Руссю пахло! А мова, мова яка! Я відразу дістав записника і свій улюблений срібний олівець, щоб доповнити словник Даля. (*Нишпорить по кишнях*). Чорт, нічого не можу знайти... Так вони мене хотіли опустити за те, що за ними записував. Незрозуміло тільки, куди – підвалу там начебто не було, одна земляна підлога... Тоді я їм почав читати вірші Некрасова і Шевченка, а вони навіть заплакали і пригостили мене горілкою. Ну, не те щоби справді пригостили, бо змусили за неї заплатити... Дивний звичай, у Сахарова «В сказаніях руського народу» такого немає... Ага, ось він де! (Витягує записник). Дивно: сторінки вирвано – для чого б це?... А ондечки їхній запис – вирішили зробити мені сюрприз... Жахливі каракулі! (*Хмикає*). Теж доповнення до Даля... Фу, горілка до горла підступає. Яку гидоту, одначе, змушений пити наш народ! Мерзенна сивуха, для міцності настояна на тютюні, їдкому камені та дурман-траві... Ой! (*Затиснувши рота, втікає*).

Дубельт (*по-батьківськи*). Ах, ця нинішня молодіж! (*По-діловому*). Панове, я отримав копію щоденника

Аскоченського і щойно встиг продивитися. Місця є дивовижні та якраз часів київських, часів першого знайомства з Шевченкой. Ось полюбуйтеся: ополчається проти ченців-професорів Київської духовної академії, де тоді викладав, таврує їх як «чорних геніїв, представників закоренілого кві-є-ти-зму», називає «інквізиторами». Постів не визнає, над православними обрядами знущається ... Чи потрібний вам такий свідок, пане Булгарин?

Обвинувач. Федоре, штовхай безумця втришиї! З вашого дозволу, пане Головуючий, викликаю свідком отця Григорія, митрополита новгородського, Санкт-петербурзького, естляндського і фінляндського!

Відчиняється райська брама, і в супроводі описаних вище ефектів через зал дефілює і на сцену підіймається митрополит Григорій. Булгарин підїжджає до нього на фотелі, цілує руку й отримує благословення. Всіх інших членів судового присутствія о. Григорій благословляє оптом, при цьому його орлиний погляд чіпляється за Опудало.

О. Григорій (*шморгає носом, кривиться*). А що се ще за мерзота? І якою поганню хімічною тут тхне?

Головуючий. Це, ваше високопреосвященство, художник-академік Шевченко, коєго ми зараз судимо за звинуваченням у безбожжі. Опудало символізує відсутнього на місці звинуваченого, чому юридичні прецеденти відомі. А запах хімічний поширюється від плаща іноземного, на опудало накинутого, а названо той плащ за іменем англійського його винахідника Maskintosh. Точнісінько такий непромокальний гумовий плащ за сто карбованців асигнаціями купив собі звинувачений на перші гроші, зароблені ним акварельними портретами.

О. Григорій (*з повною впевненістю*). Се діяння майбутнього безбожника! Благочестивий чоловік відніс би ці гроші до храму Божого і замовив би подячний

молебень. Гума ж єсть винахід богопротивний, тому що Бог людині ніякої гуми не дав, тільки шкіру, коноплі, льон та інші натуральні матерії – от і ноги в гумових калошах пріють, а тіло під макінтошем мокріє. Та й навіщо православному християнинові макінтош? Коли ти багатий, тебе в кареті не промочить, а нужда куди пройти – над тобою прислужник парасоль потримає; коли малозаможний – сам з парасолькою походи, зовсім бідний – дерюжкою прикрійся, а немає дерюжки – теж не сумуй: адже дощ з Божої волі йде; отже, не розклеїшся. От так.

Обвинувач. Ваше високопреосвященство, чи можете ви, як архіпастир петербурзький, засвідчити безбожжя художника Шевченки, що мешкав у північній нашій столиці?

О. Григорій. Про Шевченку чув, поголос іде всім православним нашим світом: затятий бунтар і безбожник. За консисторською довідкою не говорив, не причащався. Дивно мені, що такий грішник відразу ж не опинився в геєні вогненній. Воістину, путі Господні невідомі!

Захисник (*дивлячись у сторону, стримує сміх*). Ваше високопреосвященство, чи звертались ви до Санкт-Петербурзького генерал-губернатора з проханням заборонити публікацію в «Синє отечества» картинок паризьких мод, на яких жіноче плаття було з тканини у хрестах?

О. Григорій. Так, я звертав на це неподобство увагу графа Ігнатєва, бо знайшов тут украй непристойне зловживання священним знаменням хреста.

Захисник. А чи правда це, ваше високопреосвященство, що граф Павло Миколайович вам письмово відмовив, тонко над вами посміявшись,

а тоді ще й переправив усе листування до Лондона, і Герцен надрукував його з дотепним коментарем у «Колоколе»?

О. Григорій. І у великих вельмож, сину мій, не знає правиця, що робить лівиця. Залишається смиренно сподіватися, що Господь врозумить його сіятельство і зупинить на краю безодні свободомислія, куди безсоромний бунтівник Герцен давно вже звергнувся – і з гуркотом... (*Придивляється до Захисника, той відводить очі*). Щось я не бачу в тобі, сину мій, належної поштивості до ієрарха церковного. Чи ти часом не католик?

Захисник (*повільно*). А що, ваше високопреосвященство, бажалося б вам у Російській імперії разом із модними картинками заборонити й усіх іновірців? Можете не відповідати, я хочу запитати про інше. Чи відомо вам, що звинувачений Шевченко присвятив вашому переселенню на пажиті небесні комічний надгробний плач, де слідом за Герценом назвав вас «юпкоборцем»? Коли відомо, то чи вважаєте ви, що можете неупереджено судити про православ'я Шевченка?

О. Григорій. Ах ти, полячку, ах ти, прихований папісте! Свята православна церква у твоїй лживій неупередженості не має потреби, тому що споконвічно є упередженою: як батьки та діди вірували, на тому і стоїмо твердо. Це і є православ'я в найкоротшому виданні, панове. Попереджаю усіх (*пауза, зверхній погляд на жандармів*), і вас, служивіє, також, що днесь, нині же, справу цю не відкладаючи в довгу шухляду, доложу Вищій владі (*тикає в стелю перстом*) про сумнівні та єретичні судові розправи, що в них ви тут, під сенію Божих крил, дозволяєте собі гратися!

Уходить зі сцени широкими кроками, голосно стукаючи підборами.

Захисник (*не охолонувши ще, жандармам*). І як воно вам, ваші превосходительства, опинитися в компанії вільнодумців і еретиків?

Перезирнувшись змовницьки, Бенкендорф і Дубельт з двох боків схиляються до о. Веніаміна, переконуються, що старий солодко спить.

Бенкендорф (*криво посміхнувшись*). Дурні вони, ці квасні патріоти. Росія без іновірців була б і не імперією зовсім: кого б усмиряла, кого б приручала, кого б привчала до свого візантійського православ'я і до своїх кислих щів? Де, нарешті, бідний дворянин-іноземець міг би робити кар'єру?

Дубельт. Істинна правда, ваше сіятельство. Я думаю навіть, що відділення православної церкви від держави було б природним продовженням політики Петра Великого, який цих чорних воронів добряче поскубав, і Катерини-матушки, що розорила їхні гнізда. Жаль, що не всі гнізда мудра німкеня розорила. І жаль, що до їх каркання влада ще прислухається.

Куцинський шокований.

Головуючий. Пропоную припинити небезпечну розмову, панове – і без того вже наразилися на донос. Йосипе Івановичу, викликайте ваших свідків. Пане Обвинувачу, ви не проти?

Обвинувач тільки махає рукою.

Захисник. Панове, усі втомилися, пункт важкий, богословський. А між тим світська влада вже розв'язала це питання після арешту Шевченка під Києвом

роки за два до його смерті. Так, може, спробуємо звернутися до прецеденту? А для того попросимо його превосходительство генерала Куцинського дати довідку про ту київську історію.

Головуючий. Чудова думка, Йосипе Івановичу. Чи маєте заперечення, ваше превосходительство?

Куцинський (киває, будить ліктем під бік о. Веніаміна, випростовується). Нема питань. У короткому екстракті справа виглядала таким чином. Шевченко, у Петербурзі перебуваючи під суворим наглядом поліції, виклопотав собі дозвіл з'їздити на кілька місяців у рідні місця, в Україну, для поправки, як писав він у супліці, розладнаного здоров'я, а також для виконання живописних етюдів. Природно, з Третього відділення відправлено було до канцелярії київського цивільного генерал-губернатора генерала-лейтенанта Павла Івановича Гессе секретне розпорядження: встановити за піддоглядним художником особливе спостереження. Павло Іванович наказав спорудити відповідний циркуляр усім справникам губернаторства, щоб неухильно наглядали за небезпечним Шевченкой. Поступив сей циркуляр і в Богом забуте містечко Межиріч Черкаського повіту до тамтешнього недремного ока государева, до капітана-сравника Кабашнікова. І, буває ж таке, водночас із циркуляром і піддоглядний художник на свою біду заявляється в Межиріч. Начальник повітової поліції розуміє справу по-своєму: коли художник Шевченко під суворим і таємним наглядом, значить, він злочинець, а коли злочинець, здерти з нього сам Бог велів...

О. Веніамін (*благаючим тоном*). Андрію Олександровичу, та що ж це ви собі дозволяєте...? Та ще в такому місці!

Куцинський (*наступившись*). Не поняв?!

О. Веніамін. Не поминайте ім'я Господнє всує! Що ви таке сказали: здерти хабар – хто звелів, га?

Куцинський. А справді... Ну, звиняюсь, панотче, я тільки для зв'язки слова. Справник і наказує: «Єжелі ти художник, так зніми з мене портрет в повний зріст і безпомильно!» Шевченко, природно, відмовляється – той його саджає під арешт до найближчої буцегарні, у Мошнах, здається, і починає розшук. На підбурення до бунту тари-бари Тараса Григоровича з селянами (завжди в шинку і на нетверезу голову) аж ніяк не тягнуть. Але пройшов поговор, що Шевченко в шинку об'являв, нібито наукою доведено: Богородиця була покритка, а Ісус Христос – байстрюк...

О. Веніамін (з *гіркотою*). Як же так? А ще художник, чоловік розумний, освічений...

Куцинський. Що ж, поголоска така пройшла, от тільки селяни-співбесідники не підтвердили: відговорювалися, що самі були п'яні. Тоді, на щастя справника-розумника, з'явився в поліції місцевий панок, землемір. Він зустрівся з Тарасом Григоровичем на полюванні, влаштованому панками-поляками, а почали, зрозуміло, з випивону на свіжому повітрі. Землемір заявився на полювання у фраку, і така світськість потішила приїжджого зі столиці, що вже встигнув відпочити на природі з легкою закускою. Почав він полячка підштрикувати, слово за слово, почав і над католицизмом посміюватися, над особливим обожнюванням у католиків Богородиці. Одним словом, осміяний панок звинувачення підтвердив. Наш справник-розумник строчить і відправляє громадянському генерал-губернаторові донесення, що ним затримано відставного рядового Тараса

Григор'єва сина Шевченка, викритого в блюзнірстві та боговідступництві. Павло Іванович, не замислюючись, наказує доставити Шевченка під конвоєм до Києва.

Голос із залу. Ганьба! Кати!

Куцинський. Ось така петрушка. Між тим мої люди про цю історію мені у Вільно доносять. Я, часу не гаючи, скачу до Києва, залучаю до інтриги військового генерал-губернатора князя Васильчикова, і ми вже удвох починаємо давити на Гессе. Князь Іларіон Іларіонович пояснює йому, що, роздувши справу, він поставить себе в незручне становище. Он вся Європа зачитується «Життям Ісуса» Штрауса, а ми людину з тими ж ідеями зібралися карати за боговідступництво. Відразу ж Герцен в «Колоколе» відшмагає нас і на всю Європу прославить, аж небо з макове зернятко здасться. А я говорю Гессе: «Ваше превосходительство! Зважте тверезо, за що конкретно арештовано Шевченка. За те, що полячка пустого подратував. І це, по-вашому, провина для руської людини?» Ну, переконав я Гессе, хоч він і упертий, як усякий німець. Гм, пробачте, ваше сіятельство.

Дубельт *(посміхається)*. Перехрестись, Андрію Олександровичу, де ти тут бачив німців? *(Підходить до Обвинувача і починає щось йому втолковувати)*.

Куцинський. Ага. Ну, звільнили Шевченка з-під сторожі, а князь Іларіон Іларіонович зробив йому ввічливу прочуханку: «У нас тут, пане художнику, поки що аж ніяк ще не Париж. Будьте ласкаві повернутися до Петербурга, а то знову натрапите на ідіота, не здатного оцінити ваші дотепні парадокси».

Обвинувач. Ваше превосходительство, так все ж таки – винуватий був Шевченко в блюзнірстві та віровідступництві чи ні?

Куцинський (*тяжко втупився в Булгарина*). Ти, таргане недодавлений, мене допитувати здумав? Мене, начальника особливого Віленського жандармського округу?

Обвинувач (*швидко*). Запитання знімаю. (*Впіймавши погляд Дубельта*). Викликається міщанин міста Корсуня Варфоломій Шевченко, управитель маєтків князя Лопухіна в Канівському повіті.

Із залу підіймається В а р ф о л о м і й Ш е в ч е н к о .

Обвинувач (*зверхньо*). Ти академіку Шевченке ким доводишся?

Варфоломій Шевченко (*с почуттям власної гідності*). Далекий родич я Тарасові Григоровичу, десята вода на киселі. Але йому подобалося називати мене братом. Може, тому, що ми з ним потоваришували, а з рідними братами йому було нудно. Боже, що це була за людина Тарас Григорович, справжній святий на грішній нашій землі! Для рідні та друга нічого не жалкував. Діти мої вчилися на його гроші, дочка моя Пріся так навіть у пансіоні мадам Соар в Києві. А для мене все підшукував кращу роботу, ця його дратувала.

Обвинувач (*з усмішечкою*). Овва, в мадам Соар... Чи примічав ти, дядьку, за родичем своїм Тарасом Шевченкой прояви блюзнірства і боговідступництва?

Варфоломій Шевченко. Яке там ще блюзнірство і бого... бого... Не запам'ятав я, пане...

О. Веніамін. Боговідступництво... Найтяжчий гріх!

Варфоломій Шевченко. Не могло бути жодного боговідступництва, бо я ж сказав уже, що це святий був. Він міг зробитись таким славнозвісним проповідником, як отець Леванда, а в старі часи – апостолом Христовим. Коли б захотів, висвятився б на митрополита, не менше!

Тарас Григорович так діяв на людей, що я, к приміру, коли б не жінка і четверо дітей, що виснуть на шиї, їсти просять... Так, я б усе кинув, аби бути завжди поруч з ним, допомагати, захищати од злих людей, затуляти од лиха.

Дубельт (*показуючи папірці*). А свідок наш, виявляється, бреше. Ось у мене копія його листа Шевченку, де він турбується, що про брата його названого погана слава пішла: він, мовляв, безбожник і ось-ось знову помандрує дальні царства змальовувати. Що, не писав такого, скажеш?

Варфоломій Шевченко. Писав, не відрікаюся. І просив Тараса Григоровича нашкрятати молитву якусь або оду (йому ж це раз плюнути!) та й надрюкувати в усіх журналах, щоб начальство відчепилося.

Голос із залу. Ганьба! Тупий невігласе!

Варфоломій Шевченко (*стенає плечима*). Ніби той панок не бачить, в якому світі живе... Тобто... Але ж він, Тарас Григорович, відповів мені, що про нього брешуть. Я, каже, тільки не фарисей, не ідолопоклонник, як оті християни – сіпаки і брехуни. А я братові своєму вірю і на тому тепер стою.

Захисник. Думаю, свідка можна відпустити. Давайте вже докінчувати, панове. Вечірня повірка от-от почнеться, а там і «Зорю» зіграють на тимпанах. Пожалуйте тоді на килим до начальника ангельського караулу... (*Варфоломію*). Ти йди, дядьку.

Варфоломій Шевченко кланяється суддям і спускається зі сцени.

Обвинувач. Та вже, панове, коли судимо ми, як цей мужик сказав, мало не апостола – нам тільки апостола залишилося викликати...

Апостол Павло (*під звуки особливо гучної гри на арфах і в особливо яскравих світових спалахах з'являється у правому проході*). Я тут! (*Енергійно підіймається на місце свідка*). Так, це я, Саул з Тарса Кілікійського, на прізвисько Коротун, проповідник і вісник Слова Божого. Хоч у мене, як завжди, багато справ і на землі, і біля Господнього престолу (*підіймає очі вгору*), визнав я за обов'язок свій зазирнути до вас і наставити вас на путь істини. Ось уже другу годину, складаючи послання до вірних Південної Африки і водночас розбираючи тяжбу між вільновідпущениками благочестивого патриція Марка Юнія, у домі котрого я зараз гостем перебуваю, я одним вухом прислуховувався й до комедії вашого так званого суду.

Куцинський (*голосним шепотом*). Панотче, хто ефто чорнявенький? Прослухав я... Чи не дати йому окорот?

О. Веніамін (*теж голосно шепоче*). Коротун латиною – Paulus. Говорить, начебто він апостол Павло. А там хто його знає...

Апостол Павло. Справа Тарасія з Кирилівки здається мені не тільки простою, але й надуманою. Чи був він громадянином вашого Третього Рима? Був, бо став ним, як тільки вийшов із рабського стану. Як громадянин Рима, він має право бути судимим своїм імператором особисто, що й відбулося. Тарасій з Кирилівки підкорився вироку, винесеному йому імператором, не намагався дезертирувати з легіону, в якому служив, і перебігти до іншого самодержця. Тож про яку державну зраду йдеться? (*Витримує паузу*). Так, так, невинний. Звинувачення ж його в розпусті просто смішне. Безперечно, найкраща доля – залишитися незайманим, і правильно поступає той, хто воліє одружитися, обираючи менше зло. Проти земний світ

є брудним і підлим. Де ви бачили раба-незайманого? І хіба ваш звинувачений з настійливістю, гідною, можливо, кращого застосування, не намагався одружитися? Тарасій з Кирилівки спілкувався з гетерами низького ґатунку, а в прелюбодіяннях і в неприродних стосунках з чоловіками тільки підозрюється. О, знали б ви, на які дикі збочення і на яку розпусту доводилося мені натрапляти в деяких християнських громадах! І що ж – святість хрещення і щирість покаяння рятували й цих безумців! Коли ж Тарасій з Кирилівки соґрішив тілом, це справа його сумління і синівства його стосовно Отця Нашого Небесного. Виправданий. *(Пауза)*. Нарешті, про яке безбожжя мова? Де ви в цивілізованому світі бачили безбожників? Хіба що в Китаї. І ніякий Тарасій з Кирилівки не боговідступник. Від Ісуса Христа він не відступав і дух його святий в собі носить. *(Пауза)*. Невинен! *(Після паузи, понизивши голос)*. А ось про вас, улюблені мої, я б цього не сказав. Що ви сотворили з духовним і людяним Христовим ученням? Як примудрилися посадити собі на шию жерців з корпорації нероб, що зачинилися в побудованих вами для них фортецях? Підіймався на цей просценіум якийсь Григорій, так це ж центуріон, а не духовний голова громади! А ти, люб'язний чорноризець *(звертається до о. Веніаміна)*, чим ти займався в своїй фортеці на березі Борисфена, в одностатевому скупченні таких же дармоїдів? Постував – але чому б тобі не постувати в миру? Молився, скажеш, за мирських християн – але хіба не корисніше для них було б молитися самим?

О. Веніамін. Аз не... Я книги друкував! Мовчать! Ваше превосходительство, проженіть самозванця!

Могутній громовий розряд. Зі стелі сцени злітає зигзаг блискавиці – картонної, обклеєної алюмінієвою фольгою і ніби встромляється в підлогу біля стола судових засідателів.

Громовий голос. Не мечи бісеру, Павло!

Блискавка, немов устромлена в підлогу, залишається на місці та дрижить, а над сценою сам собою розгортається екран, на якому починають з'являтися слайди з графіки Шевченка: ню, арешт Пугачова, халтурні акварельні портрети, казарма, покарання шпідрутенами, Шевченко голий на березі Аральського моря... Апостол Павло тихенько зникає в напівтемряві авансцени.

Головуючий (*неначе тільки що отямився*). Здається, дозасідалися. Ваш вердикт, панове... Пробачте. (*Дубельту*). Леонтію Васильовичу, Ваше превосходительство! Покірно прошу зайняти своє місце в залі.

Засідателі, згуртувавшись навколо о. Веніаміна, шепочуться.

Дубельт. А чи не можна...?

Головуючий. Не можна.

Дубельт (*покидаючи сцену, із кривою посмішкою*). Сподіваюся, що ви не помилилися у виборі союзників, пане Головуючий. Фавор у властителів і суддів (*показує вгору*) має неприємну особливість: однієї прекрасної миті він зникає, тоді як старанність і працелюбство завжди залишаються в честі.

Головуючий (*знизавши плечима*). Отже, ваш сукупний вердикт, панове. Хто його доповість? Ваше сіятельство?

Бенкендорф із достоїнством киває.

Головуючий. Отже, ваш вирок по першому пункту? Державна зрада.

Бенкендорф. Залишений у підозрі. Це означає, що

при відкритті нових доказів звинуваченого можна буде знову притягти до відповідальності.

Головуючий. Вирок по другому пункту? Розпуста.

Бенкендорф. Залишений у підозрі. Особлива орініон... думка, внесена отцем Веніаміном: винуватий.

Головуючий. Ваш вердикт по третьому пункту? Кошунство і боговідступництво.

Бенкендорф. Залишений у підозрі. Особистий присуд отця Веніаміна: винуватий.

Голоси із залу. Ганьба! Царські кати! Опричники! Правильно! Вурдалак!

Головуючий. Набридли! Цить!

Голоси із залу разом змовкають. Всі члени судового присутствія і Опудало залишаються недвижними, як у дитячій грі «Замри!». Кожного з них освітлює окремиий софіт, вирываючи з темряви. Головуючий, не кваплячись, спускається сходами зі своєї кафедри, супроводжений софітом; уже на підлозі сходить з котурнів, ставить на підлогу рупор, знімає і відкидає мантию та маску Зевса. Глядач пізнає Тараса Шевченка. Він такий, як на київському фотопортреті 1858 року – елегантний, у білому костюмі, в начищених чоботах, носки яких виблискують з-під панталон. Обличчя його облагороджене і ніби ретушоване: це Шевченко, яким він сам себе уявляє.

Головуючий обходить, розглядаючи, завмерлих недвижно членів присутствія; коли він, покачавши головою, закінчує оглядати одного і направляєтьс до наступного, софіт, що висвічував попереднього актора, гасне, і актор потихеньку покидає сцену, при цьому той, що грав Обвинувача, котить фотель-візок перед собою. Проходячи повз Опудало, Головуючий штовхає його на підлогу, посмертна маска падає йому під ноги. Байдуже дивитьс на неї, встає на місце свідка. На екрані зупиняється слайд сепії «Казарма».

Головуючий. Боже мій, що за монстрів Ти викликав з моєї пам'яті, з моєї уяви? *(Вдивляється в зал)*. Мене, як завжди, не розуміють. А я хотів сказати, що Господь створив у моїй уяві цих мерзенних монстрів, але ж існували (чи не так?) і живі люди, що носили їхні імена – чому ж ви вважаєте, панове, що ті були кращі?

Так, я здогадався, про що ви зараз подумали. Ви не помилилися. Цю жахливу православно-жандармську Валгаллу створено знов-таки мною. А ви чого очікуєте – що покинете земну юдоль страждань, а там добрі ангели підхоплять вашу душеньку під руки? Ми отримуємо той потойбічний світ, який заслужили нашим земним життям, це ще давні греки добре розуміли. І ви помітили, напевно, до чого ляльковими здавалися мої судді на початку нашого фарсу, як легко було ляльководові смикати їх за мотузочки! І як вони ожили, як оговтались ближче до завіси, коли демократична говорильня завершилась і до них повернулося їх право судити та карати!

Ви, що живете в тупій ситості, переконані, що вхопили щастя за хвіст, ви, що зневажаєте тих, хто їздить на екіпажах, дешевших за ваші, або ходить пішки, ви, що смієтеся над тими, хто п'є інші напої з інших пляшок! Чому це ви так переконані, що життя ваше влаштувалося назавжди? Не читаєте мене, а коли і читаєте, то не хочете зрозуміти – гаразд, я звик, але чому не вірите тоді Євангелію? Адже й насправді ще стоїть сокира при корені, очікуючи на ваші голови, і земля кожної миті може розкритися у вас під ногами, щоб палахнуло зі шпарин пекельне полум'я. Загавитесь, сподіваючись відсидітись у своїй теплій хаті, – і накинуть вам на шию петлю нові Карли Івановичі та Дубельти, тоді доведеться вам скласти руки за спиною і брести, куди не хочеться вам. Немає ніяких радощів у минулому, а

майбутнє може зрадити вас – тож намагайтеся зробити прекрасною ту коротку мить, у якій живете, а коли не вдається насолоджуватись нею, спробуйте прожити її хоча б по-людськи осмислено. Бо ж як умрете – не прийде до вас Ісус Христос, щоб воскресити, як друга свого Лазаря, хіба що хробаки прийдуть до вас. Не було і не буде більше таких друзів, це лише Лазареві пощастило.

Ні, я не відрікаюся від свого пророцтва:

І буде син і буде мати,
І будуть люде на землі.

Однак це ще не про вас. І не про мене.

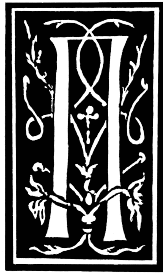
Повертається спиною до залу й уходить, супроводжений софітом. На півшляху до куліс софіт гасне. Темрява на сцені. Завіса. Софіти блукають залом.

Лютий 2004 р., 2010 р.

огашені зорі

Сумна комедія про київську інтелігенцію

Дійові особи

Микола Вій-Вітер – поет, мовознавець, викладач. Огрядний, лисий чолов'яга сорока років, чарівний, коли в доброму гуморі, але не вірить, коли йому про це говорять. Одягнений добре, хоч і трохи неохайно: краватка з'їжджає на бік абоощо.

Тетяна – його дружина, тридцяти років, бібліотекар. У гарно пошитій сукні, коротко підстрижена. Із слідами колишньої краси, струнка, тендітна, мініатюрна.

Колесник Іван Дмитрович – інженер, сорока років. Працює на Київській ТЕЦ. Невисокий на зріст, із дрібними правильними рисами обличчя, у толстовці, галіфе й чоботах.

Ніна – дружина Колесника. Повна вродлива молодиця двадцяти п'яти років. Навчається на журфаку Інституту Народної Освіти (тодішнього реформованого університету).

Кость Старобільський – художник. Високий красень, з вусами. Здалеку видається молодим. Довговолосий, у береті та в трохи заляпаній фарбами бархатній блузі.

Гнат Тягнибок – колишній однокашник і приятель Миколи, Івана й Костя. Лікар, щойно звільнений із виправно-трудового табору. В обносках і ватнику. На голові та скронях сива щетина однакової довжини. На носі окуляри в залізній оправі, одне скельце тріснуте. Підощва сірого від пилу лівого чобота прикручена дротом. З торбинкою за плечима.

Хвеса – хатня помічниця в родині Вій-Вітра. У кокетливому білому фартусі поверх блаженської та короткої для неї гімназичної форми Тетяни.

Суламіф – жінка яскравої, визивної краси років трохи за тридцять. У формі «юнгштурму», але в туфлях на високих підборах. Каже, що працює друкаркою в харківському технічному часописі. До Києва приїхала у відрядження.

Делікатний Максим – уповноважений держбезпеки, замість лівої руки в нього протез, праве око прикрите чорною пов'язкою. Йому років п'ятдесят. Одягнений елегантно, із закордонним шиком. Біла сорочка з високим комірцем, краватка. «Делікатний» – його псевдонім, наданий в ОДПУ, де колеги називають його Вілісом.

Стара – баба Роза, що здає Суламіфі куток у кімнаті на Бессарабці. Майже весь час у ліжку. Одягнена в подерте чорне плаття, білий засалений чеpecь, на босих ногах опорки, що колись були шнурованими черевиками на високих підборах.

Молодик у штатському – носить кепі, синю трійку, у начищених хромових чоботах. Без слів.

Дія відбувається влітку 1929 року в теперішньому центрі Києва.

Акт перший

На сцені побудовано декорацію будинку на чотири поверхи в стилі модерн, де світяться лише одне вікно і скляні двері на балкон високого другого поверху. Через витворні чавунні балясини балкону видно складений на ньому в кутах побутовий мотлох, на стіні висять дерев'яна розкладачка й поламаний велосипед. За балконом – одна з двох кімнат подружжя Вій-Вітрів у комуналці.

Глуха ніч. Балкон залитий місячним світлом.

На балконі двоє – Суламіф і Микола. Та обставина, що вони весь вечір провели за святковим столом на дні народження Миколи, відбилося хіба що в деякій збудженості обох та екзальтованості поета.

Суламіф (*дістає коробку «Пушок», із неї цигарку*).
Ето ж нада, забила зажигалку.

Микола знаходить у кишені сірники, а коли дама закурює, долонею непомітно розганяє перед собою дим.

Микола. Нарешті ніч, нарешті тиша! Я більше люблю чужі дні народження, на своєму власному мені якось ніяково. Та й утомлюєшся кожного разу, поки все поробиш... Одну оту біганину в липневу спеку з кульками та пляшками хоч би пригадати. І чому я не народився взимку? Зате тепер... Як дивно ви виглядаєте в місячному сяйві, Суламіто!

Суламіф (*прискає*). Да нікуда я, Коля, не виглядиваю... А тишина тут і справді чудесная, не то што у нас в Харкові.

Микола. Провінція (*усміхається*) патаму как. А провінція має свої переваги. Взяти хоча б...

Його перериває вискотіння і хрипи дешевої гармошки. Праворуч під балконом, на тротуарі, з'являється дівчина в білих шкарпетках і червоній косинці, з нею двоє хлопців приміського вигляду, один із них грає на гармошці. Дівчина вигукує:

Як у нашого двора
Вся трава пом'ятая.
То не двірника робота,
А любов проклятая!

Компанія зникає ліворуч. Звук пляшки, розбитої об цегляну стіну. Гра на гармошці поступово стихає. На балконі Суламіф і Микола переглядаються.

Микола (*знижує плечима*). Я говорив про Київ. Знаєте, я навіть задоволений, що столицю перенесено до Харкова. Це може здатися блазенством якимсь, але ж це так. По-перше, чиновного народцю, людності не вельми приємної для лицезріння й спілкування, поменшало на Хрещатику і в Липках. А головне, у нас не руйнують старі будинки, щоб поставити нові хмарочоси, як у Харкові, де повилазили ці потвори з бетону та скла.

Суламіф (*дуже здивована*). Це ви про «Госпром»?

Микола. І про «Держпром» ваш горезвісний теж.

Суламіф. Да ви парадоксаліст, Коля!

Микола. Я? Ну, може й справді... Хоча... Який же я можу бути парадоксаліст, коли я «неокласик»? (*Сміється*).

Суламіф. Щось я іногда, Коля, совсем вас не розумію...

Микола. Зараз зрозумієте, Суламіто! Я давно вже закоханий у Київ, а закохався багато років тому. Я пізно

приїхав до Києва, вже гімназистом, а що я бачив до того? Потворну бурсу в Панському на Полтавщині, потім брудну Золотоношу – і все. Не мав я золотого сільського або містечкового дитинства, усі мої найкращі спогади пов'язані з Києвом. Як весело жити в місті своїх мрій! Ви придивіться до нього уважніше, і це місто вас зачарує, і не захочете повертатися до свого Харкова. Де ще у світі ви знайдете такі квітучі бульвари, парки, сади! Колись у Петербурзі я ледь не розридався...

Суламіф. У Ленінграді тобто.

Микола. Це був тоді Петербург, ми, студенти, їздили туди до архівів, а возив нас професор Володимир Миколайович Перетц. Чули про такого?

Суламіф. Про академіка Перетца якраз чула.

Микола. Наш Семінарий мав свій власний вагон, і залізниця дозволяла Володимирові Миколайовичу його причіплювати до будь-якого потяга. Не думаю, що з тих часів Пітер позеленішав. Так от, я мало не заплакав, коли у дворі якогось кам'яного мішка натрапив на килимок білої травиці та протоптану через нього стежечку. У Києві ж улітку будинки й церкви просто ховаються в зелені. А київська архітектура! Де ще знайдеш таке неповторне й своєрідне сплетіння епох і стилів! Миле, з пізніх найпізніше рококо, південно-східний неокласицизм, вульгарна, наївна, рідна еклектика! А модерн? О, цей теплий, людяний модерн Києва, що він на довгому шляху з Заходу розгубив апломб і гордовитість, наш київський модерн! Після війни будинки майже не ремонтувалися, на дахах вирости деревця й кущі, де-не-де ліпнина посипалася, кількох добрих киян балконами пришибло, але ж...

Суламіф *(звуждено)*. Та ну...

Микола. Знаєте, Суламіто, чого я найбільше боюся? Не цієї повільної руйнації, а майбутнього, як це

його... міст-комун-госпівського капітального ремонту. Так, так, ремонту! Саме він, боюся, погубить пишну, хай позбавлену смаку і варварську, але ж таку рідну красу мого міста. Зноситимуть башточки, під холодною рукою невігласа зникне ампірний декор, згладжуватимуть штукатуркою лукаві єврейські обличчя каріатид, затикатимуть цементом волаючі роти театральних масок. І – ось де справжній жах! – поступово, повторюючи долю усних міфів, зануряться в німу площину стін міфологічні сцени барельєфів.

Суламіф. Ясно... А у вас тут уже шла фільма «Зелена Мануела»?

Микола. Ми з Тетяною рідко ходимо до кінематографа – якийсь дитячий він поки що... От хіба що «Броненосець “Потьомкін”» Ейзенштейна або «Людина з кіноапаратом» Дзиги Вертова, але ж це фільми без акторів і без літератури... Ми більше в театри та на вечори в «Домі вчених» полюбаємо ходити. А ви ж, Суламіто, прийшли з Костем. Ви давно його знаєте, коли це не таємниця?

Суламіф. А ви, Коля? Он не має ніякого права ревновати, коли ви про це. Ми познайомились с Костем сьогодні, на вулиці.

Микола. А ми з Костем і з Іванком однокашники. Разом вчилися в Колегії Павла Галагана – може, чули про таку?

Суламіф. Щось старорежимне? Юридичне?

Микола. Дуже старорежимне! (Сміється). Але не юридичне, бог милував. Колегію Павла Галагана було закрито після революції, тепер там звичайна трудова школа. А Колегія була кращим з українських приватних навчальних закладів, і вчили нас там на вищому рівні: була навіть своя лікарня, власні телескоп і кіноапарат. Ми звідти пішли різними стежками: Іванко – до Політех-

нічного, тепер інженер на ТЕЦ, Кость – до Художнього училища, що на Євбазі, а ми з Палєю, тобто з Павлом Филиповичем – до університету, а там разом вступили до Семінарію з руської філології професора Перетца. Я вже згадував і про Володимира Миколайовича, і про Семінарій. Не міг не похвалитися...

Суламіф. Так, було трошки.

Микола. Ми всі товаришуємо досі. От біда, Павло захворів, не зміг прийти. Він тепер відомий поет і літературознавець. І, щиро перед вами зізнаюся, талановитіший за мене і як поет, і як літературознавець. А Володимир Миколайович у Ленінграді, він прислав ще вранці телеграму. Мені було...

Кость (*вривається на балкон*). Як ти наважилася, о прекрасна Суламіто, привласнити нашого іменинника? Віддавай!

Суламіф (*бере під руку Миколу, тулиться до нього*). А может, у нас накльовивається роман?

Микола ніяково кланяється й виходить. Чути сплеск голосів, що вітають його повернення.

Кость (*утримує Суламіф, що теж хоче повернутися до кімнати*). О підступна красуню! Нам треба погомоніти.

Суламіф (*кокетує*). Тому, що не звертаю на вас вніманія, я вже і преступна? От нахал.

Кость (*вилупляє очі*). Та ви що, прекрасна Суламіто? Я ж сказав «підступна», а це по-російськи «коварная». Що поробиш, коли немає такого слова в українській мові? О каварная красавіца, давайте гаваріть на рускам.

Суламіф. Ну уж нет, (*старанно вимовляє*) мені так подобається, що на сьогоднішній вечірці всі розмовляють українською мовою. Ти просто не

звертай уваги, коли щось не так скажу, хороше?

К о с т ь . Добре. Треба було сказати, не «хороше», а «добре». (*Пригортає її, голосним шепотом*). А чи сподобалось тобі те, що між нами було в тебе на квартирі? Кажі чесно!

С у л а м і ф (*посміхається*). Хіба ж таке могло не сподобатись, дурнику? Ти ж справжній Голіаф.

К о с т ь (*серйозно*). А мені так зовсім не сподобалося, красуню. Може, я недостатньо прогресивний, може, у вас, столичних харків'ян, так воно й робиться, але... Даруй мені, проте я не можу відчувати всю насолоду від кохання в присутності третьої особи, хай твоя хазяйка і стара, як світ, і сліпа, як ніч, і глуха, як пень.

С у л а м і ф . Ти такий волоцюга – і не признаєш ль амур де труа?

К о с т ь (*посміхається*). Он як! Непогано! Але мені не до жартів. Я наполягаю на другій зустрічі. У мене, в спокійній обстановці. Щоб не поспіхом, по-піонерськи, а повільно, на зручній ліжниці та... цілком безсоромно, люба. Щоб я мав змогу насолоджуватися кожним вигином твого чудового, звабливого тіла й пестити кожну клітинку твоєї ніжної білої шкіри. Щоб ми відірвалися один від одного тільки тоді, коли вже кожному з нас нічого більш не забагнеться, жодної ніжної витівки... А не відстану від тебе, поки між нами не станеться такого повноцінного, яскравого злягання, щоб ми потім згадували про нього все життя, як про яскравий спалах пристрасті, як про солодкий подарунок долі! Цього разу все буде гаразд, голову свою закладаю! (*Палко обіймає, намагається поцілувати*).

С у л а м і ф (*випручується з обіймів*). О! Такі нежності прі нашій бідності! Ти розмажеш помаду, а моя в патрончіке почті стьорлась... І напрасно, Костя, ти переживаєш із-за такої чепухі. Я тебе уважаю і

ценю як чоловіка, і не треба мені нічого спеціально доказувати.

Кость. Тобі не треба, а мені треба, аж кортить, моя чарівна. Ти це й сама щойно відчула, присягаюся. Приходь (*коротко замислюється*) завтра ввечері, години о сьомій. Я живу тут недалечко, на Дмитрівській. В домі 37а, у студії на четвертому поверсі, а фактично на горищі. Будинок у стилі модерн, колись був пофарбований на зелено. Гарний такий парадний вхід, тобі сподобається. (*Посміхається*). Але забитий, звісно. Отже, тобі через двір, а там пірнай у чорний хід та сходами на самий верх. Перед чорним ходом набери повітря в груди, бо тхне. А знайти будинок тобі буде легко: праворуч від парадного входу магазин «Церобкоопспілки», а поруч фабрика Бульона. Там ковбасу виробляють, і інколи такі смачні пахоці звідти віють, що можна й сухар гризти з великою приємністю, неначе краківську.

Суламіф. А ти вмієш умовляти. Я подумаю, Костя. (*Пауза*). Ти не хочеш повернутися за стіл?

Кость. Звісно, підемо, але я маю тобі сказати ще одну річ. Не чіпай Колю, добре? Він не такий, як ти або я. Він до всього в житті ставиться дуже серйозно. Це ми з тобою вільні, сильні, самотні люди. Збіглися докупити, вхопили трохи радості, розбіглися – і «розлука буде без печалі». Я зовсім нічого не хочу знати про тебе, не хочу залазити тобі в душу. З мене досить того, що ти сама хочеш явити людям, тобто твоєї краси та темпераменту. Хоч... Інколи мені здається, що ти дівчина небезпечна. Що за ніжною Суламітою ховається підступна, то біш каварная Саломея...

Суламіф. А коли Саломея, то їй час танцювати. (*Прислухується*). Там якраз поставили непогане танго. Ходімо?

К о с т ь . О, яку дивну Уальдову «Саломею» було поставлено в театрі Соловцова перед самою війною! Ми всі просто марили цією виставою, а наш Паля і Зеров написали сонети про Саломею. Якби ти бачила, що за декорації та костюми зробила пані Екстер, палка авангардистка!

Су л а м і ф . Правильно сказав, што пані. Вона ж у Парижі, з білоемігрантами. Ходімо нарешті. *(Стає в третю позицію й присідає перед ним, притримуючи руками краї неіснуючої балетної пачки)*. Я тебе запрошую на танго.

К о с т ь . Я не договорив. Ти обіцяєш мені, що відчепишся від Колі?

Су л а м і ф . Як можу я таке обіцяти? Сам же сказав, що я людина вільна. *(Подає йому руку)*.

Покидають балкон. Тихо звучить танго, звук посилюється, коли двері прочиняються, потім знову стихає. На балконі з'являються Т е т я н а й Н і н а . Н і н а дістає з сумочки пачку «П'юшок», пригощає Т е т я н у , остання добуває з кишені сірники. Закурюють.

Н і н а . Не можу дивитися, як Кость крутить і кидає цю гарненьку жидівочку, неначе...

Т е т я н а . Неначе мітлу. Або як борцовську ляльку в спортзалі. *(Пауза)*. Мені не сподобалося, Ніно, щойно вжите тобою слівце.

Н і н а . А що такого! *(Затягується глибоко, випускає дим)*. Це нормальне українське слово. Селяни отак кажуть.

Т е т я н а . Селяни багато чого тобі скажуть! Усі ж ми добре знаємо російську мову, раніше тільки нею й розмовляли, а росіяни єврея називають жидом, коли бажають образити, навмисно образити. І зараз ти, безперечно, хотіла образити цю приблуду Суламіту. І чим це вона тебе роздратовала?

Ніна. Вона, може, і не винна. Твоя правда. Це Костю не треба було її приводити. Як це можна, сама подумай, знайомитися з дівкою на вулиці! Зараз, коли українські діячі зникають один за одним, неначе пішаки з шахової дошки... Кажуть, ДПУ готує черговий процес.

Тетяна (*швидко*). Не хочу розмовляти про політику. Давай краще переміємо кісточки чоловікам. Я так думаю, що воно якраз і непогано, що наш Ренуар прийшов не сам. Бач, як вони оживилися, коли з'явилася нова жіночка. А мій тютій навіть дозволив їй затягти себе на балкон. І тютюновий дим його не злякав, хоч усім нам у хаті не дозволяє палити...

Ніна. Ну, твій Коля взагалі святий чоловік. Хоч, здається мені, він до мене таки придивлявся певний час.

Тетяна (*ніжно*). Мій чоловік великий мрійник. Він живе у своєму власному світі, куди мене давненько не пускає. Я на це не ображаюся. Коли ти не помилилася, і він справді на тебе особливо дивився (я таких речей не контролюю, і ти зараз зрозумієш, чому), це означає, що між вами відбувся роман – і не прості якісь шури-мури, а великий, буремний роман.

Ніна (*ніяково*). Таню, я розумію, що ми з тобою випили сьогодні (чи то вже вчора) лишку, бо ота вишнева наливка така смачна і начебто слабенька. Але все ж таки... Коли б у мене був роман із твоїм чоловіком, то я, принаймні, мала б про це знати сама.

Тетяна. Господи, та я ж пояснила вже, що він переживає свої романи в мріях!

Ніна. Коли за мрії про вільну Україну людей саджають і розстрілюють, то й на мрії про іншу жінку дружина має право реагувати.

Тетяна (*не чує, або не бажає почути*). Потім Коля мені розповідав, які яскраві романи він переживав зі

мною у своїх мареннях, коли ще навіть не наважувався підійти до мене в бібліотеці, щоб познайомитися. Це було на одному тижні щось подібне до «Декамерона», а на другому – до «Страждань юного Вертера». Коля був тоді вже приват-доцент університету, і мені страшенно подобався. Я вирішила взяти справу знайомства й залицяння у свої руки.

Ніна. У ці гарненькі, тверді, маленькі ручки. (Значущо посміхається). Тож як – ти виправдала його мрійні сподівання?

Тетяна. Коли вже ми сьогодні так відверто говоримо про ці речі, то можу зізнатися, що Колині сподівання я виправдала. Була громадянська війна, Києвом вешталися то солдати-мародери, то просто бандити, і не знати було, чи доживемо ми з Колею до ранку. Прилетів би з Шулявки снаряд, і померла б я незайманою дурепою, а могло статися й ще гірше, це коли б перед смертю мучила б брудна солдатня. Сучасна молодь не розуміє, в якому світі ми тоді жили. У Колі, на відміну від мене, був такий-сякий еротичний досвід, добутий за гроші з продажною прости-господи, що жорстоко його налякала...

Ніна. Як цікаво! Ти мені ніколи цього не розповідала.

Тетяна. Ми тулилися одне до одного, як малі діти, що зустрілися в печері людожера. Тридцятирічний хлопчик і дев'ятнадцятилітня дівчинка. Тієї ночі мені здавалося, що моя шкіра витончилась або зникла зовсім, і кожний дотик Колі пронизував мене електричним струмом. У Колі могло й не вийти нічого (ти мене розумієш), але ж і тоді та ніч стала б незабутньою. А Коля? Він плакав, дякуючи мені, плакав од щастя... (дістає хусточку і обережно промакує підфарбовані очі). Отак воно починалося, наше подружнє життя, Танечко. Я не відчувала

більшого чуттєвого піднесення, аніж тієї першої нашої шлюбної ночі.

Н і н а (*індиферентно*). А тепер ти, подруго, щотижня навідуєшся до студії Костя.

Т е т я н а (*після паузи, уїдливо*). А ти, подруго, у таку патетичну хвилину ріжеш правду-матку. Широ вдячна. (*Закурює нову папіроску*).

Н і н а . Немає за що.

Т е т я н а (*після паузи, так само*). По-твоєму, Ніночко, не має жодного значення, що ти теж інколи забігаєш до студії на Дмитрівській?

Н і н а (*спалахує*). А ти звідки довідалася? Ти вистежувала мене, подруго?

Т е т я н а . Навіщо б мені... Той самий герой-коханець і похвалився. Той, що й тобі про мене.

Н і н а (*раптом сміється*). Що ж дивного? У нас п'яťох така дружба, неначе ми одна велика сім'я. Ось і вийшла з того родина часів первісного комунізму із спільністю жінок.

Т е т я н а (*обережно посміхається їй*). Не плутай серйозні речі з дурницями. Дружба наших чоловіків – це щось серйозне, усе інше порох. Наша з тобою дружба, наприклад. Вона позиційна... краще сказати, вона вимушена, як змушені товаришувати жінки в гаремі.

Н і н а (*підхоплює*). Або в'язні, що сидять в одній камері. Згода.

Т е т я н а . І мої відвідини відомого тобі місця – така ж дурниця, Ніночко.

Н і н а . Звісно, дурниця, подруго. Тим більше, що звідси, з Тургенєвської, до Дмитрієвської – рукою подати, а ще ж можна по дорозі забігти до Могутова купити фунт масла до вечері.

Т е т я н а . Так, це не те, що тобі – їхати з Подолу трамваєм, щоб наш товариш Ренуар тебе по голівці

погладив. Чому ти кидаєшся на мене, Ніно? Хіба не можемо поспілкуватися спокійно. О! (*Замовкає, прислуховуючись до сміху в кімнаті*). Там твій чоловік анекдоти розповідає, а в нас тут – хіба ж не анекдот?

Ніна (*роздратовано*). Тільки тим мій пихатий курдупель і тримається в компанії, що анекдоти розповідає. Мій Іван їх спеціально напам'ять заучує, вірші також зазубрює – чи можеш собі таке уявити? Боже, який він посередній! Зізнаюся тобі, що я й заміж за нього пішла, щоб потрапити до вашого блискучого товариства. Твій геній з тобою, і ти вже була майже такою ж самою, як вони, дотепна й всезнаюча. Неначе простецька картоплина, що в печені просякла м'ясним соком. (*Тетяна сміється*). Хай йому грець, я лише щойно зрозуміла, що ти могла й образитися... Як я тобі заздрала тоді! А що було мені робити? Филипович теж одружений (фактично, хоч вони ще не розписувалися), від Костя вічним парубком тхнуло, а Іван, на моє горе, якраз розлучився. (*Пауза*). Ти як хочеш, Таню, а я Костеві зради не пробачу – я ж така власниця. Що моє, мені ж і віддай!

Тетяна. Наш красень є такою ж комунальною власністю, як отой (*показує в зал*) ліхтарний стовп. Давай з ним коротенько (*викидає на авансцену недопалок*) розберемося, бо я зовсім не бажаю з тобою сваритися. Він тебе довго умовляв?

Ніна. Ну!

Тетяна. А потім стався афронт, або ж, як сказала одна добродійка на курсах з українізації, «нешасний випадок зіпсувався»?

Ніна. Ти як у воду дивилася!

Тетяна. Потім знову довго умовляв, обіцяв, що тепер усе піде добре – і цього разу не збрехав?

Ніна. Авжеж... А звідки ти дізналася?

Т е т я н а . Я нашого Ренуара давно вже розкусила. У нього надто субтильний чоловічий механізм, якому потрібен певний час, щоб звикнути до нової жінки. А сам він (і через це, зокрема) настільки занурений у свої відчуття, побоювання та переживання, що на тебе, як на людину, не звертає найменшої уваги. А мені того і треба, бо це дає змогу користуватися його специфічними послугами спокійно і без жодних докорів сумління. Бо він для мене не що інше, як така штука, що її з Парижа привозять (*шепче на вушко*). Ось такий і Кость, тільки на дотик теплий, навіть гарячий. Це як до перукаря збігати або до...

Н і н а . ...до мозольного оператора.

Т е т я н а (*посміхається*). Ні, це набагато приємніше. Як з'їсти тістечко з кавою.

Н і н а (*аплодує. Після короткої паузи*). І все ж таки, мені незрозуміло, як ти, племінниця Деснянської Чайки, вірець, здавалося б, свідомої української жінки...

Т е т я н а . ...невтомної дармової працівниці в «Громаді», «Просвіті» або «Жіночій спілці»? Фундатора, а разом коменданта фортеці для дітей та чоловіка? Як це я зреклася ідеалів української родини й усе таке? Але ж Ліночка моя вдома майже й не буває тепер, як додумалася вступити в піонери, а чоловік... Я ще не аж так напилася, Ніночко, щоб видавати тобі таємниці наших стосунків з Колею. І взагалі...

На балкон вривається К о с т ь .

Н і н а . Про вовка помовка...

К о с т ь . Вас там кавалери зачекалися, а ви все точите теревені. Зараз Ваня поставить чарльстон!

Т е т я н а (*з іронією*). Та це ж шикарно!

К о с т ь . Чи не знайдеться папіроски? Ви, дами, завжди такі помірковані, ощадливі! Дякую, дякую...

Тетяна й Ніна повертаються в кімнату. Кость втуплюється в цигарку, не розуміючи, що перед ним. Кладе її до кишені та раптом закриває обличчя руками.

К о с т ь . Боже мій! Добрий мій, дитячий мій, забутий мною Боже! Як я спромігся такого накоїти?

Дістає цигарку, не з першої спроби запалює сірника, нарешті закурює. Швидко заспокоюється. За спиною його вже кілька секунд стоїть Х в е с я , що вилупилася на нього в радісному очікуванні.

Х в е с я . Костянтин Опанасовичу! Чи можна до вас? Я на одну хвилю маленьку, бо зараз чийсьстона заграють... Дозвольте папіроску, коли на те ваша та й добра ласка.

К о с т ь . О! Це ти, люба! Якраз скінчилися, на жаль.

Х в е с я . Тоді дайте хоч вашої затягнутися. (*Отримує недопалок, палить з містечковими кривляннями*). Кажали мені, що коли навіть цю «Пушку» побризкати духами, буде щось на кшталт контрабандних румунських, не гірше...

К о с т ь . (*Озирнувшись на двері, хапає дівчину в обійми*). Який я щасливий, що ти сама підійшла до мене, не побоялася, не посоромилася... Отак само сміливо приходь до мене в студію... е-е-е... післязавтра вранці. Цього разу все буде гаразд, матінкою рідною присягаюся! Подаруй мені ще раз оте щастя зустрічі віч на віч, зустрічі двох вільних від одягу і від забобонів людей! Щоб я мав змогу насолоджуватися кожним сантиметром твого чудового, пружного юного тіла й пестити кожний клаптик твоєї гладенької, як оксамит, засмаглої шкіри. Щоб ми одірвалися один від одного тільки тоді, коли вже кожному з нас нічого більш не забагнеться, жодної пікантної витівки... А не відстану від тебе,

поки між нами не спалахне таке повноцінне, яскраве кохання, щоб ми потім згадували про нього все життя, як про солодкий подарунок долі, як про яскравий спалах вічної пристрасності! (*Палко обіймає, покриває її обличчя поцілунками*).

Хв е с я . Як ви гарно говорите, Костику! Хоч я і не все второпала... У мене аж запекло тут, жах! (*На мить видирається з обіймів і показує собі на діафрагму*). А може, це після шпротів, вони жирні такі... За запрошення спасибі, але, звиняйте, я більше не прийду до вас, Костику. Мабуть, не прийду. У вас в майстерні було страшенно цікаво, особливо коли ви свої картини показували, да... І я вам дуже признательна за те, що ви... Коли я принесла вам у дарунок найдорожче, що в мене є, ви поступили, як справжній спортсмен..., ні, прошу пробачення, джем-мен. От.

К о с т ь . Джеммен? Зрозумів... О кажи! Вимовляй! Кажи, що завгодно, бо мене так збуджує, коли ти розтуляєш свої чарівні, свої самою природою так гарно вимальовані устонька! До того ж, люба, дарунки назад не забирають, хіба ж не так? (*Тяжко дихає*). Віддай його мені післязавтра, благаю!

З кімнати доносяться визивні синкопи чарльстону.

Хв е с я (*посміхається*). Але ж це ви не прийняли дарунку, Костику. Тепер самі винні. Я тоді, як оговталася, прибігла додому, заперлася у ванній кімнаті та й вчинила собі ревізію – залишилася чесна! І може, це й на краще, Костику. Адже тепер у мене нарисувалися дві життєві перспективи. Товариш Альтман сказав мені про одну перспективу, а насправді їх дві в мене. Про другу перспективу мені сказала Гапка Іванівна. Ви її знаєте, її всі чоловіки знають, бо вона прикажчиком стоїть у лавці «Гастрономчик І. В. Могутова», що на Павлівській,

на самому перехресті з нашою Тургенєвською. Їй хазяїн звелів шукати для нього наречену, бо усамітнів, поховавши третю дружину. Сказав Гапці Іванівні, що хоче молоденьку, щоб відгуляти з нею свої останні деньочки, бо більшовики тиснуть його все більше й скоро додалять із кінцями. Чим погано? Він зі мною гульне в угарі НЕПу, а я з ним, на його грошики! І жодних проблем із жилплощею! І прощавай, розкладачка на чужій задушливій кухні!

К о с т ь (*борсається в одежі Х в е с і*). Ти щось далеко відїхала від теми, люба...

Х в е с я . І зовсім не далеко... Бо те, що я тоді замалим не подарувала вам, Костю, цінують у нареченій навіть безсоромні кияни. В усякому разі, цінується це на Пріорці, на Караваєвих дачах, на Батисевій горі, де люди живуть статечно, в окремих будиночках, а не в комуналках. А друга перспектива...

К о с т ь . Друга перспектива? Ох, коли й у мене знайшлася б друга перспектива...

Х в е с я . Гей! Що це ви собі дозволяєте, Костянтинне Опанасовичу?! Не можете дотерпіти до післязавтра?! Убери руки, кому кажу! Геть! (*Мовчазна боротьба. Х в е с я звільняється, поправляє одяг. Пауза*). Післязавтра, кажете... Що це в нас – другий день п'ятиднівки, так? У Миколи Сергійовича лекції, Танька зранку на роботі... Мабуть, вийде у мене, Костику.

К о с т ь знову притискує її до себе. Раптом широкі балконні двері з тріском розчиняються всередину кімнати. У них під голосні звуки танцю з'являються, рука в руку і виробляючи ногами основне па чарльстону, М и к о л а з С у л а м і ф ' ю . На обличчях в обох однаковий блаженний, абсолютно відсторонений вираз. Явно не помічаючи знік-вілих К о с т я й Х в е с ю , що втиснулися в кут балкону, мало не зваливши зі стіни велосипед, вони розвертаються, чарльстонячи на місці, та у той же спосіб ретируються до

кімнати. Наостанок М и к о л а , не оглядаючись, хвищає двері, щоб зачинилися.

К о с т ь (*причиняє двері остаточно*). Оце розтанцювалися!

Х в е с я . Аж завидки беруть! Тоді я коротко, Костю. Отой товариш Альтман, секретар комсомольського осередку профспілки домашніх робітниць, обрисував мені зовсім іншу перспективу. Між іншим, комсомольці над дівочою честю сміються, у них суцільний «Долой стид!» А перспектива ясна: вступи до комсомолу, а з нього до робфаку, у вуз, закінчила – і ти вже сама собі хазяйка, знай дуй собі по залитому вогнями електрики проспекту життя! Але спочатку треба перейти на державну посаду, двірника абощо. Ви в добрих стосунках із цим товстуном, керівником райкомунгоспу, тож зробіть мені протекцію, Костянтіне Опанасовичу! Остогиділо вже мені сковорідки віддраювати!

К о с т ь . Хіба я знаю? Писав я на замовлення цього Якова Абрамовича картину для «Ленінського кутка». У них там був «Товариш Троцький біля бронепоезда», так я зробив їм «Товариша Бухаріна за читанням газети “Правда”», цей вождь вже навечно там повисне. Добре, спробую.

Поцілунок.

Х в е с я (*зітхнувши*). Пішли, Костику, знову поставимо чарльстона! Ох, і натанцююся ж я! Ох, і вмажу краще за усіх харків'янок!

К о с т ь . А коли хазяйка тобі заборонить?

Х в е с я . Танька? Ця підстаркувата хвойда? Хай тільки спробує.

Уходять. Якийсь час чути тільки музику. Потім на балкон виходять Су л а м і ф і К о л е с н и к . Він напідпитку.

Суламіф (*стомлено*). І навіть це ви сюди мене витягли?

Колесник (*із п'яною впевненістю*). Щоб нам перепочити, ковтнути свіжого повітря й випалити по цигарці. (*Нишпорить по кишнях свого галіфе, знаходить лише порожню коробочку від цигарок, зминає її, кидає на авансцену*). Скінчилися цигарки! Пробачте!

Суламіф. Оно і лучче. Від тих ваших цигарок у мене вже гірко у роті. А до речі, що це ви курите?

Колесник. Я палю найкращі цигарки. Найдорожчі непманські. «Герцеговина флор». Але ж погоджуюсь із вами. Свіже повітря набагато корисніше. Вночі, після задухи в кімнаті, воно мені нагадує «Нарзан». Треба лише повніше набирати його в груди. Робіть, як я! Руки вгору через боки повільно, глибокий вдих, назад швидко. Це за системою доктора Лесгафта. (*Робить дихальну гімнастику*).

Суламіф (*грубо*). Кажіть вже, чого вам від мене треба. Я справді втомилася, і зараз уже піду додому. Мені ж доволі далеко, на Бессарабку.

Колесник. Чарівна Суламіто, ми з вами досхочу випивали, закушували, та ще й танцювали до упаду. Особисто в мене закуска стоїть у шлунку колом, і вдома я обов'язково вип'ю склянку «Боржомі». Я витягну пляшку, покриту холодними краплями роси, просто з льоду. У нас гарний льодовик, теплоізолюваний азбестом – мій власний винахід. (*Понизивши голос, змовницьки*). Скажіть, будь ласка, а як у вас справи з травленням?

Суламіф (*зацікавлена*). Ви запитуєте мене, чи доводилося мені когось отравлювати? І єто для цього ви мене і запросили сюди?

Колесник. Навіщо б вам, чарівна, когось труїти? Ви ж не Сальєрі... А я, хоч і нещасний Моцарт у коханні та високооплачуваний Сальєрі у виробництві електроенергії... Як це я опинився Сальєрі? Еге ж, це ж я протестуючи проти такої неприємної смерті, як у Моцарта. Раніше, коли я ще не второпав усієї цінності життя, простого нашого земного існування – а я тепер страшенно люблю життя й боюся, дуже боюся померти, да... Отож раніше я тримав у шухляді письмового столу револьвера, щоб кожної миті під рукою був... Ну, як засіб більш-менш комфортного самогубства. Які дурниці! Життя таке прекрасне, і його квітучим лугом блукають такі гарні жінки, як ви! (*Цілує руку Суламіфі*).

Суламіф (*стурбовано*). А што сталося з револьвером?

Колесник (*безтурботно махає рукою*). Викинув! Спочатку думав здати до ДПУ, але ж там не обійшлося б без тяганини...

Суламіф (*убік*). Аякже.

Колесник. Тож я його розібрав, а деталі та набойки порозкидав у лісі, як тільки ми вибралися на пікнік, здається, у Голосієві за озером. Скажіть, а чоловіки не стрілялися через вас, чарівна Суламіто?

Суламіф (*посміхається*). Бог милував. Навіть років п'ять тому, коли після самогубства Єсеніна дуже модно стало стрілятися, ніхто не зробив мені такої неприємності. Мабуть, тому, що я не доводжу чоловіків до крайнощів.

Колесник (*несподівано тверезим голосом*). Ви це добре сказали. І все ж таки сьогодні ви доводили до крайнощів мене, бо не звертали на мене жодної уваги. У нас демократія, у нашій з друзями компанії. Демократичний централізм, сказати. Ви, чарівна, знаходилися сьогодні ввечері в центрі наших

компліментів – але ж тоді й даруйте кожному з нас рівну увагу...

Суламіф (*перебиває, свистячим шепотом*). Та за кого ти мене принімаєш? За полкову блядь?

Колесник (*мало не плаче*). Що ж воно зі мною завжди робиться? Чим я гірший за них? Та я й грошей отримую більше, ніж вони! Ну, може, й не більше, але я спокійно працюю в себе у кабінеті на ТЕЦ, а вони мотаються Києвом по кількох роботах. Так, я не поет від Бога, як Микола й Павло, не відомий художник і статевий гігант, як ваш коханець, чарівна Суламіто, не поважний критик і професор, як Зеров. Зате я знаю і вмю багато такого, що їм і не снилося. Той же їхній дорогоцінний Павло не зможе полагодити й радіорупора, не зробить електропроводки у власній кімнаті, а коли кран стане протікати, викличе слюсаря. Поклади перед нашим геніальним Миколою аркушик із диференційним рівнянням – та він вилупиться на те рівняння, як баран на нові ворота!

Суламіф. Не він один. Я прошу пробачення за різку відповідь. Мабуть, я невірно вас зрозуміла. Але ж і ви хвилюєтеся даремно, товаришу Колесник.

Колесник. Ні, зовсім не даремно. Я вже замучився доводити собі, що ні в чому не гірший за своїх однокашників, або, як хтось казав, однокоритників. І особливо доводити це Ніночці. У мене ж молодша за мене дружина, що ви, напевне, помітили. Такі проблеми пішли, як одружився... Мушу тепер заради молоді дружини буквально виплигувати зі штанів! І це при тому, що я зовсім не безталанний, ні! Знаєте, я трохи малюю, ось намалював з Ніночки портрет, дав перезняти на картку. (*Риється в кишенях, махає рукою*). Не можу знайти! Ну, добре. Я і вірші для неї складав. Ось! (*Стає в позу, декламує із завиваннями*).

О ніжна Ніно! О ніжна Ніно!
Я твої очі пам'ятаю,
Як музику, як спів.
Весняний вечір. Тиша. Ми.

Суламіф. Досить. Це ж не ваші вірші, товаришу.
Це того, як його... новопризначеного академіка ВУАН.
Тичини, вот.

Колесник. А хай би й не мої. Пролетарська
диктатура скасувала буржуазне авторське право! І
пропрокував же Мандельштам:

І снова бард чужую песню сложит
І как свою ёю проізнєсьот.

Хтозна, може, я і є такий новітній бард. Переробив
трохи цю поезію і Ніночці присвятив. Прочитав їй, як
оце вам, тільки до самого кінця.

А хтось кричить: ти рідну стрів!
І раптом – небо... шепіт гаю...
О ні, то очі твої. – Я ридаю.
Бо я Нінульку полюбив...

Аби ви бачили, як вона зраділа! Та й Маяковський
доводить, що вірші може писати кожний, що не така
вже це складна штука, як...

Чути голос Ніни. Колесник замовкає й прислухується.

Ніна. Ваню! Любий мій! Де ти? Ми вже йдемо! Не
дай боже знову на унітазі заснув... У такий час слюсаря
ж не дозвешся.

Колесник *(вклоняється)*. Тож прийміть мої найщиріші вітання... Ви викликали в мене дикі бажання... тобто прийміть найкращі побажання... будете ще в Києві... *(Вибігає)*.

Із кімнати долинають неясні голоси, брязкіт посуду.

Суламіф *(прикладає долоню до лоба)*. Що це зі мною? Навіщо я накричала на етого шута? Мабуть, тиск підвищився. Посиджу, отямлюся.

Сідає на якийсь ящик у правому, темному куті балкона. Тим часом дзвони неподалік б'ють до заутрені. На балкон неквапом виходить Микола. Вже без краватки, комірець сорочки розстебнуто. Прислухається. Він не помітив Суламіфі. Близькі дзвони замовкають, тепер чути тихіші далекі.

Микола. Автокефали знову проспали, а ченці-московці знову першими вдарили... Як завжди. І як завжди, символічно. Добрі наміри наших патріотів залишаються тільки добрими намірами, а «усердіє всьо превозмагає». Тепер ніч темнішає, пільма буде густіти, зорі пригаснуть, а перед самим уже світанком ударять раптом, неначе хор у «Гугенотах», солов'ї. Ще вчора ніч здавалася мені потворою, чорним звіром із червоними очима-ліхтарями, який чатує на мене, який готовий накинутися, щойно я вимкну електрику. Ще вчора я боявся стулити повіки, щоб не провалитися у свої жахливі, апокаліптичні сонні марення. А ця ніч несе прохолоду і заспокоєння. Це добра ніч, ніч флірту й кохання. Кохання вже не про тебе, старий дурню, але приємно уявляти, що саме тепер десь поруч, у темних коробках кімнат, тримаючи в обіймах один одного, солодко засинають коханці. Але ж є й такі, що їм і ночі не вистачає. *(Зітхає)*. О, невже почалося? Знову ритм

з'явився з нічого, з пустки, рядки загули у скронях... Тоді що ж відбувається в тій добрій, вимріяній ночі? Ага... Скоро... краще хай буде «незабаром»... Незабаром двірники зметуть із тротуарів зірки, що впали за ніч. Десь за Оболонню сонце набухає золотим соком... Хіба записати. *(Позіхає, виходить)*.

Суламіф *(покидає свою схованку, стиха)*. Невже наш товстун таки спіймався на гачок? *(Голосно)*. Мико-ло! Тетяно! Ау! Я звиняюсь, але...

Акт другий

Кімната в комуналці. Декорація відтворює стіну з дверною коробкою ліворуч, без вікон. Удовж стіни стоять ліжка й кушетка, розділені тумбочкою – антикварною, з витворною різьбою, але обідраною до живого дерева. На тумбочці півлітрова банка з водою, у ній букет розкішних троянд. Над тумбочкою уламок старовинного ртутного дзеркала (це власне кут із залишками з двох боків рами), закріплений на стіні трьома кривими цвяхами. На ліжку лежить *Стара*. Стіну прикрашено старими цирковими афішами, є трохи й плакатів. Деякі подерті, кутки деяких звисають долу.

Химерна бронзова ручка на дверях повертається.

Стара (голосним шепотом). Хто там виламує двері? Невже знову махновці! Караул! Рятуйте!

Входить Делікатний, за ним Молодик у штатському і Суламіф. Суламіф зачиняє за собою двері на ключ.

Делікатний. Знову в бабки загострення, от біда!
Суламіф. Це ж ми, свої, Розо Абрамівно. Червоні. А чоловіки – підпільники. Заспокойтесь. Ніяких махновців у Києві!

Делікатний сідає на кушетку, кладе ногу на ногу. Дістає з кишені портсигар, притримуючи протезом, відкриває його, дістає цигарку, постукує нею об кришку портсигара. Молодик у штатському підносить йому запальничку та ховається за спиною Суламіфі. Та залишається стояти на місці.

Делікатний. Я коротко, бо невдовзі вже «Пушкін» причвалає. Тільки завдання, жодної лірики. Начальство тисне, бо гостро бракує доказательної бази для процесу Співки визволення України. А в нас розробка «Пушкіна» і «Репіна» тупцює на місці. Стосовно «Пушкіна» сьогодні буде просування вперед – правильно, товаришко Аркензель?

Суламіф. Сподіваюсь... (Посміхається). Просування, кажете? Оте обіцяю.

Делікатний. Ну й добре. Хоч насправді нічого доброго. Управлінню давно вже треба було забрати у горкомунхозу сусідню кімнату, де на піаніно панночка грає, та радіофікувати. Тоді б мали для суду двох свідків по кожному епізоду. А як справи з «Репіним»?

Суламіф. «Маня» затявся, неначе віслюк. Ні в якую не погоджується взяти мене з собою на вечірку з нагоди вшанування старого Мурашка. Неначе мене соромиться.

Делікатний. «Маня», говориш? Хм... Думаю, што загвіздка не в ньом. Может, ето те довговолосі діди в берегах, неначе щойно з Монмартру, цураються твоєї інтернаціональної національності.

Суламіф. Не можна ж кожному пояснювати, що я не єврейка, а... ну, хоч би айсорка. Взагалі, я в громадянську війну нічим не зганьбила своїх предків. Вони мене теж – адже та їхня дурість, коли віддали на розп'яття Ісуса Христа, тепер втратила своє значення. (Закурює). Серед французів, до речі, теж багато антисемітів. Утім, мені байдуже.

Делікатний (раптом спалахує). Йй байдуже! Буржуазні націоналісти, скориставшись політикою українізації та головотяпством товариша Скрипника, виробляють, що їм заманеться, а йй байдуже! Звісно, ти ж

у відрядженні тут. Ти, міль пardon, підмиєшся, губки підмажеш – та гайнеш собі в столицю!

Суламіф (*уїдливо посміхається*). Так, підмиюся, Вілісе. А в чому проблема? Тобі немає де підмитися? Тож приходь сюди, до мене. Чи ж... Тебе давно вже не відправляли за кордон, я не помилилася?

Делікатний. Куди ж мене засилати з такою прикметою? (*Киває на свій протез*). Та й в останню ходку засвітився... (*Посміхається*). А тебе, товаришко, взагалі не візьмуть до ІНО.

Суламіф. До Інституту народної освіти? Але ж досі моєї освіти вистачало...

Делікатний. До ІНО, тобто до Іностранного отдела.

Суламіф (*кокетує*) І чому це не візьмуть? Бо надто гарна?

Делікатний. Завжди можна морду ганчіркою прикрити. Ні, бо не знаєш іноземних мов.

Суламіф. Ну, французьку я вчила в пансіоні... І вивчила ж я українську. До речі, Вілісе, де це ти навчився так добре балакати по-хохлацьки?

Делікатний. Не те щоб добре, бо на довгу розмову мене не вистачає... За денікінського наступу я сидів у білогвардійській контррозвідці разом з українцями-боротьбистами. Ну, ти ж знаєш, українські ліві есери. От, серед відомих людей Василь Еллан був із них. Потім їхня партія влилася до ВКП(б). Ті хлопці принципово розмовляли лише своєю мовою й радо навчали мене. Ясно їм було, що я, латиш, аж ніяк не зміг би стати українцем, але їм було приємно мене навчати. Ми витерпіли все, ні в чому не зізнавалися, тож зникла потреба нас годувати. Білі й розпочали розстрілювати на світанку, кожного разу ще затемно виводячи з камери п'яťох. Сподівалися, мабуть, що в кого-небудь

із нас нерви не витримають. Мене й трьох боротьбистів звільнили розвідники Першої кінної.

Суламіф. Першої кінної армії? Пам'ятаю, што про цих кіннотників лягнула одна жіночка, коли ми проходили на рисях через Бердичів. «Мати Божа! Та це ж боги живі на конях!».

Делікатний. А що? Жінка ж пролетаркою була, вони її врятували від жорстокого ворога. І билися добре, особливо під час наступу. Знаю, що в обороні не вистояли – але ж хіба це справа для кінноти, оборона? А про все інше запитай у їхнього Особливого відділу.

Суламіф. Можна й у мене, на місці, запитати. *(Посміхається)*. Я служила в їхньому Особливому відділі під час наступу на Варшаву. Солдати як солдати, з усіма солдатськими грішками та ще й кіннотники.

Делікатний. Добре, ми йдемо, а то забалакалися з тобою. З «Мане» (це ж треба таке – «Маня»!) я сам займуся. Про «Репіна» можеш поки що забути. Бувай.

Суламіф *(раптом хмикає)*. До зустрічі, хлопці.

Виходять.

Стара *(відкидає ковдру)*. Пішли, слава Богу. Я й дихнути боялася. Це ж не махновці були?

Суламіф. Червоні це були, бабо Розо, скільки тобі казати. Тебе ще не треба вивести до клозету? Поки немає черги.

Стара. Ні, спасибі, Суламіф. Ти добрая дівочка.

Суламіф *(бурчить)*. Губки підмажеш, губки підмажеш... Що в цьому розуміють чоловіки? Чим підмажу, га? Червоним олівцем хіба... Завжди помада кінчається раптово, а після тієї французької щось мені не кортить купляти знов контрабандну, зварену в Одесі бозна з яких хімічних помиїв. Давно не була на обшуку в буржуя – а

де ще можна розжитися доброю губною помадою? Хоча губи мої без того гарні, без того червоні. Микола, річ ясна, навіть не помітить, що я не підфарбувалася. Щось він затримується. Або годинник вперед уходить.

Підходить до уламка дзеркала, обережно підводить повіки чорним олівцем. Пауза.

Стук у двері.

Стара. Знову махновці! Скажи, що мене немає вдома. *(Ховається під ковдрою)*. А сама залазь до шафи.

Суламіф. Аякже. *(Голосно)*. Заходь, коли це ти, Коля.

Входить Микола. Тримає букет жовтих айстр.

Микола. Прости, що трохи затримався. Але ж до цієї квартири важко потрапити. Справжня фортеця. Тобто двері блаженські, але на вході роблять справжній допит. Чому б тобі не провести сюди електричний дзвоник?

Суламіф. По-перше, здравствуй. По-друге, все такіє запитання – он до баби Рози. Але вона тобі не стане відповідати, бо затаїлася. Боїться, що ти прихований махновець з шаблюкою.

Микола *(схиляє голову)*. Ще раз прошу пробачення. Привіт, Суламіто. Знову та баба Роза заважатиме нашому rendez-vous, або ж наше rendez-vous заважатиме твоїй квартирній хазяйці. Чи не пошукати тобі іншого помешкання? Я міг би допомогти грошима. І хіба я схожий на махновця? На чувал з ватою я схожий тепер, а не на махновця. І чому саме на махновця? Сім років, як махновці розчинилися в степових просторах, а Нестор Іванович запекло боровся з антисемітизмом.

Суламіф *(серйозно)*. У тебе якийсь романтичне сприймання махновського руху, Колю. Махновці пору-

бали шаблями всю родину баби Рози, а вона врятувалася, бо забалакалася, зайшовши, по дорозі з базару, до знайомої. Золото шукали. Це в Златополі було. Зараз у неї загострення, а через тиждень або два оговтається й стане майже нормальною. Втім (*зітхає*), тоді вже я буду в Харкові.

Микола. Он як? Яке розчарування...

Суламіф. Слухай, Колю, для кого ці квіти? Коли для баби Рози, то поклади їй на ковдру. Коли для мене, то давай сюди й спасибі тобі.

Микола. О, пробач! (*Вручає букет Суламіфі*).

Суламіф. Піти хіба на кухню, пошукати якої склянки. (*Виходить*).

Микола вештається кімнатою, обходячи великими дугами ліжко зі Старою. Зупиняється біля тумбочки, витягує верхню шухлядку, дістає звідти невеличкий браунінг. Розглядає, грається, прикладаючи до скроні та прицілюючись у дзеркало. Мугикає, знизує плечима і ховає назад. Суламіф повертається з букетом у півлітровій банці. Роздивляється, куди поставити.

Микола. Кумедна в тебе запальничка.

Суламіф. Яка ще запальничка?

Микола. Та, що в тумбочці лежить. У вигляді револьвера.

Суламіф. Ну, Коля, від тебе я не очікувала такого нахабства. Уявити собі не могла, що ти здатний нишпорити по чужих шухлядах... І як тобі моя зужита білизна? Сподобалася?

Микола. Пробач, але я не нишпорив. Ходив кімнатою, опинився біля тумбочки. Над тумбочкою дзеркало, а я в дзеркала давненько вже не заглядаю, нижче ці троянди – мені вони теж неприємні, от я і подивився ще нижче. А там ручка від шухлядки поблискує. Я ж якраз замислився про тебе. А

замислившись, чисто механічно, присягаюся, потягнув за ручку – а в шухлядці запальничка. Ну, й побавився трохи...

Суламіф (*ставить банку з айстрами на підлогу, розгублено*). Ти хоч не клацав тим пістолетом... тією запальничкою?

Микола (*серйозно*). Звісно ж, ні. Бозна, звідки вогонь вилетить. Можна носа обпекти.

Суламіф. Деякі довгі носи і варто було б час од часу підсмажувати. Добре, що не клацав. Там немає бензину.

Микола. А важкенька, неначе заправлена.

Суламіф. На рози не схотів дивитися, бо поклонник подарував. Але чим тобі не сподобалося дзеркало?

Микола. Це – бо схоже на розп'ятого Ісуса Христа з отими цвяхами. Тобі не здається? А взагалі я в люстро не зазираю вже років із десять. Голюся напوماцки, як давній римлянин.

Суламіф. Гм... Розумію, хоча для чоловіка це дурниця. Що ж, сплине кілька років – і я тебе, Колю, ще краще зрозумію. Але жінці не можна відмовитися від люстерка, бо інакше замість очей підфарбує собі носа.

Микола (*бурчить*). Можна подумати, що є якась різниця... А справді, навіщо воно тобі, підфарбовуватися? Ти й щойно вмитою яскрава, як веселка.

Суламіф. О, це вже комплімент! Це ж треба – *arg-en-siel*... Ану, потримай! (*Знімає з тумбочки банку з трояндами, тицяє в руки Миколі. Підіймає з підлоги і ставить на тумбочку банку з айстрами. Бере в Миколі банку з трояндами, виносить її. Майже відразу повертається*). Я кинула квіти зразу біля дверей, щоб ти ще чогось не накоїв. І мені теж не подобаються троянди, вони якісь занадто...

Микола. ...занадто розкішні? Не відповідають стилю нашого сірого, сірячиною якоюсь вкритого буття? А тобі не здавалося, що й ти занадто для нашого життя розкішна?

Суламіф. А ще мені не подобається твій приятель, що приніс. Він і духи подарував. Казав, що добрі. Зараз перевірмо, які.

Дістає з тумбочки флакон, відкорковує і виливає на ковдру, що під нею ховається Стара, туди, де має бути голова.

Стара. Кров! Ллється кров!

Суламіф. Заспокойтесь, Розо Абрамівно, це не кров. Це щоб навколо вас добре пахло.

Микола. Що тут скажеш, жест шляхетний.

Суламіф. Здогадуєшся, від кого це було?

Микола. Коли парфуми подарував, то ясно, що від Івана. З ним щось почало коїтись не те... Це після того, як останнього разу, з теперішньою своєю, з Ніною, одружився. Почав поводитися, неначе... Є добре російське слівце, побудоване за церковнослов'янським каноном (*шепче на вухо*).

Суламіф. Влучив у яблучко! Не думала, що ти знаєш таке!

Микола. Я все ж таки, що там хто не каже, мовознавець... А чого він хотів, Іван?

Суламіф. Того ж, чого й усі ви хочете. Раставосиньки-тово. До речі, і ти, коли зараз на щось сподіваєшся, то даремно. Я сьогодні не в настрої. Коли за цим прийшов, то йди собі відразу.

Микола (*спочатку ніяковіє, потім спалахує*). За чим це я прийшов? Хіба нам немає про що поговорити? За кого це ти мене приймаєш?

Суламіф. За кого ж мені тебе приймати, Колю, після того, що ти тут начудив учора? Хто змусив мене позавіщувати всі вікна? Хто нещасну бабу Розу затероризував до того, що вона мало не задихнулася під своєю ковдрою? Хто не зняв з себе білизну, а з голови капелюха, але на мені не залишив і нитки? Хто був таким гарячим і настійливим? Хто був таким ніжним? Хто був таким пестливим? Хто був... таким... таким? (Цілюються). І чому цей Хто відразу втік, не сказавши на прощання доброго слова?

Микола. А як було не втекти мені, кохана? Бо з мене перло таке, чому ти ніколи б не повірила, таке, у що я тоді палко вірив, але вже сьогодні вранці жорстоко б із себе посміявся... До того ж мені й справді треба було бігти. Це одвічні реалії адюльтеру, кохана. Мені треба було бігти на ринок, на оту Бессарабку, що має бути під твоїм вікном, через яке нічого не видно. Треба було купити сітку картоплі, бо наша куховарка пострибала була на зібрання у свою профспілку хатніх робітниць.

Суламіф. Я не бажаю чути про жодні реальні адюльтери! А на вікні десятилітій пил, що замінює для баби Рози гардини або жалюзі. Ти думаєш, ми побачили б щось гарне, якби промили на склі собі якесь «очко»?

Микола. «Вовчок» – це в камері, хай їй грець... Краще було сказати «ілюмінатор», бо ми над людським морем Бессарабки.

Суламіф. Колю, ти ж усе про Київ знаєш... Завжди мене цікавила ота похмура споруда, що стирчить посеред трамвайних колій якраз навпроти парадного. Що там було прі прежнему режиме?

Микола. Це нічліжка, її побудував мільйонер Морозов. Благодійний притулок для бездомних. Що там тепер, їй-богу, не знаю, і ніколи не цікавився. А бездомні тепер ночують на лавах: у парках, на Бібіковському

бульварі, у скверах – або на вокзалі, коли є гроші на перонний білет. Проте взимку... (знизує плечима).

Суламіф. Відкочовують на південь, як перелітні птахи.

Микола. Гарний образ, Суламіто. Поетичний, власне.

Суламіф. Але за ним бруд, насильство, голод. Що ж тут гарного? Я лише тепер зрозуміла, як інакше ти, поет, сприймаєш життя.

Микола. Та хіба ж я поет? Тобто хіба ж справа в тому, що я інколи пишу віршики? Я й досі не хочу знати, тож і не знаю реального життя. Неначе мала дитина, відірвана від... Що це?

Чути, як хором співають «Інтернаціонал», спочатку неголосно:

Лиш ми, робітнікі всемірної, великої армії труда,
Владеть одні ми будем міром, а паразіти нікогда...

Спів перебивається викриками: «Позор!», «Ганьба!», «Смерть врагам мірового пролетаріата!», «Хай живе Третій Інтернаціонал!» Все звучить по-старому неголосно, трохи нечітко, неначе під сурдинку.

Микола. Невже воно вже сталося? Те, чого я так боявся всі останні ночі! Загальнокиївське, загальноукраїнське пролетарське аутодафе! Нещасних інтелігентів витягають із квартир і кабінетів, одягають у ганебні балахони, нацуплюють на голови берестяні циліндри з написами «Буржуазний націоналіст» та іншою лайкою, садовлять на віслюків обличчям до хвоста і звозять на Площу III Інтернаціоналу. Вона вже забита народом, як і Царський сад, і хлопчики з трудових шкіл позалазили на всі довколишні ліхтарні стовпи. Там уже зведено поміст із шибеницею, під якою

моїх колег ставлять на коліна, ламають над головами шпаги та оголошують довічне вигнання на Косарал. Невже це вже не нічний кошмар?

Суламіф, ставши на авансцені обличчям до залу, руками ніби розчиняє вікно. Чути різкий тріск. Водночас спів і гамір на вулиці починають звучати дуже голосно, неначе хтось крутнув ручку «Гучність» у радіоприймачі. Поруч із Суламіф'ю стає Микола. Разом дивляться в зал. Волосся Суламіфі та краватка Миколи трохи подрігують під протягом.

Суламіф. У тебе, Колю, надто багата фантазія. Ось бачиш, ліворуч на кулі аеростата напис «Наш ответ лорду Чемберлену», а он і хлопці в кузові вантажівки, одягнувши театральні фраки й циліндри, позичені в Київській академічній опері, кривляються, зображаючи британських капіталістів. Це чергова демонстрація проти підступів світового імперіалізму, от і все. Напевно, Чемберлен нам ще якусь капость утнув. Або Пілсудський. Матінко моя, у мене голова запаморочилася від свіжого повітря!

Микола. Краще мати надто багату фантазію, аніж, подібно до страуса, ховати голову в пісок. Я радий, що цього разу помилився, і з радістю хапаю оце свіже, поки ще вільне повітря. Знаєш, тут стоячи і втупившись у натовп, ми не зможемо щиро погомоніти. У мене були вже подібні ситуації, і завжди, особливо в перші п'ять голодних років, дивлячись отак, як народ демонструє, я відчував бажання опинитися серед нього. Вигукувати ті ж гасла, інколи дурнувати, частіше байдужі для мене чи безглузді з мого погляду. Це неначе свято, на якому ти чужий. Та щось ці пролетарські свята втратили радість і веселість перших революційних літ, тепер на демонстраціях не розважаються, а лякають класових

ворогів. І щось мені вже не хочеться розчинитися в цьому натовпі моїх дорогих співвітчизників-киян – бідно вдягнених, стомлених, погано поголених, напівголодних, роздратованих тіснявою в комуналках і гуртожитках. Це, мабуть, погано, як і те, що я сам перестав ходити на демонстрації, коли й Академію виводять. Профспілка, подекують, бере таких ледарів на олівець.

Суламіф (*убік*). Отак, помаленьку, особиста справа, формуляр твій і поповнюється... (*Голосно*). Ходив би ти краще на такі заходи, Коля, а то виженуть з роботи.

Микола (*сміється*). Та я ж на багатьох роботах. З усіх не виженуть.

Суламіф. А справді, ти ж до мене прийшов не подивитися на демонстрацію. (*Робить руками рухи, ніби зачиняє вікно. Уявна рама брязкає, співи й гамір знову пригасають*). Ходімо краще на мою жилплощу. Сядемо в койку, ніби на призьбі. Як воно там? Посидім рядком, поговорим ладком.

Сідають на кушетці поруч.

Микола. А коли вже ми на призьбі, як парубок із дівчиною, то можна я тобі й руку до пазухи засуну, як личить за новітньою сільською модою?

Суламіф. Обійдешся. Так що саме ти вчора хотів мені сказати, а потім утік, бо тобі перехотілося?

Микола. Перехотілося? Скажеш таке... Господи, та що це знов?

Дуже голосно і чітко, ніби в тій самій кімнаті, хтось починає грати на піаніно гами, а потім «Пасакалію» Генделя, помиляючись на кожній четвертій ноті та повертаючись назад. Потім знову гами.

Микола (*затуляє вуха руками*). Неначе всередині музичної скриньки опинився!

Суламіф (*кладає йому руку на плече*). Ну що тут поробиш, коли немає для нас із тобою в Києві іншого кутка? Але ж ти вчора побіг від мене, а сьогодні знову прийшов, як олень до джерела водного. Вчора не схотів мені чогось сказати, а сьогодні вже майже наважився. Коли я тобі хоч трохи цікава, хоч трохи рідна, дивись на мене, слухай мене, намагайся мене зрозуміти – і не стримуй своїх почуттів, Колю! Тоді ми залишимося сам на сам, тоді тобі ніщо не заважатиме, бо ти будеш жити лише в мені, у моїй свідомості, як і я в твоїй, розумієш?

Під час цього короткого монологу Суламіфі звуки гри на піаніно поступово стають тихішими, і наступний діалог супроводжують уже ледь чутно.

Микола (*розгублено*). О! І справді. Як дивно! До мене злітаються вчорашні почуття, неначе клин журавлів, розкиданий вихорем, знову збирається до купи. Проте мушу щиро зізнатися, кохана, що повернувся сьогодні в цю жахливу кімнату зовсім не для того, щоб сповідуватися тобі у вчорашніх переживаннях, а щоб спробувати знов пережити те, у чому ти мені вже наперед відмовила. Я не бідкаюся, ні, не скаржуся тобі на тебе саму, не намагаюся подати касаційний позов до вищого суду наших почуттів – і знаєш чому? Бо я й сам побоювався того повторення, адже те, що вже було між нами вчора, тепер назавжди залишиться зі мною, моїм найціннішим таємним скарбом. А нові враження, хто знає, чи не спотворять, чи не забруднять... Але ж хіба це не природно для людини – намагатися відтворити знову те, що виявилось таким прекрасним? Такого, як учора, не було зі мною давно – а, може, й ніколи такого не було. Ти взяла мене в свої обійми, але водно-

час неначе весь світ розкрила переді мною. Він перед моїми заплющеними очима розквітнув найяскравіше – і спалахнув у нестерпно білому полум'ї насолоди. Мабуть, те, що тоді відбулося, усе ж таки не можна передати словами. Хіба що чужими... Знаєш, я вперше зрозумів сенс оцих рядків манірного Пастернака:

Как в неге прояснялась мысль!
Безукоризненно. Как стон!
Как пеной, в полночь, с трех сторон,
Внезапно озаренный мыс.

Проте цей московський самозакоханий Гайне, цей недорікуватий геній, як бачиш, шукає слів для визначення думки, неначе справді про щось можна ще й міркувати в таку зоряну мить! Ні, ця мить самодостатня... (*Трохи виходить із трансу*). Що це з мене пре? Все – «я» та «я»... Чи ти погоджуєшся зі мною, Суламіто?

Суламіф (*випручується з обіймів Миколи, говорить, проходжаючи туди-сюди перед кушеткою, говорить серйозно, трохи сумно*). Мабуть, ні. Мені здається, що людина завжди зберігає здатність до мислення. Можливо, це тому, що ми жінки, відчуваємо інакше, ніж чоловіки. Про нас кажуть, що ми живемо лише емоціями, а мені здається (і щойно проголошена твоя промова це доводить), що чоловіки більше здатні втратити голову, легше провокуються на безумства...

Микола (*уважно слухає*). Тепер модно стало казати: «піддався стихії». Цей вислів усілякі безумства і зради має виправдати, оте «піддався стихії».

Гами звучать голосніше.

Суламіф. І хто б це тут моралізував, сидячи на моїй койці та вишукано, нічого не скажеш, мене вмовляючи! Тобі не здається, що мораліст завжди пасе задніх? Адже він критикує суспільство, виходячи з норм моралі, суспільством уже відкинutoї. І хіба ти сам не самозакоханий, Колю?

Тепер юний піаніст ще й помиляється: «Соль, ля ... ля, ля...».

Микола (розгублено). Мені зараз спало на думку, що поява суворих моралістів, які викривають вади суспільної моралі, теж є історично зумовленою. Інакше важко пояснити успіх руху пуритан в Англії, а потім у Новому Світі... У такому разі після сьогodнішнього державного дозволу статевої свободи та вільності розлучень можна очікувати приходу епохи радянського пуританства. Тоді пригадають, що Маркс і Ленін одружувалися один раз і назавжди, та знайдуть у них відповідні цитати.

Суламіф. Леніна не чіпай мені тут! (Гами лунають ще голосніше). І взагалі, Колю, мені всі кажуть, що ти поет. Але ти, коли й читаєш мені вірші, то тільки чужі. І чому ти не напишеш вірша про мене, коли навіть Іван написав про свою дружину?

Микола (сміється). Це як він разом з диваком Тичиною «Нінульку полюбив»? Бідний Ваня! Він і досі не второпав, що одна справа любити й навіть розуміти музику, а інша – її творити. А може, навпаки, щасливий він, Ваня, що Бог йому, сказати б, на вухо наступив. Бо коли мені Бог чогось і дав, якийсь шматок таланту, то лише на горе. Ліпше б я переймався тільки наукою: там теж потрібна певна обдарованість, але величезної ваги набувають працездатність і шанобство. А в поезії вони не мають жодного значення, радше навпаки – працьовитість, здатність на

стілці штани просиджувати, оті чесноти навіть зайві. Бо незалежно від усього побутового і життєвського, незалежно від того, голодний ти чи нагодований, злий чи задоволений, щойно прокинувся чи лекцію читаєш, нарешті, бажаєш писати вірші в той мент, а чи ні, десь у скронях спочатку виникає ритмічний гул, із нічого, з пустки, немов перед Валтасаром на стіні, з'являються рядки, наповнюються словами, і вже не знати...

Під час монологу *Миколи* гра на піаніно стає чимраз тихішою, сходить нанівець. Раптом...

Стара (кричить). До клозету! Ой, притиснуло! Суля, дитинко моя добра, допоможи!

Суламіф. Пробач, Миколо, але чи не міг би ти залізти до шифон'єра? Скоріше одбудемо цей сінематографічний епізод. Мері Пікфорд у ролі санітарки...

Микола. Чарлі Чаплін у ролі класичного коханця з анекдоту. (*Незграбно ховається до шафи*).

Весь час, поки *Суламіф* виводить *Стару*, поки вони перебувають десь за дверима, потім повертаються, і *Суламіф* влаштовує *Стару* на ліжку – весь цей час, раптом виникнувши серед гам, звучить фокстрот «Сонце зайшло за ріг» або якийсь інший старовинний. Його грають швидко, сухо, забравши ноги з педалей; при обробці запису треба додати пискляві, неначе на ксилофоні, обертони. Фокстрот різко обривається, коли *Микола* починає говорити. Тоді знову починають звучати гами, не дуже голосно.

Микола вилізає, як ведмідь, із шафи. На носі в нього висить шовкова панчоха.

Микола (*струсивши панчохи, ніяково*). Хотілося мені хоч якось використати цю гротескову ситуацію.

Вдихнути пахощі твоїх речей, щоби відчути твою присутність... Проте нічого твого, лише страшенно тхне нафталіном.

Суламіф (*придивляється по панчохи, що лежить на підлозі*). Панчоха була не моя, це вже точно. Тобі не дуже личило, Колю. Більше такого не вдягай. А що це в тебе на нозі?

Микола (*подивився собі на ноги*). Ага. Це відстебнулася резинка-тримач, і разом зі шкарпеткою сповзає на сандалію. Поправляти в присутності дам якось незручно...

Суламіф. Хіба що знявши штани. (*Світським тоном*). Тож про що ти, Колю, розказував, коли мені довелося перервати тебе через похід із Розою Аврамівною до клозету?

Микола. Мені не дуже хочеться повертатись до цих думок, Суламіто. Взагалі я, певне, вже піду. У мене завтра вранці лекція про Івана Франка в Залізнично-експлуатаційному технікумі, треба ще підготуватися. Я, власне, сказав уже тобі, що треба було сказати. Що я дуже вдячний. Прощай, кохана, може, ще побачимося. (*Прямує до дверей. Гами лунають форте*).

Суламіф (*якийсь час стоїть мовчки, наздоганяє вже біля дверей*). Ти образився? На кого це ти образився? На стару хвору жінку, що їй закортіло пі-пі? Чи на мене? Коли на мене, то я прошу в тебе вибачення, сама не знаю за що. Залишайся, адже не треба тобі ні до чого готуватися, правда? (*Гордовито випростується*). А може чекаєш, щоб я перед тобою навколішки стала? Так, учора було чудово, незабутні спомини залишаться й мені. Не треба обривати те, що зав'язалося, лише через те, що ми з тобою такі різні. Залишайся, Колю. Роза Аврамівна тепер засне, урок музики за стіною скінчиться. Сонце стане сідати, залле мій куток мутним багряним сяйвом,

неначе компотом із вишень, стане гарно, затишно. Ми поговоримо спокійно, Колю, спробуємо зрозуміти одне одного.

Гам майже не чути.

Микола (*у нього сльози на очах*). Ну звісно. Прошу пробачення, коли в чомусь образив тебе. (*Обоє знову сідають на ліжку*). Справа в тому, що мені не дуже приємно розповідати, як я пишу вірші, бо трохи сором. Кажуть про мене, що я непоганий учений, тобто аналітик, пошуковець. А вірші лізуть із мене самі, коли їм заманеться. Ні, якщо вже вилізло, то можна ще довго, хоч би й роки, причісувати, доробляти, вилизувати – але тільки те, що вилізло вже само. Ось у чому справа, Суламіто. І тому мені боляче за Маяковського, що він мусить заробляти віршарством, отими поезіями-агітками, такий талановитий! Хіба тому, що вміє лише вірші писати. Я навіть не пішов до нього знайомитися, коли він виступав тут недалеко, на Фундуклеївській, хоча Тичина мене просто вже за руку тягнув. Я боявся. А раптом Маяковський зрозуміє, що мені його жаль, такого великого, громокиплячого, наче кубок Гери в Тютчева? Мені в житті легше, у мене є інший, справжній фах, щоб заробляти гроші.

Суламіф. Але ж ти так само працюєш на радянську владу, як поет Маяковський.

Микола. Так, згоден, я працюю на державу, продаю їй свою працю, знання, але не гендлюю віршами. Та й не зміг би! Як я не спромігся б написати на замовлення профкому поезію про Першотравень для стіннівки, так само я не зможу виконати твоє завдання, кохана, сісти й написати поезію про тебе. Твій образ, усі почуття, з тобою пов'язані, віднині будуть варитися тут, у цьому казані (*хоче постукасти*

себе по голові, потрапляє на поля капелюха), щоб коли-небудь, зовсім несподівано для мене, вийти, словами Франка, на денне світло свідомості – і хтозна в якому вигляді, навіть як спогад про калину чи зламану гілку яблуні, наприклад.

Суламіф. Щиро дякую.

Микола. Нічого не вдієш, я завжди кажу правду, за це й страждаю.

Суламіф (*грайливо*). Так-таки і завжди?

Микола. А... Я маю на увазі справді серйозні речі.

Суламіф. Отже, по-твоєму, кохання річ несерйозна?

Микола (*неохоче*). Так. Бо без кохання людина може прожити. Людина тоді страждає, звісно, але живе. Є речі серйозніші за кохання. Це їжа, робота, дах над головою. Кохання – це розкіш. Тому на місці радянської влади я брав би з закоханих особливий податок. Коли немає кохання, людині залишається хіба що його сурогат у мріях, у фантазії – так я, за малими винятками, прожив останні перед твоєю появою роки.

Суламіф. До малих винятків належала ота висока товста теличка, дружина Івана?

Гами починають звучати голосніше.

Микола (*незворушно*). Мабуть, ні. Бо вона не відповідає моїм смакам.

Суламіф. Але ж у вас був роман, чи не так? Вона й тепер на тебе особливо поглядає.

Микола. А коли й був роман, так це у Ніни зі мною, а не навпаки. Бо це вона за мною бігала. Та й у неї почуття якесь із голови, придумане. Ах, мовляв, я була в кущах із відомим поетом Вій-Вітром! Ти ж

знаєш, які в них, у цієї комсомольської генерації, погляди на статеві стосунки. Начебто це так само просто, як випити склянку води: з травиці піднялися, обтрусилися та й розбіглися, вона в осередок, а він на бюро. А мене з нею до того дістав мій клятий комплекс, що я майже нічого доброго не відчув у тих кущах.

Суламіф (ніжно). Що ж воно таке з тобою, Колю? Я вчора теж дещо помітила. Відкрійся ж мені.

Гам майже не чути.

Микола (стенає плечима). Чому ж ні? Я довіряю тобі, кохана, хоч і не знаю, хто ти є насправді та навіть що тримаєш у шухлядці добре намащеного новенького пістолета. Я тобі все скажу, тільки обіцяй не сміятися, згода? Адже я числю себе серед жертв війни, тієї нескінченної – такої нескінченної, що коли вона нарешті здохла сім років тому, то не відразу в це зважився повірити. Хто ми, офіри, принесені цій війні? Ті, по кому прокотилися, кого переїхали її тяжкі сталеві колеса, проте остаточно не розчавили. Жінки, які мусили продавати себе, щоб нагодувати дітей, згвалтовані дівчата, (стишше голос) божевільні після перенесеного жаху, це так. Але ж і чоловіки. Хіба ж тільки каліки – однорукі, безрукі, сліпі – були скалічені війною? Це й ті зовні благополучні добродії, що відчували себе боягузами, і ті, що стали кривавими вбивцями, і ті, кого давить тягар зради колишнім переконанням, колишній культурі та мові – хіба цей тягар легший за інші? Я не був на фронтах, кохана. Вища освіта та науковий ступінь дали мені відтермінування... ну, відстрочку від призову на першу світову, а наступні диктатури та директорії на жодні наукові ступені вже не дивилися, і я від усіляких мобілізацій просто ховався. Ні, не тим я заробив свій комплекс, що не пішов воювати, хоч і добре пам'ятаю, де

Данте розмістив байдужих, тих, що не захотіли встати на жоден бік у громадянській борні.

Суламіф. І де, Колю?

Микола. У крижаній пустелі, ось де.

Суламіф. Чорт забирай мою освіту! Нас учили, щоб ми про Данте знали і що саме він написав, але прочитати «Божественну комедію» не вимагалось.

Микола. Це важке читання для дівчинки, кохана, навіть у російському перекладі. На український переклад, звісно, ще ніхто не наважувався, тільки я нещодавно почав помаленьку мережити... Ні, ти скажи мені, за кого я мав іти воювати, коли в громадянську отримав такий-сякий вибір? Цебто від чиєї мобілізації ховатися, а від чиєї – ні. За Симона Петлюру, посереднього журналіста, якого я трохи знав? І я ніколи не вірив, що такі мрійники-інтелігенти, як він, Михайло Грушевський та Винниченко, зможуть опанувати селянською Україною, що встала дибки. Хоч і перейшов я на українську мову дев'ятнадцятого року, мені не були симпатичні оті «січовики»-галичани (які можуть бути січовики з Галіції?), що їх німці вимуштрували та озброїли задля нашої свободи. А єврейські погроми – це ж ганьба всіх українських урядів! Я завжди був демократом, завжди за справедливість стояв, тому пішов би воювати за радянську владу проти білогвардійців, особливо після того як вони розстріляли мого молодшого приятеля Василя Чумака. Дуже талановитий був хлопець! Але під залізною рукою червоного комісара я мусив би повернути багнета проти петлюрівців або махновців, а це для мене було неприпустимим. Щодо Махна, то хоч він і не надто правовірний анархіст, але саме вчення Бакуніна я вельми поважаю.

Суламіф (сміється). От звідки твоє романтичне сприймання махновців!

С т а р а (спросоння її підкидає на ліжку). Махновці! У Києві! Рятуйте! (Помалу заспокоюється і засинає).

М и к о л а . Чи я дурень, щоб ідеалізувати цих грабіжників? Але ж ідея повної свободи – яка блискуча ідея! Повір мені, що кожний справжній поет у душі анархіст. І не вважаю я, що зрадив російській культурі, бо походжу із старовинного козацького роду і, навпаки, зазнав полегшення, коли заговорив мовою дідів та прадідів. (Пауза). Мабуть, я зробив таку довгу та ще й політичну передмову, бо мені соромно сказати нарешті про найголовніше. Мій, за Адлером, комплекс неповноцінності має фізіологічне підґрунтя. От, сказав – але чи *salvavi animam meam*, чи ж урятував свою душу?

С у л а м і ф (збентежено). Щось я вчора цього не помітила, Колю...

М и к о л а (з відчаєм). Це ще можна зрозуміти, що волосся моє почало вилазити пасмами, коли біляки схопили Чумака і прочісували місто, виловляючи комуністів та українських патріотів! Але ж досі не можу звикнути до блискучої більярдної кулі на місці, де буяли мої кучері – такі, що й дівчата у Золотоноші заздрили. Чи знаєш ти, що мене отак рознесло саме в голодному двадцять першому – і відтоді не можу скинути й фунта? І це тоді, коли всередині я залишаюся таким само струнким і привабливим. Роки пройшли, і я не відчуваю себе, звісно, отим вродливим юнаком, але ж бачу себе сухорлявим і випещеним, як англійський аристократ! (Закриває обличчя руками).

С у л а м і ф . Не дуже розумію, правду кажучи, навіщо нам отут, у Країні Рад, випещені англійські аристократи, але в тобі залишилося щось шляхтянське. Руки в тебе невеличкі, ноги теж... (Рішуче). Не бійся,

Колю, це лікується. Власне, треба лише продовжити курс лікування. *(Починає стягувати гімнастюрку через голову).*

Коли спадає завіса, хтось за стіною проводить глісандо нігтем по клавіатурі зліва направо.

Акт третій

Декорація відтворює внутрішній вигляд студії К о с т я . На стінах непродані картини яскраво модерністського характеру (головним чином *ню* в манері, що гротесково наслідує Модільяні, та кілька натюрмортів з обов'язковими пляшками), на мольберті великий та дуже реалістичний портрет наркома Ворошилова верхи (замість живопису можна вклеїти обличчя з кольорового плаката), одну кінську ногу недомальовано. У глибині сцени біля стіни солдатське залізне ліжко, застелене пледом, на авансцені сумбурно розіставлено інші меблі – віденський стілець, дві казармені табуретки з дірками посередині, пуф з оббивкою, залатаною мішковиною, вольтерівське крісло на трьох ніжках, а замість четвертої – цеглини. Посередині грубезний, чи не саморобний стіл, на ньому примус, на примусі закопчений чайник зі вм'ятинами.

Мається на увазі, що дах у студії скляний, а надворі гарна погода, тому, за умови розсіяного освітлення згори, по стінах, начебто дія відбувається десь на лузі, час од часу пропливають тіні від хмарок.

Чути скрегіт замка, скиглення завісів. Праворуч з'являється К о с т ь , чіпляє ключа на цвях, забитий у стіну. Ставить на стіл пляшку горілки з корком, залитим сургучем. Озирається, неначе очікував когось побачити в порожній студії. Знаходить очима красний кут, де на місці ікони висить дзеркало. Заплющивши очі, кланяється і хреститься.

К о с т ь . Господи Ісусе, коли зможеш, пронеси сю чашу повз мене. Але хай краще за Твоєю буде волею, а не за моєю! Змилуйся наді мною! (*Знову хреститься*).

Чути, як на вулиці цокають копита, потім змовкають, знову цокають. Пауза.

Колесник (з'являється праворуч). Чи можна до вас у призначений час? О, ти сам, Костянтин, а я вже боявся, що запізнився! Долучаю! (Брязкає на стіл пляшку горілки, близнючку першої).

Кость. О, ще вп'ємося!

Колесник. Ювілей того вартий!

Кость. Який ще ювілей, Ваню?

Колесник (замислюється). А може, і не ювілей, собственно... Тоді як це назвати, коли якась подія досягла повноліття? А? Адже ми рівно вісімнадцять років тому закінчили Колегію Павла Галагана, Костянтин!

Кость. Як назвати? Може, конфірмацією? Але краще запитай у ходячої енциклопедії, колишнього приват-доцента, він усе на світі знає.

Колесник. Ти, я бачу, роздратований на Колю. І я здогадуюся, чому. Але ж благаю тебе, пригаси сьогодні ввечері свою недоброзичливість. Жінки з'являються на нашому горизонті сяючими кометами й щезають із нього, як курки з сідала, кудкудакаючи, а наша дружба хай залишається непорушною.

Кость. Золоті слова! Давай я тебе за них обніму, мій розумнику! (Обійми).

Микола (за кулісами стукає, відразу заходить). Тут тхне коханням!

Кость. Дуже смішно. (Звільняється з обіймів Колесника).

Микола. Вже напилися? Не дочекавшись однокашників? Паля телефонував мені на катедру, просив пробачення, він, недолікувавшись, поїхав до Гурзуфа. У Зерова, почесного гостя, щось там із Софією Федорівною, якесь загострення хвороби, він перепрошує і всіх вітає... Боже, і я з горілкою... (Додає до двох пляшок третю близнючку). Оце так! Це ж Паля,

наш поміркований, статечний, організований Паля завжди приносив пристойну закусь. Що ж воно буде?

К о с т ь. Ти ще забув – безгрішний... Безгрішний, завжди правильний Павло Филипович. Хай йому щастить там, на спекотному Півдні. А нам грішним що робити в компанії трьох пляшок? Насандалимо носи та й полягаємо спати, усього ділов, хлопці. Місця вистачає. *(Робить жест царя, що пропонує гостям відпочити в своєму палаці)*. А може, воно й на краще. Напитися, заснути, нічого не чути, нічого не бачити. Як та Ніч у Мікеланджело.

М и к о л а. Як воно там...? «Втішніше спать, втішніше каменем бути»? Ні, в мене сьогодні кращий настрій... Трохи грошеньт ще є. Спуститися до кооперативу? Але потім знову з моєю задишкою на горище? Це жорстоко, друзі...

К о с т ь *(трохи звисока)*. Ти так боявся запізнитися, товстунчику, що не помітив на цьому кублі спекулянтів, яке в мене на першому поверсі, об'яву: «Переоблік». Тепер тільки на Тургенєвську. Але маю іншу пропозицію. Є в мене трохи вареників, кожному на зуб, закусимо першу чарку, як люди, а там зробимо тюрю. А якщо зовсім зголодіємо, оголосимо перерву і вийдемо всі прогулятися. Повечеряємо десь, купимо хоч калачів та повернемося до горілки. Згода?

М и к о л а *(спокійно)*. У тебе, здається мені, Костю, виріс на мене індивідуальний зуб. Чи не варто покінчити з цим, поки не засіли ще до горілки?

К о л е с н и к *(швидко)*. На Тургенєва... Це ж на розі з Павлівською? Не такий і далекий світ. Радо згадаю молодість... Це ж треба – головний інженер техвідділу ТЕЦ, без п'яти хвилин кандидат у члени ВКП(б)У біжить хоч і не за пляшкою, то за закусом!

К о с т ь (*після паузи*). Ну, добре, Колю, я розумію. Авжеж, ти абсолютно не винен, що та підстаркувата дівчинка в гімнастерці обрала тебе, а не мене, щоб пофліртувати. Хай вже. І в тому ти не повинен, що маєш, на відміну від мене, у неї успіх. (*Майже кричить*). Але ж з усього цього абсолютно не випливає, що мені ця історія повинна ще й подобатися, трясця її мамі!

М и к о л а . А я не розумію, навіщо взагалі ти робиш із цього історію, Костю? Сам постійно... е-е-е... сриваєш цвіти удовольствій, а коли мені раз у житті пофартило, ображаєшся... Чи варто? Ось тобі моя рука. (*Подає руку*).

К о с т ь . Я не ображався б, Колю (*тисне руку*), якби вона не прослизнула повз мою постіль, не уникла підступно цього ложа кохання (*показує театральним жестом*). Мене дратує порушення встановленого мною порядку. Якщо ваші, друзі, стосунки з жінками внормовані шлюбом, то мої неможливі без укладання чіткого розкладу та суворого його дотримання, доконечним є також (кров з носа!) достеменне виконання з кожною особою встановленого раз і назавжди ритуалу. Дисципліна потрібна, навіть словесна, зрештою! Я, наприклад, усіх жінок називаю однаково «люба» – і ніколи не плутаюся! (*Пауза*). Ну добре, я готовий погодитися, що смішно лізти в амбіцію та ще й ображати на друга, коли мене зігнувала ця Юдиф. Чарівна Юдиф! От тільки чию голову вона принесе новітньому гепеушному синедріонові – мою чи все ж таки твою, Миколо Сергійовичу? Але ж і твоя голова мені дорога, товстунчику!

К о л е с н и к (*розчулено*). Як гарно, що ви порозумілися, хлопці! Я тільки поправив би тебе, Колю. Ти кажеш, що тобі вперше в житті пощастило, але насправді тобі пощастило, коли ти зустрів Тетяну. Ти тільки не ображайся.

Микола. Як на це образитися? Вона зовсім в іншому вимірі, моя мила дружина. Родина понад усе. Що в нас тепер залишилося, oprіч родини?

Кость. Тепер сідаймо, нарешті. Тобто ви сідайте, а я принесу склянки та залишок вареників. (*Виходить ліворуч*).

Колесник (*шепоче на вухо Миколі*). Щось із нашим Костиком не теє, га? Щоб отак через якусь бабу... Навіть через таку гарну.

Микола (*стиха*). Угу.

Повертається Кость, ставить склянки і полив'яну миску на стіл, роздає ложки. Микола і Колесник, презирнувшись, дістають носовички та витирають кожний спочатку свою склянку, потім ложку. Кость із незворушним виглядом витягає з кишені велику ганчірку з різнокольоровими плямами та наслідуює друзів.

Кость. А тепер можна розливати? (*З повною вже склянкою встає, за ним інші*). Наш вічний оратор у Гурзуфі, доведеться виголосити тост тобі, Колю.

Колесник. Ні, ні! Пробач, Колю, але дайте сказати перший тост мені, я навіть підготувався. От. Друзі, вісімнадцять років тому ми вийшли, тримаючи розгублено дипломи, з парадного під'їзду Колегії на Фундуклеївську, а нам здалося, що в широкий та вільний світ. У нас на кашкетах палали золоті літери «К. П. Г.»...

Микола. Тобто «Компанія поетов голозадих», як розшифрував наш приятель Саша Назаревський...

Колесник. Завжди мене оточували циніки та дівчата легкої поведінки, але якось я вижив. А ці путеводні... путевідні... От, чорт... дороговказні золоті літери я особисто розшифровував отак: «Когда-то повезьот геніально». Але все це не мало вже найменшого значення, бо того ж дня ми мали натягти

на себе заздальгідь прикуплене цивільне вбрання і сфотографуватися, за традицією нашого College, у вигляді вже цілком дорослих людей.

К о с т ь . Було, було... Цікаво, хто доношує той мій сюртук? І фотографію якась дурепа вкрала.

К о л е с н и к . У цьому ж щасливому році ми вдало почали й вищу свою освіту, кожен саме там, де мріяв. Хто ж знав, що попереду в нас лише три мирні роки, а далі нас понесе в завірюсі? Ми тоді домовилися щороку збиратися в цей день, 25 червня, о сьомій вечора, зробили це своїм власним святом. За цей час воно вже само вирросло, змужніло, йому вже вісімнадцять, мало б отримати «Атестат зрілості». Пропоную випити за повноліття нашого свята!

Цокаються, п'ють, сідають, делікатно витягають ложками з миски кожен по варенику.

М и к о л а . Дотепний тост, Ваню, поздоровляю... А смачні вареники, Костю! Де це ти таких надибав?

К о с т ь . Є ще добрі люди, не дають умерти з голоду надії українського малярства.

К о л е с н и к . Дивна річ, хлопці, таких самих вареників, і теж із черешнями, я наварив учора на обід. Знаєте, я зазвичай підіймаюсь рано та готую їжу на весь день. Бо моя Ніна, по-перше, не вміє куховарити, по-друге, страшенно заклопотана: коли не на лекціях, то в бібліотеці. Інколи сама майже не їсть, бере вузлик та тягне прямо до свого червоного корпусу – підгодувати хлопців із групи. Звісно, студенти. Хіба ми такими не були?

М и к о л а . Еге ж. Книжок накупиш, або на нову краватку спокусишся, щоб дівчині сподобатися. Або ж квітів їй – ось і нічим уже кишку обманути, як не вивертай кишені.

К о с т ь . Мені завжди дуже подобалися вареники з вишнями або як ці, з черешнями. Особливо, коли ягоди просвічують через тоненьке варене тісто, ніби сосок жіночої груди через напівпрозору сорочку. А чому ми зупинилися, хлопці? Один мій знайомий священик, хоч і московського патріархату, не автокефальної, але добра людина, каже в таких випадках: «Между первой і второй переривчик небольшой». (*Розливає, підводиться*). Я хочу випити за тих, що разом з нами вийшли тоді з дипломом на сліпучо сонячну Фундуклеєвську, разом з нами домовилися збиратися цього дня кожного року, але не дожили до сьогоднішнього повноліття нашого свята. Я підіймаю цю склянку за Володю Отроковського, що помер від «іспанки» весною 1918 року, першим покинувши наше тісне коло друзів! За Васю Демченка, розстріляного біляками у Феодосії! За Хведю Симоненка, що непомітно «згорів на роботі» десь у Харцизьку! За Ганю Тягнибока, востаннє заарештованого ГПУ 1921 року! Отримав хлопець п'ять років таборів і згинув.

М и к о л а (*серйозно*). Ганю гріх поминати, як на мою думку. Може, він і живий ще. Мені казали, що пішла мода на місці, прямо у виправному таборі, судити та додавати років відсидки... Я ось пригадав зараз Володю. Яка це була людина! Справжній янгол на землі. Ми всі були б тепер кращими, якби він лишався поруч. І як багато зміг би ще зробити! Паля розповідав мені, що Володя ще восени 1917-го запропонував йому: «Давай напишемо та надрукуємо по збірнику українських віршів». І Паля потім одного такого його вірша надрукував. А ми всі тоді ще писали російські...

К о с т ь . Вічна їм, друзям нашим, пам'ять!

Не цокаються, п'ють стоячки. Микола і Колесник витягають із миски ще по варенику, Кость як хазяїн лізе до миски останнім, витягає саму ложку, знизує плечима й занюхує рукавом блузи. Пауза.

Колесник. Тихий янгол пролетів.

Микола. Може, це Володіна душа наше свято навістила.

Кость *(він повеселішав)*. Ви собі як знаєте, колеги, а я пити без закуски, як німець, не звик. Примарний натовп моїх слов'янських предків стоїть зараз у мене за плечима, і волають сивоусі: «Негайно закуси, негіднику, а то проклянемо!» Тож будемо робити тюрю.

Колесник. Я забувся, тюрю, це що – російська національна страва?

Кость. Я зараз. Повернуся, спробую пригадати. *(Виходить і майже відразу повертається із цвілою ковригою хліба, німецьким штик-ножем, сільницею та бутлем із написом «Масло для живописи №1»)*. Мабуть, ідею та саме слово росіяни запозичили в черемисів, але ті до тюрі кидають усе їстівне, що є в домі. Російська ж тюрю – це просто нарізаний кубиками черствий хліб, заправлений водою з сіллю та пісним маслом чи молоком.

Микола. І кому ти це пояснюєш! Ваня просто придурюється, хоче, щоб ми повірили: добродій провідний інженер забагатів і назавжди забув голодні роки. *(Придивляється до того, як Кость орудує штик-ножем)*. Ти хоч би плісняву пообрізував чи що?

Кость *(із повним переконанням)*. Навіщо? Пліснява корисна: мені один дід-знахар доводив, що нею добре криваві рани загоювати. А коли вже для кривавих ран вона корисна, то здоровому шлункові й поготів не зашкодить. Хлібина ця – мій державний золотий запас, ось і настав той крайній випадок, коли знадобилася. Сіль завжди тримаю вдома, бо коли зовсім нічого на зуб

кинути, потримаєш кілька кристалів на язиці – та й уже легше. (*Відкорковує бутля*). А це нормальна їстівна олія, не раз перевірено. Мені вдалося в Укрхудфонді двічі отримати річну пайку олії та олійних фарб, от і жирую тепер. Так, готово. (*Зсипає зі столу нарізаний кубиками черствий хліб у ту миску, де були вареники*). Але ж у чому заправку змішати? Склянки більше нема... Колю, дай-но твою склянку, я її потім вимию горілкою.

Микола. Якщо обіцяєш вимити, то візьми вже краще свою.

Кость. А що? І візьму. (*Знову зникає ліворуч, там чути дзюрчання води*).

Стукіт у двері. **Кость** вибігає на середину студії зі склянкою, розбризкуючи воду.

Колесник. Костику, ти забувся, що в нас свято? Проби пробачення та не впускай її.

Микола. І справді, ми ж вісімнадцять років тому домовлялися, що збираємося самі, без дівчат...

Кость (*кидає гострий погляд на Миколу*). А це я вже сам буду вирішувати, залежно від того, яка там зі спокусниць... Хіба ти не відчуваєш, товстунчику, що наші традиції й без того летять у тартари?

Кость ставить склянку на стіл, поспішає праворуч. Виходить із-за куліс розгублений, поруч з ним **Гнат**.

Кость. Приймайте ще одного колегу.

Колесник. Господи мій боже! Це ж ти, Ганю?

Гнат. Здрастуйте. Ти, Ваня, як і Костик, ви почті не змінились, однак і тебе, Коля, я сразу узнал. Сошол я с поїзда, – і што-то как стукнуло: сегодня же двадцять пятое, наш праздник! І уже ноги самі принесли на твої, Костя, чердак. А вдруг, мечтаю, хоть кто-нібудь ещю прідьот... Ізвиніте, колегі, я пустой.

Микола. Які дурниці! Хіба ж ми не бачимо? Ми якраз зібралися вихилити по третій чарці, а Кость уже закінчує готувати нам закусь. Звиняй, що таку бідну.

Гнат (*зазирає до миски, замалює не загубивши з носа окулярів*). Закуска как закуска. І масло не воняє, не то, що машинное. І багато, на четверих хватит.

Тим часом Кость швидко розмішує сіль у склянці з водою. Виливає суміш до миски і ретельно перемішує. Зверху кропить олією.

Кость. Готово! Поки будемо тост промовляти, просякне ще глибше. Ваню, наливай! Тьху ти, чорт, склянок більше немає.

Гнат мовчки розв'язує торбинку, дістає з неї жерстяного кухля, підсуває його Колесникові. Витягає з-за запорошеної халяви погнуту ложку, обдмухує її та кладе поруч із кухлем.

Микола (*не зводячи очей із Гната*). Друзі мої! Я хотів виголосити тост за колег, що, як і ми, дожили до повноліття нашого свята, але яких немає зараз за цим святковим столом із нами – за Палю, котрий у Криму, за Борю Ларіна, що в Ленінграді, за Костю Тищенка, який у Черкасах. Але ж чудова з'ява в нашому колі Гані подає мені щасливу нагоду підняти оцю кришталеву чару за його повернення до нормального життя, до кола друзів! Хай щастить тобі, Ганю! З новим, вільним життям тебе!

П'ють, заїдають тюрєю з миски.

Гнат. А с доброго хлеба тюря, із настоящего ржаного. (*Раптом обличчя його кривиться, він закриває обличчя руками*). Мало же я погуляв! І зачем меня сюда ноги привели? Сам собі нове звинувачення нав'язав, дурень. Щоб кваліфікувати як таємне зібрання, трьох би

достатньо, а тут четверо! Колегію Павла Галагана закрито було? Закрито! Ясно, што буржуазно-націоналістическое било гнездо! А ці ще й українською мовою розмовляють!

Микола (*доливає до країв горілки в куваль. Лагідно*). Ганю, ми собі, щоб не впитися відразу, наливали по півсклянки, а ти випій повну, тобі стане легше. Бозна з якого ти пекла вибрався, але тут, у Києві, ми розмовляємо українською, сама комуністична влада проводить українізацію чиновництва, ми маємо змогу непогано заробляти, хоч і вертимосся, як білка в колесі. Знайдемо й тобі роботу, помешкання якесь... У тебе ж лікарський диплом Київського університету святого Володимира?

Гнат. Лікарський диплом? Ти з глузду з'їхав? Хіба я мав змогу зберегти диплома? Та й у таборах я не працював лікарем, а зголосився фельдшером, коли вже не мав сили тачки з камінням возити.

Колесник. А чому ж не лікарем? Я думав, лікарем у таборах найлегше перебути...

Гнат. Може, й так, але набагато небезпечніше, ніж фельдшером, людиною маленькою. З багатьох причин небезпечна посада. На лікарі надто велика відповідальність. На ньому висить ота гидота (*випиває*), спирт медичний... А непогано розбавлений!

Кость. Це справжня горілка, Ганю. Бачиш наклеєчку? Ось: «Московская особая водка». Ми тепер краще живемо, Ганю. Цю тюрю я зробив лише тому, що хлопці забули купити нормальної закуски. І я б непогано заробляв, якби перестав корчити з себе вільного художника, влаштувався оформлювачем на завод, а ще краще одразу на два або три підприємства...

Гнат. Коли не брешеш, Костю, тут у вас українська резервація якась, неначе для індіанців-могікан в

Америці. А я дивлюся, чого це Ваня з Колею так чистенько одягнені? Здогадувався, на них на службі тиснуть, щоб на останні копійки чистенько одягалися... Ну, тепер зрозуміло. Я, коли ще з гепеушного пекла вибратися сподівався і мріяв, старий дурень, про якесь майбутнє життя, придумав зробити собі одяг на всі сезони, як Татлін винайшов. Куртка з капюшоном, а до неї ватна підкладка пристібається. Чого ще потрібно людині? Тож я про лікаря розповім. На ньому, кажу, висить спирт, який, звісно, вертухаї випивають. Але коли щось не так, питають із нього. Далі, він має право звільнити зека з роботи або покласти у больничку. А це, навіть коли людина від сухот помирає, завжди можна кваліфікувати, як преступне попустітельство. Тобто сокира завжди над головою. Але найгірше, це ось що. Коли лікар авторитетний, він і начальство гепеушне польує та їхні родини, які зазвичай при таборі живуть. А в цьому лікуванні будь-яку невдачу лікаря або просто несприятливий перебіг хвороби кваліфікують як терористичний замах – і під розстріл. Як у середньовіччі, одним словом.

Микола. У середньовіччі лікар можновладця повинен був ще й пити його сечу замість аналізу.

Гнат. Це добре, що табірні гепеушники неосвічені. Якби знали про цей звичай, то змусили б і сечу пити.

Колесник. Ну ти давай закусуй, закусуй. (Розливає всім). Що це ти, Костику, дивишся на горілку, як на ту гепеушну сечу?

Кость. Та щось не лізе більше. Мабуть, удень надто спекотно було. Звиняйте, хлопці, але я краще пропущу.

Микола. Тоді вже я, призначений записним оратором замість Палі, пропоную випити за академіка двох академій Володимира Миколайовича Перетца, який...

Г н а т (зосереджено, стиха). Погодьте з цим, хлопці, з вашим шановним академіком. Я тепер дуже швидко п'янію, тому хочу просвітити вас про головне перш, ніж відрублюся. У мене тепер лише один спосіб відтягнути новий строк. Це піти до прийомної вашого ОГПУ раніше, ніж сексот, що сидить тут, серед нас, зв'яжеться зі своїм уповноваженим.

К о с т ь . Що таке? Що ти тут верзеш?

Г н а т . Є, є сексот. Мені, як зайшов, так і війнуло пахощами ОГПУ – солдатськими онучами, «Шипром» та погано змитою кров'ю.

М и к о л а . Отакої... Або, як писали в таких випадках Котляревський і Шевченко, «Аж гульк!». Застаріло, але як тоді прореагувати сучасному українському...?

Г н а т . Облиш жарти! Коли не сексот, то партієць-освідомлювач. Мені казали, була директива ЦК кожному партійному доносити про будь-що підозріле.

К о с т ь (зловісно). А в нас тут є експерт. Розповідай-но, Ваню. Щось я таке сьогодні чув про без п'яти хвилин комуніста.

К о л е с н и к . Кажуть, була така директива, але рядові комуністи плюються та її не виконують. А я засидівся на своїй посаді, а тепер, коли знайдуть підходящого комуніста, то й звільнять мене, а його на моє місце. Тепер безпартійним кар'єри більше не зробиш, дзуськи! У мене ж досьє чисте: у жодній з армій не служив і в бандформуваннях не перебував, радянській владі завжди співчував, у жодній небільшовицькій партії не був, за кордоном не був і родичів там не маю. Навіть те, що й у більшовиках теж не був, тепер воно мені знов-таки на користь: ці комуністи у своїх опозиціях і ухилах самі вже заплуталися. З іншого боку, для інтелігенції ліміт дуже невеличкий, от я і попросив рекомендації у

двох знайомих слюсарів-партійців і став у чергу при партосередку ТЕЦ. І я ж від вас не приховувався, сам сьогодні сказав...

Микола (*поблажливо*). Он ти який у нас кар'єрович! А партмаксимуму не боїшся? Що тобі платню вріжуть?

Колесник. Який там за сучасних вимог матеріального заохочення партмаксимум? Ти смієшся? Його ось-ось скасують. В усякому разі, поки моя черга надійде в кандидати, скасують безперечно.

Гнат (*уже трохи гірше володіючи язиком*). Із цим ви самі розбирайтеся, хлопці. Я нікого тепер не осуджую. Але скажу: недовго вам тут жирувати, притиснуть і вас, життя вам і тут не буде. Спочатку, щоб не забути, про себе. Як я на вісім років гахнув. Он Ваня ні в яких військах не служив, а я був мобілізований петлюрівцями до військового шпиталю. Під Бердичевом, коли від шпиталю того лише пара носилок лишилася та ще я з трьома санітарами, разом із Куренем імені Кармелюка потрапили ми в полон. Червоні хвацько, нічого не скажеш, із нами впоралися. Трьох січовиків на чолі з курінним отаманом, що відстрілювалися, розстріляли на місці, двох гімназистів повчили різками, а всіх інших просто відпустили, змусивши обіцяти, що більше не підуть проти радянської влади. А з мене, лікаря, що візьмеш? Мобілізували мене петлюрівці, то й мобілізували. Розпили ми з санітарами останні півпляшки спирту, та й почвалав я до Києва. Але раптом, уже 1921-го, влітку, мене арештовують у Коропі, де я керував повітовою лікарнею, завів уже собі дружину, і донечка народилася. Везуть до Києва, і виявляється, що я в якомусь повстанкомі, бо погодився приїхати до Холодного Яру, щоби звідти з селянами-повстанцями йти назустріч Тютюннику: той мав, начебто, вдарити на Київ із Польщі. Тоді загинув

поет Грицько Чупринка (я його, щоправда, жодного разу тоді не бачив, ні на допитах, ні в коридорах ЧК, ні в тюрподі)...

К о с т ь (роздратовано). Що то за тюрпод?

Г н а т . Тюремний подвал під Інститутом благородних девиц над Хрещатиком. А краще б тобі й не знати. А взагалі, не перебивайте мене, бо я скоро вже засну і не зможу до кінця розповісти. Всього розстріляно було з двадцять чоловік, а мене засудили до п'яти років, бо стояв залізною на своєму, що до Холодного Яру не їздив і в очі не бачив жодного повстанкому. Це ще поталанило. Досі не знаю, хто мене підставив: чи то Тютюнник розважався зі списками колишньої своєї старшини, чи то чекісти його самого виманювали в Україну. Бо за два роки таки виманили Тютюнника й заарештували. А я потрапив спочатку до концтабору для політичних за Архангельськом, і там було ще так-сяк: ліві есери, меншовики, кадети, що не втекли, трохи українських патріотів. Запровадили самоуправління, дискусії, диспути у клубі, ставили вимоги до начальства тощо. Але потім ці окремі табори було закрито, а нас розкидано по виправно-трудових. А просто кажучи, кинули політв'язнів на фінки карних злочинців. Хто ножа уникнув, того нестерпною працею і голодом добивають. Ось тоді...

М и к о л а . Зажди, Ганю. Коли ти у двадцять першому отримав п'ять років, то чому це ти вийшов тільки зараз?

Г н а т . Дуже просто. Як скінчилася моя п'ятірка, отримав ще три роки за «буржуазно-націоналістичну пропаганду». Виявляється, у першому концтаборі, коли язика я розпускав, усе фіксували ті, що дуже хотіли на волю вийти...

Микола. Твоя розповідь як один із моїх жахливих снів. Тільки вони мені сняться якісь абстрактні, символічні, а тут...

Гнат (*раптом позіхає*). На жаль, це кошмар наяву, Колю. Слухайте ж, заплановано знищення всіх українців, як і росіян, дашнаків, чеченців тощо. Усі нації стають непотрібними, бо будується всесвітній інтернаціонал, де нації зіллються. Українці ж удвічі непотрібні, бо мають ще тенденцію до самостійності, а це вже заважає зміцненню комуністичної імперії, якою комуністи тимчасово обмежаться в тому випадку, коли світова революція таки захлинеться. Логіка залізна: тобі, Колю, люба українська мова, отже й українська література тобі потрібна, а коли є література, є і спогади про гетьманів та про Центральну Раду. Якщо хочеш автономії, захочеш і окремої української армії, а навіщо українська армія, коли є Червона? Зрозуміли, хлопці?

Кость (*бурчить*). Зрозуміло воно зрозуміло, логічно, нічого не скажеш. Але ж маячня це, Ганю. Хворобливий кошмар. Існує ж республіка, її уряд, проводиться ж українізація.

Гнат (*йому вже важко вимовляти*). Все це оковамилювання, це про людські очі. А стосовно українізації, так то взагалі мишоловка, а українська мова в ній – це шматок сиру, що притримує пружину. Боже мій, були ж благословенні часи, коли люди, маючи шматочок справжнього сиру, засовували його до дурної мишоловки! Щоб піймати капосну мишу! А не в рот його собі, духмяний шматок голландського сиру! І щоб спочатку потримати його в роті, насолоджуючись ним зовні, а потім дуже, дуже повільно зціпити те, що залишилося в тебе від зубів і... Хлопці, мені б лягти. Очі злипаються, хлопці.

Гнат укладається було на підлозі, взявши торбинку під голову, але Кость йому забороняє. Тоді пробує влаштуватися для снання у фотелі – цеглини зсуваються, і Гнат разом із фотелем летить на підлогу. Кость підіймає його, вкладає на ліжку.

Увесь цей час Микола і Колесник сидять недвижно, втупившись у свої склянки.

Тим часом захід сонця забарвлює стіни на червоно.

З вулиці пронизливо: «Ножі, ножі точити!».

Микола (*розпачливо*). Але ж не можна далі робити вигляд, що ми цього не чули!

Гнат (*підіймає голову з подушки*). Українізацією лише виявляють активних українців, щоб потім усунути. А все... все через Сталіна. Колись на засланні з нього посміялися наші земляки-засланці, через його суху руку... Через неуспіх у жіночки, що в неї всі інші мали успіх... (*Знову засинає*).

Кость (*після паузи, невпевненим тоном*). Усе це зеківські легенди, табірні казки... Бачте, вже у Сталіна суха рука...

Микола. Бог із нею, з тією рукою вождя. Цілком можливо, що й справді байки. Але стосовно українізації... Хіба ж ви не бачите, що Ганя правий! Як мляво вона йде, і де тепер нарком освіти Шумський, що її розпочинав? Ми просто ховаємо голову в пісок.

Кость. До чого, до кого, але до страуса ти зовсім не подібний, наш товстунчику. (*П'є, закусуючи тюрею*). Але ти правий: ми заплющуємо очі, затуляємо вуха, не хочемо повірити тому, що бачимо, тому, що чуємо. Ось я їздив на село з агітаційною бригадою. І хіба хоч півслова я вам, найближчим друзям, сказав про те, що зрозумів? (*Голосним шепотом*). Ота колективізація це нова кріпаччина, але ще гірша, бо державна, знеособлена. Змушують віддавати навіть землю, що її дала революція, худобу, аж до курей. Селянин знову стає людиною

другого сорту, бо не може покинути нового комуністичного маєтку.

Колесник. Зупиніться! Краще п'ємо. Ти хотів за Перетца, Колю? Давай за Перетца (*випиває*). А що ти хотів про старого сказати? Я бачив його на похоронах Щербаківського, він дуже подався, ваш із Палею кумир.

Микола. (*Випиває, зазирає до миски, кривиться й кладе ложку на стіл*). Того дня я довго розмовляв із Володимиром Миколайовичем. Яюсь дивно було мені, що він зі мною тепер абсолютно на рівних. Ні, він завжди був великий демократ, але ж я студентом, хоч як би він до мене ставився, завжди сам відчував дистанцію. Не те тепер. Володимир Миколайович скаржився на комуністів, що намагаються підкорити собі обидві академії – і нашу, і ленінградську. Казав, що належить до тих нечисленних академіків, які наважуються чинити опір. Каже, що поразки не уникнути. Але Володимир Миколайович хоче залишити свою совість чистою. Його вже переслідують, до речі. Комуністи в ректораті Ленінградського університету забрали в нього курс історії української літератури і передали Загоруйку. Ти чув про такого?

Колесник. Я не чув би і про Перетца, якби ви з Палею та Зеровим мені про нього вуха не протуркотіли. Комуністи набрали великої сили в країні й роблять, що хочуть. Взялися вже переписувати історію... Я знаю, що ти мене не сприймаєш серйозно, Колю, але коли ви з Перетцем не припините свої фронди, то до історії не потрапите, а зроблене вами припишуть отому Загоруйку... Що це воно таке?

А це Гнат говорить у сні. Не підводячись, не розплющуючи очей, монотонно.

Г н а т . Мені все одно повертатись туди. Життя тут – не життя, а суцільне очікування арешту. Тимчасове якесь життя, неправильне. Я, може, повернуся туди ще раніше, ніж сподівався. Там спокійніше. Там твоє життя вже вирішене, і ти кожної хвили готовий померти. Тут перед тобою спокуси: їх тупий і ситий вигляд, їхні костюми... Самиці, з якими вони тут сплять, неначе в світі нічого не відбулося, теж, мабуть, випечені та вгодовані. А там немає спокус та ілюзій, тільки чекаєш на смерть, що усуває всі страждання.

Пауза.

М и к о л а підводиться з табурета, підходить до ліжка, витягає з кишені банкноти, не підраховавши, всовує їх до кишені Г н а т о в о г о ватника. Повертається на своє місце за стіл.

Пауза.

К о с т ь . А нові підручники з історії вже написано. Хлопчик із «17-ї», знизу, якимось приходив, шукав дорослого, щоб допоміг розібратися в написаному про громадянську війну. Я прочитав – яка там уже поміч малому, сам був ошелешений!

М и к о л а (*повільно*). А нова філософія ще краща. Студенти показували мені підручник Бухаріна з історії філософії. Там є таке: «Платон черносотенець, і ідеї его вшивіє». Важкувато було мені втримати на обличчі серйозний вираз. Але ж це молодь має зазубрювати... Дивна філософія! Не можна й думати вільно! Для чого ж горіти й палати, напружувати зголоднілі мізки, коли вже є готова система думання? Відкрий Марксів «Капітал» – і все! Готово!

К о л е с н и к (*обережно*). А може, це не так уже й погано? Може, оті зголоднілі мізки та голову, палаючу в пошуках сенсу буття, залишити буремним геніям, а зви-

чайній людині давати оту, як ти кажеш, уже готову систему думання?

Микола. Ваню! Ти ж так любиш нашу поезію! Якби всі поети думали однаково, за тим марксистським шаблоном, то ми б мали самі лише нескінченні «Нінульки», тільки революційні. *(Пауза)*. Ти що ж – образився?

Кость. Час випити, колеги. *(Наливає всім, підводиться. Похмуро)*. За блискучу українську модерну поезію! За майбутній новий розквіт українського малярства, хворого, тяжко пораненого, але ще живого!

Колесник *(уже помітно нетверезий)*. Що це ви всі пристали до моєї «Нінульки» – навіть ваша єврейська лахудра чіплялася... Але ж і сам Павло Григорович не заперечували! Сказали, що це чудово, це ніби його пісня пішла у народ. «Хай, – кажуть вони. – Хай іде!» Чого ти смієшся, Колю? Хто ти і хто Павло Григорович? Ти навіть не професор, як Зеров і Филипович, а він уже академік!

Микола *(сміється)*. Авжеж, зі знаннями, отриманими в Чернігівській семінарії!

Колесник *(уїдливо)*. І хіба ти теж не передирав?

Микола *(зривається на рівні ноги)*. Я?

Колесник. Так, у твоєму скандальному сонеті «Лебеді», після якого тебе вже більше не друкують! Ти передер майже все з «Лебеда» Маллярме! Послухай:

Могучий, девственний, в красе ізвівних ліній,
Безумієм крила ужель не разорвьот
Он озеро мечти, где свьол узорний іней
Поривов скованих прозрачно-синій льод?

Микола *(розважається)*. І ти це називаєш – «передер»? Бідний мій Ваню... Зрозуміло, що я знав со-

нет Маллярме і минулого року навіть переклав його українською. Я абсолютно згоден із тобою, що переосмислив деякі його образи. Але ж є певна різниця і між нами як читачами Маллярме: я читав його у французькому оригіналі, а ти – в російському перекладі та чи не у «Чтеце-декламаторе» видання Самоненка? Напевно, не знаєш, і хто переклав «Лебеда» російською, га?

Колесник. Це справи не стосується... А з французької в мене були кращі бали.

Микола. А переклав його, коли не помиляюся, Інокентій Аненський. І здійснив цим справжній подвиг, бо такий фахівець, як критик-теоретик Аркадій Горнфельд, вважав, що поезія Маллярме взагалі неперекладна.

Колесник. І що ти з тієї маячні зрозумів, Костику? Я – нічого!

Кость (*задумливо*). А я – щось. Той російський переклад пам'ятаю, але мені чогось пригадується, що автор його Бальмонт. А добре було б, якби Аненський. Мені завжди приємно думати, що цей талановитий поет служив директором нашої Колегії. Щоправда, коли ми з вами, хлопці, ще не папір бруднили, а пелюшки.

Колесник. І що вони таке верзуть? Нічого не розумію! Може, відкрити електрику? (*Стискає голову руками*).

Кость (*так само*). Я згадав про нашу теплу, затишну Колегію. Ніби коло замкнулося – треба випити. (*Розливає, сам першим випиває, здригається*).

Микола (*столнено посміхається*). Ось ти, Ваню, нагадав мені про професорство моїх друзів, хотів мене вколоти. Але ж я не заздрю їм. Я теж після революції був професором катедри славістики при Кам'янець-Подільському університеті.

Колесник. Хіба такий є?

Микола. Був. Так, революція позбавила мене багатого, спокійного, врівноваженого життя, що його обіцяла вдало почата кар'єра в Університеті святого Володимира. Але щиро зізнаюся: я ніколи не мріяв про шубу з професорських бобрів, про розкішну квартиру – як ота, що її Володимир Миколайович наймав на Маріїнсько-Благовіщенській, або про можливість напоїти в ній чаєм з різними пундиками одразу двадцять голодних студентів і професорських стипендіатів. Я не мріяв про це. Я сподівався, що все воно саме до мене прийде.

Колесник. Хіба знайти вимикач. *(Трохи похитуючись, встає і зникає за кулісами ліворуч).*

У напівтемряві спалахує над столом електрична лампочка без абажура. Майже відразу підскакує з койки Гнат, сідає, тримаючи спину прямо, ніби солдат. Встає перед столом, вишукує щось очима (як виявляється, свою торбину). Заспокоївшись щодо неї, простягає Костеві на долоні жіночий гребінець.

Гнат. Вот еще нашлась принцеса на горошине! *(Посміхається).* Муляло мені плече, муляло, мені навіть наснилося, що там пухлина і нікому в таборі оперувати... Забирай свій трофей, Костику!

Кость вагається. Колесник підходить, бере з його рук гребінця, придивляється до нього.

Микола. Як ти, Ганю?

Гнат. Я? Нормально. Спасибі, друзі, що нагодували і напоїли. Я ж, чесно кажучи, не їв із самого Курська. На моїх золотих... тобто «внутреніх» трошки за восьму. Правильно, буржуї?

Микола *(дістає кишенькового годинника).* Пра-

вильно. П'ять хвилин на дев'яту, волоцюго ти наш любий.

Гнат. Отже, я встигаю на чернігівський потяг, а ні, тоді на останній робочий. Мені ж дозволено в Києві лише зробити пересадку, а жити призначено в Коропі. Неначе я єврей часів «черти оседлості». Скажіть, а перед тим, як відрубився, нічого тут... ну, зайвого я не варнякав? А?

Кость. Ні, що ти... Все було (*силувано посміхається*) нормально.

Гнат. Тоді добре. Дякую Богові, що хоч із вами дав побачитися. Від родини не мав вісточки із самого арешту. О! Забув спитати. У тебе ж тоді, Колю, жінка була при надії. І... що?

Микола. Спасибі тобі, що згадав. Дівчинка народилася. Ліночка.

Гнат. Її ще не забрали від тебе?

Микола. То вже як на це подивитися... Вона зараз у піонерському таборі. Сподіваюся, повернеться живою.

Гнат. Бережи дочку. Ну, бувайте всі здорові. Може, ще й зустрінемося.

Микола і Кость прощаються з Гнатом. Колесник стоїть, як стояв, утупившись у гребінець.

Колесник (*підсовує гребінець під ніс Костеві. Волає*). Що це таке, що це таке, я запитую?! Ну добре, впізнав я свої вареники, як було не впізнати? – але мовчу! Миска така сама, яку і я придбав на Сінному, добре! Бувають збіги, випадковості, розумію! Але ж іще гребінець! Це ж моєї Ніни гребінець! Вона ж його вчора весь вечір шукала!

Кость опустил голову. Нахабно посміхається.

Микола (*ніяково*). Що ти з себе виходиш, Ваню? Сам же кажеш: збіги, випадковості. А такі штуч-

ки-дрючки – це ж масове виробництво! На кожному ж розі продають...

Г н а т (*після паузи, від дверей*). І ви ще скаржитесь на життя, хлопці? Такі вибухи пристрасті можливі лише у добре нагодованих людей!

Акт четвертий

Дія відбувається у сквері між вулицями Гершуні (тепер Гончара) і Святославською (Чапаєва). На задньому плані фонтан – як і в натурі, прикро еклектичний. Ліворуч перед ним халабудка з написом угорі на білій дузі: «Чистильщик-спеціаліст с Парижа». За кілька хвилин халабудка пірнає в темряву.

На авансцені дві садові лави, витворні, у стилі модерн.

Лава, на якій розмовляють, підсвічується софітами. Інша, на відміну від задника, ховається в напівтемряві.

Освітлюється садова лава, що ліворуч. На ній Суламіф і Делікатний.

Делікатний. Судячи з твого рапорту, завдання ти елементарно провалила. Всю роботу з «Мане» я мусив узяти на себе, а на «Пушкіна» ти не збрала жодного матеріалу.

Суламіф. А коли на нього й не знайшлося нічого? Він закоханий у цей старий, провінціальний, тихий Київ. Злісний сумісник: гасає з однієї роботи на іншу, читає всюди лекції. Віршики пише, лише коли вони самі з нього полізуть, а лізуть вони про природу здебільшого. Жодного слова образи на те, що його після зухвалих «Лебедів» перестали друкувати. Це добрий, лагідний обиватель, що прагне насолоджуватись життям. Сумирний боягуз, він і в громадянську війну не висовував носа, не мав тоді, настільки я зрозуміла, ніякої чіткої політичної платформи, а тепер, коли класові суперечності загострюються, ніколи не став

би загравати з авантюристичною Спілкою визволення України.

Делікатний. Добрий, лагідний... Я знав одного денікінського контррозвідника. Це теж була добра, лагідна, розумна людина. Проте ці риси його особистого характеру не заважали йому навіть вправніше за своїх колег, садистів і морфіністів, виловлювати, катувати й віддавати під розстріл червоних підпільників. Тобі, з твоїм агентурним досвідом, давно пора навчитися не плутати грішне з праведним, розрізняти загальнолюдські якості та класове обличчя індивіда. Та кому це я лекцію читаю? Чи не з'явилась у тебе, товаришко, до «Пушкіна» бабська слабкість?

Суламіф (*поблажливо посміхнувшись*). Я б на твоєму місці, товаришу, хоч одного разу на рік довіряла жіночій інтуїції. За моїм глибоким переконанням, цей чоловік не заколотник і ніколи ним не буде.

Делікатний. Судячи з твого рапорту, це так. І цього разу твій товстий сазан вислизне з нашої сітки, ми його хіба що налякаємо. Але він приречений. Ні, не тому, що віршики пише. Он Володимир Сосюра, той кричав, що служив у Петлюри, на всіх своїх поетичних вечорах, але ж так само ревно покаявся, у партії з громадянської, ні в яку опозицію не лізе. Походження пролетарського, і хоч як би пиячив та скандалив, він свій. А твій лектор-заробітчанин підробляє ще у двох мовних комісіях ВУАН, і це його загубить. Адже мовне питання на Україні є загостреним політично, і не допустити в ньому політичної помилки просто неможливо. Навіть якби він стояв у цих своїх комісіях за максимальне наближення до російської мови, то зазнав би під гарячу руку Скрипника репресій за протидію політиці українізації. Коли ж Скрипник разом зі своїм націоналістичним ухилом упаде, як у Біблії сказано, і «з гуркотом», то

будь-які спроби відштовхування від російської мови викличуть звинувачення в буржуазному націоналізмі. Єдина можливість, що може врятувати твого приятеля, мені здається мало вірогідною.

Суламіф. Що ти маєш на увазі, Вілісе?

Делікатний. Партія зараз не має твердої лінії стосовно національних мов. У Леніна є дещо, але він переймався тактичними питаннями, не стратегією.

Суламіф (здивовано). Невже ти гадаєш, що товариш Сталін не здатний розв'язати це питання?

Делікатний. Навпаки! Коба – це геніальний теоретик, він єдиний, хто спроможний провести нашу партію між прірвами великодержавного шовінізму і буржуазного націоналізму. Я знаю Кобу ще з тих часів, коли ми на Кавказі разом добували гроші для партії і за це меншовиками-чистоплюями були виключені з РСДРП. І вже тоді я був уражений його світлим розумом. Просто тепер, в умовах внутрішньопартійної боротьби, він не має можливості займатися теорією. От коли б товариш Сталін визначив партійну лінію стосовно національних мов, і твій протеже здогадався би дотримуватися її, не відступаючи на міліметр, у нього залишилися б шанси вижити, навіть зробити академічну кар'єру. Але де ти бачила безпартійного інтелігента, здатного до дисципліни, до самообмеження на користь класової доцільності та світлого майбутнього всього людства? Через ці свої академічні комісії він потрапив до нашої номенклатури. Сталін геніально винайшов і запустив у хід систему номенклатури партійців, приречених на керівництво, а в ГПУ створюється номенклатура ворогів народу, приречених на арешт. Не сьогодні, то завтра. Можна буде цю номенклатуру й розстрільною назвати.

Суламіф. Нічого не скажеш, сумне передбачення. Я й гадки не мала, що професія мовознавця така небезпечна.

Делікатний. Коли вже ти, товаришко Аркензель, стала в нас любительською поезії та поетів, відповім тобі словами одного віршотворця, до речі, приятеля Маяковського:

А в наші дні і воздух пахнет смертю,
Открийть окно – что вени отворить.

І чому це ми, чекісти, так полюбляємо поезію?

Суламіф. А справді? Мабуть тому, що в нас поетичні натури, до того ж маємо шанси стати колись меценатами.

Делікатний. Цікава це перспектива – дарувати не гроші або маєтки, а свободу чи навіть життя... Але ж партія не дозволить перетворити органи держбезпеки на приватну лавочку. Лець не забув! Я знайшов простий спосіб урятувати твого нещасливого мовознавця.

Суламіф. Да ну!

Делікатний. А спіймалася, спіймалася на гачок! *(Патетично, але з іронією, що стає дедалі помітнішою)*. Ти закохалася у класового ворога! Ти забула, Аркензель, хто ти є! Ти міноносець... ні, ти пролетарський бойовий тральщик, і в тебе забилися парогазові труби. Їх треба прочистити від буржуазного романтичного накипу – і ти помчиш далі, зриваючи з якорів ворожі донні міни. Я прочищу тобі твої труби! Сьогодні ввечері, у тебе, о десятій... Це наказ!

Суламіф *(без посмішки)*. Мені щораз важче стає зрозуміти, Вілісе, коли ти жартуєш, а коли серйозний.

Делікатний. Мабуть тому, що я втопився.

Суламіф. І забула зовсім – чому це ти ризикнув

проводити оперативний інструктаж у людному сквері на лаві?

Делікатний. По-перше, не дуже я і ризикую, бо алею перед собою ми контролюємо, а мій мовчазний помічник страхує нас зі спини, отже, чужим не підслухати. По-друге, був я сьогодні на Колегії. Списки на арешт уже узгоджено, більшість наших із тобою фігурантів викличуть на перший випадок як свідків. Треба ж їх якось налякати спочатку! Мав би я більше народу – встановив би за кожним відкрите стеження.

Суламіф. Ясенько. *(Крадькома полегшено зітхає)*.

Делікатний *(дивиться в зал)*. Ось і твій залицяльник з'явився, але під ручку з жіночкою.

Суламіф. Це його дружина. Оперативного інтересу не становить.

Делікатний. А це ще побачимо... Залишив її! А як на мене вилупився! Що я тобі казав? Жінки не боїться, запрошує тебе сісти на лаву. Ну, іди! Останній рапорт, як домовилися, о десятій.

Суламіф. За кого це ти мене приймаєш? За полкову...

Делікатний. Ффу! За досвідченого та відданого чекіста, товаришко. А я тут почекаю «Мане».

Підчас паузи ця лавка затьмарюється, але освітлюється та, що праворуч. На ній Суламіф і Микола.

Суламіф. А чому б тобі не запросити Тетяну до нас?

Микола. Це було б неприємно для неї. Я їй про нас із тобою розповів.

Суламіф. Он як! І ти вважаєш, що це був розважливий учинок?

Микола. Мабуть, ні. Але я про все Тетяні розповідаю.

Суламіф. Дивися, ще постраждаєш за свою відвертість, Колю. А чи ти знаєш, що вона тобі зраджує с Костєм?

Микола (*після паузи*). У нас із Тетяною взагалі складні стосунки. А з ким це ти щойно сиділа на лаві?

Суламіф. Так, нав'язався один. Намагався познайомитися.

Микола. Якийсь дивак. Схожий на Мефістофеля, тільки не кульгає. Якось ходив за мною, не приховуючись: куди я, туди й він. Можливо, теж намагався познайомитися. Власне, Суламіто, я хотів із тобою ще раз попрощатися. Ти коли їдеш?

Суламіф. Завтра вранці остаточно оформлю відрядження та й поїду. Харків не в Австралії ж, Колю. Може, ще зустрінемося.

Микола. Хтозна. Я все пригадую останню нашу зустріч у твоєму жахливому кутку... Я такий вдячний тобі, що не знайти слів. Це був для мене абсолютно новий досвід, такий, що заразом обпалює тебе і підносить до...

Суламіф (*ніжно*). Шуткі в сторону, Колю. Думаєш, я не дотумкала твою методу залицяння, казанська ти наша сирота? Хоч би почервонів трохи! Та й ти мене розконспірував, я ж не дурепа якась. Але я в цьому не зізнаюся, і ти нікому не кажи. Навіть своїй Тетяні. Обернись обережно, за скамейкой ніхто не стоїть? Добре. А тепер я тобі поворожу. Тільки не по руці, бо тоді зрозуміють, про що говоримо. Тебе чекають малі неприємності у казенному домі, а через деякий час великі неприємності, після чого тебе з того казенного дому вже не випустять. Єдиний порятунок тобі – тікати, тільки не десь на село і не в твою Золотоношу.

Микола. Ніяка вона не моя, з чого це ти взяла? Я давно вже киянин, київський міщанин, а не черкаський козак...

Суламіф. Ну ти й базіка! А нерви маєш нічого, міцні. Слухай і мовчи. Коли зможеш, люб'язно посміхайся. Найкраще тобі сховатися в Москві або в Пітері, там ДПУ нацменів не переслідує: своїх клопотів вистачає. Тільки не влаштовуйся читати лекції про українську літературу, не привертай більше до себе уваги в етом разрезе. Ти ж знаєш сім іноземних мов, ти ж до революції вірші писав російською мовою! Ти в Пітері вчився і свої вірші носив показувати Блоку!

Микола. Не стану я тебе запитувати, Суламіто, звідки все це тобі відомо, а щодо Олександра Блока, то, наскільки це мені відомо, усі майбутні «неокласики» ходили до нього зі своїми віршами, звісно, ще символістськими та російськими. Але трохи пощастило тільки покійному Володі Отроковському. Блок прочитав його вірші та написав Володі листа. Сам автор, мовляв, сподобався йому більше, ніж вірші. А це завжди важливіше, бо вірші без людини – просто пар. Але ж ми давно вже живемо іншим життям, чарівна Суламіто.

Суламіф. Що віршики це пар, я згодна абсолютно. Ти обіцяєш мені, що поїдеш до Пітера, Колю?

Микола. Ти дуже добра до мене, взагалі, дуже добра, я цього не заслуговую, а сьогоднішнього подарунка я й не чекав од тебе. Я розумію, що ти через мене наражаєшся на небезпеку. Мені хотілося б, аби й ти повірила, що всі ті слова були щирі – ті, які я казав тобі на тому тижні та які, мабуть, здаються зайвими тобі, сталава твоя душе. І зараз я не буду тобі брехати, кохана. Я нікуди звідси не поїду.

Суламіф. Нічого собі заява...

Микола. Ти згадала про нацменів. Так, я був би національною меншиною в Пітері. А тут ніхто мене нацменом не назве – можуть як завгодно обізвати, але не нацменом. І я нікуди з Києва не поїду, бо в іншому місті, у тому ж твоєму величному Пітері, не життя вже буде для мене, а животіння. Ти ж була на нашому балконі, так? Пам'ятаєш, які там симпатичні розетки на стіні?

Суламіф. Щось не дуже... Ось велосипеда пам'ятаю.

Микола. Будеш, мабуть, сміятися з мене, але, коли ми з Тетяною з'їжджалися, то відкинули кращій варіант обміну, бо мені закортіло жити саме в цьому стильному домі. Куди мені їхати звідси? *(Підводиться з лави, дивиться в зал – із викликом і ніби жалістю).*

Суламіф. Що ти там побачив, Колю?

Микола. А ти хіба сама не бачиш? Ось переді мною починається черга, що протягнулася від нашої лавиці, зміїться сквером, завернула аж до цього облупленого фонтану. Стоять у ній чоловіки, деякі з чемаданами, обмотаними мотузками, інші з вузлами, ще інші тримають за руку дітей, за деякими ховаються жінки, навіть прозоріші, ніж вони. А втупився я в першого чолов'ягу в черзі. Бачиш, і крізь нього можна розгледіти куці та веселих комсомольців на лаві. Стоїть терпляче, дихає на мене гірким духом прокурених легенів, тхне від нього кислятиною робочого потягу. Чекає, коли звільняться мої дві кімнати у цьому солодкому місті, для приміського люду немов медом намазаному. Мріє людина передмістя, і всі вони в черзі мріють про той щасливий день, коли їх впишуть в товсту книгу, дадуть папірець, поставлять штамп у посвіченні – і можна буде затягнути в наші кімнати своє барахло і врізати новий, свій замок.

Адже знають усі вони або нутром чують, що не вперше порожніють оці цегляні коробки і не вперше отак знову наповнюються. Рано, проте, заявилися... *(Голосно)*. Ей ти, відхлинь! Зарано лізеш! Приходь післязавтра!

Суламіф. Ну, ти дайош! Я майже побачила ту чергу... *(Вагається)*. Але ж, Колю, якщо по совісті, разве це не однаково, де жити? І як?

Микола. І з ким? *(Посміхається, сідає)*.

Суламіф. Ні, з ким – не однаково. Сам це добре знаєш, що не однаково, Колю. А щодо всього іншого, ти таки справді міщанин. Дуже небезпечний для жінок у віці, дещо молодшому за середній, ось ти який. Товстенький, симпатичненький такий собі буржуйчик. Прощай, Колю.

Микола. Прощай, чарівна Суламіто. Чи все ж таки Юдиф? Коли б нам зустрітися років на десять раніше...

Суламіф. Тоді я, можливо, розстріляла б тебе під гарячу руку. Прощай. *(Підводиться, йде ліворуч)*.

Микола. О! Зачекай! *(Доганяє, вкладає їй щось у руку)*.

Суламіф *(суворо)*. Що це?

Микола. Губна помада, і тільки. Червона, майже як твої уста. Фірми «Коті», але не запитуй, де я дістав. Патрончик короткий, хай такою ж буде і твоя пам'ять про мене. Прощай.

Суламіф. Пам'яті не накажеш, Колю. *(Зникає за кулісами ліворуч)*.

Микола. Піти заспокоїти Тетяну. *(Повільним кроком, тримаючись за серце, виходить праворуч)*.

Освітлюється інша лава. На ній Ніна і Делікатний. Ніна сидить боком до кавалера, виструнчившись, не торкаючись спинки лави. Делікатний розвалився, граючись тростиною.

Делікатний. Поясніть, будь ласка, свою відмову, Ніночко. Вона мені, присягаюся Третім Інтернаціоналом, незрозуміла.

Ніна. Що ж може бути тут незрозумілого? Це мені незрозуміло, як ви могли так повестися зі мною, товаришу Делікатний.

Делікатний. З того, що мені про вас відомо, Ніночко, я аж ніяк не думав, що ви станете мені дорікати на порушення мною норм буржуазної моралі.

Ніна. Ні, зовсім, ні, Максиме Григоровичу. Я сама кинулася вам на шию, дурненька, бо ви мені дуже сподобались як чоловік. Признаюся, через те, що я ніколи не бачила свого батька, мене завжди тягнуло до дорослих, мужніх, справжніх чоловіків. До того ж мене дуже тішили близькі стосунки з таким старим (тобто заслуженим) партійцем, як ви, старим (інакше не скажеш) революціонером. Я мріяла використати цей досвід спілкування з вами у своїй майбутній журналістській роботі. От. І ви так гарно вмієте... ну вхаживать за дівчиною. Хто ж знав, що ви мене кинете (*зітхає*) після двох побачень.

Делікатний. Та хіба ж я тебе кидав? Просто дуже багато справ навалилося на роботу. Я весь цей час думав про тебе, глупишка, пишечка ти моя. Давай зустрінемося, призначай тільки час.

Ніна. Це ви зараз кажете, Максиме. А хто прислав до мене того йолопа? Ну, який заявив, що ви мене вже завербували...? Хіба ж те, чим ми з вами займалися у вас на квартирі між двома келихами шампанського, називається тепер вербовкою?

Делікатний. Що тут поробиш, Ніночко? Цей хлопець такий же комсомолец, як і ти. Ще недовчений трохи та, можливо, надто запальний.

Ніна. Але ж він сказав, що тепер буде називати мене якимось дурним псевдонімом, на кшталт вуличного прізвиська, і що я тепер маю стежити за подружжями Вій-Вітрів і Филиповичів та доносити в ОГПУ про кожен їх крок!

Делікатний. Тихіше, Ніно! Хіба ти як свідомо комсомолка не бажаєш допомогти нам, допомогти захистити пролетарську державу від її ворогів? Це дивно...

Ніна. Але ж Микола Сергійович із Тетяною та Павло Петрович із Марією Андріївною – вони ж зовсім не вороги пролетарської держави, товаришу Делікатний. Вони ж працюють, прагнучи збагатити пролетарську українську культуру культурними традиціями минулих віків людства, а в цьому немає нічого поганого. Є, щоправда, літературна боротьба, але ж це ще не є класова боротьба...

Делікатний. А те, що тобі вклали Вій-Вітер і Филипович до твоєї гарненької голівки, ще не є абсолютною істиною. Скажи, а хіба мій дурний підлеглий не намагався настрашити тебе, не обіцяв повідомити про твої пригоди твого чоловіка, а про аполітичну поведінку – комсомольську організацію?

Ніна. Намагався.

Делікатний. От дурний!

Ніна. Але не дуже налякав. Думаю, що знайду ліжко в гуртожитку, а ні, то моя подружка пустить мене на своє спати валетом. Що ж до комсомольської організації, то я вже на третьому курсі, маю в нашої комси деякий авторитет. Усі пригадають, що це саме я запропонувала цього року обрати В'ячеслава Рудольфовича Менжинського почесним студентом нашої другої групи. І що телеграму голові ОДПУ я посилала. Наша студентська комса добре пам'ятає, що

сказав незабутній Фелікс Едмундович Дзержинський про служіння чекіста. Що у чекіста мають бути гаряче серце, холодна голова і чисті руки.

Делікатний. І чисті руки... Що ж, правильно... Я формулюю: від співробітництва сексотом відмовилася, виходячи з високого, ідеального розуміння місії ОГПУ. Добре, я приймаю таке мотивування. Але ж позаслужбово, в приватному спілкуванні ти ж не відмовишся, Ніночко, щось розповісти мені, коли я запитаю?

Ніна. Ні.

Делікатний. Ні яке – ні чи так?

Ніна. Зрозуміло, не відмовлюся. Я вам зателефоную якось увечері, Максиме. Телефон той самий – (*майже шепотом*) 31-78?

Делікатний. Той самий, Ніночко. Моє шанування!

Ніна (*у відповідь на поклон посміхається*). До побачення!

Делікатний ставним кроком прямує до іншої лави. Ніна падає на лаву, відкинувши голову і заплачівши очі.

Колесник (*прибігає, засапавшись. Розмахує руками*). Господи ти боже мій! Не встиг ще я розібратися, звідки це у студії Костя не тільки наша полив'яна миска з моїми варениками, а й твоя зачіска... тобто расчюска... тобто твій гребінець, що ти позавчора через нього півквартири перевернула! Твій гребінець у Костя на його ліжку, брудному, як лігво паркової проститутки в Пущі-Водиці! І тут знову! Хто цей підстаркуватий джэнджик? Про що це ти з ним щебетала?

Ніна (*у тій же позиції, не розплющуючи очей*). Чи не забагато собак ти на мене вішаєш? І де ж твоя математична логіка? То не можеш повірити, що Кость мій ко-

ханець, то приписуєш мені тепер одразу двох коханців. Не будь смішним.

Колесник. Я не хочу більше тебе слухати! Бо ти завжди й у всьому маєш рацію! Так не буває, я хоч і закоханий у тебе, але ж все ж таки не остаточний кретин! Чому я не прислухався до друзів, що радили мені не поспішати одружуватися з молодою пройдою?

Ніна. І хто це тобі казав?

Колесник *(збавивши тону)*. Микола сказав. А що?

Ніна *(розплющує очі, з убивчою байдужістю)*. Коля знає, що говорить. Я з ним познайомилася раніше, ніж із тобою. Коли б ти знав, як ви мені всі набридли.

Колесник. І він також! А я вірші тобі писав! Я цього більше не витримаю! Я нарешті застрелюся! Ти перша пожалкуєш! *(Пауза. Знову тихше)*. Єслі ти... хоть немножечко любиш свого Ваньку-встаньку.

Ніна. Нема тобі з чого стрілятися, Ваню. Чи вже забув, що позбувся револьвера? І заспокойся, тобі ж рано на роботу.

Колесник. Нічого, я винайду, як заподіяти собі смерть. Ще пожалкуєш, Нінулько! *(Вибігає.)*

Освітлюється інша лава. На ній Делікатний і Кость.

Делікатний. Такі запізнення неприпустимі, молодий чоловіче.

Кость. Я запізнився, бо komponував оце. *(Подає папірець)*. Цікаво мені, як воно тепер називається – повідомленням, поданням, довідкою?

Делікатний *(читаючи, не уважно)*. Доносом називається. *(Дочитав, сховав папірець до кишені)*. Це те, що мені було потрібно. Картина стає абсолютно ясною. Спасибі. Ми вас підтримаємо матеріально. Цілком можливо, що Київське управління укладе з вами договір

на розпис стін у деяких кабінетах. Це дало б вам змогу спокійно навідуватися до нас, хоча з другого боку... Ну, ще подивимося. Але є в мене до вас одне майже приватне, особисте запитання. Щойно ви, що тут не кажи, зрадили свого старого приятеля. Я, знаєте, колекціонер, я колекціоную мотиви зрад. А ви, Старобільський, чому зрадили свого Христа?

К о с т ь . Я і сам над цим думав уже. Звичайно намагаєшся дошкулити тому, хто зробив тобі надто багато добра, щоб твоє самолюбство це витримало.

Д е л і к а т н и й . Согласен.

К о с т ь . Мій випадок особливий. Ми з ним давні друзі й ніколи не рахувалися, хто скільки кому зробив добра. Я доношу на нього, бо бачу в цьому спосіб, щоб він зник із мого оточення, з мого життєвого кола... Бо сам завинив перед ним.

Д е л і к а т н и й *(стенає плечима)*. Психологічно. *(Майже без паузи, діловим тоном)*. Ваше псевдо – «Мане». За тиждень мені потрібні дані про настрої художників з оточення Мурашка. Ви ж там своя людина. Прошу вибачити, але ваше запізнення змусило мене недоречно затриматися. До зустрічі.

Залишившись сам, К о с т ь починає щось бурмотіти, розмахуючи руками. Поступово починає говорити голосніше. І глядачам уже чутно:

К о с т ь . ...занадто. Насправді становище не безвихідне. Живуть же люди із сифілісом, з виразкою в паху, зі срібною руркою замість гортані, з діркою в пупі замість заднього проходу, по-блатному фуфла. Чому ж не можна прожити сексотом? Тихесенько собі, ховаючись під стіночкою, подалі від ліхтарів, стосунки з охранкою не афішуючи. Адже на лобі не написано, ніс від цього не провалюється... І є в мене досвід, бо подібний

дискомфорт я вже колись відчував. Безперечно... Саме почуття пам'ятаю, але через що воно з'явилося тоді? А... Це коли я вперше переспав з жінкою, з тією подружкою моєї безпутної мами, із коротконогою, в кучериках, жантильною сучкою, що сюсюкала навіть у постелі. Ні, моєї покійної мами... Треба, певно, було сказати: моєї покійної безпутної мами... Тоді, пам'ятаю, мені теж здавалося, ніби на моєму прищавому обличчі написано, що я тільки-но втратив невинність. (*За спиною К о с т я з'являється Х в е с я , що дивиться на нього з радісним передчуттям*). Але, коли я наважувався підняти очі від тротуару, виявлялося, що моя осквернена особа абсолютно байдужа стінам, ліхтарям, рекламам та вивіскам Святославської (оте безсоромне сюсюкало жило на Святославській), візникам та їх коням, не кажучи вже про старих дядьків у літніх піджаках і канотьє, що читали в літньому кафе газети. Їх куди більше цікавила оборона Порт-Артура, ніж велика таємна революція, що перевернула моє чуттєве життя та назавжди позбавила прищів... Що за ідіотське ім'я для російської морської фортеці – Порт-Артур!

Х в е с я . Вечір добрий, Костянтин Опанасовичу!

К о с т ь . Фізкультпривіт! (*Оживає трохи*). А я ще не бачив тебе у червоній косинці. Знаєш, а тобі личить, люба.

Х в е с я (*манірно*). Чи дозволите до вас присусідитися? Дякую їречно. (*Сідає на самий край лави*).

К о с т ь (*бажає підіграти*). То ж чим зобов'язаний цьому візитові? До речі, ти мене образила, люба. Мала прийти до студії на другий день п'ятиднівки – та не прийшла.

Х в е с я Ах, звиняйте. (*Відкашлюється, потім патетично*). Залізна хода класової боротьби розтопта-ла мої дівочі надії, проте власноруч розв'язала моє бо-

люче життєве питання. Арештувала ваша Чека мого І. В. Могутова, Костянтин Опанасовичу, тож не встигла я вискочити за непмана. Хтозна, чи не на краще? Мамуня моя говорили: «Що не робиться, все на краще». Надто вже був червонопикий – як упир, прости мене Господи. (*Хреститься*). І на підборідді потворна бородавка, жах! Отже, залишається друга перспектива – комсомольська і робфаківська...

К о с т ь . Але ж чому це – моя Чека?

Х в е с я . Не перебивайте мене, Костянтин Опанасовичу! Бо я зіб'юся, а в мене задалегідь усе по полицях розкладено... Коли ж ця пролетарська планида мені випадає, то зовсім не бажаю я втратити найдорожче для дівчини у гуртожитку на засцяному, звиняйте, матраці, і щоб його товариші заглядали, робили зауваження, давали поради та хіхікали. І щоб потім сказав, застьобуючись: «От ти і позбулась, Хоменкова, предрасудка. Є чого пошамать?». Ні, краще хай це буде на вашому романічному горищі, серед картин, у ваших міцних обіймах, під ваші, Костику, солодкі слова, від яких у дівчини голова йде обертом... Я згодна пережити з вами отой яскравий подарунок долі, отой солодкий спалах вічної пристрасті – хоч би й сьогодні ввечері.

К о с т ь . О! Я щаслив, люба... Чому ж ні? Там не прибрано, в студії, я... я працював...

Х в е с я . Тепер друге. Це було те, що я – вам. А тепер про те, що ви – мені, Костику. Та бог з ним, з тим товстуном із райкомунхозу, зробіть мені краще іншу протекцію, Костянтин Опанасовичу. (*Складає благально руки*). Познайомте мене з отим літнім однооким красенем, ви з ним щойно розмовляли! Не хочу я в двірники, біс із ними, з тими мітлами та службовою комірчиною, хай візьме мене в таємні агенти. Пам'ятаєте фільму «Що ви за одна, Мата Харі?».

К о с т ь . Я не певен, люба...

Х в е с я . Справді, хтозна, може, фільма по-іншому називалась... Здається, «Кто ви, Мата Харі?». Якщо поталанить, я стану пролетарською Матою Харі. Викраду таємні плани польських бомбардувань, а якщо мене спіймають, навіть перед розстрілом, біля стіни, під дулами вже рушниць, не видам рідного ОДПУ, а гукну лише: «Хай живе Третій інтернаціонал!».

К о с т ь . А ви не помиляєтесь, Хвесю? У мене немає жодних знайомих у тій установі.

Х в е с я (*посміхається поблажливо*). Ну, зрозуміло, конспірація... Але ж це відомий у Києві чекіст, він ще з Нінкою, дружиною вашого приятеля Колесника, плутається, а Ваня, бідний, нічого не знає і носить її на руках... А вас разом із цим сивим красенем я вже бачила на тому тижні. Я так прямо і сказала Лідусі: «Ми всі думали, що Старобільський аполітичний, а він лише придурювався, що він з розпусної Богемії, а сам, бачиш, служить караючий правиці пролетаріату».

К о с т ь . Кому це ви сказали?

Х в е с я (*світським тоном*). Хіба ви не знаєте Лідусі, Костянтин Опанасовичу? Це ж куховарка у Филиповичів. Коли він і вона поїхали до Криму, Лідуся опанувала хазяйські припаси й щовечора влаштовує, як вона каже, звані чаї для сусідської прислуги.

К о с т ь . Я, мабуть, піду. Це неможливо! Пробач, коли чим перед тобою завинив. (*Зривається з лави, швидко виходить*).

Х в е с я . Ой лишенько! Що це з ним? Що я зробила не так? Чи перерум'янилася знову? (*Хапається за щоки*). Здається, нормально... Хіба забула пообіцяти? Пообіцяла ж...

Освітлюється садова лава, на якій Т е т я н а і М и к о л а .

Тетяна. Твоя поведінка, Миколо, переходить межі наших з тобою домовленостей. Хай тобі як ліричному поетові потрібні зустрічі з іншими жінками. Хай. Але афішувати...

Микола. Усе це втрачає тепер будь-який сенс. (Пауза). Почалося, Таню. Доведеться тобі згадати, що ти племінниця Деснянської Чайки.

Тетяна. Ця жінка сказала тобі про мене щось погане? Я бачу по твоєму обличчю... (Пауза). Боже! Я зрозуміла. Немає якоїсь помилки?

Микола. На жаль. Тепер треба робити головне. Ліночка ось-ось повернеться з літнього табору, її треба буде підготувати... Боже, як ти впораєшся з господарством, коли мене візьмуть?

Тетяна. Про Ліночку я не забуду, хай це тебе не хвилює. А що ти багато заробляв, так багато ж і витрачав. Нічого, я впораюся.

Микола. Далі. Рукописи. Їх не повинні забрати під час обшуку. Всі машинописи та рукописи останніх років треба відвезти у Боярку до тьоті Насті. Залишимо тільки віршики часів Колегії та деякі рукописи вже надрукованих поезій. Рукописи та картотеку до книжки про Лесю Українку також. Але все ненадруковане ми маємо врятувати. Відвозити краще тобі, і щоб Хвеса не бачила, як ти збираєш мої папери. Це головне. Ледве не забув – щоденник вивезти насамперед і в тьоті Насті сховати окремо!

Тетяна. Я все зроблю, не хвилюйся. (Кладе голову йому на плече). Усе ж таки в нас було і багато світлого. Особливо в ті перші, голодні роки.

Микола (обіймає її правицею). Залишаємося втрьох, Таню. З нашою Ліночкою. Власне, у мене завжди були тільки ви... Що там таке скрегоче?

Чути виття двигуна і стукіт трактора.

Т е т я н а . Трактор... Їм же не можна в місті!

М и к о л а . А... Я зрозумів. Це везуть рештки Залізної церкви з Євбазу, Іоана Златоуста. Пам'ятаєш, як розбирали, гупало вдень і вночі? Церква більшовикам не потрібна, а чавун потрібний. Отож, мені розповідали, складають колони, куполи, шмати з даху на платформу і возять трактором. Потворний звук!

Татакання трактора переривається відчайдушним зойком, потім свистком міліціонера. За лавою пробігає Молодик у штатському. Чути ще зойки та свистки.

Прибігає Ніна. Руки в неї трясуться. Тетяна саджає її на лаву, намагається заспокоїти, припалює їй дає цигарку.

Н і н а . Кинувся сам під трактор, прямо головою під гусеницю. На моїх очах, еті твою мати! Темно вже, фари мене засліплювали, і серце відразу в п'яти: Ваня! Таки наважився, дурень з дипломом, покінчити з собою! Підбігла і бачу: це ж Кость. Його блуза, його стоптані жовтогарячі черевики... Голови немає. Це неможливо...

Жінки обнялися й плачуть. М и к о л а замислився.

М и к о л а (роздумливо). І головою впав під трактор... Дуже символічно, але такого тепер нізащо не надрукують.

Т е т я н а (плачучи). Що ти верзеш? Сором! Це ж твій шкільний товариш, а тобі ніби й не жаль...

Н і н а (плачучи). Хай. Хіба це має значення? Їхня, чоловіків, справа говорити, а наша з тобою жити. І ще мій Іван кудись побіг, несамовитий. А потім мені ж його валер'янкою відпоювати...

Татакання трактора замовкає. З'являється і посилюється новий звук – пронизливе виття сирени.

Тетяна. Що це ще? «Негайна медична допомога»?

Ніна. «Чорний ворон» поїхав. Це нічого...

Тетяна. А що таке «чорний ворон»?

Микола. Не бійся, Таню, вони приїжджають удо-
світа.

Різкий виск гальм. Солдатські чоботи бухкають об
асфальт.

Завіса

2007 р.

етроній Янусович

Жорстока гра на дві дії, чотири картини

Дійові особи

Петро Іванович – у картині першій років 35-ти, одягнений у робочу спецівку з дорогої тканини, пошиту найкращим кравцем, під нею біла сорочка з краваткою, у картині другій – років 45-ти, у гарному чорному пальті, широкі брюки напрасовані, черевики тьмяно виблискують, в картині третій – років 50-ти, в німецькому мундирі офіцера вермахту зі споротими відзнаками, у картині четвертій – років 70-ти, у модному костюмі та краватці, з орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня. Завжди в золотих окулярах, лише в картині четвертій – в окулярах із роговою оправою.

Надія Павлівна Нульова – дружина, потім удова відомого поета-неокласика і видатного літературознавця. У картині першій їй років під 30, у темному платті з білим коміром, яскрава брюнетка, у картині четвертій виглядає років на 50, одягнена непришшно, але за модою, тримається дуже прямо, волосся неприродно чорне.

Енкаведист – у картині другій йому років 30, у формі капітана держбезпеки, у картині третій – навіть помолодшав, одягнений підкреслено по-європейськи: картатий джемпер під піджаком, брюки гольф, на голові берет, у картині четвертій – погладшав і постарів, в сорочці-вишиванці та у світлому і просторому літньому костюмі.

Пилипович Павло Юхимович – відомий поет-неокласик, літературознавець. Роки 40-а, добре, але трохи мішкувато одягнений за модою 20-х років. Із валізкою.

Ні м к е н я – років 30-ти, добре одягнена за модою 40-х, худорлява, майже неприваблива блондинка.

К и л и м е н к о Тарас Григорович – асистент Українського Вільного Університету. Чолов'яга років 35-ти. Одягнений бідно, в німецький «секондхенд» 40-х років.

В е л е ц ь к и й Георгій Олександрович – академік АН СРСР і АН УРСР. Високий, імпозантний, гарно одягнений, під 80 років.

Д о ц е н т кафедри радянської літератури – трохи за 40 років. Одягнений у двобортний костюм, пошитий не без смаку, на піджаці орденська планка зі стрічками орденів і медалей.

Р у д я к о в – солдат з гвинтівкою, років 20-ти. У пошарпаній шинелі з погонами й петлицями військ НКВС. Його має грати той же характерний актор, що й Д о ц е н т а .

Л ю д и н а з транспарантом на паличці – у картині першій з'являється в толстовці, галіфе й у білих тапочках із гумовими підборами, у картині другій – у бездоганно припасованій формі військ НКВС і лискучих чоботах, у картині третій – в європейському цивільному одязі сорокових років минулого століття, у картині четвертій – у саржевому смокінгу офіціанта з краваткою-метеликом.

ДІЯ ПЕРША

Картина перша

Спартанський барліг неодруженого гуманітарія, який прикрашають хіба що книжки, складені стосами біля стіни, і модерна картина без рами, котра висить криво.

Петро Іванович із Надію Павлівною, сидячи на розібраному ліжку спинами одне до одного, закінчують одягатися. Надія Павлівна, випнувши губки, застьобує гудзики ззаду під коміром плаття, Петро Іванович зав'язує краватку.

З'являється Людина з транспарантом, невимушено виходить на авансцену, показує транспарант «КВІТЕНЬ 1930 РОКУ. КИЇВ. КІМНАТА ПЕТРА ІВАНОВИЧА В КОМУНАЛЦІ НА ЛЕНІНА, 52». Йде.

Надія Павлівна (*зайнята вузлом волосся на потилиці, мукає, тримаючи шпильку в роті*). Може, краще було б мені піти звідси мовчки...

Петро Іванович. Прашу прощення, я не рас-
слишал.

Надія Павлівна (*вийнявши шпильку з рота*). Чи не краще було б мені піти звідси мовчки?

Петро Іванович. І тем обідеть мене єщщо больше?

Надія Павлівна. Тільки зараз я второпала, що ти звертаєшся до мене російською. Давай вже краще українською, Петю.

Петро Іванович. Дивно. Я й сам тільки-но це помітив. Мабуть, я щойно повернувся у двадцятий рік, коли в нашому колі всі розмовляли російською.

Надія Павлівна. У двадцятому, коли ми з тобою зійшлися, і ти кинув мене. І чим це я тебе спочатку образила, що тепер «ще більше»?

Петро Іванович (здивовано). А хіба ж це не ти мене кинула тоді? Не тоді, правда, а пізніше, коли заміж вийшла. А сьогодні – хіба це не образа, що ти змусила мене... ну, зрадити мого давнього й найкращого друга? Я розумію, що ці слова надто брутално передають те, що відбувається між нами трьома, але треба ж було якось...

Надія Павлівна Я?! Тебе?! Але стоп машина. Знаєш, я ще не готова обговорювати питання, хто кого з нас зрадив. Та ще слово таке погане... (Пауза). Чи тобі не здається, що тепер українською мовою в Києві розмовляють тільки фрондери, як воно було до війни?

Петро Іванович. О! (Вдивляється в її обличчя). Це ти сама придумала? Чи почула від...?

Надія Павлівна. Краще вже я піду. (Залишається на місці).

Петро Іванович. Пробач! Просто дуже гостре зробила зауваження. І в яблучко влучила. Хоч ніхто не припиняв оту хиренну українізацію, у суспільстві знову стало добрим тоном розмовляти російською. Стосовно ж зради... Коли брати питання ширше, то для українця поняття зради є таким же амбівалентним і непевним, як і образ Іуди Іскаріота в тлумаченнях новітніх письменників. Як тільки українська нація сформувалася, відразу ж породила або бунтарів-зрадників, або вірних служак чужому господарю, бо сформувалася наша нація в складі чужих держав. Хіба Хмельницький не зрадив польському королеві? А Виговський, якого саме за зраду й розстріляли поляки? Та пригадай Мазепу! А хто не зрадив королеві або цареві, зраджував власному народові та його культурі – отак досі й живемо!

Надія Павлівна. Он як? Дай-но я подивлюся на твою краватку. *(Поправляє, він цілує їй руку)*. Без теоретизування хвилини прожити не зможеш. Пощастило мені в житті, ох, як пощастило: одного геніального базіку маю вдома, а другий мені листи пише, все не заспокоїться – тож може тепер облишиш, а, Петю?

Петро Іванович. Скоріше навпаки. Як можна заспокоїтися, коли жодної подібної до тебе досі не знайшов?

Надія Павлівна. А вона тобі теж не підійшла? *(Показує на картину)*.

Петро Іванович. Соломія? *(Дивиться на картину)*. Не стану брехати, з нею я пов'язував певні надії. Коли призначила мені побачення, щиро скажу, не спав ніч, все мріяв. *(Отримує від Надії Павлівни долонею по губах)*. А коли б я тобі зізнався, що мріяв зовсім не про те, як будемо ми з Соломією чаювати в садочку вишневому коло хати, а ніч не спав від збудження?

Надія Павлівна *(задумливо)*. Після того, як ми з тобою знову побули разом, ти відчув, що мене можна ні в чому не соромитися, і в мене щойно виникло враження, що коли б тобі зараз приспичило до туалету, ти й двері не став би за собою зачиняти. Це помилка. Ми залишилися різними людьми, Петю, а я ж до того дурною ревнивою жінкою. Але... так що там було із Соломією?

Петро Іванович *(підводиться, ходить перед ліжком)*. А, нічого! Проговорили дві або три ночі, а потім знудилися й розбіглися. Надто різні ми люди, Надю. Вона справжня богема, а я з тих, хто воліє отримувати тверду платню щомісячно. І бажано в державній установі, а не від дурного і пихатого непмана. Вона ж, Соломія, навряд чи спарується надовго з кимсь, хіба що пощастить знайти справжнього мазохіста-підкаблучника. От, не знаю, як сказати українською...

Надія Павлівна. Не має значення. Здається, «той, що під закаблуком»...

Петро Іванович. Мабуть, українською це перекладається ще довше: «Прости мене, моя мила, що ти мене била». Ось за що мені подобається українська мова – вона жива, твориться на очах, не така нейтральна й холодна, як російська або німецька! І ти ще встигаєш взяти участь у її виробленні, ще маєш змогу погратися в Ганса Сакса або в Карамзіна, бо українська мова досі має величезні лакуни в сфері наукового дискурсу, не кажучи вже про фахові технічні. (*Іншим тоном*). А Соломія – надто *émansipé*, справжня суффражистка, а мені до душі м'які, хатні жінки – такі, як ти.

Надія Павлівна. Теж знайшов мені хатню жінку! Та я ж вчителька. І хіба ж я – не емансипе?

Петро Іванович. Завжди мене дивувало оте твоє вчителювання! Чом би тобі було не залишитись у Книжковій палаті? Була б там уже на перших ролях. Така ніжна, така лагідна, як ти вправляєшся з тими малими бешкетниками? Взагалі, не можу звикнути, що тепер у школах хлопцям викладають жінки, а не суворі, незадоволені долею чоловіки, озброєні лінійками.

Надія Павлівна (*таємничо всміхається*). Мені приємно, що ти мене вважаєш за м'яку й лагідну. А Соломія, вона тобі не пише?

Петро Іванович. Давно вже не писала. Та й про що їй писати? До того ж отримувати листи з Парижа стало тепер небезпечно.

Надія Павлівна. Стосовно чаювання з художницею...

Петро Іванович. Та облиш ти вже Соломію! Невже нам немає більше про що поговорити?

Надія Павлівна. Я б не від того, Петю, щоб випити чаю.

Петро Іванович. Тепер второпав. Для цього треба, по-перше, пригадати, куди я засунув пайковий чай, а по-друге, спуститися, прихопивши його з собою, і через вулицю – до «Франсуа». Скільки вже разів кафе перейменовувалося, а для мене воно все «Франсуа»...

Надія Павлівна. Хочеш сказати, що не маєш примуса?

Петро Іванович. А де я його тобі поставлю? На кухні намагаюся не з'являтися, бо в мене з сусідами, як за лозунгом Троцького, «ні війни, ні миру». Отут, у кімнаті, навіщо примус – щоби смердів гасом? А чиста вода корисніша за чай або каву. І завжди є непоганий коньяк. Хочеш коньяку?

Надія Павлівна. Отакої. На чайник та на примус грошей не маєш, а на добрий коньяк – тобі вистачає.

Петро Іванович. У мене є гроші на все. Я добре заробляю, а живу самотньо. Грошей не вистачає тільки, щоб купити окрему квартиру. Але навіщо? Все одно треба буде переїжджати до столиці: Харків тепер усьому голова. Або ще кудись відвезуть. На безплатне помешкання. *(Пауза. Бадьорим тоном)*. А тут поки що є хоч би та перевага, що в самому центрі, за два кроки від ВУАН.

Надія Павлівна. Я, здається, вже дозріла для того, щоб поговорити про речі, для мене ще важливіші, ніж твій самовбивчий парубоцький побут...

Петро Іванович. Скоріше старопарубоцький, люба.

Надія Павлівна. Чи старокиївський, бо в давньому Києві теж не було примусів і жодного чаювання... Знаєш, Петю, я починаю згадувати, як треба з тобою розмовляти. Розмовляти з тобою, це все одне, що грати у волейбол.

Петро Іванович. Скоріш у пінг-понг. Ти мені «пінг», а я тобі «понг». (Ніжно). Але я волю знову пограти з тобою в іншу гру, що з неї ми вже зіграли сьогодні один гейм.

Надія Павлівна. Облиш. Чомусь тепер удвох можна розмовляти відвертіше, ніж у компанії. Це в тебе немає друзів, бо тобі не потрібен ніхто, вистачає й того, що вариться в твоїй голові, а в мого Миколи, ти ж знаєш, багато друзів, і він обожноє збирати їх у нас на вечірки. І ось якось ми помітили, що на вечірках стали менше розмовляти. Дивишся: очки в подруги заблищать, вже розтулить вона ротика – та й промовчить, бідна. Микола каже, що так само було в Римі за Нерона під час проскрипцій.

Петро Іванович. Хіба? Тепер і вдвох стало ризиковано розмовляти. Он мені Єфремов розповідав, що Косинка випив з якимсь товаришем-поетом на прізвище Першотравневий (Сергій Олександрович тут у вуса посміхнувся: «І такий єсть») і щось там почав про прикре становище України, а той підсуває альбомчика: «Напишіть, – каже, – на пам'ять». Косинка й написав, а Першотравневий відніс альбомчика куди треба. За Іудину роботу отримав нагороду – відрядження до Туреччини.

Надія Павлівна. Але ж не в Париж. Соломія ж у Парижі? (Пауза). А про Єфремова тепер теж небезпечно говорити, можна тільки його лаяти. Вчителям же наказано повторювати партійний погляд на нього. Слава богу, що я викладаю не літературу й не історію...

Петро Іванович. Ти хотіла сказати про щось важливе для нас, люба...

Надія Павлівна. Хто це твердив, що наші найінтимніші почуття хоч-не-хоч залежать від того, що відбувається навколо нас? В усякому разі не ти, бо

ти марксист лише в наукових своїх працях. Це міг би сказати Микола, бо він ставиться до марксизму не так холодно й раціонально, як ти...

Петро Іванович. Скажеш, емоційно? У поезіях Миколи немає жодного марксизму, лише греки та римляни. Я, щоправда, давно не гостював на його лекціях.

Надія Павлівна. Що ти? Микола уперто працює над собою! Не скажу, що конспектує Маркса або Бухаріна, такого не бачила, але уважно їх читає, навіть уночі. Років за три тому купив мій Микола у букініста «Історичну поетику» Веселовського... Навіть пам'ятаю, у кого купив, бо дуже носився з тією книжкою. У крамничці Просяниченка, знаєш? (*Петро Іванович киває, не змінюючи виразу обличчя*). Так він читав, і вголос, для мене, робив зауваження, й доволі гострі – і якраз із марксистської позиції.

Петро Іванович. Що Микола переходить на марксистські рейки, мене не дивує. Є ідеології заразливі, і марксизм одна з них. Усі ми зараз хворіємо на марксизм – хто ще до війни заразився, а кому й потім прищепили примусово. Але ж марксизм виглядає для багатьох дуже привабливо. Про пролетарів і не кажу, проте також і для вчених мужів, бо вченому завжди цікаво осмислити свої проблеми в новій системі понять, накласти на відомі йому факти нову методологічну сітку. Знаю багатьох справжніх вчених, що комуністів лають, а від марксизму в захваті. З погляду ж філософського, наші марксистки скоріше гегельянці, бо в Маркса власної філософії якраз і нема. Пробач, це тобі, можливо, не цікаво...

Надія Павлівна. Хіба я сама цього не знаю?

Петро Іванович. От, знову образилась... Я просто подумав: який марксизм можливий у бібліографії?

Надія Павлівна. Марксизм не марксизм, а дурна советщина ще й як можлива. Тому я й пішла з Книжкової палати.

Петро Іванович. Пробач ще раз... А ще я подумав, що воно таки трохи смішно, коли славнозвісного академіка критикує доцент провінційного Інституту народної освіти...

Надія Павлівна. Давно вже професор...

Петро Іванович. Хай і професор... Вони то дають професорство, то відбирають. Не має значення. Має значення, що ІНО провінційний. А втім, це й добре. Чи ти знаєш, чому я пишу українською? Ну, статейки наукові зрозуміло чому – бо у ВУАН працюю, якою ж ще в Україні писати? А я запитую: чому пишу українською, коли розважаюся над своїми романами? Здавалося, мені природно писати російською, бо я природний русак, син російського священика, що вислужився в єпископи. Але ж, пишучи російською романи, в яких діють і сперечаються дуже розумні люди, сучасні інтелігенти, з ким би я мав суперничати? Зрозуміло, з Толстим і Достоевським... Це було б приблизно те ж саме, що претензії твого Миколи до Веселовського...

Надія Павлівна. Облиш, нарешті, Миколу. Добре?

Петро Іванович. Як знаєш. Ти дослухай, і зрозумієш, що я зовсім не бажаю його принизити. Українська література ще в дитячому віці, вона ще в коротких штанцях, тож у нас ще можливі першопрохідці, які майже автоматично отримують статус маленьких вітчизняних геніїв. У моїй сфері, в інтелектуальній романістиці, я бачу суперником своїм

хіба що Винниченка, але ж він давно вже перестав розвиватися, а розвинутися встиг до рівня, який мені не загрожує...

Надія Павлівна. Що я в тобі, Петю, люблю якнайбільше, так це скромність. А Підмогильний?

Петро Іванович. Справді, Валеріан – це сила, хоч і більш у перспективі. Але ж його головна тема мене не приваблює. Шлях селянина до великого міста – ну, і що б я сказав про це нового, я, попович, котрий ще й народився в Катеринославі, у губерньському місті, не на селі? Коли ти ще не прийняла моєї думки, ось тобі вбивчий аргумент. На якому ж рівні перебуває наша література, коли ми, неокласики, заходилися в ХХ столітті долучити нарешті неньку Україну до літературних скарбів античності, тоді як французи цю стадію науково перейшли в добу Відродження, а в літературі – в XVII столітті?

Надія Павлівна (*підводиться*). Гаразд. І ось про що я давно вже хотіла тобі сказати, Петю. Ти мені надсилав усе, що друкував художнього. Я все прочитала. Мені було цікаво, бо я бачила за персонажами тебе. Не знаю, чи іншим читачам буде це цікаво читати, адже надто складно ти пишеш. (*Пауза*). Ти не образився?

Петро Іванович (*зверхньо*). На що мені ображатися? На щиру правду? До того ж це найбільш позитивний із відгуків, що їх я отримав на свою писанину.

Надія Павлівна. Мені вже треба йти. А мотиви свого сьогоднішнього вчинку я вже краще обговорю з Павлом Соломоновичем Коганом. (*Пауза*). Як тільки дістануся до Одеси.

Петро Іванович. Це той самий чудотворець з Одеського психоаналітичного товариства, так? Чув я одним вухом, що товариство розігнано... Та й не треба тобі психоаналітика, я тобі сам все поясню, люба.

Надія Павлівна. Спасибі. (*Знову сідає на ліжку*).

Петро Іванович (*підходить, обіймає*). Це було не важко, зробити висновки з того, що я почув. (*Тихше, на вушко*). І з того, що відчув, люба, теж.

Надія Павлівна (*твердо*). Оце ти облиш, Петю.

Петро Іванович. Хто ми такі з Миколою насправді, це вже інше питання, бо кожна людина є кантівською Ding an sich selbst, але мені завжди здавалося, що ти, начитавшись Ніцше, сприймаєш Миколу як втілення споглядального і поміркованого аполлонійного начала, а мене як типового бунтаря, оргаїстичного і непередбачуваного носія діонісійного безладу. Мені відомо, що початок вашого шлюбу з Миколою був непростим.

Надія Павлівна (*найжачилася*). Звідки?

Петро Іванович. Та звідти. Ваші стосунки стали більш-менш гармонійними, коли життя в країні трохи наладналося. Як ми ремствували на нових буржуїв! Але ж тепер видно, що вони не лише самі обжиралися, але й для нас багато чого доброго робили, особливо тут і в Харкові. А тепер на селі починається нова громадянська війна, у Києві нестатки, а разом це може спричинити новий голод, наш маленький український кінець світу. Ось чому бунтарське й глибинно-життєве в твоїй душі заволало до тебе й потягло до моєї бентежної анархічної особистості. Вийшло, як у Біблії, не пам'ятаю точно... Ага, ось: «Бездна бездну призиває». Тож...

Чути далекий телефонний дзвінок. Петро Іванович замовкає, обидва прислухаються. Тяжкі кроки в коридорі. Надія Павлівна підхоплюється з ліжка, забивається в кут.

Голос. Кого, кого позвати? (*Пауза*). Канай до телефону, антелігент смердючий!

Петро Іванович (*Надії Павлівні*). Я швидко, люба.

Надія Павлівна (*стиха*). Твоє базікання не має жодного стосунку до психоаналізу.

Голос Петра Івановича. Спасибі. Я слухаю. (*Пауза*). Привіт, радий, що ви всі повернулися. (*Пауза*). Добре, у мене є коньяк, а ти пошукай чого-небудь заїсти, хоч би лимона. (*Пауза*). Чекаю.

Петро Іванович (*повертається до кімнати, ніяково*). Це Пилипович. Паля прямо з харківського потягу. Їх усіх відпущено, і Миколу теж. Микола поїхав додому, щоб тебе заспокоїти, а потім теж підійде до мене. Ви ж тут зовсім близько, за квартал. Боже, як я міг забути! І ти...

Надія Павлівна (*шукає свою сумочку серед паперів на столі, знаходить*). Я пішла. А коли ще я могла прийти до тебе? Микола був у Харкові, Валік у дитсадку, а в мене сьогодні відгул. Я сьогодні з'ясувала дещо про нас із тобою і повертаюся тепер до обов'язків матері та дружини. А коли ти розкаюєшся, то треба було раніше пригадати, що він на процесі СБУ.

Петро Іванович. Я все на світі сьогодні забув, як тебе побачив.

Виходять. Чути, як грюкають вхідні двері. Петро Іванович відразу ж повертається. Сідає на ліжку, завмирає нерухомо. Три короткі дзвінки. Підхоплюється, приходиться уже з Пилиповичем. Той несе валізку.

Петро Іванович. Ти навіть не уявляєш, Палю, який я щасливий, що ви повернулися.

Пилипович (*трохи захеканий*). Яке там щастя, Петре? Але про це потім. Я зустрів на сходах Надю.

Петро Іванович. Яку Надю?

Пилипович. Хіба сам не знаєш? Мені це не подобається, Петре.

Петро Іванович. Коли тобі не подобається, то я здогадуюсь, про яку ти Надю. Вона не до мене заходила. Будинок високий, наді мною ще три поверхи.

Пилипович. Хай. Головне, я висловив тобі своє несхвалення і зробив це, поки ще не прийшов Микола.

Петро Іванович. Не розумію, про що ти. Сідай, нарешті. *(Показує на ліжку)*.

Пилипович *(озирається)*. У тебе ж були стільці?

Петро Іванович. Були та сплили. У скруті продав за безцінь, а як отримаю грошеньят, все забуваю купити нові. Сідай, Палю.

Пилипович. Пробач, що я тебе не попередив, але я дозволив собі запросити до тебе ще Михайла та Оскара.

Петро Іванович. Тобто майже все «гроно п'ятірне нездоланих співців»... Нульов, Пилипович, Бухгардт, Драй-Хмара і... Тоді зачекаймо з коньяком. Нічого, зробимо сидіння з книжкових стосів. А чому ти не запросив Максима?

Пилипович. Він надто вразливий, надто полохливий. Треба обговорити ситуацію між нами, а потім уже лякати Максима. У тебе єдине місце тут, де можна спокійно порадитися. Ні родини, ні хатньої робітниці.

Петро Іванович. Ти прийшов дуже швидко, Палю. Забувся забігти до продуктового?

Пилипович. Ні, забувся, що в мене ковбаса у валізці. Купив у буфеті Театру опери й балету під час засідання суду. Уявляєш, яку проявив хазяйновитість?

Петро Іванович. Театру опери й балету? При чому тут засідання суду?

Пилипович. Ти що ж, газети не читаєш? Процес

відбувався відкрито, в Театрі опери й балету. У Харкові жартували: «Опера “СВУ”, музика ДПУ». Після оголошення вироку стало не до жартів. Засуджено 44 чоловіки, Єфремов – академік Сергій Олександрович Єфремов – отримав смертний вирок. (Пауза).

Петро Іванович (*потирає чоло*). У нас усі кажуть, що жодної «Спілки визволення України» не було.

Пилипович. Ясно, що не було. Звинувачення висмоктане з пальця. Але чекісти пішли на відкритий процес, демонстративно знехтувавши здоровим глуздом. У задусі оперної зали ніби лунало: хай не було державної змови, але ви українці, тож змову могли утворити. А в чому саме звинуватити вас, ми вже самі придумаємо.

Петро Іванович. Бий своїх, щоб чужі боялися?

Пилипович. Навряд чи. Моє враження таке, що ми їм, хазяям України, вже не свої, навіть не попутники. Я не розумію ще, що саме відбувається, тому мені потрібна твоя аналітична довбешка, Петре.

Петро Іванович. Ти розповідаєш надто абстрактно, Палю, щоб можна було проаналізувати. Для аналізу треба буде ще підняти газети. Але встиг налякати, визнаю.

Пилипович. Я не спав у потязі, думав. І дещо придумав. Це буде умовивід уже предметніший. У чому звинуватили Сергія Олександровича? У тому, що він надрукував у закордонному українському виданні полемічну рецензію на книжку радянського публіциста. Чи таке вважалося за злочин, гідний розстрілу, хоч би п'ять років тому? Отже, те, що раніше дозволялося, тепер стає приводом для звинувачення. Не знаю, як тебе, а мене огортає жах перед логікою ДПУ.

Петро Іванович. А я б не квапився казати про безглуздість звинувачень проти Сергія Олександровича, Палю. Ось зараз ми тут удвох, тож поклади руку на серце й запитай себе, хіба він не ворог радянській владі? Ти від нього хоч би раз чув щось добре про радянську владу? Коли тепер карають за думки, у вирокі Єфремову є сенс. До того ж можливе ще одне пояснення: більшовики не забули його діяльності в громадянську війну, не забули, що він був заступником голови Центральної ради і що очолив київську управу після відступу з міста Червоної Армії. Оскільки ж, на відміну від його вічного опонента Грушевського, Сергій Олександрович ніколи не плазував перед комуністами, уникав навіть дипломатії з ними, вони вважають його ворогом, що не розкався й не роззброївся.

Пилипович. Але ж Сергія Олександровича було амністовано...

Петро Іванович. Ти ж сам сказав, що в ДПУ особлива логіка. І мораль особлива. Був час, коли їм треба було розколоти українську еміграцію, і тоді вони амністували навіть кривавого отамана Тютюнника. Тепер настає час репресій, а про настанови десятилітньої давнини й не згадують. Що чекісти зробили б із Сергієм Олександровичем, коли б спіймали двадцятого року, коли був нелегалом і ховався, як нам розповідав, у Боярці? А? Тепер нарешті відігралися... За логікою помсти це нормально.

Пилипович *(повільно)*. Мені не дуже подобається те, що ти кажеш, Петре. Точніше, не те, що кажеш, а тон твій. Можливо, ще не пересердився на тебе за Надю.

Петро Іванович. Гніватись – твоє право. Але ж хотів би нагадати тобі, що ніхто з нас, із групи мирних неокласиків, не воював проти радвлади і навіть не боровся з нею політичними або літературними засобами.

Казенною ж мовою, ми не маємо антисоветського минулого. Хіба є за що нам мститися?

П и л и п о в и ч . Це тепер не має значення, бо «хто не з нами, той проти нас». Тепер ніхто не зможе відчувати, що він у безпеці. А надто наша група. Поки що нас утрюх було викликано на процес як свідків, але в кулуарах я чув, що ця машина, коли тебе вже затигла до свого колеса, то не випустить. Коли стане злочином уже те, що ми не оспівуємо соціалістичного будівництва, настане наша черга.

П е т р о І в а н о в и ч . Боюся, що не довго залишилися чекати.

П и л и п о в и ч . Авжеж. Вас із Максимом не тягали до Харкова, але ж у театральній залі лунали прізвища усіх шістьох. Ми є консервативно-естетське угруповання, ми втілюємо ворожі радянській дійсності тенденції, зокрема преклоніння перед культурним спадком світової буржуазії et cetera.

П е т р о І в а н о в и ч . Нічого собі!

П и л и п о в и ч . Але ж навіть наш Нульов не зможе довести, що давні греки мали комуністичні переконання, правда? До того ж ти, мабуть, у найбільшій небезпеці. Як виявляється, ти, редагуючи замість хворого академіка Лободи «Етнографічний вісник», дозволяв українським фашистам і попам друкувати там куркульські оповідки та чорносотенні церковні легенди про антирадянські дива. Тож чекай неприємностей, Петре.

П е т р о І в а н о в и ч . Неприємності вже почалися. Черговий том «Вісника» затримано, і мене змушують написати листівку-вкладиш із каяттям у гріхах і зобов'язанням наперед покласти всі сили для партизації етнографічної науки. Он так! Саме партизації! Як швидко вони забули, що в нормальній державі не може бути

однієї-однісінької партії, і що самі ще вісімнадцятого року заправляли разом із лівими есерами!

Пилипович. І що нам робити? Боюся, що це тепер питання життя і смерті.

Петро Іванович. Безперечно, Палю. Тікати – це було б найкраще розв'язання. За кордон тепер не втечеш, залишаються Москва або Пітер. До речі, наша Етнографічна комісія почала вже розбігатися: Данилов їде до Ленінграда, а Квітка думає перебратися до Москви. Його, як відомого музикознавця, давно вже запрошують до Московської консерваторії.

Пилипович. Але що йому робити в Москві – чоловікові Лесі Українки? Де він там, Климентій Васильович, буде записувати думи та пісні?

Петро Іванович. Не знаю. Мабуть, для нього нерви дорожчі.

Пилипович. Нерви? Життя, Петре. життя. Особисто мене ніхто нікуди не запрошує. І мені важко було б жити в суцільно російському середовищі після нашого милого київського розгардіяшу.

Петро Іванович. Приєднуюсь у всьому. Тепер скажу коротко, бо Микола ось-ось набіжить. А чи не покаяться нам за цією езуїтською радянською модою? Я, мабуть, таки напишу того паскудного вкладиша і натрушу трохи попелу собі на плішину на чергових зборах Академії.

Пилипович. А я не певен, чи не вимережу тепер і навіть чи не надрукую чогось оптимістичного, такого, що можна буде зрозуміти як прийняття радянської дійсності.

Петро Іванович. Ти ж казав, Палю, що у віршах пишеш лише те, що саме собою пишеться...

Пилипович. Ми як раз вирішили з Марією Миколаївною (ти ж її бачив) розписатися за місяць. Це

ще одна причина, чому я так засмутився, коли побачив Надю...

Петро Іванович. Забудь нарешті про цю випадковість, благаю! Обіцяєш?

Пилипович. Так. Фактично я вже не самотній, як ти, і маю думати не тільки про себе.

Петро Іванович. Зрозуміло. Третя моя пропозиція – це навіть не про якийсь шлях порятунку, а про життєву позицію, яку варто, на мою думку, нам обрати. Жити, як жили, працювати, як працювали, покладаючись на те, що політика радянської влади не дає спочити, не дає знудитися – тож, дідько її батька знає, може, зробить і рятівний для нас заворот? Я чув, до речі, що в Москві планують скласти нову конституцію, демократичну, на кшталт західноєвропейських. Може, не про людське око тільки? А поки що в нашому ставленні до більшовиків треба керуватися засадою: «Не дрочи собак».

Пилипович. Тобто насунути капелюха на очі, якщо далеко бігти до ями з піском, щоб всунути голову? Стати стоїком? Або ж:

Бий в барабан і не бійся біди!

Цілуй маркітантку смачніше!

Петро Іванович. Ач, як розвеселився наш стоїк! До речі, Палю, «капелюха на очі» та «бий в барабан» – це різні речі. Нічого собі філософська апатія – «цілуй маркітантку»!

Пилипович. А я переконаний, що Гайне тут втілює саме філософію новітнього стоїцизму... Отже?

Петро Іванович. Тепер у найкоротшому викладі. Коли тікати, то до російських столиць, де місцеві чекісти українцями не цікавляться. Коли залишатись

у Києві, то покаяться, щоб вигадати час, а потім не рипатись, сподіваючись на краще.

Пилипович. Мрак! Це ж так вона казала, дурепа з «Дванадцяті стільців» – «Мрак!»

Петро Іванович. Що ж до полохливої поетичної душі Максима, то хлопцеві вже...

Чути три короткі дзвінки.

Пилипович. Про вовка промовка...

Петро Іванович. Скоріше про вовченя... Але це не Максим, це Микола так дзвонить. (*Кривиться*). Чи не відкриєш, Палю? Я щось ногу засидів...

Пилипович. Чому ж ні? Але ж я забув, що Максима сьогодні не буде. (*Виходить*).

Петро Іванович. Ти навіть не згадав, мій шляхетний Палю, про ще одну можливість врятуватись.

Картина друга

Кабінет слідчого. Без вікон. Письмовий стіл зі стандартною настільною лампою. Вона горить, зрідка мерехтячи. За столом і перед столом звичайні канцелярські стільці. На стіні кілька плакатів, один обов'язково на тему «Болтун – находка для врага», один з тих, де могутній червоноармієць приколоє багнетом миршавого німецького солдатика. Біля стіни диктова шафа й старовинний сейф із розчиненими дверцятами.

Весь час чути далекі розриви снарядів, ближчі кулеметні черги та постріли з гвинтівок. Час від часу зі стелі сиплються шматки штукатурки, пил.

Відчиняються двері, виходить, карбуючи крок, Л ю д и - н а з т р а н с п а р а н т о м . Ставить на авансцені праворуч транспарант «30 ЖОВТНЯ 1941 РОКУ. ХАРКІВ. КОРПУС № 1 ОБЛАСНОГО УПРАВЛІННЯ НКВС. РОЗМОВЛЯЮТЬ РОСІЙСЬКОЮ», чітко розвертається й так само, карбуючи крок, виходить.

З'являється Е н к а в е д и с т із клунком у руках. Кладе клунок на стіл, розкриває дверцята шафи, знімає з себе ремінь із портупеею та кобурою, кладе на стіл і починає неквапом роздягатися, виймаючи все з кишень і акуратно вішаючи речі на плічка до шафи. Залишившись у білій казенній білизні та світлих не драних шкарпетках, розв'язує клунок і переодягається в бідну міську одежину, тепер з форми на ньому тільки чоботи. Пістолет, вийнявши з кобури, затикає за пояс під ватянку.

Повертається до столу, витягає з шухляди стандартну картонну течку, кладе на стіл. Ретельно переглядає речі та папери, вийняті з кишень форми, щось розсовує по кишнях ватника, щось спалює у вогнищі, розпаленому прямо на кам'яній підлозі.

Бере зі столу посвідчення в червоній шкірі, лезом фінки відшкрябує фото, уривки ж ретельно спалює. Підпалює трохи посвідчення на вогнищі, кладе на стіл.

Енкаведист. *(Розглядаючи посвідчення)*. Виходить, що такий собі капітан держбезпеки Гапонов був тут, але ж це вже не я був. Добре. Ей, Рудяков! Привести сюди затриманого! Отого, в окулярах!

Рудяков вводить Петра Івановича. Руки в того зв'язані за спиною.

Енкаведист. Рудяков, піди збери свій речовий мішок та знайди порожній для мене. Відставити, принеси ще одну мотузку.

Рудяков. Єсть, товаришу капітане безпеки. *(Виходить, повертається з мотузкою, знову виходить)*.

Енкаведист. Ну, здрастуйте, Петре Івановичу. *(Хоче обняти, або робить вигляд, що хоче обняти. Той відсторонюється)*.

Петро Іванович. Здравія желяю, товаришу капітане безпеки. Краще б руки розв'язали.

Енкаведист. Аякже. *(Вправно розв'язує)*. Сідайте, товаришу професоре, час для інструктажу ще є. Відступ уже розпочався, але комендант міста присягався, що німці нас тут не заскочать.

Петро Іванович. Це йому німці пообіцяли?

Енкаведист. Тепер я вже точно переконаний, що це ви переді мною, Петре Івановичу. *(Аплодує)*. І що не злякаєтесь завдання.

Петро Іванович. Хіба ми з вами знайомі, капітане? *(Знімає, протирає окуляри, приглядається)*.

Енкаведист. Невже мені так не личить пролетарська ватянка? Це ж я проводив із вами першу бесіду, Петре Івановичу, коли ви зв'язалися з нами й запропо-

нували таємне співробітництво. У травні, одинадцять років тому. Це в Києві було. Квітнули каштани, під ними йшли, щебечучи, веселі та голодні студентки, пливли Бібіковським бульваром ці загадкові, чарівні та палкі київські жіночки...

Петро Іванович *(кидає на співбесідника швидкий погляд спідлоба)*. Давайте все ж таки ближче до справи. Я не дуже довіряю запевненням коменданта. Німці напірають танками, а червоноармійці, сидячи в індивідуальних окопчиках, націлюються в них із гвинтівок, вироблених ще за царату.

Енкаведист. Добре. Просто я тоді не повірив почутому від вас екстравагантному поясненню вашого переходу на наш бік. Але тодішнє керівництво так захопилося вашими ідеями стосовно стратегії розкладу ворожої еміграції, що я ні з ким ніколи так і не поділився своїми сумнівами. На жаль, і ваш невтішний прогноз стосовно лояльності населення Західної України повністю справдився...

Петро Іванович. Так, бо це був результат наукового аналізу. Аналізу фахового етнолога, між іншим.

Енкаведист. Петре Івановичу, вас або мене, або нас обох можуть вбити в найближчі години, а я дуже не люблю залишати за собою якісь таємниці. Я завжди довідуся врешті-решт, у чому справа, і завдяки цьому досі ще живий і чогось досяг у житті. Ось уб'ють вас, а я так і не дізнаюся, чому ви пішли на співробітництво з органами, хоча були українським патріотом і сином єпископа. Не завдавайте мені цієї прикрості, будь ласка.

Петро Іванович *(бундючно)*. Я і тепер син єпископа. Цей оксиморон прилипнув до мене назавжди. Це парадокс, бо в православних на єпископа можна хиро-

тонізувати лише ченця, але я народився, коли батько ще був священиком. Чи ви звернули увагу, як болісно переживають французькі письменники наслідки свого католицького виховання? Наших же поповичів і не відрізниш у юрбі нової інтелігенції.

Енкаведист. Ви так гадаєте? Ну, прошу все ж таки відповісти на моє запитання, часу й справді небагато.

Петро Іванович. Я тоді сказав щиру правду. Ви у своїй справі фахівець і знаєте, що в таких випадках правда краще брехні. Чому вас так здивувало моє зізнання? Я не хотів бути розстріляним або загнутися на Колимі від непосильної фізичної праці. Я людина непересічного інтелекту і неабияких творчих здібностей, і дозволити занепасти себе було б шкідливим безглуздом не лише для мене, але й для людства – я не кажу вже про нещасну мою Україну, з якої ваш наркомат ніби навмисно вибиває кращі голови. Але ж, щоб врятуватися, тоді було недостатньо лише виявити лояльність. Хіба намагання бути лояльним не є, з погляду ваших колег, явним доказом прихованої нелояльності? Нічим іншим, як проявом двурушництва і способом маскування? Щоб зберегти себе, треба було активно й корисно працювати на вас. Хіба вам не досить цієї мотивації? Філософія егоїзму доволі поширена – і, головним чином, серед людей, що в очі не бачили праць Конта і гадки не мають про значення слова «філософія». Ось і найкращий, найталановитіший поет нашої епохи, що застрелився в тому ж році, присвятив якийсь там свій опус «собі, улюбленому».

Енкаведист. Але ж ви зрадили своїх друзів...

Петро Іванович (зверху). Цікаво, чим це я їх зрадив? У нас, неокласиків, не було жодної політичної програми, а наш український патріотизм, коли вже в

нас відверта розмова, був міцно підмочений ідеєю про культурну відсталість України та про необхідність скорішого надолужування пропущеного. За що нас і довбали «просвітяни» – і старі, патріотичні, й нові – нібито комуністичні.

Енкаведист. Не те я маю на увазі, Петре Івановичу...

Петро Іванович. А? Ну, знаєте... Хай я егоїст, але не така ж самозакохана сволота. Проти друзів-неокласиків я не давав свідчень. Та й пригадайте: усі вони були заарештовані влітку-восени тридцять п'ятого, а тоді я жив уже в Харкові, був директором Інституту українського фольклору. Та ба... саме тоді я перебував у закордонному відрядженні, капітане.

Енкаведист. Де ви були, коли не секрет?

Петро Іванович. Якраз секрет. У папері про нерозголошення, що його підписував, не було зроблено винятку для вас.

Енкаведист. Отже, по нашій лінії. Добре. *(Дуже голосний вибух, цегляні стіни здригаються, лампа гасне вже на кілька секунд. Чути крики й зойки)*. Добре... Не бійтеся. Ми в середині цієї спеціально побудованої фортеці, тож до нас не доб'є ні бомба, ні снаряд. Ось завалити може, якщо вже зовсім не поталанить...

Петро Іванович. А я й не боюсь. Ще не злякався тобто. Давайте ближче до справи. Я хочу нарешті почути свою легенду, капітане.

Енкаведист. Слушно. Сила й надійність вашої легенди, Петре Івановичу, у тому, що її й легендою назвати важко – ви йдете до німців під своїм власним прізвищем і повідомляєте їм лише залізні факти вашої власної біографії.

Петро Іванович. Так, про це вже було домовлено. Це найкращий варіант. Можна уявити,

скільки разів гестапо перевіряло Рихарда, але ж він нічого й не приховував...

Енкаведист. Ви знайомі з Рихардом?

Петро Іванович. А що тут дивного?

Енкаведист. Під час московського відпочинку він був щільно законспірований... Ось що.

Петро Іванович. А хіба я сказав, що познайомився з Рихардом у СРСР?

Енкаведист. Рихарда схоплено в Токію. Я чув краєчком вуха в наркомаці.

Петро Іванович. Коли спалився, то тільки через рацію. Мабуть, німці прислали японцям свої автофургони з пеленгаторами. Жахлива штука! А інакше як японці могли його вирахувати, коли всі європейці для них на один штиб?

Енкаведист. Про зв'язок потім. Отже, німцям ви розповідаєте про жахи ежовського терору, про розстріляних ваших друзів Нульова, Драй-Хмару, Пилиповича.

Петро Іванович. Що? *(Хапається за серце)*. Таки усіх розстріляно? І Пилиповича теж?

Енкаведист. У цій течці відомості про ваших приятелів, зібрані ще минулого року за вашим клопотанням. Потім подивіться. Відразу скажу, що Надія Павлівна Нульова жива, на засланні...

Петро Іванович. Де?

Енкаведист. Не скажу, де. І там люди живуть. Врешті-решт, не в таборі. *(Пауза)*. Та що це ви так на мене дивитеся? Краще б запитали, де я був у тридцять сьомому році.

Петро Іванович. Вважайте, що вже запитав, капітане.

Енкаведист. Майже весь тридцять сьомий я провів на допитах у ежовських катівнях. А мучили довго, бо не признавався, що німецький шпигун. Потім

на Далекому Сході. Я сидів, поки ви жирували в Києві та Харкові. Повернений до лав НКВС за наказом нового наркому лише минулого року. Дивуюся, як це ежовські опричники не ліквідували вас, аж надто розумного. (*Петро Іванович посміхається*). Що вам тут смішно?

Петро Іванович. Ви, теж надто розумний, вірите, ніби нікчема Єжов міг без санкції згори розгорнути такі репресії? Або що ворог народу міг пролізти на посаду керівника держбезпеки?

Енкаведист (*повільно*). Відповіді на такі провокаційні запитання можуть нас надто далеко завести, а я не можу зірвати операцію, розстрілявши вас. (*Вже більш розважливо*). Хай ви індивідуаліст, це, кінець кінцем, ваша особиста справа, але я переконаний, що на такій роботі, як моя, необхідно в щось і в когось вірити. Я вірю в почуття ліктя, у нашу команду, у справедливість соціалістичного устрою, нарешті, і я не можу прийняти думку, що ховається за вашими запитаннями. Бачите, я коли й розумний чекіст, то все ж таки не занадто.

Петро Іванович. Зрозумів. Свої запитання знімаю. Але як ви тепер ставитеся до тих своїх товаришів по службі, що вас катували?

Енкаведист. По-перше, мої товариші – розвідники, а не контррозвідники, які мене допитували. По друге, усі вони тепер на фронті або за лінією фронту на чолі диверсійних груп, з яких більшість не повертається. Мабуть, вони спокутують зараз свої провини.

Петро Іванович. Ви пришили катам крильця й перетворюєте їх на ангелів?

Енкаведист. Досить! Чи знаєте ви, що за наказом Єжова було страчено кілька високих посадовців ДПУ, які протестували проти рознарядок на ворогів

народу та на розстріли? Не можна мазати усіх чорною фарбою! *(Пауза)*. Але після війни, якщо залишимося в живих, я напишу на вас доповідну записку.

Петро Іванович. Якщо після війни, не заперечую.

Енкаведист. Жарт.

Петро Іванович. Може, повернімося до моєї легенди?

Енкаведист. Ви скажете німцям, що вас примусово евакуювали були до Уфи, але ви повернулися нелегально до Харкова, зняли кімнату за цією адресою *(дістає з течки й протягує папірець)*, а хазяїн вийшов ненадовго й не повернувся. Запам'ятайте адресу. І ось вам ключ. Це на схід від Держпрому.

Петро Іванович *(Придивляється до папірця)*. Та знаю я, де це. Приватний будиночок, так? Знаєте, я краще перепису адресу своїм почерком та залишу собі. *(Щось пише на крайці папірця, відриває його, загортає в нього ключа й ховає до кишені)*. Зроблено. А чому я не міг піти просто до себе? Моя ж квартира заброньована.

Енкаведист. Скажете, що побоялися, бо повернулися нелегально. Насправді я виключив такий варіант, бо у вас надто гарна квартира та ще й на центральній вулиці. Німці такі помешкання забирають собі. *(Спалює залишки папірця прямо в попільниці, дістає з течки фото)*. Ось він, ваш квартирний хазяїн, Сидір Ілліч Гупало. На зріст середній. Удівець, дітей не має. Одягнений був саме так, як тут. Сорочка ця картата, як бачите, клітини синьо-червоні. Гупало не повернеться: евакуйований.

Петро Іванович. Сподіваюсь, не розстріляний? Це було б дуже небезпечно. Німці задля пропаганди витягають розстріляних вашими колегами з тюрем на площі та віддають родичам. Готово, паліть світліну.

Енкаведист (*спалює фото*). Хіба я не знаю? Його евакуйовано. Далі. Ви зголодніли, а в домі ані крихти. Вийшли на вулицю чогось роздобути – а тут патруль. Вас сюди й притягли.

Петро Іванович. Насправді найважчим для мене було зв'язатися із вами. Телефонні автомати вже не працювали. Нагорі не сподівалися, що німці так швидко просунуться до Харкова.

Енкаведист. Добре. Вас допитував капітан Гапонов, тобто я. Ви сказали, що повернулися, бо вас бентежила доля антикваріату, залишеного в квартирі.

Петро Іванович (*посміхається*). Це не пройде, капітане. Немає в мене вдома жодної антикварної речі, коли не рахувати кількох подраних стародруків.

Енкаведист. Хай. Отже, вас допитував капітан Гапонов. Для підтвердження ваших слів я кину тут це посвідчення (*передає*). Як бачите, фотокартку відірвано, але, якщо запитають про зовнішність, спокійно опишуйте мене. Я бував у місті, в формі. Щоби фотографували на вулиці, такого не помітив, але могли запам'ятати. А в мене не така зовнішність, щоб спіймати мене за описом. На відміну, до речі, від вас.

Петро Іванович. Дякую за комплімент. Справді, я ще подобаюся жінкам. Але ж я й не збираюсь ховатися. А ви не боїтеся видати німцям формуляр документу і таємні знаки, що завіряють його автентичність?

Енкаведист. Ні, це посвідчення старого зразка. Знаки теж застаріли, але я їх видряпав про всяк випадок.

Петро Іванович. Як і з ким мені зв'язуватись?

Енкаведист. Ви забігаєте наперед. Але яка різниця? Зв'язок тільки через мене. Я сам вас знайду. Коли ж не зможу сам, до вас підійде людина, щось там запитає, але обов'язково промовить слово «азбест». Ви

ж, якщо самі вже будете арештовані та вас виведуть підсадною качкою, маєте у відповіді вжити слово «бетон». Це й коли я підйду, а ви будете в цій прикрій ситуації.

Петро Іванович. Ага – щоб ви мене підстрелили? Я проти. Зв'язок лише через вас. А коли в мене виникне термінова потреба вас побачити, то я буду в Першотравневому парку... Знаєте? (*Енкаведист киває*). Тож кожної середи на третій лаві від головного входу о третій годині. Удень, зрозуміло. Не вийде в мене чомусь – у четвер на четвертій лаві о четвертій. Я думаю, легко запам'ятати.

Енкаведист. Авжеж. Проте ви недооцінюєте можливості моєї групи. Окрім бойовиків і підричників, маю дві рації – основну і резервну. Усі вже в Харкові й законспіровані.

Петро Іванович. Радіозв'язок у місті, та ще використовуючи спеціального радиста, надто ризикований, капітане. Перша-друга передача більш-менш безпечна, а потім випишуть із Берліна пеленгатори й почнуть полювати. Візьмуть радиста, захоплять шифри. Через радиста вийдуть на вас, а розшифрувавши повідомлення – на мене.

Енкаведист. Чогось кращого в світі поки що не придумали, Петре Івановичу. Одне скажу: хлопці будуть замкнені тільки на мене, а я вас не зраджу.

Петро Іванович (*невесело усміхається*). Пробачте, але звідки таке переконання? Дякую, звичайно...

Енкаведист. Я ж не зізнався, що німецький шпигун. (*Виймає з-під столу лівицю, показує пальці*). Бачте, я настільки вам довіряю, що видаю свою особливу прикмету. Своїм не зізнався, а фашистів я ненавиджу. У мене до них особистий рахунок ще з Іспанії.

Петро Іванович. Зворушений і співчуваю. Зізнаюся навзаєм, що маю свій канал зв'язку. Про всякий випадок. Коли зовсім притисне, зумію зібрати приставку до радіоприймача. Сподіваюся, статус мені дозволить тримати вдома радіо. Хіба я вам не казав, я ж пройшов спецпідготовку!

Енкаведист. Он як! Тоді давайте розінемося. Покажете мені, чому вас там навчили. *(Підіймається, виходить на авансцену і починає м'яко підстрибувати на обох ногах разом).*

Петро Іванович *(дивиться на нього з жахом, не рухається)*. Пошукайте собі інший старий мішок для тренувань, капітане! *(Придивляється)*. Е, та на вас офіцерські чоботи!

Енкаведист. Ну й що? Це на західній Україні, у Львові, наші хлопці в цивільному тридцять дев'ятого року розшифрувалися через чоботи, бо там в чоботах цивільні не ходять. А це Лівобережжя, тут можна.

Петро Іванович. Але ж вони у вас офіцерські, доброго хрому.

Енкаведист. А справді... Будь ласка, заберіть руки назад. Рудяков!

Рудяков *(прибігає)*. Ось речмишок для вас, товаришу капітане.

Енкаведист. Скажи краще, чим це ти набив свій лантух? Відставити, який у тебе номер чобіт?

Рудяков. Сорок п'ятий широкий, товаришу капітане.

Енкаведист. Ні, це занадто. Ось що, пробіжи по камерах, знайди мені сорок другий. Щоб звичайні робочі чоботи, але щоб і зуби не вищипали.

Рудяков. Там закінчили, товаришу капітане. Наші збираються біля господарського входу.

Енкаведист. Я вже почув, що закінчили. Одна нога тут, друга – там!

Справді, ближніх пострілів з гвинтівок уже не чути. Зате гарматні постріли стали гучнішими.

Енкаведист. Продовжимо. Вашу ідею заробити авторитет в українських буржуазних націоналістів, видаючи літературно-мистецький журнал, схвалено. Назву придумайте самі, якусь патріотичну...

Петро Іванович. Скажімо, «Український заспів»...

Енкаведист. Яка різниця?

Петро Іванович. Або «Український засів»... Грошей просити в німців?

Енкаведист. Гроші на часопис та на інші ваші потреби вже на конспіративній квартирі... На жаль, радянські. Якийсь час ще ходитимуть, треба буде якнайшвидше витратити або поміняти на окупаційні марки. А в німців – чому не попросити?

Петро Іванович. Звісно. Це все? У мене таке відчуття, що п'яти припікає.

Енкаведист. Ні, не все. Але я маю вийти, перевірити треба... Поки що почитайте, а згодом можете використовувати. Я повернуся, тоді доведеться течку спалити. *(Швидко виходить)*.

Петро Іванович проглядає папери, раз по раз стукаючи кулаком по столу. Забігає Рудяков. Витріщається на Петра Івановича, кидає на підлогу принесені чоботи, зриває з плеча гвинтівку, клацає затвором, наставляє.

Рудяков. Руки вгору, буржую! Ні, я на тебе кулі не стану витратити, багнетом приколю. Куди подівав товариша капітана?

Петро Іванович (*не відриваючись від паперів, раптом кричить*). Мовчать, сфрейторе! Твій капітан пішов по камерах, перевіряє, чи не залишилося живих. (*Кидає швидкий погляд на чоботи, потім знімає й протирає окуляри, придивляється уважно*). На чоботах – кров! Хоч язиком тепер вилизуй, поки не запізно. (*Повертається до паперів*).

Рудяков кладе гвинтівку на підлогу, добуває з кишені ганчірку й починає гарячково вичищати чоботи. Звуки бою посилюються.

Вбігає Енкаведист, вириває в Рудякова чоботи з рук, сідає на стілець і блискавично перевзувається.

Енкаведист (*з офіцерськими чоботами в руці, роздивляється куди їх покласти*). Є трохи часу. Піхота закріпилася на розі, там зеки заздальгідь спорудили щось на кшталт барикади. Наші, до речі, вже поїхали.

Рудяков (*не підіймаючись із колін, сновигає по підлозі в напрямі Енкаведиста*). Товаришу капітане! Зжальтеся! Не вбивайте за те, що бачив вас із цим буржуєм! Товаришу капітане!

Енкаведист (*наступивши на гвинтівку, тицяє йому чоботи*). Збігай туди, де брав ці, робочі, та кинь біля того, з кого стягнув. Ніхто тебе не ліквідуватиме, підеш зі мною в підпільники.

Рудяков. Наші вже поїхали! (*Вибігає*).

Петро Іванович. Нічого собі підпільник! З такою прикметною пикою... Це моя провина, але він забіг дуже несподівано... Усе, я прочитав.

Енкаведист. Паліть самі – у мене руки зайняті. (*До порожнього речового мішка кидає з валізи нехитрий скарб – несесер, мильницю, білизну, пачки грошей в банківській упаковці, а патрони й гранати розсовує по кишенях*). Цей йолоп мав нас вивести на вулицю й стрільнути в повітря, ми б побігли в різні боки, а він

би пройшов через корпус і сів би на вантажівку, але тепер... Ви б розказували, що поруч вибухнув снаряд, і вам удалося втекти. Тепер, мабуть, самі вийдемо, бо гвинтівку я йому не довірю.

Петро Іванович. Цей солдатик не йолоп: побачив мене не за тією справою, що годиться для заарештованого, і зробив логічний висновок. Подумайте самі, капітане.

Енкаведист. Ліквідувати? Свій все ж таки...

Петро Іванович. А ті, що їх постріляли в камерах – вони хіба чужі? До того ж у вас у корпусі сиділи підозрювані та під слідством, а не засуджені.

Енкаведист. Ви порівнюєте самі знаєте що з пальцем! Це були арештовані за шпигунство і зраду Вітчизні, а я виконував наказ. Я мав спочатку спокійно підготувати вашу появу в німців, а потім проконтролювати очищення слідчої в'язниці. Ніхто не знав, що все так заплутається. Але тепер я зосереджуюся повністю на забезпеченні вашої місії, хоч і не розумію, чому з вами керівництво так панькається... Мало не забув! Скажіть мені розміри вашого одягу і взуття. Я маю захопити німецького офіцера ваших габаритів, щоб забезпечити вас німецькою формою і документами.

Петро Іванович *(повільно)*. А навіщо мені німецька форма?

Енкаведист. На горі бажають використати вашу бездоганну німецьку мову. У першу чергу треба буде подивитися розумним оком, що робиться у Львові та Києві *(жахливі відомості доходять)*, а для цього краще мандрувати в формі німецького офіцера.

Петро Іванович *(бурчить)*. Я вам все ж таки не Мата Харі в штанях. У мене своє завдання.

Енкаведист. Це наказ, Петре Івановичу. Наказ мені й наказ вам.

Пауза. Сильний вибух: мабуть, танковий снаряд влучив у стіну будинку. Зі стелі сиплеться порох.

Петро Іванович. Та хай йому грець! Немає потреби так складно добувати мені німецький мундир і документи. Мені самі німці дадуть, та ще й на моє ім'я – в усякому разі дуже на це сподіваюся. Я вже давненько в чині лейтенанта вермахту: німці мають повагу до вчених ступенів, а я ще в тридцятому отримав докторат. Коли не викреслили із списків, акуратні бухгалтери нарахують мені утримання за шість років, і цього вистачить на видання «Українського загину». *(Енкаведист блискавично виймає пістолета)*. Ви що, перевтомилися, капітане? Схаменіться! Пригадайте, чи наказували вам добувати для мене німецький мундир?

Енкаведист. Правильно. Тепер усе зрозумів. *(Ховає пістолета)*. Боюся, у Рудякова сьогодні не найкращий день.

Петро Іванович. Я не мав права говорити про це. Але ж моя дисциплінованість могла коштувати життя зайвому десятку харків'ян. Пригадайте: німці мають звичай брати й розстрілювати заручників за кожного свого вояка, вбитого в місті чи на селі. Вони це роблять навіть у Франції, хоч і вважають французів за людей. На відміну від нас.

Рудяков *(вбігає переляканий)*. Зробив! Танки! Танки вже близько, товаришу капітане!

Енкаведист. Тихо! Знімай та розв'язуй мішка. *(Рудяков не рухається)*. Зібрався в підпільники у формі НКВС? Та тебе ж харків'яни відразу ж удавлять. Що? *(Виймає пістолета)*. Знімай і розв'язуй, кому кажу.

Петро Іванович кривиться, підіймається з-за столу й відходить убік, щоб не опинитися на лінії вогню. Енкаведист зриває з Рудякова речовий мішок,

розв'язує його і витрушує зміст на стіл. Це три пом'яті та пошарпані шкіряні куртки, шкіряне кепі, якесь забруднене вапном чорне пальто.

Енкаведист (спокійно). Це мародерство. Розстрільна стаття. Де ж твоя совість чекіста, Рудяков?

Рудяков. Причому тут совість? Усі так роблять, товаришу капітане! Ви просто чіпляєтесь до мене через цього свого буржуя! А хто взув зеківські чоботи! Не треба!

Енкаведист (стріляє). Дурень. Таки дурень.

Чути близьку автоматну стрілянину й гуркіт танкових моторів.

Петро Іванович. Це нагадує, капітане, фінал грецької трагедії. Не дочекався б нам глядачів у брудно-зелених шинелях.

Енкаведист. Вони вже поруч. Але піхотинці не полізуть до будинку, з якого по них не стріляли. Пройдуть танки, і я вас виведу через чорний хід. Хочете, я вам про всякий випадок знову зв'яжу руки?

Петро Іванович. Ні. Ви все спалили?

Енкаведист. Так. Хотів ще сунути на прощання гранату до шафи, але тепер краще посидіти тихо. Все ж таки цікаво: що ви робили для німецької розвідки, Петре Івановичу?

Петро Іванович. Ця стеля починає вже давити на мене. Нарешті мене дістав природний жах, що опановує туземцем, коли вояки ворожого племені захоплюють його стійбище... Що робив? Те ж саме, що й для вашого Іноземного відділу, капітане. Етносоціологічні прогнози складав. Випереджаючи ваше наступне запитання, скажу, що для німців змішував правду з брехнею. Так само, як ваші фахівці, що гнали дезінформацію для білогвардійської еміграції, коли виманювали Савінкова.

Енкаведист. Он як... Вам не здається, що танки вже уповзають?

Петро Іванович (*заплющивши очі, мрійно*). Як тільки відкриється університетська бібліотека імені Короленка, прогляну знову Моммзена, Гібона, Меріваля. Утворення й розпад Римської імперії можуть багато чого підказати... Краще вже зв'яжіть мені руки, капітане. Але ж так, щоб міг сам розв'язатись. (*Встає, повертається спиною до Енкаведиста, подає зімкнуті руки*).

Енкаведист. Ось маєте. Тільки я для вас вже не капітан, а «Василь». У шифровках, коли живі сьогодні залишимося, називайте мене «Василем»... А при чому тут розпад Римської імперії? Тисячолітній Рейх явно на підйомі.

Петро Іванович. А хіба я щось казав про Рейх?

Енкаведист. Усе, ходімо. А то ще дочекаємося на свою голову підрозділ другого ешелону. Ні, прошу вас першим. Тільки після вас, Петре Івановичу.

Петро Іванович. Завжди приємно мати справу з ввічливою людиною. (*Виходить*).

Енкаведист (*вже у дверях*). Ні, я не в змозі це залишити гестапівцям! (*Підскакує до шафи, виймає чеку з гранати РГД, кидає гранату до шафи та зачиняє дверцята. Вибігає*).

Вибух. Шафа спалахує. Сцена наповнюється димом. Одиночні постріли надворі.

Антракт

ДІЯ ДРУГА

Картина третя

Знімна кімната в квартирі німецького крамаря середньої руки. Задник зображає стіну, обклеєну шпалерами крупного малюнку, вона густо рясніє фотопортретами бюргерів і бюргерш у малих і маленьких витворних рамцях. Почесне місце займає японська гравюра (чи репродукція з японської гравюри), що зображає побачення самурая з гейшею. На комоді ваза і фарфорові статуетки. На авансцені письмовий стіл ХІХ ст., завалений книжками та паперами. Біля нього три стільці. Ліворуч – вхідні двері, праворуч – ширма жовтого шовку з міфологічним малюнком, нею відгороджено спальний куток.

К и л и м е н к о сидить за столом спиною до ширми.

Двері розчиняються, з'являється Людина з транспарантом. Вносить транспарант «16 КВІТНЯ 1949 РОКУ. МЮНХЕН, ФАЙЛІЧ-ШТРАССЕ, БУДИНОК 12.ІІ», ставить на авансцені праворуч, виходить.

З-за ширми чути звуки якоїсь метушні, вигуки, стогін.

К и л и м е н к о (*ламає руки*). Боже мій! О Боже мій!

З-за ширми виходить Петро Іванович. Опускає голову, відвертається від К и л и м е н к а , застьобує штани. Підходить до столу, засовуючи запонки в манжети білої сорочки, знімає зі спинки стільця німецький мундир, надягає в рукава. Сідає навпроти К и л и м е н к а .

Петро Іванович. Fräulein... – як її там?

Килименко. Вільде...

Петро Іванович. Fräulein Вільде зараз вийде...

Майже вірші. Хоч і не сказав би, що вона поетична особа... Ваша Fräulein почистить пір'ячко й випурхне.

Килименко. Петре Івановичу, як ви могли? Як могли ви таке зі мною вчинити?

Петро Іванович (*розважливо*). З вами? А я думав, що... хм, учинив якимось не так з вашою подругою, пане Килименко. Як міг я таке учинити, кажете? Тоді дозвольте запитати: навіщо ви її привели? Я зрозумів справу таким чином: ви напросилися до мене в гостину, щоб переконати мене поставитися поблажливо до вашої лекції, підготовленої для габілітації на посаду доцента у Вільному Українському університеті. Знали, що хабарів я не беру, а то принесли б мені кільце ерзац-ковбаси. А оскільки ерзац-ковбаси я не взяв би, ви привели мені якусь ерзац-дівчину. Я й спокусився, грішник. Але ж спробуйте тепер довести, що дали мені хабара. Я буду це заперечувати, боронячи свою честь.

Килименко (*хапається за виски*). Нічого не зрозумів! Маячня якась... Це ж дочка професора Вільде, відомого славіста! Я поставив собі за мету встановити зв'язки з консервативними колами німецьких науковців і намагався залучити й вас, Петре Івановичу, до цієї шляхетної та корисної для українців справи. Боже мій!

Петро Іванович. Вільде, славіст? Це ж він працював на доктора Геббельса в Інституті расових проблем? Доводив, пам'ятаю, що слов'яни належать до «нижчої раси», бо не мають власної давнини, а в нові часи – філософів і теологів. Справді, консервативні кола... Тепер я пригадав, ви на нього посилаєтесь в інтродукції до лекції.

Килименко. Який скандал!

Петро Іванович. Замість професора привели до мене професорську дочку – і це кращий був вибір. Я не такий прогресивний, щоб вступати у зв'язок з чоловіками, тим паче з професором... Привели би герра Вільде – і розлютили б мене, а зараз я розслаблений і добрий. Взагалі ж ця колізія «професор – дочка професора» нагадує мені смішну аберацію моїх юнацьких літ. Чи можете собі уявити, пане Килименко, що я обожнявав дівчат-бібліотекарок? Вони здавалися мені не лише неприступно-прекрасними, але й найрозумнішими в світі, бо я гадав, що вони читають усі ті книжки, навколо яких порпаються. Якого ж зазнав я розчарування, коли виявилось, що помилявся! Тож і знайомство з дочкою професора зовсім не дорівнює спілкуванню з професором, хоч і професори бувають до того нудотні, що з дочками навіть цікавіше. До речі, чим ця Fräulein Гільде займається?

Килименко (неохоче). Вільде вона. Відбувала трудову повинність під час війни. Тепер називає себе художницею: розписує вручну тканини. Боже, як незручно...

Петро Іванович. Судячи з того, що на блідому животу в неї немає шрамів, дитину для фюрера не народжувала. Стосовно ж вашого опусу, пане Килименко. Знаєте, мені теж незручно...

Замовкає, бо Німкеня виходить з-за ширми. В руках у неї сумочка, на високій зачісці невідомо як тримається капелюшок. Петро Іванович підводиться, за ним, поспіхом, Килименко. Вона ж утупилася в Петра Івановича, на Килименка не звертає уваги, наче його й немає в кімнаті.

З дверей виходить Людина з транспарантом, вносить транспарант із написом «ГОВОРЯТЬ НІМЕЦЬКОЮ», ставить його праворуч на авансцені, виходить.

Петро Іванович. Чи не вип'єте кави, панночко? Щоправда, у мене тільки жолудева.

Німкеня. Про яку каву мова? Ви дуже брутално повелися зі мною, і я намагаюся зрозуміти, чому. Може, ви прийняли мене за проститутку? Хіба я схожа?

У Німкені раптом щось там трапилося з волоссям, вона кладе сумочку на стіл, діловито знімає капелюшок, витягає шпильки, потім закидає руки за голову, знов укладаючи зачіску.

Петро Іванович (*придивляється до Німкені, раптом густо червоніє*). Та ні, ніколи. А я – невже я пропонував вам платню?

Німкеня. Ви брутално принизили мене, докторе.

Петро Іванович. Хочете сказати, що я з'валтував вас? Але ж ви, панночко, пручалися рівно стільки, як пручається в подібній пікантній ситуації кожна порядна жінка.

Німкеня. Я й не кажу, що з'валтували. Я навіть отримала трохи втіхи. Але ж ви взяли мене, як господар рабиню, не маючи на те жодного права. У Мюнхені на кожному кроці американські солдати змушують німецьких дівчат до проституції, у радянській зоні Німеччини та в Австрії російські солдати гвалтують всіх жінок та ще й по кілька разів – але ж вони переможці, мають хоч таке виправдання! Ви ж, докторе, не знаю, на якій підставі носите мундир славної німецької армії, тож ніякий ви не переможець. Мало того, що ви належите до слов'янської раси, гідної хіба що на перегній для германських народів, ви ще й переможений, як і нещасні теперішні німці. Але німецький народ ще обов'язково підніметься й пануватиме над світом, ви ж тепер «displaced per-

son», тобто ніхто, справжня недолюдина, унтерменш. Сподіваюся, що ви вже зрозуміли, на яку зважилися злочинну зухвалість, принизивши мене, арійку. А кари вам не уникнути. Оскільки ж германські боги загинули знову, як в опері невідомого вам Вагнера, вас покарає ваша власна доля. Ви здохнете, докторе, біля ніг свого американського господаря, облизуючи йому пантофлю. (*Пауза*).

Петро Іванович. Прошу пробачення, панночко, коли в чомусь справді перед вами завинив. Але ви помиляєтесь, називаючи мене переможеним. У які б обставини не закидала мене доля, я завжди перемагав. Переможу й тепер. Вас проводити?

Німкеня. Знайду й сама дорогу. Даремно я сподівалася, що ви зрозумієте мною сказане, докторе. А вас, пане Коломийко, прошу до мене більше не підходити. (*Іде геть*).

Виходить Людина з транспарантом, обертає транспарант. Тепер на ньому напис «ЗНОВУ УКРАЇНСЬКОЮ».

Петро Іванович (*сідає*). Чого стоїте, мов засватаний? Сідайте. Тепер про ваш рукопис. Якось навіть незручно його рецензувати, кажу. (*Знаходить рукопис на столі, розгинає*). Почнемо з присвяти. Ось:

«Мій уярмлений – в неволі й розсіянні суцций Н а р о д е !

Пізнай себе.

В є д н о с т і борись за свою волю, правду

й МАТІР УКРАЇНУ!

Тобі, Народе-страднику, і присвячую свою лекцію.

А в т о р » .

Килименко (*дивлячись спідлоба*). І що ж вам тут не сподобалося?

Петро Іванович (посміхається). Усе дуже правильно і патріотично, але ж стиль не науковий, не кажу вже про манеру подавати в розрядку або великими літерами кожне слово. Було б природно, коли б поет Маланюк або прозаїк Багрянний це написали, але вони такого не написали б, бо мають більше смаку. Але ж головне в іншому. Пробачте, але присвячувати так пишномовно твір українському народові варто, мабуть, лише тоді, коли твір того достойний, має відповідний світоглядний масштаб. Он Франко, той спорядив подібною присвятою поему «Мойсей», але ж не робив подібних присвят до своїх етнографічних розвідок.

К и л и м е н к о . Так. Здається, я зрозумів, Петре Івановичу.

Петро Іванович. Це пробуджує в душі моїй надію. Ідемо далі. Ось читаю я у вас: «Сніп-Дідух (“Рай”) – це місце перебування духів-прадідів, опікунів чи “покровителів” свого дому. Український народ всі далекі часи вірив, що всі духи (душі) померлих – це святі душі, вони є благодійниками роду та родини...» Всі душі святі – а душі опирів? І хіба духи і душі – це й справді те ж саме? Далі йдемо: «Разом духи-Лада є посередниками бога-сонця й людей... Ці духи прийшли з Неба (з великої літери!) й вселилися в людину (усі в одну, чи як?), а по смерті вони знову відійшли у сонячний край, у край духів». Скажіть, будь ласка, звідки ви це взяли, і насамперед, що це за «духи-Лада» такі, хто і де вам про них розповідав? Я майже все життя займаюся українською етнографією, а про ці речі чую вперше.

К и л и м е н к о . Ну, це я вважаю, що так воно було в наших предків, Петре Івановичу.

Петро Іванович. Он як! Тобто це тільки ваша гіпотеза, а оскільки жодної аргументації немає, з наукового погляду це лише здогадка. Ви про «духів-

Лада» будете з кафедри розповідати, а студенти подумують, що так воно й прийнято в науці. Біда буде! Я з самого початку звернув увагу, що ви обіцяєте відтворити міфологічну систему прадавніх пращурів, а користуєтеся записами ХІХ ст. і навіть християнськими колядками. Але ж тут виникають ще не подолані наукою методологічні труднощі, що про них ви й не згадуєте. Чи не потрапляла вам до рук моя лекція «Про походження українського народу» – студенти Українського технічно-господарського інституту тиснули на ротаторі? Виклад там трохи спрощений, але хоч цих труднощів не приховую.

К и л и м е н к о . Якось не трапилось, але обов'язково прочитаю, Петре Івановичу.

П е т р о І в а н о в и ч . Вам доведеться багато чого ще прочитати, коли бажаєте займатися наукою й виробити з себе повноцінного університетського викладача. Нам з вами поталанило, бо Мюнхен надає для самоосвіти унікальні можливості: в Державній бібліотеці майже два мільйони томів усіма мовами світу, в Університетській книжковій менше, зате зосереджено саме наукову літературу. Не гайте часу! Мені сподобалося, що ви даєте посилання, бо це ознака наукової роботи. Але на що ви посилаєтесь? Тільки на російський енциклопедичний словник Брокгауза й Ефрона, при цьому не вказуючи авторів, а інколи навіть і назв статей. Де це ви такому навчилися, пане Килименко?

К и л и м е н к о . Я ж вам казав, що маю вищу освіту.

П е т р о І в а н о в и ч . Не бажаєте розкрити таємницю, в якому виші вчилися? Ну, як знаєте. Я не можу дати схвальну рецензію на вашу лекцію. Гадаю, що вам треба ще попрацювати над собою, осмислити обрану вами наукову тему, а вже потім подавати на габілітацію. (Підводиться).

К и л и м е н к о (Підводиться). А ви розумієте, що вивираєте останній кусень хліба з рота свого земляка? І чи не здається вам, Петре Івановичу, що українці на чужині мають допомагати один одному?

П е т р о І в а н о в и ч (зітхає). Але ж в університеті й асистент це почесна й відповідальна посада... З вашим рівнем освіти, пане Килименко, я зміг би допомогти вам, тільки написавши за вас лекцію. Біда в тому, що мені довелося б і викладати потім за вас, бо я не можу перекласти зі своєї голови до вашої необхідні для того знання.

К и л и м е н к о (вороже). Знання... Кому потрібні ваші знання? Справжня любов до України дозволяє їй містично осягнути світогляд наших пращурів.

П е т р о І в а н о в и ч. З такими настроями вам би краще податися до української ж Богословської Академії, але ж як голові професорської ради цього закладу мені надто добре відомо, що штати там заповнені. І все ж таки вам вдалося мене зацікавити, пане Килименко. Хоча... ви ховаєтесь, тому це не є ваше справжнє прізвище. А ім'я та по-батькові позичили в Кобзаря з патріотизму – чи не так?

К и л и м е н к о. А хоч би й так. Ач, догадливий який!

П е т р о І в а н о в и ч. Бачите, я здогадався. А тепер спробую допетрати, чому ви ховаєтесь від союзників. Були начальником поліції за німців, видавали та вішали партизан? Німецькою шпрехаєте швидко – тож, може, служили в німців у зондеркоманді перекладачем? Але не в дивізії СС «Галичина» – вимову маєте наддніпрянську, десь навіть ближче до Чернігова...

К и л и м е н к о. Мені плювати на ваші інсинуації.

П е т р о І в а н о в и ч. Але ж я лише міркую собі... Якщо ховаєтесь за чужим ім'ям, сумління у вас нечисте, а в наші брудні часи обов'язково й кров на руках. Не

зарізали ж ви жінку з ревнощів, як Отелло! Я спробую потягнути за нитку з іншого боку вузлика. Чому ви приховуєте заклад, в якому отримали вищу освіту? Що не в тих вишах Харкова або Києва вчилися, де я викладав, міг би присягнутися – адже підробляв майже в усіх тамтешніх вишах і випускника того ж Київського університету нюхом би розпізнав... Якийсь навчальний заклад, куди мені ходу не було... Якась партійна школа – Комуністичний університет або Інститут червоної професури! Ні, судячи з вашої освіченості, скоріше за все, перший. Освіту вам дали, і знання ви там отримали, але специфічні, не ті, що їх можна застосувати на еміграції в українському університеті. Ну, а як ви тут, у Мюнхені, опинилися, мене цікавить уже меншою мірою. Бачу лише, що ви не зі сміливців. Скоріш за все, залишені були своєю ВКП(б) в підпіллі та злякалися, дезертирували й втекли з німцями. Були комуністом, стали націоналістом – яка вам, власне, різниця? Мені завжди здавалося, що та ж націонал-соціалістична робоча партія і ВКП(б) дуже подібні й за утворенням, і за структурою, і за перипетіями внутрішньопартійного розвитку.

Килименко. Ось ви як, Петре Івановичу. А самі хто ви такий, це вже я вас запитую? Ви – високолобе чмо, за душею і пфеніга не маєте. Навіть книжки отут розкидані – не ваші власні, а з бібліотеки УВУ – я дивився.

Петро Іванович (розвалився на стільці, розважається). Мені достатньо моєї голови, пане Килименко – чи як вас там насправді. З моєю головою я де завгодно проживу якнайкраще. Заведіть собі таку голову, як у мене, і вам теж належатиме весь світ.

Килименко. Слова, це тільки слова. Ви берете не головою, а гонором і нахабством. У професорській раді УВУ на вас дуже ображені, що ви горлом поперши,

не дозволили присудити докторат УВУ гоно... гонореум кауса групі діячів національної ідеї та спонсорам.

Петро Іванович. Що? Коли у Fräulein гонорея, треба було попередити... Ха-ха! А ви точно вчилися у партійній школі, де латини не викладають. Non propter causa латиною значить «заради вшанування», але ж пропонувалося присудити наш докторат німцеві – виробникові шнапсу, що пожертвував на УВУ від щедрот своїх сотню марок. Наші заклади й без того існують на пташиних правах, це знімні голі стіни, де купка ентузіастів-викладачів намагається передати свої знання нещасній українській молоді, закинутій на чужину. Я навіть не знаю, чи свого часу визнають на Заході дипломи УВУ, але певен, що наші сиволапі оунівці зі ступенями докторів філософії скомпрометували б шляхетну справу, це вже точно.

Килименко. Деякі кажуть, що ви московський шпигун, бо боїтесь американських перевірок і бігаєте від них з міста до міста.

Петро Іванович. Цікаво вас послухати! А коли бігаю від совецьких репатріаційних комісій, то я вже американський шпигун? Маєте ще якісь до мене претензії, пане Килименко?

Килименко. Про вас кажуть, що ви уникаєте політики, Петре Івановичу, але людині вашого масштабу від політиків не втекти. Про вас кажуть, що днюєте й ночуєте в таборі Міттенвальд, де Бандера є повновладним господарем, а товаришуєте з Шерехом і Костецьким, відомими мельниківцями. Треба вибрати щось одне. Це я вам кажу, людина маленька. Не смію вам набридати. Ми з фройляйн Вільде вже багато згаяли вашого дорогоцінного часу. До побачення. *(Вклоняється, виходить)*.

Петро Іванович (підводиться). До побачення, до побачення... (На самоті, сівши знову). А він не дурень. Хоч і смішний з тими своїми «духами-Лада». Навіть не знає, що про ту міфічну Ладу, видуману польськими хроністами, існує вже величезна література. Але як над ними всіма тяжіють два десятиліття радянського пригнічення! А наді мною – хіба не тяжіють? Ось заснували ми з Шерехом і Костецьким Мистецький Український Рух з гарною аббревіатурою – МУР, і думка була, мабуть, правильна: коли незалежну державу побудувати не вдається, можна створити незалежну культуру, а насамперед літературу за межами ув'язненої ворогом метрополії. Але до чого все звелося? До закликів, з'їздів, конференцій, амбіцій, диктату і взаємопідкопувань! Ось слухав я на з'їзді МУРу доповіді колег-письменників і думав, що вони несвідомо пародіюють доповідь покійного Горького на З'їзді радянських письменників. Ті ж настанови: яку ідею втілювати (ясно, що лише національну!), на якого читача розраховувати, на якому рівні писати (зрозуміло, що на найвищому світовому!), якою мовою, і навіть які саме мови письменник має обов'язково знати та якими мовами свої геніальні твори перекладати... Забулися лише вказати, до якого сортиру ходити письменникові. І це ще велике для мене питання, чи можна на спогадах і на замальовках табірному побуту створити справді гідну українського народу велику літературу? Емігранти неминуче розчиняться серед чужих народів, а справжнє життя нашого народу продовжується там, під сталінським лискучим чоботом. (Посміхається). І з такими думками я сяду зараз дописувати новий роман...

Далекий дзвінок. Петро Іванович підходить до дверей і наставляє вухо.

Жіночий голос. Guten Abend! Sie wünschen?

Чоловічий голос. Herr Professor...

Жіночий голос. Kommt doch 'rein.

Петро Іванович. Кого ще нечистий приніс?

Входить Енкаведист.

Петро Іванович. Ова!

Енкаведист. Бачу, що цього разу ви впізнали мене. День добрий, Петре Івановичу!

Петро Іванович. День добрий. Я здивувався, побачивши вас живого. З чим і вітаю! *(Кидається в обійми до Енкаведиста)*. І ще... Мені не почулося? Ви справді розмовляєте українською?

Енкаведист. Навіщо так голосно? Хазяйка не підслухає?

Петро Іванович. Та ні. Вона не знає слов'янських мов, трохи балакає французькою.

Енкаведист. Коротко розповісти важко, а часу обмаль, але спробую. Я зник з Харкова, тому що потрапив в облаву. Засадили мене до ешелону остарбайтерів, дорогою втік. Спромігся навіть відправити в центр листівку про те, що ви позбавлені зв'язку...

Петро Іванович. Як це – листівку?

Енкаведист. Через резидента в Стокгольмі. Інша можливість була – голими руками захопити військовий радіофургон та повідомити відкритим текстом. Таке буває тільки в кіно... Знову схопили (не щастило мені того літа), відвезли мене до Заксенхаузену, там нарешті поталанило: протримався, аж поки наші не звільнили.

Петро Іванович. Он як... Повернувся я зі Севастополя – а вас ніби й не було ніколи в Харкові. На тих лавах у Першотравневому парку галіфе протер...

Енкаведист. А що ви робили в Севастополі?

Петро Іванович. Забули вже?

Енкаведист. Та ви ж свої шифровки самі й зашифрували...

Петро Іванович. А... Для німців – вивчав настрої кримських татар, для наших – роздивлявся, що за укріплення побудовані німцями після захоплення Севастополя. От коли мені придалися німецька форма й природне нахабство.

Енкаведист. Зайве було запитання. А щодо моєї української мови – та я завжди її пам'ятав, нашу мову. Це ви воліли розмовляти зі мною російською – а чому ні, коли ми були в Харкові? Хочете дізнатися, що пороблюю в Мюнхені?

Петро Іванович. Зайвого краще не знати. Хто ви такий, якщо запитають?

Енкаведист. Я? Василь Гронський (прізвище ви могли й забути), перед війною закінчив Харківський університет, питав у вас про можливість аспірантури в УВУ. Був у таборі ДіПі, тепер влаштувався в автомайстерні в Білефельді. Але ніхто не запитає, хіба що квартирна хазяйка. Стеження за вашою квартирою немає. А на вулиці мене підстраховують двоє хлопців. Вам треба знати, чим я тут займаюся. Вам розповідали, як був ліквідований лідер УПА Коновалець?

Петро Іванович. Не пам'ятаю. Це ще перед війною, здається.

Енкаведист. Не кривіться, Петре Івановичу. Я розповім лише те, що знають в ОУН. Коновалець зустрівся часом з радянським матросом, начебто свідомим українцем, вислуховував вісті з України. А він, Коновалець, був солодій, і той привозив йому гарні шоколадні цукерки. Після чергової такої зустрічі в Роттердамі, куди Коновалець приїхав із фальшивим паспортом, в руках у нього вибухнула коробка з

цукерками, а матрос зник. Залишилося лише його фото, випадком зняте на вулиці, з копіями якого оунівці досі носяться, як дурень із писаною торбою, шукають цього бойовика.

Петро Іванович. Ваша була робота?

Енкаведист. Та ні, звичайно. Хіба насмілювався б я, знаючи про те фото, сунутися до головного проводу ОУН? Настала черга Бендери. І це вже буде друга спроба. Вам треба евакуюватися, Петре Івановичу, поки не відбувся теракт. В ОУН настане безлад, почнеться різанина, як після ліквідації Коновальця, і вас можуть прибрати, скориставшись нагодою, бо багатьом заважає. А потім мельниківці будуть валити це вбивство на бандерівців, а бандерівці на мельниківців. Ви ж навіть некрологами не будете в змозі попишатися.

Петро Іванович. А я б усе ж таки ризикнув і залишився б ще на пару років. Я не встиг насолодитися Мюнхеном – що за музеї, що за бібліотеки! Що за вулиці в старому місті, що за площі! Згадати хоч би один Максиміліанеум, де гуляв старий мудрець Освальд Шпенглер. Прямо очі розбігаються.

Енкаведист. ...де гуляли старий Освальд Шпенглер і молодий Адольф Гітлер.

Петро Іванович. І хіба можна порівняти тутешню Університетську бібліотеку з тією, якою мені дозволять користуватися в камері на Луб'янці? Якщо дозволять.

Енкаведист. Слава богу! А я вже думав, що ви не розумієте свого становища, Петре Івановичу. Я вже й забув, як з вами треба розмовляти. Справи ваші кепські. Вам наказано повернутися, щоб дати пояснення. Зокрема, чому ви в Нюрнбергу відмовилися від бесіди з нашим представником.

Петро Іванович. Так цей Яновський, вічний сопливий романтик з аж «Чотирма шаблями», виявляється, був вашим зв'язковим... Що в світі робиться! А я ж йому просто не повірив та й подався подалі від Нюрнберга.

Енкаведист. Так і кажіть слідчому. Проте в нас письменники давно стеляться листом перед конторою, і ніхто не випустив би вашого романтика кореспондентом на Нюрнберзький процес, якби він не зобов'язався з нами співпрацювати.

Петро Іванович. Я не хочу зараз повертатися... Чорт, як вас тепер називати?

Енкаведист. Хоча б і Василем...

Петро Іванович. Та який там ви Василь... Не хочу повертатися, бо мені не подобається, що у вас там робиться. Мій прогноз про симпатії кримських татар, чеченців і малих гірських народів до німців-визволителів справдився, але ж хіба можна було їх експатріювати? Це ж міни, закладені проти майбутнього СРСР! Ваші там що – історії не знають? Он римляни вигнали євреїв з Палестини, а вони тепер туди повернулися й почали різати арабів. Поспішна, під загрозою багнетів – і на очах всієї Європи – комунізація країн-сателітів. Дурна якась боротьба з «космополітами», переслідування компаративістів (уже покійний Веселовський перед генсеком письменників Фадєєвим завинив!), цькування Зоценка й Ахматової та ще й ця кампанія «Росія – батьківщина слонів!» Ні, я краще вже залишуся, навіть тут тепер вільніше дихати.

Енкаведист. Ось про все щойно сказане – в Москві мовчок. Я теж вас не чув: замислився про свої справи. А те, що я вам зараз скажу, ви теж забудьте відразу. Тобто забудьте, хто це вам говорив. Слухайте ж – усе, про що ви казали, це витівки дядька Джо.

Усе робиться так, як йому заманеться. Він навіть Сталінські премії всіх трьох ступенів особисто розподіляє. А помилок зроблено ще більше, ніж вам звідси видно. Але ж на відміну від грецьких богів наше радянське божество не безсмертне й не володіє таємницею вічної молодості. Уже – у квітні! – почалася всенародна підготовка до 70-річного ювілею вождя, що народився, як це усьому прогресивному людству відомо, 6 грудня. Гадаєте, ніхто з його оточення не осмислив того простого факту, що ювілей – 70-річний, а не півстолітній, і що дядько Джо сильно здав за роки війни? Найкращі шанси тепер має наш нарком.

Петро Іванович. Я теж ніяк не звикну до перейменування наркомів. Немов за царату!

Енкаведист. Багато чого імперського повернулося. Навіть школи знову окремо для хлопців і дівчат, як дореволюційні гімназії. Що ж до наркома. Ми його називаємо так, бо насправді міністр внутрішніх справ є його підлеглим. Нарком наш уже тепер набрав багато влади і встановлює контроль над Червоною Армією. Він, казали мені люди, гідні довіри, готовий виправити найбільш одіозні помилки, реабілітувати невинних (чи не третина населення сидить!), поліпшити стосунки з колишніми союзниками та в країні повести сучасну національну політику, а то складається враження, що живемо за часів Чингізхана. А головне, наш нарком дуже розумна людина, що вже не раз доводив на практиці. Гадаю, одного прикладу вистачить. Чи звернули ви увагу, як американці розмахалися атомною дубиною? Так от, скоро не в одних американців буде така дубина. Світ ужахнеться! А хто цим керує – здогадалися? (Пауза).

Петро Іванович. Ну, я ж не фізик.

Енкаведист. Фізиків йому якраз вистачає – і наших, і німців. А ви необхідні як радник із питань цих, як їх...

Петро Іванович. Етногеополітичних?

Енкаведист. Мабуть, та ви й без велемудрих слів зрозумієте, про що мова. Справа стосується насамперед Югославії та Литви. У Литві точиться справжня партизанська війна, як і на Заході України. Необхідні нетрадиційні, науково обґрунтовані, а заразом за можливості гуманні та демократичні (чорт забирай чистоплюїв союзників!) рішення. Достеменні слова (*шепотом*) Лаврентія Палича.

Петро Іванович. Надзвичайно цікава інформація. Спасибі. Але ж на вашому майбутньому реформаторі велика кров.

Енкаведист. Пропонуєте зачекати, поки спланує янгол із неба? Усі вони там, на горі, мають руки в крові по лікоть. А ви? Не гадаєте ж ви, що залишилися чистеньким?

Петро Іванович. Стосовно себе я не маю ілюзій. Але ж була війна, і вона скінчилася.

Енкаведист. Почалася нова, «холодна війна». Я пам'ятаю, який ви впертий. Дуже вас прошу, не кваптеся повторювати своє «ні», навіть мені. Відмовивши наркому особисто, ви станете його особистим ворогом. Навіщо воно вам? Я дізнався, що ви просили мельниківців сховати вас десь у Франції. Та хіба від контори сховаєшся, Петре Івановичу? Скажете, багато хто з тих, що втекли з німцями, схоронився тепер в Америці та Канаді. Але ж, по-перше, не думаю, що вони надійно там укрилися, по-друге, перед тим, як впустити таких ДіПі, цеерушники витрушують з них усю розвідінформацію про СРСР. А у вашому випадку це

вже буде повномасштабна зрада вітчизні. Хіба ви себе не поважаєте, Петре Івановичу?

Петро Іванович. Он як... (*Невесело посміхається*). Чи я правильно зрозумів, що йдеться лише про теоретично можливі речі? Тож чисто теоретично, чи можу я продовжити обговорення ситуації, не кажучи конкретно «ні» або «так»?

Енкаведист. У відповідь на ваше «ні» я не став би ліквідовувати вас тут, на місці, разом із тією старою німкенєю. Навіщо? Мій чоловік надрукував би статейку в місцевій оунівській газетці про вашу співпрацю з нами, і вам довелося б ховатися від служби безпеки бандерівців, а не від наших. Кінець кінцем ми силоміць вивезли б вас до радянської зони окупації, а ви б цьому тільки зраділи. Щоправда, в такому випадку вас на Луб'янці не зустрінуть із квітами, це вже точно.

Петро Іванович. У нас же теоретична розмова, так? Зважте тепер на те, що я одинак, що уявлення про вітчизну в мене стає з кожним роком усе більш абстрактним, що не раз уже в житті ризикував...

Енкаведист. Схаменіться, Петре Івановичу! Ось у мене є для вас лист.

Петро Іванович (*бере з недовірою. Потім повертається до Енкаведиста спиною*). Невже від Надії Павлівни? Ви... ви ж прочитали це?

Енкаведист. Аякже. І ще прочитав мій колишній колега, тепер начальник обласного управління, що його я попросив організувати цього листа. І звісно, районний оперативник, який безпосередньо зустрівся з Нульовою. Звісно, лист без подробиць, але вона на поселенні, працює бібліотекарем. Разом з подругою наймають окреме приміщення. Здорова. Зможете й ви їй написати, Надії Павлівні. Якщо повернетесь.

Петро Іванович (*пробігає листа очима, потім читає спочатку, буркотячи*). «Щаслива, що ти живий, хоч і не знаю, де ти і що робиш... Живу, ніби мушля на дні акваріума, новини доходять до нас, як через товщу холодної води... Уже рідше пригадую раптову смерть мого Валіка і як її переживав покійний Микола... А тепер, любий, знову почну мріяти, а то вже розучилася». Мені можна це залишити собі?

Енкаведист. Звичайно... Ну що ви так дивитесь на мене? Я не вповноважений щось вам обіцяти! Умови, за яких стане можливим звільнення усіх репресованих за політичними статтями, вам відомі. Та не відомо, чи ми з вами того дочекаємося. (*Пауза*).

Петро Іванович (*рішуче*). Ми поїдемо просто зараз?

Енкаведист (*усміхається*). Ні, це було б для вас трохи небезпечно. Післязавтра, о десятій нуль-нуль, будьте біля головних дверей Фрауенкірхе. А далі вже наш клопіт. З речей достатньо зубної щітки, ну, портфель візьміть. І залишіть, будь ласка, тут цю застарілу одежину. (*Показує на мундир*).

Петро Іванович (*недбало*). Та нечистий вже з тим дрантям! Погрався – та й годі. Треба зробити так, щоб моє зникнення ще більш посварило мельніківців із бандерівцями. Хай ваша людина надрукує щось приблизно отаке... Сідайте, пишіть, моєю рукою не можна. (*Пауза*). «Криваві бандерівські вбивці вчинили черговий жахливий злочин проти українського народу в розсіянні. У ніч на 17 квітня в темному кутку табору Міттенвальд вони замордували відомого українського вченого...». Ні, я ще посміюся над своїми власними некрологами!

Картина четверта

Хол на другому поверсі ресторану. Кілька фотелів, журнальний столик з попільничкою. На стіні якась посередня гравюра: київський пейзаж – міст Патона, Метро-міст абощо. Ліворуч хід на сходи, праворуч – не видні глядачеві двері до чоловічого та жіночого туалетів, ще далі – банкетний зал.

З'являється Людина з транспарантом, ставить транспарант «20 ЧЕРВНЯ 1966 РОКУ. КИЇВ. РЕСТОРАН «ПРАГА» НА ВОЛОДИМИРСЬКІЙ, 36», іде.

Петро Іванович під ручку з Надією Павлівною виходить з-за куліси праворуч. Вона дбайливо підтримує його, коли він обережно влаштовується у фотелі.

Надія Павлівна. Ну добре, відпочинь від того гамору, коли вже тобі тут до вподоби. Ач, який! Випив коньячку, очі загорілися... Ось і пожартував би з колегами, як ти полюбляєш...

Петро Іванович. Та я їх кожного дня на роботі бачу, люба. Які вже там із ними жарти? А ти піди, посидь із хлопцями, потанцюй. Ти пробач, мені захотілося спокою. Одна думка в голові промайнула, хочеться перевірити, чи варта уваги.

Надія Павлівна. Знову якась твоя думка, наша вічна розлучниця... Послухай, але ж тут курять – а тобі не зашкодить?

Петро Іванович. У банкетному залі палять ще більше. Та й... Що мені тепер зможе зашкодити, люба?

Знаєш, якщо б мені подобалося палити, а я б раніше кинув заради здоров'я, то тепер знову почав би! Усе одно довше не проживу.

Надія Павлівна. Кінчай плести теревені, а то забудеш думку, а я знову буду винна.

Петро Іванович. Та ні, я весь час її тримаю за хвіст.

Надія Павлівна цілує чоловіка ти виходить праворуч. Пауза.

Петро Іванович (*бурчить*). Ні, то дурниці... Цікаво, чому це в старості толкові думки приходять усе ж таки частіше, ніж у молоді роки?

Доцент, піднявшись сходами, пробігає повз фотелі під зацікавленим поглядом Петра Івановича, хлопає за кулісою праворуч дверима й відразу ж повертається.

Доцент (*озираючись*). Пробачте, товаришу, а чи не бачили ви тут академіка Велецького?

Петро Іванович. Це якого Велецького? Георгія Олександровича?

Доцент. А якого ж ще? Академік Велецький у нас один. Академік двох академій! Української та союзної!

Петро Іванович. Прямо як покійний Володимир Миколайович Перетц.

Доцент. Хто? (*Пауза*).

Петро Іванович. Довго розповідати. А Велецького я останнім разом бачив сорок першого року в Уфі, в евакуації.

Доцент. А... Він щойно був тут. Бачте, пропав кудись із банкету. Я тут захист докторської відзначаю на третьому поверсі, а головний весільний генерал, він же мій науковий консультант, зник.

Петро Іванович. А в туалеті дивилися? Він же років на десять старіший за мене. Де ж йому ще бути?

Доцент. Та дивився я. Біля умивальника немає, але ж не до кабінок мені було заглядати... Тож, може, ви підніметеся зі мною, товаришу, посидьмо трохи з нашими кафедрами? Тим паче, що ви теж, я бачу, фронтовик. Орден Вітчизняної війни 1-ого ступеню – це тобі не фунт ізюму!

Петро Іванович. Фронтовик, не фронтовик... Скажіть, а в листопаді сорок першого ви не воювали в Харкові... це коли німці наступали?

Доцент. Я був мобілізований вже сорок другого року... А що?

Петро Іванович. Схожі ви дуже на одного солдатика. Прямо одне обличчя.

Доцент. Ні, я був рядовим лише на артилерійських курсах, а з курсів на фронт поїхав уже молодшим лейтенантом. Ну, ходімо до наших?

Петро Іванович. А яка катедра?

Доцент. Історії радянської літератури. Тож ходімо!

Петро Іванович. А... Та ні, дякую уклінно, але в мене тут теж банкет. Мені теж сьогодні присудили докторський ступінь, але за сукупністю праць.

Доцент. Є в нас на кафедрі один викладач, він любить говорити, що захищати дисертацію ніколи не пізно.

Петро Іванович (сміється). Мене це не стосується, молодий чоловіче. Я вже отримував докторат у..., дай бог пам'яті, у тридцятому році. За дисертацію про Пантелеймона Куліша. Чули про такого?

Доцент. Здається, він був буржуазний націоналіст і (радісно) намагався вороже вплинути на Шевченка. Тепер таку тему не затвердили б...

Петро Іванович. Тільки не думайте, що тоді було краще. А у війну всі мої дипломи загинули, а наукові звання та ступені були анульовані.

Доцент. А... На клятій війні люди багато чого втрачали: хто родину, хто останнє майно, а хто й життя. У мене з війни два осколки в мозку сидять, бозна, коли дадуть про себе знати. Вчився до війни на геологічному факультеті, а після госпіталю довелося піти на філологічний. Проте, бачите, є певні успіхи. Ну, що ж, побіжу на перший поверх, пошукаю старого там.

Петро Іванович (*бурчить*). Це в перший раз орден начепив, але, мабуть, надаремно Надя прокрутила дірку в піджаку. Ніби знак корпорації, до якої насправді не належу. А що цей філолог із геологів сказав би, коли б я й німецькі нагороди почепив? Покійний доктор Геббельс на гроші був скупуватий, а от висульок для співробітників не жалкував.

Праворуч хлопають двері туалету, з'являється, витираючи білою хусточкою руки, Велецький. Він підпий, у доброму гуморі, мугикає, фальшивлячи, мотив оперної арії.

Петро Іванович (*придивившись спочатку*). Георгію Олександровичу! Здравствуйте! Вас тут шукали.

Карбуючи крок, виходить Людина з транспарантом, ставить транспарант «РОЗМОВЛЯЮТЬ РОСІЙСЬКОЮ», іде геть.

Велецький. Здається, ми з вами знайомі... Я не помиляюся?

Петро Іванович. Не помиляєтесь, Георгію Олександровичу! Хіба не впізнали? Ми зустрічалися в Харкові перед війною та влітку сорок

першого. Я був тоді директором Інституту українського фольклору.

Велецький *(непевно)*. Петро Іванович, так? Боже, що виробляють з нами роки! Дивлячись на вас, я зрозумів, що й сам, мабуть, так само виглядаю... Немов на фотографії, роз'їдений не змитим фіксажем.

Петро Іванович *(весело)*. Ще гірше виглядаєте за мене, ще гірше! Час виносить нам вирок, що оскарженню не підлягає. *(Серйозніше)*. Вас шукав чоловіча років сорока. Здивував мене: докторську з літератури захистив, а Перетца не знає і про Пантелеймона Куліша має приблизне уявлення.

Велецький. Оцей? *(Передражнює Доцента Сідає)*. Цей ще не з гірших, а неосвічені вони всі, ця їх генерація. Вчилися після війни на мідні гроші, конспекти писали на газетах між рядків. Хоч би щось добре конспектували! А то лекції випускників Інститутів червоної професури. Що краще не знати чогось, аніж знати зайве, добре зрозуміли ще за часів боротьби з «безрідним космополітизмом». А цей хлопець ще не гірший, ні... Про Перетца він мав знати, бо я критикував покійного Володимира Миколайовича за формалізм у методологічній статті для «Матеріалів до історії української літератури», а стосовно Куліша я вам розповім анекдот. Вам буде цікаво – ви ж, як пам'ятаю, є автором першої монографії про романи Куліша.

Петро Іванович. Та ні, не про твір, не про «Чорну раду», а про романи його з жінками.

Велецький. Та все в нього разом, все пов'язано. Що перший малоросійський роман, що подвиги підкорення жінок – усе це прояви шаленої гордині Кулішевої... Так от, один мій колишній аспірант розповідав. Він русист, а вони дозволяють собі й не

цікавиться українською культурою, немов не у Києві, а в Костромі живуть. Не всі, але є й такі.

Петро Іванович (*посміхається*). Стривайте, а про кого це мені розповідали, що він із принципу розмовляє лише російською і пише нею ж, а тоді вже написано, коли треба, перекладають українською?

Велецький (*сміється*). Та про мене, про мене! Але ж українську мову я знаю краще за багатьох прихованих шароварників, що про мене пліткують. Інакше як би спромігся на нескінченні свої передмови до українських класиків? А що дозволяю собі не розмовляти й не писати українською, так це моя примха, мій вибрик. Вважаю, що маю право на цю примху, бо я один з останніх могокан старої науки ще європейського рівня, бо я останній патрицій, що залишився живим після різанини і змушений служити плебеям. А ви? Ви ж теж отримали повноцінну університетську освіту. Хіба ж ви не почуваете себе Овідієм серед дикунів-даків?

Петро Іванович. Над цим не думав. А ось ви нагадуєте мені Петронія при дворі Нерона. До речі, той ваш хлопець не знає й про академіка Української Вільної Академії Наук доктора Леоніда Велецького.

Велецький. А ось про Леоніда Велецького йому й не треба знати. Не по-ло-же-но. Це мені дали у спецхові продивитись оте його варшавське видання Шевченка, він там, до речі, багато чого нахомутав, ваш самозваний академік!

Петро Іванович. Не все ж там дурниці, Георгію Олександровичу.

Велецький. Та хоч би й сама свята правда! Мені отим вашим Леонідом Велецьким дошкулили наші Нерони, що на Липках. Я ж тут після війни величина постійна, а вони, Нерони, час од часу змінюються. А є в них традиція – звати мене до святкового столу.

Танцівниця ніжною дригає, співак співає, а я для теревенів. Так кожний черговий Нерон, знайомлячись, обов'язково примружить отак око (*показує*) і запитає глибокодумно: «А чи не твій це родич, отой націоналіст Велецький»? Хоч і доповіли вже йому, кому слід, що ніякий той мені не родич!

Петро Іванович. Та які ж це Нерони, Георгію Олександровичу? Скоріше якийсь перехід відбувається від Діоклетіянів до Костянтинів. До речі, а чи вийшла ваша «Історія візантійської літератури»?

Велецький. Та де там... Усе ці статті та передмови дряпаю для заробітку... Микитка Хрущов заборонив сумісництво, тільки нам з вами й залишилося, що гонорари. Здихалися тепер неuka й хама Микитки, проте нові хазяї цю заборону не відмінили. А той ваш самозваний академік був учнем Перетца. Ну й розплодив же старий професорів – по всьому світі розлетілися!

Петро Іванович. А сам помер на засланні, бо боронив незалежність Академії.

Велецький. Ну і дурень! Як можна було сподіватися захистити автономію Академії на десятому (або якомусь там -надцятому) році радянської влади? Йому треба було не про Академію дбати, а про себе, про свій комфорт життєвий, зовнішній та боронити власну внутрішню, духовну автономію. Займався б собі тихо своєю давньою літературою – його й не чіпали б. Кому-ністи – це сила! Тепер і до Куби дісталися, до Африки. Це не німці, а комуністи побудують Тисячолітній Рейх!

Петро Іванович. Ви обіцяли анекдот, Георгію Олександровичу.

Велецький (*з подивом*). Хіба? А, пригадав... Той русист щось писав про початок історичної романістики в росіян і закортіло йому порівняти з українською ситуацією. Він і запитує доцента-україніста на прізвище

Сіренький (такий і є!): коли ж почалася українська історична белетристика? Читав він, мовляв, повісті Гребінки, але ж вони російськомовні. Сіренький пом'явся, пом'явся та й каже: «Ото ж він і є, початок». Уявляєте, побоявся сказати про Кулішеву «Чорну раду»!

Доцент (*вбігає, озирается*). Так ось ви де, Георгію Олександровичу! Вас усі чекають, без вас і горілка в чарках нагрілася! Ми ж на третьому поверсі, Георгію Олександровичу!

Велецький (*зверхньо*). Хіба не бачите? Я з колегою розмовляю. Я не заблукав, склерозу в мене ще немає. (*Оживляється*). Скажіть, е-е-е, наш імениннику, хто ця дама, що сиділа праворуч від Сіренького?

Доцент (*міркує гарячковито*). Праворуч від Сіренького?

Велецький. Повненька така шатенка, у кучериках! Ще й на мене раз-по-раз значуще поглядала...

Доцент (*радісно*). Та це ж ваша аспірантка, Георгію Олександровичу!

Велецький. О! Те, що треба! Пробачте, я побіг. (*Вклоняється, поспіхом виходить на сходи. Практично відразу ж повільно повертається, знову сідає до фотелю*). Та ну їх усіх... Ви ось що, імениннику, знайдіть краще для мене сигарету з фільтром (мої у портсигарі, а його забув удома) та організуйте чашечку кави. Подвійної, цукру одна ложечка. (*Доцент дає йому сигарету, потім прикурити. Затягується, випускає дим. Доцент вибігає*). От так і проходить моє життя: затягнувся, поглянув на улюблену гравюру, що навпроти мого письмового столу, сьорбнув кави – і написав фразу нудотної передмови до тритомника якого-небудь Андрія Головка.

Петро Іванович. Це все туфта, Георгію Олександровичу. Це все туфта, те, що вони тепер

пишуть. Усе це забудеться через десять, ну, двадцять років. Це перефарбоване просвітянство з обов'язковими спогадами про босоноге ідилічне дитинство, цей романтизм (який може бути романтизм у ХХ столітті?) – і вічна, досі не подолана наша відсталість.

Велецький. Вважаєте, що все туфта, навіть без винятків?

Петро Іванович. Винятки завжди можливі. Але становище і в літературі, і в гуманітарних науках жахливе. Інженерів якось навчилися готувати, і тепер уже неможливий директор заводу, що не знає чотирьох правил арифметики, а от гуманітарні науки сервільні.

Велецький. Стосовно літератури готовий погодитися. І з критикою швах. Коли ще дозволено було сумісництво, я підробляв в університеті завкафедри. І ніяк не можна було витурити старшого викладача, на якого без кінця скаржилися наші терплячі студенти. На кожну відкриту лекцію він приносив стос аркушів із наклеєними на них вирізками статей із «Правди», читав оті вирізки одну за одною – і що з ним поробиш?

Петро Іванович. Гарно...

Велецький. А покійний Рильський – він же ваш приятель був, і після війни, власне, ваші довоєнні посади обіймав – що ви скажете про останні збірки Максима Тадейовича?

Петро Іванович. Панські балачки... (Декламує). «Ми працюємо любимо, що в творчість перейшла...». Хоч би подивився, як жінки в колгоспах або на залізниці спотворюються від каторжної праці!

Велецький (сміється). Ви це Рильському і в очі говорили?

Петро Іванович. Ні. Бо Максим побоявся зі мною зустрітися, коли мені дозволили нарешті

повернутися до Києва. Вони з Тичиною за сталінщини налякалися назавжди.

Велецький *(на очах тверезішає)*. Так ви сиділи? Були реабілітовані? А як же тоді це? *(Показує на орден)*.

Петро Іванович *(замислено)*. Сидів? Справді, як повернувся з ФРН, тоді ще союзної зони окупації, мене вісім місяців тримали на Луб'янці. Але це не була відсидка, навіть не слідство – скоріше ділові бесіди. Я там працював – літературу привозили з Ленінки. Потім дали мені роботу в московському Інституті археології.

Доцент *(вбігає з чашкою на блюдечку)*. Ось кава, Георгію Олександровичу!

Велецький *(підіймається на ноги, розчавлює сигарету в попільниці, брутально)*. Та пийте тепер самі свою каву! *(Петрові Івановичу)*. Маю вже йти. До побачення. *(Уїдливо, впівголоса)*. І чим це я завинив перед рідними органами? *(Поспіхом іде, за ним Доцент, що здивовано оглядається на Петра Івановича)*.

Виходить Людина з транспарантом, повертає транспарант написом «ГОВОРЯТЬ УКРАЇНСЬКОЮ», йде геть.

Петро Іванович. Максима я розумію: він злякався докорів свого сумління. А чого злякався цей пихатий патрицій? Хіба в його віці є сенс боятися чогось, окрім смерті?

Пауза. Чути звуки вальсу. Влітає Надія Павлівна.

Надія Павлівна. Ходімо потанцюємо, Петю. А то мене запросить Брайчевський і знову ноги віддавить.

За спинами Петра Івановича і Надії Павлівні, кинувши на них швидкий погляд, в напрямі туалетів проходить Енкаведист.

Петро Іванович. Та йди вже, постраждай, люба. Я випив, боюся, голова запаморочиться. Я вже дочекаюся танго.

Надія Павлівна. Добре, але не з тобою танцюю останній раз. Піду, а то музика закінчиться. *(Цілує Петра Івановича і вибігає).*

Петро Іванович *(розчулений)*. Який я молодець, що влаштував цей дурний бенкет! Бідна, в її житті зі мною так мало розваг! Треба частіше водити Надю до якого-небудь ресторану поблизу домівки, щоб потанцювати. І вечеряти там.

Праворуч з'являється Енкаведист, обходить Петра Івановича ззаду, несподівано повертає ліворуч і зупиняється перед ним.

Енкаведист. Доброго вечора, Петре Івановичу. Ось коли побачилися!

Петро Іванович. Доброго вечора! Це ж ви, загадкова особа, що колись назвалася Василем! *(Тиснуть один одному руки)*. Сідайте ж, прошу!

Енкаведист *(сідає, дістає сигарету з золотого портсигара, пропонує, закурює сам)*. Ця ефектна жінка, яка була тут з вами, чи не Надія Павлівна?

Петро Іванович *(гордовито)*. А хто б ще? Ми одружилися, як тільки Надю реабілітували, а мене відпустили до Києва. Я був тоді надто старим парубком, щоб залишатися старим парубком. Спочатку в нас були квартирні негаразди – як, власне, у кожного молодого подружжя, а тепер отримали окрему квартиру на Русанівці.

Енкаведист. Не впізнав її, бо бачив тільки на фото в справі. А мені дали двокімнатну на Карла Лібкнехта.

Петро Іванович. Де це?

Енкаведист. Та на Липках, аристократична дуже вулиця, її ж і до війни так називали.

Петро Іванович. Пригадав, я застав ще як Левашовську.

Енкаведист. Я там у солідній компанії. Корнійчук з Вандою Василевською, художник Пащенко, а решта – мої колеги, діючі та на пенсії. Утворюємо ніби живий щит для Першого секретаря: у нього там резиденція. Красиво навколо, тихо, але трохи нуднувато. На роботу, щоправда, пішки ходжу.

Петро Іванович. А що за робота, коли не секрет?

Енкаведист (*сумно*). Минулися мої секрети, Петре Івановичу. А посаду дали мені, як під зад коліном витурили з органів, таку, що й сором признатися. Служу другим заступником голови Спілки письменників України.

Петро Іванович (*ошелешений*). Мабуть, пишете щось?

Енкаведист. Та довелося надиктувати технічний запис таких собі брехливих спогадів, на кшталт «Руки вгору, фріци!», а хлопці-редактори вже обробили. (*Переконано*). Правду ж не можна писати. Вам я цієї книжки не подарував би, посоромився б.

Петро Іванович. Пробачте за безтактне запитання, а як ви вціліли в п'ятдесят третьому?

Енкаведист. Яка там ще безтактність? Я з такою насолодою згадував наші з вами відверті розмови... А у п'ятдесят третьому.... Свого наркома я дорогому Микиті Сергійовичу ніколи не пробачу. А я? Я був занадто дрібною сошкою, щоб бути розстріляним разом із наркомом. Але ж це не вся ще правда. Тоді й класні оперативники та бойовики були репресовані. І той моторний хлопець, що пригощав цукерками

пана Коновальця (пам'ятаєте?), він досі сидить. Я ж урятувався тоді тим, що був на завданні за океаном. (Пошепки). Організовував останні спроби вкрати секрет водневої бомби. За малим там не сів. Цього разу майже нічого не вдалося дізнатися, але наші фізики й самі впоралися. (Знову голосно). А ви, ви ж Югославією займалися. Тож вам буде цікаво дізнатися, що ваш проект почали було втілювати в життя – а потім Хрущов раптом помирився із цепним псом імперіалізму Тіто.

Петро Іванович (незадоволено). «Мій проект» – це звучить надто помпезно. Там треба було тільки підштовхнути, вони й самі радо розбіглися б по своїх кутках. І розбіжаться, коли ослабне залізна рука товариша Йосифа Броз Тіто. А що конкретно ваші встигли там зробити?

Енкаведист. Знайшли людей, що порадили тамтешньому Хазяїнові заселити албанцями спустілі після партизанської війни землі власне Сербії. Деталей мені не розповідали, Петре Івановичу.

Петро Іванович. Мирно вони не розійдуться. Без крові не обійдеться. А знаєте, чому я дійшов цього висновку? Бо в Сербії, Боснії та Чорногорії досі квітне народний епос. А це ознака архаїчності цих народів. Знаєте, як перекласти «архаїчність» звичайною мовою? Дикунство. Дикуні не вміють домовлятися. А в яких ще країнах Європи народний епос зберігся майже до останніх років, га?

Енкаведист (тихо). Билини в Росії, думи на Україні... Боже мій... Ви гадаєте?

Петро Іванович. І майже в усіх азіатських народів СРСР є епос. Коли інші імперії на наших очах втратили свої колонії, хіба можна сподіватися, що ця дивом якимсь їх утримає? Може, через дурні заклинання про утворення нової історичної

спільності – радянського народу? Ця спільність існує хіба що в ЦК КПРС, де функціонери зовні неначе й справді денаціоналізувалися й любесенько балакають між собою російською, а ідеологам здається, що й на Кавказі воно так само. Народи звільняються з колоніального ярма, бо світ поступово демократизується, незалежно від того, бажають цього правителі, чи ні. СРСР доведеться або повернутися до терору часів сталінщини, або відпустити, залишивши в них військові бази, ті республіки, що боротимуться за незалежність. У першу чергу, прибалтійські. Тим більше що на Заході Росію ніколи не любили, і натовці давно вже намагаються розвалювати її своєю пропагандою. Щойно я розмовляв з академіком Велецьким, і він пророкував, що це комуністи утворять справжній Тисячолітній рейх. Мені ж здається, що й на сто років пороху не вистачить...

Енкаведист (*ображено*). Але я не хочу побачити, як все завалиться. Політична система, хай і зі скрипом, але ж стабілізувалася, верхні прошарки як сир у сметані купаються, народів теж кинули кістку – тверді низькі ціни та практично безплатне житло. Я не хочу...

Петро Іванович. Чи я винен? Це об'єктивний процес. Я міг би обґрунтувати етногенетичний аспект прогнозу, але це нікому не потрібно. Наверху, як солов'ї, співають, заплющивши очі на дійсність, і, як солов'ї, слухають тільки себе.

Енкаведист. Так. Лаяли Хрущова за волюнтаризм, а самі чим кращі? Хіба вони слухають науковців?

Петро Іванович. Запитайте краще: які науковці з нашими бонзами працюють? Виховані та вимуштрувані партією брехуни, що в рота їм заглядають. (*Пауза*). Проте ця розмова...

Енкаведист...не для фойє ресторану. (*Докурює, розчавлює недопалок у попільничці*). А Велецький? Цей продався з тельбухами, тож йому психологічно легше прожити, коли впевнить себе, що хазяї більше не зміняться. Он Фадеєв застрелився, коли повернулися перші репресовані. І чесно поступив.

Петро Іванович. А мені здається, що Фадеєв був слабак. Його генерація безрелігійна, і категорія совісті для неї ще з громадянської війни стала архаїзмом. Тим більше категорія гріха. Ну, плюнули йому в обличчя – і що? Фадеєву треба було втертися й виконувати нові ідеологічні настанови.

Енкаведист. Дуже приємно було знову почути ваші парадокси. (*Тицяє папірця*). Ось мій телефон, Петре Івановичу. Зателефонуйте, будь ласка, якось ввечері.

Петро Іванович (*трохи розгублено*). У нас немає телефону. Новий район, знаєте... Ввечері можна хіба з автомату.

Енкаведист. А воно й краще, з автомату. Безпечніше. Зателефонуйте – і я, може, розповім, чому не хочу мати дітей. І от що – пам'ять вже не та стала – мало не забув. Бережіться, Петре Івановичу, коли вулицю переходите. Щось уже занадто багато наших відставників опинилося під колесами вантажівок. Якось не за статистикою воно виходить.

Петро Іванович. Можна подумати, ви не розумієте, що діється...

Енкаведист. На все добре, Петре Івановичу. Бережіть себе.

Петро Іванович. До побачення.

Енкаведист іде.

Петро Іванович (*бурчить*). Цей убивця виявляє дивну сентиментальність, сподіваючись, ніби я піду

до черги під телефоном-автоматом за два квартали. А я щось втомився. (*Заплющує очі*).

Раптом, із середини такту, дуже голосно починає звучати 7-а частина «Реквієму» Моцарта «Lacrimosa». Світло гасне, і в моторошному місячному світлі починає зі сходів свій повільний рух низка людей, що рухаються ніби в полонезі, але не тримаючись за руки. Першим іде Рудяков без гвинтівки, за ним Пилипович в бушлаті зека, далі німецькі солдат і офіцер без зброї, боса людина в цивільному, сива жінка в ватянці та ватних штанях, подібна до Надії Павлівни, чоловіки у національному вбранні народів Югославії та кримських татар. Це можуть бути актори, що грали ролі інших персонажів п'єси. Усі вони, крім сивої жінки, у скривавленому одязі.

Голос Надії Павлівни (*волає розпачливо*).
Петю! Петю!

Як тільки остання постать зникає праворуч, «Lacrimosa» обривається, відновлюється попереднє освітлення. Петро Іванович у тій самій позі сидить у фотелі. Надія Павлівна схиляється над ним.

Надія Павлівна (*спокійно, ласкаво*). Петю, ти задрімав? Я там умовила музик зіграти танго «Димок од папіроси», наше улюблене. Пам'ятаєш, як ти запросив мене на танго на іменинах Крушельницької та весь час дихав у бік, бо наївся оселедця?

Петро Іванович. Постривай, давай посидимо трохи. Щось тут мені приверзлося... (*Неголосно. Із стриманою люттю*). Та ні! Я відкидаю всі звинувачення! Те, що в душі моїй вмонтовано на місце совісті, блищить, як нова копійка. Я переможець, а переможців не судять. Двом найжорстокішим тираніям світу не вдалося підкорити мене, і я не впустив жодної чужої мені ідеї до крихкої шкаралупи свого черепа. Я боровся з усіма режимами, що намагалися розчавити мою особи-

стість та обернути мене на обличчя під каскою на світлині шеренги, що карбує крок. Це й через мою боротьбу фашистам не вдалося промарширувати всією планетою, а Бандері поширити на всю Україну свою страшну владу. Жаль, що тобі, люба, не доведеться, мабуть, прочитати, що писав я на Заході про злочини сталінізму в часи, коли всі там милувалися добрим дядьком Джо. Я переміг уже тим, що вижив! Я переміг, бо одружився з тобою, люба, з жінкою, про яку мріяв усе моє життя. Я переміг, бо надрукував свої романи в Німеччині, і вони тепер не зникнуть у безвісті. Я переміг, бо в своєму житті кочовика без юрти спромігся написати близько двохсот зовсім непоганих наукових робіт, і багато з них надруковані. А рукописи – ти ж збережеш мої рукописи, люба?

Надія Павлівна. Безперечно. Я збережу твій архів, як зберігаю архів покійного Миколи. Мені інколи здається, що з тобою я баланую над прірвою, але після того, як побувала на дні тієї прірви, це майже щастя. О! Заграли! Ходімо танцювати, Петю!

Петро Іванович. А давай отут, люба! Навіщо нам з тобою розважати публіку в залі?

Під голосну музику роблять кілька па, але мелодія танго руйнується гучними дисонансами та уривається. Пара на авансцені застигає в обіймах.

Завіса

2008 р.

риза à trois

П'еса абсурду

Для літніх актриси й актора
та ще одного актора середнього віку

Дійові особи

Вона.

Він.

Третій. Той же актор грає решту персонажів.

Колька з немовлям.

Спонсор.

Аделаїда Тарасівна.

Одягнути всіх краще якимось однаково, у яку-небудь сіреньку уніформу, у сіре трико, а то й взагалі можна не одягати – якщо вигляд обтягнутих трико або оголених акторів не викличе огиди у глядачів. Проте краватка має бути обов'язково яскравою, у широку косу смужку, і кольорів національного прапора України. Третій у кепці, Колька з немовлям – не з немовлям все ж таки, а в клейонковому кухонному фартушку з квіточками, Спонсор – з бутоньєркою в петлиці, Аделаїда Тарасівна – із зв'язкою ключів на шиї.

Картина 1. Животіння

Кімната в комуналці. Абсолютно порожня, якщо не рахувати грубо сколоченого книжкового стелажа без книжок під стіною, і, праворуч від нього, цвяха, на якому висить розв'язана краватка. Ліворуч двері на балкон, праворуч – вхідні.

Він сидить на підлозі, притулившись спиною до стіни, праворуч від стелажа, ближче до дверей.

Він (*прислухається, повернувши вухо до стіни*). Ось-ось малий завие. А як тільки серія «Наших милих сусідів» закінчиться, можна буде подумати про обід. Мабуть, макарони по-флотськи. Давненько я не пригадував смак макаронів по-флотськи.

За дверима чути кроки, вони замовкають. Хтось з того боку дверей вставляє ключа і повертає його в замку.

Він (*поглинутий містичним жахом*). Невже сама Аделаїда Тарасівна?

Він поволі підіймається на ноги і на напівзігнутих, чіпляючись за стелаж, крадеться уздовж нього, щоб сховатися за його вертикальною дошкою. Двері відчиняються. З'являється Вона з валізою. Озирається, затримуючи сомнамбулічний погляд на залі, потім виходить на авансцену й натикається поглядом на Нього. Він намагається втиснутися в стіну й прикриває голову руками.

Вона (*засмучено*). Не пощастило. Збереглася все-таки місцева живність. Тарган якийсь завівся. Краще

б уже кішка. Хоча... Прикро було б знайти отут кішку. Господи, як же вони мені набридли, ці гламурні створіння!

В і н *(після паузи)*. І вам, добродійко, доброго ранку.

В о н а . Як дивно! Голос цього бомжа здався мені знайомим. У Києві все жорстоко змінилося. Немов приїхала в гості до дідуся – і що ж бачу? Стариган раптом помолодшав, розбагатів й обзавівся гаремом із дешевих повій. Проте, коли йшла я сюди від вокзалу, деякі будинки соромливо підморгували мені стеклами вікон, впізнавши. Вони все ті ж під новою штукатуркою, під потворними коробками на місці балконів, під цими вульгарними прибудовами цукеркового якогось стилю і під нахабною рекламою. Мій же будинок врятувався навіть від ремонту – тому, напевно, що в глибині двору.

В і н *(суворим начальницьким голосом)*. Хто ви така, і що ви тут робите?

В о н а . Дивно, мана продовжується. Голос Костика, я могла б присягнутися. *(Стоячи спиною до нього, в зал. Монотонно)*. З батьками розплювалася остаточно. Ігор мене уникає. Спочатку в мене відняли культурну програму на курортному TV, потім газету про кішечок. І якщо мені нічого тепер робити вдома, коли жити стало ніде, то чи не краще нічого не робити і ніде не жити в Києві, а не в Ялті або в Усть-Уюті? Тому приїхала сюди. Природно, що я прийшла до кімнати, яку чотири роки наймала в Аделаїди Тарасівни, поки вчилася в універсі.

В і н *(як і раніше, суворо)*. А як ви проникли до моєї кімнати?

В о н а . У мене залишилися ключі. Я замовила колись запасні, для мого приятеля, Костика, щоб він міг тут ховатися від своєї дорогоцінної дружини, коли мені доводилося мандрувати додому на канікули. Я їх і залишила собі. Мене і в Ялті, і в Усть-Уюті, і скрізь гріла

думка, що ключі від київської хати – ось вони, нікуди не ділися. І не поміняла Аделаїда Тарасівна замки за ці роки, яка ж вона молодець! А кімната могла опинитися порожньою. Розмріялася... Навіть якщо тут і померла б старенька, я б її витягнула на двір до смітника, помила б підлогу та й пожила б тут все одно. Це ж моя кімната.

Він. Де ви тут бачили стареньку? А ось Аделаїда Тарасівна, та давно померла. Я купив кімнату в її внука, а він, хоч і чоловік, для зручності мешканців називає себе Аделаїдою Тарасівною. (Перелякано). Але ж це й справді ти, Фаню.

Вона (байдуже). Так, я Фаїна. А ти, виходить, і справді Костик. Покидьок. Підлий зрадник. Ти ж саме звідси злиняв тоді. І ці ключі залишив на килимку перед моїми дверима.

Він. Гаразд, згода, я поступив недобре. Проте ж і ти мене покинула. Надто, ти ж розумієш, кохала свого чоловіка. Баш на баш, Фаню. І це ти втекла з Києва, а я залишився. Ось я назвав зараз твоє ім'я, Фаню, долаючи внутрішній опір, але назвав. А був же час, коли ретельно укривав його в схованках своєї пам'яті, тому що тільки вимовляю твоє ім'я – і провалююся до чорної діри, вдень усе з рук летіло, а ніч перетворювалася на п'яний кошмар. От так, Фаню.

Вона. На «ви»! Фаїно Вітольдівно! Так мене називають тепер. А ти як опинився в моїй кімнаті, недоумку?

Він. А от мене тепер ніяк не називають. Ти воскрешаєш такі давні часи, Фаню, що мої спогади про них немов визирають з-під шару цвілі.

Вона. На ви, покидьку! І Фаїно Вітольдівно. Я, здається, поставила запитання.

Він. На «ви», на «ви»... А хіба ж ми з тобою не...? Не того?

Вона. На жаль! Я і зараз шкодую про ту свою слабкість, розпуснику. (*Скривилася*). Боюся, що мене зараз виверне. Відповідай на запитання!

Він. А я з насолодою пригадав би ті два дні та дві ночі, коли ми сховалися тут від всього світу. Адже я теж, здається, був ще одружений тоді. Ну, одружений, не одружений... Саме ті чудові хвилини. У цій кімнаті на великому залізному ліжку Аделаїди Тарасівни і на твоїй завжди накрохмаленій білизні. Так, тільки ці райські спогади змусили мене купити цю кімнату.

Вона (*стискає собі обома руками рота*). Ой! Мені необхідно терміново вийти! (*Вибігає*).

Він продовжує якийсь час стояти в стані сумного подиву. Пауза. Після стукоту двері відразу ж відчиняються. Рішуче входить Колька з немовлям. Він квапливо сідає на колишне місце. Колька з немовлям береться в боки і обурено поглядає на Нього.

Він. Заходь, Колю.

Колька з немовлям. Сусіде, ми ж домовлялися, щоб усе тихенько. Між нами ж фанерна стінка, а в мене малий. Ти любила буркотіти сам із собою, стогнати, охати, йойкати, і я завжди кажу, щоб на півтону нижче. Щоб не зрозуміти мені було, про що це ти... Де ти зняв цю галасливу бабу?

Він. Сама прийшла. Фаїна Вітольдівна тут раніше мешкала.

Колька з немовлям. Треба ж. Баба прошмигнула до сортиру. Ось що, сусіде, ти миєш сортир сьогодні поза чергою.

Він. Це ж все-таки пані. А пані, вони, Колю, акуратні.

Колька з немовлям. Надію маю, не промахується, як ти. Значить, домовилися по-хорошому.

Чути шум води, що спускається з бачка. Він і Колька з немовлям переглядаються. Раптом лунає басовитий крик немовляти.

Колька з немовлям. Не погано було б і тобі сідати на очко, як баби сідають. От, розбудили-таки малого! (*Погрожує Йому кулаком і йде*).

Пауза. Входить Вона. Приголомшена. Він підводиться.

Вона. Я прошу пробачення. Пригадала деякі деталі наших з тобою обіймів, і от... (*Наважується*). Послухай! Я зараз в коридорі зустріла мужика. Невже це той самий рогуль, що мешкав у сусідній кімнаті? Той самий Колька-сантехнік? І дитина за його дверима надривалася. Невже те ж саме мале дитя?

Він. Щодо того, чи той же Колька, я теж у сумніві. Начебто не зміг би той так законсервуватися, а там хто їх знає, сантехніків. А от немовля напевно вже інше.

Вона. А за його бабою не пробував визначити? Чи та ж вона, двадцятирічної давності?

Він (*лякається, притискує палець до губ*). Тсс... (*Пошепки*). Заборонена тема. Ні з чим було порівняти. Я абсолютно не запам'ятав ту, що була двадцять років тому. Пам'ятаю тільки, що той Колька – або все ж таки цей? – трактував її як меблеву дрібницю. На кшталт тумбочки.

Вона (*як і раніше, голосно*). А де, до речі, меблі, покидьку? Меблі старіються не так швидко, як люди. Адже тут були й мої речі також, круглий табурет для піаніно, наприклад. Той, на ніжці-гвинті. Здається, ще матрац. Щось ще там з меблевих дрібниць, як ти кажеш.

Він. Про все по порядку, Фаїно Вітольдівно. Знаючи твій характер, я підозрюю, що часу маємо попереду вагон і маленький візок. Отже, грошей на

купівлю кімнати я, зрозуміло, не мав, проте тоді, як кажуть тепер, ми жили в епоху процвітання, а тому на кожному розі пропонувалися кредити. Ось я і взяв кредит під заставу майна, і хоча жодного вартісного майна в мене тоді не водилося, заробляв я непогано, і банк мені повірив.

В о н а (*спалахує*). А що ти знаєш про мій характер? Я завжди була м'якою і поступливою, а ось склочною та в'їдливою ніколи не була!

В і н . Я мав на увазі, Фаню, що ти звідси не підеш, поки не доведеш, що ти маєш рацію у всьому, а ми, інші, винуваті. Так от, на той час, коли треба було віддавати вже не відсотки, а всі гроші разом, я втратив роботу. І не встиг знайти нової, як бабахнула криза, і ті роки, які ми, у безглуздому засліпленні нашому, вважали важкими, виявилися роками проспериті.

В о н а . Я, на відміну від тебе, звідси зовсім не піду. А про втрачене проспериті ти вже вдруге говориш. Чому це тебе так турбує? Ось я, наприклад, встигла помітити лише технічні зміни в своєму житті. А ти ж теж не розбагатів. Плюнь і розітри!

В і н (*розсудливо*). Це ще як сказати: розбагатів, не розбагатів. Вже років за п'ять перед кризою я міг дозволити собі обідати в ресторані і не піклуватися про те, чи вистачить грошей на їжу до получки. Погодься, що це, навіть якщо ще не зараховує тебе до середнього класу, проте вже дещо. (*Вперше за весь час піднімає на Неї очі, з подивом вдивляється.*) Знаєш, а я дотепер боявся на тебе подивитись – а раптом побачу отаку величезну медузу? Адже без малого чверть століття промайнула. Проте ти зовсім не змінилася. Чому ж я був тоді такий впевнений, що з роками тебе неодмінно рознесе? Адже я бачив твоїх батьків, а вони в тебе щуплі такі, худенькі. Ні, ти зовсім не змінилася, Фаню.

Вона (*хихикає, потім сумно*). Окуляри начепи, сліпаче.

Він (*у тон їй*). Окулярів зараз я не маю. У мене їх позичили на останній прогулянці, пару місяців тому. Якийсь качок підійшов, зняв їх у мене з перенісся і поклав собі в кишеню. Сказав, що поборгував на якийсь час, і запитав, чи не прихопив я з собою окулярника. Тепер я залишився з окулярником, тому що окулярів він поки що не повернув.

Вона. Я не бажаю вислуховувати твою бредню. Ти починав розповідати про те, куди зникли мої меблі. Ні, це ж ні в які ворота не лізе – прийти сюди, у святе місце моїх спогадів, і наткнутися тут на тебе!

Він. А чим я такий поганий? Чому ти мене всю дорогу ображаєш?

Вона. Зазирни в дзеркало, вовкулаче.

Він (*нихато*). У мене вдома немає дзеркал. Я не дивився в дзеркало ось уже років п'ятнадцять, до твого відома.

Вона. Як нема, то й дарма. А свого похідного дзеркальця я тобі не довірю. Чи почую я, нарешті, звіт про те, як ти пропив мої меблі, гульвісо?

Він. Пропив? Це ми з тобою прогуляли скромний спадок, залишений мені батьком. Дві тисячі карбованців. Кооперативної квартири за них тоді вже не можна було побудувати, але дві штуки були ще гроші. Знаєш, а це ж було зовсім інше життя тоді. З іншими запахами, з іншою їжею, з нашою бідністю, якої ми майже не помічали. Зате яким повним було те життя! Адже ми могли потрапити до будь-якого театру, а Окуджава співав нам з платівки!

Вона. Угу. І все на копійки, видерті з копійчаної стипендії та з копійчаної зарплати. А потім приїхав імператор на жовто-голубій кобилі – і кранти. Ти мене

не розжалобиш, мишачий жеребчику. А ну, колися, куди спустив меблі!

Він (*покірливо*). Тепер так не говорять, Фаню. Втім, ти й тоді була провінціалкою. Чарівною провінціалочкою, з пісні слів не викидають.

Вона. А як тепер говорять?

Він. Я не знаю. Але так тепер не говорять люди нашого кола.

Вона. Хай! Хай я провінціалка. Але ж і ти не киянин. Сам же розповідав, як боявся їхати сюди з Вовчанська.

Він. Хіба? Тепер я не зміг би таке розповісти, тому що зовсім забув про Вовчанськ. А я нагороджений медаллю «В пам'ять 1500-річчя Києва», яку давали тільки корінним киянам, і тепер, отже, дипломований киянин. Державно підтверджений.

Вона. Абсурд.

Він. Гаразд, хай я не корінний киянин, зате приїхав двадцятьма роками раніше за тебе.

Вона. Ти взагалі був на двадцять років старіший за мене. Як старшому, тобі слід було не вплутуватися з дебільним ентузіазмом у мої дівчачі авантюри, а, навпаки, втримувати мене від дуроців.

Він. Можна подумати, що ти сприймала мене тоді як старшого, як ментора, який повинен був тебе виховувати! Ти це просто зараз придумала, Фаню. Тобі тоді було трохи за двадцять – і недаремно я завжди так любив цей вік! Ці дівочі двадцять два... (*Пауза*). Гаразд, скорочу. Проте ж і життєвий досвід уже є, що дозволяє оцінити в людині вірність і доброту. І не бачити в мужику під сорок і в сорок покритого мохом старця. А щодо дуроців... Мені випала надто нудна, надто правильна молодість, а тоді я взявся догулювати своє.

Вона. Безсовісний цинік і егоїст, яким ти був, таким ти і остався. А зараз ще – і вже без будди – не козак лихий, а старпер.

Він. Вибач, але ж ти тепер старіша, ніж я був тоді.

Вона. А мені зовсім це не цікаво – себе з тобою порівнювати. Та й час тоді був інший. Я питала про меблі, базіко.

Він (*переминається з ноги на ногу*). До речі, про меблі. Я хотів би сісти. У мене проблема з колінами. А ти не могла б сісти на валізу?

Вона (*обводить поглядом кімнату, презирливо*). Не на твоїй же брудній підлозі сидіти.

Він (*докторальним тоном*). Утім, на твою валізу можна сідати, якщо вона туго набита. Якщо ж ні, зламається, а ти опинишся на підлозі. На моїй брудній підлозі.

Вона. Мою заслужену валізу набито під зав'язку. (*Сідає*).

Він. Ніколи не думав, що тебе коли-небудь цікавитиме шмаття. (*Сідає на підлогу і з насолодою витягує ноги*).

Вона. Правильно не думав. Першого разу в житті ти щодо мене не помилився, це ж треба! Там повний комплект моєї газети.

Він. Тепер зрозуміло. Коли я прийшов купувати цю кімнату, тут були якісь меблі, проте Аделаїда Тарасівна її прибрав. Я перевіз свою книжкову полицю (*гордо указує на непоказну саморобку*) і деякі речі, решту прикупив дешево, а то й притягнув з газону. Тоді біля сміттєвих баків можна було знайти чудові старовинні меблі. Особливо, тут, у центрі.

Вона. Усікла. Мої меблі в нащадка Аделаїди Тарасівни. Щось із сказаного тобою мені дуже не сподобалося... Ага. Коли це я показувала тобі своїх батьків?

Він. Дивно, що ти забула. Втім, це був один із критичних моментів нашої дружби.

Вона. Я пригадала! Ти приїжджав до нас в Ялту влітку на пару днів. А чого ж там було неприємного? Я пам'ятаю, ми теревенили мало не до ранку, а вдень піднялися до Музею Чехова, потім на Полянну Казок. Наші стосунки тоді залишалися ще гармонійними, зраднику.

Він. Ми тоді були дуже потрібні один одному саме як друзі. Моя друга дружина якраз додумалася завести коханця. А твій військовий чоловік перебував у далекій відсутності, ось тільки не пам'ятаю, чи курсантом на практиці чи вже кадровим лейтенантиком, і у вас пішли чергові контри. Та розмова, до світанку, була дуже важлива для нас з тобою, хоч часом і перетворювалася на справжні тортури для мене, чоловіка. Ти була занадто вже легко одягнена, а ліжко зовсім вузьке, мало не розкладачка, а сісти було не можна, тому що в щіліні між стіною і ліжком ступні не поміщалися, навіть і твої, крихітні. Ось і лежали ми, притиснувшись одне до одного.

Вона. Хіба? Я пригадала: будинок був набитий курортниками під зав'язку, я сама спала на розкладачці в спальні батьків, а тобі вони відвели кімнатку під сходами, зате окрему. Проте ж ми й сиділи тоді, піднявши ноги на стіну, а не тільки лежали.

Він. Можливо, що й сиділи. Я пам'ятаю тільки чорний ящик, на зразок труни, і в ньому твоє чарівне живе тіло. Або так: огорнуту хмаркою морських пахоців юну Венеру в темній, ще не розкритій мушлі.

Вона (скептично). Треба було мені це відразу, тоді ж сказати – можливо, вже тоді б не встояла.

Він. Дружба! Свята це справа – дружба. А наступного дня, коли ми з тобою зайшли до твоїх увечері, щоб я забрав рюкзак і з ними попрощався, твоя

мати, відкликавши мене убік, взяла з мене за дві доби за вищою ялтинською таксою. Тим не скривдила мене, пам'ятаю, тільки здивувала трішки.

В о н а (збентежено, відвернувшись). Я не знала, повір. Мені таке в батьках самій завжди здавалося осоружним. А ти здивувався зрозуміло чому: адже ти привіз нам гостинці. Коньяк якийсь небувалий, суху ковбасу, зелений сир і мало не ікру. В Ялті таке можна було дістати, окрім хіба що коньяку, тільки через ресторан або зовсім уже по великому благу. Зелений сир... ось це був уже чисто московський делікатес, з «Елісеєвського». Ти ж тоді якось через Москву до нас заїхав.

В і н . Давненько вже кудись пропав і в Москві. Чи не пригадати про бутерброди із зеленим сиром на вечерю? А що таке тобі в Ялту привозив, уже забулося. Але в розмовах з тобою, у самому спілкуванні з юною сумною красунею я тоді відігрівся душею. Ти мені тоді дуже допомогла, дуже, своїм співчуттям. А гроші... Що ж гроші?

В о н а . А я, вже дорослою, прожила зі своїми батьками достатньо довго, мало не десятиліття, та так і не навчилася дивитися на ці речі їхніми очима. Проте я зрозуміла їх позицію. Знаєш, вони ж люди інтелігентських професій, їм теж не солодко довелось, коли почали приробляти на курортниках, і були змушені у своїй власній домівці догоджати чужим людям.

В і н (пихато). Мені важко в це вникнути. Я все життя був серед тих, хто квартири знімає, а не здає, хто дає на чай, а не навпаки.

В о н а (апелюючи до залу). Ви лишень подивіться на цього аристократа!

В і н (примирливо). Але взагалі ж це нормально: у дитинстві на батьків молишся, в отроцтві їх зневажаєш,

дорослим соромишся, а потім настає час, коли соромишся вже себе, що так до них...

В о н а (*перебиває*). Перший пункт необов'язковий, а останній не про мене: мої батьки живі-здорові. Це в Ялті загальний промисел, там цього не соромляться – кімнати, кути і ліжка здавати. Тепер це називається малий готельний бізнес. Що за літо на курортниках заробив, воно й твоє на довгу огидну зиму. А мої ще звикли кожному копійку приберігати, щоб я могла в Києві розкошувати в цій кімнаті, коли в універі вчилася. Я б теж не соромилася їх і не злилася б, якби в Ялті й народилася.

В і н . Хіба вони приїжджі? Мені твої батьки здалися корінними ялтинцями.

В о н а . Таких не буває. Ну, може, татари. Завжди мене дивувало, чому це про татар говорять, що вони кочівники. Не чіпай їх, і сидітимуть у себе вдома, що в Казані, що в Криму. Ось ми, росіяни, ось ми – справжні кочівники.

В і н . Постій, а ти чому до росіян примазуєшся? Ялта ж у нашій державі.

В о н а . А чому ти вирішив, що я приїхала з Ялти? Тобто я, дійсно, приїхала з Ялти, та тільки я паспорт міняла ще в Усть-Уюті, де мій Олег служив. У мене російський паспорт, он як.

В і н . А в мене, здається, радянський, вічний. Абсолютно не пам'ятаю. А де ти прописана, пробач мені нескромне запитання?

В о н а . Але ж прописку скрізь відмінили.

В і н . Це так тільки мовиться. Так де тебе зареєстровано, кочівнице?

В о н а . Ти це про який мій паспорт, занудо, запитуєш?

В і н . Про російський, мабуть. Зовсім заплутала. А є хіба й інший який?

В о н а . Ну, мені батьки в Ялті й український добули. Це коштувало не дуже дорого. Хотіли й закордонний, так почали ми тоді вже гиркатись. Отже, маю дві реєстрації, в Усть-Уюті та в Ялті. А чому це ти вирішив, що я не росіянка?

В і н . Сама ж хвалилася, що циганка.

В о н а . А... Знаєш, в юності якось хотілося виокремитись. А осілі цигани, та ще з вищою освітою, це вже росіяни.

В і н . Зрозуміло. Значить, паспортами й прописками, ти, Фаню, забезпечена. Майже як Штирліц.

В о н а . Скажи краще: як Мата Харі.

В і н . Не примазуйся до Мата Харі! Вона була вищою за проблему реєстрації. Я нещодавно купив диск Грети Гарбо (показує підборіддям в порожній кут) і дивився старий фільм «Мата Харі».

В о н а . Вона була подібна до мене? Така ж боязка авантюристка?

В і н (замислюється всерйоз). Ні, звичайно ж, ні. У порівнянні з тобою просто стервоза.

В о н а . Це що ж – комплімент? (Пауза). Ей, а куди це ти показував?

В і н . Куди, куди? Там тумбочка з видаком і плеєром, касетами і дисками. А... Тобто була там тумбочка з видаком. Судові виконавці забрали.

В о н а . Не залишили тобі таких дрібниць?

В і н . Я ж так і не розповів тобі про меблі. (Кваниться). Кредит я повернути не зміг, от у мене і забрали все, що знайшли в хаті. Навіть книжки винесли. Залишили ось тільки полицю – не сподобалася їм, жлобам. І краватку (показує на неї) я здогадався зразу ж пов'язати на шию. А коли судові виконавці пішли, так навіть перехрестився

– ось вже не знаю тільки, правильно чи по-католицьки.

Вона (береться в боки, грізно). А ну, перехрестися, синку!

Він хреститься.

Вона (похитує головою). Ти хрестишся по-католицьки. З чого б це?

Він (відмахується). Навіть перехрестився, кажу. Тому що вони не здогадалися відібрати головну тепер мою власність – цю ось кімнату. Уявляєш, як мені пощастило? Проте чому це я все про себе та про себе? А ти, Фаню, хау ду ю ду?

Вона. Ти перехрестився по-католицьки... Ага. А твої хто батьки? Чому я ніколи не замислювалася про те, якої ти національності, прохіндею?

Він. Тому що ти взагалі ніколи про мене не замислювалася. Ти думала тільки про свого Олега. А в мене у п'ятій графі не те, що тобі зараз подумалося. Втім, і я ніколи не бачив особливої різниці між євреями і циганами. Ти вже пробач, Фаню.

Вона. Отакої! А я, дурепа сентиментальна, вже встигла трошки розслабитися. Бо та ж кімната, хоч і ти на підлозі сидиш, як чиряк, та ж стеля, та ж двері на балкон. Якби вставили оті шкідливі склопакети, кімната б стала зовсім чужою. А ти не смій говорити гидоти про мого Олега, ти, бабо базарно.

Він. Дуже мені потрібно. Бачив я його, твого Олега, тільки одного разу, ще курсантом радіотехнічного, здається, училища, коли він, красень-блондин, мив підлоги на тутешній комунальній кухні і в туалеті, а потім ти на фотках показувала. Пам'ятаю одну, де він з товаришами-курсантами, усі поспіль у майках і трусах, у цій їхній казармі з двох'ярусними ліжками. Запам'яталося мені, що я порівняв його з князем

Андрієм Болконським – на фоні сільських хлопців цей курортний вигодованець виглядав, як князь Андрій, якби надумався перед Аустерліцем покупатися в ставку разом із солдатами свого полку. А щодо гидот... Міг би тільки повторити про нього гидоти, почуті від тебе.

В о н а . Не смій повторювати мої гидоти про Олега!

В і н . Ти надто багато від мене вимагаєш. Це твій чоловік, а ми з тобою були, хоч і пару діб усього, коханцями, тож як маю я до хлопця ставитись? Ах так, це тоді він був красенем-блондином, а як зараз виглядає, не уявляю.

В о н а . Так вже, як Олег зараз виглядає, краще не уявляти. Олега ж давно вже поховали в Ялті, а туди привезли в цинковій труні.

В і н . Вибач, Фаню, я не знав. Співчуваю, чого вже там... Проте у всьому цьому є і... як би сказати?... позитивний бік. Ти ж тепер отримуєш за Олега пенсію.

В о н а . Оце вже зарядив: «Фаню, Фаню...». Чому ти називаєш мене цим безглуздим ім'ям? Сказано тобі: на ви і Фаїно Вітольдівно.

В і н . Схоже, ти вже забула. Ми ж грали в єврейську сім'ю: ти була Фаня, а я твій чоловік Ізя. Ми тоді так і лягали зо сміху.

В о н а (*підозріло*) Лягали, кажеш? (*В і н чесно вирячує очі*). Та вже, дурносміху вистачало тоді! Зате тепер ти тільки про пенсію і думаєш, скнаро.

В і н . Наша держава простим людям нічого зайвого не дає. Погодься, що з пенсією тобі легше прийшлося.

В о н а . Оце прив'язався з тією пенсією! Тоді в Олега була вже інша дружина. Він про таку, мабуть, все життя мріяв: жлобишка з тих, що натягнуть міні-спідницю або ці їх коротенькі... Як їх?

В і н . Легінси?

В о н а . Які тепер можуть бути легінси, здурів? Кажу, розфарбуються як повії, й у вихідний прогулюються під військовими училищами – може душку-курсанта підчеплять. Ось він з нею і покотив до нового місця служби, а я тоді залишилася в Усть-Уюті.

В і н . І тебе не виставили із службового житла? Дивно...

В о н а . А до мене командир частини дуже добре поставився.

В і н . Ага, зрозумів.

В о н а . І зовсім не те, про що ти думаєш! Усі старші офіцери були на моєму боці, коли Олег зв'язався з цією своєю сучкою.

В і н . А твоя суперниця була офіціанткою в офіцерській їдальні – хіба я не вгадав?

В о н а мовчить. В і н веселиться, потираючи руки.

В о н а . Я там вела велику роботу в жінраді дивізії: гуртки малювання, макраме, драматичний. В Усть-Уюті є свій драматичний театр, тільки башкирський.

В і н . Пам'ятаю, тебе завжди тягнуло до цієї дрібної самодіяльності, до любительщини, власне. Але ж ти вчилася на факультеті журналістики?

В о н а . Тоді ще не довчилася... Та й у районній газеті не було вакансій.

В і н . А мені почулося, що ти сама видавала газету. Ні, я зовсім не хочу ятрити твої рани, ти не подумай...

В о н а . То вже зовсім інша історія, ти, співчутливий нікчемо.

Гучний стукіт у двері. В о н а й В і н переглядаються.

В і н }
В о н а } (разом) Увійдіть!

Влітає Колька з немовлям.

Колька з немовлям. Я ж говорив – мовчати! Ледве-ледве заспокоїв малого, а ви знову гири-гири та гири-гири! І як ви смієте мою Машку лаяти проституткою і сучкою?

Вона (хлопає в'ями). Хіба я когось називала проституткою?

Він. Ішлося, Колю, зовсім не про твою Марусю. Малася на увазі та баба, що увела ось у неї, у Фаїни Вітольдівни, чоловіка.

Колька з немовлям (агресивно). Виходить, я недочув. Ну, вибач, сусіде. Проте я останнім часом щось часто почав розчувати... чого не мав б чути. Ніби Маруська і в тебе тут промишляє.

Він. Та як ти це собі уявляєш? Схаменися! Я ж порожній, Колю. Та ти й сам сказав, що тобі почулося.

Колька з немовлям. Як, як? А хоч би і в кредит. Ти ж у нас великий спец по кредитах. Дивися мені! І запам'ятайте обидва дуже міцно. Хай моя Маруська блядь, хай і сучка. Проте називати її бляддю і сучкою маю право тільки я. Закрутіть обидва собі на вуса!

Лунає рев немовляти. Колька з немовлям тікає. Крик немовляти посилюється. Вона з наляканим виглядом проводить пальцем у себе під носом.

Він (винувато). Я це називаю серіалом «Наші милі сусіди». Набрид уже трохи, зате, погодься, такий життєподібний! А з вереском це постановник шумів пересолив. Треба просто перетерпіти, Фаню.

Вона. А що цей монстр варнякав стосовно тебе і своєї дружини? Ти ж імпотент.

Він. По-перше, я не імпотент, і тобі самій це чудово відомо. По-друге, я ж не ідіот, хоча мені завжди приєм-

на увага молодої жінки, хай навіть украй вульгарної. Потретьє, я без грошей. (*Озирається, продовжує пошепки*). На відміну від Аделаїди Тарасівни, який може собі дозволити таке по сусідству.

В о н а . Таке – що?

В і н . Тру-ля-ля!

Рев немовляти, що примовкнув було, знову посилюється. З боку кухні чути нервові стукоти і лайка Кольки з немовлям.

В о н а . Так, до тутешньої обстановки треба звикнути. Мабуть, піду я прогуляюся, поки не закінчиться годування.

В і н . Щасливиця... А я ось не пам'ятаю, коли востаннє виходив. Тобто якраз останній вихід пам'ятаю, тому що саме тоді повернувся без окулярів, але коли це було? А ліфт остаточно зламався, кажуть... Спуститися я зумію, поза сумнівом, а ось піднятися мені тепер зась. Коліна на підйомі зовсім відмовляють.

В о н а . А як же ти?

В і н . Та вже так яюсь.

В о н а (*зітхнувши*). Гарзд, ходімо разом. Я допоможу тобі піднятися сходами в ім'я нашої колишньої дружби. Хоч ти й сволота підступна, проте я дотепер переконую себе, що людина людині товариш і брат.

В і н підіймається з підлоги, В о н а – з валізи. Він знімає з цвяха краватку і не без урочистості надягає її на шию. Водночас видобувають по два великі ключі на кільцях і йдуть до дверей.

Картина 2. Чистець

Бажані абсолютно аскетичні декорації, але можна поставити яку-небудь архітектурну конструкцію з натяком на модерн або на сталінський стиль.

Обов'язкова пірамідальна тополя, що символізує простір бульвару Шевченка, і садова лавка.

Він і Вона сидять на лавці.

Він (*бурчить*). Погуляти, Фаню, можна було й у дворі. Тут надто людно. Причепиться ще який-небудь алкоголік, а то й хто гірше. Чим тобі не сподобалося в нашому дворі, відразу за сміттєзбірником? Можна було посидіти на бетонному блоці, а зараз і на зелену травичку подивитись.

Вона. Ти й у всіх наших пригодах був досить обачний, але я ніколи б не повірила, що станеш таким боягузом. Кого тут боятися? Праворуч на лавці спить бомж, а ліворуч лежить бомжиха.

Він. Ось саме бомжів тепер і грабують. Насамперед відбирають документи, у кого є, потім мобільники.

Вона. А на що годиться бомжеський мобільник? Хіба що на запчастини.

Він. Для глибинки і такі зійдуть, Фаню. Аби робочі.

Вона. Хочеш сказати, що і в тебе з собою мобілка?

Він. Є, звичайно, і в мене, але її я розсудливо залишив удома. Аделаїда Тарасівна забороняє вмикати світло, але я мобілку потихеньку заряджаю вночі на

кухні. Класно працює як ліхтарик. Знаєш, нічні походи в місця загального користування... У мене на рахунку залишилися якісь гривні, тому час від часу приходять есемески. То привітання зі святом від компанії, то пропозиція взяти участь в акції, а іноді, що виграв подарунок, і куди, мовляв, зателефонувати із цього приводу. Сам же піарник, розумію, що до чого, але все одно приємно. І якось навіть гріє, що не забувають людину.

В о н а (*бурмоче*). Піарник? Пам'ятається мені, ти ж мав вчений ступінь.

В і н. Вчений ступінь вельми прикрашає резюме. Хай буде тобі відомо, що піарник може зрубати добру капусту тільки в сезон, наприклад, під час президентської або парламентської виборчої кампанії. А тоді резюме набуває вирішального значення.

В о н а. Ти сповнився мудрості, яку Христос називає неправдивою.

В і н. Хіба? А одного разу прийшла така есемеска: «ТИ КУДИ ПОДІВСЯ. ВІТЯ». І номер був незнайомий, у моїх «Контактах» такого немає.

В о н а. Текст змушує замислитися.

В і н. Звичайно. Я й замислився. Не можна ж весь час розважатися серіалом «Мої милі сусіди», а слухати детективи доводиться доволі рідко.

В о н а. Які ще детективи?

В і н. Це коли під балконом стріляють і матюкаються. А потім мочаться – якщо поталанить, на труп – і матюкаються.

В о н а. І ти не боїшся виходити на балкон? Тебе ж можуть підстрілити.

В і н. А я взагалі не виходжу на балкон. Аделаїда Тарасівна заборонив. Боїться міських податківців.

Попов пообіцяв розорити всіх рантє, що промишляють здачею квартир в оренду.

В о н а . А до речі! Скільки на місяць ти платиш зараз Аделаїді Тарасівні?

В і н (гордо). Аніскільки на місяць. Я ж купив кімнату.

В о н а . Але ти ж платиш за комунальні послуги? За світло, за воду, за каналізацію, за поламаний ліфт, як водиться.

В і н . Та не плачу я, так вийшло. Все йде в кредит. Але я максимально економлю. Всі мої лампочки, наприклад, – і в кімнаті, і на кухні, і в душі, і, ну, сама знаєш, де... Аделаїдою Тарасівною особисто викручено.

В о н а . А хіба ти не отримуєш пенсію, скнаро? Ти ж ніби пристойно заробляв.

В і н . З пенсією вийшла дивна історія. Так, я встиг свого часу заробити на пенсію. А потім підробляв піарником на всіляких, як писали радянські поети, міністрів-капіталістів. Поки працював тимчасово, з оплатою в конверті, нормально й пенсію отримував. А потім спокусився, лопух, постійною посадою у фірмі, а тут і криза. Спочатку з мене зняли пенсію, як у працюючого пенсіонера, а потім і в фірмі скоротили саме як пенсіонера, першою чергою.

В о н а . Чому ж ти не звернувся до пенсійного фонду, щоб тобі повернули пенсію?

В і н . Звичайно ж, я звертався. Але ось тут-то й почалося найцікавіше.

В о н а (нідозріло) Для кого найцікавіше?

В і н . Для тебе, Фаню, якщо питаєш. А взагалі-то немає повісті сумнішої на світі...

В о н а (усміхається). ... ніж повість про Ромео і Джульєтту.

В і н . Та ні, я мав на увазі, де в туалеті... Ой!

Вона. Пхе! Що це ти собі дозволяєш, сморідний твій рот?

Він. Пробачення прошу, але останніми часами, наодинці з собою, я призвичаївся не стримувати язика. Ще раз пробач. А можна мені продовжити?

Вона. Валяй, йолопе. Тільки не забувай у таких місцях попереджати мене, щоб встигла заткнути вуха.

Він. А ще стільки років серед офіцерні провела! Добре. Пенсію мені не повернули. Фірма опинилася під слідством за те, що роздавала зарплату «в конвертах», а насправді тому що піарила не тих, кого треба. Моя пенсія виявилася речовим доказом, і мені її обіцяли повернути, коли закінчиться процес. Або моїм спадкоємцям – що там залишиться на рахунку.

Вона. Недаремно говорять, що в Україні перевиробництво юристів.

Він. Мотя приблизно так само пояснила.

Вона. Це твій адвокат? У тебе склалися інтимні стосунки з твоїм адвокатом, Казаново?

Він. Наша листоноша. Раніше тітка Мотя приносила мені пенсію додому. Потім почала приносити папірці: мов, на ваш рахунок в МВС перерахована певна сума. А потім тітка Мотя перестала й папірці приносити: бо з папірця я не міг дати їй десятку за послуги, а на radoщах, бувало, що й дві.

Вона. Щось тут не так. Чи не пошукати нам веселішої теми для розмови? День он який чудовий!

Він. Так. Для людини мого віку особливо прикра осінь. Але й весна нагадує про те, що все прекрасне коли-небудь закінчується. А з чого це ти раптом вирішила, що я імпотент?

Вона. Ніби сам не знаєш? Я пригадала ті два дні та дві ночі, коли ми з тобою зважилися проміняти нашу

ніжну дружбу на інтим. Слово, звичайно ж, образливе, але хіба воно не відповідає дійсності в цьому випадку?

Він. А... З тим же успіхом я міг би назвати тебе фригідною динамісткою.

Вона. Дякую покійно. *(Рвучко підводиться з лави, проходиться авансценою, сідає на місце).*

Він. Ось бачиш, ти образилася. А сама мене всю дорогу кривдиш. Так, у мене два дні не виходило. Проте саме спілкування з тобою було таким чудовим, ми так багато дізналися одне про одного... Я кажу про себе, звичайно. Мої пальці, мої губи дотепер пам'ятають, напевно, кожний квадратний сантиметр твого чарівного тіла, запах твого пишного волосся...

Вона. Та вже, знайшов місце для своїх брудних спогадів. Звичайно ж, де ще, як не на людному бульварі? А що тобі ще залишається, ексгібіціоністе нещасний?

Він. А тобі не здається, що згадувати таке в тій самій кімнаті, де все й відбувалося, було б для тебе ще більш дискомфортним?

Третій *(ось вже пару хвилин переступає з ноги на ногу біля лавки)*. Вибачення просимо, але мене страшно зацікавила ваша розмова. Від імені бульварного співтовариства...

Вона. Забирайся звідси!

Третій. Я вибачаюся. *(Іде)*.

Він. Ти надто брутальна. Він міг дістати револьвер, а на такій відстані достатньо і травматичного.

Вона. А ти все одно імпотент!

Він. Та годі вже тобі... Пролетіло ще кілька років, і нас завалило літературою із сексології. І виявилось, що я з тих чоловіків, яким необхідно спочатку звикнути до кожної нової жінки. Незручно, згоден, проте ж зовсім не смертельно. Так ти й сама ж пам'ятаєш, що на

третій ранок у мене все було в порядку, проте тоді вже ти втратила бажання. І хто з нас, запитаю я тебе, був винуватий?

В о н а (поволі). Дивно, але ти дотепер не розумієш, що з нами трапилось. Навіщо мені було щось із тої... гімнастики запам'ятовувати? Хіба фізіологія мала тоді хоч яке-небудь (показує мізерію на пальці) значення? Ти хотів насолити своїй сучці, а я Олегові. Ти намагався позбутися своєї звички пилитися виключно з нею, а я залишалася божевільно закоханою в Олега. Якби й не було в нас через це затримок, і все сталося б, як у порнофільмі – невже це хоч що-небудь змінило б?

В і н . Не знаю, чи схочеш ти це вислухати...

Т р е т і й . І все-таки вибачення просимо. (Сідає на лавку поряд з Н и м , безцеремонно його потіснивши). Не скажу, що я пройшов увесь бульвар Шевченка, проте між Коцюбинського і Путіна ви й насправді найцікавіші співбесідники.

В і н . Де, де – ви сказали?

В о н а . Геть звідси!

Т р е т і й . Неважливо. А на ваше, пані, «Геть звідси» є відповідь: «Пішла до киці!».

В о н а . А в чому тоді сіль?

Т р е т і й . Якщо ви мене послали, як же я поясню, при чому тут «Пішла до киці!»? Ха-ха! Невже не смішно? (Докірливо). А люди сміються.

В о н а . Можу й повторити для головою вдарених. Бог Трійцю любить.

Т р е т і й . Пусте! Проте мене не ваша балаканина, вибачаюся, про порнуху зацікавила. Що порнуха? Пройдений життєвий етап. У мене, к приміру, на черзі купівля квартири та створення сім'ї. Я своє відгуляв, а зараз збив копійку і бажаю укласти законний шлюб.

Він. Радий за вас. Але ми нічим не можемо допомогти.

Третій. Якце – не можете? Ось ти саме і можеш мені допомогти, отець! Позичив би ти мені свого халстуха, а?

Він швидко розв'язує краватку, змотує її та ховає до внутрішньої кишені.

Третій (*сміється*). Я вибачаюся, отець, але чого це ти щойно з халстуком учудив?

Він. А вам що до того? Моя краватка, виникне таке бажання – з кашею її з'їм.

Третій. Та ні, навіщо ти халстука розв'язав і скрутив?

Він. Ось ви про що... Мені якось зустрівся один колекціонер краваток. Бородата така молода людина, на зразок вас, і в светрі під шийку, між іншим. Так він наполягав, що тільки так і належить зберігати краватки – розв'язаними та акуратно скрученими.

Третій. А навіщо було розв'язувати? Адже якщо надягати, то доведеться зав'язувати по новій!

Вона. Пхе! Справжній чоловік повинен уміти зав'язати краватку. Ось хіба що офіцерові воно ні до чого. (*Зітхає*). Тому що для них готові вже, на гумовому нашійничку.

Третій. Послухай, мужик! Навчив би ти мене зав'язувати халстуки, а?

Він (*усміхається, загрожує пальцем*). Ну, вже ні! Хитро задумано, але мене не спіймаєш, ні!

Третій. Отець, обіжаєш.

Він. А щодо вигляду, у якому слід зберігати краватку, то пригадується мені, що дуже давно в одному московському будинку, нічийному під час перебудови, художник-концептуаліст (бозна, що воно таке) Олександр Бандера влаштував не то комуна, не то

театр хепенінгу. Відвідувачам він показував і колекцію краваток, йому подарував якийсь шанувальник. Так у нього вони висіли по стінках, а не були скручені.

Вона. Ніби на базарі.

Він. Він ще й стареньку бомжиху поселив, і та для відвідувачів вправно відбивала гопака. Я потім, коли його давно в тій будівлі і дух простигнув (тепер там, здається, офіси), сміявся, що покійну бабку Параску винайшов Олександр Бандера, а Оранжева революція вкрала у нього цей бренд.

Третій. А що таке Оранжева революція, отець?

Він. Та так, нічого вже. Давно вже нічого, вартого уваги.

Вона. Не бери дурного в голову, чоловіче.

Третій *(схоплюється з лавки, тикає пальцем у зал, кричить)*. Ти дивися, мужик! Чайка! Та як це вона, бляха-муха, долетіла з Дніпра до бульвару?

Вона *(вирячує очі)*. Це душа Дніпрової Чайки? Боже мій!

Він *(підхоплюється з лавки)*. Де чайка, де вона?

Третій вихоплює у Нього з внутрішньої кишені піджака змотану краватку й утікає з переможним гоготом.

Він *(сідає. Кривиться, готовий заплакати)*. Моя краватка... Це ж символ! Символ...

Вона *(ніби з дитиною)*. Який ще символ, фантазере? Ну чого, по-твоєму, то був символ?

Він *(плачущим голосом)*. А того. Символ майбутнього виходу з кризи. Коли-небудь, коли життя повернеться на круги своя, я відправлю резюме. Мене запросять на співбесіду. І я зав'яжу... зав'язав би цю краватку. Менеджер, проводячи кастинг, втупиться в дивовижну мою краватку і не зверне уваги на... на все інше не звернув би він уваги.

Вона (так само). Абсурд. Хіба мало ти пережив уже всіляких криз, дефолтів і реформ? Хіба коли-небудь потім що-небудь поверталось до колишнього стану? Народ наш знову переживе, перетре, пристосується, заробить грошеньт і на піар, і на газетки про кішечок, а ми, дармоїди, вплинемо на поверхню разом із трудягами. Заспокойся, ти, панікере.

Він (скептично). Так значить, ти вважаєш, що криза минеться сама собою?

Вона. Можна подумати, що від нас із тобою хоч що-небудь залежить... А тут, на бульварі, чи є багатоповерхівка, подібна до тієї, що в ній буянив твій концептуальний Бандера?

Він. Ні. Ти або забула, або й не звертала ніколи уваги на різницю між Києвом і Москвою. А взагалі мене завжди пригноблювало, що будівлі живуть довше за нас, людей. Ти тільки уяви собі, скільки мешканців винесли вперед ногами з цих прибуткових будинків початку двадцятого століття, а самі цегляні потвори все стоять!

Вона. Вони довговічніші за нас, якщо немає землетрусів або воєн.

Він. А тоді й людські життя коротшають. Утім, день такий чудовий, що сором довго сумувати.

Вона. Я б хотіла розставити крапки над «і». Мені зовсім не втішно, що ти так переживав через мене. Ну, трапився у тебе роман з... Як би про себе тодішню точніше сказати? Гаразд вже. Роман з молодою заміжньою... кицею. Так, кицею собі на умі, і розбіглися ми не в найприємніших для твоєї чоловічої самолюбності обставинах. Нормальна людина постаралася б скоріше забути – і кранти. Ні, ти робиш собі із цього фетиш, ніби дикун із стегнової кістки з'їденого плем'ям місіонера. Так, тепер очевидно, що ми жили під п'ятою, що нам

бракувало свободи. Ось ми й придумували собі отакі хобі: хто сибірськими річками на байдарках спускався, хто краватки збирав, а хто, як ти, соплі розмазував навколо нещасного кохання. Ніби кохання – це головне в житті... (Плаче). Ніби без нього, і справді, як у попсовій пісні співалося, не можна прожити.

Він (розгублений). А ти сама чого рюмсаєш?

Вона (раптово заспокоюється, витирає очі мереживною хусточкою). На жаль, не один ти такий. А ти, мабуть, і кожній своїй новій дружині плакався на долю, про мене розповідав, а? Та тут і білявка зрозуміє, що ти в ній мене намагаєшся знайти та минуле повернути! І кому воно могло сподобатися? Ось ти й залишився наодинці в ці важкі часи, ти, збоченцю.

Він. Гм. Розумно, проте... А давай я розповім про нашу квартиру – про ту, у якій ти знімала кімнату, а я ту кімнату купив. Хоча... Ти не розкопувала її історію?

Вона. Навіщо мені була потрібна її історія? Де б я знайшла час на такі дурниці? Достатньо того, що я тут... ледве встигала тут вчитися й жити.

Він. Ти демонструєш типово жіночий підхід. Завжди дивувався, як це трапилося, що екзистенціалізм не жінка видумала. А в мене знайшовся час. Я не тільки прочитав у бібліотеці Вернадського все, що було надруковано про нашу вулицю, я навіть до архітектурного архіву просочився. Он як.

Вона. Що ж може бути цікавого в історії такого звичайного будинку?

Він. Гаразд тобі. Мені будинок був цікавий, і цього достатньо. Отже, наприкінці позаминулого сторіччя його побудував купець, багатий борошномел Порох.

Вона. Борошномел? Пхе... Ти мене розчарував. Мені завжди здавалося в похмурому декорі мого будинку щось підкреслено релігійне, навіть езуїтське.

Він. Про це історія не каже. Видно, Порох не дуже сподівався на стабільність свого млинового бізнесу, тому що вирішив побудувати прибутковий будинок. Проте на кожному поверсі одну квартиру було сплановано як розкішну навіть для тих часів, і ту з них, яка на третьому поверсі, він призначив для себе.

Вона. Тобто прямо під нами?

Він. Ну так. Оскільки Порох був уже старий, то не поскупився на ліфт.

Вона. Значить, наш ліфт, у якому всі двері і дверці треба руками відчиняти, ще з тих часів?

Він. Звичайно. Пам'ятаєш, я ще запитував, а куди поділи ручку, яку мешканці мали крутити, щоб підійматися й опускатися?

Вона. Твої жарти ніколи не були смішними.

Він. А зараз ліфт зламався вже без жартів, і його більше не лагодять. Так от, старий Порох розраховував, що за будь-якого режиму матиме на хліб з маслом, здаючи квартири. Проте недооцінив більшовиків. Порох згинув під час «червоного терору», а будинок було націоналізовано.

Вона. Ти ж обіцяв про нашу квартиру...

Він. Скажи, тебе в ній ніщо не дивувало?

Вона. Важко сказати. Кажучи філософськи, я сприймала її як даність. Хоча й дивно, звичайно, що за нашою кухнею, за дверима, які відчинялися тільки з того боку, що там є ще одна кухня, справжня ванна кімната і покої Аделаїди Тарасівни.

Він. Так от, все це була одна велика квартира.

Вона. Пригадую, Аделаїда Тарасівна говорила, що дід її був професор і що більшовики з поваги до його вченості залишили за ним квартиру, яку він наймав у господаря.

Він (озирнувшись на всі боки, пошепки). Брехала твоя Аделаїда Тарасівна, якщо сама себе не намагалася одурити. Батько її був лікар і служив в спецлабораторії НКВС. (Звичайним голосом). Ну як, ти ще не здогадалася? Про те, для кого призначалася твоя... наша кімната?

Вона. Навіщо ти мене лякаєш? Хіба... тут складали трупи?

Він (з повагою). Проте ж і фантазія у тебе, Фаню... Ні, насправді було ще гірше: це був закуток для прислуги біля чорного ходу. Тоді джентльменський набір складався з покоївки та куховарки, для них і кімнатка. Навпроти туалет (не бруднити ж їм панський!) і комора.

Вона. Не може бути. Там же кухня і душ.

Він. Одна назва, що кухня. Кухня? Широкий коридор, у якому поставили газову плиту. Десь після війни Аделаїду Тарасівну все-таки ущільнили. Кімнату для прислуги розділили перегородкою і за нею поселили слюсаря-сантехніка. Отримавши службову житлоплощу, хлопець добився від ЖЕКу, щоб йому дозволили влаштувати в коморі душ.

Вона. О! Велика справа – душ! Був би, головне, стік, а воду завжди можна нагріти. Я стільки років милася в тазу, по частинах.

Він (коситься на Неї). Щиро співчуваю, Фаню.

Вона. А ти пам'ятаєш, як Колька з немовлям трохи не начистив тобі морду, коли йому треба було в душ, щоб помити немовляті дупку, а там ми з тобою закрилися? Виникла нагальна потреба розібратися в наших стосунках, і сп'яну ми вирішили, що цього не можна було робити в кімнаті, де я трахкалася з Олегом.

Він. Трохи не зараховується. А я пам'ятаю все, все...

Вона. Ти мене ідеалізував тоді. Коли я видавала газету «Наші кішечки», то, звичайно ж, прочитала

всю фелінологічну літературу, яку тільки можна було тоді дістати в Ялті або витягнути з Інета. І трошки звихнулася, як водиться, на кішках, перш ніж вони мені вконець обридли. І ось тоді я згадувала себе київську не інакше, як доглянутою домашньою кішечкою, що затишно витягується на дивані.

С п о н с о р , з бутоньеркою (*краще за все – проста ромашка*) в петлиці, уже якийсь час прислухається до розмови, стоячи кроках у трьох від лавки.

С п о н с о р (*підбігає, легко кланяється*). А якої породи?

В о н а (*розгублено*). Єгипетська мау... А вам що до того?

С п о н с о р . Ви зволили проговоритись, що видавали часопис про кішечок, тому я не стерпів і дозволив собі... Усе життя був у захваті від кішок, а останніми роками жахливо за ними, кицьками, скучив. Даруйте, мені було слід спочатку представитися: видавець, голова правління холдингу «Русь свята», російська людина, нарешті, Фрол Север'янович Полуектов. В Інтернеті просто Фрол. Уявляєте, мені так і пишуть: «Добридень, Фроле!»; «Шановний Фроле!». Сьогодні відпустив водія і сан...., тобто сек... сек'юриті, так вже краще поросійськи, охоронців, вирішив прогулятися пішки, у дачному, ви вже пробачте, негліже, хи-хи.

В і н (*іронічно*). Гарун-аль-Рашид.

С п о н с о р (*Й о м у*). Welcome! Ласкаве просимо! Радий знайомству, Гаруне Рашидовичу. (*Ї ѱ*). Було дуже приємно прямо на бульварі зустріти колегу-видавця. Цілую ручку.

В о н а протягує С п о н с о р у руку для поцілунку. С п о н с о р критично її оглядає і легко потискує.

В о н а . Фаїна Вітольдівна Крилова. Та тільки я ніколи не була видавцем! Була головним редактором. Газетка друкувалася на гроші Ігоря Крилова – не чули про такого?

С п о н с о р . Велика Росія-матушка, а відступати більше нікуди. Ні, не чув про Ігоря Крилова. Про Івана Крилова чув. Є ще пітерське видавництво «Крилов», але воно не Ігор. Нас, видавців, багато. Ось ви, Фаїно, обмовилися, що захоплювалися фелінологією, а мені відразу пригадалися філелліни. Не те, щоб я сам аж надто любив греків, просто мені завжди божевільно подобалося це слово. А вам не здається, що коли російська людина ставала філелліном, то вже саме це найменування її ушляхетнювало?

В і н . Рівно як і сама любов до еллінів.

С п о н с о р . Можливо, що й так, Гаруне Рашидовичу. Але я не хотів би мати справжню давньогрецьку носюру. *(Бере свій ніс за кінчик, намагається витягнути).*

В і н . Ніколи не думав, що в такому молодому віці люди керують цілими, як їх, концернами...

С п о н с о р . Але ви ж не знаєте, скільки років я про це мріяв! Проте я помітив, що вас долають пристрасті. Геть ревності та всякі там емоції! Тільки наполеглива праця на службі Росії-матушке – ось що врятує нас у цю важку годину, коли навіть богоугодні заклади розоряються і розбігаються!

В і н *(змикнувши раніше)*. Так ви, шановний Фроле, вважаєте видавничий концерт богоугодним закладом?

В о н а . А ти заткни пельку, срундите.

С п о н с о р *(дещо збентежений)*. Так, я захопився, мабуть.

В і н *(обережно)*. І як це воно у вас виходить? «Росія-матушка», «російський», «російська...». А говорите про це українською...

С п о н с о р (*ще збентежений*). Та яке це має значення? Хіба не однаково? Хіба ми всі не один народ?

В і н (*вирячує очі*). Так ви маєте на увазі...?

С п о н с о р (*з колишнім натиском*). Аякже! Так, так! Нам же в школі втокмачували, що ми належимо до нової історичної спільності – радянського народу. І невже це була така вже повна фігня? Невже, коли ті ж комуністичні керівники віддали інший наказ, розбігайтесь, мовляв, тепер по своїх націях, розумна людина має відсалютувати й марширувати, куди сказано?

В о н а . Який сміливий висновок! Замполіт нашої дивізії Пердюченко в Усть-Уюті міркував так само.

С п о н с о р . А як би ви подивилися, Вітольдо Фаїнівню, якби я попросив вас узяти на себе працю перенести видання вашого «Котолюба» до матері міст російських?

В о н а . Так я з дорогою душею... Я і всі колишні номери привезла, підібравши. Ось тільки чи не буде проблем із брендом?

С п о н с о р . А мене інше турбує: чи не зайнята в Києві ніша? Чи не лежить в ній вже який-небудь, хе-хе, «Сіамський красень»?

В о н а . Ой! І справді...

С п о н с о р . А я зателефоную, мабуть, своєму головному редакторові. (*Шарить по кишенях*). Ах так, залишив сотовий у «мерсі». Мене в таких випадках завжди водій виручав. (*Питально втупився в Нього*).

В і н (*брутально*). Немає в мене. З деяких причин не беру з собою на вулицю.

В о н а (*протягує маленький червоний мобільник*). Будь ласка, Фроле Северьяновичу.

С п о н с о р (*набравши номер*). Ти, Живчику? А це я, Полуектов. Так, так, чудово. Дихаю тут повітрям... Скільки разів я переконував тебе, що про доміно у дворі

тобі доведеться забути... Так, мені її теж не вистачає, білявочки... Тільки ти, Живчику, не хвилюйся так. От що. Я дзвоню, щоб ти сказав, чи маєш якісь принципові заперечення проти видання в Києві журнальчика про кішечок?... Ах ти, пустуне. (*Піднімає брови*). Гарзд, до зв'язку. (*Замислюється*).

В о н а . Ну, і як, Фроле Северьяновичу?

С п о н с о р . Та так собі, признатися, not at all. Ах, пробачте, замислився. Головний редактор не заперечує. Тепер запрошую вас, Фаїно Вітасівно, на діловий обід: треба обговорити умови контракту, а там я вам і аванс особисто видам. Проте добре б поквипитись: мій час обмежений.

В о н а (*спурхує з лавки, бере повернений Спонсором мобільник*). Звичайно, звичайно. (*Й о м у*). А ти посидь тут. Ще побачимося.

В і н . Королева в захопленні!

Картина 3. Пекло.

Декорації ті ж, що в першій картині. Кімнату залито червоним компотом заходу, який до фіналу п'єси густіє і меркне.

Двері відчиняються, і до кімнати заповзає Він. Добирається до свого улюбленого місця і усаджується там, із зітханням полегшення витягнувши ноги. Заплющує очі. Пауза.

Він *(розплющує очі)*. Уф... Нічого собі погуляв! «Ще побачимося, ще побачимося...». Такий же дурний, як і в ті золоті роки. Тоді – впливає ж у пам'яті всяка нісенітниця! – мало не на цьому самому місці причепився ніби до Фані художник, не першої молодості, треба думати. Умовляв піти з ним до майстерні позувати для портрета, а потім мужику набридло – і раптом як заволає: «Та за що мені це покарання – панькатися з усякими гарними дурками?!». А вона – ні, щоб зрадіти, що віртуоз кисті, професійний, можна сказати, цінитель назвав красунею, так вона образилася на «дурку». І не пішла до майстерні. Або пішла, а мені не сказала? Зате зараз побігла, варто було цьому пошарпаному шизофренікові пальцем поманити. *(Дивиться на цвях, де висіла краватка, кривиться)*. І навіщо тільки я начепив її? Невже хотів справити враження на Фаню? От же ідіот... Ні, не зовсім ще ідіот, якщо додумався зараз до такого.

Підповзає до залишеної Нею валізи, після деякої

метушні відкриває замок, витягує дві перев'язані мотузком підшивки газети невеличкого формату, любовно ставить їх на полку. Потім витягує два плаття, одне довге романтичне, друге міні, обидва їй явно не за віком, потім мереживні трусики, потім ліфчик. Усе це розвішує на книжковій полиці. Знову опускається на підлогу, розміщується напроти ліфчика.

Він. Ні, в неї були набагато менші, і дуже обидві миленькі, отакі дві грушки. Проте... Якщо навіть собачка під час путі могла тра-та-та підрости?

Чути шум у коридорі, незадоволений голос Кольки з не м о в л я м . Стукіт у двері. Зразу ж входить Третій, на шій має вже відому глядачеві краватку, гротескно зав'язану. Пауза.

Він. Увійдіть! *(Повертається на своє звичне місце, сідає).*

Третій. Дякую, але я вже... Ти що ж, отець, підсліпуватий?

Він. А чи це не ви позичили в мене окуляри, добродію?

Третій. Зрозумів, окуляри зіздою накрилися. Так ти, що ж, стережеш тут житлоплощу? І навіть з бабою? *(Тикає пальцем у трусики).* Непогано влаштувався, отець.

Він *(манірно)*. Пані в мене гостить.

Третій *(дістає папірець, дивиться в нього підозріло)*. Чи вже не Аденоїда Тарасівна випадком?

Він *(знижує плечима)*. А вам який клопіт? Фаїна Вітольдівна, припустимо.

Третій. А я до Аденоїди Тарасівни. За оголошенням. Бажано мені оглянути виставлену на продаж житлоплощу.

Він. Помілилися, добродію. Ця житлоплоща належить мені. Як бачите, я тут живу.

Третій (розсудливо). Лежиш ти тут, доходиш. Це різні речі, отець. А житлоплоща та сама. Адже тут (заглядає в папірець) 12 метрів?

Він. Ось у цьому ви не помилилися. Дванадцять квадратних метрів. Тільки ця кімната не продається.

Третій. Ти тільки не хвилюйся, отець. Мені зараз, головне, оглянути. (Човгає ногою по підлозі). А тут що? По звуку чую, що дерево, не лінолеум. (З надією). А чи не паркет, випадком?

Він. Паркет. Найсправжнісінький паркет. Якщо потерти мокрою ганчіркою, він відразу вимальовується. (Придивляється до Третього). А чи не моя краватка на вас? Відповідайте негайно!

Третій. Краватка? Цей ось халстук? (Бере за край, розглядає із здивуванням). Він із нашим прапором цвіту одного. Отчого ж саме твій, отець? Хіба твій кльовий зашморг був єдиним у світі?

Він. Так, мабуть, я володів не таким уже унікалом. У мене краватку на вулиці зняли, тобто позичили. Чи знаєте, точнісінько таку ж, як на вас. Мені звідси погано видно, та й зав'язана ваша краватка якось незвично.

Третій. Ось бачиш, отець. А ти казав – твій. (Підходить до полиці, придивляється). А це ти своїми руками, напевно? Хвалю. Сокирою вирубав, хіба? (Знімає з полиці і зважує на руці одну з підшивок). Бачу, і ти, отець, започаткував свій бізнес. Макулатуру здаєш?

Він. Це не моє. Поставте на місце.

Третій. Будь спок. (Ставить пачку на місце, знімає другу). Мені б тільки подивитися, чи немає за ними в стіні дірок. А де книжки? Здав у «Вторсировину»? Молодець! Книжки тільки засмічують ось це (показує собі на голову), до того ж по-пустому займають житлоплощу

і збирають пил. Я завжди говорив, що пари-трійки книжок у хаті достатньо.

Третій. І помилялися.

Він. Та не соромся ти, отець! Правильно зробив. А я знаю бібліотеку, яку ось-ось витурять з приміщення. Хлопці замислили там шашличну влаштувати. От де буде макулатури! Можу, мабуть, дати адресу. (*Відводить убік поділ плаття. Сумно*). Чуло моє серце, шпалери відірвано.

Він. Руками не чіпати. Я ж сказав – не моє!

Третій. Ну, нічого, нічого, головне – обійтися без штукатурних робіт. Євроремонт – це, саме собою, річ, ось тільки кусається. (*Знімає з полиці за бретельку ліфчик*). Проте ж і вати сюди напхано! Не інакше, як для тепла.

Він. Не чіпати брудними руками!

Третій (*підозріло вступився в Нього*). А, може, ці шмотки якраз твої? А ти в них підробляєш? Типа, старій хвойді більше подадуть?

Він. Нічого собі! Я не по тому ділу. А ви на мене подивіться! Окуляри надіньте! (*Пауза*). Окуляри...

Третій. Ну, подивився, і що? Стара виходить дуже потворна. А окуляри? Навіщо мені зараз окуляри? Мені вони були потрібні, щоб читати оголошення в безкоштовній газеті. Надто вже дрібними буквами друкують.

Він. А ви порівняйте мої ножиці з туфельками, що стоять на нижній полиці. Нічого собі інсинуації!

Третій (*дістає з кишені і чіпляє собі на ніс окуляри, розглядає туфлю на високому каблучі*). На носку лак потріскався. Так, мабуть, замалі. Виходить, нудний ти суб'єкт, отець. І ось я до тебе придивився, і скажу тепер: ти вже вибач, але ж і краватка тобі ні до чого.

Він. Взагалі ж мені краватка потрібна для візиту до державної установи. *(Зітхає)*. А може бути, мені ще рано туди.

Третій. Куди це?

Він. Я ж сказав – у ЗАГС.

Третій. Причому тут ЗАГС?

Він. Там реєструють смерті, а я ще живий. Я знаходжуся в цивільному стані «живий», і зовсім не хочу реєструватися, ще не дозрів, мабуть, пізніше. Я поки не готовий переходити в інший цивільний стан. О, життя мене навчило не поспішати в таких справах! Навчило на цих, знаєте, переходах, перескоках із стану «неодружений» або «розведений» у стан «одружений».

Третій *(сміється, показуючи на Нього пальцем)*. Так ти вирішив, що мертвяків до ЗАГСу притягають? Та ні, для них влаштовано особливі відділи. І правильно, ніяково ж лякати беручих шлюб. *(Набуває поважного вигляду)*. Я, може, теж ось-ось. І не треба там труп пред'являти, достатньо віддати довідку. Медбрат який-небудь напише довідку – і кранти.

Він. Для медбрата не варто, мабуть, прикрашатися краваткою.

Третій. Ось і я те ж саме кажу. *(Дістає з кишені вирізку, дивиться в неї)*. «Балк. в натур.»». Що балкон, я усік, а що там далі?

Він. Напевно, «в натуральному вигляді», тобто незасклений.

Третій. Піти подивитись.

Він. Дуже не раджу. *(Пошепки)*. Пострілюють.

Третій. Якщо хлоп'я яке з пневматики, то я його обчислю і приструню. Насамперед – на батька його вийти.

Він. Та ні, яке вже там хлоп'я з духовою рушницею... У будинку навпроти нервові мешканці живуть.

Тому що нервову службу мають. (*Кличе Третього й шепоче на вухо. Голосніше*). Можете самі глянути на дірки в бетоні. Тільки повзком.

Третій. Та обійдуся вже, даруйте. На цей випадок, з балконом, знижки проситиму. А тобі, отець, спасибі, що попередив.

Він. Та будь ласка. Я, чесно кажучи, боявся, що ви мої окуляри розіб'єте, якщо впадете на балконі. А вже якщо повалитесь вниз, окулярам повна погибель. Тоді й окулярник довелося б викинути.

Третій. Ага, повний алес капут. Ну, я пішов до Аденоїди Тарасівни. (*Вимогливо*). Це куди?

Він. Дуже просто. У кінці кухні є двері. Стукайте в них, поки не посинієте, може, і відкриє.

Третій виходить. Під час подальших реплік чути настирний стукіт.

Він. Здається, я розучився розмовляти з народом. (*Дримає*).

Пауза. До стукоту за дверима приєднуються додаткові скреготи та виски. Двері прочиняються, і з'являються Вона із зв'язкою ключів.

Вона. О! Ти вже тут, шустрику! А як ти піднявся сходами – у тебе ж коліна ні до біса?

Він (*чіпляючись за полицю, підіймається на ноги*). Світ не без добрих людей, Фаню.

Вона. Чи не ця добра людина зараз стукається в двері до Аделаїди Тарасівни?

Він. Цей? Добра людина з Баришівки? Питання філософське, мабуть. Ні, не він.

Вона (*виходить ближче до авансцени, дивиться у бік полиці, сплескує руками*). Здорово! Та ти молодець! Є ще порох в порохівницях! І хай провітряться ганчір-

ки, а то валіза просмерділа чомусь столярним клеєм. Блиск!

Він. Так ти не гніваєшся? Спасибі на добрім слові. А чи не буде мені дозволено сісти?

Вона. Звичайно, сідай. Теж мені розвів цирліх-манірліх. А ось це (*показує на трусики*) я би перевісила ліворуч. І ось що мені спало зараз на думку: стринги які-небудь на їх місці зовсім були б непомітні – зовсім інша річ романтичні мережива!

Він. Угу. Втім, окуляри мені так і не вдалося повернути.

Вона. А чому бюст не повісив? (*Знімає з полиці, прикидає, куди б його прибудувати, вішає на те ж місце, що раніше Він*). Ти що ж – його на себе приміряв?

Він. І вона туди ж... Та ні, звичайно. Скажи краще, чи підписала ти контракт?

Замість відповіді Вона з розмаху сідає на валізу. Та продавлюється під Нею до підлоги. Вона падає на спину, задираючи ноги, потім знову усаджується на продавлену валізу.

Вона. Вже краще так, ніж на брудній підлозі.

Він (*стримуючи сміх*). Пробач, бога ради. Тож ти підписала контракт?

Вона (*після паузи. Сміється*). Та ні, звичайно. Це було б таке ж... скажімо так, неприродне явище, як мій ліфчик на твоїх запалих грудях.

Він. Мерсі за компліман.

Вона. Чому ти на мене вилупився? (*Завзято*). Так, я повелася! Так, я повірила, що казково виграла в лотерею! Але не надовго ж. На півгодини, не більше. До контракту справа не дійшла.

Він. Візьми до уваги, що я тобі нічого не говорив.

Вона. Коли вже ти такий делікатний, міг би й не

запитувати. Це між іншим. (Хихикає). Гарзд, мені й самій смішно. Пішли ми до ресторану обговорювати так званий контракт. Цей тип більше розказував про якийсь санаторій, звідки, як я зрозуміла, його виписали раніше строку, потім дав мені кредитну картку з авансом на ній. Я ще подумала – ось же як тепер у столиці розраховуються! Прогрес! Запитую про пароль. Він каже, що «07-40», а дівоче прізвище його матері – Щварцман. Тоді потиснув мені руку й пішов. Розплачуватись, отже, мені. Я не в образі – як не як зацікавлена сторона. Кличу офіціанта, запитую, чи приймають тут кредитні картки. Каже, що приймають. Даю цю картку офіціантові, той викликає метрдотеля, і вони починають обидва давитися сміхом. Питаю: у чому справа? Офіціант говорить, що це проїзний на метро. Тут вже я перестала фрасритись і дістала з сумочки окуляри – і справді проїзний, на лютий позаминулого року! Слава богу, що Полуектов замовляв вегетаріанські блюда, та ще, щоб тільки в істинно російському стилі – через що навіть накричав на офіціанта. Я ж, з відомих тобі причин могла дозволити собі лише чай.

В і н . А що то був за ресторан?

В о н а . Японської кухні.

В і н . Ти впевнена?

В о н а . Та хто його знає... Коли заходили, я була без окулярів.

В і н . І тобі вдалося розрахуватися?

В о н а . Розрахувалася, звичайно. Я ж не така дурна, щоб без грошей до Києва приїжджати! Фокус же зовсім не в тому, що він мене розіграв з авансом і змусив заплатити за обід. Ти тільки не смійся... Залишається ще маленький шанс, що мені дійсно пощастить влаштуватися у видавництво.

В і н . Гм.

Вона (*дістає фірмову ресторанну серветку з крупно написаним на ній телефоном*). Ось, Полуктов залишив свій робочий телефон. Фірма називається «Кий and Арій». Телефон, як і раніше, на кухні?

Він. Та ні. Колька з немовлям давно вже перетягнув до себе. Я не заперечував, тому що тарифи мобільного зв'язку були зовсім низькими. Та й не плачу я за стаціонарний, а Кольку на халтури видзвонюють. У будь-який час дня і ночі.

Вона. І що за манера все на світі пояснювати, занудо? І справді, дзвякну по мобіліці. У ній, на крайній випадок, і телефон головного редактора залишився. (*Набирає номер, чекає*). Добридень! Мені Полуктова, будь ласка. Як це – якого? Фрола Север'яновича!. А хіба це не видавництво «Кий та Арій» холдингу «Русь свята»?... Даруйте, я, мабуть, переплутала номери... Так, так, я розумію. Майже вже вилікувався, кажете? Так, спасибі. До побачення.

Він. А головному редактору дзвонитимеш?

Вона (*трохи не плаче*). Навіщо? Напевно такий же псих.

Він (*відвертається, прагнучи не розсміятися*). Так цей діяч утік з психушки?

Вона. Смійся, смійся – заслужила! Ще гірше, ніж утік. Цих психів просто розпустили додому, тому що не могли довше тримати через недостатнє фінансування. Дівка біля телефону сказала навіть, що сестрички вже нудьгують без Фрола Север'яновича. Це ж треба!

Він. Чи не хочеш підїхати туди, щоб особисто і вже остаточно з'ясувати?

Вона. Знущаєшся наді мною? Самій туди їхати? Не знаю, як у тебе, а в мене ще з колишніх часів залишилося таке уявлення: не совайся до психлікарні з доброї волі, а то в ній, не дай того боже, і залишишся.

Він. Розумно. Втім, у всій цій історії є і приємний аспект: ти хоч пообідала. Ти не подумай, що я хочу тебе відволікти від афронту...

Вона. Якого ще афронту? Я добре розважилася!

Він. Давно хотів тебе про це запитати, та якось ніяково було... Слухай, а чому це ти тепер розмовляєш українською?

Вона. О! Мені самої інтересно стало! (Замислюється). Ага. Ось чому. Як людина ввічлива, я розмовляю з іншими тією мовою, якою до мене звертаються. Коли я вийшла з потягу тут, на вокзалі... (продовжує патетично), Київ заговорив до мене українською – і якою мовою я мала йому відповісти?

Він. Гм. А чому було б не спробувати на суахілі?

Вона. Кінчай гмикати! Краще скажи мені сам, чому перейшов на українську, хоч зі мною колись розмовляв російською – і це при тому, що був завзятим націоналістом?

Він (щиро здивований). А хіба я був націоналістом?

Вона. Придурюєшся, лицеміре?

Він (повільно, обережно) Так, тепер я второпав, що ти мала на увазі. Тоді українські націоналісти... Я про тих, що були в Україні, про діаспору ми тоді мало що знали. Наші ж мали рацію у своїх дуже обмежених вимогах до радянської влади, а та відповідала їм необґрунтованими, занадто жорстокими переслідуваннями. Як же можна було їм не співчувати?

Вона. «Було»... Виходить, тепер твої переконання змінилися?

Він (оглядається). No comment.

Вона. Не дуже мені й цікаво було, жадного. (Прислухається). Але ж стукіт припинився.

Ніби у відповідь стукають одні двері, за нею другі. До кімнати вривається Колька з немовлям.

Колька з немовлям. Я скільки разів просив тебе не стукати, сусіде! Вибачення просимо, мадам, але це і вас стосується!

Він. Так це ж не ми! Це відвідувач до Аделаїди Тарасівни. Мужик такий у кепці та в моїй краватці. Я його прошу не стукати, а він хоч би хни.

Колька з немовлям. Зрозумів. Стукаєте, значиться, не ви, а той поц в кепці. Лади, згода. *(Пауза)*. Я, взагалі, дещо в іншій справі. *(Пауза. Докірливо)*. Сусіде, ми ж домовлялися.

Він. Про твою дружину? Звичайно, звичайно. І я більше ні сном, ні духом...

Колька з немовлям. Сусіде, краще б тобі не злити мене! Ми домовлялися щодо моїх каструль.

Він. А... Проте, наскільки мені відомо, щодо каструль ми не домовлялися.

Колька з немовлям. Лади, не домовлялися. Проте я тисячу разів хотів підійти до тебе і домовитись. Потім дивлюся – ти ніби й без того наш договір виконуєш, я і не підійшов.

Він. Чи не краще нам закінчити цю розмову завтра вранці? *(Робить великі очі, посилено гримасує, прагнучи показати на Неї)*.

Колька з немовлям. А ось саме через мадам я і прийшов! Я ж мовчав, коли в каструлі з борщем рівень рідини знижувався на сім міліметрів. Я ж не звір, розумію. Тим паче, що ти в каструлю руками не лазив, а відливав у свою миску, а миску після мив. Я перевіряв.

Вона. О!

Колька з немовлям. Адже мені зовсім не треба було, щоб мій сусід по комуналці помер з голодухи. Ніфіга собі реклама для сантехніка вищої кваліфікації! І щоб ти тут, поряд з моїм немовлям, валявся тижнями

дохл... тобто неживий. Я навіть у твого засува (показує на двері) шурупи вивернув і засув забрав. Хоча тепер... (Оцінюєчє придивляється до Неї та Нього). Може, знову прикрутити?

Він. Це було хамство – відкручувати! І зовсім не тому ти відкрутив засув!

Колька з немовлям. Мовчати, доходяго! Про мою Машку тільки я маю право висловлюватись!

Вона. Вам би краще, хлопці, повернутися до шести міліметрів. Надто вже цікаво!

Колька з немовлям. Цікаво їй? А хто сьогодні зжер дві мої тефтельки?

Вона (підстрибує). Що?

Колька з немовлям. Я сьогодні на обід запланував дієтичні тефтельки з курятини. Взяв в універсамі три курячі грудки, перекрутив на кухонному комбайні...

Він. (Їй). Страшний виск, між іншим. Допотопна машина.

Колька з немовлям. А в тебе і такої нема, сусіде. І ти мені зуби не заговорюй! Зліпив я двадцять тефтельок. А коли засипав у кип'яток, перерахував знову. Вийшло двадцять дві. Щойно витягнув їх з бульйону, а їх лише вісімнадцять, матері їх ковінка! Я двічі перерахував! Я ж не звір, розумію, коли ти береш одну-дві, проте годувати моїми тефтельками ще й бабу – ось це справжнє хамство!

Він (дивиться в підлогу, повол). Зганьбив ти мене перед людиною, Колю. І абсолютно безвинно, їй-богу. Я виходив на прогулянку, тільки-но приповз. І навіть ще до ладу не думав про обід. А Фаїна Вітольдівна обідала в ресторані.

Колька з немовлям. А в якому, дозвольте поцікавитись?

Він }
Вона } (разом) В японської їжі.

Колька з немовлям. Живуть же люди...

Вона. Хоч ми й не їли, але як компенсація... Я вранці купила два великих чисбургери, один з'їла – чи не візьмете другого?

Колька з немовлям. Даруйте, фаст-фудів не вживаємо. А хто ж тоді схавав мої тєфтєльки?

Він. Здогадно я не став би нікого звинувачувати, але... На кухні тинявся отой тип у кєпці. Вже якщо він поласився на мої подряпані окуляри...

Колька з немовлям. Точно!

Вона. І я б порадила вам, Колю, заново перекип'ятити тюфтєльки.

Колька з немовлям (*думаючи про інше*). А це ще для чого?

Вона. А той мужик уже точно діставав з каструлі руками.

Колька з немовлям. Ач який поц! Пострибає тепер у мене. (*Вибігає*).

Лунає басовитий плач немовляти.

Він (*наставляє вухо*). Не за розкладом щось. Невже захворів?

Вона. Він нервує, бідолаха. Має, мабуть, паранормальний зв'язок з татом.

Стукіт дверей з коридору. За ним інший. Заходить, не постукавши, Третій.

Третій. Можна? Не перешкоджу, випадком?

Вона (*манірно*). Ви вже ввійшли. Що у вас?

Третій. У мене халстук єйний і окуляри. (*Стягує з шиї краватку, пристосовує її на полиці поряд із*

бюстгальтером, підходить до Нього і кладе на коліна окуляри). Бери назад, отець. Мені тепер без потреби.

Він. Що так?

Третій. А так, що мені тепер без потреби. Пролетів я, отець, ніби фанера над Парижем. Цей твій Аденоїда Тарасівна таку ціну заламав, що де вже нам із тобою! І жодного торгу, як воно між людьми водиться. Уперся, немов упоперек горла. Ніби й не чув ніколи, що квартири подешевшали. Думав я, що маю грошенят, що дійсно зібрав суму, тяжко працюючи та хитруючи, а для цього чмо – ніби гривеник.

Він. Заспокойтеся, світ не клинцем зійшовся на Аделаїді Тарасівні.

Третій. Фіг там. Якщо вже таку вбиту кімнату не зумів виторгувати, де вже мені? Із свинячим, як мовиться, писком... Видно, призначено мені до смерті жити в будиночках із дощатою будкою в кінці двору, і щоб до електрички п'ятнадцять хвилин. Ні, щоб до Хрещатика десять хвилин, як туточки!

Вона. І до Оперного театру зовсім недалеко.

Третій. Ось таким чином. А зараз прощавай, моя байдарка, *(співає)* прощава-а-ай, мріє!

Він. Зате там повітря чистіше, і природу не отруєно.

Третій. Де це, отець?

Він. В області. У Баришівці, наприклад.

Третій. А я цього повітря надихався по зав'язку. Поряд з хімзаводом. Проте засидівся я у вас тут, пора і честь знати. Прощайте. Вибачаюся, коли чого не так.

Він *(критично розглядає захватані окуляри, дістає окулярник, ховає їх в нього)*. Гаразд уже, замнемо для ясності. До побачення.

Вона. Прощайте. *(Третій виходить)*. Натуральна

людина передмістя. Пам'ятаєш, як ми з тобою (*зітхає*) читали Багрицького?

За дверима крик Кольки з немовлям: «Так от ти де!». Звуки бійки.

Він. Тобто міщанин, не охочий прислухатись до революційної романтики? А як на мене, так надто вже натуральний. Чи не переграє?

Третій влітає в кімнату, своїм тілом відчиняючи двері, ковзає животом по паркету, трохи не утикається носом в туфлю Її, сидячої на валізі.

Третій. Вибачення просимо. (*Встає, обтрушується, вибігає*).

Вона (*підіймається з валізи, підходить ближче до нього*). Мабуть, ти маєш рацію. Проте... Навіщо мені ламати голову над цим жлобом? Ні, скажи, невже твої справи настільки погані?

Він. На жаль, Фаню. Втім, про пенсію я тобі розповідав. А всі заощадження я бухнув у покупку цієї кімнати. (*У двері заглядає Третій, кидає на чемодан обривки клейонкового фартуха, зникає, ніби його виволокли за комір. Звуки бійки*). Добре ще, що моя краватка встигла повернутись. Але ж було тут так тихо, мирно. Боюся, Аделаїді Тарасівні не сподобається.

З гуркотом влітає Колька з немовлям, ногою в домашньому тапці потрапляє з розгону в чемодан, і так, з чемоданом на нозі, повертається до коридору.

Вона (*береться в боки*). Ні, це вже занадто! І як тільки ти таке тут витерплюєш? (*Виходить, повертається децю розпатлана, проте з валізою*).

Він (*розводить руками*). Мені й самому ніяково. До речі, про Багрицького... Мала серія «Бібліотеки поета», в

темно-синій тканинній палітурці. Стояла онде. (*Показує на трусики*). Ти, звичайно, не пам'ятаєш цього, але твоя смуглява, проте ще не загоріла шкіра у вирізі халатика... О, здається, битва дійшла кінця!

Справді, хлопають вхідні двері. Настає відносна тиша.

Колька з немовлям (*входить, оглядається. Має синяк під оком, сорочка вибилася з штанів. В руках обривки фартуха*). Десь тут ще залишався шматок. (*Піднімає з підлоги обривок*). І що я тепер Машці скажу? (*Виходить*).

Він. Та вже, не краща атмосфера для сентиментальних спогадів.

Вона. Знаєш, мені якось розхотілося поселитися тут. І що мені тепер робити з валізою? Хіба мотузочком підв'язати? У тебе є мотузочок?

Він. Купиш нову. Ти ж при грошах.

Пауза. Стукіт у двері.

Він. }
Вона. } (*Переглядаються. Разом*). Увійдіть!

Входить Аделаїда Тарасівна, подзвонюючи зв'язкою ключів на шії.

Аделаїда Тарасівна (*починає тихо*). Я онук (*голосно*) Аделаїди Тарасівни. (*Пауза*). Не треба привітань! Рукостисканнями переносяться віруси.

Вона (*завзято*). А я була знайома із справжньою Аделаїдою Тарасівною. Я наймала в неї цю кімнату.

Аделаїда Тарасівна (*піднімає брови*). Невже? Втім, це не має значення. (*Йому*). Коли ви ставали до мене на квартиру, ви не попереджали мене про те, що будете стукати, заважати своїми криками іншим меш-

канцям, влаштовувати бійки, розпусничати серед біла дня (*показує на трусики*). Тому я змушений відмовити вам від квартири.

Він. Що я чую? По-перше, це не я, а немовля. По-друге, я ж купив у вас цю кімнату, Аделаїдо Тарасівно.

Аделаїда Тарасівна. Що за брехня? З чого ви це узяли? Я ж не заперечую, що ви заплатили мені за пару років уперед, але про продаж не йшлося.

Він. Господи, та ми ж підписали контракт, Аделаїдо Тарасівно...

Вона. А справді! Ти просто покажи цій чавунній тумбі контракт.

Аделаїда Тарасівна. Якщо ви сподіваєтеся, пані, що після цих слів я продам вам кімнату, то я дуже дивуюся... Киньте уявляти собі! І чому, власне, чавунна тумба?

Вона. Та так, схожі. А ти, Костику, тягни сюди контракт.

Він. Відхлинь! Де я тобі його візьму? Він лежав у тому письмовому столі, який... Я ж пояснював, що всі мої меблі вивезли за борг.

Аделаїда Тарасівна. Ось бачите, і я про те ж.

Він. А ви, Аделаїдо Тарасівно, не могли би збігати за своїм екземпляром?

Аделаїда Тарасівна. Немає потреби. Я чудово пам'ятаю, що це контракт на оренду. У вас згідно із законом ще місяць, але за нього вже маєте заплатити.

Вона. А скільки?

Аделаїда Тарасівна. Комерційна таємниця. (*Підходить до Нь ого, шепоче на вухо*).

Він хапається за серце і ще глибше осідає на підлозі.

Вона. Нічого собі комерція!

Аделаїда Тарасівна. На оплату даю три дні. До побачення.

Вона. А навряд чи ми з вами ще побачимося. Мені щось розхотілось повертатися в цю кімнату. Жити поряд з таким безсовісним жлобом...

Аделаїда Тарасівна *(зупиняється вже біля дверей)*. Це я у вас безсовісний жлоб? Відразу видно, що ви жахливо далекі від менеджменту, не знаєте, як справи робляться. Якщо і я хочу цього року відпочити на Канарах, то хіба не маю для цього поверушитися? І чи є якась різниця між нафтою і житлоплощею? А щодо совісті... Запитайте свого старезного кохання, кого саме він піарив у тій фірмі, звідки його скоротили. *(Йде)*.

Вона. І що ти на це відповіси?

Він відкриває рота і досить довго про щось беззвучно говорить, жестикулюючи. Нарешті, зупиняється, фіксуючи на Ній вичікувальний погляд.

Вона. Угу. Значить, тобі самому сором.

Він. А чи не врізати мені в двері новий замок? *(Дістає з кишені окуляри і починає їх витирати пальцями)*.

Вона. Твоє почуття гумору явно деградує, весельчаку. Слухай, давай я краще відвезу тебе в Саки. Там тобі коліна намажуть чорною гряззю. До того ж кліматичний курорт. Ідеальне місце для мужиків твого віку. А потім до моїх у Ялту.

Він. Це в ту саму комірку під сходами?

Вона збентежена, дивиться вбік. Він швидко надягає окуляри і придивляється до Неї. Важко зітхає.

Вона. Зате безкоштовно. Гарантую! Замість подяки будеш мені допомагати. Я маю намір офіційно розлучи-

тися з Ігорем, викачати з нього відступні та видавати газету для геїв. Здається, ця ніша вільна.

В і н . Для геїв? Ну, ну.

В о н а (*завзято*). А що ти маєш проти геїв?

В і н . Значить, ти при грошах. Не одурюєш мене? Ти впевнена, Фаню, що ми не маємо знову вийти, пошукати нотаріуса й оформити тебе спадкоємицею моєї не отриманої пенсії?

В о н а (*махає рукою*). Не потрібно. А щодо геїв це ти марно, міщанине!

В і н . Вийду я, мабуть, на балкон подихати свіжим повітрям.

В о н а . Дивися тільки, щоб тебе не продуло.

Як і раніше в окулярах, В і н підповзає до полиці, знімає краватку, розв'язує її та ретельно зав'язує вже в себе на шії. Гладить дерево полиці долонею. Повзе до балкона, підтягається на дверній ручці, встає на ноги, залишає на підвіконні ключі. Повертається до Н е ї .

В і н . Тобі на це, Фаню, краще не дивитися. (*Причиняє за собою балконні двері*).

Пауза. Чути коротке чавкання кулі, що потрапила в ціль, і приглушений гвинтівковий постріл.

Завіса

2013 р.

Іма вашу матер!

Трагікомедія в двох діях, шести картинах

Усі особи та організації, що фігурують у п'есі, вигадані. Будь-яка подібність до реально існуючих міст, людей, книжок, брендів, установ, до справжніх випадків і подій виникла як результат художньої вигадки, у наміри автора не входила і є випадковою.

Дія відбувається в обласному місті в наші дні. Між першою і другою картиною минає кілька днів, між другою і третьою – два роки, між п'ятою і шостою – шість місяців.

Дійові особи

Півторак Іван Петрович, у першій дії асистент, кандидат наук, у п'ятій картині доктор наук, професор, у шостій – кочегар без реєстрації. Він же в четвертій і шостій картинах прикидається Академіком Перцевським. Років 30-ти.

Майя, друга дружина Півторака, кутюр'є з дипломом, 25-ти років.

Завкафедри Пров Микитович Колядко, професор, кандидат наук, років 60-ти, завідувач кафедри масової культури та гуманітарної синергетики, елегантний, з приємною посмішкою.

Марія Василівна, його дружина, лікар, жінка енергійна, років 50-ти, у діловому костюмі.

Придибайло Вілен Кирикович, професор, доктор наук, років 80-ти, одягнений недбало.

Доцент Порошкова Єлизавета Матвіївна, без ступеня, огрядна пані передпенсійного віку.

Діма-парторг, старший викладач, без ступеня, секретар кафедральної парторганізації «Єдина Україна», років 35-ти, дотримується напівмолодіжного стилю.

Пані-профорг, Нінель Сисоївна, асистент без ступеня, років 55-ти, одягнена немодно.

Асистент Фельдман Яків Борисович, кандидат наук, років 35-ти. Одягнений непомітно.

Стажистка з Кирпатії, вона ж у п'ятій картині Докторант із Кирпатії, років 30-ти, має вигляд екзотичний.

Дисертант, років 30-ти, красунчик.

Секретар кафедри Мила, у міні, років 20-ти, з личком, не зіпсованим потугами інтелекту.

1-а лаборантка, Роксана, років 35-ти, повна брюнетка.

2-а лаборантка, у першій картині це 1-а студентка.

2-а студентка.

3-а студентка.

4-а студентка, Лера Гусак, у п'ятій і шостій картинах аспірантка Калерія Вадимівна Корчак-Барановська, вона ж у шостій картині видає себе за професорську стипендіатку кінця XIX століття.

5-а студентка.

1-й студент, він же син Авторитета.

2-й студент, Ромчик Корнійчук, у шостій картині новий референт Авторитета.

3-й студент, з оселедцем на голеній голові, з великою сережкою у вусі.

О. Ферапонт, у святковій шовковій рясі, з наперсним хрестом.

Авторитет, Василь Олександрович Щетиненко, він же злодій у законі Щетина. Одягнений у пошарпаний спортивний костюм, на сідниці в нього дірка, через яку,

коли він бродить по кабінету, можна побачити клаптик сімейних трусів у червоний горошок.

Референт Щетини, молодик років 20-ти, одягнений як для офісу.

Прапор } охоронці Щетини.
Гном }

Никодим Силіч, ректор університету, на сцені не з'являється.

ДІЯ ПЕРША

Картина перша

Університетська аудиторія. Праворуч кафедра і стіл викладача, ліворуч двері.

Півторак, у джинсах і светрі, з-під якого виглядає комір ковбойки, сидить на столі. Студенти, одягнені по-різному, деякі гламурного вигляду, деякі в пірсингах, зосередилися на задніх партах.

Півторак (*потирає руки*). Адже це третій курс, правда? Отже, у нас із вами сьогодні колоквіум, а за його результатами – залік.

1-й студент. Чо таке?

Півторак (*усміхається*). Так ви дотепер не зрозуміли, що таке залік?

1-й студент. Не, преподе, я конкретно не розсікаю...

Півторак (*усміхається*). Втім, я і сам тільки зовсім недавно дізнався, що таке залік. Тому що взяв і запитав у нашого ректора на вченій раді: «Никодиме Силичу, а що таке залік?» Никодим Силич уточнив, як моє прізвище і на якій я кафедрі, а потім сказав, що треба інструкцію Мінвузу читати. Отже я тепер знаю...

1-й студент. Не, я про цей колюк... колян...

Півторак (*усмішка гасне*). А, ось воно що... Ну, колоквіум (*вимовляє це слово із задоволенням*) означає по-латині просто розмову. Тільки особливу. Тобто рані-

ше я вам все на лекціях розписував про синергетику, а зараз ви мені розповісте, а я за результатами нашої бесіди поставлю кожному залік. Ну, хто перший? Хто дасть визначення синергетики, першим підходить із заліковкою.

1 - й студент. Не, я конкретно... Тож по скільки з носа? По десять баксів – годиться? *(Риється в гаманці, залишаючи його в кишені)*.

Півторак *(не розчувши)*. Давайте все ж таки пропустимо вперед дівчат.

1 - а студентка *(тягне руку)*. Дозвольте мені?

Півторак. Із задоволенням.

1 - а студентка *(дзвінко читає з книжки, що лежить на парті)*. Синергетика – міждисциплінарний напрям сучасної світової науки, заснований професором Штутгартського університету Германом Хакеном...

Півторак. Стоп! А чому ви читаете з книжки?

1 - а студентка *(продовжує читати)*. Синергетика займається вивченням складних систем... Іване Петровичу, щось не так?

Півторак. Ви читаете з книжки, а треба розповісти про те, що вам запам'яталось з моїх лекцій.

1 - а студентка *(скривджено)*. Як ви читали вголос, так і я. Всі бачили, як ви поклали цю книжку на кафедру і читали з неї. Потім вам набридло читати, ви почали прогулюватися по аудиторії: підійдете, підглянете в книжці та повторюєте вголос, проходжуючись. Ще по дорозі отак задумливо до ніжок Кузовкіної придивлялися. Чому ж мені не можна?

Півторак. Вам? До ніжок?

2 - й студент. А розколюйся, Матільдо, до чого ти всю дорогу придивляєшся?

2 - а студентка *(скривджено)*. Що б там не трапилося, Кузовкіна винна. Подумаєш, проїзні дотепер

не викупила. Не треба було обирати мене профоргом. Ах, про що це я? Боже, яка непруха – та я ж сьогодні в джинсах! Вибачте, Іване Петровичу, я ж не навмисно. Можна мені першою отримати залік, бо час уже бігти в трамвайний парк за проїзними?

Півторак (*відмахується від Кузовкіної обома руками, звертається до 1-ої студентки*). Ви читаєте з чужої книжки, а я із своєї. І до чого тут Кузовкіна, не розумію.

1-а студентка. Це не ваша книжка. Тут написано: автор – Дурилевич Е Ме, а ви Іван Петрович, отже І Пе. Це не ви написали. І я не винна, що пішла в бабусю, татову маму, а в тата ноги товсті.

Півторак. Це моя книжка, я купив її в Харкові.

1-а студентка. А це моя.

Півторак (*підходить, бере її книжку в руки*). Я ж казав, що не ваша книжка. На ній бібліотечний штамп.

1-а студентка (*готова заплакати*). Ви до мене прискіпуєтеся, Іване Петровичу. А я так старалася...

Півторак. Гаразд, давайте заліковку. Я вам ставлю за ініціативу. (*Розписується в заліковій книжці і відомості*). Ей, а куди це ви зібралися?

1-а студентка (*обертається в дверях*). Іване Петровичу, я шалено вибачаюся, але вже спізнююся на ділову зустріч. І я хочу попити кавки, поки біля автомата немає черги. Принести вам капуччино з шоколадною пінкою? Просто мову відбирає, яке смачне. Ні? Як знаєте. (*Зникає*).

1-й студент. Як можна пити цей відстій? Розчинне? Тьху!

2-й студент (*встає*). Я хочу продовжити, Іване Петровичу. Ваш Греф Факер – німець, і він, як справжній німецький професор, устиг надряпати нашвидкуруч аж 70 томів.

Півторак (*швидко*). Чого там Хакен надряпав нашвидкуруч?

2-й студент. Та сімдесят томів цієї своєї Синьої Хреники. Тримайте мою заліковку.

Півторак (*знаходить в заліковій книжці прізвище*). Корнійчук Роман. Вам, Романе, залік треба ще трошки заслужити. А поки я плюсик поставлю...

2-й студент (*теребить кільце в лівій ніздрі, бурмотить*). Плюсик, плюсик... Деяким теж не хіло було б написати свій том, хоча б один тільки, і по ньому нам мізки пудрити...

Півторак (*задушевно*). Ви, Романе, могли б і на повний голос зробити мені зауваження. Ну, добре, якщо вже в нас колоквіум, давайте і я з вами дечим поділюся. Так, адже мені доводилося слухати справжні лекції в Києві, коли, як і ви, протирав я штанці за студентською партою. І я знаю, скільки потрібно часу, щоб підготувати нормальну університетську лекцію – тиждень, а то й два потрібно. Але в мене на тижні по двадцять цих лекцій! А ще я зайнятий головною справою: коли мені готуватися до лекції, якщо я підписав зобов'язання за три роки подати до захисту кандидатську дисертацію, а через п'ять років – докторську? Дисертація – ось моє головне службове завдання, а не підготовка до лекцій. Ось таким чином. Самому мені соромно, хлопці та дівчата, за галімі лекції, але ще не вечір. Ось захищу докторську і...

2-й студент (*теребить кільце в ніздрі, міркує*). Виходить, ви, Іване Петровичу, закінчили універ у Києві?

Півторак (*гордо*). З відзнакою закінчив. І з медаллю “За кращу наукову студентську роботу імені академіка Швайка”.

2-й студент. Чому ж вас не залишили в тамтешній аспірантурі?

Півторак (*знижує плечима*). Знайшлися кращі за мене. І з київською реєстрацією.

1 - й студент. Скажіть краще: з волохатою лапою.

3 - я студентка (*жалісливо*). І не знайшлося нікого, хто б замовив за вас слівце?

Півторак *знижує плечима*.

2 - а студентка (*зацікавлено*). А чому ви не одружилися з киянкою для реєстрації?

Півторак (*збентежено*). Не така я людина, пробачте. Я знаю, що зараз не модно читати Чернишевського, і взагалі читати не модно, хіба що Ірину Карпу та Ірен Роздобудько (*студенти здивовано перезираються*). А я у вашому віці, ні, трошки раніше, підлітком, прочитав «Що робити?» Чернишевського, і мене назавжди вразили слова одного персонажа, здається, Розальської (*жахливе прізвище!*), і була вона повією, от тільки доброю повією...

2 - а студентка. Подумаєш, здивували... У вестернах тільки такі й бувають.

Півторак (*неуважно*). Хіба? Тож вона сказала головній героїні, Вірі Павлівні (ні, пробачте, це вона була Розальською, Віра Павлівна)... Сказала: «Умрі, но не дарі поцелуя без любові!».

4 - а студентка. Як добре! (*Скандує*). «Умрі, но не дарі поцелуя без любові!». Мені зараз пригадалися листівки, що залишилися від бабусі. Фотки власне, розписані отруйно яскравими аніліновими фарбами. Тьолки із рогатими зачісками, мени з проділом в темному лискучому волоссі... І великими чорними літерами: «Люби мене, как я тебя!», «Пусть наша дружба будет вечной, как дружба етих голубей!» (*Закриває обличчя руками*).

2 - а студентка (*швидко*). Кітч.

Півторак (*урочисто*). Ось ви, Кузовкіна, і заробили свій залік. Давайте заліковку. Втім, хіба те, що робив Енді Уорхол, не було кітчем?

3 - й студент. Антін Вархол. Він був українець. А застрелила його жидівка.

Півторак (*знижує плечима*). Дівка? Ну, на початку кар'єри вона, судячи з фільму «Я стріляла в Енді Уорхола», підробляла якнайдавнішим ремеслом. Виходячи з абсолютного презирства до чоловіків. А коли його підстрілила, то була вже ідейною феміністкою, письменницею. Уорхол десь загубив її п'єсу «В жопу!» (*Студентки ахають*). П'єса так називалася, «В жопу!» Ви знаєте, а я її розумію... Писала, писала пані свій дисер, а якийсь кривляка сумнівної сексуальної орієнтації... Ах, вибачте, то була п'єса.

Аплодисменти. Це студенти аплодують 2 - й студентці, що дефілює із заліковою книжкою від столу до дверей. Вона йде ходою манекенниці, «від стегна», клишоного виставляючи носки.

2 - а студентка (*у дверях обертається й обдаровує викладача розкішною посмішкою*). Спасибі, Іване Петровичу. А я побігла до трамвайного парку за проїзними. Арівідерчі, Рома!

2 - й студент. Бувай.

5 - а студентка (*далеко не красуня, кокетливо*). А чи не можна мені отримати залік за красу?

Півторак (*збентежений*). Цікаво, звідки ви дізналися, що я іноді ставлю залік за красу? (*Придивляється до 5-ої студентки*). Але це просто жарт був такий.

1 - й студент. Іване Петровичу, я знову з конкретною пропозицією. Поставте нам усім залік за десять баксів з носа. Я поспішаю в... ну, в натурі, поспі-

шаю, тому закладаю за всю бражку. *(Риється в кишені, обертається до студентів)*. З маржею, в натурі!

3-я студентка *(тикає йому дві дулі)*. Ось тобі твоя маржа! Подавишся!

4-а студентка *(філософськи)*. Що значить гени! Весь у татка.

1-й студент. Ви там! Побазарте мені ще! *(4-ій студентці)*. А тобі, Гуско, я останнє пір'я з голови виде-ру!

Півторак *(збентежено)*. Вважатимемо, Щетиненко, що я не чув вашої пропозиції. Ви мене глибоко засмутили. Тому зараз вийдіть з аудиторії, знайдіть підручник Дурилевича, прочитайте, а тоді – будь ласка. Мій розклад на сесію висить на кафедрі.

1-й студент. Ні фіга собі! *(Голосно гупаючи, виходить)*.

Півторак. Що ж, продовжимо. Хто з вас готовий розповісти про синергетику, а не про свої бізнес-плани?

3-я студентка *(тараторить)*. На відміну від теорії динамічних систем, що ігнорує квантові флуктуації в точках біфуркації, синергетика вивчає стохастичну динаміку у всій її повноті і в довільності виникаючих у просторі та часі незліченних параметрів.

Півторак *(кривиться)*. Давайте залікову книжку. *(Ставить залік. Гидливо)*. І де ви таке відкопали?

3-я студентка. З Інтернету витягнула, Іване Петровичу, «Гуглом».

4-а студентка. Дозвольте мені доповнити, Іване Петровичу? Гусак Лера. Я про пару-трійку вживань отієї синергетики. Ось моя залікова книжка. *(Повертається за свою парту)*.

Лунає рингтон, це перші такти з ноктюрна Ференца Ліста «Марення кохання». 5-а студентка, витягаючи мобільника з сумочки, вискакує до коридору, а Півторак і 4-а

студентка застигають в позах, подібних до стійки пойнтера, що почув дичину.

Півторак (*мрійно*). Який приємний у вас голос...

4-а студентка (*мрійно*). Та про що це я?... Ах, як бігборди якісь, як ланцюг запорошених опудал славнозвісних письменників...

Півторак. Постатей, дівчино, постатей...

4-а студентка. Ах, справді, так, постатей... Саме отак уявляла собі історію літератури компашка критиків і професорів, тобто історики літератури, які наваляли історію літератури. Ах, здається, я зарпортувалася.

Півторак. Ні, ви просто фігурально висловлюєтеся, а по суті правильно. Продовжуйте, будь ласка... (*заглядає на першу сторінку залікової книжки*), Калеріє.

4-а студентка. Краще вже Леро... І ось, немов у музеї воскових скульптур, стоять собі вони поряд – кульгавий і під кайфом Байрон, довгоносий Гоголь (не дивно, що стався глюк у бідолахи, нібито ніс від нього втік), бундючний сифілітик Ніцше, припадочний Достоевський... О, від цього чесній дівчині краще б триматися подалі, а не в стенографістки до нього найматися, а там ближче й наші – лисий та хворий на сухоти Коцюбинський (переконаний, що коні не винні, намагався він продати фата-моргану і тіні забутих предків дорогою ціною) та надлюдина Домонтович. Цей був той ще тип...

3-й студент. Неокласик він був, Лерко. Ну, люди – від скромності не страждали!

4-а студентка. Кажу я, Домонтович – вчора російський попович, сьогодні – український націоналіст, а завтра кадебіст. А під стінкою, у вітринах, повитих павутинням, красуються їхні шедеври – від товстого

принца Гамлета, що так і не розібрався, бути йому чи не бути, а коли бути, то з Офелією або з кимсь іще, і до лакея Фірса, забутого у вишневому саду, щоб не відстьобувати йому пенсії...

П і в т о р а к . А що ж з'ясовує в цій каламуті синергетика?

4 - а студентка (*засовує палець до рота, захоплено міркує. Виймає палець з рота*). Я тут поміжувала, як краще... Здається мені, Іване Петровичу, варто застосувати синергетичний принцип підпорядкування. Ось цих самих історико-літературних опудал...

П і в т о р а к . Краще б сказати – класиків.

4 - а студентка . Ось-ось! По гріб життя вдячна, Іване Петровичу, що підказали! А то я згадувала-згадувала, як їх дражнять, трохи не народила... І навіть про класиків промайнуло, і відразу задній хід: класики – це гра, що на асфальті. Та й Тарас остаточно заплутав, про нових класиків нагадавши... Так от, цих самих класиків та їхні шедеври, що вони вже людству в зубах нав'язли, можна віднести до параметрів порядку, а тих графоманів, що навколо них крутилися і так сяк наповнювали часописи і видавничі портфелі, поки класики упрівали над шедеврами для хрестоматії, я б віднесла до швидких змінних.

П і в т о р а к (*вагомо*). ...які розглядаються як функції параметрів порядку через принцип підпорядкування.

4 - а студентка (*невпевнено*). А мабуть, що й так. (*Після паузи.*) У мене все, Іване Петровичу.

П і в т о р а к . Браво, Гусак! Думаєте, а це головне... Ось вам залік.

4 - а студентка забирає залікову книжку і повертається на своє місце.

Півторак. Так, так... Хто ще бажає взяти участь у дискусії?

2-й студент. Заждіть, Іване Петровичу, дайте нам Лерчині бредні перетравити.

Півторак. Знаєте що, колеги, оскільки вже в нас так славно пішло – спасибі Лері! – я теж поділюся дечим, що мені спало на думку з приводу принципу підпорядкування. Знайшов я в Олександра Миколайовича Перцевського цікаве міркування. А в нього воно виникло, коли він пригадав строфу поезії Куліша «Шукання-викликання». Строфа ж ось яка. (*Риється в кишенях, витягує клаттик паперу*). Ага, ось...

Минули любовці, душа моя жадає
Кохання іншого... Глянь, крале, на орла,
Як вітром на його від півночі бурхає,
А він дзвенить пером, Зевесова стріла.
То дух мій, горличко, то розум мій буяє...
Кого ж він по світах шукає-викликає?
Орлицю сміливу, крилатшу над орла.

Секретар (*з'являється в дверях*). Іване Петровичу, вас просять швидше закінчити залік – і на кафедру. Ви ж знаєте, сьогодні день народження в Нінель Сисоївни...

Півторак. Милочко, радий би в рай, та залік... Це ж не простий залік, Милочко, а колоквіум.

Секретар (*морщить носика*). І вічно ви що-небудь придумаете!

3-й студент (*поправивши оселедця*). Дівчино, а на котру годину до вас можна записатися на прийом?

Секретар фиркає і зникає.

2 - а студентка (*заплющивши очі*). Боже, як смачно пахне! Іване Петровичу, до чого ж я вам заздрю!

2 - й студент. Було б чому заздрити! Преподи піццу розігрівали в мікрохвильовці та щойно витягли.

2 - а студентка. Тобі, Ромочко, у це не в'їхати, ти ж не сидиш на дієті (*зітхає*).

1 - а студентка. (*Перелякана, з витріщеними очима, вривається в аудиторію, перед собою у витягнутій руці тримає мобільник. Протягує його здалека Півтораківі*). Це Никодим Силич... Вас!

Півторак (*встає, мимоволі витягується*). Так, це я, кандидат наук Півторак. Слухаю вас, Никодиме Силичу... Я прошу вибачення, але ви ж самі наказали мені керуватися інструкцією Мінвузу... (*Відставляє слухавку від вуха*). Ну чому ж, Никодиме Силичу?... Кинув трубку. Це треба ж... (*Сує мобільник 1-й студентці*). Так це ви наскаржилися ректорові? І що я вам поганого зробив...

1 - а студентка (*робить великі очі*). Та що ви, Іване Петровичу? Де вже мені? (*Змовницьки, гучним шепотом*). Мобілка не моя, а Щетиненка, того жлоба, ви його видворили. Він до бібліотеки не пішов, за дверима тиняється.

Секретар (*з'являється в дверях*). Іване Петровичу, всі чекають вже тільки на вас! Вілен Киріякович дуже хоче сказати тост... А то знову засне, і не добудишся.

Півторак. Іду, іду. (*Квапливо розписується у відомості*). *Finita la comedia*. Цього разу вам поталанило: ставлю всім. Давайте залікові книжки.

Студенти товпляться біля столу, поступово розсмоктуються. Півторак возиться з відомістю і заліковками, а піднявши голову, знаходить, що в аудиторії залишилася одна 4 - а студентка. Він поволі встає.

4 - а студентка (*підходить, протягує клапчик паперу*). Мене всі знайомі лають без кінця: «Ну що ти, – кажуть, – Лерко, без кінця всілякій шантрапі свій мобільний даєш, а потім суцільні неприємності!». Але я не знаю, чи з'явитесь ви ще на нашому курсі, Іване Петровичу, а мені облом втрачати вас надовго з виду. У мені зараз виник такий непереможний ряд наукових відчуттів, що сама дивуюсь... І я просікаю, що ви кльово знаєте не тільки худліт (а мені тут ще читати і читати), не тільки в кіно петраєте (а мені ще дивитися і дивитися!), але і в синергетиці людських стосунків багато що зуміли б мені показати. Ну, беріть же!

Півторак, не відриваючи від 4 - ої студентки очей, засовує папірець до кишені.

Через двері звучить все той же рингтон, перші такти з «Марень кохання» Ліста. Півторак і 4 - а студентка знову застигають на кілька секунд.

Півторак (*мотає головою, отямившись*). Знаєте, Калеріє...

4 - а студентка. Леро!

Півторак. Знаєте, Леро, у мене виникають сумніви щодо індивідуальних занять у сфері синергетики людських стосунків. Далеко можна зайти. А я, повинен вас попередити, сім'янин. Одружений другим шюбом. Перша моя дружина була працівником прилавка, а друга – кутюр'є.

4 - а студентка (*відчайдушно*). Кутюр'є, це ж треба собі таке уявити! Вона кутюр'є! Що ж, коли кутюр'є, поверніть телефончик взад.

Півторак. Одну секунду! (*Спорожняє кишені на стіл, відкладає дешевий мобільник та ключі убік і починає ритися в бібліографічних картках, дискетах, флешках, недогризках олівців і уривках папірців*).

Нарешті, розводить руками). Самі бачите, що немає. У дірку, хіба, провалився?

Секретар (*з'являється в дверях*). Що це ви собі дозволяєте? Пров Микитич уже сердиться. Ось виб'єтеся в професори, тоді спізнуйтеся скільки завгодно.

Півторак. Вашими б вустами, Мило, та мед пити.

Картина друга

Автор нагадує, що після заліку, зображеного в першій картині, минуло кілька днів.

За столами по двоє і на стільцях уздовж стіни сидять члени кафедри, зліва обличчям до них за окремим столом – Завкафебри. Перед його столом під кутом розташований стіл Секретаря кафедри зі старомодним комп'ютером, так що в разі потреби Пров Микитович має змогу сховатися за громіздким монітором. Праворуч вхід.

Чути хропіння. Це спить, відкинувши назад голову, професор Придибайло.

Секретар *(підходить, схиляється над Придибайлом, гучним шепотом)*. Вілене Кир'яковичу! Вілене Кир'яковичу!

Хропіння.

Парторг Діма. *(Посміхнувшись, склавши долоні рупором, суворо окликає у вухо)*. Професоре Придибайло!

Придибайло. Я! *(Озирається)*. Дисертант володіє пером. Я – за!

Секретар *(як і раніше, гучним шепотом)*. Обговорення закінчилося, Вілене Кир'яковичу, вже проголосували. Дисертант зараз дякуватиме.

Завкафебри. Ну, а тепер ваше завершальне слово, е-е...

Дисертант *(схоплюється)*. Пошукувач Мишечкін.

Завкафебри *(крутить кистю в повітрі)*. Ні, е-е-е...

Дисертант (*пританцьовує на місці*). Микола Емануїлович.

Завкафедри. Миколо Мануйловичу, маєте щось сказати на закінчення обговорення?

Пані-профорг (*гучним шепотом*). Дякуйте, молодий чоловіче.

Дисертант (*роблячи округлі жести, патетично*). Ах, я так хвилююся... О, я просив би дозволу розвернути в протоколі попереднього захисту лаконічне, проте таке втішне для мене міркування нашого маститого вченого Вілена Кир'яковича Придибайла, що зумів в одній короткій фразі...

Завкафедри. Ось і ви, будь ласка, скоротіть, Мануїле Миколайовичу.

Дисертант. Зрозумів, уловив на льоту, з радістю... (*Крадькома поглядаючи на папірець*). І на закінчення пропоную після апробації скромних плодів моїх розумових зусиль перейти до дегустації плодів земних із рідних для мене берегів Сіверського Донця біля Рубіжного і соку виноградної лози, привезеного з полуденних країв, а також інших прохолодних напоїв, вироблених у країнах американських і в межах ізраїльських.

Завкафедри (*прихильно*). Однак ви ж загнули – мені навіть закортіло вашу дисертацію почитати. (*Дисертант блідне й хапається за серце*). Господи, та що це з вами? Мило, у нас не знайдеться валідолу? (*Дисертантові*). Заспокойтеся, я вже передумав читати: (*убік*) нічого мені більше робити ... Я вас правильно зрозумів – ви хочете запросити нас на легкий фуршет?

Дисертант. Так, так! І дуже прошу не згордувати нехитрим пригощанням. Я вам накрию в окремому залі.

Доцент Порошкова (*звисока*). Там побачите, на стільці, великий пакет з «Тіп-топа». У ньому три пляшки

«Гурджаані». Мені грузинські друзі з Грузії привезли. Ви їх приєднайте.

Діма - парторг, відвернувшись від Доцента Порошкової, корчить для Асистента Фельдмана жахливу гримасу, що має виразити його думку про грузинське вино «Гурджаані».

Дисертант. Айн момент, Єлизавето Матвіївно.

Завкафедри. Нінель Сисоївно, командуйте!

Пані-профорг (*гучно*). Лаборантьйо! Беріть сьогоднішнього іменинника...

Завкафедри. Героя дня....

Пані-профорг. ...і на напівзігнутих до комп'ютерної. Скатертина рожева, сервіз повсякденний, склянки і виделки одноразові! Уперед.

Секретар, 1-а лаборантка, Дисертант зриваються з місця. Стажистка з Кирпатії сіпнула була за ними, проте залишилася сидіти.

Завкафедри (*Дисертантові*). Молодий чоловіче! Затримайтеся на хвилинку. (*Схопивши за гудзик, задумшевно*). Дівчата й самі впоралися б, і ви могли б почекати тут із нами або вийти перекурити, проте ми тут зараз маємо розв'язати одне внутрішньокафедральне, сказати б, сімейне питання... Не образилися?

Дисертант. І як ви тільки могли таке про мене подумати, Прове Микитовичу? (*Тікає вслід за лаборантами*).

Завкафедри (*повертається на своє місце*). Прошу всіх сісти. Офіційний порядок денний вичерпаний, проте керівництво настійно просило обговорити на партгрупі та засудити аморальну поведінку кандидата наук, асистента Півторака.

Колеги відсахуються від Півторака – і виявляється, що він дрімає собі сидючи, заховавши очі за темними окулярами. Розбуджений, не відразу орієнтується.

Півторак. Ей, ви чого? Моє – що?! Мені – аморалку? Смішно навіть...

Завкафедри. Дмитро Семеновичу, ви парторг, вам і книги в руки. *(Ховається за монітором)*.

Парторг Діма *(бурчить)*. Тільки аморалки нам і не вистачало. *(Дістає аркуш паперу й ручку, старанно виписує, промовляючи вголос)*. «Протокол № 3 засідання партгруппи «Єдиної України» кафедри маскультури та загальної синергетики від 25 травня...»

Півторак *(опам'ятовується)*. Дімоніе, але ж я не член партії «Єдина Україна» – то яке ж право ви маєте розбирати мою персональну справу? Не маєте ви жодного чортова права!

Парторг Діма. Прове Микитовичу! Прове Микитовичу!

Завкафедри *(виглядає з-за монітора)*. Ну й парторги пішли! Хіба можна порівняти з радянськими часами? Грець із вами, допоможу. Скажіть, Іване Петровичу, хіба «Єдина Україна» не партія влади?

Півторак. Авжеж. Але мені це по барабану.

Завкафедри. А якщо наша партія є партія влади, то вона до будь-чого у країні має право втручатися. Я наведу приклад. Ось «Єдина Україна» взяла та й подарувала до богадільні комп'ютер, щоб і бабусі-дідуся залучилися до новітніх інформаційних технологій. Якщо захоче який дідусь у війнушку пограти або до порносайта зазирнути, хіба в нього питатимуть, чи член він «Єдиної України»?

Півторак. Вибачте, Прове Микитовичу, не можу з вами погодитися. Одна справа – користуватися

подарунком вашої «Єдиної України», інша справа – дозволяти обговорювати свою аморальну поведінку, не будучи членом партії. Абсурд.

З а в к а ф е д р и (виглядає з-за монітора). А вам, Іване Петровичу, пальця в рот не клади! Проте якщо Никодим Силич наказав обговорити й осудити на партгрупі, ми зобов'язані обговорити й осудити. Ведіть засідання, Дмитре Семеновичу.

П р и д и б а й л о. Прошу слова! Не обговорювати хлопця ми не можемо, тому що ректор на кафедрі має свої вуха. Обговорити доведеться, та тільки розумніше. Перш за все, без протоколу. (*П а р т о р г о в і Д і м і, г а р ч и т ь*). Прибери свого доноса! (*П і в т о р а к о в і, л а с к а в о*). А ви перетерпите, Іване Петровичу. І не вибігайте, не гримайте дверима – я ж розумію, як вам хочеться піти. Завжди корисно дізнатися, що про тебе думають колеги. А лайка – не бійка.

П і в т о р а к (дотягується до столу, за яким сидить Діма-парторг, витягує у нього з-під руки протокол, зминає, засовує собі в кишеню. Зітхає). Згода, Вілене Кир'яковичу.

А с и с т е н т Ф е л ь д м а н (убік). Який сміливець!

П а р т о р г Д і м а (вступившись на те місце, дележав протокол, розгублено). Засідання партгруп «Єдиної України» кафедри загальної синергетики оголошую відкритим. Слово для інформації про аморальну поведінку асистента Півторака має завідувач кафедри професор Пров Микитович Колядко.

З а в к а ф е д р и. Якої ще тобі інформації? Ректор казав про аморальну поведінку, і нібито від Півторака він особисто постраждав.

П а н і - п р о ф о р г (у жаху). Ви хочете сказати, що наш Іван Петрович чіплявся до Никодима Силича?

С т а ж и с т к а з К и р п а т і ї. О!

Завкафедри ховається за монітор.

Півторак. Дурня собача! Та я із жінками ще до ладу не розібрався, а ви мені таке приписуєте!

Доцент Порошкова (багатозначно відкашлюється). Щодо схильності до гомосексуальних вибриків, то саме стосовно нашого Никодима Силича це далеко не дурня собача. У давнину доцентом Чорноземного педінституту він за такі, як висловилася Нінель Сисоївна, «чіпляння» до студентів був звільнений і дивом не потрапив під суд. Після перебудови пояснював цю історію політичними переслідуваннями.

Придибайло (бурчить). Не інакше, як дисиденти голубчика переслідували. Адже в Чорноземному педінституті Никодим Силич був до тієї історії секретарем парткому КПУ.

Доцент Порошкова. Ви абсолютно маєте рацію, Вілене Кир'яковичу. (Несподівано хихикає, як дівчинка). І цього красунчика, що зараз в комп'ютерній «Кока-колу» відкорковує, до нас Никодим Силич проштовхнув, і вельми настирно.

Придибайло. Он воно як!

Доцент Порошкова (перебільшено серйозним тоном). Але ви й самі тут не без гріха, Вілене Кир'яковичу.

Придибайло. Це що за напасть?

Доцент Порошкова (хихикає). А хто в ректораті взявся дамам ручки цілувати, а разом зосліпу поцілував ручку Никодимові Силичу?

Стажистка з Кирпатії. О!

Завкафедри. Досить! Щоб покінчити з цим кошмаром, я пропоную дві пропозиції. Біс його забирай! Дві речі. По-перше, ми попросимо людину Никодима Силича на кафедрі не доповідати йому про...

Дияволе! Але ж і так зрозуміло, про що ми всі просимо не доповідати.

Пані-профорг (*манірно*). Чому це ви всі дивитеся на мене? Справді, я частенько з'являюся в приймальні Никодима Силича. Я там, можна сказати, майже своя людина, але це ще не значить, що я доношу про всі наші кафедральні неподобства. Я буваю на прийомі у Никодима Силича з профспілкових питань. А щоб Никодим Силич їх правильно розв'язував, я намагаюся його за-ча-ру-ва-ти. (*Усміхається до того жахливим, зміїним оскалом, що всі збентежено відводять від неї очі*).

Завкафедри. Ми наперед вдячні, Нінель Сисоївно. Зі свого боку докладу всіх зусиль, щоб питання про ваше переобрання на посаду було розв'язане позитивно. А ось друга моя пропозиція. (*Задушевно*). Іване Петровичу, та розкажіть ви нам самі, чого там начудили. Покайтеся, облегшіть собі душу. Ми вам винесемо громадський осуд, а потім усі разом дружно плюнемо на цю справу. І з чистим сумлінням підемо на фуршет. І в нас ще о четвертій освячення отцем Ферапонтом комп'ютерного класу.

Півторак (*обережно*). Біда моя в тому, що не пригадую останнім часом за собою якихось помітних грішків. (*Наступально*). Усі ці роки у вашому універсі я вдень лекції читав, а вночі дисертації без кінця набирал на компі. Ось уже одну захистив, а в докторській тепер уже й кінець видно. Мені постригтися ніколи, а на аморалку так зовсім уже немає часу!

Парторг Діма (*посміхається*). Нічого прибуднюватися, Ваню!

Пані-профорг (*демонструє Півторакові свою жахливу усмішку*). От би ніколи не сказала, що ви зовсім не цікавитеся жінками!

Завкафедри. Це хто, це Іван Петрович зовсім не цікавиться? Та мені на днях наша Мила поскаржилася, що він їй своїми баньками ледве коліна не просвердлив!

Спрямовує каламутно-романтичний погляд на те місце біля столу Секретаря, де сяяли б її коліна, якби вона не намазувала тоді бутерброди в комп'ютерній.

Доцент Порошкова. Але ж ви одружені вдруге. (Єхидно). Вже забули, як розлучалися?

Стажистка з Кирпатії (піднімає руку). А ще Іван Петрович ставить заліки за красу...

Півторак. От бісові діти, коли тільки встигли доповісти?... Та це ж просто жарт був, Прове Микитовичу. А щодо другого шлюбів – думаю, що він, навпаки, є свідоцтво моєї порядності. Ех, коли вже каятися, так на повну катушку! Перша моя дружина була працівник прилавка, а друга, нинішня – кутюр'є. Кожного разу я одружувався як порядна людина. Тому що перша моя дружина була моєю першою жінкою, а друга дружина – другою і поки що останньою. (Гордо). Такого типу аморалка.

Стажистка з Кирпатії. Боже, як цікаво!

Завкафедри (роздумливо). Ні, на аморалку не тягне... Та й ставити заліки за красу не наш Іван Петрович придумав...

Відчиняються двері, з'являється в них Дисертант.

Дисертант. Вибачте, але оскільки ви затримуетесь... Чи не подати вам сюди по келиху «Гурджаані» або по філіжанці колумбійської?

Завкафедри (встає з крісла, вдивляється в Дисертанта). А я ж бачу – обличчя знайоме, тільки не пригадаю ніяк... Ви ж у ресторані «Вавилон» служите?

Дисертант (*перемінається з ноги на ногу*). А що в цьому поганого, Прове Микитовичу? По-вашому, коли офіціант – то вже й не людина?

Завкафедри (*з несподіваною різкістю*). Спасибі, не треба нічого. Ми ще не закінчили.

Дисертант випаровується.

Придибайло (*раптом прокидається*). Тож давайте закінчувати.

Доцент Порошкова (*підходить до Завкафедри, усаджує його у фотель, погладжує по рукаву піджака, м'яко*). Прове, та не бери ти дурного в голову. Ти так на мене поглядав, що я й сама здогадалася, про що ти мене хотів запитати. Ти хотів запитати, чи немає у мого чоловіка-силовика інформації, що саме аморального натворив наш Іван Петрович. Ви ж знаєте, колеги, що поки я тут працюю, ви всі під дахом в обласної Служби Безпеки.

Придибайло (*знову прокидається*). І під ковпаком, Лізавето Матвіївно, під ковпаком, дорогенька.

Доцент Порошкова (*докторальним тоном*). Це той випадок, Вілене Кир'яковичу, коли ваш дотеп не здається мені вдалим. Справа настільки погана, що я цього разу не зумію допомогти.

Завкафедри. Тоді... Давай вийдемо, Лізо, і ти розповіси мені наодинці.

Доцент Порошкова (*усміхається*). Немає потреби секретничати, тому що у свідках опинилося близько двох десятків наших студентів. Іван Петрович подумався виставити з аудиторії синочка Щетини.

Пауза. Німа сцена. Першим оживає Завкафедри.

Завкафедри. Прошу вас, Іване Петровичу, доповісти, що відбулося між вами й сином кримінального авторитета?

Доцент Порошкова (нейтрально). Він же депутат міськради, батько й добродійник нашого міста.

Півторак. А що мені було робити? Цей юний нахаба запропонував мені поставити йому та групі залік за гроші...

Пані-профорг (дивиться в стелю). І багато запропонував?

Півторак. По десять баксів із носа. Я, природно, обурився і відправив його готуватися. Продовжив колоквіум, а вже під кінець зателефонував Никодим Силич і вельми роздратовано розпорядився поставити всім залік автоматом.

Завкафедри (вкрадливо). І ви всім поставили залік?

Півторак (здивовано). Звичайно, адже ректор розпорядився.

Завкафедри. І Щетиненку теж поставили?

Півторак. Так, у відомість, а із заліковою книжкою він до мене більше не підходив.

Завкафедри (доценту Порошковій). Ти як гадаєш?

Доцент Порошкова. Ні, звичайно ж, ні.

Завкафедри. І я думаю, що Никодим Силич не став би через цей випадок звинувачувати Півторака в аморалці.

Пані-профорг. І що за мода у вас з'явилася щомиті найжджати на Никодима Силича!

Завкафедри (підсумовуючи). Добре. Ви, Іване Петровичу, діяли правильно, і інцидент можна вважати майже вичерпанним. За єдиним виключенням правильно... Іване Петровичу, закарбуйте це дуже міцно собі

на носі: відтепер, як тільки вам запропонують хабар, ви тут же повинні повідомити про це мене, свого завідувача кафедри. А в цьому випадку можлива була під'їобка.

Пані-профорг. Прове Микитовичу!

Завкафедри (*підсумовуючи*). Вже по-народному й сказати нічого не можна. (*Доценту Порошковій*). Ну що ти так на мене дивишся, Лізо?

Доцент Порошкова. А тому я дивлюся, Прове, що проти нашого Івана Петровича органи не влаштували і не влаштуватимуть ніяких провокацій. Абсолютно виключено. Дуже вже він дрібна сошка. Та й ти, Прове, теж для того дрібнуватий. Не образився? Ось Никодим Силич – інша справа.

Пані-профорг (*зрізно*). Лізавето Матвіївно!

Доцент Порошкова. Як ви смієте на мене голос підвищувати, Нінель Сисоївно? Тим паче, що це ви у всьому винні!

Пані-профорг. Я?!

Доцент Порошкова. Елементарний логічний висновок. Наш Іван Петрович комашини не скривдить, і ректор до нього не мав претензій до того злощасного заліку, а відразу після заліку Іван Петрович був присутній на вашому дні народження, де ви напоїли кафедру саморобною поганню, а наші мужики накирялися до армагеддону. Іван Петрович не був тоді винятком.

Пані-профорг (*вищить*). Це наклеп! Я нікого не поїла жодною саморобною поганню. По-перше, я й сама пила, нарівні, по-колежанськи, а не те, що ви, Лізавето Матвіївно...

Доцент Порошкова. І що ж я?

Пані-профорг. Сиділа, як засватана, з пляшкою своєї мінералки! Теж мені фря!

Доцент Порошкова. У мене немає слів. Зупини цю бабу, Прове! Е-е, де вже тобі...

Пані-профорг (*її несе*). По-друге, всі страви та напої були з натуральних продуктів, вирощених на присадибній ділянці. Жодних вам гормонів, ані грама хімії! Вирощено й приготовано ось цими руками. Біле вино – з грушок, червоне – із смородини, а біла... Біла ж – чиста, як сльоза, бо двічі пропущена через активоване вугілля, в аптеці куплене! Що ж мені – в універсамі отоварюватися, коли в мене чоловік на пенсії? А хіба могла я кафедрі не пригостити? І без того в боргах, як у реп'яхах, а мене кожні п'ять років силуються вигнати на вулицю, тому що я тридцять років тому була в аспірантурі, а дисертації тієї клятої не написала. (*Плаче*). Ось і Лізка дисертації не написала, а чому до неї не чіпляються?

Доцент Порошкова (*щиро обурена*). Тому хоч би, що я не розказую на лекції, ніби богатир Добриня Микитович був спортсменом і метав списа!

Пані-профорг (*її несе*). І не тикайте мені в очі вашого малахольного Івана Петровича! Ну, захистив він дисертацію, теж мені подвиг! А в мене на руках були будинок, чоловік і маленька дитина.

Придибайло (*знову прокидається, бурчить*). Нічого не поробиш, логіка залізна: чоловіка в Півторака дійсно немає.

Завкафедри (*дивиться убік, поволи*). Нінель Сисоївно, ви поставили керівництво кафедри в глухий кут. Я завжди гадав, що наші періодичні посиденьки або, як тепер кажуть, корпоративні вечірки, укріплюють людські зв'язки між членами кафедри. Обіцяю, що знайду спосіб, як компенсувати понесені вами витрати. Тим більше, що тепер пригадую: це вже третій ваш день народження за цей семестр. Проте смішно й безглуздо було б встановлювати якийсь зв'язок між тим, що кафедра

клопотатиме про продовження вам на рік контракту, і тим, що ви напоїли нашу кафедру, гм, грушевим вином.

Асистент Фельдман. Ви бачили, Прове Микитовичу, що я просидів всю партгруппу тихенько, як мишеня. Проте... Коли між пригощанням кафедри та отриманням ставки доцента немає причинно-наслідкового зв'язку, то залишається можливість зв'язку магічного. А тому будь ласка до мене на день народження в наступному місяці. Тільки краще в кафе. І без лаборанток, зате з дружинами або чоловіками.

Завкафедри. Ну й днинка сьогодні випала! Вже на що ви делікатна людина, Якове Борисовичу, та й ви шпиняєте.

Асистент Фельдман. У мене пропозиція. (*Повертається до Півторака*). Спробуйте пригадати, голубе, що з вами відбувалося тоді, після сабантуя.

Парторг Діма. Давно пора! Ой... (*перелякано прикриває собі рот руками*).

Півторак. Мабуть, до певного етапу я зможу відновити події. Пригадую, мені якась гримза облізла натякала, що не хило б її проводити...

Стажистка з Кирпатії. О! (*Закриває обличчя руками*).

Півторак. Ах, так це були ви? Вибачте, але на мені вже висіло важливе суспільне завдання – доставити додому Прова Микитовича. Ви ж мені його й поставили, Нінель Сисоївно, від імені незалежних українських профспілок, мені та ось Дімонові.

Пані-профорг. Добре, але яка була альтернатива? Накажете мені самій доставляти? Важкуватий став наш Пров Микитович, та й Марія Василівна відразу вчепилася б мені в горлянку.

Завкафедри. Ви абсолютно правильно вчинили, Нінель Сисоївно. Можливо, що і вчепилася б.

Півторак. Нам із Дімою вдалося переконати Прова Микитовича відлети вже на вулиці, за тим ґанком закритого парадного, що за банкоматом, отже, поза полем зору камери й охоронця на вході. Зловили таксі, завантажили, довели, розрахувалися в складчину...

Завкафедри. Спасибі, хлопці. За мною не заїржавіє.

Завкафедри тицяє Парторгові Дімі якісь банкноти, той спершу відпихує їх, потім ховає до кишені.

Півторак. До цього місця я все пам'ятаю чудово. Ви, Прове Микитовичу, побажали пісню заспівати, щось із репертуару «Віагри», і дуже сміялися, коли виявилось, що ліфт не працює, і ми маємо... ну, допомогти вам підійнятися на шостий поверх, а стелі у вас в будинку високі...

<i>(Наспівують водночас)</i>	{ Пані-профорг. «Моя ошипка номер п'ять...» Стажистка з Кирпатії. «You my heart, you my soul...»
----------------------------------	--

Завкафедри. Ну допомогли, та й допомогли. І чи не можна скоротити?

Півторак. Доставили ми вас, Прове Микитовичу, до дверей вашої чудової квартири, і Діма натиснув на гудзик дзвінка. Марія Василівна відчинила майже відразу, а побачивши нас, швидко прибрала правицю за спину. Миттєво прибрала, я навіть не встиг побачити, що там було.

Завкафедри. Отож. Я здогадуюся, звісно. Проте вам, хлопці, воно ні до чого.

Півторак. Тоді Дімон зморозив якусь дурницю, і ми...

Парторг Діма (*обурений*). Яку ще дурницю? Я сказав типу: «Добровечір, Маріє Василівно. Засідання кафедри щойно закінчилося». Все – чиста правда, як у суді під присягою.

Півторак. Тобі тільки суд і сниться, партійний ти інквізитор... А тоді ми з тобою, Дімоне, зробили тактичну помилку. Вирішивши, що ви, Прове Микитовичу, вже доставлені додому, ми вас, Прове Микитовичу, випустили з рук – і ви з гуркотом уляглися до ніг дружини.

Парторг Діма. Прямо як олов'яний солдатик. Або начебто захотіли зробити земний уклін Марії Василівні. Ні, я би так не зміг. Справжній козак наш Пров Микитович!

Півторак. Після чого ми, вжахнувшись, ретирувалися.

Завкафедри. Чортівня якась... Давайте розбиратися, хлопці. Ви мене випустили з рук, вже переступивши поріг моєї квартири, чи ми ще були на площадці?

Парторг Діма. Ми були вже в передпокої, Прове Микитовичу. Я ще розміркував, чи не скинути штиблети, проте, виходячи з непонятки на шкарпетці, де, міль пардон, великий палець вилазить...

Завкафедри. Фу! Значить, ми були вже в квартирі. Тобто в зоні юрисдикції Марії Василівни. Тож вам, хлопці, ні в чому собі дорікнути. І правильно зробили, що випарувалися – моя Марія Василівна в гніві, ех, і сувора ж! Цього в неї не віднімеш.

Пані-профорг (*інтимно*). А все-таки, Прове Микитовичу, що там Марія Василівна ховала за спиною, га?

Завкафедри. Щодо Марії Василівни у мене виникла одна задумка. Вже якщо вона так добре управляється в нас удома та й моргу дала ідеальний

лад, то чи не попросити її, мою дорогу дружину, розібратися й у нас на кафедрі?

П і в т о р а к (*удавано вжахнувшись*). Хіба? А ми тоді з Дімою спустилися до вестибюля. Озирнулися – до чого ж затишно, до чого ж стильно! Праворуч стоїть мармурова дівчина на пуантах, у лівій руці підняла круглий білий плафон, конс'єржка похропує в своєму ліхтарі, на плитковій підлозі не доріжка яка-небудь, а справжній килим, ліворуч банкетка стоїть. М'яка, оксамитом червоним крита. І тоді Діма мені й каже: «Гріх було б нам не полірнути в такій культурній обстановочці».

П а р т о р г Д і м а . Ну чому, ну чому треба було про це обов'язково розповідати?

П і в т о р а к . А тому, Дімонє, що інакше народ не зрозуміє, чому я відрубився, та ще й так, що прийшов до тям тільки вранці! Щоправда, на власному ліжку, в джінсах і в кросівці на лівій нозі.

З а в к а ф е д р и . Продовжуйте, Іване Петровичу.

П і в т о р а к . І дістає Дімон з пазухи пляшку, майже повну. На ній наклейка «Найкраща гірка», проте заткнута вона уламком кукурудзяного початка. Посиділи ми з Дімою на банкетці – і все, мов відрубало.

П а н і - п р о ф о р г . А я все думала, куди вона... (*Ворушить губами, рахує на пальцях*). Тепер збігається. Ах, молодьож, молодьож!

П а р т о р г Д і м а (*встає, винувато схиливши голову*). А що було далі, тепер уже я розповім. Вивалилися ми з під'їзду, дістав наш Іван Петрович якийсь папірець із кишені та й помчав ловити таксі.

З а в к а ф е д р и . Достатньо. Все зрозумів. Точніше, нічого не зрозумів. Утім, розпивання спиртних напоїв у громадському місці (а хіба вестибюль в моєму парадному

не громадське місце?) вже є провина, за яку партгрупа й виносить Іванові Петровичу суспільний осуд. Партія згодна?

Півторак. Мені одному?

Завкафедри. Все, я сказав. І так безбожно засиділися.

Стажистка з Кирпатії (*задушевно*). І кушати дуже хочеться.

Завкафедри (*підіймається з крісла, шукає й підхоплює свій дипломат*). Їсти, їсти... Хочете поїсти, жіночко, то чим вам поганий буфет? І що ви взагалі, Інгрід Тимурівно, робили на наших партзборах – ви ж не член нашої партгрупи?

Стажистка з Кирпатії. О!

Завкафедри (*підходить до Придибайла, кладе йому руку на плече*). Як би ти подивився, Вілене Кир'яковичу, якби я тобі запропонував прихопити з собою Івана Петровича і завалитися куди-небудь на пиво? Треба ж обмізкувати, кого запрошуватимемо до нього на докторську офіційними опонентами.

Асистент Фельдман аплодує. У дверях з'являється Дисертант, на обох щоках у нього кружечки від червоної помади.

Дисертант. Кушать подано!

Картина третя

Кабінет Авторитета. Обставлений коштовними меблями, є бар, столик для комп'ютера. Є тренажер-«бігова доріжка», немає письмового столу. На заднику висить величезний монітор, тексти на нього виводить Референт, що сидить за комп'ютерним столиком.

Авторитет сидить у фотелі, перед ним старовинний дамський столик для рукоділля, на столику мобільник і пара звичайних телефонів. Сидячих місць для відвідувачів не передбачено.

Авторитет *(у трубку синього телефону, продовжуючи розмову)*. Звичайно ж, Никодиме Силічу, лінію захищено, і ніхто тебе не запише. Валяй сміливо. *(Повертається до Референта, крутить перед собою вказівним пальцем: «Пиши!» Той натискає клавішу на клавіатурі, киває хазяїнові)*.

Никодим Силіч *(його голос звучить у пристрої гучного зв'язку)*. Щось клацнуло.... У мене до тебе два прохання. Перше: хай пишуть, хрін з ними, де завгодно, хоч і на Ірининській у Києві. Ти ж розумієш, застряг транш із Держбанку по лінії національного проєкту «Освіта». Урядовець з наросвіти вимагає відкат не по чину, я дам, хай жере, собака, проте бажаю нуль скинути. Прошу твого дозволу.

Авторитет *(вагомо)*. Скажи, я дозволив. Дай п'яту частину від запиту. І половину йому, другу мені.

Никодим Силіч. Спасибі. А зараз вибач, я за хвилинку передзвоню.

А в т о р и т е т (*кидає трубку, роздратовано*). От лайно! І ніби своя людина, але з професорів – а це гірше за родиму пляму через усю диню. (*Референтові*). Чаю, хіба, зігрій.

Дзвінок.

А в т о р и т е т (*піднімаючи слухавку синього телефону*). Навіщо ці манси?

Н и к о д и м С и л и ч (*верескливим баб'ячим голо-сом*). Та це я знову!

А в т о р и т е т (*відсовуючи трубку від вуха*). Хто – я?

Н и к о д и м С и л и ч . Та я ж . Я ж щойно за транш говорив. Тобі ще половина відкату.

А в т о р и т е т (*вагомо*). Тепер упізнаю. (*Сміється*). Багатим будеш, дружбане!

Н и к о д и м С и л и ч . Спасибі на доброму слові. А зараз друге прохання. Мені треба одного чоловічка спровадити. На тебе одна надія, Саничу. Відомо мені, за такі справи береться охоронне агентство «Стилос», але я вже, вибач, краще прямо до тебе.

А в т о р и т е т (*поважно*). Так, ти зробив правильно. (*Гордо*). Я злодій, і я маю право вирішити швидко й справедливо, чи варто мочити, а якщо варто, то скільки коштуватиме.

Клацає пальцями, і Р е ф е р е н т дуже повільно, одним пальцем виводить на великий монітор: «МОЧИТИ, НІЗЯ ПОМІЛУВАТЬ».

Н и к о д и м С и л и ч (*після паузи*). Гаразд. Цей чоловічок – зміюка, яку я, ти ж розумієш, пригрів у себе на грудях. Такий собі Півторак. Зараз асистентик, проте захистив докторську, і через рік-півтора доведеться ставити його професором.

Авторитет (*швидко*). Професор? Так би відразу і сказав... Одним гадом менше буде. (*Пауза*). Півторак, кажеш? Чув я десь таку прозивалочку... А чим, конкретно, він тебе, кажеш, дістав?

Никодим Силич. Хто як не ти, добре відаєш, що справа в мене зовсім не навариста: адже береш за дах цілком по-божому, спасибі. Одна з можливостей зрубати все ж таки трохи грошеньт – це за прийом на місця, де навчання за державний кошт. Зрозуміло, що я приймальні тести особисто контролюю. Ми цього Півторака жаліли, поки дисертації свої писав, і на приймальні не призначали. Цього літа вперше був у приймальній комісії, і не поставив, негідник, тих оцінок, які я для нього особисто на папірчику написав. Такої образи я пробачити не можу. Позбудуся, правда, доктора наук і майже професора – мені такі кадри ще як потрібні! – та вже така я людина. За правду нікого й нічого не пошкодую.

Авторитет (*стурбовано*). Ти не метушись. Справа серйозна. Він тебе конкретно образив, визнаю. Тому ти суддя упереджений. А що, коли цей хрін, хоч він і професор, і не винуватий настільки, щоб відразу вже мочити? (*Референту*). Ей, не спи, перестав карлючку.

Референт виправляє на «МОЧИТИ НІЗЯ,
ПОМІЛУВАТЬ».

Никодим Силич (*все тим же бабиним голосом, проте тоном нижче*). Чогось я не врубаюсь...

Авторитет (*переконано*). Нічого, зараз врубаєшся. Скажи, Силичу, тебе ніколи не замовляли?

Никодим Силич. Та ніби Бог милував. А що?

Авторитет. А ось якби Бог не помилував, і замовив би тебе хто...

Никодим Силич (*обережно*). Припустімо.

Авторитет. Як би тобі сподобалося, коли б при-

йшов твій ворог до мочили-беззаконника, який тільки про хрусти й думає?

Никодим Силич. От тепер я зрозумів. Чого від мене потрібно?

Авторитет. Пришли мені чоловічка, щоб твого дружка Півторака знав як облупленого. Начальника його, чи що.

Никодим Силич. Завідувач кафедри у відрядженні.

Авторитет *(напористо)*. Де?

Никодим Силич. У Болоньї, вивчає впровадження... як її... кредитно-модульної системи.

Авторитет *(недовірливо)*. Де? Хіба є й місто таке? Мабуть, за кордоном?

Никодим Силич *(боязко)*. В Італії воно. А що тобі не подобається, Ксаничу?

Авторитет *(зловісно)*. Та те, що я маю половину з твоєї щорічної премії за економію на відрядженнях і не бажаю, як у цьому січні, якісь копійки отримати!

Никодим Силич *(швидко, переводить розмову)*. Хіба що професора Придибайла можу розшукати. Він балакучий, хоч і старенький вже.

Авторитет. Професори... *(Кривиться)*. Гаразд вже, перетерплю... Давай, шукай.

Пауза.

Никодим Силич. На кафедрі його немає, Придибайла, ти ж розумієш... Удома, кажуть. За адресою: Червоний провулок, 8, квартира 2.

Авторитет. Та це ж поряд зовсім. Я сам відправлю за ним хлопців. Передзвони мені ближче до вечора. *(Кидає трубку синього телефону)*.

Референт *(боязко)*. Василю Олександровичу...

Авторитет *(піднімає слухавку червоного*

телефону). Прапоре! Бери з собою Гнома і швидко (одна нога тут, а друга там) на адресу професора Придибайла. Поряд живе: Червоний провулок, 8, квартира 2. Хапай у чому застанеш, мені він потрібен тепленький. Будемо колоти. (*Пауза*). Що значить – «по тривозі»? (*Пауза*). Забудь ти про казарму, тут тобі не спецназ! (*Кидає трубку, вдивляється в Референта, що підняв руку, як у школі*). Чого тобі?

Референт (*боязко*). Ви сказали «хрусти», Василю Олександровичу. Ви самі наказали: як почнете ботати по фені, щоб я вас зупиняв.

Авторитет (*бурчить*). Були свого часу такі, що намагалися мене зупинити... Знаєш, де вони тепер? Втім, ти мені підкажуй, як домовилися... (*Раптом злиться*). А де чай? Кому я наказав чаю заварити, га? Чи ти хочеш, дурко з дипломом, щоб я тебе раком поставив?

Референт тікає ліворуч.

Дзвонить червоний телефон. Авторитет піднімає слухавку.

Авторитет. Чого там? (*Пауза*). Явлення святого Пахома в березових личаках... Ні, це я не тобі, Пило... Обшмонай його спершу. (*Пауза*). Говори, чого там вивудив. (*Пауза*). Поверни хлопцеві все, окрім викидухи... Ей, а ручка яка? Капілярна, кажеш? Залиш у себе й ручку.

Вбігає Референт з кавоваркою «Еспресо».

Авторитет. (*Референтові, розчулено*). Приканав мій малий. Як почне башлі випрошувати, вийди, а через пару хвилин влітай з криком, що на Фонтанці розборки! Врубався?

Референт. Я зрозумів, Василю Олександровичу. Тобто не цілком... А де це – на Фонтанці?

А в т о р и т е т . В Одесі, дубино!

Р е ф е р е н т явно боїться розпитувати далі. А в т о р и т е т регоче, задоволений.

Після невеликої паузи з'являється, розсовуючи своє майно по кишенях, 1 - й с т у д е н т . Озирається.

1 - й с т у д е н т . Привіт, папаню! У тебе тут весело, як на хаті, коли грев дійде. І мене твій бик облапав усього, дотепер лоскітно. А де, поміж іншим, Прапор – невже підстрелили? Та хто посмів?

А в т о р и т е т . Привіт, синку! Давай спершу як годиться, по-руськи! (*Обнімаються і тричі цілуються*). Ну, і як тобі воно сподобалося, життя на свіжому повітрі?

1 - й с т у д е н т . Во як! (*Показує великий палець*). Особливо, що тільки на кожному кроці! І чистенькі такі, як у відику.

А в т о р и т е т (*нейтральним тоном*). Ну, в зоні своя любов живе, синку.

1 - й с т у д е н т корчить гримасу. Із цікавістю придивляється до дій Р е ф е р е н т а , що пачку за пачкою засипає чай до кавоварки.

1 - й с т у д е н т . Ось таку техніку нам би в хату, папаню! А то возилися, як лохи, з кип'ятильником.

А в т о р и т е т . Вибач, що чифірунути зі мною не запрошую: зараз чоловічка приведуть. (*Майже ніжно*). Так ти не сердися, синку, що я тебе змусив зробити ходку до хазяїна?

1 - й с т у д е н т (*розсудливо*). А чо сердитися? Двушник із знижкою – нормально. А не зробив би ходки, не було б мені від братків пошани. Все путьом. Так ти зайнятий зараз? Тоді я відразу із своєю справою...

А в т о р и т е т . Башлей тобі підкинути, мабуть?

Референт включає кавоварку в розетку і зникає.

1 - й студент (*розсудливо*). Башлі ніколи не завадять, папаню. Та тільки ти мене і без того не кривдиш. Я прийшов попросити, щоб ти закопав одного препода. Є там в універі виродок такий, Півторак. Запам'ятаєш? (*Підводить руку з пальцем гачком, киває на монітор*). Чи набити тобі поганяло на компі?

Авторитет (*зацікавлено*). Треба ж... А чим він тебе так дістав?

Референт (*вбігає в кабінет, кричить*). На Фонтанці розборки!

Авторитет посміхається.

1 - й студент. Та це ж аж у Миколаєві! (*Крутить пальцем біля скроні*). І давно у нього дах поїхав? Не боїшся, що на тебе кинеться?

Авторитет (*бурчить*). Він дочекається, що погану голову відірву... (*Референту*). Налий мені чаю і мотай звідси. Зайдеш, коли старичка-професора привезуть. (*Голосно присьорбує*). Тепер давай висловлюй, синку, свою пред'яву.

1 - й студент. Я після ходки, в натурі, в універі відновився. Твій адвокат преподів, як годиться, підмазав, заліки-іспити мені проставили, залишився держіспит. А там у комісії цей Півторак, знову мені кров псує. Говорить, заочно не поставлю, давайте його послухаємо. Ну, я прийшов, коли сказали. Витягнув білет – не знаю нічого. Я так і сказав, чесно. Здавалося мені, все пухом. Так ні, цей виродок, Півторак, відмовився відомість підписати, де мені вже поставили «п'ятірку». Ну, знайшлося кому замість нього підписатися, але ж... Сам розумієш. І грошей не взяв, поц.

Авторитет (*вдумливо*). Тут справа не проста, синку. Вирішив я тобі дати дві освіти. Одну на зоні, другу університетську. Тюремною твоєю освітою я цілком задоволений. Тепер ти мене і в кращому опчестві не осоромиш! А ось з університетською заковика вийшла, як я тепер розумію. Диплом, звичайно, теж потрібен, проте треба було тобі хоч чого-небудь навчитися. Я ось пригадую, як навчався (а був ще молодший за тебе) ремеслу щипача у старого Дурносміха. Як він мене ганяв, і як я на нього лютував! Просто дивуюся, що зумів я тоді себе стримати, у сплячого горлянку не перерізав. Молодий був, гарячий... Зате дотепер... А ну, подивися сюди! (*Показує гаманець*).

1 - й студент (*марно шарудить по кишенях, ще раз придивляється*). Та це ж мій лопотник! Ну даєш, папаня...

Авторитет (*відкриває правий ящик столика, дістає, не дивлячись, пук «зелених» і засовує в гаманець*). Ага! Даю, а потім наздоганяю і ще раз даю. Тримай, синку – і мотай звідси. Розколювати чоловічка буду.

1 - й студент. А як же...?

Авторитет (*стурбовано*). Подумати ще треба. А що коли твій Півторак просто справу свою хоче найкраще робити, як мій препод, покійний Дурносміх? І ще подумай, у якій ми дірці були б у нашій вітчизні, якби всі вчилися отак хріново, як ти. Нічого народ не заробляв би, і нашому брату нічого було б з нього зістригти. Гарзд, іди. Я подумаю.

1 - й студент іде в двері праворуч. Залишившись один, Авторитет приймає позу Роденова мислителя. Після паузи підходить до комп'ютера і переміщає кому. Виходить: «МОЧИТИ, НІЗЯ ПОМІЛУВАТЬ».

Справа за дверима шум. Авторитет повертається до свого фотеля. Дзвонить червоний телефон. Авторитет піднімає трубку.

Авторитет. Давайте його сюди.

Прапор і Гном вводять Придибайла. Руки у нього заламані назад. Він у білій сорочці, недбало заправлений у штани від піжами. На ногах домашні капці. На краватці висить подушка.

Придибайло (*трясе бородою*). Я протестую. Я протестую, що мені не дозволили взяти з собою валізку!

Авторитет. А що маєш у валізці?

Придибайло. Що запасено на випадок відсидки. Суха ковбаса. Чай, цукор. (*Зітхає*). Ще шампанського пляшка й «Весілля Фігаро».

Авторитет. Оцей чо – і по дорозі заговорювався?

Прапор (*стурбовано*). Так ніби не те, щоб дуже. (*Наважувється*). Нешкідливий він старичок, хазяїне.

Авторитет. Колі ти, Прапоре, за цей свій базар відповідаєш, відпусти його руки. Мотай до себе. Гноме, ти побудь поки тут.

Придибайло, бурчачи собі під ніс, розтирає зап'ястки. Авторитет похмуро до нього придивляється.

Авторитет. Мо доводилося паритись, отець?

Придибайло (*неохоче*). Сидів, але тільки в допрі. Отримав умовний строк у справі групи «Істинні ленінці». Я співробітничав (*зітхає*) із слідством.

Авторитет (*байдуже*). Закладав, значиться, подільників?

Придибайло. Страшенно я перелякався тоді й відразу збайдужів до істинного ленінізму. Що? Так, закладав, аякже. Відпустили. А потім чекав повторного арешту. Я чекав арешту за Лаврентія Павловича Берії, я чекав арешту за Віктора Семеновича Абакумова, за Івана Олександровича Серова, за висуванця з комсомолу, та біс із ним, забув його прізвище, за Юрія Володимировича

Андропова, за... А тепер, коли (уїдливо) настала свобода, як нам кажуть, я дочекався, нарешті.

Ав т о р и т е т (посміхається). Це не упаковка, отець.

П р и д и б а й л о . А що ж тоді ще? Якщо ви, Щетино, – реальна влада в місті, і мене насильно привели до вас, що ж це, як не арешт? А ці хлопці... (здивований відсутністю П р а п о р а) – хіба не гебісти?

Г н о м . Отець, ображаєш...

Ав т о р и т е т . Тихо, старий! Кінчай ганяти порожняк. Тебе не загребли, ти тут як свідок. Але не брехати мені тут! За кожну твою брехню Гном відрубатиме в тебе по пальцю. Гноме!

Г н о м дістає колодочку і натискує на кнопку. Вискакує лезо.

Г н о м . На месарі сидітимеш і ніжками дригатимеш.

Ав т о р и т е т (м'яко). І ти ж розумієш, старий, ми тебе не зможемо відпустити з відрубаними пальцями. Недобре вийде. Зариємо де-небудь по-тихому.

П р и д и б а й л о . Я правильно зрозумів, що марно відкладав гроші на пристойний похорон?

Ав т о р и т е т . Правильно, заощадиш. (Г н о м у). А ти прибери поки свій кнопар і принеси ганчірку. А то знову килим зіпсуємо.

Г н о м (не рушає з місця). Авжеж, із тієї баби хльостало, як із недорізаної свині.

Ав т о р и т е т (стурбовано). Тобі ж доведеться знову до хімчистки везти. А то змушу самого язиком вилизувати.

Г н о м (авторитетно). Через одну ганчірку це вже точно просочиться. Ганчірку підниз покласти, а зверху клейонку, якої куховарці не жаль, а вже зверху старичка. А взагалі я більше грішу на те, що спершу засчить.

П р и д и б а й л о . Ну це вже ні, на мені памперс.

Авторитет. Не може бути!

Придибайло. Мене ж забрали з фотеля, коли наладився подрімати. А в моєму віці необхідно на такий випадок забезпечитися.

Авторитет. Мовчати! (*Отруйно*). Так ти професор, значить.

Придибайло. Професор і доктор наук. Ви вимовляєте це слово, «професор», ніби лайку. Точно так само, як на зборах і дискусіях у кінці сорокових, за часів боротьби з безрідним космополітизмом. Ви не можете цього пам'ятати, вас тоді й у проекті, напевно, не було.

Авторитет. Я про своїх батьків нічого не знаю, проте припускаю, що тоді вони ще тусувалися по різних комуналках.

Придибайло. Тепер мені зрозуміло... Ось цей антикварний столик, вам його дизайнер, напевно, порадив?

Авторитет. Ну?

Придибайло (*обережно*). Навряд чи він вам підходить, за вашої діяльності. Адже це старовинний дамський столик для рукоділля, у нього й назва своя була – «бобик».

Авторитет. Кажеш «Бобик»... А чому ж він тоді не схожий на песика?

Придибайло. «Бобик», це від «бобові». Хіба не бачите, що його кришка нагадує контурами квасоллю? (*Підходить до столика, хоче відкрити шухлядку, з якої Авторитет діставав долари*). У цій шухлядці пані-вишивальниця тримала кольорові нитки, а в середній, побільше...

Авторитет. Руками не чіпати! Ну, художнику, ну, професоре, ти в мене тепер потанцюєш!

Придибайло. У вас там, напевно, револьвер?

Вибачте, заради бога. Мене, між іншим, Віленом Кир'яковичем звать.

Авторитет. А той художник, що мені бабську іграшку впарив, він теж, тьху-ти, професор кислих щів. Не люблю я вас, професорів, а тому не люблю, що гроші великі берете, любите кирпу гнути, а вчите хріново. Та ось, хоча б... *(Раптом кричить)*. Референте, де тебе біси носять!

Придибайло здригається і критично придивляється до своїх піжамних штанів. Вбігає **Референт**.

Авторитет *(Придибайлу)*. Ось, подивися на свій брак. Адже диплом має, а дурень дурнем. *(Показує на монітор)*. Слово «ніззя» не може правильно написати.

Референт *(зацікавлено)*. А як правильно?

Авторитет. Через два «з», зрозуміло. «Ніз-зя»... *(Придибайлу)*. Чого втупився?

Придибайло *(бурмоче)*. Хіба що, якщо фонетично... *(Пожвавлюється)*. А цей молодий чоловік аж ніяк не може бути моїм браком. Він закінчив недавно, а мене вже років із двадцять, як виперли на пенсію.

Авторитет. Хіба? Так що ж це таке...? *(Хапається за голову)*.

Придибайло. Це мене ще тоді виперли, коли Горбачов гасло кинув про омолодження кадрів. Слава богу, незабаром пішло нове віяння: введено атестацію вузів, і наказано в кожному якнайбільше мати докторів і кандидатів. А де їх візьмеш, особливо в провінції? Тоді й настала наша зоряна мить, старих пердунів. Послав я до тутешнього педінституту, перейменованого на університет, копії дипломів на конкурс, і мене прийняли, як рідного, на посаду професора.

Авторитет. Цікаво. Значиться, для вузу головне – ступінь і звання... Усьок. А покликав я тебе до себе, щоб

дізнатися, чи такий вже необхідний для нашого універсу дехто Півторак, чи його можна спокійно відправити до чортової матері? Це між нами, старий.

П р и д и б а й л о (*замислюється*). А вам доводилося читати, як Сталін дзвонив Булгакову, щоб дізнатися, чи цінний для радянської культури Мандельштам, чи його можна спокійно розстріляти?

А в т о р и т е т (*уражений*). Знаю Булгака, зловдія в законі, та тільки він, Булгак, у мамки знайшовся, коли Йосип Віссаріонович уже... Не вір, отець, це казки.

П р и д и б а й л о (*знижує плечима*). Можливо. А щодо Івана Петровича що я можу сказати? Адже він ніхто поки що, це тільки якийсь перспект ученого та викладача.

А в т о р и т е т . Проект, ти говориш?

П р и д и б а й л о . Хай буде проект, можна й так... Ось вам портрет Івана Петровича між минулим і майбутнім. Минуле вельми непривабливе. Халтурно читав лекції, тому що гнав дисертації, а халтурив у дисертаціях, тому що доводилося водночас і лекції читати. Перегорнув я його дисертацію, не зміг відкараскатися. Тяжке, нудне читання. Таке собі...

А в т о р и т е т (*нетерпляче*). Коротше, старий.

П р и д и б а й л о (*незворушно*). Запитали, так тепер слухайте. Коротше просто неможливо. Майбутнє ж нашого героя неясне. Тепер, коли з каторжною працею покінчено, Півторак, може, і зацікавиться наукою, проте такий поворот зовсім не обов'язковий.

А в т о р и т е т (*з образою*). Поки ти базікав, я трохи не впустив думку, що мені прийшла до голови. Замокни.

П р и д и б а й л о (*поспішає*). А хлопець він чесний (можливо, що й по молодості років), товариш непоганий...

Авторитет (*не слухаючи*). Гноме, виведи старичка, і покажи йому, у якій стороні його провулок. (*Придибайлу*). У тієї баби, що запаскудила кров'ю мій килим, із переляку почалися бабські місячні справи. Сьогодні обійшлося з килимом.

Придибайло. У мене й чоловічі справи давно припинилися. До побачення. (*Виходить*).

Авторитет (*задумливо*). А в мене від цього базіки вже голова тріщить... Пригадав! Картина «Рядовий Олександр Матросов» або інша яка. У тому прикол, що солдат навіки зарахований до списків рідної частини. Ось вечірня переключка. Черговий: «Матросов!». І хтось за нього відповідає, що загинув рядовий Матросов, як герой. А що, коли отой хтось базлатиме: «Я!»? (*Підходить до комп'ютерного столика, возиться з клавіатурою, і текст на моніторі змінюється на «МОЧИТИ І ПАМІЛУВАТЬ»*). Мочити будемо Півторака, а помилуємо його докторство і професорство – нехай послужать нашому рідному місту. Сам ти «бобик», старий!

Антракт

ДІЯ ДРУГА

Картина четверта

Кімната в двокімнатній квартирі Півторака, пристосована під його кабінет. На стінах, на підлозі, на кріслі – книжки, диски. На звичайному обідньому столі біля вікна, що стоїть тилом до залу, старий комп'ютер з маленьким екраном, допотопний принтер. Поряд телефон. Біля стіни вузька тахта, покрита чи то пледом, чи то рваною солдатською ковдрою. Загальне враження якоїсь гуртожиткової тимчасовості та невлаштованості порушує тільки великий портрет поважного бороданя на стіні, оточений навісними книжковими полицями.

Дзвонить телефон. З сусідньої кімнати з'являється М а й я , друга дружина П і в т о р а к а . Вона струнка, витончена. Дарма, що в халаті та з накрученим на бігуді волоссям, підфарбована.

М а й я (*піднімає трубку*). Алло, квартира професора Півторака. Ах, так це ти, мила. (*Пауза*) І я тебе кохаю, кохаю жахливо! Ні, мій на роботі бовтається. (*Хихикає*). Ах, ти така пустунка! А що мені одягнути? (*Пауза*). І чому ти завжди наполягаєш, щоб я була в рудому парикку? (*Крізь зуби*). У тебе була руда подруга, ну, признайся, білошкіра, розкішна... Чи, може... і тепер? (*Плаче*). Ну, гаразд, хай я дурепа... Дурепа, то хай вже дурепа. Звичайно, поскаржся мені, може чого пораджу, хай я й дурепа твоя. (*Пауза*). У мене хоча й не довгошерстий, не пекінес, проте проблеми з годуванням схожі. Головне, щоб їх, дармоїдів наших, не балувати. Хоч твій і дов-

гошерстий, не готуй ти йому всілякі присмаки, купи який-небудь там «Чаппі-маппі», насип у миску, він і звикне. Ще тебе стане всю облизувати... Як я влаштувалася? О, я відразу ж, як ми одружилися, не пошкодувала грошей, купила велику емальовану каструлю. Раз на тиждень я ставлю каструлю на вогонь, виварюю години зо дві яловичі кістки, а під кінець убухаю туди двітри упаковки концентрату супу горохового, знаєш, такі в брикетах. Смачно, корисно і поживно... Ти смієшся? Звичайно ж, сама не їм, у мене дієта... Біда тільки, що останнім часом, як дисери свої клятві дописав, почав, негідник, озиратися навколо, придивлятися почав, що жере. (*Слухає*). А що у мене з роботою? Погано у мене з роботою. Замовниці такі всі стервозні... Моя б воля, тільки на одну тебе й шила б, моя ти красо. (*Чути дзвінок у двері*). Ах, дзвонять. Напевно, моє чудисько повернулося. (*Кладе трубку, виходить*).

Входять Півторак і 4-а студентка. За два роки, що минули після їх останньої появи, змінилася тільки їх упаковка. Він тепер у костюмі, при краватці, у дешевих, але модних черевиках. Вона багато, як бізнес-леді, одягнена та з іншою, ніж у першій дії, зачіскою.

Півторак. Ось мій барліг. Прошу вибачити за робочий безлад.

4-а студентка. Так, типу сараю як би. Хіба що портрет (*показує*) не в масть.

Півторак (*оглядається*). Ви вважаєте? А портрет саморобний, це мені з фото збільшили. Раму сам сколотив зі старого плінтуса й покрит паркетним лаком. Рекомендую: великий філолог Олександр Миколайович Перцевський. Квартирка наша службова, зате, як бачите, поряд з університетом. Тепер чекаю на першу

справжню зарплату. (Гордо). Я з цього місяця за наказом уже на посаді професора. Не можу ще повірити, чесно кажучи...

4 - а студентка. Вже професор, значить... Як швидко летить час, Іване Петровичу! Махає своїми важкими крилами, і все нас по голові, по голові...

Півторак (не слухаючи). Як спихнув я докторську цеглину, відчув у душі пустку. Боюся, що грошима її не заповнити...

4 - а студентка. Про які це ви гроші, бідненький мій Іване Петровичу? Ну, накинуть вам тисячу-другу, тільки роздражнять...

Півторак (не слухаючи). Сідаю спозарання за комп, входжу до Інета, а чого шукати там і чого тепер витягувати, не знаю. Я існував, як їздовий кінь у шорах: бачить бідолаха тільки напрям, куди бігти. Ось і я прибіг, можна б уже й зняти шори. Та боюся. Не вийшло б, як у класика. Пам'ятайте? Я поглянув коло себе – кругом мене, де не гляну, не люде, а змії ... Брр... Та чого це я вам, людині незнайомій...?

4 - а студентка. Так уже й незнайомій, Іване Петровичу? (Знімає книжки та диски з крісла, кладе їх на підлогу, обережно сідає).

Півторак. А? Та чого це я все про себе та про себе? Ох, що ж це я... Сідайте, будь ласка. О, ви вже сіли. Ну, й добре. (Сам сідає на край столу). І в душу свою зазирнути не смію. Нещодавно, признатися, сунувся я в душу до себе – і швиденько назад. Боже, скільки там усілякого лайна! І головне – який я низький боягуз, підлиза, конформіст! (Закриває обличчя руками).

4 - а студентка (збентежена). Ні фіга собі визнання! Нічого, я чула, що невелике збочення – якщо,

звичайно, мужик не дістає ним знайомих, – воно швидше навіть прикольне... Тьху ти! Спасибі хоч, що попередили.

Півторак (*манірно*). Не знаю вже, чого ви там нафантазували, проте конформіст означає всього лише пристосованець. (*Гірко*). Всього лише, проте для мене досить.

4-а студентка (*здивована*). Та йди ти...

Півторак (*здивований її тоном, офіційно*). Отже, вас допустили до приймальних іспитів, а прочитати ваш реферат і оцінити його доручено мені. Практично це означає, що я буду також і вашим науковим керівником. Я запросив вас, щоб поговорити про ваш реферат й орієнтувати перед іспитом за фахом. А сюди запросив, тому що традиція така: професори працюють з аспірантами та докторантами в кабінеті. Тут і книжки під руками...

4-а студентка (*тихенько*). І кушеточка.

Півторак. Тепер давайте, нарешті, знайомиться. Я – Півторак Іван Петрович, (*з безневинною гордістю*) доктор наук, професор кафедри маскультури та синергетики. А ви... (*Дістає з портфеля папір*). А ви – Корчак-Барановська Калерія Вадимівна...

4-а студентка. Ваню, невже ти мене не пам'ятаєш?

Півторак. Дозвольте...

4-а студентка. Тоді пригадай той залік із синергетики на третьому курсі, коли ти наважився погнати з аудиторії синочка самого Щетини! Я та Лера Гусак, що блискуче відповіла на твої занудні запитання, а потім, розніжившись, дала тобі, даунка я вразлива, номерок мобілки...

Півторак. Щетиненка пригадую...

4 - а студентка . Тільки ти мене відшив, розповів про всіх своїх дружин, і що ти їм вірний, як... як...

Півторак . Як стілець.

4 - а студентка . Чому ж – стілець?

Півторак . Тому що він не гірший за інших. Такий же вірний, як і стіл. Ви хотіли підібрати порівняння, Калеріє Вадимівно, і я вам допомагаю. (*Офіційно*). Нам треба ще обговорити питання до іспиту.

4 - а студентка . Я розревлася тоді, і тій своїй хвилині слави вже й не рада, пішла собі... А тим же вечором в общазі, годині вже о другій, кличуть мене вниз, на вахту. Я якраз із горя повелася з герлами нашими травичку покурити, одну тільки затяжку й устигла... Кажуть, препод викликає – злякалася навіть... А там ти, Ваня, блідий, як смерть, і вусмерть бухий, обіцяєш вахтерці тітці Ксені роги обламати...

Півторак . Боже!

4 - а студентка . Вона не піддалася, тебе до общаги не пустила. Тоді ти схопив мене за руку і потягнув у сад, що за общагою, де ми майже до ранку й прокукукали на старій яблуні. Тріпалися, тріпалися, а час від часу намагалися перепихнутися – там така розкаряка була, трохи не вийшло у нас... Ти був чудо як милий – такий розкутий, такий прикольний, заповзятливий, невтомний... Усе б по вищому розряду, так тільки ти не здогадався підтягти бухла, а я тільки одну затяжку встигла. Ти не думай, я й без того кайф зловила, та тільки тхнуло від тебе самограєм аж надто жорстоко. Я ще дивувалася: невже преподи такі бідні, що не можуть собі нормального бухла дозволити...? А як світати почало, ти присягнувся мені у вічному коханні, достукався до сонної тітки Ксені, пропхнув мене до гуртака – і зник.

Півторак. Тепер зрозумів! Мене ж через пару днів на партгрупі «Єдиної України» обговорювали за аморалку, з подачі самого Никодима Силича, між іншим. Ніхто тоді не зрозумів, що воно за аморалка така – і я перший! Тому що я все начисто забув! Тому що від клятої самогонки, що нею напоїла нас на своєму дні народження змія Сисоївна, у мене трапилася алкогольна амнезія! Господи, як я винуватий перед вами, Вадимо Калерієвно!

4 - а студентка. Це на тебе тітка Ксеня настукала. За те, що ти сп'яну погрожував її на вуха поставити, вранці вона додзвонилася до ректорату. Тітка Ксеня мені потім сама розповіла. Бабка вона добра, душевна, марно ти на неї попер... Настукала та й здала зміну о дев'ятій, пішла годувати своїх поросят. А через дві доби, коли знову вийшла чергувати, приїхав від ректора холоуй, щоб оформити заяву за всіма правилами. На той час тітка Ксеня перебувала вже в стані духу, прихильному до палкої молоді, і заявила, що нічого тепер не пам'ятає, а подзвонила спросоння.

Півторак (*фальшиво*) Ну й справи! Справжня комедія амнезій... Пробачте мене (*заглядає нишком в папірець*), Калеріє Вадимівно!

4 - а студентка (*придивляється до Півторака, незадоволено підтискує губи*). Кому комедія, а кому... Ти уяви тільки, що я пережила, коли в коридорі універу розлетілася була до тебе, а ти подивився, ніби на порожнє місце... Чого я тільки не передумала тоді, а ось що тобі з перепою пам'ять перемкнуло, не здогадалася! А зараз бачу: якби й доперла, мало що змінилося б, Ваню.

Півторак (*поступово надихається*). Не скажіть, не скажіть, Леро! Адже мій божевільний порив не викликаний однією самогонкою, зілля Сисоївни було тільки клю-

чем... ні, тією останньою по весні крижиною, що зносить міст і прориває дамбу. Я пригадав тепер, що на самому семінарі, коли ви вельми романтично назвалися Лерою Гусак і гонили забавні такі дурниці, що вже й тоді нам зазвучала якась мелодія, ніби камертон у кістяній руці долі... Ось, здається, ця. *(Включає комп'ютер, риється в дисках, судорожно засовує один з них до дисководу, орудує «мишкою»)*. Я майже впевнений...

Голосно і могутньо звучить основна тема «Лебединого озера». П і в т о р а к розводить руками.

4 - а студентка. Ні, не воно, Ваню! Вирубай, будь ласка. *(Відшукує в сумочці, не може знайти, шукає на столі вільне місце, куди можна б висипати вміст. Не знаходить)*. От непруха! *(Стає на коліна, перекидає і трясє сумочку над підлогою, риється в купі розкиданих речей)*. Допоміг би!

М а й я *(спершу постукавши в двері, входить. На шиї у неї висить кравецький метр. Світським тоном)*. Привіт! Втім, адже ми вже бачилися, дівчино. Тоді чоловік сказав, що ви його майбутня аспірантка. Скажіть, чи не запобіжний пакетик ви шукаєте? Так он він, біля вашої правої руки – або біля лівого черевика мого чоловіка. Іване, а ти впевнений, що пригадаєш, куди цю штуку надягають?

4 - а студентка. Лера я, а не дівчина! Я – Лера. *(Знаходить, нарешті, мобільник, встає на ноги)*. А ви яка з дружин Вані? Що з ними він одружувався як порядна людина... Ось ви особисто хто саме – робітниця прилавка Соня чи Майечка, яка кутюр'є?

М а й я. Я друга жінка в житті Івана Петровича, те саме, що ви назвали. І звідки нинішні мочалки дізнаються про такі хитромудрі слова? *(Примирливо)*. Знаєте, друзі, я зазирнула, тому що цікаво тут у вас. То

Чайковського вмикаєте, то загадкова настапає тиша. Я, з вашого дозволу, загляну ще пізніше. Хай! *(Зникає)*.

4 - а студентка. Що це було, Ваню?

Півторак. Ми з Майєю вже стільки років не можемо розгадати феномен нашого шлюбу, а ти сподіваєшся зрозуміти на льоту... Скажи краще, навіщо ти шукала мобілку?

4 - а студентка. Потім. *(Орудує клавішами. Сухо в слухавку)*. Послухай, набери мене. Просто набери, Олесю.

За декілька секунд лунає рингтон, це перші такти з «Марень кохання» Ліста. Півторак і 4 - а студентка заплющивши очі, застигають у позиціях, порівняння для яких автор підібрав раніше, у ремарці до 1-ої картини. Потім 4 - а студентка поволі наближається до Півторака, бере його за руки.

Півторак *(заплющивши очі, монотонно)*. Чому, чому ти зникла так надовго?

4 - а студентка. Орле мій, стріло Зевесова, чом ти не шукав, не вигядавав мене?

Півторак. Ти знаєш, мене починають мучити речі, раніше для мене абсолютно байдужі. Наприклад, чому я не зміг додзвонитися до тебе тією ніччю. Або – кому ти дзвонила щойно.

4 - а студентка. Ти питаєш мене про речі, абсолютно неважливі. Тоді я залишила мобілку вдома, у своїй кімнаті, тому що ми йшли на вечірку до хлопців, і я, і без того вічна забудько, обкурившись, обов'язково загубила б її. А гірше немає, ніж шукати втрачену річ у гуртаку, розшттовхуючи та торсаючи похмільний народ. Та й приставучий – ця вранішня ерекція, знаєш... Тоді мобілка була для мене цінною річчю, і не тільки через те, що звикла до номера. А щойно я телефонувала чоловікові. Це ще нудніше, Ваню.

Півторак. Звідки взявся чоловік?

4-а студентка (*як і раніше заплющивши очі, так само монотонно*). Час ішов, я пішла в спецсемінар до Лізавети Матвіївни, а не до тебе, чого ти навіть не помітив. Під її керівництвом захистила і бакалаврську, і магістерську. А на п'ятому курсі, як годиться, почала підшукувати собі чоловіка. Це давня традиція, коли дівчина з общаги на останньому курсі вискакує заміж. Уяви собі тільки – навіть якщо вона влаштується на роботу тут, в обласному центрі, бідоласі тільки за квартиру доведеться платити втричі більше, ніж отримує зарплати. Тож я, якщо коротко, у прийнятний термін спіймала заплановану дичину. «Нового українця», тобто. І старого водночас, типу старого роду. У стані досить зужитому, я в нього вже п'ята господиня, і наївно було б сподіватися, що остання. Але чим довше я протримаюся, тим більші мої шанси скачати людські відступні. Танець живота не вмію виконувати, тому утримую увагу до себе чоловіка вченими нібито розмовами. Щоб продовжити забаву, Олесь і до аспірантури мене влаштував.

Півторак. Тобто купив тобі місце.

4-а студентка. Я цього не казала.

Півторак (*глибоко зітхає*). Це неправильно, так не повинно бути.

4-а студентка (*розплющуючи очі, але так само монотонно*). Що саме неправильно – купівля місця в аспірантурі чи купівля мене?

Півторак (*відводить очі*). Твій продаж себе.

4-а студентка. Моє заміжжя нітрохи не дурніше і нічим не підліше за твоє перше одруження. Міг би ще одружитися з посудомийкою, щоб тебе підгодовувала.

Півторак. Знаєш, я ревную тебе до спогадів про ту ніч. Мені все ще не віриться, що тоді з тобою був я. Та

ніч, вона існує тільки в твоїй свідомості, але не в моїй, і паскудний та скептичний бік моєї душі...

4 - а студентка. Слухай, можливо, з мого боку цей неввічливо... Невже тобі не смердить горілим?

Півторак (*дещо пухато. Відчувається, що він зрадив приводу ніти*). Дійсність нагадала про себе. Сьогодні середа. По середах Майя варить для мене гороховий суп на тиждень уперед. Вона захопилася своїм шиттям або підслуховуванням біля дверей кабінету, ось суп і того... До комплекту поставки входить також алюмінієва миска, у ній чергова порція підігрівається, з неї їсти. Я швидко. (*Тікає*).

4 - а студентка проходиться по кімнаті. Сідає в крісло і задумливо розглядає сумочку та розкидані на підлозі речі, зовсім не поспішаючи їх піднімати.

Та частина стіни, де висить великий портрет, раптом непомітно для неї затінюється, портрет рухається вниз, а на його місці з'являється трохи розгублений академік Перцевський.

4 - а студентка (*повертає голову в бік портрета*). Ой! А ви хто ще такий?

Академік (*обтрушується, причісує бороду й волосся, потирає руки. Нарешті схиляє голову*). Дозвольте представитися: дійсний член Санкт-Петербурзької Академії наук професор Олександр Миколайович Перцевський. А з ким маю честь?

4 - а студентка. Та киньте ви придурюватись... А взагалі я магістр Корчак-Барановська Калерія Вадимівна, ось вступаю до аспірантури...

Академік (*весело*). Прямо тут і вступаєте, mademoiselle?

4 - а студентка. Ну, на співбесіді якби...

Академік. І куди вступаєте, я не розчув?

4 - а студентка. До ас-пі-ран-ту-ри.

Академік. І навіщо називати по-німецьки? Російською було без витівок – «приготовляючийся к професорському званію», а тепер кажуть: професорський стипендіат... (Озирається). А чи немає тут де-небудь календаря? Згодиться й перекидний.

4-а студентка. Так ви знаєте не тільки французьку мову, а й німецьку? У нас тепер хто знає англійську, не знає французької. Втім, частіше такий і англійської до ладу не знає. Не кажу вже про німецьку. Німецька мова тепер мало кого цікавить.

Академік. Чудно... Я знаю всі нові європейські мови та основні стародавні, без цього я не зміг би займатися наукою.

4-а студентка. А як вам вдалося їх вивчити?

Академік. Мати моя була німкенею, а бонна англійкою. У гімназії мене навчили французької, латини й старогрецької, в університеті – слов'янських мов, а доучувався я, так само, як і ви, але тільки в Італії. Далі було вже простіше...

4-а студентка мовчки підставляє йому екран мобільника.

Академік мружиться, придивляється, розкриває рота й прикриває його долонею.

Академік. Цього не може бути... Отже, я сплю. А якщо я сплю... (Протягує руку і погладжує 4-у студентку по стегну).

4-а студентка. Це що таке?

Академік. Це моя рука, mademoiselle. Якщо я сплю, то це мій сон, а в своєму власному сні я маю безумовне право торкнутися гарної дівчини, що мені наснилася.

4-а студентка. Це ж ти, Ваню?

Академік. Ну хто б ще, mademoiselle?

4 - а студентка . Як ти зважився на таке?

Академік . Та дуже просто. Там, за портретом, віконце таке з дверцятами, щоби з кухні готові блюда до кімнати передавати, ось через нього я й проліз. Кухня тут маленька, ніде в ній обідній стіл поставити. А перуку та бороду...

4 - а студентка . Ні, як ти зважився торкнутися мене, не набухавшись задля сміливості самогонкою вашої зміюки Сисоївни?

Цілюються.

4 - а студентка . Зніми це.

Академік знімає бороду та перуку й перетворюється на Півторака .

Півторак . Іти зніми.

4 - а студентка . Ну, ні, не дочекаєшся, ми все ж таки на співбесіді.

Продовжують цілуватися. Спершу постукавши, впурхує М а й я .

М а й я . Вибач, що порушую ваш інтим, Іване, проте мушу засмутити тебе. (Трагічно). Суп згорів. І я навіть уявити собі не можу, чим годуватиму тебе наступного тижня. (Підносить до очей хусточку).

Півторак . Я бачу в цьому знамення долі. Я в рот не візьму горохового супу відтепер і назавжди. Не знаю, чи буду я тепер взагалі їсти. Моє життя так миттєво змінилося, що мозок шкереберть. Мені здається, що з мене ось-ось повалить дим, а за хвилину я перетворюся на купку попелу.

М а й я . Спершу каstrуля з супом, потім чоловік... Ні, для мене це занадто, ще й цього смороду я не винесу.

Чи не краще мені припинити переговори та пошукати чогось важкого?

4 - а студентка (*Майі*). Жіночко, я теж заміжня. Заспокойтеся, вашому шлюбу нічого не загрожує. Не надавайте значення тому, що ваш чоловік наполегливо намагається задерти на мені спідницю. Ваня просто ще не врубився. Наші з ним стосунки будуть чисті, як куплена в магазині сорочка, і безглузді, як фільм на DVD, прокручений у зворотний бік.

Півторак. При чому тут DVD? Ти мариш, Леро. Напевно, в тебе теж жар... Хоч у нас із тобою нічого ще не було, мені ніколи ще не було так добре.

Майя. Секс в одязі, так? Шалено модно було років десять тому, проте можна прогоріти на хімчистці. Вибачте, дівчино, але ми із чоловіком маємо розв'язати питання, чим він харчуватиметься наступного тижня. Я повинна повернути Іванові свідомість. Ви його потримаєте, будь ласка, а я таки сходжу на кухню підібрати собі макогона по руці.

Лунає рингтон, це знову перші такти з «Марень кохання». Півторак і 4 - а студентка заплющивши очі, застигають в обіймах.

Майя кружляє навколо них, розглядаючи, ніби в музеї воскових фігур.

Майя. Дівчино, а вам ще ніхто не казав, що на вас музика діє, як на кобру?

4 - а студентка (*не слухаючи її*). Я розшукала цей рингтон, я ставила його на всі свої мобілки, мене не залишала надія: а раптом вдасться, раптом мені буде знову дано відчутти те захоплення, що нас полонило, коли вперше почули разом... Ні, це можливо тільки поряд із тобою.

Півторак. Чому він знову телефонує тобі? Здається, тепер я зненавиджу ці патетичні, фальшиво

оптимістичні звуки, що виманюють тебе до прірви розлуки і зрадницьки залишають над нею. Ніякої електроніки більше! У нас звучить жива музика, і жалюгідне дзвякання телефону тільки принижує її.

М а й я (*плаксивим дівчачим голосом*). Друзі, а що, коли ви приймете мене до своєї гри? Я беру назад свої слова про кобру. Яка ж ти кобра, коли ти не руда, не білошкіра, не розкішна Тіціанівська товстуха? (*Обіймає обох, потім відстороняється*). Я, здається, зробила дурість. Я не відчула нічого нового. Брехливе, благовонне тепло чужої сучки і все той же кислий смак зради на моїх накопчених губах. Боюся, Іване, що нам доведеться серйозно поговорити.

П і в т о р а к . Так, Майю, у цю гру не грають утрюх. Ти б краще прибрала свої руки від Лери. Напевно, нам варто поговорити, хоч я тепер ще гірше за тебе розумію, про що. Та хіба я здатний зараз щось зрозуміти? У моїй голові працює пульсар, і чудові саме ці невимовні перерви – між тими короткими хвильками, коли до мене повертається свідомість, і я знову стаю самовдоволенням, нудним жлобом.

4 - а студентка . Ваню, ти не помилився. Це чоловік нагадує, щоб я не спізнилася на виставку, яку він повинен відкривати. Майю, спасибі тобі за пропозицію дружби, але я не можу її прийняти. Я інакше влаштована, і дуже на те схоже, що в мене вже пару років як вбудований твій чоловік. Вибач, але краще вважай мене чужою сучкою. Адже я і справді сучка, і в мене з чоловіками своя війна, сепаратна.

П і в т о р а к . Леро, у тебе жар. Про яку виставку ти говориш?

Чути дзвінок у двері. Дзвонять агресивно, довго затримуючи палець на кнопці.

4 - а студентка . Про вовка промовка. Ось він і сам за мною заїхав. Як це схоже на Олеся!

Майя . Я піду відчиню. А ви поки поведіться пристойно.

4 - а студентка . Боюся, що Майя мала на увазі зовсім не це...

У передпокої тупіт. Ввалюються П р а п о р і Г н о м , супроводжувані переляканою М а й є ю .

П р а п о р . Кінчай обжиматись! Ти професор Півторак?

П і в т о р а к . Я академік Перцевський.

П р а п о р . Пожартуєш тут у мене! Це твій підпис? (Показує розкрити залікову книжку).

П і в т о р а к . Можливо, мій, а можливо, що й не мій. Коли доводиться часто розписуватися, безглуздо витрачати час на завитушки. А простий підпис просто й підробити.

П р а п о р . Підеш із нами. Паспорт?

М а й я . А ви не могли би показати ще раз своє посвідчення?

П р а п о р . (Гному). Хіба я не показував дівчині свою ксиву? (Майї). Відринь.

П і в т о р а к . Майю, ти не пам'ятаєш часом, де мій паспорт?

П р а п о р . Відставити. Документи всі, пропуск, кредитку, ключі залиш дружині. Ну, тій із двох, якій квартира залишиться. Тобі не знадобиться.

Г н о м . А ось сигарети прихопи.

П р а п о р . Тільки не сірники й не запальничку.

П і в т о р а к . Я не курю.

Г н о м . Хто не курить і не п'є, здоровесеньким помре. (Регоче).

П р а п о р . Гм. Давай, Півтораче, на вихід.

Півторак. Це непорозуміння, ви ж бачите. Я скоро повернуся.

4 - а студентка. Ваню, прощай!

Півторака відривають від 4 - ої студентки, виводять. Пауза.

4 - а студентка (*хмуристь лоба*). Хай все одно довелось б через пару хвилин піти, але хто б міг чекати такого...?

Майя (*кидається їй на шию, плаче*). Сучко ти бездушна!

Картина п'ята

Сцена зображає викладацький зал у студентській їдальні, на вечір перетворений на банкетний.

На авансцені довгий (зіставлений з кількох) стіл. За ним, обличчям до глядачів, розташувалися члени кафедри та гості. Два стільці праворуч порожні, далі сидять М а й я , о . Ф е р а п о н т , потім професори, Д о к т о р а н т к а з К и р п а т і ї , доценти, асистенти, аспіранти, лаборанти.

Коли підіймається завіса, всі стоять, обернувшись ліворуч, і підносять келихи, як на картинах Піросмані бенкетуючі свої повні роги. З а в к а ф е д р и з серйозним виглядом підіймає виделку, П р и д и б а й л о , сховавшись за спиною Д о ц е н т а П о р о ш к о в о ї , підносить фігу. Ліворуч хлопнуть двері, всі розсаджуються.

П а н і - п р о ф о р г (обдарувавши глядачів своєю чудовою усмішкою). Який дивовижний оратор Никодим Силич! Я мало не розрюмсалася, коли він віддавав належне нашому Іванові Петровичу. Та справді, тинявся кафедрою такий собі молодик у светрі, а тепер професорський диплом йому прийшов!

М а р і я В а с и л і в н а . Прове, а що тут робить ця гадюка потайна? Ти ж обіцяв, що й ноги її на твоїй кафедрі не буде!

Д о к т о р а н т к а з К и р п а т і ї . О!

П а н і - п р о ф о р г (пошипівши декілька секунд, набирає, нарешті, в груди повітря). Від проשמандовки чую!

Д о ц е н т П о р о ш к о в а . Промовчи, Нінко. Добром раджу.

З а в к а ф е д р и (*встає, із здивуванням поглядає на виделку у себе в руці, подумавши, подзвонює нею по келиху*). Тут ректор промову виголошував, і я не встиг представити свою дружину. Колись Яків Борисович пропонував збиратися сімейно, приводячи на сабантуйчики своїх дружин і чоловіків. Ось я й подав приклад. Може, і не зовсім вдало вийшло...

М а р і я В а с и л і в н а (*встає, розкланюється*). Колядко Марія Василівна, завідувач патологоанатомічним відділенням другої міської лікарні. Дуже приємно. Прове, я ж не про бабські шури-мури (про це ми й удома зможемо поспілкуватися), а про роботу кафедри. Ти серйозно підставляєшся. У себе у відділенні я не те що такого прозектора, але й санітара такої кваліфікації не стану тримати! (*Сідає*).

З а в к а ф е д р и (*він так і не сідав, але встиг налити собі в келих мінералки*). Пані та панове, прошу уваги! Оскільки наш вельмишановний ректор у своєму тості приділив особливу увагу винуватцеві сьогоднішнього святкування (*похмуро кидає погляд скоса на порожній стілець Півторака*), я піднімаю цей келих за його чарівну дружину, за Майю, яка в останні місяці стала майже членом нашої кафедри!

Всі цокаються, п'ють.

М а й я (*наливає сама собі*). Спасибі, дорогий Прове Микитовичу! Я резервую у відповідь тост – і бажано скоріше, поки зовсім не закосела від шампанського.

Д о к т о р а н т к а з К и р п а т і ї. О! А до речі, де ж він сам, Іван Петрович?

Погляди бенкетуючих звертаються до З а в к а ф е д р и , проте він, втупившись поглядом у тарілку, старанно розрізає на ній шматок шинки.

Пані-профорг. Іван Петрович у Києві. Поїхав на засідання ВАКу.

Діма-парторг. А я чув, що він на Конгресі синергетиків у Брюсселі.

1-а лаборантка. Аякже! Вирізує апендицит, на днях уже вийде на роботу.

Марія Василівна. А в чий клініці?

Придибайло (*прокидається, бурчить*). На Місяць полетів.

Майя. Що за дурниці! Іван вийшов на хвилинку, носик попудрити. (*Невірною рукою накладає купу салату олів'є на тарілку порожнього прибору поряд із собою*). Іван у мене невибагливий, із задоволенням споживає корисні та поживні продукти. Хоч і не довгошерстий, ні.

Придибайло (*з цікавістю*). А ніс у нього сухий?

Майя (*похмуρο замислюється*). Коли як.

Придибайло (*регочучи*). Якщо ніс мокрий, значить, здоровий.

2-а лаборантка (*розчервонілася*). Дозвольте мені, Прове Микитовичу. Ми тут із Роксаночкою й Милочкою посперечалися, чому це так виходить, що з того кінця коньяк поставлений, а з нашого – горілка, там – бутерброди з червоною ікрою, рибна всяка смакота...

О.Ферапонт. Піст потому как...

Марія Василівна. Та помовчить, батюшко, дайте дівчині сказати...

2-а лаборантка. ...а з нашого, кажу, капустяні салати й бурякові більше. Та й самі подивіться – з того боку густо, а з нашого пусто! А чому так, знаєте? А тому що Птиця Щастя над столом пролітала і давай напоями та закусками спорожнятися. Летіла вона звідти сюди – ось і вийшло, там, де почала – густо, де черево в неї, у Жар-птиці, спустіло майже – пусто!

Діма - парторг свистить, засунувши два пальці до рота.

2-а лаборантка. Це ж тост, Дмитре Семеновичу! Дайте договорити... Так вип'ємо ж за те, щоб і ми, молоді, опинилися колись на тій стороні столу, де Птиця Щастя какає густіше, як опинився там молодий, та ранній птах Іван Петрович! (П'є).

Докторантка з Кирпатії. «Какає густіше»? О!

Пауза.

Марія Василівна Дівчина має рацію. Ти, Прове, прогавив несправедливість. А ну, дівчатка-хлопчики, давайте попрацюємо... Це блюдо туди, пляшки ось ці, будьте люб'язні... Майє Батьківно, ну що ж ви!

Тепер стіл заповнений напоями та закусками рівномірно. Тільки М а й я , що на початку зрівняльної операції схопила за шийки пляшки шампанського й коньяку, утримала їх за собою.

М а й я (підводиться). Дорогі друзі! Прийшовши на кафедру синергетики, щоб залагодити деякі справи, пов'язані з частою відсутністю мого чоловіка, я відчула, що знайшла нову сім'ю. На мою... на нашу картку «VISA» почали приходити чудові гроші. Я навчилася досконало підписуватися за Ваню, і ставлю його підпис, не коверзуючи, кожного разу, як мене попросять. Особливо яскраві враження... Так, коли Ваня вдруге працював у приймальній комісії, де підписуватися довелось дуже часто...

Діма - парторг (прикладає палець до губ). Ш-ш-ш-ш!

Секретар. І я вмю підписуватися за Івана Петровича! *(Надуває губки)*. Тільки дулю з маком за це маю...

М а й я . У чому річ, Дімонне? Адже приймальні іспити для того й придумали, щоб добрі люди могли заробити, хіба ні?

П р и д и б а й л о . А чи знаєте, Майє, як називали хабар за часів Петра Першого? Виявляється, «дачкою». Від слова «дати», а не як тепер.

П а н і - п р о ф о р г . Як мило! Візьміть дачку...

Д і м а - п а р т о р г . ... і купить собі тачку.

А с и с т е н т Ф е л ь д м а н . Не хочете тачку, так побудуйте собі дачку!

П а н і - п р о ф о р г . Ні, Якове Борисовичу, так багато відразу не дають.

Д о ц е н т П о р о ш к о в а *(Придибайлу)*. А чи знаєте, Вілене Кир'яковичу, чому мене ніколи не призначають до приймальної комісії?

З а в к а ф е д р и . Тебе, Лізо, хіба що разом із чоловіком призначати.

М а й я . Це навіть не комільфо – спікати між собою про речі, незрозумілі простому українському кутюр'є. Набридло стояти, як дурепі, з чаркою! П'ю за ректора! За дорогого Никодима Силича!

П р и д и б а й л о *(задумливо)*. Он яка тепер у професора Півторака дружина – елегантна, діяльна та світська. А колись, як пам'ятають члени кафедри, зізнався нам Іван Петрович у сповідальному пориві...

О . Ф е р а п о н т *(голосно, басом)*. Бажано б, пане професоре, не змішувати грішне з праведним. Сповідь є одне з таїнств Божих.

П р и д и б а й л о . Отче Ферапонте! Зробили свою справу, знову щось там окропили святою водою, так тепер будьте такі ласкаві, пийте та закушуйте. Так от,

зізнався нам Іван Петрович, що був спершу одружений з продавщицею, і мені це нагадало одну історію початку шістдесятих. Викладав я тоді в такому ж провінційному педінституті, тільки туди далі на південь...

Пані-профорг (*гордовито*). У нас тут університет, вельмишановний Вілене Кир'яковичу.

Завкафедри (*похмуро*). Еге ж, ось уже другий десяток років пішов, як перефарбувалися з педагогічного інституту.

Придибайло. Так от, вступив на фізико-математичний факультет один хлопець, далеко вже не хлопець, і пролетар чистісінької води. Мигалкін було його прізвище. Красномовний, багатомовний, і мат через слово. Ще любив кулаком по столу або по кафедрі постукати. У світло-синьому костюмі-двійці небаченого крою і з чужого плеча (подарував якийсь добродійник), у блакитній сорочці, що її не знімав, і тхнуло від Мигалкіна, досить було йому поворухнутися, немов від... Тхнуло, одним словом.

Пані-профорг. А при чому тут наш Іван Петрович?

Придибайло (*хихикає*). А при тому! Зараз зрозумієте, Нінель Сисоївно. Якось Мигалкін, сидячи в мене в кабінеті та за своєю звичкою мерзотно чухаючись спиною об спинку стільця, зізнався, що перед від'їздом із рідного селища домовився з однією овдовілою бабою, власницею присадибної ділянки: вона допомагатиме йому, поки вивчиться, продовольчими посылками, а він, отримавши диплом, з тією бабою одружиться.

Майя (*встає, кланяється, погойдуючись*). Вельми вам вдячна, Вілене Кир'яковичу! Ось, виявляється, які асоціації у вас викликає мій дорогий, хоч і тимчасово відсутній чоловік. А Соня, його перша дружина... Як я її

тепер розумію! Я тепер думаю навіть, що це була свята жінка.

О . Ф е р а п о н т с і п н у в с я б у л о в т р у т и т и с я , а л е п р о м о в - ч а в .

П р и д и б а й л о . Ш к о д а м е н і в а с , с о л о м ' я н а в и в д о в о . (*Заплющує очі, тут же розплющує їх*). В и н у в а т и й , я т і л ь к и з а р а з з м і р к у в а в , щ о в с і в и ч е к а л и т о с т у . Ї й - б о г у , я й с а м н е з р о з у м і ю , з а щ о т у т м о ж н а в и п и т и . П р и д у м а й т е в ж е с а м і , к о л е г и . (*Відпиває мінералки*).

Д і м а - п а р т о р г . В а н ю , а г о в ! (*Забирається під стіл*).

О . Ф е р а п о н т (*наливає собі горілки, встає*). Д о р о г і м о ї м и р я н и ! А н а с п р а в д і : к у д и п о д і в с я в и н у в а т е ц ь с ь о г о д н і ш н ь о г о т о р ж е с т в а ? М и л о в и д н а с у п р у ж н и ц я ш у к а н о г о п і д с т о л о м п р о ф е с о р а з б р е х а л а . (*Загрожує пальцем*). О й , к о м у б р е ш е ш , к р а с у н ю – м а б у т ь , м а й б у т ь н ь о м у б а т ь к о в і с в о є м у д у х о в н о м у б р е ш е ш ! З б р e x a л a , о х , з b r e x a l a Є в и н а д о ч к а , т о м у щ о ч о л о в і к а ї ї н е б у л о д н е с ь в у н і в е р с и т e т і . Я с ь o г o d н і з e л o ц і к а в и в с я , х т o з п а н і в п р o ф e c o p і в і д o c e н т і в п р и с у т н і й б у в н а з a k л a d ц і k a п л и ц і н a у н і v e p c и t e t c ь k o m y д в o р і , а х t o з n e x т y в a в . Д л я ч o г o o г л я н у в a з , п р e г р і ш н и й , п e р e d ц e p e m o н і є ю н e т і л ь k и a u d и т o p і ї т a k a ф e d p и , а л e н a в і т ь б і б л і o т e k y і c o p т и p . Н e б у л o н і д e П і в т o p a k a ! Я щ e x o т і в д o п o в і c т и п p o ц e Н и k o d и м o в і С и л и ч y , т a щ o с ь z a p o p т y в a в c я , n e в c т и г .

З а в к a ф e d p и . Я к ж e ц e в и , б a т ю ш k o , n e д o н e c л и , c п л o x y в a л и – a й - я - я й ! (*Повертається спиною до о. Ферапонта*).

О . Ф е р а п о н т . Т a я ж y д o б р і й c п p a в і x o т і в d o n e c т и – a д ж e Н и k o d и м С и л и ч p e в н у є p o д у х o в н і с ь c в o ї x п і d л e г л и x , і г o d и л o c я б v a m n a ч a л ь c т в y c в o є m y v o z п o c л і д y в a т и , п a n e п p o ф e c o p e ! Б o я п e p e в і p я в : y v a c

на кафедрі портрет президента є, нічого не скажеш, та й той висить криво, проте жодної ікони немає! Та й щойно гріховне діяння ви вчинили, Прове Микитовичу – понеже збили мене з думки! Ага, ось... Не видно ніде Півторака – проте ось він, предстоїть начальству в образі супружниці своєї! У видимому своєму образі не присутній Півторак, проте його лекції вчитуються! Несть Півторака на місці (*тикає перстом у порожній стілець*) – а його вшановують! (*В іншій тональності*). Ви вже мені пробачте, я сам навчався в семінарії, і для мене не таке вже воно диво, коли професор лекцію пропасує, а за паперами все в ажурі. Але щоб влаштували банкет на честь відсутнього іменинника – це вже диво дивне! Поряд із ним меркне навіть і той дивовижний випадок, іже бєх зі мною вже після висвячування...

Пані-профорг (*кланяється, осіняючи себе католицьким хресним знаменням*). Поблагословіть нас, панотче, та й вип'ємо нарешті!

О. Ферапонт (*убік, бурчить*). Хреститися навчилась би спочатку, безсоромнице! (*Голосно*). Надумалося мені якось у вільну хвилинку помилуватися на свій семінарський диплом – адже честолюбство гріх невідбутний! – розігнув я обкладинку, а там усередині папірця вкладено, я його теж розгорнув, а це вкладиш про предмети, вивчені мною в семінарії. Ось вони – врата моєї ученості! Ледве я не розридався тоді. Прочитую старанно, перед очима моїми внутрішніми постають незабутні картини бурсацької нашої житухи – як раптом: «Містичне богослов'я», і оцінка стоїть – «Задовільно». Але ж не було в нас такого курсу!

Оглядає стіл переможно. Народ здебільшого вже випив, не дочекавшись, наливають по новій. Стукають ножі та виделки.

Завкафедри *(бажає допомогти)*. А чи було там проставлено, хто прочитав курс?

О. Ферапонт. «О. Петро Флоренський».

Придибайло *(прокидається, поважно)*. Тоді це справді містика!

О. Ферапонт *(натхнений підтримкою)*. Дивовижна історія професора Півторака, відсутнього в земному світі цьому, але присутнього в ньому духовно, доводить неспростовно постійне та невисипуще, хоч і невидиме, смотреніє Господне над світом нашим тлінним. І тепер, піднімаючи цю чарку з малою дещицею рідкої субстанції, її ж і монасі приємляють, я пропоную тост за... Вибачаюся, секундочку... *(Дістає напірець, читає)*. Тостую за те, аби благодать Божа осяяла вчених кафедри синергетики, аби вони додумалися, нарешті, що саме несповідима воля Божа встановлює всі ті різноманітні та усюдисущі зв'язки між явищами створеного Господом світу, які описує їхня наука! П'ю за те, щоб саме ця благочестива і рятівна ідея лягла до основи всіх ваших праць!

О. Ферапонт цокається зі здивованими кафедрами. Всі, хто дотерпів до кінця його тосту, нарешті випивають. Майя раптом шалено регоче.

Майя. Ох, не можу! Ви знаєте, що виробляв Дімон, поки піп штовхав свою речуху? Заліз під стіл, зняв у мене з ноги туфлю і лоскотав мені п'ятку! Ох, знову лоскоче! *(Сердито, з несподіваною злістю)*. Облиш, Дімонне, кому кажу!

Діма-парторг *(вилазить з-під столу, волосся в нього розпатлане. Мало не рюмсає)*. Он як тепер заговорила! Полоскотав – і піди собі? Своє отримала – і чвалай, недотепо? Ось тепер я розумію, як було з тобою бідному Вані... *(Кривиться, готовий заплакати, відвертається)*.

Пауза. О . Ф е р а п о н т шокований.

Придибайло (звертаючись до Завкафедри). Треба було тобі, Прове Микитовичу, всіх дружин запрошувати, а не одну тільки свою Марію Василівну.

Завкафедри. Не я тут господар. (Показує пальцем у стелю). Хто замовляє музику, той і кафедру танцює.

Марія Василівна. А до речі, Прове, чому ти назвав цю пані (показує підборіддям на Доцента Порошкову) Лізою?

Завкафедри відповідає своєю доброю, розгубленою усмішкою.

Придибайло. Тримайся, Прове Микитовичу! Ох, дістанеш ти ввечері по шапці...

Марія Василівна. Певна річ. І я ще подумаю, чи пускати його надалі на ці ваші вечірки. (Протягує руку і скуйовджує чоловіку волосся, ретельно зачесане на проділ).

Майя тим часом перемигується з 1-ю лаборанткою. Нарешті, показує їй на порожній стілець поряд із собою. Та перебирається, прихопивши з собою келих, тарілку й виделку. Усідається на порожній стілець Півторака та ще третиною заду – на ректорський. Майя наливає їй і собі.

Майя. За дружбу! Знаєш, я на тебе давно вже око поклала, пам'ятаю, що Роксаною кличуть...

1-а лаборантка (усміхається). Тільки ми ще не пили на брудершафт, Майє... Господи, у нас ніхто не знає, як вас по батькові...

Майя. І не треба. (П'ють на брудершафт). І зараз – придивляюся я до тебе, Роксаночко, і думаю: чому така

дівчина – і нудьгує? *(Тривожно)*. Ти ж не руда, не перефарбована, правда?

1 - а лаборантка *(щиро)*. Та була би я рудою, то з глузду б зїхала, якби перефарбувалася! Натуральна руда – та це ж забійно! І я до тебе все придивлялася, Майє. *(Змовницьки)*. Ох, щось не подобається мені сьогодні твоя голова...

Майя. Ви що ж тут усі – вирішили, що я одуріла? Я розумію, що довго цій казці не сказуватися, коли мені за мертвяка дозволяють отримувати гроші. Та за професорську платню я готова не тільки будь-яку комедію на кафедрі ламати, а й... *(Обводить чоловіків оцінюючим поглядом)*.

1 - а лаборантка. «А й...», продовжуй, благаю. Ух, до чого ж цікаво!

Майя. Невже? Але ж ні, я поквапилася, мабуть. Я не стала б все-таки кроїти костюми для ваших професорів. Не мій контингент, щось занадто... Занадто вже курдюки в них якісь... професорські. А ось посуд після сьогоднішнього бенкету я б, мабуть, перемила. Це заняття усуває безлад і чудово витверезує.

1 - а лаборантка *(явно розчарована)*. Таким, значить, чином... Але це вже зайве. Тарілки сполоснуть у їдальні: у них там машина стоїть... Ох, не через це я засмучувалася, не про нутрощі твоєї голови мова, а про зовнішню її прикрасу. Не подобається мені твоя сьогоднішня зачіска, Майєчко!

Майя. У мене диплом дизайнера, он як! Я не потребую твоїх зауважень! Теж мені Петроній у спідниці!

1 - а лаборантка. Ова! Та я півкафедри стрижу й причісую! Усіх лаборантів, докторантку з Кирпатії та навіть он Лізавету Матвіївну. *(Проникливо)*. Люблю я цю справу. Ну, ти спершу подумай, прикинь... Тобі б дуже пішло підстригтися під пажа, Майєчко.

М а й я . Під пажа, закоханого в королеву? М-м-м... А що ти робиш завтра увечері, Роксаночко?

1 - а л а б о р а н т к а . Завтра увечері? (*Усміхається*). Годую вечерею чоловіка та дітей. Я ніколи не причісую вдома, тільки на кафедрі. Щоб часу не втрачати. А справа в мене до тебе ось яка, Майєчко. Знайшла я на кафедрі в шафі дві теки з товстим таким талмудом. Явно твого Івана Петровича. Я, ти вибач мені, возила їх додому, показувала чоловікові. А Едуард мій у видавництві обласному. Він подивився. Каже, що можна й видати – якщо тільки не буде надмірних вимог до гонорару...

4 - а с т у д е н т к а (*встає з келихом в руці*). Дозвольте й мені сказати пару слів. У нас тут, як водиться...

З а в к а ф е д р и (*встає теж*). Дозвольте спочатку вас представити, якщо хто з вами ще познайомитися не встиг. Це – Калерія Вадимівна Корчак-Барановська, аспірантка Івана Петровича. Наша випускниця, між іншим.

Д о ц е н т П о р о ш к о в а . Знаємо, знаємо! У мене писала магістерську.

З а в к а ф е д р и . Калерія Вадимівна успішно склала кандидатські іспити, дві її статті вже надруковані в столичних академічних виданнях. Ось ти скажи, Вілене Кир'яковичу, чи друкували нас із тобою в її роки в столиці?

П р и д и б а й л о . Та хіба що в багатотиражці, Прове Микитовичу, у багатотиражці. Калерія Вадимівна молодець.

М а й я (*1-й лаборантці*). Я тобі скажу, для чого потрібні нам, жінкам, мужики... (*Шепоче на вухо*).

1 - а л а б о р а н т к а (*округляє очі*). Ну ти, Майє, дайш! Я, звичайно, могила...

З а в к а ф е д р и . Вибачте, що перервав вас, Калеріє Вадимівно. (*Сідає*).

4 - а студентка . Спасибі. У нас тут, як водиться, про винуватця торжества майже всі встигли забути. Хіба що Майя там, на чолі столу, вже продає його рукописи. Ну, забули про ювіляра на звичайному банкеті – та хіба це біда? Подивишся – а він у наявності. Сидить собі, п'яненкокий. А нашого Івана Петровича немає. Навіть п'яненкокого його не побачиш тепер в універі. Я пропоную випити за здоров'я Івана Петровича, де б він зараз не був, за наукові та творчі успіхи Івана Петровича, де б він зараз не був, за велике особисте щастя Івана Петровича, де б він зараз не був! *(П'є, розбиває келих об підлогу і поволі виходить до середини столу)*. І чому це ви всі раптом вирішили, що Іван Петрович в універі більше не з'явиться?

Дисертант *(з рушником на зігнутій руці, схиляється перед Завкафедрі)*. Чи накажете подавати печеню, Прове Микитовичу?

Картина шоста

Інтер'єр старої котельної. Брудно-зелені стіни, прикрашені уривком пожовклого передвиборчого плаката. У стіні дві сірі вбудовані шафки: одна для інструментів, друга для одягу опалювача. Біля стіни широка лава, покрита брудною сірою ковдрою, поруч табурет. Прямо – гнилі двері, на ній великий напис крейдою «Душ». Із правого боку, від газової печі, що горить, на підлогу й на стіни лягають відблиски полум'я.

На лаві, руку під голову підклавши, лежить П і в т о р а к . Він у брудній спецівці, у грубих робочих черевиках зі сталевими кнопками, заріс бородою, проте видно, що волосся в нього чисте, пухнасте.

Скрип вхідних дверей. П і в т о р а к підхоплюється було, але тут же миттєво вкладається знову. У правій руці тримає тепер перед собою розкрити книжку.

Зліва обережно входить 4 - а студентка .

4 - а студентка . Ваню, ти спиш?

П і в т о р а к . Як бачиш. Сплю й заразом читаю.

4 - а студентка . Ваню, ти на мене сердишся?

П і в т о р а к . Звичайно ж, не серджуся. Ну, подумаєш, спізнилася трішки.

4 - а студентка . І зовсім не трішки. Посунься, я сяду.

П і в т о р а к . Та візьми табурета.

4 - а студентка (сідає на краєчок лави). Я спізнилася на дві доби.

П і в т о р а к . І справді! Обіцяла прийти в понеділок, а прийшла в обумовлений час, хвилина в хвилину, ви-

знаю, та тільки в середу. Такий собі дріб'язок! Дрібничка, не варта уваги!

4 - а студентка. Послухай, але ж я, здається, вже вибачилася. Мені потрібно було терміново виїхати, а як я могла тебе попередити? Ти ж не дозволив купити тобі мобілку.

Півторак. Це було б початком кінця. Ти розпочала б з гамбургера, а потім заходилася б тягати мені бутерброди з ікрою.

4 - а студентка. Як і раніше, не розумію, що ж у цьому поганого.

Півторак. Я багато разів тобі пояснював, що через тебе порушив умову свого договору з убивцями, укладеного вже над ямою, у якій вони мали мене закопати. Я повинен був зникнути з міста, щоб не заважати кар'єрі своєї примари в університеті. Я не зміг утекти тому, що не здатний, як виявилось, жити без тебе. Єдиний порятунок для нас із тобою – це відмова від усіляких там твоїх гамбургерів, пакетів, розмов крадькома по мобільному. Менше зачіпок для цікавих очей. Ну, зайшла добре одягнена дівчина до котельної – напевно, хоче поскаржитися на те, що гаряча вода в трубах у неї недостатньо гаряча.

4 - а студентка. Ти просто не хочеш нічого в мене брати. Ніхто не знає, що ти ховаєшся в цій кочегарні.

Півторак. Хотілося б... Учора, коли я, як завжди, у сутінках, виходив у магазин здавати пляш..., ну, у магазин виходив, мені здалося, що за мною стежать. Напевно здалося. Я повинен бути впевнений, що роблю все, щоб тебе не підставити. Ти не уявляєш, у якому нелюдському світі ми живемо: адже перш ніж зарізати, мене повинні були...

4 - а студентка (швидко). Ти вже розказував. Особисто мені здається, що не перешкодило б деяких

чоловіків піддавати такому насильству: дізналися б, що відчуває жінка, яку примушують до того, чого вона не хоче.

Півторак. Ти сьогодні якась напружена... Хіба я тебе чимось образив?

4 - а студентка. Я мала на увазі зовсім не тебе. (Ласкаво). Ваню, стрілка на нашому секундомірі давно стрибає. І гаряча вода в моїх трубах сьогодні просто кип'яток.

Півторак. Гадаєш, я не відчуваю, як час нашої зустрічі проливається в мене між пальцями?

4 - а студентка. Тоді, може, облишиш дутися?

Півторак. Мир?

4 - а студентка Мир. Хочеш пограти?

Півторак. За пару хвилин. Я з приводу бутербродів з ікрою. Але ж як причепилися... Чи була ти на банкеті? Чи не розвалилася ще наша жовта казарма невідомого науці стилю, але з білими доричними колонами?

4 - а студентка. Навіть не знаю, як почати. У мене для тебе, колишній ти мій Півтораче, дві новини. Обидві погані. Твоя Майя напилася на банкеті й вибовкнула товстусі Роксаночці, що вагітна. А та, звичайно ж, відразу всім, кого побачила, розтринькала.

Півторак. Хіба непорочне зачаття? Дуже схоже на Майю.

4 - а студентка Бідолашний мій Ваню! Зачаття, навпаки, порочить твою честь: звершив його кафедральний парторг, задля того тільки, нібито, і допущений до ложа.

Півторак. А друга новина?

4 - а студентка. Майя продає твій рукопис місцевому видавництву.

Півторак. Нічого й нікого в мене там не залишилося. Нічого мого. Тільки ти й залишилася, та

й ти лише, коли ти тут. Тепер пограємо. Я, здається, готовий.

Розходяться, ідуть назустріч одне одному, ніби фланірують бульваром.

Академік (*піднімає свою брудну кепку, відводить її убік, як старовинний фронт – циліндр або капелюх*). Добри вечір, mademoiselle!

4-а студентка (*легко сідає в напівпоклоні, притримуючи неіснуючу широку й довгу спідницю*). Добри вечір, пане академіку!

Академік. Невже курсисткам дозволяється в таку пізню годину гуляти університетським Ботанічним садом?

4-а студентка. А я вже не курсистка, Олександр Миколайовичу, а професорський стипендіат. Хіба забули?

Академік (*ляскає себе долонею по лобі*). Ах, забув! У Цюріху! Ще раз щиро вітаю, mademoiselle! Гадаю, професорські стипендіати одержують право на самотні прогулянки, навіть коли вони такі юні та чарівні.

4-а студентка. А чи не постраждає ваша репутація, пане академіку, якщо ми відійдемо в бічну алею або продовжимо прогулянку разом?

Академік (*пропонує їй руку*). Моя репутація така бездоганна, що така дрібниця її не підмочить.

4-а студентка (*бере його під руку*). А моя слава настільки щербата, що їй уже нічого не зможе зашкодити.

Академік. Ви нагадуєте мені одну мою ученицю, mademoiselle. Такого ж язичка маєте.

4-а студентка. Повідайте про ту свою ученицю,

Олександр Миколайовичу, я ж обіцяю слухати вас покірливо, як вівця божа.

Академік. Тільки-но відкрилися в Києві Вищі жіночі курси, я разом з колегами-професорами почав читати там ті ж лекції, що й в університеті, і навіть вів семінар.

Була там одна така курсистка, не називатиму її прізвища, тому що воно стане ще відомим.

4-а студентка. Курсистка мала дурість у вас закохатися?

Академік. Ви ж пообіцяли поводитися пристойно! Спочатку я думав, що своєрідність виступів цієї слухачки на моєму семінарі корениться в її недостатній ерудиції та загальній малокультурності. Виявилось, проте, що справа була в своєрідності її натури. Граючи написала вона заліковий допис, і я, побурчавши, як водиться, виправив за викладацькою звичкою шорсткості стилю. Навіть не знаю, навіщо перечитав – і побачив, що вийшла вельми непогана статейка. Віддав панночці передрукувати на ремінгтоні, відправив із кур'єром до дружньої мені «Київської старовини», і там її тиснули. З'являються й відгуки, цілком доброзичливі. Вона далі вчиться, пише розвідки, я їх виправляю-виправляю, а потім помічаю, що й виправляти вже нічого.

4-а студентка. Живі перекази, та віри їм...

Академік (*не слухаючи*). Перечитую чергову статтю – і бачу, що це краще всього написаного мною. У неї ж ідеям у статті тісно, як вареникам у полумиску. Навіщо вона приносить мені рукописи своїх робіт? Їй це більше вже не потрібно. (*Схлипує*).

4-а студентка. Ваню, що з тобою? Ти ж мав сказати: «Мамзель, як від вас чудово пахне!»

Академік (*майже плаче*). Mademoiselle, як від вас

чудово пахне! (*Справляється з собою*). Напевно, ви недавно приїхали з Парижа?

4 - а студентка. Зазирнула на Хрещатику до крамнички французької парфумерії, тільки й того. Проте я (*морищить носик*) не можу повернути вам компліменту, пане академіку.

Академік. А... (*збентежено*). Можливо, вся річ у тому, що банний день у мене четвер, а сьогодні в нас середа.

4 - а студентка. Ви ніби виправдовуєтеся, Олександрє Миколайовичу.

Академік. Проте мої нинішні звички щодо гігієни майже ідеальні порівняно з тим, що мені довелося пережити в Італії. Трапилося так, що міністерство затримало на кілька місяців мою стипендію, і я опинився на вулиці. Мою скриньку й нечисленні ще тоді мої книжки згодився взяти на збереження університетський педель, пам'ятаю, Марчелло його звали. І перетворився я на *lazzarone*, італійського босяка. *Mademoiselle*, забудьте про картини російських передвижників, на яких італійські лаццароні в живописному лахмітті безтурботно спочивають у тіні платанів!

4 - а студентка (*перелякано*). Та я й не пам'ятаю зовсім жодної такої картини!

Академік. Тим ліпше! Я босякував узимку, а це навіть в Італії куди гірше, ніж улітку. Діялося це в Болоньї, у цьому кам'яному мішку. Коли сильно холоднішало, і йшов сніг, за місце в нічліжці доводилося буквально битися. Отоді я й умивався через день крижаною водою з фонтану, і плювати мені було, у якому столітті спорудили фонтан. Одяг мій забруднився від ночівлі на паперті Сан-Петроніо, і мене не пускали до архіву та в бібліотеку. Коли ж я мав

дурість сунутися до кафе, щоб перегорнути там свіжі газети, господар мало не спустив на мене сторожового пса.

4 - а студентка. Чом же друзі не допомогли вам?

Академік. Я не мав друзів у Болоньї, якщо не рахувати книжок університетської бібліотеки та рукописів в архіві. А знайомі були... Кілька студентів-італійців, але ті жили так бідно, у таких убогих комірках, що не можна було поставити ще одне ліжко, а якби який-небудь напівголодний герой, великодушний прихильник Гарібальді, узявся ще й мене підгодовувати, то голодували б ми обидва. Про подружок веселих днів і не згадую: у кожної, як виявилось, окрім уже відомих мені принад, був і люб'язний дружочок з отаким coltello...

4 - а студентка. З coltello? Від латинського...?

Академік. З ножем... Я не вижив би на тому холодному камінні Пьяцца Маджоре, де я вже впізнавав кожен камінь у бруківці, якби господар однієї лавки, жадібний старий, що давав мені іноді підробити на розвантаженні овочів, не відвів мене на свій заводик граппи під містом.

4 - а студентка (задумливо). Граппи...

Академік. Grappa... Коли з винограду винних сортів вижато останню краплю, вичавки продають виробникам граппи, вони ж скуповують гниля, на яке перетворюється непроданий столовий виноград. Усе це зброджується й дистилюється на граппу, італійську горілку. Мене приставили до перегінного куба, під яким я мав цілу добу підтримувати вогонь. І мусив куштувати готовий продукт, аби підтримувати належний градус міцності. *(Повертає голову до бойлера. Поволі)*. Вогонь печі чарував мене, граппа поступово отруювала, і в мене виникла проблема, що не зникла й згодом,

коли, нарешті, прийшов переказ із Санкт-Петербурга, і навколо мене знову заметушися привітні та усмішливі люди...

4 - а студентка. Ваню, агов!

Добуває мобільник і гарячково натискує на ньому клавіші. Лунають перші такти з ноктюрна Ліста «Марення кохання» в ще більш згрубілому й бідному звучанні, ніж раніше на рингтоні. Це запис на диктофон мобільника.

Академік. Яка у вас крихітна музична скринька, mademoiselle! Утім, твір майже не впізнати: створюється враження, ніби його прокручує ліліпут-шарманщик.

4 - а студентка. Добре, давай грати далі... Олександрє Миколайовичу, адже Hortus botanicus сьогодні – чарівний!

Академік. Хочете сказати, що над алеями між бразильських араукарій літають ірландські феї?

4 - а студентка. Ми з вами вийшли на роздоріжжя. Наліво підеш – знайдеш рояль у кущах, направо підеш – а там приткнуто кабінку літнього душу.

Півторак. Звичайно ж направо, mademoiselle! *(Проводить по обличчю руками, ніби стираючи грим).* Як ти не розумієш, що я зараз боюся торкнутися тебе цими брудними руками, не те що обійняти. Підемо ж, звичайно ж, швидше підемо в це єдине місце в цій смердючій кочегарні, де можна закритися на клямку. Гарячі струмені води змиють з тебе паризький парфум, а з мене сморід кочегарні, ми станемо рівні, як колись, безгрішні та могутні, як нові Адам і Єва, і гнилі слизькі стіни обернуться на райський сад! Чи повіриш, Леро? Тільки там я дозволяю собі повірити, що ти зі мною, що ти зі мною не тому, що жалієш мене, а тому що...

4 - а студентка (*зітхає*). Не та я дівчина, Ваню, щоб когось жаліти. Ходімо.

Зникають за дверима душу. Пауза. Двері прочиняються, з'являється П і в т о р а к , прикриваючись жмутками свого й Лериного одягу, щоб запхати їх у шафку.

Повертається до душу. Через двері чути тільки неясний шум води.

Скрип вхідних дверей. Входить, обережно ступаючи, 2 - й студент. Він одягнений тепер, як завжди одягаються на службу молоді бізнесмени та урядовці, у краватці, з маленьким портфелем, у тонких лайкових рукавичках. За ним з'являються Прапор і Гном. Ці залишаються біля дверей.

2 - й студент (*тихо*). Чого вам, хлопці?

Прапор (*з відчуттям власної гідності*). Нам, Кореню, потрібні чіткі інструкції. Що це за херня – «діяти по обстановці»? Мені потрібен наказ, щоб я міг у разі потреби доповісти: Корінь наказав мені зробити так-то й так-то, з нього й запитуйте.

2 - й студент. Розумна вимога. Дієте так: якщо ми з Півтораком вийдемо разом, ви вільні, можете їхати на пиво. Якщо він вийде один і раніше за мене, ви робите свою справу.

Гном. Значить, мочимо на звалищі напроти хімзаводу й там же залишаємо?

2 - й студент. Так! Нічого в нього не берете, окрім паперів, ніж на місці не скидаєте. Менти самі закриють справу. Бомж бомжа зарізав сп'яну кухонним ножом – кого це здивує? І ніяких ексцесів, просто мочите. Це тебе особисто стосується, Гноме.

Прапор. Здається, я зрозумів, Кореню.

Гном. Харе тобі, Кореню, на мене бочку котити.

2 - й студент. Таки всікли? Йдіть, не треба вам тут.

Прапор і Гном зникають.

2 - й студент (*бурмоче*). «Підеш наліво – а там рояль у куцах...». Роялем у куцах виявився я. Дуже мило. І в чомусь символічно. (*Назирцем обходить кочегарню. З лави гидливо, узявши двома пальцями, піднімає книжку*). Фіалкова Марія. «У вогні пристрасті». І треба ж!

Кидає книжку на лаву. Підходить до шафки, розглядає затиснену дверцями нижню частину світлих жіночих колготок. Протягує було палець поторкати, тут же відсмикує.

Оглядає табурет, кладе на один з кутів носову хустку, обережно на неї сідає. Пауза.

2- й студент (*як і раніше*). Передбачалося швидке кар'єрне зростання. Швидше б вирости. А то в гробу я бачив такі доручення.

Двері душу розчиняються, з'являється роздягнений Півторак, за його спиною двері знову зачиняються, чути стукіт клямки. Півторак, наспівуючи, прямує до шафки і раптом завмирає, втупившись у сидячого навпроти шафки 2 - го студента.

2 - й студент. Що, помилися вже, Іване Петровичу? Одягайтеся, треба поговорити.

У свою чергу приділивши увагу затисненим колготкам, Півторак відчиняє дверці шафки. Подумавши, одягається не в спецівку, а в жалюгідні залишки свого костюма, у справжнє лахміття. Сідає на лаву.

2 - й студент. Часу в нас, Іване Петровичу, трохи є. Лерка має звичку після цих справ довго стирчати під душем, не менше чверті години. (*Пауза*). Ну що ви на мене так вилупилися, невже не впізнаєте?

Півторак. Тепер впізнав. Адже ви Корнійчук, так? А от ім'я не пам'ятаю... Я так і думав, що ви, кінець кінцем, виймете кільце з носа.

2-й студент. Звідки така злість? Невже ви такий наївний, що думали, ніби у Лерки, коли вона зациклілася на вас, не було бойфренда? Ми ж з нею в одному гуртаку жили, вона в «45-ій», я в «112-й», і, щиро кажучи, ми тоді не надавали особливого значення стрибкам з одного скрипучого ліжка на інше, з одного запряного простирадла з ліловою трикутною печаткою на інше, теж запряне та з ліловою трикутною печаткою.

Півторак (*саркастично*). А зараз розбагатіли, ліжко під вами вже не скрипить. Хочете запропонувати мені чистішу роботу? Чи ви прийшли для того тільки, щоб повідомити... що були коханцем Лери Гусак?

2-й студент. Ех, не з цього я хотів починати, та тільки через ті крихти пошани до вас, як до препода, що збереглися зі студентських років... Чи не бажаєте обговорити епістему, що склалася в нашому провінційному дискурсі навколо слова «коханець»?

Півторак. Саме час. (*Шарудить під ковдрою, проте під уважним поглядом гостя прибирає руку*).

2-й студент. Ті стосунки, що зав'язалися в мене колись із Калерією Вадимівною та про які вона навряд чи згадує, тепер називаються іншими словами. Словом же «коханець» тепер користуються, щоб охарактеризувати р-р-романтичне та надзвичайно незручне положення, яке додумалися зайняти ви, колишній Іване Петровичу. Біс вас звабив влізти між чоловіком і жінкою! З чого це ви взяли, що Калерія Вадимівна піде через вас на ризик зруйнувати благополуччя й комфорт, забезпечені їй шлюбом? Адже вона щаслива в шлюбі, вони з чоловіком якщо й не живуть душа в душу, то чудово доповнюють одне одного. Зразкова пара, улюбленці світської тусовки нашого міста.

П і в т о р а к . Нерівний шлюб. Лера мені казала...

2-й студент (*трохи не зривається на крик, проте вчасно встигає знизити голос*). А не треба ніколи слухати, що жінки в таких випадках говорять своїм коханцям! «Я більше не можу жити з ним...», «Ми давно спимо в різних ліжках...». Ви ж не бачили, яким собачим поглядом дивиться вона на чоловіка, коли повертається додому після побачення з вами!

П і в т о р а к . Вона? Лера? Хіба вам доводилося спостерігати, яким поглядом вона дивилася на чоловіка, коли повертається... і таке інше?

2 - й студент . Ні, ні, я мав власний досвід... А з Леркою, стартуючи поруч із гуртаку, ми тепер опинилися в різних соціальних шарах. Я буду, до речі, всіма силами прагнути скоротити нашу розмову, щоб піти раніше, ніж Калерія Вадимівна вийде з душі. Вона опинилася б у безглуздому й двозначному становищі та ніколи б мені цього не пробачила... Проте повірте, що в головному я не помиляюся. У таких речах усі баби однакові, і навіть найрозумніші з них.

П і в т о р а к . Проте вам відомо, про що ми говорили тут...

2 - й студент . От диявол! Спасибі, що нагадали. Залишати цю штучку (*відгортає край плаката і віддирає від стіни приклеєний там «жучок»*) було б надто дорогим подарунком вашому товаришеві по чарці, двірникові. Маю зауважити, що ви не помилилися: останні два дні за вами справді стежили. Це люди з охоронної агенції «Стилос», за дорученням чоловіка вони вислідили Калерію Вадимівну. «Стилос» береться (хоча це коштує великих грошей) і за кардинальне розв'язання питання. Тобто за зачистку.

Півторак. Ви хочете сказати, що Лері загрожує небезпека?

2 - й студент. Не хочу. У крайньому разі, традиційне слов'янське домашнє покарання. Типу биття посуду й підвішування бланжів під очі. Та й те навряд: адже Лерка не посоромиться і дасть здачі.

Півторак. Чого я не зрозумію, то це вашої зацікавленості, Корнійчук... А чий тоді «клоп»?

2-й студент. Жодної моєї особистої зацікавленості немає, Іване Петровичу. Я до вас з останньою пропозицією від свого працедавця. Того самого, чий умови вам передали мої співробітники півроку тому, над вашою могилою, вже вами викопаною. Ви, напевне, повірили, що вони самі зважилися вас відпустити? На таку самодіяльність ці бики не зважилися б. Ну, це не секрет, що «Стилос» належить Олександрові Васильовичу Щетиненку. Він поцікавився, чим вони там займаються, а вас тоді в «Стилосі» вже розшифрували. Олександр Васильович був дуже засмучений тим, що ви порушили його умови, з міста не втекли, та ще встряли в історію з дружиною Корчак-Барановського, поважаної в місті людини. Тепер самі винуваті.

Півторак. Вб'єте, то вб'єте. Я знав, на що йду, коли залишився у вашому брудному містечку й розшукав Леру. А вас навіщо до мене Щетина послав? Кілером після університету влаштувалися? *(Швидким рухом вихоплює з-під ковдри пляшку, заткнуту уламком кукурудзяного качана, витягує пробку й робить великий ковток. Ховає пляшку за пазуху).* Grappa!

2 - й студент *(знову сідає, повертаючи праву руку з лівої пахви, де у нього кобура).* Алконавт ганебний... *(нагинається, піднімає з підлоги портфель, виймає з нього пластиковий пакет із документами, кидає на*

лаву). Це вам подарунок від мого працедавця. Господар цих паперів лежить, здається, у тій самій ямі, яку ви викопали для себе. Він сирота, інтернатський. Вам у місті, де той інтернат, краще не засвічуватись. Є навіть диплом про вищу освіту, так що за бажання можете почати свою наукову кар'єру знову... Та візьміть ви бомаги, прогорніть! Часу обмаль...

Півторак. Піклуєтеся, щоб на документах залишилися мої відбитки?

2 - й студент. Які там ще відбитки? Менти із судьями давно на подвійному утриманні, потрібні їм ваші пальці!

Півторак (дістає з пакета диплом у шкіряній обкладинці, розкриває). «Міжнародна Академія ресторанного й готельного бізнесу»... Ого дають!

2-й студент. Там є номер ліцензії... Все ваше, якщо зараз же вийдете... Бойлер, до речі, не вибухне? (Півторак відмахується). Щоб уже ніколи не повертатися в місто.

Півторак. А як же стеження?

2 - й студент. Оті із «Стилоса» випарувалися. Вони зафіксували, що Калерія Вадимівна зайшла сюди, і почали до офісу писати звіт. Якщо відразу, зараз же, вийдете, то пролазьте під відомою вам дошкою в паркані, через пустир потрапите на Полтавську... Тоді пішки до першої приміської станції електрички – і потону.

Півторак. За що ж мені така милість?

2 - й студент. Мені працедавець про такі речі не доповідає. Проте на днях я чув, як він говорив, що не можна ж відповідальному державному діячеві однією рукою заохочувати народжуваність у вітчизні, а другою мочити її громадян.

Півторак. А чому ж тоді... цього? (*Немов зважує на руці диплом*).

2 - й студент. Завжди залишаються випадки, коли керівник зобов'язаний проявити принциповість. Навіть коли це може нашкодити справі... збереження народонаселення рідного краю.

Півторак (*розсовує документи по кишенях, книжку кидає в жерло печі*). Omnia mea – месит... Добре, я зникну. Тепер задоволені, ви, слуго мафії? Мене не дуже дивує, що власник диплома, який засвідчує ваші знання, а вони спроможні дозволити вам коли-небудь назвати себе інтелігентом... Не дивує, що ви пішли на службу до бандитів, а дивує, що ви – за умови досить іронічного сприйняття того, що відбувається – виправдовуєте... свого працедавця. Ви були моїм студентом, тому я відчуваю себе зобов'язаним вам це сказати. Ходімо. (*Встає, закладає руки за спину, повертається до дверей*).

2 - й студент. Ні, ні, зачекайте, колишній преподе! Вислухайте спочатку, що я вам скажу. Хто ви такий, щоб читати мені мораль? Це ви – чужак тут, ви – людина без коріння, це ви, а не я – аморальний найманець! Ви на своїх лекціях без кінця нили про свій (і теж не ваш!) Київ, ніби в нас тут не люди вчаться. А я саме про це наше місто й мріяв з того самого дня, як привезли нас, школярів, автобусом з робочого селища міського типу сюди на екскурсію. Що ви там варнякали цій своїй випещеній сучці – чи не «розвалилася, мовляв, ще жовта казарма без жодного стилю, але з білими колонами»? А для мене з тієї самої екскурсії вона відразу стала храмом науки, і я мріяв коли-небудь у ньому вчитися! Для вас Щетина – бандит, а я в дитинстві у своєму селищі

(ми з Василем Олександровичем земляки) про нього легенди чув, ніби про Робін Гуда. Він уже тоді жив сам за законом і судив за законом, коли всі навколо тільки й прагнули якнайбільше нахапати. І чим він гірший за інших бізнесменів, по-вашому, чистеньких? Ви мене назвали прислужником мафії...

Пі в т о р а к (*стоїть, як стояв*). Вибачте, помилився. Мафія – це на Сицилії та в США. Є українське слово, на Луганщині кажуть – яруга.

2-й студент. Та мені, знаєте, начхати... Мафія, то вже хай мафія. Піццу в офіс нам привозять – то чому б у нас і мафії не бути? Самі розповідали на лекції про синергетичний принцип підпорядкування, ось він і працює. Ми з вами – швидкі змінні, а такі, як мій пращедавець – це повільні змінні, навколо яких усе й крутиться, до яких влада сама переходить! А що пішов на службу... Звільнилася вакансія, сам Василь Олександрович через родичів моїх передав мені запрошення – хіба міг я відмовитися? Не в бики, не в охоронці кликав, а відразу особистим референтом! Мені після попередника (*показує підборіддям на конверт, що лежить на лаві*) не тільки посаду та оклад залишили, а й квартиру двокімнатну з усім вмістом, іномарку зовсім новеньку. А куди мені було йти з вашим дипломом – кур'єром у банк на двісті баксів?

Пі в т о р а к. І не боїтеся, Корнійчук?

2-й студент (*шипить*). Боюся, так! Звісно, боюся! Але є шанс зробити кар'єру, швидко зрубати грошей. Якщо діяти правильно, не підставлятися. Зрозумів? Пора йти, преподе.

Пі в т о р а к. Прошу вас першим. На правах тимчасового господаря... Жарт.

2 - й студент (*із злістю*). Як можна? Ні, тільки після вас! Тільки після вас, пане академіку!

Півторак, як і раніше, зі схиленою головою, з руками, зведеними позаду, зникає ліворуч. Скриплять двері. 2 - й студент залишається ліворуч біля куліс, з жахом поглядаючи на двері душа, за якими тим часом стихає шум води. Раптово лунає рингтон, це перші такти з ноктюрна Ліста «Марення кохання». Жалюгідні звуки мобільника підхоплюються могутніми звуками оркестрового запису.

Завіса

2007 р.

Гри в братській могилі

Макабр-комедія в двох картинах

(Переклад Ю. Дядищевої-Росовецької)

Дійові особи

Сорпи – у всіх руки зв'язано за спиною, усі побиті:

Інтелектуал – під 50, сивий, з невеликою борідкою, волосся позаду зібрано в пучок, на ньому темний костюм і брудна біла сорочка без краватки.

Студент – трохи за 20, у футболці, джинсах, кросівках. З модною молодіжною зачіскою.

Феміністка – середніх літ, волосся лілове, топлес, у джинсах і чоботах на високих підборах. Роль для характерної актриси.

Аристократка – худа старуха років 80-ти, у довгій нічній сорочці, у колись розкішному, тепер пошарпаному халаті й одному шльопанці на середньому каблучці.

Революціонер – років 30-ти, з голеним черепом, одягнений непомітно. У сцені розстрілу на голові в нього кепка, потім без неї.

Семінарист – років 20-ти, довговолосий, у довгій темній рясі й грубих чорних ботинках.

Робітник – років 40-а, вусатий, у брудному й розірваному комбінезоні на помочах, під ним – сорочка-вишиванка з червоно-синьою вишивкою. У чоботах.

Дурак – середніх років, волосся скуйовджено й стирчить у всі боки, на рум'яних щоках тижнева щетина. Яскрава сорочка навипуск, білі шкарпетки під широкими короткими брюками.

У кожного з чоловіків-**сорпів** на правій руці червоно-синя пов'язка.

Бздняки – усі з жовто-зеленими пов'язками на лівих руках, усі озброєні:

Торговець – у сорочці-вишиванці з жовто-зеленою вишивкою. За цим винятком, в іншому одягнений по-європейськи. У капелюсі з пером. Озброєний мисливським карабіном. Через плече – патронташ.

Офіцер – без віку. У камуфляжі, проте в парадному кашкеті з високою тулією і з тростиною.

Сержант – під п'ятдесят, сивовусий. У камуфляжі з нашивками.

Активіст – у європейському костюмі, перетягнутому ремнем із підсумками. З американською гвинтівкою.

Перший просто солдат.

Другий просто солдат.

Третій просто солдат.

Сержант і просто солдати – усі в камуфляжі, обвішані амуніцією й найновішими причандалами. Озброєні американськими гвинтівками різних модифікацій.

Солдат, водій саперної землерийки.

Цивільний.

Обидва без слів.

Фігури в чорному – чоловіки, у трико з чорного оксамиту і з обтягнутими чорним оксамитом головами (щілини для очей непомітні). *Без слів.*

Новий офіцер – у краповому береті й у тільнящі під камуфляжем за російською модою.

Новий сержант – у краповому береті й у тільнящі під камуфляжем, з АКМ на грудях.

Три Нові просто солдати – одягнені й озброєні, як солдати-бздняки, і двоє цивільних зі зброєю. *Без слів.* Ці персонажі всі з червоно-синіми пов'язками на лівих руках.

Пролог

Стіна міського кладовища в центрально-європейській країні Сорпздинії. На задньому плані – заграва пожежі. З міста чути одиночні постріли й черги.

Бздняки виводять **Сорпів** і розставляють біля стіни для розстрілу. Самі вишикуються, спиною до них, обличчям до залу. Без команди прицілюються в глядачів.

Офіцер. Відставити!

Сержант. Кому сказано, дуболоми! К но-зі!
(*Солдати опускають зброю й беруть її «к носі».*
Активіст і Торговець продовжують цілитися).
Вас, Бобанкі з ружжом, це теж стосується!

Активіст і Торговець неохоче підкоряються.

Офіцер. Добродіїв глядачів просять не турбуватися! Наша влада в місті законна, і нікому не дозволено стріляти в мирне населення.

Феміністка. А ми хто, по-твоєму – наволоч?

Офіцер знизує плечима.

Торговець. Скажеш, тітко, ти ще й квиток у театр купила?

Семинарист. Люди, побійтеся Бога!

Сержант. Заваліть хавальники! Ви, всі! Невже не бачите, що пан офіцер бажає висловитися? Струнко!

Офіцер. Те що, я маю сказати, впливає з наказу вищого командування. Пан генерал наказав: «До стінки!». І додав коротку фразу командною мовою. Оскільки ж наша влада законна, то ніхто не може бути

розстріляний інакше, ніж за рішенням справедливого демократичного суду. Щоб на нас не подивилися б косо в іншій Європі і в найдемократичнішій країні світу. Чи можуть бути сумніви, що наш військовий суд справедливий і демократичний? Вільно! Ми починаємо судові засідання, панове. Можна курити.

Торговець. Чого?

Сержант і солдати стають «вільно», вішають зброю «на плече», дістають сигарети, запальнички, сірники.

Аристократка. А... Згадала я, панове, що таке командна мова... Це коли сталінський Ванька-взводний заповнював анкету. А полковник йому: «Не трома, а двома мовами володієш ти, льойтнант. Командна мова та ж матюкальна».

Активіст. Це ворожа пропаганда!

Торговець. Вона ще й розумничає, стара сука.

Активіст. Шльопнути путінську шпійку без всяких там військових судів!

Феміністка (*верещить*). Бабусечко, тримайтеся! Ах, як правильно розумні дівчата писали про цих покидьків-мужиків!

Аристократка (*звисока*). Хіба? А ви, солдафони, якщо вже призначили мене в російські шпійки, будьте ласкаві вислуховувати.

Студент. Я не до цих бомжів звертаюся, а до військовослужбовців. Забули, що складали присягу не своїй бздняцькій меншості, а всьому сорпздійському народу?

Офіцер відходить у куток авансцени, дістає золотий портсигар, милується ним, відкладає кришку, бере сигарету. Прикурює від запальнички Сержанта, який послужливо підбіг, затягується.

Офіцер (*тихо, але люто*). Що стоїш стовпом, сержанте! Дій.

Сержант поспішно ховає свою, уже приготовлену сигарету, підходить до **Мертвих**, погрожує прикладом Аристократці, легко тикає в живіт Феміністку й збиває з ніг Студента.

Торговець. А тепер розбий сорпській наволочі голову!

Офіцер. Мовчати! Ось так завжди... Будь-який, найменший навіть відступ від уставу призводить до мерзенного бардаку. Слухайте мене всі! Усі! Ви, терористи в ямі, і ви, штатські тюхтії з рушницями. Не йдеться про можливість виправдувального вироку. Наш суд все-таки військовий. А от трохи балачок перед залпом дозволяється. Терористам, так і бути, теж. З повагою до збройних сил, само собою. Виконувати!

Робітник. Коли з повагою до того, про що було сказано... Вимагаю призначити мені адвоката!

Семинарист. Покличте сюди нашого ректора, отця Феопемпта. Христом-Богом молю!

Студент підіймається на ноги.

Революціонер. Вимагаю побачення з американським консулом! Я працюю на Держдепартамент США й перебуваю під патронатом супердержави!

Офіцер махає рукою.

Сержант. Заткніть хлєбала, придурки!

Офіцер. Дурні у вас прохання. Навіть дамські якісь. (*Затягується*). Втім, висловитися має право кожний.

Активіст. І ви ж бачите, терористи: вас не змусили копати самим собі могилу. Саперна землерийна

машина вирила для вас акуратненьку траншею.

Торговець. Хіба це не реальне покращення? Велике послаблення! Загалом, ми раді, що ви обрали саме нас. Приходьте ще.

Студент. А як... все-таки... щодо присяги?

Активіст. Дозвольте мені, пане офіцере. (*Офіцер велично киває*). Ага, ось... Присяга, дана неправильній державі, що пригнічує правильну корінну націю, не рахується. Про присягу, прийняту брудним довговолосим попом на книжці з запорошеної ризниці в церковній будівлі, неправомірно наданій неправильній конфесії, і згадувати не варто. Ось таким чином.

Робітник. А либонь той прудкий, з сідами вусами, він ще «сивому соколу», мабуть, присягав.

Сержант. Мовчати, бидло!

Аристократка. «Сивому соколу»? У вас тут так Сталіна називали, «сивим соколом»?

Активіст. У нас тут і свій Сталін був. Ніби самі не знаєте, мадам шпionко...

Семинарист (*падає на коліна*). Священника приведіть! Православного! Сповідатися щоб!

Робітник. А закурити у вас не знайдеться?

Сержант. Накажеш тобі й руки розв'язати, бидло? Бач ти, мої присяги йому спокою не дають...

Другий просто солдат. Хто покурить, а хто й поплює.

Третій просто солдат. Здоров'ячко побережи! Га-га-га...

Офіцер. Вірність особового складу присязі? Так, тут є проблемка... Але хіба ми не в ХХІ столітті живемо? А ці тупі формули присяг – явний пережиток середньовіччя. Тоді накажете нам і відьом палити на вогнищах?

Торговець. У місті такі відьми є, що як раз не гріх би декого припровадити під білі ручки на вогнище. Феміністка. Тупі скоти! *(Плаче)*.

Аристократка. А от я теж покурила б зараз. Та тільки не цих солдатських, від одного їх тільки диму підступає нудота. А присяга... І справді, хіба не зрадять з легкістю державі чоловіки, які зраджують, наліво, направо й не задумуючись, своїм дружинам?

Революціонер. Повторюю. Якщо мене не відпустите, чекайте кари від американського Держдепа. Вам тоді небо з макове зернятко здасться, обіцяю!

Офіцер *(нудно, майже доброзичливо)*. От якби ви були громадянином США, інша справа. Ви тоді б про це на всіх перехрестях кричали. Насправді, попри ваші злочини проти правильної нації, вас тоді й пальцем побоялися б торкнути. Я б особисто виділив для вас охорону до кордону Шенгенської зони. Але ви не громадянин США. Відчепіться.

Торговець. Теж мені знайшовся американець! Це ж онук бабки Ребекки! У неї тютюнова лавочка в Кривому провулку.

Революціонер. Та я майже заробив «грін-карту»! В Єгипті, на Україні, у Молдавії. Я без якнайменшого *(смикає зв'язаними руками, намагаючись, очевидно, показати пальцями)* американський громадянин. Відпустіть... *(Голос у нього присікається)*.

Офіцер. Хіба я вас не вислухав? *(Обводить поглядом шеренгу засуджених)*. Хто ще бажає висловитися? Тільки коротко, по-воєнному. Тьху ти... Тобто як ніби по-воєнному. Ну, я думаю, мене й дурень би зрозумів.

Дурак. Ага. Ось і мене спитали. Якось ніяково було Петко самому висовуватися... А тепер чому б і ні? Так

ось. Петко не хоче більше з вами залишатися й зараз піде. Ні, спочатку, особливо на барикаді, було прикольно. Мені навіть і постріляти дозволили, так... І за стусани Петко не образився. Грати так грати, правда? Але я можу запізнитися на вечерю, а за це влетить. До того ж ви самі винні, що надумали говорити про нудне. Руки Петко можете не розв'язувати. Мамка розв'яже. Та так і прикольніше буде додому прийти. Усім до побачення! *(Не поспішаючи, уходить в бік лівої куліси).*

Офіцер. Сержанте!

Сержант плювком гасить недокурок, кидає його на сцену, зриває з плеча гвинтівку і навскидь випускає чергу. Дурак падає, а поруч з ним і Феміністка.

Феміністка. Ти мене підстрелив, наволоч! *(Повільно, тримаючись за бік, встає на ноги).*

Семинарист. Господи, до Тебе взиваю!

Офіцер. Тепер усі висловилися, сподіваюсь? Пора закінчувати балаган. *(Повертається до шеренги **Мертвих**, знаходить поглядом Інтелектуала).* Ба! А либонь ви, докторе кислих щів, так жодного слова й не сказали. При тому, що були ви в нас такий речистий! Прошу! Даю *(дивиться на годинник на тильній стороні лівого зап'ястка)* три хвилини.

Семинарист. Священника!

Студент. Учителю! І то правда, сказали б щонебудь. Можливо, і стало б усім нам полегше.

Інтелектуал *(помовчавши)*. Навряд чи полегше. А я хотів зберегти час, щоб подумати. Адже небагато залишилося.

Офіцер. На нема і суду нема. Командуйте, сержанте.

Офіцер, не поспішаючи, виходить на авансцену. Ніби священнодіючи, закурює. За його спиною засувається заві-

са. Із-за завіси звучать команди С е р ж а н т а , постріли, крики. Потім усе змовкає.

О ф і ц е р (*ніби подумки*). Що ж, краще б нашим призначити бенкет у «Паласі». (*Глядачам*). Ви напевно згодні, панове, що в «Паласі» кухня краще буде, ніж у «Дунайських хвилях»?

Картина 1. Тусовка

Сцена від підлоги до стелі зтягнута чорним шовком. На ньому яскраво-червоні, вертикально витягнуті плями. Вгорі шовк висить більш вільно й колишеться під легким струменем повітря. За шовком приховано конструкцію, на сходах якої, з'єднаних переходами, на різній висоті стоять **Сорпи**.

На початку картини у всіх одна поза: обличчям до глядачів, голову опущено, очі заплющено, руки за спиною, ноги в першій позиції. Одяг у всіх закривавлений. Кожний неясково освітлений окремим софітом. Починаючи говорити, кожний розплющує очі й підіймає голову.

Пауза.

С т у д е н т (*рвучко підіймає голову*). Це неможливо, у це не можна повірити... Цього просто не може бути!

І н т е л е к т у а л (*помовчавши*). Навряд чи не можна повірити в те, що вже відбулося. Усьому на світі можна знайти пояснення. Треба тільки добряче подумати, якщо виникла така можливість.

Д у р а к. Ось тепер Петко вже точно запізнився на вечерю! Боюся, не вберегти мені сідницю від батьківського ременя. А чому ось тут (*підборіддям показує на рану в себе на грудях*) уже не бо-бо?

С е м і н а р и с т. Заткнися, ідіот недороблений! (*Пауза*). Ох, пробач мені, брате мій убогий. Господь дав нам час покаятися. Посему не базікай нісенітниці, а молись усердно.

Д у р а к. Петко слухняний. Петко мовчить. А що таке «молисьусердно»?

Робітник. А от тепер заткніться обидва, і ти, довговолосий – ось ти вже точно недороблений, тому як піп-недоучка. Білі! Мало того, що солдати-мужва мене розстріляли, тепер ще й навантажують усякою релігійною бреднею! *(Пауза)*. Хріново мені щось... Лікаря! Той фраєр надушений, із тростиною, назвав либонь когось доктором?

Студент. Знаєте, а в мене у грудях чомусь болить. І нога ніби розламується... Учителю, можна, я за вас поясню товаришу?

Інтелектуал. Будь ласкав. Тільки не називай мене... Втім, після.

Студент. Спасибі, Учителю. Не називати, чому? Гарзд, після так після... Це, товаришу, не той доктор, котрий лікар. У почесного громадянина нашого міста професора Славомира Мравіча вчений ступінь доктора філософії.

Робітник. Так з нами доктор Мравіч! Респект вам і уважуха, докторе! Скажу навіть, що від імені робітничого класу Сорпздинії.

Революціонер. Так ти, бовдуре, до сих пір не впізнав знаменитого доктора Мравіча?

Робітник. А тобі б зараз заткнути пельку. Ми з тобою ще розберемося, провокаторе америкосовський.

Студент. Це честь для нас, що славний доктор Мравіч з нами!

Феміністка. Честь для нас? Теж мені придумав, сосунець! Однак і в мене ніде не болить, при цьому не болить і в тих місцях, куди ці брудні покидьки... Це може означати тільки одне. Що я загнулася. *(Плаче)*.

Дурак. *(Радісно)*. І в мене п'ятки більше не чішуться!

Аристократка. Як і ця дівчина, не знаю, на жаль, імені...

Феміністка. Томила. Томилою мене звать. Томою. А чи не все одно тепер, як мене звать?

Аристократка. А я – Марія Павлівна, княжна Катирева-Ростовська, і для мене, навпаки, важливо, що ношу саме це ім'я. Дуже приємно, втім. Про що ж я починала, голубонько, про таке неприємне...? Ага. Як і Томилі, мені видається доволі сумнівною честь лежати в одній братській могилі з відомим сорпським націоналістом доктором Мравічем. Вам тут це посоромляться сказати, але я, як російська емігрантка, дозволю собі прямо в очі заявити: ми опинилися тут багато в чому і з вашої вини, докторе.

Інтелектуал (*поспішно*). Так я згоден, абсолютно згоден з вами, княжно... Чи слідє говорити «ваше сіятельство»?

Аристократка. Думаю, обійдемося без титулування, докторе. До мене можна звертатися «княжно», а ще краще по-простому: «Маріє Павлівно».

Інтелектуал. Я згоден з вами, княжно Маріє Павлівно, так, я визнаю свою вину. І тому, коли відбулися всім відомі скорбні, трагічні події, я зрозумів, що жорстоко прорахувався й підставив під сокиру бзднякського ката мирне сорпське населення. Ось тоді я й прийшов на барикаду. Хоч і вік мій, і заняття дозволяли мені залишатися вдома й не брати – майже символічно – зброї в руки. Адже в моїй шухляді письмового стола тільки й знайшовся, що револьверчик під патрон Флобера.

Робітник. Це чотири міліметри, чи що? Такий ствол розумніше було б зовсім не оголювати.

Революціонер. Та вас бздняки все одно витягли б на вулицю й ліквідували б. Це як пити дати. Краще б сховалися у знайомих, або ще можна було спробувати перейти кордон.

Робітник. Якби та якби... Якби я не хлопнув зайву чарку сливовиці, хоронився б зараз з жінкою й дітьми в підвалі. У сусідів-вірмен.

Інтелектуал (*швидко, явно бажаючи відвернути від себе увагу*). Княжно Маріє Павлівно, а як ви опинилися в нашій компанії шибеників? Напевно, непорозуміння яке-небудь? Адже Вас не було на нашій барикаді, і ви приєдналися до нас тільки в тюремній камері.

Аристократка (*скоріше навіть весело*). Звичайно ж, непорозуміння. Ще можна сказати, що вічний розгاردіяш у лінивих сорпздійських мізках. Ви, сорпи, надто добре про себе думаєте, якщо уявляєте, що я, у моєму поважному віці, ризикувала б життям заради вас. Заради чого? Заради одного православія вашого? Заради низьких цін на вашому майже східному базарі? Заради того, що дальня родичка герцогиня Брауншвейзька залишила мені в спадок квартиру у вашому містечку? Та якби не можливість зекономити на аренді квартири, я й не подумала б перебратися сюди з блискучого Мюнхена, де й світського життя була не позбавлена!

Робітник. Жахлива беліберда. (*Забувши, що зв'язаний, смикає плечима, намагається підняти руки, щоб заткнути вуха. Йому це не вдається. Здивований*). Братво, а на тому світі нащо ж людей зв'язувати?!

Дурак (*повторює жести Робітника – і руки в нього звільняються, а на підлогу падають обривки віршовки*). А ось я знову з руками!

Революціонер (*хитає головою*). Кулею, очевидячки, перебило... Буває.

Аристократка (*ображено*). Мене запрошували в найкращі доми, присилали додому контрамарки, я навіть бали відкривала в «Мандарин Орієнтал»... А ви, молоді люди, якщо вже питали мене, то майте терпіння вислухати відповідь. Про що, втім, питали? (*Пауза*).

Ага. Так ось, моя квартира – у старовинній чотириповерхівці, третій будинок у бік собору від кабака. «Під липою» кабак називається, це з його столиків і стільців ви будували барикаду, і мої вікна виходили як раз на неї. Мій брат, князь Ксаверій, загинув на такій саме барикаді в Угорщині в п'ятдесят шостому, намагаючись зупинити совдепівські танки. Так от, мені захотілося поспостерігати, як воно вживу буде відбуватися. Я дістала свій театральний бінокль черепахової кістки зі зручною такою ручкою, як у лорнета, поставила на підвіконня улюблену кришталеву попільничку й усілася в крісло біля вікна. Квартира моя в бельєтажі, вид із неї нівроку. Як дивно, мені перехотілося курити.

Робітник. Так це твій брат вішав у Будапешті робітників на ліхтарних стовпах? Тримайся від мене подалі, стара суко!

Феміністка. Дай людині досказати, сволочний ти мужик! І ви не злякалися сліпих куль, княжно Марієчко?

Аристократка. Я, дівчино, дитиною майже п'ять років, з 1940 року по травень сорок п'ятого, прожила під бомбами в Берліні, потім у Відні. Відвикла боятися ще тоді. Просто отупіла, напевне, від недосипу. Вдень у школі, вночі в підвалі, а під час бомбардування не заснеш...

Революціонер. Бомбардування тепер нам вже точно не загрожує...

Аристократка (звисока). Смішно, напевно, але це ще більше запитання, юначе, чи пристойний гумор у нашому становищі? Ну, побачила я, як сорпи захищали барикаду. Про те, як оцінила я це видовище, промовчу. І навіть думати про це не стану, панове. У мене склалося враження, що ми зараз не говоримо, а безпосередньо обмінюємося думками. Мені й так уже подумки погрожує

знервований простолюдин у брудному комбінезоні й з простріленою головою.

Феміністка. А за що, княжно Мар'юшко, вас заарештували ці мерзотники?

Аристократка (хмикає). Бздняки не дали мені переодягти домашнє вбрання й не дозволили навіть замкнути квартиру. А за що взяли? Нібито я по мобільному телефону коригувала вогонь вашої допотопної гармати. Бачила я, як ви її прикотили на тачці з бульвару, де лежала перед музеєм. Злякати бздняків, мабуть, хотіли.

Студент (гордо). Довелося вбухати їй в жерло добрячу половину запасу пороху з мисливської лавки! А от замість ядра ми використали бруківку. Я, признатися, маю надію, що залишуся тепер в історії як останній наводчик цієї музейної зброї.

Інтелектуал. Ви, Раїч, і самі прекрасно знаєте, що історію пишуть переможці, а не переможені. Пані й панове! Не про те ми зараз говоримо і, як влучно підмітила вельмишановна княжна, прозоро один для одного думаємо. Де ми? Чому зберігаємо свідомість? Які наші перспективи? Скільки, зокрема, у нас ще часу? Ось про що нам треба подумати й ось які питання ми маємо вирішити в першу чергу.

Феміністка. Подумати? А я зібралася розповісти про те, як сюди потрапила...

Семинарист. Устами блудниці глаголить істина, чого там ще думати? Ми в...

Феміністка. Ідіот! Християнство жорстоко порушує права жінок. А чому ж ваші батьки, княжно Марисенько, не поїхали з Берліна? Щоб врятуватися від бомбардувань тобто.

Аристократка. Батьки? Отець мій загинув в Іспанії, б'ючись із республіканцями. А мати не могла

покинути Берлін, навіть коли розбомбили Орденський палац на Вільгельмплац, де вона служила в Міністерстві пропаганди. Ми евакуювалися тільки з міністерством.

Робітник. Біла наволоч! Фашистка недобита!

Революціонер. І вам не соромно за своїх батьків? Якщо ви, звичайно ж, самі поважаєте загальноєвропейські демократичні цінності.

Аристократка. Плювати я хотіла на ваші лживі цінності! Мій батько й мій брат воювали, щоб знищити як можна більше більшовиків. Адже в нас відібрали всю власність, усі родові маєтки, а в так званій демократичній Росії ніхто й не почесався, щоб її повернути! Мені в Москві хіба що в очі не сміялися. А моя покійна мати стала шанувальницею фюрера, як тільки він почав похід на більшовицьку Росію. Щоправда, згодом...

Інтелектуал. Сказане вами, княжно, надзвичайно цікаво, і в іншій ситуації я б слухав вас і слухав, але зараз...

Семінарист. Мене б послухали, нарешті... Нема про що тут розмірковувати. Ми в чистці, і не ми, власне, а наші безсмертні душі.

Інтелектуал. Для православного ви, юначе, дивні судження висловлюєте. Учення про чистець, воно ж католицьке.

Аристократка. Ну так. У нас, православних, долі душ померлих уже визначено наперед: кому прямо в рай, кому в пекло, але декого до початку Страшного суду ще можуть відмолити живі рідні й близькі... Ой!

Революціонер. От саме, що «ой»... Поки ви, дамочки, тріщали тут, як сороки, я скористався доброю порадою доктора – і задумався. І от тепер у мене до всіх таке запитання. Якщо, колеги, ми зараз у чистці або як

там він називається, то чому ми тут одні? Де ж інші душі – хоч би загиблих сьогодні наших співвітчизників?

І н т е л е к т у а л . От, от... І я про те ж. Особисто для нас це дивне місце ніхто б не створював. Отже, й інші тут уже побували. А якщо їх немає тут зараз, пояснення може бути тільки одне. Уви...

Ф е м і н і с т к а . А якщо це VIP-апартаменти для розстріляних? І якщо для просто вбитих на вулицях де-небудь є інші приміщення?

С т у д е н т . Ви, Учителю, готуєтеся сказати дещо розумне, однак... Дивно, але я відчуваю, що вважав би за краще залишатися необізнаним. Просто жити, використовувати змогу, що несподівано випала.

Р о б і т н и к (сміється). Жити? Ні хріна собі обмовка...

І н т е л е к т у а л . Не називайте мене більше вчителем, Раїч!

С т у д е н т . Ви мене ображаєте, ...професоре. І чому Раїч, а не Живан, як за старих часів?

Р е в о л ю ц і о н е р . Ви, яйцеголові, між собою самі розберетеся. І щоб зробити висновок з наявних фактів, ученого ступеня не вимагається. Нічого хитрого. Наші душі – чи як воно там називається, те, що говорить за мене зараз після моєї... зрозуміло, після чого, але не хочу називати. Наші душі зовсім не безсмертні. Те, що замість нас, живих, існує зараз, зникне через якийсь час, як і в інших раніше померлих. Ось чому ми тут самі.

І н т е л е к т у а л . От, от. По суті правильно. Можна було б тільки запропонувати уточнення...

Ф е м і н і с т к а . Блін! Другого такого жаху, другого сраного очікування смерті я не переживу. (Плаче).

С т у д е н т . Еврика! (Невпевнено, з виглядом тугодума кліпаючи очима). Учителю! Ця розмальована тітка з безглуздо відвислими грудьми запропонувала

пару хвилин тому другу гіпотезу... До мене тільки зараз дійшло.

Робітник. Гріх не скористатися нагодою... Докторе, давно я хотів дізнатися, чого це груди в баб або стирчать у різні боки, або одна більше за одну?

Феміністка. Ти б краще про свої яйця спитав! Вони в тебе, дебіле, теж по-різному звисають! І тут порятунку немає від тупих мужиків.

Студент. Та замовкніть, нарешті! Адже це для всіх нас важливо. Нам кров з носа необхідно перевірити, чи насправді ми тут одні. Ми стоїмо на твердій поверхні, так? А от, що в нас над головами, не знаємо.

Аристократка. І як же ви, юначе, дізнаєтеся про те, що у вас над головою?

Студент. А ось так! *(Починає підіймати й опускати плечі – і підіймається на півметра)*. Поки ви тріпалися, я дещо встиг перевірити. Треба тільки уявити собі, що підіймаєш й опускаєш прямі руки. Ось так... Ви почекайте мене – я ненадовго! *(Продовжує смикати плечима й підіймається все вище й вище)*.

Семинарист. Чудо Господнє! *(Падає на коліна, молиться)*.

Робітник. Во дає!

Дурак. Слава Сорпздинії! *(Втягує голову в плечі)*.

Студент тим часом піднявся до стелі. Ось і ноги його зникли.

Інтелектуал. Ми стали свідками левітації. Це доводить, що земні закони фізики тут діють лише вибірково.

Голос Студента. Не плачте! Я повернуся.

Революціонер. Що наш хлопчина так хизується? Незамінних нема!

Се м і н а р и с т (*тримтячим голосом*). Якщо він уявляє, що вознісся зараз, як Ісус Христос, то я не знаю вже, що й сказати. Адже вознісся ж... Господи, укріпи мене і просвіти!

А р и с т о к р а т к а. Згадайте, що Ісус вознісся на небо, а куди піднявся цей молодик, ніхто не знає. І чи варто нам ламати голову? Якщо повернеться, сам розкаже. Хлоп'я, за версту видно, честолюбне. Позаяк він слова дружини покійного Солженіцина повторив. Це коли її з дітьми з Советів на Захід висилали, «Ді дойче веле» вела репортаж з вокзалу. Я запам'ятала, тому що розізлилася тоді: «Що ти в цих речах розумієш, жи- довська курко!».

І н т е л е к т у а л (*нерішучо*). А хіба Светлова єврейка?

Р е в о л ю ц і о н е р. Жодного уявлення про політ- коректність у емігрантського старигання! Чим вас, мадам, не влаштовують мої предки?

А р и с т о к р а т к а (*підвищує голос*). Поняття жидівства не одних євреїв стосується. А до ваших, юначе, пейсатих предків мені діла немає. Це мій дід (упокой Господи, його палку душу!) велів би вас від- шмагати на конюшні, якби не в добрий час піймали б сторожа біля маєтку. Тут дівчина хотіла розповісти, як потрапила в нашу строкату компанію.

Ф е м і н і с т к а (*радісно*). Так ви, виявляється, заціка- вилися мною, миленька Марусечко Павлівно! Для вас я, звичайно ж, розкажу, а не для цих огидних мужиків. Я член автономної групи «Фемен». Ми хотіли приєднатися до знаменитих українок, але вони відмовили нам у різкій, навіть сволочній формі. Видумали, нібито ми посягаємо на їхні грошики. Дуже нам треба!

Р е в о л ю ц і о н е р. Уже й грошей безсоромним не треба. А ви, жінко, навіть тут не можете втриматися від брехні.

Феміністка. А ви, брудні самці, заслужите спочатку, щоб вам говорили правду. Ще українки пригрозили, що будуть судитися за крадіжку бренду. Ми у відповідь перевернули в «Femen» букву «F» у протилежний бік і заходилися діяти в межах містечка. «Сорпздинія – не Сардинія», це проти НАТО був протест. Ми ще виступали проти переносу цвинтаря, у гримі зомбі, але, як належить, топлес.

Семинарист (*відволікаючись від молитви, підіймає голову*). Грим зомбі – ось це акурат для тебе, блудниці ти вавилонська.

Робітник. А тепер і без гриму обійшлася б. З такою-то пикою.

Феміністка. Ретрогради! Проте чого ще чекати від грубих мужланів? Боролися ми й проти стриптизу як такого, що принижує жінку. Речівка була: «Подруго, відповзай від жердини!». Для цього флеш-мобу пошили гарненькі рожеві мундирчики...

Революціонер. Виходить, вас солдати, поціновувачі стриптизу, замели?

Феміністка. Та ні... Зарапортувалася наша координатор, та там, бідняжка, на шосе й голівку свою склала. Це коли ми вийшли назустріч військовій колоні бздняків із плакатом: «Чоловіки, не бздіть своїми танками!». А я ось тут. (*Плаче*).

Революціонер. Так, напевне, занадто сміливо це було, зупиняти військову колону на марші. Військові начальники такого дуже не люблять, і якщо п'яний солдат зупинить колону, віддають під трибунал.

Інтелектуал. А чому так? Військові, як жінки, вічно поспішають і вічно скрізь запізнюються. Ось чому.

Аристократка. Давайте краще не будемо про сумне, панове. Мене давно цікавило, що саме відчуває жінка, оголюючись на публіці. Одна моя знайома, уже,

на жаль, покійна, не з нашого кола, а з писучої схибленої цієї богеми, хвалилася, ніби в тридцяті годувала всю свою сім'ю, виступаючи в «Мулен Руж». Запевняла, що танцювала класику, і в пачці, але мені, знаєте, не дуже-то вірилося. Так одного разу там дівчина з кордебалету вийшла на сцену, під прожектори, оголеною, тільки черевички на собі маючи, ще хіба страусове пір'я на голові – та й геп! Знепритомніла. А ви, голубонько? Що ви відчували, епатуючи чоловіків на вулиці своїми відкритими грудьми?

Феміністка. І хотіла б збрехати, та тут усі думки прозорі. Спочатку, дійсно, дуже миленькі були відчуття. Мене ніби легко лоскотав кожний погляд, наче пір'ячком із подушки. Часом обдавало гарячою хвилею... Пам'ятаю навіть якийсь немовби тріумф: тепер вони змушені на тебе дивитися, покидьки, тепер вони тебе помітили! Потім звикла й більше за мужиками спостерігала, як і раніше переможно. Дивувалася попервах, що декотрі, особливо часто юнаки, кривляться з явною відразою, хоча...

Революціонер (перебиває). І не дивно!

Феміністка. Дебіл ти! Не приглянулася я тобі, так тим тільки щаслива! У кожний флеш-моб обов'язково ставили молоденьку й гарненьку, іноді з такими ніжними грудочками, що мені й самій очей не відвести. Так і з'їла б хитрунку без солі! А в групі у нас не було вікового цензу, щоб ви знали. Приймали взагалі всіх!

Аристократка (тонко посміхнувшись). Виходить, і мене б прийняли?

Феміністка (дещо збентежена). Напевно, прийняли б, княжно Марусенько. От тільки дівчата попросили б вас зняти ліфчик і обговорили б ваші груди.

Аристократка (зітхнувши). Було б що обговорювати, голубонько. Але ви либонь не закінчили

свої думки. Це щодо... неприйняття вас деякими чоловіками, особливо юними.

Феміністка. А... Так це вони кривилися з презирства до себе, до тих низьких почуттів, котрі ми, дівчата топлес, у них викликали.

Семинарист (*трагічним тоном*). А я все чекаю, молюся про те, щоб ви самі додумалися замовчати. Адже навіть просто слухати вас, безбожників, зараз – це смертний гріх. А яково мені такову напасть виносити, коли от-от прийде до мене сладчайший Ісус, щоб сповідувати й простити мої тяжкі гріхи?

Робітник. Якщо ти, попеня, зараз же не затк...

Робітника перериває протяжний крик. Це з висоти катастрофічно швидко спускається, майже падає Студент. Не одразу підіймається з підлоги, приймає колишню позу на попередньому місці. Не дивиться на інших. Зітхає.

Робітник. Ну, що там, наверху? Не томи, хлопче!

Студент (*неохоче*). Там, наверху, все таке ж. Ми тут і насправді одні.

Семинарист. А чому ти низвергнувся? Чи тебе вогненний ангел зупинив?

Революціонер. Втомився, певно, подумки махати руками.

Студент. Вогненний ангел – це ж треба таке придумати! І не втомився я анітрохи. Просто піднявся я дуже високо. Дуже-дуже високо, уже й ваших голосів не було чути. А навколо така ж чорно-червона лабуда. Я подивився вгору – і вгорі те ж саме, кінця-краю не видно. І тільки опустив я голову, як мене легенько стукнуло по маківці, і відразу ж я почав падати.

Революціонер (*сміється*). Ніби хтось сказав: «Політав, хлопче, і годі. Далі – стоп машина».

Робітник. Далі – тільки за додаткову плату. Як у стриптизерки в дорогому барі, де стопка сливовиці дорожче на п'ять динарів.

Семинарист (*несміливо*). А хто сказав: «Досить!»? Невже Господь?

Студент. Ви краще послухайте, що доктор Мравіч скаже. Поясніть усім, професоре, прошу вас!

Інтелектуал. Думаю, що ви й самі тепер усе зрозуміли. Ми самі в цьому місці, тому що наші попередники вже зникли з нього. Посмертна активність мозку – явище доведене. Я не фізіолог, але в народних віруваннях розбираюся. Так ось, усі слов'яни переконані, що душі тримаються біля своїх тіл дев'ять днів, а остаточно залишають дім і сім'ю через сорок днів після смерті. Ось рештки нашої свідомості й проживають зараз ці додаткові дев'ять або сорок днів.

Революціонер. Значить у нас в запасі майже повні сорок днів?

Інтелектуал. Уви, набагато менше. Мало що народ вважає... Народ, наприклад, був переконаний, що Земля стоїть на трьох китах. Прилади фіксують посмертну мозкову активність протягом півхвилини. Ті ж, хто пережив клінічну смерть, розповідають про досить тривалі відіння. Природний висновок: сприйняття часу в посмертній свідомості суб'єктивне, час для неї, фігурально кажучи, розтягається.

Студент. Тоді, докторе, хіба не може виявитися, що й ми, не витративши ще до кінця відведеної нам половини хвилини, встигли зіграти тут ледь не акт ідіотської комедії? (*Огляється ошелешено. У зал*). Що я щойно сказав?

Інтелектуал. Уви. Але чому саме комедії, Раїч?

Аристократка. Це навіть і я зможу пояснити, стара вішалка. Будь-яка ілюзія існування порівняно

зі справжнім повноцінним життям людини є тільки жалюгідною комедією. Що ж, як не трагікомедію самотності, розігрувала я у вашому містечку останні п'ятнадцять років – трагедію для себе й комедію для приходящої прибиральниці Моньки?

Р е в о л ю ц і о н е р (напористо). Якщо наше становище таке критичне, ми маємо негайно реагувати. Необхідно...

Ф е м і н і с т к а . Ой, а мені захотілося пі-пі!

А р и с т о к р а т к а . Це тобі здалося, голубонько. Яке вже тепер пі-пі?

Ф е м і н і с т к а . І справді, здалося. Зо страху, певно, що скоро знову прийдеться помирати. (Плаче).

І н т е л е к т у а л . Можливо, не так і незабаром, шановна. У мене склалося враження, що ми спілкуємося тут набагато довше, ніж у будь-якому маренні хворого, котрий вийшов із клінічної смерті. І в мене навіть виникло пояснення цього феномена, хоч, може бути, і смішне.

Р е в о л ю ц і о н е р . Чому ніхто не бажає мене вислухати?! Нам необхідно організуватися! Згуртований колектив здатний впоратися з проблемами, перед якими одиночка змушений опускати руки.

І н т е л е к т у а л (скандує):

А если
в партию
сгрудились малые –
Сдайся, враг,
замри
и ляг!

Я єдиний із вас, напевне, хто зубрив Маяковського в школі.

Робітник. У цьому щось є! Тільки знову в партію я не піду. Членські внески мене й при «сивому соколі» капітально діставали.

Феміністка (*насторожено*). Нащо це ворогу лягати? Щоб переможець його відтрахав?

Інтелектуал. Так ви не бажаєте почути моє пояснення? Може бути, воно й на краще. А молодик, як ми сьогодні дізналися, учився методам насадження демократії у спеціалістів найдемократичнішої країни світу, напевне, і вас постройть, як треба. Мені ж достатньо й спілкування з власними думками. Була би честь предложена.

Студент. Учителю, а мене за що ви образили?

Інтелектуал знизує плечима.

Робітник. Так, він же викормиш америкосів, як я міг забути? Голова щось погано варить...

Дурак. А хіба не Сорпздинія найдемократичніша країна у світі? (*Присідає, прикриває голову руками*).

Семинарист. Не судить, да не судими будете.

Робітник. Обидва хворі на голову висловилися. Тепер провокатора хуч у президенти вибирай.

Революціонер. А чим, питається, я поганий хоч би й у президенти? Я громадянин нашої нещасної країни й маю заслуги перед сорпським народом – і в мене ще більше заслуг, ніж у пана доктора.

Студент. Від кого чуємо? Від продажного політика й підбурювача!

Революціонер. Частково я розумію вас, мій майбутній виборець. Молодість у вас грає, притаманний їй шмаркливий романтизм. У роки, коли татко й матуся продовжують вас годувати, одягають, сплачують ваші рахунки, важко повірити, що комусь доводиться з сил вибиватися, щоб прожити. Але подумайте самі, своєю

ще не забитою кредитами головою, чи справедливо вимагати від мене, щоб я робив свою приховану, таємну, небезпечну для життя роботу – і не отримував за неї жодної винагороди? Чому це депутат отримує пристойні гроші за те, що просиджує штани від «Версаче» в парламенті, а я повинен корячитися безкоштовно? Під кулями навіть, як це реально було в Єгипті й Молдавії?

Студент. І що ви пропонуєте конкретно?

Революціонер (посміхається). Як і всякий професійний базікало, я ненавиджу це запитання. Розпинаєшся, глотку, можна сказати, рвеш, а тобі, як дулю в ніс: «А що ви пропонуєте конкретно?». Але ось зараз я просто щасливий, що ви його, це запитання, поставили. Тому що в мене є конкретна, далі нема куди, по самісіньку зав'язку конкретна відповідь. Я пропоную вибрати координатора й передати йому відповідальність за долі нашої маленької громади.

Інтелектуал. Тоді вже краще соціуму, юначе.

Революціонер. Нехай буде соціум. Голосувати пропоную відповідно до традицій сорпського народного самоуправління. Кожний має право проголосувати «за» тільки один раз. Виходить, кандидат у координатори має право проголосувати й за себе. Я пропоную свою кандидатуру. Які ще будуть пропозиції?

Студент. Молодим вездє у нас дорога... Либонь, я теж запропоную себе в координатори. Прикольно ж.

Аристократка. А я не стану голосувати, тому що не маю громадянства вашої країни. У мене громадянство Bundesrepublik.

Феміністка. Тоді як же ви сюди вклепалися, княжно Марусечко?

Інтелектуал. І справді, досить було сказати солдатам, що ви громадянка Німеччини.

Аристократка. Припустимо, сказала б я. А вони: «Покажіть паспорт!». А в мене паспорт, як на зло, кудись подівався. Я на приходящу прибиральницю Моньку грішу: чи не замислила пройдисвітка з моїм украденим паспортом відкрити спільне підприємство? І ось я уявила собі, як принижуюся перед солдатами, прошу почекати, шукаю паспорт у комоді під постільною білизною, знаючи, що там уже шукала, і не раз... Та пішли вони до біса!

Робітник. Гонор нищої аристократки, і нічого більше.

Революціонер. У нашому колективі громадянство значення не має. Проголосуйте за мене, мадам, і справі кінець.

Інтелектуал. А чи не дітали вас, княжно Маріє Павлівно, вкінці артрит або переломи шийки стегна? Чи не побажали ви підсвідомо позбутися тягот старечого існування?

Семинарист. Отчого ж підсвідомо? Для православної християнки бажання постраждати за свою віру цілком природно.

Аристократка. Чи при своєму ви розумі, молоді люди? Якби дожили до моїх років, переконалися б, що ніколи не цінуєш життя так, як у старості. Оскільки ж ви все одно прочитали б мої думки, признаюся сама. Мені страх як захотілося самій побачити, що ж буде далі. Позаяк я вже говорила, що захисники барикади мене розчарували? Сорпські чоловіки бувають дуже гарними, ось цією самою мужньою такою красою...

Феміністка (*отруйно*). Княжна не про присутніх каже. Подивилися б зараз на себе...

Аристократка (*знижує плечима*). Гарні бувають, кажу, ваші чорноволосі вусані, але що стосується хоробрості... Мене безумно зацікавила й друга дія драми. Визнаю, що вчинила легковажно.

Революціонер. Амінь, і Богу нашому слава. Починаємо процедуру виборів! Будемо вважати, що свою кандидатуру я вже висунув, так що без зайвого формалізму... Хто «за»?

Студент. Ей, притримай коней, шустряче! Адже я теж пропонував свою кандидатуру.

Феміністка. І я пропоную себе в координатори. Чого вилупилися? Для боротьби з владною монополією чоловіків необхідно використовувати будь-яку можливість. Підтримайте мене, любенька княжно Мар'юшко!

Аристократка. Пробач, голубонько, але я з принципу ніколи не голосую. Оскільки я чужа скрізь.

Революціонер. Зрозуміло. Почнемо в порядку надходження. Я перший самовисувався. Хто «за»?

Семинарист. Я – «за». За допомогою Божією обираю краще з гіршого.

Дурак. І я. Краще певно краще за гірше. Хіба не так?

Революціонер. Хто ще не проголосував? Активніше, активніше! (*Пауза*). Гарзд, я теж голосую за себе. Разом у мене три голоси. Ставлю на голосування другу кандидатуру, юнака, представника демократичної сорпської молоді. Хто «за»? (*Пауза*).

Дурак. А... Не сваріть мене, я задумався... Петко теж «за». Бо Петко теж молодь, навіть у школу ще не ходив.

Революціонер. Тільки один раз можна проголосувати «за»!

Робітник. Подякуй, бідолахо, що тебе взагалі до виборів допустили.

Дурак. Спасибі, дядечко.

Студент. Тоді я хоч сам за себе проголосую. Я – «за». Учителю, чому ви мене підвели?

І н т е л е к т у а л   в і д м а х у є т ь с я .

Р е в о л ю ц і о н е р .   О т ж е ,   п о д і б ' є м о   п і д с у м к и .
В и г р а в ...

Ф е м і н і с т к а .   Т и   п р о   м е н е   з а б у в ,   ш а х р а й   т и !

Р е в о л ю ц і о н е р .   О х ,   п р о б а ч т е ,   д і в ч и н о .   Т е п е р
т р е т і й   к а н д и д а т ,   п р е д с т а в н и ц я   н а ц і о н а л ь н о г о   ж і н о ч о г о
р у х у .   Х т о   « з а » ?   (П а у з а) .

Д у р а к .   І   П е т к о   « з а » !   (П р и к р и в а є   г о л о в у   р у к а м и) .   У
н е ї   о ч і   г а р н і ,   м а й ж е   я к   у   к о б и л и   н а ш о г о   м о л о ч н и к а .

Р е в о л ю ц і о н е р .   Ц е   п а т я к а н н я   н е   р а х у є т ь с я .   Х т о
щ е ?

А р и с т о к р а т к а .   К о м п л і м е н т ,   о д н а к ,   з о в с і м
н е п о г а н и й !

Ф е м і н і с т к а .   А   ч о г о   б у л о   о ч і к у в а т и   в і д   г р у б и х
м у ж л а н і в ?   Я   т е ж   г о л о с у ю   с а м а   з а   с е б е .   Я   –   « з а » .

І н т е л е к т у а л .   П о ж а л у й ,   я   т е ж   п р о г о л о с у ю   з а
д і в ч и н у .   З а в ж д и   в і д ч у в а в   н е в и м о в н у   в и н у   п е р е д
ж і н о ч о ю   с т а т т ю .

Р е в о л ю ц і о н е р .   Н а м   н е о б х і д н а   л і ч и л ь н а   к о м і с і я .
Г о л о в о ю   п р о п о н у ю   в и б р а т и   д о к т о р а .

І н т е л е к т у а л .   О б і й д е м о с я   б е з   к о м і с і ї .   Н і б и   с а м і
н е   з м о ж е т е   с к л а с т и   о д и н   п л у с   o d и н ?

Р е в о л ю ц і о н е р .   Б у д ь   п о - в а ш о м у .   Т о д і   я   с а м
п і д і б ' ю   п і д с у м к и .   С т у д е н т   Ж и в а н   Р а і ч   м а є   o d и н   г о л о с ,
д і в ч и н а ...   О т   у ж е   л и х о ,   і м ' я   з а б у в .

Ф е м і н і с т к а .   М о є   п р і з в и щ е   –   І д и н а х е р .   І - д и   н а -
х е р !

А р и с т о к р а т к а .   Т а   Т о м и л о ю   ї ї   з в у т ь .

Р е в о л ю ц і о н е р .   А г а ...   Д і в ч и н а   Т о м и л а   І д и н а х е р ,
п р е д с т а в н и ц я   г р у п и   « Ф е м е н » ,   o т р и м у є   д в а   г о л о с и ,   а   я ,   в і -
д о м и й   п о л і т и к   і   п о л і т о л о г   М и р ч а   Г о л о с о в к е р ,   –   т р и .   Т а к и м
ч и н о м ,   я   с т а ю   к о о р д и н а т о р о м   н а ш о г о   с а м о в р я д н о г о
с о ц і у м у   й   п о ч и н а ю   н и м   к е р у в а т и .   (Г р а є   т у ш   н а   г у б а х) .

Феміністка (*підозріло*). Голо-сователь? Нічого собі прізвище...

Студент. Вимагаю переголосування й перерахунку голосів!

Феміністка. Пройдисвіт – на мило!

Аристократка. От лишень потішили. Прямо як «Новини» по ящику.

Робітник. Вимагаю слова щодо ведення зборів!

Революціонер. А чому б і ні? Прошу.

Робітник. Немає спору, вибори шахрайські. Голос цього от мужика-дебіла зараховується, коли його подано за майстра темних демократичних справ, і не зараховується, коли той же недоумок голосує за інших кандидатів. Кандидати не запропонували своїх політичних програм. І, блін, це не випадково.

Інтелектуал. А якщо не випадково, то чому?

Робітник. Примітив я, що й ви, докторе, з неохотою проголосували. А чому? Та просто ці вибори насправді нікому не потрібні. Про який колектив базар, про яке самоврядування? Я двадцять років прожив у державі народного самоврядування, встиг у ті роки й на заводі понадриватися, і жодного справжнього самоврядування ніде не бачив. А потім пішла гола капіталістична експлуатація робітничого класу. У нас тут семеро офіційно вважаються при здоровому глузді (а там хто знає?) і один патентований дебіл. Хіба ми колектив?

Дурак. Сам ти дебіл, немитий найманий працівник! А я (*гордо*) відсталий у розвитку, ось.

Робітник. Тобі, мужик, краще б не повторювати підлих буржуйських закидонів, а то не стримаю ще руки, відважу потиличник. (*Дурак присідає, прикриває голову руками*). Ось так і стій, поки не договорю. Тільки з думки збив... Так от, управляти нами як колективом не

треба. І нема чого. Зараз кожному не хило б замислитися про своє життя, згадати, чого в ньому було гарного, дружину, дітей пригадати. Подумки попрощатися з усіма рідними, близькими й із самим білим світом. Адже його ми більше, не побачимо, той сонячний світ, білі хмарки на блакитному небі не побачимо, чує моє серце. А там будь що буде!

І н т е л е к т у а л . Абсолютно й у всьому сказаному про вибори згодний з вами. Жаль, що не можу зараз потиснути вашу руку.

Р е в о л ю ц і о н е р . А щодо програм дозволю собі не погодитися. На програми ніхто тепер не дивиться. Взяв владу – тоді знайдеться й кому програму для тебе написати!

С е м і н а р и с т . А либонь добре сказав безбожник-пролетарій, навіть не вповні очікувано. От тільки ще помолитися б усім – умильно й усердно.

Р е в о л ю ц і о н е р (уїдливо). Диво дивне, чудо чудне! Глядіть: пролетарій відмовляється від колективізму, а обирає індивідуалізм. І про що йдеться? Якщо ви не приймаєте результати виборів, то влаштуйте протестний Майдан, а я влаштую Майдан на захист законної влади.

С т у д е н т . І справді, ну їх, ці вибори до біса! Ще пересваримося через них!

Верхня половина тіла   Р о б і т н и к а   додатково освітлюється жовто-зеленим.

С е м і н а р и с т . А от чорта тут поминати вдвічі неблагорозумно. Здається мені, звідси до пекельних вогнів ох як недалеко...

Р о б і т н и к . Так, сваритися не треба б, хлопці. Нащо псувати собі самим останні, можливо, хвилини. От тільки.... Що це відбувається з моєю головою? Ти

хто такий?! Відвали, кому... (Падає, брикає ще ногами, лежить нерухомо).

Фігури в чорному, ніби вириваються із темряви біля Робітника, який лежить, утаскують його без належної поваги, схопивши за ноги, за праву кулісу.

Одразу ж із-за лівої куліси зі скреготом висувається кенотаф, що символізує труп Робітника. Це скульптурне, грубо вирізане з частини ствола дерева й незграбно розфарбоване зображення в натуральну величину лежачого горілиць персонажа, при цьому обов'язкова карикатурна, утрирована схожість з ним і його костюмом. Кенотаф залишається лежати біля лівої куліси.

Феміністка. Ой, мамочко! (Плаче).

Аристократка й Семінарист смикають правими руками, бажаючи перехреститися. Ворують губами. Решта мовчки завмирає. Пауза.

Студент. Скільки можна відмовчуватися, уткнувши очі в землю? Варто б обговорити те, що відбулося.

Революціонер. Про яку землю йдеться? У те витріщилися, що в нас під ногами.

Інтелектуал. І якщо те, чим на ньому стоїмо, дійсно можна назвати нашими ногами.

Дурак. Чому ж ноги не можна називати ногами? Тому що вони не смердять, так?

Інтелектуал. Устами младенця глаголить істина, колеги. От цього лише нам не вистачало – заплутатися в деталях!

Аристократка. Чоловіки, будьте простішими! Якщо щось й варто обговорити, так тільки ось це. Чому він, ця проста людина, пом... тобто пішов остаточно, чому саме він перший? Ось у чому найважливіше для нас питання.

Р е в о л ю ц і о н е р . Відповісти найлегше. Він відкинув наші вибори – і опинився тут зайвим. Його прикінчив власний антидемократизм.

А р и с т о к р а т к а . Нісенітниця, пане координаторе! Я ось теж не голосувала, однак продовжую вам, молоді люди, мозолити очі.

І н т е л е к т у а л . Правильно підмічено. Думається, настав час викласти гіпотезу, котру ви раніше не побажали вислухати.

Ф е м і н і с т к а (плескає в долоні). Просимо! Просимо! (Збентежено). Хоч якась розвага...

Під час наступного монологу можлива проекція кадрів кінохроніки про спалення книжок у фашистській Німеччині прямо на чорний шовк. Можна використати й ріпроекцію. Якісність зображення не обов'язкова. Достатньо, щоб глядач розумів, що відбувається в кадрі.

І н т е л е к т у а л . Дякую. Знаєте, я вже давно замислювався про те, куди дівається духовна енергія спалених варварами книг. Адже вогнища з книг палали не тільки в Німеччині за часів фашизму. Заборонені книги спалювала інквізиція, і навіть у просвіченому вісімнадцятому столітті в Західній Білорусії та на Україні ієзуїти навмисно скуповували православні книги, щоб їх спалювати. Та нащо далеко ходити? На початку дев'яностих років минулого століття в усій незалежній Україні біля районних бібліотек палали вогнища: це горіла шкідлива комуністична й російська література, що стала зайвою. Так невже весь вкладений у ці книги, що пішли вогнем і димом, духовний потенціал розсіявся безслідно? Чи не він підживляє духовну енергію свідомості померлих, підхоплюючи й продовжуючи короткий спалах активності, прощальне вітання від мозку, який гине? Пробачте, якщо я когось засмутив, назвавши речі своїми іменами.

Студент. А як же тоді ви, професоре, поясните той факт, що наш пролетарій залишив нас першим?

Інтелектуал. Відповідь, Раїч, запрошується сама собою. При всій моїй повазі до цього здоровомислячого робітника фізичної праці... Хіба був він схожий на людину, яка в своєму житті багато читала?

Революціонер *(крекче. Після паузи)*. Чи правильно я зрозумів, докторе, що ви сподіваєтеся протриматися довше за всіх нас?

Інтелектуал. Ви, напевне, не повірите, але мені це й на думку не спадало.

Революціонер. З тим же успіхом можна припустити, що нашу свідомість підживляють радіохвилі мобільного покриття.

Дурак. Брудний найманий робітник упав, тому що в нього голівка бо-бо.

Студент. Молодець! Зумів би я до тебе дотягнутися, за розумну відповідь соплі б тобі підтер. *(Дурак відхитується)*. Ми всі забули, що в робітника голова була прострілена! Я ще, коли підіймався вгору, бачив, як капітально разстроцило кулями на виході йому потилицю, злякався навіть. Еврика! Либонь і в страхастиках зомбі погибають, тільки якщо їм прострелити голову.

Феміністка. Ти посмів нас до зомбі прирівняти, щеня! Мало того, що я з білим светім розпрощалася, так мене ще й зомбі обзивають. *(Плаче)*.

Інтелектуал. Та ні, ми не зомбі, ми дещо прямо протилежне. У зомбі, шановна, тіло діє, а мізки набакир, у нас же прямо та навпаки.

Дурак. А що таке зомбі?

Аристократка. А що таке страхастик? *(Пауза)*. Та ні, я знаю, що таке страхастик. Просто мене цей екстравагантний юнак захоплює своєю безпосередньою

манерою ставити запитання, і я ніби заразилася від нього. Я хотіла сказати, що жодного страхастика так і не бачила. Усе збиралася подивитися де-небудь, та руки не дійшли. А тепер вже напевне задоволення побачити кіношну страшилку втрачено для мене.

І н т е л е к т у а л . Не багато ви втратили, княжно. Я особисто якщо й переглянув парочку страхастиків у себе в компі, то лише з наукового інтересу. Як культуролог.

С е м і н а р и с т . Бісівство там одне. Гірше ще за «Гаррі Поттера».

І н т е л е к т у а л . Скажіть, а чому ви, княжно Маріє Павлівно, зациклилися, з вашого дозволу, на страхастиках? Адже є ще «мильні опери», любовні мелодрами з гарними любовними сценами, детективи, фентезі, екранізації коміксів, нарешті.

А р и с т о к р а т к а . А в мене приходяща прибиральниця просто в захваті від страхастиків. Монька моя пресловута, горе моє лукове... Ви ж, докторе, у своєму переліку про порнушку забули. З порнушкою вийшло зовсім смішно. Непристойно було мені як дамі освіченій не ознайомитися з настільки популярним явищем сучасної масової культури – правда, докторе? І от якось розговорилася я з сусідом по майданчику, вихованим таким молодим чоловіком під п'ятдесят. Він пообіцяв зарадити горю й, справді, приніс декілька дисків. Боже мій, яку огиду відчула я тим вечором!

Ф е м і н і с т к а . Природно! На цих відео тільки й роблять, що принижують жінок! Винахідливо й підло принижують! Браво, княжно Марієчко!

Р е в о л ю ц і о н е р . Дуже спірна заява!

А р и с т о к р а т к а . Та справа не в тому. Жінок на дисках зовсім не було, звідки ж тут взятися приниженню? Сосід виявився геєм, і від побаченого мене ледь не знудило.

Інтелектуал. Пожалуй, з одним страхастиком вам все-таки вдалося познайомитися, княжно.

Революціонер. Прошу не забувати про політкоректність! Крім того, я не збираюся втручатися у ваше особисте життя, мадам, але від вас зараз прямо-таки фонтанують вельми непристойні думки!

Аристократка. Як цікаво, що ви їх розпізнаєте! Просто я не могла у зв'язку з нашою розмовою не згадати добру стару порнографію свого післявоєнного отроцтва. Я утаскувала ті книжки й листівки з потайної шухляди в письмовому столі вітчима, а з ними забиралася вночі, прихопивши офіцерський ліхтарик, під круглий стіл у вітальні, прикритий скатертиною майже до підлоги, й уважно вивчала. Повинна ж була я, невинна дівиця з гарної сім'ї, отримати уявлення про те, що ж насправді відбувається між мамою й вітчимом, коли вони замикаються в спальні?

Революціонер. Навряд чи варто на ці ваші пікантні спогади всім нам витратити час, мадам. Як законно вибраний координатор я ухвалюю рішення продовжити вивчення нашого місця перебування. Що знаходиться над нами, уже відомо. Під нами деяка твердь, тут без інструментів нічого не зробиш. Ми продовжимо дослідження в усіх напрямках. Я відправляюся на південь, доктор на північ, а наш юний друг – на схід. А я, коли повернуся, перевірю ще й захід.

Інтелектуал. А як ви визначили сторони світу?

На голову Революціонера падає промінчик жовто-зеленого кольору.

Революціонер. Не можете не причепитися до людини? Хвилинку прожити без вченого занудства не можете? Тоді я направо, а ви наліво. Я першим.

(*Студенту*). Нагадайте, як це ви виробляли руками.
Швидко!

Студент показує, підіймаючи й опускаючи плечі.
Залишається на місці.

Революціонер. Я постараюся не відлучатися
надовго. За мене залишається доктор.

Наслідує студента. Безрезультатно. Продовжуючи свої
спроби, нахиляється вліво, не відриваючи ступень від землі.
Безрезультатно смикаючи колінками, Революціонер
хилиться в сторону досить низько, прямо-таки неприродно
– але його підтримує одна з Фігур у чорному. Тим
часом він уже весь зверху підсвічений жовто-зеленим.

Революціонер (*у зал, завзято*). Ви протидіє-
те законно вибраній владі! Вам воно так просто не
минеться!

Раптом обличчя Революціонера викривлюється, він
смикається, заочує очі й повисає на руках у Фігури в
чорному. Та опускає його на підлогу й утаскує за праву
кулісу. Із-за лівої куліси поруч з кенотафом Робітника,
проте ближче до залу висувається зі скреготом точно так
само вироблений кенотаф Революціонера.

Студент (*сипло*). Координатор помер. Геть
координатора!

Аристократка схиляє голову, смикає правим
плечем, бурмоче молитву. Усі завмирають.

Антракт

Картина 2. Розпад

На сцені ті ж декорації і ті ж персонажі, за винятком Робітника й Революціонера. Вони, втім, представлені кенотафами, котрі, як і раніше, лежать біля куліси зліва.

Інтелектуал. (*Обертає очима*). Звідки в мене враження, що тут стало пустовато?

Феміністка. Одним грубим мужланом менше.

Аристократка. А чому б не виявити повагу до того, хто пішов безповоротно?

Студент. Покажіть мені, бабуся, того, хто про мене пожаліє.

Інтелектуал. Здоровий молодий егоїзм! Зрозуміло, розпорядження Голосовкера щодо мене не має сили. Обійдемося без влади. Немає сенсу більше витрачати час на всілякі перевірки. Але чому наш Азеф залишив нас? Це питання.

Феміністка (*вимогливо*). Хто такий цей ваш Азеф?

Аристократка. Це з російської історії, голубонько. Для іноземки російська історія надто занудна. Як це? Забийте на неї.

Інтелектуал. Забудьте про Азефа. Був ще такий, більш відомий провокатор. Піп Гапон.

Семінарист. Властолюбець без покаяння відкинувся. Сіє, до речі, і всім вам загрожує.

Дурак. Чорного дядьки боюся. Утягне Петко.

Інтелектуал. Пояснення, що пан Голосовкер

надсадився, намагаючись відірвати ступні від землі, було б зовнішньо науковим, а по суті таким саме безглуздим, як і решта.

Феміністка. Вже якщо ми, слабкі жінки й чоловіки, що перевчилися, у компанії з ідіотом, наважилися обійтися без влади, то чому б нам не наважитися й не послати нахер і всякі наукові пояснення? Що вони можуть змінити в останніх хвилинах нашого... ну, як би життя?

Інтелектуал (*кרותко*). Ніхто вам тепер уже не пояснить, шановна. Закономірності не виявляються, а сам предмет вивчення до такої міри засмучує й печалить, що, як ви влучно висловилися, та ну його на хрін зовсім. Адже ми кожний за себе, правда? От і я зараз займуся своїми справами, а вам можу тільки порадити звернутися за утішенням до єдиного серед нас ідеального християнина.

Семинарист. Теж мені знайшли ідеального християнина, докторе. Душа моя сповнена мерзоти. У дитинстві я мучив кішок і собак, в отроцтві підглядав за жінками, у семінарії курих травку й доносив на товаришів. Немає в мені смирення, а от нечестивої гордині повно.

Феміністка. Однак ти, дрібний капосник, умовчав про похід з іншими бурсаками в бордель, хоч сам і згадував щойно. Ось це була справжня мерзота – майбутнім священикам за гроші купувати жінку!

Студент. Та ще в скотськи п'яному вигляді! (*Посміхається*). Принаймні, є що згадати. Аж завидно.

Семинарист. Той мій гріх тебе, безстыдна тітко, і тебе, нахабний безбожнику, не обходить. Я аж ніяк не приховав його на сповіді, і після виконання епітимії отримав прощення сього прогрішення від духовного отця.

Інтелектуал (*скучно*). Історики церкви ствер-

джують, що православні семінарії створювалися за зразком ієзуїтських колегій і відтворювали їхні ханжеські традиції. Якщо б і університети мали таке ж ієзуїтське походження, ми з Раїчем теж були б донощиками, на публіці демонстрували б янгольське смирення, а між собою матюкалися б через слово. Однак бог милував. Але якщо вже пішла така відвертість... Давно хотів я спитати вас, православний юначе: як ви опинилися на барикаді?

Семінарист. Гординя мене підвела, докторе, ось та сама проклята моя гординя. Я в семінарії після тієї витівки вже на волосині висів. Адже після візиту до дівок довелося мені таємно лікуватися. Добро ще, що отець ректор не дізнався. Із бурси точно б виставив, про інше умовчу.

Аристократка. Знаємо, знаємо! Пам'ять твоя аж ніяк не умовчала. Згадував ти, синку, про свої мучення у венеролога дуже мальовничо, дуже. А ти не пробував повчальні оповіданнячка для православної газети писати?

Семінарист (після паузи). Ні, не пробував. Мені й навчання тяжко дається, мадам. Так от, коли бздняки підняли заколот, але ще не було відомо, що армія виступила на їх боці, ректор зібрав у себе в кабінеті чотирикурсників. Темнив, темнив, а потім і говорить: не хочу я, щоб семінарія залишилася в стороні від святої і патріотичної справи. Тому, хто не побоїться й піде зараз в народ підіймати дух православного сорпського люду, Бог воздасть сторицею, а від мене, каже, при розподілі такий отримав, незважаючи на оцінки, найбільш багатий приход. Ну, я й визвався.

Аристократка. Голубонько, не в службу, а в дружбу, подивіться, хто це там так смаковито хропить? З мого місця не видно.

Феміністка. Хто ж ще, як не наш дурник.

Інтелектуал. Доросле дитя нашого соціуму.

Студент. Скажіть краще, син полка, що обділався.

Семинарист. Як кажуть, не мечить бісер... Але раз вже почав, закінчу. На барикаді, клянуся, зброї в руки не брав, хоч і дуже хотілося. От тільки втекти вчасно кмітливості не вистачило. А ще раніше треба було мені відмовитися, коли ось той вусатий покійник, у брудному комбінезоні, завів мене в розгромлений кабак і запропонував випити задурно для хоробрості.

Верхня половина тіла Семінариса починає освітлюватися жовто-зеленим кольором, інтенсивність якого поступово посилюється.

Інтелектуал. Спасибі. Тепер зрозуміло. А що це з вами? Ви на очах жовтієте.

Студент. Ти чому це раптом засмикався, приятелю?

Семинарист. *(Приголомшений)*. Ти? Зараз? У такий момент? Та пішла ти...

Обличчя Семінариса спочатку викривлюється гнівом, потім заспокоюється. От і очі в нього вже заплющені – і впав би хлопець, якби не підтримала Фігура в чорному. Та опускає його на підлогу й за ноги утаскує за праву кулісу. Із-за лівої куліси поруч з кенотафом Революціонера, однак ще ближче до залу висувається з шурхотом кенотаф Семінариса.

Аристократка *(поривається хреститися, схиливши голову)*. Господи, упокой з миром його недалеко душу. Амінь.

Студент *(щулиться)*. Надто швидко воно почало відбуватися...

Інтелектуал. Я признатися, розчарований. Я, Раїч, сподівався піти пізніше цього нещасного юнака,

тому що хотів побачити, як до нього прийде Ісус Христос у сяйні своєї слави або просто білою такою фігурою, а обриси щоб, як на картині російського художника Крамського «Христос у пустелі». Або це на картині Рєпіна «Воскрешення дочки Іаїра»? *(Можна дати проєкції слайдів обох полотен)*. На худий кінець, щоб грім грянув, і блискавка блиснула: розумійте, мовляв, як знаєте...

Студент. Тобто?

Інтелектуал. Грім означав би, що грішник відправився в пекло. Я свого часу серйозно вивчав російську мову. Довелося тоді прочитати баладу Ніколая Михайловича Карамзіна, і незграбні рядки з неї запам'яталися назавжди, ніби на граніті викарбувані. *(Читає загробним голосом, завиваючи)*.

Сказав сии слова, Эльвира
Низверглась в море. Грянул гром.
Сим небо гибель подтвердило
Того, кто погубил её.

Феміністка. Прямо мороз по шкірі...

Студент. Тому й страшно, що не зовсім зрозуміло. Це як церковнослов'янська в нашій православній церкві.

Феміністка. Ви, докторе, напевне, багато всяких віршиків напам'ять вивчили. Почитали б нам, розважили б компанію. Про кохання, наприклад.

Інтелектуал. Та в мене, шановна, у голові більше всілякі вчені курйози... Пробачте.

Аристократка. Ах, Карамзін, Карамзін... Усі росіяни нашого кола знали його прізвище, але навряд чи хто читав. У мене була тоненька книжечка повістей Карамзіна, видана на початку минулого століття. Я

подолала тільки про бідну Лізу, під нещасливою зіркою (*підіймає голову, дивиться вгору, зітхає*) вона покохала дворянина Ераста.

Студент. Російський «Коханець леді Чаттерлей» навиворіт? А ви, Учителю... професоре тобто, ще не пояснили, чому блискавка.

Інтелектуал. Ну, це теж просто. У християнстві блискавка є символ божественного Одкровення або Страшного суду. А до речі, до кого це наш християнський юнак звертався в свої останні миті? Я далі за всіх стояв, не все й розчув.

Студент. Вже точно не до Ісуса Христа. Це була жінка.

Аристократка. Тоді чи не Богородиця?

Інтелектуал. Не став би цей хлопець так грубо звертатися до Богородиці. Я думаю, що йому явилася мати, а з нею в нього був психологічний конфлікт.

Феміністка (*задумливо*). Я ближче стояла, добре роздивилася. Це Ельза була, з кварталу червоних ліхтарів. Ми з дівчатами ходили в її заклад, агітували. Тільки час змарнували.

Інтелектуал. Гм. Повинен сказати, що спосіб останнього уходу семінариста я вважаю абсолютно незначущим стосовно християнської гіпотези... Ну, ви мене розумієте. Адже ми не знаємо, настільки щиро він вірував, чи чистосердо розкаювався. Я це для вас, княжно Мар'є Павлівно, кажу, щоб ви, віруюча, марно не засмучувалися.

Студент. Як на мене, так ви, професоре, надто обережні у висновках.

Аристократка. А я б сказала, що вишукано галантні. (*Усміхається*). Не тільки щадите мої релігійні почуття, докторе, але й намагаєтеся їх... Як сказати? *Restaure, répare...* Репарувати, чи що? Ремонтувати?

Звучало б смішно. Насправді ж мої стосунки з Богом залишилися, як раніше, тому що мене вони цілком задовольняють, а Він – Він нехай поступає зі мною, як вважає за потрібне.

Феміністка. Ох, вже ці російські емігрантки! Люблю їх, фантазерок!

Аристократка. Втім, де про що я все-таки пожаліла. Якщо б відбулося справжнє чудо, і я знов опинилася б у своїй квартирці в бельєтажі, я з величезним задоволенням відмовилася б на майбутнє від відвідання всеношних і утрень у соборі. Особливо утрени мене добивали. Замість того, щоб додивлюватися солодкі передранкові сни, вилізаєш, як дурка, з теплого, м'якого ліжка, напинаєш на голову темну хустку, плетешся напівтемною ще вулицею і стоїш у натовпі таких саме старих курок, очікуючи, коли ж закінчиться нудна служба. Це при тому, що ще з молодості пам'ятаєш у ній кожне слово.

Феміністка (ніжитьься). «Солодкі передранкові сни» – Гарно сказано! Що ж ще залишається самотній гордій жінці!

Студент. Учителю, а що ви тепер думаєте про причини, які викликали зникнення наших товаришів по ямі? Адже в нас із вами додалося матеріалу для роздумів.

Інтелектуал. Гм. Згарячу я випалив, що в зникненні перших двох не проглядається жодної закономірності – і поспішив. Тепер тим більше стає мені ясно, що певна закономірність є. Так, зовсім забув... Мою гіпотезу щодо духовної енергії спалених книг доведеться відкинути. Бідний семінарист книг якраз начитався – і от саме великих книг! За духовною силою не якому-небудь детективу рівня!

Аристократка. Пробачте мені, невігласу, що втручаюсь у вашу вчену бесіду, але чи не той

це випадок, коли «дивиться в книгу, бачить фігу»? Один мій знайомий німець іноді гортає Біблію, щоб перечитати в ній масні місця, а другий розповідав, що в американських мотелях у кожному номері обов'язково лежить Біблія.

Студент. Отакої! Виходить, Америка – не лише найбільш демократична країна світу, але й найбільш читаюча. Бо Радянський Союз з його неймовірно дешевими книгами давно вже канув у Лету.

Аристократка. Навряд чи. Самотні чоловіки, відряджені, комівояжери, ті, дійсно, не забували зазирати в таку мотельну Біблію. Затим, що там на останніх, чистих сторінках записані були телефони місцевих «прости-господи».

Феміністка. Брудні мужлани!

Інтелектуал. Дозвольте мені повернутися до своєї думки. Я вже згадав про певну закономірність, котру щойно виявив. Роботяги з розтрощеною потилицею вона, правда, не стосується. Дивіться, обидва молодики залишили нас, коли їх свідомість досягла певної завершеності, а ними була досягнута якась мета. Один із них усе життя плазував перед заокеанськими інструкторами й начальниками, а тут добився вибрання на хоч і примарну, але керівну посаду й одразу ж заходився розпоряджатися.

Феміністка. Із насолодою розпоряджатися! І де він тепер, цей шахрай?

Дурак (*голосно позіхає, потім із жахом обертає очима*). А де – я?

Інтелектуал. Другий юнак хотів сповідатися й отримати відпущення гріхів перед кончиною, як православному й належить. Фактично він сповідався – перед нами. А церква дозволяє в екстремальних випадках сповідуватися перед мирянином. Серед

нас же була його єдиновірка – ви, княжно. А коли ви відпустили йому гріхи, місія семінарста в цьому континуумі завершилася.

Аристократка. Не пригадаю, щоб я відпускала йому гріхи...

Інтелектуал. Достатньо було подумати: «Бідний хлопець!». Або: «Хто в молодості не помилявся?».

Аристократка. Хіба? Чому ви вважаєте мене розмазнею-добрячкою?

Інтелектуал. Я дещо в цьому роді подумав, це вже точно. Ви, княжно, мали право відпустити йому гріхи, а я це, сам про те не здогадуючись, здійснив. Не забувайте, що ми не в соборі святого Яна.

Дурак. А куди подівався дядечко в юпці? І либонь гола тьотя про нього вас теж питала?

Феміністка. Гола тьотя опинилася надто близько до покійників – не покійників, опудал – не опудал. І надто далеко від вас, миленька княжно Марусечко. Чи не можна мені перебратися до вас поближче?

Аристократка. Та ради бога.

Дурак (*повертає голову до саркофагів*). Ось він де, дядя в юбці! Петко боїться.

Феміністка (*переконано*). У таких халепах дівчатам краще триматися разом.

Смикаючи одночасно обома плечима, ніби підіймаючи й опускаючи прямі руки, Феміністка починає пересуватися, з носка на п'ятку, не відриваючи ступень від підлоги, у бік Аристократки. Зупиняється поруч з нею.

Інтелектуал. У вас вийшло!

Феміністка. Чи довго вміючи? Ах, миленька княжно Марусенько, до чого ж мені подобається ваш аристократичний носик!

Аристократка. Ось як? Між іншим, ніс у мене

як раз не княжий. Весь рід Катиревих-Ростовських кирпатий. Римський ніс у мене від дідуся по матері, племінника ерцгерцога Фердинанда.

Феміністка. Ах, мені байдуже до ерцгерцога Фердинанда! Ваш носик, княжно Марусенько, зводить мене з розуму тому й тільки тому, що він на вашому милому личку. Адже я бачу вас у профіль, і для мене ваш породистий носик ніби завершує загальне враження про ваш прекрасний образ.

Інтелектуал. Здається мені, Раїч, ми щойно почули освічення в коханні.

Студент. Ну і справи!

Аристократка. Що за жарти! Я ж старуха!

Феміністка. Якщо вам, чоловіки, не подобається, заткніть вуха. А ви, миленька княжно Марюточко, де побачили старуху? Але про це пізніше. Спочатку я хочу пояснити, що послідувала заклику нашого попа-недоучки. Він закликав нас: «Возлюбіть один одного!». Ось я й возлюбила. Що, взяли?

Інтелектуал. Йй-богу, не пам'ятаю, щоб семінарист говорив таке...

Феміністка. Якщо не говорив, то подумав, а я почула. А чому, питається, нашу княжну не можна полюбити? Тому, що не така вже й молоденька? А ви, тупі чоловіки, до неї просто не приглядалися. Княжна Марічечка у нас ще ого-го-го!

Чоловіки посміхаються.

Аристократка. Проте й напір! І ви напевно, голубонько, зовсім не мали часу мене розгледіти. А придивившись, яку руїну ви побачите! До того ж я вся в бруді й у крові, одягнена в домашнє ганчір'я, а взута... Напіввзута власне.

Феміністка. І дуже добре я вас роздивилася, миленька княжно Мар'юшко! А якщо ви в такому вигляді через проклятих бздняцьких мужланів, то і я певно зараз чистотою зовсім не блищу. І взагалі бруд і чистота зовнішні, тілесні тут і зараз зовсім ні до чого! А щодо взувки, то як раз взуті ви ду-у-уже еротично. Ніжка голенька, друга на каблучку – та з цією знахідкою хоч зараз на подіум! І не сумніваюся, що у вас, з вашою комплекцією, ніжки залишилися стрункенькими й дуже сексуальними. А про груди ваші хіба я вже не говорила? Та з вашими чарівними грудями хоч зараз на акцію нашої групи «Фемен»!

Студент. Чи не вийти нам, Учителю?

Інтелектуал. Будемо вважати, що я показав вам великий палець.

Аристократка. І що я вам, юначе, зараз аплодую.

Інтелектуал. І вона ще пропонувала мені почитати вірші! Дівчина й сама себе чудово розважає.

Феміністка. Вже якщо ви народилися чоловіком, докторе, якщо вже вам настільки не пощастило, то ви самою чоловічою своєю природою приречені хамити й грубити. Хоча, треба визнати, спершу ви були досить делікатним... Як ви посміли натякнути, що я займаюся самозадоволенням? Нехай я й займаюся, але не вам, чоловікові, мені в цьому дорікати.

Студент. Ну, і закрутили ж ви... Нічого поганого в цьому нема, але й говорити про дрочилово не варто. Я правильно зрозумів?

Дурак. У цих дорослих не зрозумієш, про що можна говорити, а про що не можна. Варто було Петко позавчора за обідом тільки признатися, що укакався...

Інтелектуал. Тихо! Передусім, я ні на що не натякав, дорога. У моїх словах не було жодного прихованого сенсу.

Феміністка. Так? Правда? Це мене радує, що ви не мали на увазі нічого поганого, а то либонь я вже розчарувалася. Знаєте, адже ви, докторе, поставилися до мене по-людськи, і я звикла до вас ніби. Тепер і я скажу, що в моєму почутті до нашої чудової княжни немає прихованого, похабного сенсу.

Аристократка. От за це щиро вдячна вам, голубонько. А то я вже прикидала, у який бік мені відповзати, якщо ви раптом почнете мене лапати. (Феміністка плаче). Та заспокойтеся ви, голубонько... Це теж був жарт. Не можна ж до всього ставитися настільки серйозно.

Феміністка. Проте ж треба хоч до чогось у житті ставитися серйозно. І чому б тоді не до кохання?

Інтелектуал. З чого це ви взяли, що кохання це дещо важливе в житті? Для нас, чоловіків, куди важливіша робота, можливість забезпечити матеріальними благами себе й сім'ю. А ще визнання, з роботою пов'язане, навіть слава, якщо пощастить.

Студент. Приєднуюся стопудово.

Феміністка. Що там чоловіки думають про кохання, дуже мало мене колише. Для мене чоловіки – на кшталт самців у мурах, ті єдину користь приносять, запліднюючи самок. Стали б ви прислуховуватися до тієї філософії, котру розводять між собою самці мурашок перед тим, як спаритися й загинути? Ось і мені це нецікаво. До того ж про кохання жінки до жінки мужики судять за порнороліками, котрі для них же і знімають інші мужики.

Інтелектуал (співчутливо). Це ви самі придумали?

Феміністка. Де вже мені... Внутрішня інформація нашої спільноти. Колективний жіночий розум, можна сказати. А ще чоловіки судять лесбіянок по собі, точніше, прирівнюють стосунки між дівчатами до справді

відмінно брудних і квапливих злучок між геями. У дівчат же все зовсім по-іншому. Вони цінують тривалі союзи, бережне, запобігливе, з глибокою взаємною повагою співіснування, і психологічна гармонія для них куди важливіша за фізичні контакти, як правило, дуже й дуже нечасті. Це в першу чергу близькі подруги, максимально добрі одна до одної. Тому вони примудряються спокійно, весело, комфортно уживатися вдвох навіть у найтіснішій квартирці.

Інтелектуал (*обережно*). А вам, шановна, чи доводилося вступати в такий союз?

Феміністка. Хотілося б збрехати, дак певно не вийде... Ні, не доводилося, докторе. Я закохувалася й не раз, але мене не хотіли.

Аристократка (*відвівши від Феміністки погляд*). Ех, треба було мені спокусити мою приходящу прибиральницю Моньку! Може, і не замітала б, ледащиця, сміття під комод.

Феміністка (*гірко, готова знов заплакати*). Жарти все жартуєте, ви всі, а я вже була звикла до вас. Ніби в комунальці ми всі разом опинилися, і залишилися тепер цілком, ніби, пристойні люди. Такі, думаю, не стали б шипіти по кутках через чергу мити підлогу в туалеті. І ще так славно розбилися на парочки, прямо «два плюс два».

Інтелектуал і Студент, з несподіваною легкістю, що здивувала їх самих, повернувши голови один до одного, обмінюються приголомшеними поглядами.

Інтелектуал Студент	}	(разом). Парочки? «Два плюс два»?
------------------------	---	-----------------------------------

Феміністка. Ну так. Ми з княжною – це одна парочка, а ви, докторе, разом з парубком, друга.

І н т е л е к т у а л . Щиро вдячний.

А р и с т о к р а т к а . А ти, голубонько, чи не в службі знайомств подвизалася?

Ф е м і н і с т к а . І ви туди ж, жартувати, миленька княжно Марисенько, ніби соромитесь їх, цих мужиків... І я ж чудово розумію, у чому тут зачіпка, чому ви не бажаєте навіть прикинутися, що приймаєте мою таку безкорисливу до вас любов. Ви думаєте, що я вам не пара – але хіба я з цим сперечаюся? Ну, хто я така порівняно з вами? Проста либонь міщанка: батько був зчіпником на залізниці й питущий, а матуся тягнула всю домашню роботу. А я? Я заробляю на життя не занадто гарно: у нічну зміну обслуговую машини для мийки посуду в ресторані. Звичайно, вам, княжні, родичці покійного імператора Вільгельма, не личить водитися з посудомийкою.

А р и с т о к р а т к а . Насправді ж, не знаю, що й сказати. З одного боку, російська емігрантська знать давним-давно породичалася з європейською аристократією і, тут нічого не скажеш, увійшла до певної замкнутої касти. Після другої світової війни пішли по світу з сумою ті мої дальні родичі, чиї замки й маєтки опинилися в радянських зонах окупації, і я могла б назвати вам ім'я наслідного принца, який заради хліба насущного старанно тягне лямку клерка. З іншого боку, довоєнні ще російські емігранти як були, так і залишилися жебраками, і я, голубонько, не набагато багатша за вас.

Ф е м і н і с т к а . Господи, та не в багатстві вашому справа!

А р и с т о к р а т к а (*суворо, строго*). Так, не в грошах щастя. Так, людина з грошима й вона ж без грошей має залишатися самою собою! І мені й на думку не спало б вийти за межі тих норм поведінки, котрі діють у

нашому колі. Так, мені все життя, що залишилося, було б соромно перед покійним батьком! І вже повірте мені, що я в останні, можливо, свої хвилини не хочу й не буду потурати вашій, голубонько, статевій розбещеності й пустощам. Так, так, от саме! Я ось з Господом Богом не встигла з'ясувати стосунки, з чоловіками за все своє життя не розібралася, куди вже мені... пірнати в ці новомодні віяння. Навіть якщо йдеться про платонічні почуття – а які ще можливі тут і тепер, голубонько?

Феміністка (*гаряче*). Та вам і не треба нікуди пірнати, любименька княжно Мар'юшко! І завсім нічого я від вас не чекаю, от хіба усміхнулися б мені коли-небудь, якщо заслужу, адже у вас така чудова усмішка! А я вже дозволила собі розмріятися про те, як вигнала б я вашу нечупару-домробітницю...

Аристократка (*вже м'якше*). Ну, на домробітницю в мене пенсії не вистачило б. У мене лише приходяща прибиральниця, а так я все сама.

Студент. Cleaning lady.

Інтелектуал. Сорпською правильно буде сказати: помічниця по господарству.

Феміністка. Та як її не назви, усе одно б виставила за двері! І передусім вигрібла б сміття з-під комода. Я б чисто начисто випрала б усі ваші халатики й ночнушки, заштопала б білизночку, освіжила б і випрасувала б сукню, у якій ви ходите на базар і в церкву. Я щодня варила б вам ваші улюблені щі та кашу...

Аристократка (*серйозно*). І не такі вже й улюблені, однак за бажання допомогти вдячна.

Інтелектуал. І видно ніяка гидота не спадає зараз дівчині на думку. Браво!

Жовто-зелений промінь починає слабо освітлювати розкуйовджену маківку Феміністки.

Студент. Ей, побережись!

Феміністка. Не збивай мене з думки, хлопче! Ах так... Любименька моя, я водила б до вас лікарів, натовпами б водила, я не жаліла б на лікарів грошей, і ви б прожили в мене ще довго-довго. І я плекала б вас і милувалася б вами цілу вічність. Я б зробила для вас все те, що не зуміла й не захотіла зробити для своєї бідної матусі. *(Кривиться)*. Я б заплакала зараз від щастя, але чомусь не можу... *(Обличчя в неї спокійне, усміхається. Пошпки)*. Ні!

Уся облита жовто-зеленим світлом, Феміністка заплющує очі й починає падати. Дві Фігури в чорному, не дозволивши опуститися на підлогу, на руках уносять її за правую кулісу. Із-за лівої куліси висовується кенотаф Феміністки.

Аристократка *(бурмоче)*. Ти мене розізлила, але де б ти не була тепер, я бажаю тобі знайти хоч там успокоїння. Амінь і Богу нашому слава. *(Поривається хреститися. Голосно)*. А певно в тутешньої прислуги є повага до дам.

Дурак. *(Показує пальцем на кенотафи)*. Петко жалко голу тьотю.

Інтелектуал. Ви розізлилися на бідолашку, княжно Мар'є Павлівно, а вигяду не подали.

Аристократка. Залишки гарного виховання збереглися. Можливо, те, що я зараз скажу, прозвучить і нескромно, однак і змовчати я не можу. «Любименька»... Що за напасть! Чому в тих, кому нав'язують свою увагу, не питають ніколи, а чи хочуть вони цього? Напевне, ми живемо в такому холодному й себелюбному суспільстві, що оцінюємо будь-який вияв добрих почуттів. Я маю на увазі, до іншої людини.

Інтелектуал *(ніяково)*. Ви абсолютно праві, княжно, і мені надто добре відомий випадок, коли

екзальтована жінка ледь не загнала своїм коханням у могилу мужчину, якому вона з цим своїм коханням зовсім не була потрібна.

Студент. Нещасний ледь не потрапив у могилу, а ми в ній перебуваємо. Чи ви помітили, колеги, що, висловлюючись високим штилем, перебіг подій прискорився? (*Вертить шиєю*). І ніби якось вільніше нам стало.

Аристократка. І гроби поваплені (*показує підборіддям на кенотафі*) розташовані тепер якось по-іншому. Розповзлися ніби.

Інтелектуал. Вам здалося, княжно Мар'є Павлівно. Але й то правда, що будь-яка система перед своїм остаточним розпадом обов'язково розбовтується, то там, то сям дає слабину.

Студент. Вашими б устами та мед пити.

Інтелектуал. А я, мабуть, ризикну скористатися ослабленням тутешнього режиму.

Інтелектуал, не відриваючи ступень від підлоги, незграбно висувається на авансцену. Повертає голову вправо-вліво, виглядаючи когось серед глядачів.

Інтелектуал (*роздумливо*). Як дивно, що тебе немає в залі. Адже при всій твоїй скупості ти повинна була потратитися на квиток.

Студент посміхається. Інтелектуал, згорбившись, повертається на своє місце. Пауза.

Аристократка. Я не знаю, панове, чи довго проісную у вигляді такої ж карикатури (*знов показує підборіддям, тепер на кенотаф Феміністки*), але мені б не хотілося... (*Скидає з ноги шльопанець і залишається босоніж*). Не хочеться ще й ногами... Смішити чортів мені не хочеться, ось що.

Дурак (з жахом). Чорти? Ми так не домовлялися!
(Сідає навпочіпки, прикриває голову руками).

Аристократка. У Біблії дуже гарно написано про кончину патріархів. «Авраам наповнився життям і...». А я не наповнилася життям і вже точно не переситилася. Просто я приймаю форму уходу, даровану мені Богом, і готова до остаточного зникнення. Ей, ви, тіні, що ховаються по кутках, я готова! Як би там не було, такий ісход вирішує декотрі мої проблеми. Признатися, я боялася раптово окочуритися у своїй спальні у вівторок, скажімо. Адже Монька, прибиральниця, з'являється лише по понеділках. Зате тепер вже точно пацюки не об'їдять мені обличчя. І ще я либонь показала дулю не тільки пацюкам, але й своєму лікареві. Нероба забороняв мені мою безневинну слабкість, тістечка. Мовляв, діабет, мовляв, вам інсулін прийдеться колоти щодня. І можна тепер наплювати на раптові болі в шлунку. Пробачте, панове, дурній старусі: розпустила язика. Прощайте! Бог в поміч вам! От вже не знаю, чи побачимося знов.

З декотрою навіть витонченістю пересуваючись (видно, танцювала свого часу твіст), Аристократка опиняється на метр ближче до авансцени. Усі інші тепер у неї за спиною. Випрямляє плечі, відкидає назад голову й заплющує очі. Виглядає все це так, ніби вона підставляє обличчя сонцю. З'являється жовто-зелений промінчик, падає на чоло Аристократки, розширюється, і от уже вся верхня половина її тіла спалахує під софітом. Дві Фігури в чорному підхоплюють її, на руках уносять за праву кулісу. Із-за лівої куліси зі скреготом висовується кенотаф. Незграбне зображення Аристократки нагадує Бабу-Ягу, вона боса.

Дурак. Бабуся-то – ту-ту-у-у! (Жестами й пихтіннями зображує відправлення поїзда).

Студент. А нам либонь теж незабаром ту-ту.

Інтелектуал. Чому ж – незабаром, Раїч?

Студент. Російська дивачка відбула з казковою швидкістю. І наша черга настане швидше, ніж ми з вами думали. (*Щулиться*). Навіть неприємно. Ніби перед стрибком у холодну воду.

Інтелектуал. Мар'ю Павлівну, наскільки мені відомо, ніхто не квапив. У мене виникло враження, що перед нами був здійснений акт суїциду.

Студент. Тоді в княжни це була друга за сьогодні спроба.

Інтелектуал. Княжни? Рід князів Катиревих-Ростовських припинився не то в XV, не то в XVI столітті.

Студент. Чому ж тоді ви потурали безумній старусі, шанобливо вислуховуючи її бредню?

Інтелектуал. По-перше, вона зовсім не безумна. По-друге, чого тільки не відбувалося в цій загадковій Російській імперії? Цар міг княжий титул відновити своїм указом, таке бувало.

Студент. Як у вас все хитко, професоре! Ви ні в чому не переконані напевне. Тяжко, мабуть, вам живеться.

Інтелектуал (*майже кричить*). Так, я завжди в сумнівах! Так, я не переконаний ні в чому! Але я не хочу уходити, не позбувшись хоча б однієї тяжкості на серці. Нам з вами треба порозумітися.

Студент. Мабуть. Давно хотів. І не чекати ж, поки... (*Дивиться на Дурака*).

Дурак. Поки Петко що?

Інтелектуал (*м'яко*). Поки Петко не відпустять додому, ось що.

Дурак. Вдома Петко випорють. Та й кушати зовсім не хочеться. Я, мабуть, ще трошки з вами пограю.

Студент. «Кушати, кушати...». Учителю, чому ви

прийняли в аспірантуру не мене, а Мусіча? За що ви мене образили?

І н т е л е к т у а л (*після паузи*). Це ще треба подивитися, хто кого образив. По-перше, Мусіч був достойнішим за вас. По-друге, від мене вибір залежав вельми незначною мірою, про що вам чудово відомо.

С т у д е н т . У мене IQ вище, ніж у Мусіча!

І н т е л е к т у а л (*дивлячись вбік*). Зате він не подавав плагіат на Всесорпздійський студентський конкурс. Вже краще вам було б написати що-небудь тупеньке, але своє.

С т у д е н т . Ви це облиште! Кожний викручується, як може! І я либонь чесно переклав з англійської. І не ловилося як списане Гуглом, от саме тому, що переклав!

І н т е л е к т у а л . Смішно було б зараз переконувати вас, що красти чуже недобре. І що це небезпечна омана – вважати інших дурнішими за себе.

Д у р а к . От-от! Петко не крав пиріжок! Просто дуже захотілося кушати.

С т у д е н т . Заткнися, ідіоте! І не «кушати», а «їсти»! По-сорпськи правильно – «їсти»! А вам, професоре, нема чого корчити з себе целку. Самі ж признавалися сьогодні, що на ваших руках – кров!

І н т е л е к т у а л як і раніше незграбно знову висувається на авансцену. Задирає борідку й крутить головою, вишукуючи, очевидно, наверху місце, звідки протягнеться жовто-зелений промінчик.

І н т е л е к т у а л . Ваше піклування про чистоту нашої сорпської мови чи не свідчить, що з вас вийшов би непоганий учитель? Напевне, і мені треба було після університету податися в сільські вчителі. Напевне, і більше користі приніс би нашому нещасному, ще мало цивілізованому народу.

Студент (блазенськи кланяється). Спасибі за пораду. Ось тільки навряд чи мені вдасться йому послідувати.

Інтелектуал. Те, що я зараз скажу, я не для вас скажу, Раїч, тому що вам нічого на світі вже не допоможе.

Студент. Та ну!

Інтелектуал. Адже я довге життя прожив, навчився читати написане на обличчях людей... Я буду говорити для себе. Адже думка прояснюється, якщо проговорити її вголос. Так, я винен перед своїм народом, винен і перед бздняками, які жили поруч з нами й серед нас. Де вона пролягала, та грань, переступивши яку, я поступився науковою об'єктивністю заради бажання сподобатися нашій політичній і торговій верхівці? У який саме момент вченої кар'єри я, звичайний сорпський патріот, зісковзнув у націоналізм і ксенофобію? Може бути, моє падіння почалося, коли я вельми гаряче й, наслідуючи сказати, талановито, підтримав кампанію «Сорпські пісні – найкращі у світі!». Наші пісні, звичайно ж, прекрасні, але... Чи не краще було почекати, коли нам про це скажуть інші? Ми з такою гордістю плекали наш гордий патріотизм, нашу релігійність, наш общинний колективізм, нашу прихильність до сімейних устоїв і наше неприйняття геїв і лесбіянок...

Студент. Неприйняття – це ще м'яко сказано! (Кидає розлючений погляд у бік кенотафів).

Інтелектуал. Так. Але ми не бажали визнавати, що всі ці риси нашого національного характеру – не зовсім те, чим є сенс пишатися в XXI столітті. І ще мій гріх полягає в тому, що я добре знав, чому нас, слов'ян, так не люблять цивілізовані європейці, я розібрався в проблемі, але боявся чесно про неї написати. А напевне правда могла подіяти на багато гарячих голів

як протверезний холодний душ. Люди не розуміють, що не можна одночасно залишатися сорпами й зробитися повноправними європейцями, на кшталт французів.

Студент. Але ми ж майже прийняті в ЄС! Ми либонь, здається, уже були прийняті в ЄС?

Інтелектуал. Угу. І залишилися зі своїми динарами. І в Шенгенську зону нам ходу немає, ніби ми які-небудь румунські цигани. І якщо ви особисто сподіваєтеся, що після путчу бздняків нам коли-небудь світить повноправне членство, то методика визначення IQ нікуди не годиться.

Студент. Знаєте, чим ви найбільше мене ображаєте, Учителю? Своєю поблажливістю, блін.

Інтелектуал. Уви, я все життя був абсолютно байдужий до інших. Тепер-то можна про це сказати. Але якщо дуже багато в моєму характері зумовлено генетично, так вже й коріння наших спільних бід – в історії нашого народу. Європейці все ніяк не можуть вибачити нам, що наші предки-дикуни зуміли колись закріпитися в самому серці Європи й не пішли звідси, не вимерли, не розчинилися в німцях або італійцях. Європейці ще терплять слов'ян онімечених і покатоличених, але ті, хто зберегли православ'я їм удвічі чужі. До того ж сприймання нас європейцями істотно зіпсувала Росія, уже самим своїм існуванням. Як росіяни посміли двічі брати Берлін і окупувати Париж, як вони посміли перемогти великого Наполеона й удачливого Гітлера! Як посміли вони навіть після розвалу двох імперій, Романових і комуністичної, зберегти за собою територію від Кенігсберга до Камчатки й колосальні природні ресурси! Як посміли вони розвинути свою найпотужнішу духовну культуру на основі візантійського православ'я!

Студент (*бурчить*). Самі ж говорили, що росіяни не висунули великих філософів.

Інтелектуал. Це слов'яни не висунули, а росіяни от саме як слов'яни. У них є, втім, релігійні філософи, починаючи зі Сковороди. Але в тому-то і річ, що православ'я не найкраща основа для філософствування.

Студент. А зараз не кращий час для лекції, професоре!

Дурак. А для чого зараз кращий час? Петко скучив. Давайте пограємо в «Зіпсований телефон».

Інтелектуал (*кратко*). Я вже закінчую. Потім можна й пограти. Отже, мало того, що нас не люблять саме як зловредних слов'ян, ми ще змушені віддуватися за наших потужних і ненависних Європі родичів. Втім, я вже почав повторюватися, і чи не ознака це близького кінця? Але я не все ще сказав, що хотів. Я певно й сам недостатньо перейнявся сучасними ідеями терпимості, миру, загальної рівності, от і не мав морального права проповідувати їх своєму народу... А зі мною покінчено. (*Пауза*). Вітаю, Джелко. Чи знаєш, я не дивуюся, що ти й тут мене дістала.

Голову й торс Інтелектуала відразу ж, миттєво освітлює яскравий спалах синьо-зеленого світла, він зі стуком падає на підлогу, і Фігури в чорному за ноги витаскують його за ліву кулісу. Кенотаф з'являється справа й зі скрипом просуває собою кенотаф Р о б і т н и к а ближче до центру сцени, у напрямку Дурака. Той із жахом витріщається на вусату скульптурну карикатуру, накриває голову руками й безмовно пересувається ближче до Студента.

Студент. Мир як порятунок для слабких, тупа лагідність – так от воно, твоє останнє слово, вчений осел? Ненавиджу!

С т у д е н т нахиляє голову по-бичачи, напружується всім тілом. Позаду його на підлогу падають уривки віршовки. Він підносить руки до обличчя й роздивляється їх, ніби бачить уперше.

Лунає приглушений шум двигуна й рокіт воєнної землерийної машини. Зі стелі на сцену сиплються чорні шматки поролону, що означають грудки землі. Знову чути постріли, черги, вибухи.

С т у д е н т . Твої улюблені європейці, Учителю, дали зброю бзднякам, надіслали інструкторів і надали знімки з супутників. Ненавиджу! І болі в грудях повернулися... Та пішли ви всі!

Раптово С т у д е н т зривається з місця, кульгаючи, добирається до задника й починає дертися по сходах, прихованих за чорним шовком. Ось і ноги його зникли під стелею. Тим часом саркофаги, з шурхотом і скреготом, насуваються на Д у р а к а . Той дивиться на них крізь розчепірені пальці обох рук.

Д у р а к . Петко не боїться. Я знову народжуся кошеним. Як тільки наш кіт Бегемот окотиться.

Під глухі звуки одиночних пострілів і черг опускається завіса.

Епілог

Декорації майже ті ж, що й у **Пролозі**. Та ж мурована стіна кладовища, тільки ділянка лівіше показаної на початку п'єси. Ніч, темне небо іноді перетинають ланцюжки трассерів. Зліва у свіжовикопаній траншеї грудки чорної землі, справа – такі ж уже висохлі, світло-коричневі прикривають засипану траншею. Справа майже біля куліс, стоїть **Торговець**. Колупається в зубах зубочисткою, тримаючи на плечі карабін з прикріпленим під стволом ліхтариком.

Торговець. Сказав мені сержант: піди, мовляв, подивись. Якщо раптом хто виповз, добий, каже. Вічно я в сержанта крайній, ніби я не герой революції. А поки я бігаю й колупаюся, хлопці доп'ють все гарне вино, і прийдеться накачуватися пивом, а сорпське пиво... *(Плюється)*. О, це справжній відстій... Але тут ніби тихо. А от в місті хлопці щось добряче розпустивалися. Таким макарном можна всі дарові боєприпаси розтринькати, а потім ціна стане кусатися: два бакси за патрон. Це тобі не жарт.

Майже поруч з його ботинками з засипаної траншеї з'являється спочатку рука, потім голова **Студента**. **Торговець** обертається на шум і зриває з плеча карабін. Направляє ствол з ліхтариком на **Студента**. Той завмирає.

Торговець. Тю на тебе! *(Хреститься по-католицьки)*. Ти хто – вурдалак?

Студент *(знижує плечима)*. Сам не знаю... Це ти,

дотепнику? От не думав, що ще раз побачу твою тупу пику!

Торговець. А! Я тебе упізнав... Ти, хлопче, полегше! А то отримаєш у мене прикладом. Вибирайся із землі, і я відведу тебе до свіжої траншеї. *(Показує пальцем)*. Тут недалеко. А тут незручно буде знову заривати.

Студент. Значить, мені все це примарилося? Сонце висушило шар рихлої землі, і мені вистачило повітря...

Торговець. Можеш не косити під психа, тобі не допоможе. Кому сказано – вилізай! Поки я не розізлився, хлопче.

Студент. Та не можу я вибратися так відразу. Дай спершу віддихатися.

По стіні кладовища, по Торговцеві й голові Студента забігали білі промінчики ліхтариків.

Торговець. Дочекаєшся в мене, що я сам собі роботи додам, а тебе прикінчу на місці... *(Дивиться наліво, чуває потилицю, зсунувши капелюх на лоба)*. Ей, а це що там за люди? Нащо водія землерийки витягли з машини? Дають по шії... *(Студент з усіх сил вибирається на поверхню. Залишається навпочіпки, щоб перепочити)*. Господи, Боже... *(Хреститься покатолицьки)*. Це неможливо, у це не можна повірити... Цього просто не може бути! Ноги, ноги... *(Намагається втекти, Студент хапає його за ногу)*. Пустити! Чуєш ти, пов'язку віддай! Не хочеш? Отримуєш! *(Направляє карабін на Студента)*.

Лунає постріл. Торговець падає. Студент, хитаючись, встає на ноги.

Студент. Не стріляйте! Я свій! Мене... нас... вчора розстріляли... Чи сьогодні?

Голос Нового сержанта. Так бачимо, що сорп. Іди до нас, товаришу.

Із-за лівої куліси висуваються семеро **сорпів**, це інші вже Новий офіцер і Новий сержант, три Нові просто солдати й двоє цивільних. Новий офіцер і Новий сержант одягнені як російські десантники, солдати одягнуті й озброєні, як і солдати-**бздняки**. Новий сержант розставляє біля стіни **бздняків** – зі зв'язаними руками, побитих, беззбройних. Це Офіцер, що загубив кашкет і тростину і з перев'язаною головою, Сержант, Перший просто солдат, Третій просто солдат і ті, що не виходили раніше на сцену: Водій землерийки й Цивільний.

Студент підхоплює карабін Торговця й повільно, сильно кульгаючи, направляється до **сорпів**.

Новий сержант. Терористи, стрибайте в траншею. Марш, марш! Тепер лягайте на дно.

Неочікувано, хитаючись, підіймається на ноги Торговець.

Торговець. Постійте, пане офіцере! Адже я маю стати в стрій. Я ж той, хто розстрілює, а зовсім не...

Постріл. Це Студент стріляв у Торговця. Той падає. Студент рішуче шкутильгає до **сорпів** і стає в стрій.

Самі, без команди, **сорпи** розвертаються «наліво кругом» і націлюють зброю на глядачів.

Завіса

Грудень 2013 р. Київ

РЕДАКЦІЇ

Іма вашу матер!

Трагікомедія в двох діях, шести картинах

(повна версія)

Усі особи та організації, що фігурують у п'єсі, вигадані. Будь-яка подібність до реально існуючих міст, людей, книжок, брендів, установ, до справжніх випадків і подій виникла як результат художньої вигадки, у наміри автора не входила і є випадковою.

Дія відбувається в обласному місті в наші дні. Між першою і другою картиною минає кілька днів, між другою і третьою – два роки, між п'ятою і шостою – шість місяців.

---

* У квадратних дужках подаємо фрагменти, які автор скоротив у подальшій роботі над текстом (див. версію на стор. 553–651. – *Ред.*).

Дійові особи

Півторак Іван Петрович, у першій дії асистент, кандидат наук, у п'ятій картині доктор наук, професор, у шостій – кочегар без реєстрації. Він же в четвертій і шостій картинах прикидається Академіком Перцевським. Років 30-ти.

Майя, друга дружина Півторака, кутюр'є з дипломом, 25-ти років.

Завкафедри Пров Микитович Колядко, професор, кандидат наук, років 60-ти, завідувач кафедри масової культури та гуманітарної синергетики, елегантний, з приємною посмішкою.

Марія Василівна, його дружина, лікар, жінка енергійна, років 50-ти, у діловому костюмі.

Придибайло Вілен Кирикович, професор, доктор наук, років 80-ти, одягнений недбало.

Доцент Порошкова Єлизавета Матвіївна, без ступеня, огрядна пані передпенсійного віку.

Діма-парторг, старший викладач, без ступеня, секретар кафедральної парторганізації «Єдина Україна», років 35-ти, дотримується напівмолодіжного стилю.

Пані-профорг, Нінель Сисоївна, асистент без ступеня, років 55-ти, одягнена немодно.

Асистент Фельдман Яків Борисович, кандидат наук, років 35-ти. Одягнений непомітно.

Стажистка з Кирпатії, вона ж у п'ятій картині Докторант із Кирпатії, років 30-ти, має вигляд екзотичний.

Дисертант, років 30-ти, красунчик.

Секретар кафедри Мила, у міні, років 20-ти, з личком, не зіпсованим потугами інтелекту.

1-а лаборантка, Роксана, років 35-ти, повна брюнетка.

2-а лаборантка, у першій картині це 1-а студентка.

2-а студентка.

3-а студентка.

4-а студентка, Лера Гусак, у п'ятій і шостій картинах аспірантка Калерія Вадимівна Корчак-Барановська, вона ж у шостій картині видає себе за професорську стипендіатку кінця XIX століття.

5-а студентка.

1-й студент, він же син Авторитета.

2-й студент, Ромчик Корнійчук, у шостій картині новий референт Авторитета.

3-й студент, з оселедцем на голеній голові, з великою сережкою у вусі.

О. Ферапонт, у святковій шовковій рясі, з наперсним хрестом.

Авторитет, Василь Олександрович Щетиненко, він же злодій у законі Щетина. Одягнений у пошарпаний спортивний костюм, на сідниці в нього дірка, через яку, коли

він бродить по кабінету, можна побачити клаптик сімейних трусів у червоний горошок.

Референт Щетини, молодик років 20-ти, одягнений як для офісу.

Прапор }
Гном } охоронці Щетини.

Никодим Силіч, ректор університету, на сцені не з'являється.

ДІЯ ПЕРША

Картина перша

Університетська аудиторія. Праворуч кафедра і стіл викладача, ліворуч двері.

Півторак, у джинсах і светрі, з-під якого виглядає комір ковбойки, сидить на столі. Студенти, одягнені по-різному, деякі гламурного вигляду, деякі в пірсингах, зосередилися на задніх партах.

Півторак (*потирає руки*). Адже це третій курс, правда? Отже, у нас із вами сьогодні колоквіум, а за його результатами – залік.

1-й студент. Що таке?

Півторак (*усміхається*). Так ви дотепер не зрозуміли, що таке залік?

1-й студент. Не, преподє, я конкретно не розсікаю...

Півторак (*усміхається*). Втім, я і сам тільки зовсім недавно дізнався, що таке залік. Тому що взяв і запитав у нашого ректора на вченій раді: «Никодиме Силичу, а що таке залік?» Никодим Силич уточнив, як моє прізвище і на якій я кафедрі, а потім сказав: [«Тут деякі молоді викладачі не знають, ти ж розумієш, що таке залік. А якщо чого не знаєш] треба інструкцію Мінвузу читати». Отже я тепер знаю...

1-й студент. Не, я про цей колюк... колян...

Півторак (*усмішка гасне*). А, ось воно що... Ну, колоквіум (*вимовляє це слово із задоволенням*) означає

по-латині просто розмову. Тільки особливу. Тобто раніше я вам все на лекціях розписував про синергетику, а зараз ви мені розповісте, а я за результатами нашої бесіди поставлю кожному залік. Ну, хто перший? Хто дасть визначення синергетики, першим підходить із заліковкою.

1 - й студент. Не, я конкретно... Тож по скільки з носа? По десять баксів – годиться? (*Риється в гаманці, залишаючи його в кишені*).

Півторак (*не розчувши*). Давайте все ж таки пропустимо вперед дівчат.

1 - а студентка (*тягне руку*). Дозвольте мені?

Півторак. Із задоволенням.

1 - а студентка (*дзвінко читає з книжки, що лежить на парті*). Синергетика – міждисциплінарний напрям сучасної світової науки, заснований професором Штутгартського університету Германом Хакеном...

Півторак. Стоп! А чому ви читаете з книжки?

1 - а студентка (*продовжує читати*). Синергетика займається вивченням складних систем... Іване Петровичу, щось не так?

Півторак. Ви читаете з книжки, а треба розповісти про те, що вам запам'яталось з моїх лекцій.

1 - а студентка (*скривджено*). Як ви читали вголос, так і я. Всі бачили, як ви поклали цю книжку на кафедру і читали з неї. Потім вам набридло читати, ви почали прогулюватися по аудиторії: підійдете, підглянете в книжці та повторюєте вголос, проходжуючись. Ще по дорозі отак задумливо до ніжок Кузовкіної придивлялися. Чому ж мені не можна?

Півторак. Вам? До ніжок?

2 - й студент. А розколуйся, Матільдо, до чого ти всю дорогу придивляєшся?

2 - а студентка (*скривджено*). Що б там не тра-

пилося, Кузовкіна винна. Подумаєш, проїзні дотепер не викупила. Не треба було обирати мене профоргом. Ах, про що це я? Боже, яка непруха – та я ж сьогодні в джинсах! Вибачте, Іване Петровичу, я ж не навмисно. Можна мені першою отримати залік, бо час уже бігти в трамвайний парк за проїзними?

Півторак *(відмахується від Кузовкіної обома руками, звертається до 1-ої студентки)*. Ви читаєте з чужої книжки, а я із своєї. І до чого тут Кузовкіна, не розумію.

1-а студентка. Це не ваша книжка. Тут написано: автор – Дурилевич Е Ме, а ви Іван Петрович, отже І Пе. Це не ви написали. І я не винна, що пішла в бабусю, татову маму, а в тата ноги товсті.

Півторак. Це моя книжка, я купив її в Харкові.

1-а студентка. А це моя.

Півторак *(підходить, бере її книжку в руки)*. Я ж казав, що не ваша книжка. На ній бібліотечний штамп.

1-а студентка *(готова заплакати)*. Ви до мене прискіпуетеся, Іване Петровичу. А я так старалася...

Півторак. Гаразд, давайте заліковку. Я вам ставлю за ініціативу. *(Розписується в заліковій книжці і відомості)*. Ей, а куди це ви зібралися?

1-а студентка *(обертається в дверях)*. Іване Петровичу, я шалено вибачаюся, але вже спізнююся на ділову зустріч. І я хочу попити кавки, поки біля автомата немає черги. Принести вам капуччино з шоколадною пінкою? Просто мову відбирає, яке смачне. Ні? Як знаєте. *(Зникає)*.

1-й студент. Як можна пити цей відстій? Розчинне? Тьху!

2-й студент *(встає)*. Я хочу продовжити, Іване Петровичу. Ваш Греф Факер – німець, і він, як справж-

ній німецький професор, устиг надряпати нашвидкуруч аж 70 томів.

Півторак (*швидко*). Чого там Хакен надряпав нашвидкуруч?

2-й студент. Та сімдесят томів цієї своєї Синьої Хреники. Тримайте мою заліковку.

Півторак (*знаходить в заліковій книжці прізвище*). Корнійчук Роман. Вам, Романе, залік треба ще трошки заслужити. А поки я плюсик поставлю...

2-й студент (*теребить кільце в лівій ніздрі, бурмотить*). Плюсик, плюсик... Деяким теж не хіло було б написати свій том, хоча б один тільки, і по ньому нам мізки пудрити...

Півторак (*задушевно*). Ви, Романе, могли б і на повний голос зробити мені зауваження. Ну, добре, якщо вже в нас колоквиум, давайте і я з вами дечим поділюся. Так, адже мені доводилося слухати справжні лекції в Києві, коли, як і ви, протирав я штанці за студентською партою. І я знаю, скільки потрібно часу, щоб підготувати нормальну університетську лекцію – тиждень, а то й два потрібно [просидіти в бібліотеці, та не в нашій обласній або університетській, а щоб типу київської Вернадського]. Але в мене на тижні по двадцять цих лекцій! [Вас стільки лекцій не примушують відсидіти, скільки мені треба прочитати]. А ще я зайнятий головною справою: коли мені готуватися до лекції, якщо я підписав зобов'язання за три роки подати до захисту кандидатську дисертацію, а через п'ять років – докторську? Дисертація – ось моє головне службове завдання, а не підготовка до лекцій. Ось таким чином. Самому мені соромно, хлопці та дівчата, за галімі лекції, але ще не вечір. Ось захищу докторську і...

2-й студент (*теребить кільце в ніздрі, міркує*). Виходить, ви, Іване Петровичу, закінчили універ у Києві?

Півторак (*гордо*). З відзнакою закінчив. І з медаллю «За кращу наукову студентську роботу імені академіка Швайка».

2-й студент. Чому ж вас не залишили в тамтешній аспірантурі?

Півторак (*знижує плечима*). Знайшлися кращі за мене. І з київською реєстрацією.

1-й студент. Скажітьте краще: з волохатою лапою.

3-я студентка (*жалісливо*). І не знайшлося нікого, хто б замовив за вас слівце?

Півторак *знижує плечима*.

2-а студентка (*зацікавлено*). А чому ви не одружилися з киянкою для реєстрації?

Півторак (*збентежено*). Не така я людина, пробачте. Я знаю, що зараз не модно читати Чернишевського, і взагалі читати не модно, хіба що Ірину Карпу та Ірен Роздобудько (*студенти здивовано перезираються*). А я у вашому віці, ні, трошки раніше, підлітком, прочитав «Що робити?» Чернишевського, і мене назавжди вразили слова одного персонажа, здається, Розальської (*жахливе прізвище!*), і була вона повією, от тільки доброю повією...

2-а студентка. Подумаєш, здивували... У вестернах тільки такі й бувають.

Півторак (*неуважно*). Хіба? Тож вона сказала головній героїні, Вірі Павлівні (ні, пробачте, це вона була Розальською, Віра Павлівна)... Сказала: «Умрі, но не дарі поцелуя без любові!».

4-а студентка. Як добре! (*Скандує*). «Умрі, но не дарі поцелуя без любові!». Мені зараз пригадалися листівки, що залишилися від бабусі. Фотки власне, розписані отруйно яскравими аніліновими фарбами. Тьолки із рогатими зачісками, мени з проділом в темно-

му лискучому волоссі... І великими чорними літерами: «Люби мене, як я тебе!», «Пусть наша дружба будет вечной, как дружба етих голубей!» (*Закриває обличчя руками*).

2 - а студентка (*швидко*). Кітч.

Півторак (*урочисто*). Ось ви, Кузовкіна, і заробили свій залік. Давайте заліковку. Втім, хіба те, що робив Енді Уорхол, не було кітчем?

3 - й студент. Антін Вархол. Він був українець. А застрелила його жидівка.

Півторак (*знижує плечима*). Дівка? Ну, на початку кар'єри вона, судячи з фільму «Я стріляла в Енді Уорхола», підробляла якнайдавнішим ремеслом. Виходячи з абсолютного презирства до чоловіків. А коли його підстрілила, то була вже ідейною феміністкою, письменницею. Уорхол десь загубив її п'єсу «В жопу!» (*Студентки ахають*). П'єса так називалася, «В жопу!» Ви знаєте, а я її розумію... Писала, писала пані свій дисер, а якийсь кривляка сумнівної сексуальної орієнтації... Ах, вибачте, то була п'єса.

Аплодисменти. Це студенти аплодують 2-й студентці, що дефілює із заліковою книжкою від столу до дверей. Вона йде ходю манекенниці, «від стегна», клишоного виставляючи носки.

2 - а студентка (*у дверях обертається й обдаровує викладача розкішною посмішкою*). Спасибі, Іване Петровичу. А я побігла до трамвайного парку за проїзними. Арівідерчі, Рома!

2 - й студент. Бувай.

5 - а студентка (*далеко не красуня, кокетливо*). А чи не можна мені отримати залік за красу?

Півторак (*збентежений*). Цікаво, звідки ви дізналися, що я іноді ставлю залік за красу? (*Придивляється до 5-ої студентки*). Але це просто жарт був такий.

1 - й студент. Іване Петровичу, я знову з конкретною пропозицією. Поставте нам усім залік за десять баксів з носа. Я поспішаю в... ну, в натурі, поспішаю, тому закладаю за всю бражку. *(Риється в кишені, обертається до студентів)*. З маржею, в натурі!

3 - я студентка *(тикає йому дві дулі)*. Ось тобі твоя маржа! Подавишся!

4 - а студентка *(філософськи)*. Що значить гени! Вєсь у татка.

1 - й студент. Ви там! Побазарте мені ще! *(4-ій студентці)*. А тобі, Гуско, я останнє пір'я з голови відєру!

Півторак *(збентежено)*. Вважатимемо, Щетиненко, що я не чув вашої пропозиції. Ви мене глибоко зашмутили. Тому зараз вийдіть з аудиторії, знайдіть підручник Дурилевича, прочитайте, а тоді – будь ласка. Мій розклад на сєсію висить на кафедрі.

1 - й студент. Ні фіга собі! *(Голосно гупаючи, виходить)*.

Півторак. Що ж, продовжимо. Хто з вас готовий розповісти про синергетику, а не про свої бізнес-плани?

3 - я студентка *(тараторить)*. На відміну від теорії динамічних систем, що ігнорує квантові флуктуації в точках біфуркації, синергетика вивчає стохастичну динаміку у всій її повноті і в довільності виникаючих у просторі та часі незліченних параметрів.

Півторак *(кривиться)*. Давайте залікову книжку. *(Ставить залік. Гидливо)*. І де ви таке відкопали?

3 - я студентка. З Інтернету витягнула, Іване Петровичу, «Гуглом».

4 - а студентка. Дозвольте мені доповнити, Іване Петровичу? Гусак Лєра. Я про пару-трійку вживань отієї синергетики. Ось моя залікова книжка. *(Повертається за свою парту)*.

Лунає рингтон, це перші такти з ноктюрна Ференца Ліста «Марення кохання». 5-а студентка, витягаючи мобільника з сумочки, вискакує до коридору, а Півторак і 4-а студентка застигають в позах, подібних до стійки пойнтера, що почув дичину.

Півторак (*мрійно*). Який приємний у вас голос...

4-а студентка (*мрійно*). Та про що це я?... Ах, як бігборди якісь, як ланцюг запорошених опудал славнозвісних письменників...

Півторак. Постатей, дівчино, постатей...

4-а студентка. Ах, справді, так, постатей... Саме отак уявляла собі історію літератури компашка критиків і професорів, тобто історики літератури, які наваляли історію літератури. Ах, здається, я зарাপортувалася.

Півторак. Ні, ви просто фігурально висловлюєтесь, а по суті правильно. Продовжуйте, будь ласка... (*заглядає на першу сторінку залікової книжки*), Калеріє.

4-а студентка. Краще вже Леро... І ось, немов у музеї воскових скульптур, стоять собі вони поряд – кульгавий і під кайфом Байрон, [та ще чуває у себе під лопаткою дуельним пістолетом], довгоносий Гоголь (не дивно, що стався глюк у бідолахи, нібито ніс від нього втік), бундючний сифілітик Ніцше, припадочний Достоевський... О, від цього чесній дівчині краще б триматися подалі, а не в стенографістки до нього найматися, а там ближче й наші – лисий та хворий на сухоти Коцюбинський (переконаний, що коні не винні, намагався він продати фата-моргану і тіні забутих предків дорогою ціною) та надлюдина Домонтович. Цей був той ще тип...

3-й студент. Неокласик він був, Лерко. Ну, люди – від скромності не страждали!

4 - а студентка. Кажу я, Домонтович – вчора російський попович, сьогодні – український націоналіст, а завтра кадебіст. А під стінкою, у вітринах, повитих павутинням, красуються їхні шедеври – від товстого принца Гамлета, що так і не розібрався, бути йому чи не бути, а коли бути, то з Офелією або з кимсь іще, і до лакея Фірса, забутого у вишневому саду, щоб не відстьобувати йому пенсії...

П і в т о р а к. А що ж з'ясовує в цій каламуті синергетика?

4 - а студентка (*засовує палець до рота, захоплено міркує. Виймає палець з рота*). Я тут помізкувала, як краще... Здається мені, Іване Петровичу, варто застосувати синергетичний принцип підпорядкування. Ось цих самих історико-літературних опудал...

П і в т о р а к. Краще б сказати – класиків.

4 - а студентка. Ось-ось! По гріб життя вдячна, Іване Петровичу, що підказали! А то я згадувала-згадувала, як їх дразнять, трохи не народила... І навіть про класиків промайнуло, і відразу задній хід: класики – це гра, що на асфальті. Та й Тарас остаточно заплутав, про нових класиків нагадавши... Так от, цих самих класиків та їхні шедеври, що вони вже людству в зубах нав'язли, можна віднести до параметрів порядку, а тих графоманів, що навколо них крутилися і так сяк наповнювали часописи і видавничі портфелі, поки класики упрівали над шедеврами для хрестоматії, я б віднесла до швидких змінних.

П і в т о р а к (*вагомо*). ...які розглядаються як функції параметрів порядку через принцип підпорядкування.

4 - а студентка (*невпевнено*). А мабуть, що й так. [(*Знову із захопленням*). І тоді взяти того ж Чехова. Він стабільний – він цвях, на століття забитий у сідницю світової літератури, а навколо нього, як таргани, никають

туди-сюди швидкі та загалом стохастичні змінні. Свята правда, що стохастичні: адже хто надрукує роман у грудневому номері «Російського багатства» за 1898 рік – Боборикін або Потапенко – це світовій літературі абсолютно пофіг! І мало того, що безсоромно тусуються навколо бідного хворого доктора всі ці Боборикіни і Потапенки, та ще й дівчат у нього, короткозорого, відбивають – а він, бідний, так любив до Ліки Мізинової листи писати!] (*Після паузи*). У мене все, Іване Петровичу.

Півторак. Браво, Гусак! Думаєте, а це головне... Ось вам залік.

4-а студентка забирає залікову книжку і повертається на своє місце.

Півторак. Так, так... Хто ще бажає взяти участь у дискусії?

2-й студент. Заждіть, Іване Петровичу, дайте нам Лерчині бредні перетравити.

Півторак. Знаєте що, колеги, оскільки вже в нас так славно пішло – спасибі Лері! – я теж поділюся дечим, що мені спало на думку з приводу принципу підпорядкування. Знайшов я в Олександра Миколайовича Перцевського цікаве міркування. А в нього воно виникло, коли він пригадав строфу поезії Куліша «Шукання-викликання». Строфа ж ось яка. (*Риється в кишенях, витягує клаттик паперу, [обірваний з двох сторін]*) Ага, ось:

Минули любощі, душа моя жадає
Кохання іншого... Глянь, крале, на орла,
Як вітром на його від півночі бурхає,
А він дзвенить пером, Зевесова стріла.
То дух мій, горличко, то розум мій буяє...
Кого ж він по світах шукає-викликає?
Орлицю сміливу, крилатшу над орла.

[Так от, Перцевський писав... (*Перегортає папірець, читає*). «Тільки форма настроює нас так, що ми бачимо тут зображення не одиничного випадку, досконало незначного через свою звичність, а знак або символ невизначеного ряду подібних ситуацій і пов'язаних з ним почуттів. Щоб переконатися в цьому, достатньо роззброїти форму».

4 - а студентка. «...Знак або символ невизначеного ряду подібних положень» – це дуже синергетично.

Півторак. Згоден. Перцевський продовжує... Ось: «...достатньо роззброїти форму. З яким подивом і сумнівом в розсудливості автора ви зустріли б на особливій сторінці часопису таке: "Дівчино, я тебе вже не кохаю, а хочу відшукати іншу, щоби була ще розумніша й сміливіша за мене"». Господи, а в поезії... (*Захоплено*).

Кого ж по світах шукає-викликає?

Орлицю сміливу, крилатшу над орла.]

Секретар (*з'являється в дверях*). Іване Петровичу, вас просять швидше закінчити залік – і на кафедрі. Ви ж знаєте, сьогодні день народження в Нінель Сисоївни...

Півторак. Милочко, радий би в рай, та залік... Це ж не простий залік, Милочко, а колоквиум.

Секретар (*морщить носика*). І вічно ви що-небудь придумаете!

3 - й студент (*поправивши оселедця*). Дівчино, а на котру годину до вас можна записатися на прийом?

Секретар фиркає і зникає.

2 - а студентка (*заплющивши очі*). Боже, як смачно пахне! Іване Петровичу, до чого ж я вам задрю!

2 - й студент. Було б чому заздрити! Преподи піццу розігрівали в мікрохвильовці та щойно витягли.

2 - а студентка. Тобі, Ромочко, у це не в'їхати, ти ж не сидиш на дієті (*зітхає*).

[4 - а студентка (*повертається до них, лагідно*). Може, заткнетесь, нарешті? Іван Петрович хотів розповісти про свої дослідження.

Півторак (*з відчуттям*). Спасибі, Гусак, за підтримку. Авжеж, повернімося до наших баранів. Прочитав я це – і пригадав протиставлення структури та текстури у Джона Кроу Ренсома. Якщо коротко, для вірша структура – це те, що вкладається в прозаїчний переказ його змісту, а текстура – це вся решта, що до цього переказу не вкладається.

4 - а студентка. Я зрозуміла – у Джона Кроу те ж саме, тільки з термінами!

Півторак (*знижує плечима*). З погляду передбачення ідей синергетики зауваження Перцевського цікавіше, а Ренсом мислить якимось вужче.

3 - а студентка (*єхидно*). А хто з них у кого переписав – Перцевський у Ренсома або Ренсом у Перцевського?

Півторак (*приголомшений*). Тобто?

4 - а студентка (*сердито*). А в тому справа, що такі невігласи, як Бондар, усі свої реферати або там курсові викачують з Інтернету, і в них навіть мізків не вистачає, щоб усікти, що десь усе ж таки сидять люди, які самі щось придумують, аби вся ця тупа бражка могла скачувати один в одного.

3 - а студентка (*грізно підіймається з парти*). Та я тобі, Гуско, останнє пір'я з голови видеру!

2 - й студент. Тихо, дівки! А знаєте, Іване Петровичу, мені теж цікаво, хто з них у кого скачав.

Півторак (*починає розважатися*). Добре, я постараюся прояснити ситуацію. Олександр Миколайович Перцевський, професор Київського університету,

академік Санкт-Петербурзької Академії наук, великий слов'янський філолог...

3-й студент (*агресивно*). Я пригадав! Це не він, зайда, написав, а великий український вчений Олександр Опанасович Потебня, що все життя працював в Україні! У Харківському університеті!

Півторак (*декілька збентежений, потім усміхається*). Хіба? Тут на папірці відірвано якраз... (*Знову починає розважатися*). Так от, Перцевський помер на початку ХХ століття, а американський поет і літературний критик Джон Кроу Ренсом народився мало не в рік його смерті. Звідси випливає, що Перцевський не міг запозичити його ідею.

2-й студент. Тоді виходить, що це американець поцупив у Перцевського.

Півторак. Ви здивуєтесь, але це теж неможливо. Своє есе «Нова критика» американець надрукував 1941 року, коли на Заході про Перцевського та його ідеї зовсім не знали. Американці ж взагалі народ досить неосвічений і міцно зациклений на власній культурі. Боюся, що Ренсом навіть і не знав, що жив на світі слов'янський геній Олександр Перцевський. А якщо і знав, то не читав, звичайно ж, тому що Перцевського іноземними мовами не перекладали. І Перцевський, і Потебня залишаються, на жаль, ученими для внутрішнього вживання.

4-а студентка. Нічого собі!

Півторак (*у сумному захопленні*). А всього гірше, що і в цивілізованій, культурній Європі серед учених ось вже друге століття діє принцип «*Slavica non leguntur*».

2-й студент. Чого?

Півторак. А того. Це правило, «*Slavica non leguntur*», перекладається з латини типу: «Що слов'янськими мовами, можна не читати». Взагалі ж європейський учений, розробляючи будь-яку наукову

проблему, зобов'язаний знайти всю літературу з неї та врахувати у своїй розвідці – проте всі роботи, окрім слов'янських: наших якраз можна не читати.

4-а студентка. Як тупо! Та ну їх нафіг, з їхньою «кока-колою»!

2-й студент (*скандує*). Правильно, Лерко! Фаст фуд, гоу хоум!

Півторак (*сумно*). З погляду синергетики такі гасла тільки шкідливі. Людство, навпаки, іде до єдиної, синтетичної світової культури...]

1-а студентка. (*Перелякана, з витріщеними очима, вривається в аудиторію, перед собою у витягнутій руці тримає мобільник. Протягує його здалека Півторакові*). Це Никодим Силич... Вас!

Півторак (*встає, мимоволі витягується*). Так, це я, кандидат наук Півторак. Слухаю вас, Никодиме Силичу... Я прошу вибачення, але ви ж самі наказали мені керуватися інструкцією Мінвузу... (*Відставляє слухавку від вуха*). Ну чому ж, Никодиме Силичу?... Кинув трубку. Це треба ж... (*Сує мобільник 1-й студентці*). Так це ви наскаржилися ректорові? І що я вам поганого зробив...

1-а студентка (*робить великі очі*). Та що ви, Іване Петровичу? Де вже мені? (*Змовницьки, гучним шепотом*). Мобілка не моя, а Щетиненка, того жлоба, ви його видворили. Він до бібліотеки не пішов, за дверима тиняється.

Секретар (*з'являється в дверях*). Іване Петровичу, всі чекають вже тільки на вас! Вілен Киріякович дуже хоче сказати тост... А то знову засне, і не добудитися.

Півторак. Іду, іду. (*Квапливо розписується у відомості*). *Finita la comedia*. Цього разу вам поталанило: ставляю всім. Давайте залікові книжки.

Студенти товпляться біля столу, поступово розсмоктуються. Півторак возиться з відомістю і заліковками, а піднявши голову, знаходить, що в аудиторії залишилася одна 4-а студентка. Він поволі встає.

4-а студентка (*підходить, протягує клаттик паперу*). Мене всі знайомі лають без кінця: «Ну що ти, – кажуть, – Лерко, без кінця всілякій шантрапі свій мобільний даєш, а потім суцільні неприємності!». Але я не знаю, чи з'явитесь ви ще на нашому курсі, Іване Петровичу, а мені облом втрачати вас надовго з виду. У мені зараз виник такий непереборний ряд наукових відчуттів, що сама дивуюсь... [Адже до чого приємно побазарити про цю саму синергетику!] І я просікаю, що ви кльово знаєте не тільки худліт (а мені тут ще читати і читати), не тільки в кіно петраєте (а мені ще дивитися і дивитися!), але і в синергетиці людських стосунків багато що зуміли б мені показати. Ну, беріть же!

Півторак, не відриваючи від 4-ої студентки очей, засовує папірець до кишені.

Через двері звучить все той же рингтон, перші такти з «Марень кохання» Ліста. Півторак і 4-а студентка знову застигають на кілька секунд.

Півторак (*мотає головою, отямившись*). Знаєте, Калеріє...

4-а студентка. Леро!

Півторак. Знаєте, Леро, у мене виникають сумніви щодо індивідуальних занять у сфері синергетики людських стосунків. Далеко можна зайти. А я, повинен вас попередити, сім'янин. Одружений другим шубом. Перша моя дружина була працівником прилавка, а друга – кутюр'є.

4-а студентка (*відчайдушно*). Кутюр'є, це ж треба собі таке уявити! Вона кутюр'є! Що ж, коли кутюр'є, поверніть телефончик взад.

Півторак. Одну секунду! (Спорожняє кишені на стіл, відкладає дешевий мобільник та ключі убік і починає ритися в бібліографічних картках, дискетах, флешках, недогризках олівців і уривках папірців. Нарешті, розводить руками). Самі бачите, що немає. У дірку, хіба, провалився?

Секретар (з'являється в дверях). Що це ви собі дозволяєте? Пров Микитич уже сердиться. Ось виб'єтеся в професори, тоді спізнуйтеся скільки завгодно.

Півторак. Вашими б вустами, Мило, та мед пити.

Картина друга

Автор нагадує, що після заліку, зображеного в першій картині, минуло кілька днів.

За столами по двоє і на стільцях уздовж стіни сидять члени кафедри, зліва обличчям до них за окремим столом – Завкафебри. Перед його столом під кутом розташований стіл Секретаря кафедри зі старомодним комп'ютером, так що в разі потреби Пров Микитович має змогу сховатися за громіздким монітором. Праворуч вхід.

Чути хропіння. Це спить, відкинувши назад голову, професор Придибайло.

Секретар *(підходить, схиляється над Придибайлом, гучним шепотом)*. Вілене Кир'яковичу! Вілене Кир'яковичу!

Хропіння.

Парторг Діма. *(Посміхнувшись, склавши долоні рупором, суворо окликає у вухо)*. Професоре Придибайло!

Придибайло. Я! *(Озирається)*. Дисертант володіє пером. Я – за!

Секретар *(як і раніше, гучним шепотом)*. Обговорення закінчилося, Вілене Кир'яковичу, вже проголосували. Дисертант зараз дякуватиме.

Завкафебри. Ну, а тепер ваше завершальне слово, е-е...

Дисертант *(схоплюється)*. Пошукувач Мишечкін.

Завкафебри *(крутить кистю в повітрі)*. Ні, е-е-е...

Дисертант (*пританцьовує на місці*). Микола Емануїлович.

Завкафедри. Миколо Мануйловичу, маєте щось сказати на закінчення обговорення?

Пані-профорг (*гучним шепотом*). Дякуйте, молодий чоловіче.

Дисертант (*роблячи округлі жести, патетично*). Ах, я так хвилююся... О, [чи зумію я висловити, як я вдячний членам кафедри і, в першу голову, вельмишановному Прову Микитовичу за одну тільки згоду розглянути мою скромну роботу в такому кваліфікованому науковому колективі? І] я просив би дозволу розвернути в протоколі попереднього захисту лаконічне, проте таке втішне для мене міркування нашого маститого вченого Вілена Кир'яковича Придибайла, що зумів в одній короткій фразі...

Завкафедри. Ось і ви, будь ласка, скоротіть, Мануїле Миколайовичу.

Дисертант. Зрозумів, уловив на льоту, з радістю... (*Крадькома поглядаючи на папірець*). І на закінчення пропоную після апробації скромних плодів моїх розумових зусиль перейти до дегустації плодів земних із рідних для мене берегів Сіверського Донця біля Рубіжного і соку виноградної лози, привезеного з полуденних країв, а також інших прохолодних напоїв, вироблених у країнах американських і в межах ізраїльських.

Завкафедри (*прихильно*). Однак ви ж загнули – мені навіть закортіло вашу дисертацію почитати. (*Дисертант блідне й хапається за серце*). Господи, та що це з вами? Мило, у нас не знайдеться валідолу? (*Дисертантові*). Заспокойтеся, я вже передумав читати: (*убік*) нічого мені більше робити ... Я вас правильно зрозумів – ви хочете запросити нас на легкий фуршет?

Дисертант. Так, так! І дуже прошу не згордувати нехитрим пригощанням. Я вам накрию в окремому залі.

Доцент Порошкова (звисока). Там побачите, на стільці, великий пакет з «Тіп-топа». У ньому три пляшки «Гурджаані». Мені грузинські друзі з Грузії привезли. Ви їх приєднайте.

Діма-парторг, відвернувшись від Доцента Порошкової, корчить для Асистента Фельдмана жахливу гримасу, що має виразити його думку про грузинське вино «Гурджаані».

Дисертант. Айн момент, Єлизавето Матвіївно.

Завкафедри. Нінель Сисоївно, командуйте!

Пані-профорг (гучно). Лаборантьйо! Беріть сьогоднішнього іменинника...

Завкафедри. Героя дня....

Пані-профорг. ...і на напівзігнутих до комп'ютерної. Скатертина рожева, сервіз повсякденний, склянки і виделки одноразові! Уперед.

Секретар, 1-а лаборантка, Дисертант зриваються з місця. Стажистка з Кирпатії сіпнулася була за ними, проте залишилася сидіти.

Завкафедри (Дисертантові). Молодий чоловіче! Затримайтеся на хвилинку. (Схопивши за гудзик, задушевно). Дівчата й самі впоралися б, і ви могли б почекати тут із нами або вийти перекурити, проте ми тут зараз маємо розв'язати одне внутрішньокафедральне, сказати б, сімейне питання... Не образилися?

Дисертант. І як ви тільки могли таке про мене подумати, Прове Микитовичу? (Тікає вслід за лаборантами).

Завкафедри (повертається на своє місце). Прошу всіх сісти. Офіційний порядок денний вичерпаний,

проте керівництво настійно просило обговорити на партгрупі та засудити аморальну поведінку кандидата наук, асистента Півторака.

Колеги відсахуються від Півторака – і виявляється, що він дрімає собі сидючи, заховавши очі за темними окулярами. Розбуджений, не відразу орієнтується.

Півторак. Ей, ви чого? Моє – що?! Мені – аморалку? Смішно навіть...

Завкафедри. Дмитре Семеновичу, ви парторг, вам і книги в руки. (*Ховається за монітором*).

Парторг Діма (*бурчить*). Тільки аморалки нам і не вистачало. (*Дістає аркуш паперу й ручку, старанно виписує, промовляючи вголос*). «Протокол № 3 засідання партгруп «Єдиної України» кафедри маскультури та загальної синергетики від 25 травня...»

Півторак (*опам'ятовується*). Дімоне, але ж я не член партії «Єдина Україна» – то яке ж право ви маєте розбирати мою персональну справу? Не маєте ви жодного чортова права!

Парторг Діма. Прове Микитовичу! Прове Микитовичу!

Завкафедри (*виглядає з-за монітора*). Ну й парторги пішли! Хіба можна порівняти з радянськими часами? Грець із вами, допоможу. Скажіть, Іване Петровичу, хіба «Єдина Україна» не партія влади?

Півторак. Авжеж. Але мені це по барабану.

Завкафедри. А якщо наша партія є партія влади, то вона до будь-чого у країні має право втручатися. Я наведу приклад. Ось «Єдина Україна» взяла та й подарувала до богадільні комп'ютер, щоб і бабусі-дідусі залучилися до новітніх інформаційних технологій. Якщо захоче який дідусь у війнушку пограти або до порносай-

та зазирнути, хіба в нього питатимуть, чи член він «Єдиної України»?

П і в т о р а к . Вибачте, Прове Микитовичу, не можу з вами погодитися. Одна справа – користуватися подарунком вашої «Єдиної України», інша справа – дозволяти обговорювати свою аморальну поведінку, не будучи членом партії. [Я прошу вибачення, але що ви зможете зі мною зробити, якщо визнаєте винним – виключите з партії, у якій я не числюся, оголосите догану по партійній лінії?] Абсурд.

З а в к а ф е д р и (*виглядає з-за монітора*). А вам, Іване Петровичу, пальця в рот не клади! Проте якщо Никодим Силіч наказав обговорити й осудити на партгрупі, ми зобов'язані обговорити й осудити. Ведіть засідання, Дмитре Семеновичу.

П р и д и б а й л о . Прошу слова! Не обговорювати хлопця ми не можемо, тому що ректор на кафедрі має свої вуха. Обговорити доведеться, та тільки розумніше. Перш за все, без протоколу. (*Парторгові Дімі, гарчить*). Прибери свого доноса! (*Півторакові, ласкаво*). А ви перетерпите, Іване Петровичу. І не вибігайте, не гримайте дверима – я ж розумію, як вам хочеться піти. Завжди корисно дізнатися, що про тебе думають колеги. А лайка – не бійка.

П і в т о р а к (*дотягується до столу, за яким сидить Діма-парторг, витягує у нього з-під руки протокол, зминає, засовує собі в кишеню. Зітхає*). Згода, Вілене Кир'яковичу.

А с и с т е н т Ф е л ь д м а н (*убік*). Який сміливець!

П а р т о р г Д і м а (*втупившись на те місце, де лежав протокол, розгублено*). Засідання партгруп «Єдиної України» кафедри загальної синергетики оголошую відкритим. Слово для інформації про аморальну поведінку

асистента Півторака має завідувач кафедри професор Пров Микитович Колядко.

Завкафедри. Якої ще тобі інформації? Ректор казав про аморальну поведінку, і нібито від Півторака він особисто постраждав.

Пані-профорг (*у жаху*). Ви хочете сказати, що наш Іван Петрович чіплявся до Никодима Силича?

Стажистка з Кирпатії. О!

Завкафедри ховається за монітор.

Півторак. Дурня собача! Та я із жінками ще до ладу не розібрався, а ви мені таке приписуєте!

Доцент Порошкова (*багатозначно відкашлюється*). Щодо схильності до гомосексуальних вибриків, то саме стосовно нашого Никодима Силича це далеко не дурня собача. У давнину доцентом Чорноземного педінституту він за такі, як висловилася Нінель Сисоївна, «чіпляння» до студентів був звільнений і дивом не потрапив під суд. Після перебудови пояснював цю історію політичними переслідуваннями.

Придибайло (*бурчить*). Не інакше, як дисиденти голубчика переслідували. Адже в Чорноземному педінституті Никодим Силич був до тієї історії секретарем парткому КПУ.

Доцент Порошкова. Ви абсолютно маєте рацію, Вілене Кир'яковичу. (*Несподівано хихикає, як дівчинка*). І цього красунчика, що зараз в комп'ютерній «Кока-колу» відкорковує, до нас Никодим Силич проштовхнув, і вельми настирно.

Придибайло. Он воно як!

Доцент Порошкова (*перебільшено серйозним тоном*). Але ви й самі тут не без гріха, Вілене Кир'яковичу.

Придибайло. Це що за напасть?

Доцент Порошкова *(хихикає)*. А хто в ректораті взявся дамам ручки цілувати, а заразом зосліпу поцілував ручку Никодимові Силичу?

Стажистка з Кирпатії. О!

Завкафедри. Досить! Щоб покінчити із цим кошмаром, я пропоную дві пропозиції. Біс його забирай! Дві речі. По-перше, ми попросимо людину Никодима Силича на кафедрі не доповідати йому про... Дияволе! Але ж і так зрозуміло, про що ми всі просимо не доповідати.

Пані-профорг *(манірно)*. Чому це ви всі дивитеся на мене? Справді, я частенько з'являюся в приймальні Никодима Силича. Я там, можна сказати, майже своя людина, але це ще не значить, що я доношу про всі наші кафедральні неподобства. Я буваю на прийомі у Никодима Силича з профспілкових питань. А щоб Никодим Силич їх правильно розв'язував, я намагаюся його зачарувати. *(Усміхається до того жакливим, зміїним оскалом, що всі збентежено відводять від неї очі)*.

Завкафедри. Ми наперед вдячні, Нінель Сисоївно. Зі свого боку докладу всіх зусиль, щоб питання про ваше переобрання на посаду було розв'язане позитивно. А ось друга моя пропозиція. *(Задушевно)*. Іване Петровичу, та розкажіть ви нам самі, чого там начудили. Покайтеся, полегшіть собі душу. Ми вам винесемо громадський осуд, а потім усі разом дружно плюнемо на цю справу. І з чистим сумлінням підемо на фуршет. І в нас ще о четвертій освячення отцем Ферапонтом комп'ютерного класу.

Півторак *(обережно)*. Біда моя в тому, що не пригадую останнім часом за собою якихось помітних грішків. *(Наступально)*. Усі ці роки у вашому універсі я вдень лекції читав, а вночі дисертації без кінця наби-

рав на компі. Ось уже одну захистив, а в докторській тепер уже й кінець видно. Мені постригтися ніколи, а на аморалку так зовсім уже немає часу!

Парторг Діма (*посміхається*). Нічого прибіднюватися, Ваню!

Пані-профорг (*демонструє Півторакові свою жахливу усмішку*). От би ніколи не сказала, що ви зовсім не цікавитесь жінками!

Завкафедри. Це хто, це Іван Петрович зовсім не цікавиться? Та мені на днях наша Мила поскаржилася, що він їй своїми баньками ледве коліна не просвердлив!

Спрямовує каламутно-романтичний погляд на те місце біля столу Секретаря, де сяяли б її коліна, якби вона не намазувала тоді бутерброди в комп'ютерній.

Доцент Порошкова. Але ж ви одружені вдруге. (*Єхидно*). Вже забули, як розлучалися?

Стажистка з Кирпатії (*піднімає руку*). А ще Іван Петрович ставить заліки за красу...

Півторак. От бісові діти, коли тільки встигли доповісти?... Та це ж просто жарт був, Прове Микитовичу. А щодо другого шлюбу – думаю, що він, навпаки, є свідоцтво моєї порядності. Ех, коли вже каються, так на повну катушку! Перша моя дружина була працівник прилавка, а друга, нинішня – кутюр'є. Кожного разу я одружувався як порядна людина. Тому що перша моя дружина була моєю першою жінкою, а друга дружина – другою і поки що останньою. (*Гордо*). Такого типу аморалка.

Стажистка з Кирпатії. Боже, як цікаво!

Завкафедри (*роздумливо*). Ні, на аморалку не тягне... Та й ставити заліки за красу не наш Іван Петрович придумав...

Відчиняються двері, з'являється в них Дисертант.

Дисертант. Вибачте, але оскільки ви затримуєтеся... Чи не подати вам сюди по келиху «Гурджаані» або по філіжанці колумбійської?

Завкафедри (*встає з крісла, вдивляється в Дисертанта*). А я ж бачу – обличчя знайоме, тільки не пригадаю ніяк... Ви ж у ресторані «Вавилон» служите?

Дисертант (*перемінається з ноги на ногу*). А що в цьому поганого, Прове Микитовичу? По-вашому, коли офіціант – то вже й не людина?

Завкафедри (*з несподіваною різкістю*). Спасибі, не треба нічого. Ми ще не закінчили.

Дисертант випаровується.

Придибайло (*раптом прокидається*). Тож давайте закінчувати.

Доцент Порошкова (*підходить до Завкафедри, усаджує його у фотель, погладжує по рукаву піджака, м'яко*). Прове, та не бери ти дурного в голову. Ти так на мене поглядав, що я й сама здогадалася, про що ти мене хотів запитати. Ти хотів запитати, чи немає у мого чоловіка-силовика інформації, що саме аморального натворив наш Іван Петрович. Ви ж знаєте, колеги, що поки я тут працюю, ви всі під дахом в обласної Служби Безпеки.

Придибайло (*знову прокидається*). І під ковпаком, Лізавето Матвіївно, під ковпаком, дорогенька.

Доцент Порошкова (*докторальним тоном*). Це той випадок, Вілене Кир'яковичу, коли ваш дотеп не здається мені вдалим. Справа настільки погана, що я цього разу не зумію допомогти.

Завкафедри. Тоді... Давай вийдемо, Лізо, і ти розповіси мені наодинці.

Доцент Порошкова (*усміхається*). Немає потреби секретничати, тому що у свідках опинилося близько двох десятків наших студентів. Іван Петрович додумався виставити з аудиторії синочка Щетини.

Пауза. Німа сцена. Першим оживає *Завкафедри*.

Завкафедри. Прошу вас, Іване Петровичу, доповісти, що відбулося між вами й сином кримінального авторитета?

Доцент Порошкова (*нейтрально*). Він же депутат міськради, батько й добродійник нашого міста.

Півторак. А що мені було робити? Цей юний нахаба запропонував мені поставити йому та групі залік за гроші...

Пані-профорг (*дивиться в стелю*). І багато запропонував?

Півторак. По десять баксів з носа. Я, природно, обурився і відправив його готуватися. Продовжив колоквіум, а вже під кінець зателефонував Никодим Силич і вельми роздратовано розпорядився поставити всім залік автоматом.

Завкафедри (*вкрадливо*). І ви всім поставили залік?

Півторак (*здивовано*). Звичайно, адже ректор розпорядився.

Завкафедри. І Щетиненку теж поставили?

Півторак. Так, у відомість, а із заліковою книжкою він до мене більше не підходив.

Завкафедри (*доценту Порошковій*). Ти як гадаєш?

Доцент Порошкова. Ні, звичайно ж, ні.

Завкафедри. І я думаю, що Никодим Силич не став би через цей випадок звинувачувати Півторака в аморалці.

Пані-профорг. І що за мода у вас з'явилася щомиті наїжджати на Никодима Силича!

Завкафедри *(підсумовуючи)*. Добре. Ви, Іване Петровичу, діяли правильно, і інцидент можна вважати майже вичерпаним. За єдиним виключенням правильно... Іване Петровичу, закарбуйте це дуже міцно собі на носі: відтепер, як тільки вам запропонують хабар, ви тут же повинні повідомити про це мене, свого завідувача кафедри. А в цьому випадку можлива була під'йобка.

Пані-профорг. Прове Микитовичу!

Завкафедри *(підсумовуючи)*. Вже по-народному й сказати нічого не можна. *(Доценту Порошковій)*. Ну що ти так на мене дивишся, Лізо?

Доцент Порошкова. А тому я дивлюся, Прове, що проти нашого Івана Петровича органи не влаштували і не влаштуватимуть ніяких провокацій. Абсолютно виключено. Дуже вже він дрібна сошка. Та й ти, Прове, теж для того дрібнуватий. Не образився? Ось Никодим Силич – інша справа.

Пані-профорг *(грізно)*. Лізавето Матвіївно!

Доцент Порошкова. Як ви смієте на мене голос підвищувати, Нінель Сисоївно? Тим паче, що це ви у всьому винні!

Пані-профорг. Я?!

Доцент Порошкова. Елементарний логічний висновок. Наш Іван Петрович комашини не скривдить, і ректор до нього не мав претензій до того злощасного заліку, а відразу після заліку Іван Петрович був присутній на вашому дні народження, де ви напоїли кафедру саморобною поганню, а наші мужики накірялися до армагеддону. Іван Петрович не був тоді винятком.

Пані-профорг *(вищить)*. Це наклеп! Я нікого не поїла жодною саморобною поганню. По-перше, я й са-

ма пила, нарівні, по-колежанськи, а не те, що ви, Ліза-вето Матвіївно...

Доцент Порошкова. І що ж я?

Пані-профорг. Сиділа, як засватана, з пляшкою своєї мінералки! Теж мені фря!

Доцент Порошкова. У мене немає слів. Зупини цю бабу, Прове! Е-е, де вже тобі...

Пані-профорг (*її несе*). По-друге, всі страви та напої були з натуральних продуктів, вирощених на присадибній ділянці. Жодних вам гормонів, ані грама хімії! Вирощено й приготовано ось цими руками. Біле вино – з грушок, червоне – із смородини, а біла... Біла ж – чиста, як сльоза, бо двічі пропущена через активоване вугілля, в аптеці куплене! Що ж мені – в універсамі отоварюватися, коли в мене чоловік на пенсії? А хіба могла я кафедру не пригостити? І без того в боргах, як у реп'яхах, а мене кожні п'ять років силуються вигнати на вулицю, тому що я тридцять років тому була в аспірантурі, а дисертації тієї клятої не написала. (*Плаче*). Ось і Лізка дисертації не написала, а чому до неї не чіпляються?

Доцент Порошкова (*щиро обурена*). Тому хоч би, що я не розкажую на лекції, ніби богатир Добриня Микитович був спортсменом і метав списа!

Пані-профорг (*її несе*). І не тикайте мені в очі вашого малахольного Івана Петровича! Ну, захистив він дисертацію, теж мені подвиг! А в мене на руках були будинок, чоловік і маленька дитина.

Придибайло (*знову прокидається, бурчить*). Нічого не поробиш, логіка залізна: чоловіка в Півторака дійсно немає.

Завкафедри (*дивиться убік, поволі*). Нінель Сисоївно, ви поставили керівництво кафедри в глухий кут. Я завжди гадав, що наші періодичні посиденьки або, як тепер кажуть, корпоративні вечірки, укріплюють люд-

ські зв'язки між членами кафедри. Обіцяю, що знайду спосіб, як компенсувати понесені вами витрати. Тим більше, що тепер пригадую: це вже третій ваш день народження за цей семестр. Проте смішно й безглуздо було б встановлювати якийсь зв'язок між тим, що кафедра клопотатиме про продовження вам на рік контракту, і тим, що ви напоїли нашу кафедру, гм, грушевим вином.

Асистент Фельдман. Ви бачили, Прове Микитовичу, що я просидів всю партгруппу тихенько, як мишеня. Проте... Коли між пригощанням кафедри та отриманням ставки доцента немає причинно-наслідкового зв'язку, то залишається можливість зв'язку магічного. А тому будь ласка до мене на день народження в наступному місяці. Тільки краще в кафе. І без лаборанток, зате з дружинами або чоловіками.

З а в к а ф е д р и . Ну й днинка сьогодні випала! Вже на що ви делікатна людина, Якове Борисовичу, та й ви шпиняєте.

Асистент Фельдман. У мене пропозиція. (*Повертається до Півторака*). Спробуйте пригадати, голубе, що з вами відбувалося тоді, після сабантуя.

Парторг Діма. Давно пора! Ой... (*перелякано прикриває собі рот руками*).

Півторак. Мабуть, до певного етапу я зможу відновити події. Пригадую, мені якась grimза облізла натякала, що не хило б її проводити...

Стажистка з Кирпатії. О! (*Закриває обличчя руками*).

Півторак. Ах, так це були ви? Вибачте, але на мені вже висіло важливе суспільне завдання – доставити додому Прова Микитовича. Ви ж мені його й поставили, Нінель Сисоївно, від імені незалежних українських профспілок, мені та ось Дімонові.

Пані-профорг. Добре, але яка була альтернатива? Накажете мені самій доставляти? Важкуватий став наш Пров Микитович, та й Марія Василівна відразу вчепилася б мені в горлянку.

Завкафедри. Ви абсолютно правильно вчинили, Нінель Сисоївно. Можливо, що і вчепилася б.

Півторак. Нам із Дімою вдалося переконати Прова Микитовича відлити вже на вулиці, за тим ганком закритого парадного, що за банкоматом, отже, поза полем зору камери й охоронця на вході. Зловили таксі, завантажили, довели, розрахувалися в складчину...

Завкафедри. Спасибі, хлопці. За мною не заіржавіє.

Завкафедри тицяє Парторгові Дімі якісь банкноти, той спершу відпихує їх, потім ховає до кишені.

Півторак. До цього місця я все пам'ятаю чудово. Ви, Прове Микитовичу, побажали пісню заспівати, щось із репертуару «Віагри», і дуже сміялися, коли виявилось, що ліфт не працює, і ми маємо... ну, допомогти вам підійнятися на шостий поверх, а стелі у вас в будинку високі...

<i>(Наспівують водночас)</i>	{	Пані-профорг. «Моя ошипка номер п'ять...» Стажистка з Кирпатії. «You my heart, you my soul...»
----------------------------------	---	---

Завкафедри. Ну допомогли, та й допомогли. І чи не можна скоротити?

Півторак. Доставили ми вас, Прове Микитовичу, до дверей вашої чудової квартири, і Діма натиснув на гудзик дзвінка. Марія Василівна відчинила майже відразу, а побачивши нас, швидко прибрала правицю за спину. Миттєво прибрала, я навіть не встиг побачити, що там було.

Завкафедри. Та вже. Я здогадуюся, звісно. Проте вам, хлопці, воно ні до чого.

Півторак. Тоді Дімон зморозив якусь дурницю, і ми...

Парторг Діма (*обурений*). Яку ще дурницю? Я сказав типу: «Добривечір, Маріє Василівно. Засідання кафедри щойно закінчилося». Все – чиста правда, як у суді під присягою.

Півторак. Тобі тільки суд і сниться, партійний ти інквізитор... А тоді ми з тобою, Дімонє, зробили тактичну помилку. Вирішивши, що ви, Прове Микитовичу, вже доставлені додому, ми вас, Прове Микитовичу, випустили з рук – і ви з гуркотом уляглися до ніг дружини.

Парторг Діма. Прямо як олов'яний солдатик. Або начебто захотіли зробити земний уклін Марії Василівні. Ні, я б так не зміг. Справжній козак наш Пров Микитович!

Півторак. Після чого ми, вжахнувшись, ретирувалися.

Завкафедри. Чортівня якась... Давайте розбиратися, хлопці. Ви мене випустили з рук, вже переступивши поріг моєї квартири, чи ми ще були на площадці?

Парторг Діма. Ми були вже в передпокої, Прове Микитовичу. Я ще розміркував, чи не скинути штиблети, проте, виходячи з непонятки на шкарпетці, де, міль пардон, великий палець вилазить...

Завкафедри. Фу! Значить, ми були вже в квартирі. Тобто в зоні юрисдикції Марії Василівни. Тож вам, хлопці, ні в чому собі дорікнути. І правильно зробили, що випарувалися – моя Марія Василівна в гніві, ех, і сувора ж! Цього в неї не віднімеш.

Пані-профорг (*інтимно*). А все-таки, Прове Ми-

китовичу, що там Марія Василівна ховала за спиною, га?

Завкафедри. Щодо Марії Василівни у мене виникла одна задумка. Вже якщо вона так добре управляється в нас удома та й моргу дала ідеальний лад, то чи не попросити її, мою дорогу дружину, розібратися й у нас на кафедрі?

Півторак (*удавано вжахнувшись*). Хіба? А ми тоді з Дімою спустилися до вестибюля. Озирнулися – до чого ж затишно, до чого ж стильно! Праворуч стоїть мармурова дівчина на пуантах, у лівій руці підняла круглий білий плафон, консьержка похропує у своєму ліхтарі, на плитковій підлозі не доріжка яка-небудь, а справжній килим, ліворуч банкетка стоїть. М'яка, оксамитом червоним крита. І тоді Діма мені й каже: «Гріх було б нам не полірнути в такій культурній обстановочці».

Парторг Діма. Ну чому, ну чому треба було про це обов'язково розповідати?

Півторак. А тому, Дімонє, що інакше народ не зрозуміє, чому я відрубився, та ще й так, що прийшов до тям тільки вранці! Щоправда, на власному ліжку, в джинсах і в кросівці на лівій нозі.

Завкафедри. Продовжуйте, Іване Петровичу.

Півторак. І дістає Дімон з пазухи пляшку, майже повну. На ній наклейка «Найкраща гірка», проте заткнута вона уламком кукурудзяного початка. Посиділи ми з Дімою на банкетці – і все, мов відрубало.

Пані-профторг. А я все думала, куди вона... (*Ворушить губами, рахує на пальцях*). Тепер збігається. Ах, молодьож, молодьож!

Парторг Діма (*встає, винувато схиливши голову*). А що було далі, тепер уже я розповім. Вивалилися ми з під'їзду, дістав наш Іван Петрович якийсь папірець із кишені та й помчав ловити таксі.

Завкафедри. Достатньо. Все зрозумів. Точніше, нічого не зрозумів. Утім, розпивання спиртних напоїв у громадському місці (а хіба вестибюль в моєму парадному не громадське місце?) вже є провина, за яку партгрупа й виносить Іванові Петровичу суспільний осуд. Партія згодна?

Півторак. Мені одному?

Завкафедри. Все, я сказав. І так безбожно засиділися.

Стажистка з Кирпатії (*задушевно*). І кушати дуже хочеться.

Завкафедри (*підіймається з крісла, шукає й підхоплює свій дипломат*). Їсти, їсти... Хочете поїсти, жіночко, то чим вам поганий буфет? І що ви взагалі, Інґрід Тимурівно, робили на наших партзборах – ви ж не член нашої партгрупи?

Стажистка з Кирпатії. О!

Завкафедри (*підходить до Придибайла, кладе йому руку на плече*). Як би ти подивився, Вілене Кир'яковичу, якби я тобі запропонував прихопити з собою Івана Петровича і завалитися куди-небудь на пиво? Треба ж обмізкувати, кого запрошуватимемо до нього на докторську офіційними опонентами.

Асистент Фельдман аплодує. У дверях з'являється Дисертант, на обох щоках у нього кружечки від червоної помади.

Дисертант. Кушать подано!

Картина третя

Кабінет Авторитета. Обставлений коштовними меблями, є бар, столик для комп'ютера. Є тренажер-«бігова доріжка», немає письмового столу. На заднику висить величезний монітор, тексти на нього виводить Референт, що сидить за комп'ютерним столиком.

Авторитет сидить у фотелі, перед ним старовинний дамський столик для рукоділля, на столику мобільник і пара звичайних телефонів. Сидячих місць для відвідувачів не передбачено.

Авторитет (*у трубку синього телефону, продовжуючи розмову*). Звичайно ж, Никодиме Силічу, лінію захищено, і ніхто тебе не запише. Валяй сміливо. (*Повертається до Референта, крутить перед собою вказівним пальцем: «Пиши!» Той натискає клавішу на клавіатурі, киває хазяїнові*).

Никодим Силіч (*його голос звучить у пристрої гучного зв'язку*). Щось клацнуло... У мене до тебе два прохання. Перше: хай пишуть, хрін з ними, де завгодно, хоч і на Ірининській у Києві. Ти ж розумієш, застряг транш із Держбанку по лінії національного проекту «Освіта». Урядовець з наросвіти вимагає відкат не по чину, я дам, хай жере, собака, проте бажаю нуль скинути. Прошу твого дозволу.

Авторитет (*вагомо*). Скажи, я дозволив. Дай п'яту частину від запиту. І половину йому, другу мені.

Никодим Силіч. Спасибі. А зараз вибач, я за хвилинку передзвоню.

А в т о р и т е т (кидає трубку, роздратовано). От лайно! І ніби своя людина, але з професорів – а це гірше за родиму пляму через усю диню. (Референтові). Чаю, хіба, зігрій.

Дзвінок.

А в т о р и т е т (піднімаючи слухавку синього телефону). Навіщо ці манси?

Н и к о д и м С и л и ч (верескливим баб'ячим голосом). Та це я знову!

А в т о р и т е т (відсовуючи трубку від вуха). Хто – я?

Н и к о д и м С и л и ч. Та я ж. Я ж щойно за транш говорив. Тобі ще половина відкату.

А в т о р и т е т (вагомо). Тепер упізнаю. (Сміється). Багатим будеш, дружбане!

Н и к о д и м С и л и ч. Спасибі на доброму слові. А зараз друге прохання. Мені треба одного чоловічка спроводити. На тебе одна надія, Саничу. Відомо мені, за такі справи береться охоронне агентство «Стилос», але я вже, вибач, краще прямо до тебе.

А в т о р и т е т (поважно). Так, ти зробив правильно. (Гордо). Я злодій, і я маю право вирішити швидко й справедливо, чи варто мочити, а якщо варто, то скільки коштуватиме.

Клацає пальцями, і Референт дуже повільно, одним пальцем виводить на великий монітор: «МОЧИТИ, НІЗЯ ПОМІЛУВАТЬ».

Н и к о д и м С и л и ч (після паузи). Гарзд. Цей чоловічок – зміюка, яку я, ти ж розумієш, пригрів у себе на грудях. Такий собі Півторак. Зараз асистентик, проте захистив докторську, і через рік-півтора доведеться ставити його професором.

А в т о р и т е т (швидко). Професор? Так би відразу і сказав... Одним гадом менше буде. (Пауза). Півторак,

говориш? Чув я десь таку прозивалочку... А чим, конкретно, він тебе, кажеш, дістав?

Никодим Силич. Хто як не ти, добре відаєш, що справа в мене зовсім не навариста: адже береш за дах цілком по-божому, спасибі. Одна з можливостей зрубати все ж таки трохи грошеньт – це за прийом на місця, де навчання за державний кошт. Зрозуміло, що я приймальні тести особисто контролюю. Ми цього Півторака жаліли, поки дисертації свої писав, і на приймальні не призначали. Цього літа вперше був у приймальній комісії, і не поставив, негідник, тих оцінок, які я для нього особисто на папірчику написав. [І ще я особисто, з рук у руки, той папірець передав... Надряпав, ти ж розумієш, як йому заманулося.] Такої образи я пробачити не можу. Позбудуся, правда, доктора наук і майже професора – мені такі кадри ще як потрібні! – та вже така я людина. За правду нікого й нічого не пошкодую.

Авторитет (*стурбовано*). Ти не метушись. Справа серйозна. Він тебе конкретно образив, визнаю. Тому ти суддя упереджений. А що, коли цей хрін, хоч він і професор, і не винуватий настільки, щоб відразу вже мочити? (*Референту*). Ей, не спи, перестав карлючку.

Референт виправляє на «МОЧИТИ НІЗЯ,
ПОМІЛУВАТЬ».

Никодим Силич (*все тим же бабиним голосом, проте тоном нижче*). Чогось я не врубаюсь...

Авторитет (*переконано*). Нічого, зараз врубаєшся. Скажи, Силічу, тебе ніколи не замовляли?

Никодим Силич. Та ніби Бог милував. А що?

Авторитет. А ось якби Бог не помилував, і замовив би тебе хто...

Никодим Силич (*обережно*). Припустімо.

Авторитет. Як би тобі сподобалося, коли б прийшов твій ворог до мочили-беззаконника, який тільки про хрусти й думає?

Никодим Силич. От тепер я зрозумів. Чого від мене потрібно?

Авторитет. Пришли мені чоловічка, щоб твого дружка Півторака знав як облупленого. Начальника його, чи що.

Никодим Силич. Завідувач кафедри у відрядженні.

Авторитет *(напористо)*. Де?

Никодим Силич. У Болонї, вивчає впровадження... як її... кредитно-модульної системи.

Авторитет *(недовірливо)*. Де? Хіба є й місто таке? Мабуть, за кордоном?

Никодим Силич *(боязко)*. В Італії воно. А що тобі не подобається, Ксаничу?

Авторитет *(зловісно)*. Та те, що я маю половину з твоєї щорічної премії за економію на відрядженнях і не бажаю, як у цьому січні, якісь копійки отримати!

Никодим Силич *(швидко, переводить розмову)*. Хіба що професора Придибайла можу розшукати. Він балакучий, хоч і старенький вже.

Авторитет. Професори... *(Кривиться)*. Гарзд вже, перетерплю... Давай, шукай.

Пауза.

Никодим Силич. На кафедрі його немає, Придибайла, ти ж розумієш... Удома, кажуть. За адресою: Червоний провулок, 8, квартира 2.

Авторитет. Та це ж поряд зовсім. Я сам відправлю за ним хлопців. Передзвони мені ближче до вечора. *(Кидає трубку синього телефону)*.

Референт *(боязко)*. Василю Олександровичу...

Авторитет (піднімає слухавку червоного телефону). Прапоре! Бери з собою Гнома і швидко (одна нога тут, а друга там) на адресу професора Придибайла. Порядок живе: Червоний провулок, 8, квартира 2. Хапай у чому застанеш, мені він потрібен тепленький. Будемо колоти. (Пауза). Що значить – «по тривозі»? (Пауза). Забудь ти про казарму, тут тобі не спецназ! (Кидає трубку, вдивляється в Референта, що підняв руку, як у школі). Чого тобі?

Референт (боязко). Ви сказали «хрусти», Василю Олександровичу. Ви самі наказали: як почнете ботати по фені, щоб я вас зупиняв.

Авторитет (бурчить). Були свого часу такі, що намагалися мене зупинити... Знаєш, де вони тепер? Втім, ти мені підкажуй, як домовилися... (Раптом злиться). А де чай? Кому я наказав чаю заварити, га? Чи ти хочеш, дурко з дипломом, щоб я тебе раком поставив?

Референт тікає ліворуч.

Дзвонить червоний телефон. Авторитет піднімає слухавку.

Авторитет. Чого там? (Пауза). Явлення святого Пахома в березових личаках... Ні, це я не тобі, Пило... Обшмонай його спершу. (Пауза). Говори, чого там вивудив. (Пауза). Поверни хлопцеві все, окрім викидухи... Ей, а ручка яка? Капілярна, кажеш? Залиш у себе й ручку.

Вбігає Референт з кавоваркою «Еспресо».

Авторитет. (Референтові, розчулено). Приканав мій малий. Як почне башлі випрошувати, вийди, а через пару хвилин влітай з криком, що на Фонтанці розборки! Врубався?

Референт. Я зрозумів, Василю Олександровичу. Тобто не цілком... А де це – на Фонтанці?

Авторитет. В Одесі, дубино!

Референт явно боїться розпитувати далі. Авторитет регоче, задоволений.

Після невеликої паузи з'являється, розсовуючи своє майно по кишенях, 1-й студент. Озирається.

1-й студент. Привіт, папаню! У тебе тут весело, як на хаті, коли грев дійде. І мене твій бик облапав усього, дотепер лоскітно. А де, поміж іншим, Прапор – невже підстрелили? Та хто посмів?

Авторитет. Привіт, синку! Давай спершу як годиться, по-руськи! (*Обнімаються і тричі цілуються*). Ну, і як тобі воно сподобалося, життя на свіжому повітрі?

1-й студент. Во як! (*Показує великий палець*). Особливо, що тьолки на кожному кроці! І чистенькі такі, як у відику.

Авторитет (*нейтральним тоном*). Ну, в зоні своя любов живе, синку.

1-й студент корчить гримасу. Із цікавістю придивляється до дій Референта, що пачку за пачкою засипає чай до кавоварки.

1-й студент. Ось таку техніку нам би в хату, папаню! А то возилися, як лохи, з кип'ятильником.

Авторитет. Вибач, що чифірнути зі мною не запрошую: зараз чоловічка приведуть. (*Майже ніжно*). Так ти не сердисься, синку, що я тебе змусив зробити ходку до хазяїна?

1-й студент (*розсудливо*). А чо сердитися? Двушник із знижкою – нормально. А не зробив би ходки, не було б мені від братків пошани. Все путем. Так ти

зайнятий зараз? Тоді я відразу із своєю справою...

А в т о р и т е т . Башлей тобі підкинути, мабуть?

Р е ф е р е н т включає кавоварку в розетку і зникає.

1 - й студент (*розсудливо*). Башлі ніколи не завадять, папаню. Та тільки ти мене і без того не кривдиш. Я прийшов попросити, щоб ти закопав одного препода. Є там в універі виродок такий, Півторак. Запам'ятаєш? (*Підводить руку з пальцем гачком, киває на монітор*). Чи набити тобі поганяло на компі?

А в т о р и т е т (*зацікавлено*). Треба ж... А чим він тебе так дістав?

Р е ф е р е н т (*вбігає в кабінет, кричить*). На Фонтанці розборки!

А в т о р и т е т посміхається.

1 - й студент. Та це ж аж у Миколаєві! (*Крутить пальцем біля скроні*). І давно у нього дах поїхав? Не боїшся, що на тебе кинеться?

А в т о р и т е т (*бурчить*). Він дочекається, що погану голову відірву... (*Референту*). Налий мені чаю і мотай звідси. Зайдеш, коли старичка-професора привезуть. (*Голосно присьорбує*). Тепер давай висловлюй, синку, свою пред'яву.

1 - й студент. Я після ходки, в натурі, в універі відновився. Твій адвокат преподів, як годиться, підмазав, заліки-іспити мені проставили, залишився держіспит. А там у комісії цей Півторак, знову мені кров псує. Говорить, заочно не поставлю, давайте його послухаємо. Ну, я прийшов, коли сказали. Витягнув білет – не знаю нічого. Я так і сказав, чесно. Здавалося мені, все путем. Так ні, цей виродок, Півторак, відмовився відомість підписати, де мені вже поставили «п'ятірку».

Ну, знайшлося кому замість нього підписатися, але ж... Сам розумієш. І грошей не взяв, поц.

Авторитет (вдумливо). Тут справа не проста, синку. Вирішив я тобі дати дві освіти. Одну на зоні, другу університетську. Тюремною твоєю освітою я цілком задоволений. Тепер ти мене і в кращому опчестві не осоромиш! А ось з університетською заковика вийшла, як я тепер розумію. Диплом, звичайно, теж потрібен, проте треба було тобі хоч чого-небудь навчитися. Я ось пригадую, як навчався (а був ще молодший за тебе) ремеслу щипача у старого Дурносміха. Як він мене ганяв, і як я на нього лютував! Просто дивуюся, що зумів я тоді себе стримати, у сплячого горлянку не перерізав. Молодий був, гарячий... Зате дотепер... А ну, подивися сюди! *(Показує гаманець).*

1 - й студент *(марно шарудить по кишенях, ще раз придивляється).* Та це ж мій лопотник! Ну даєш, папаня...

Авторитет (відкриває правий ящик столика, дістає, не дивлячись, пук «зелених» і засовує в гаманець). Ага! Даю, а потім наздоганяю і ще раз даю. Тримай, синку – і мотай звідси. Розколювати чоловічка буду.

1 - й студент. А як же...?

Авторитет (стурбовано). Подумати ще треба. А що коли твій Півторак просто справу свою хоче найкраще робити, як мій препод, покійний Дурносміх? І ще подумай, у якій ми дірці були б у нашій вітчизні, якби всі вчилися отак хріново, як ти. Нічого народ не заробляв би, і нашому брату нічого було б з нього зістригти. Гарзд, іди. Я подумаю.

1 - й студент іде в двері праворуч. Залишившись один, Авторитет приймає позу Роденова мислителя. Після паузи підходить до комп'ютера і переміщає кому. Виходить: «МОЧИТИ, НІЗЯ ПОМІЛУВАТЬ».

Справа за дверима шум. Авторитет повертається до свого фотеля. Дзвонить червоний телефон. Авторитет піднімає трубку.

Авторитет. Давайте його сюди.

Прапор і Гном вводять Придибайла. Руки в нього заламані назад. Він у білій сорочці, недбало заправленій в штани від піжами. На ногах домашні капці. На краватці висить подушка.

Придибайло (*трясе бородою*). Я протестую. Я протестую, що мені не дозволили взяти з собою валізку!

Авторитет. А що маєш у валізці?

Придибайло. Що запасено на випадок відсидки. Суха ковбаса. Чай, цукор. (*Зітхає*). Ще шампанського пляшка й «Весілля Фігаро».

Авторитет. Оцей чо – і по дорозі заговорювався?

Прапор (*стурбовано*). Так ніби не те, щоб дуже. (*Наважується*). Нешкідливий він старичок, хазяїне.

Авторитет. Колі ти, Прапоре, за цей свій базар відповідаєш, відпусти його руки. Мотай до себе. Гноме, ти побудь поки тут.

Придибайло, бурчачи собі під ніс, розтирає зап'ястки. Авторитет похмуро до нього придивляється.

Авторитет. Мо доводилося паритись, отець?

Придибайло (*неохоче*). Сидів, але тільки в допрі. Отримав умовний строк у справі групи «Істинні ленінці». Я співробітничав (*зітхає*) із слідством.

Авторитет (*байдуже*). Закладав, значиться, подільників?

Придибайло. Страшенно я перелякався тоді й відразу збайдужів до істинного ленінізму. Що? Так, закладав, аякже. Відпустили. А потім чекав повторного арешту. Я чекав арешту за Лаврентія Павловича Берії, я

чекав арешту за Віктора Семеновича Абакумова, за Івана Олександровича Сєрова, за висуванця з комсомолу, та біс із ним, забув його прізвище, за Юрія Володимировича Андропова, за... А тепер, коли (*уїдливо*) настала свобода, як нам кажуть, я дочекався, нарешті.

Авторитет (*посміхається*). Це не упаковка, отець.

Придибайло. А що ж тоді ще? Якщо ви, Щетино, – реальна влада в місті, і мене насильно привели до вас, що ж це, як не арешт? А ці хлопці... (*здивований відсутністю Прапора*) – хіба не гебісти?

Гном. Отець, ображаєш...

[*Придибайло*. А цей напис (*тикає пальцем у монітор*) – він іде від анекдоту про Івана Грозного (або про Петра Першого – яка різниця?). Якщо ваша влада самодержавна, то це логічно. А сама ідея – з часів ще більш диких, коли ще не здогадалися, що полонених можна не тільки гвалтувати, вбивати та їсти, а ще перетворювати на рабів або садовити до в'язниці, щоб отримувати за них викуп. Звідси ця двоїчна структура, як в елементарній клітині комп'ютера: так – ні, страчувати – помилувати, повісити – відпустити, плюс – мінус, гад повзучий – славний хлопець...

Авторитет. Що за чортівня...?

Придибайло (*незворушно*). Що ж до двоїчного мислення гебістов, хотілося б мені розповісти вам, коли ви не проти, одну історію, що трапилася з моїм покійним батьком. Справа була в Києві 1937 року...]

Авторитет. Тихо, старий! Кінчай ганяти порожняк. Тебе не загребли, ти тут як свідок. Але не брехати мені тут! За кожну твою брехню *Гном* відрубас в тебе по пальцю. *Гноме!*

Гном дістає колодочку і натискує на кнопку. Вискакує лезо.

Гном. На месарі сидітимеш і ніжками дригатимеш.

Авторитет (м'яко). І ти ж розумієш, старий, ми тебе не зможемо відпустити з відрубаними пальцями. Недобре вийде. Зариємо де-небудь по-тихому.

Придибайло. Я правильно зрозумів, що марно відкладав гроші на пристойний похорон?

Авторитет. Правильно, заощадиш. (Гному). А ти прибери поки свій кнопар і принеси ганчірку. А то знову килим зіпсуємо.

Гном (не рушає з місця). Авжеж, із тієї баби хльоста-ло, як із недорізаної свині.

Авторитет (стурбовано). Тобі ж доведеться знову до хімчистки везти. А то змушу самого язиком вилизувати.

Гном (авторитетно). Через одну ганчірку це вже точно просочиться. Ганчірку підниз покласти, а зверху клейонку, якої куховарці не жаль, а вже зверху старичка. А взагалі я більше грішу на те, що спершу засцить.

Придибайло. Ну це вже ні, на мені памперс.

Авторитет. Не може бути!

Придибайло. Мене ж забрали з фотеля, коли наладився подрімати. А в моєму віці необхідно на такий випадок забезпечитися.

Авторитет. Мовчати! (Отруйно). Так ти професор, значить.

Придибайло. Професор і доктор наук. Ви вимовляєте це слово, «професор», ніби лайку. Точно так само, як на зборах і дискусіях у кінці сорокових, за часів боротьби з безридним космополітизмом. [І ще в статтях тоді любили заголовки типу «Проти буржуазно-ліберального об'єктивізму в насінництві» або «За марксистко-ленінську історію розведення сої в Україні!».] Ви

не можете цього пам'ятати, вас тоді й у проєкті, напевно, не було.

Авторитет. Я про своїх батьків нічого не знаю, проте припускаю, що тоді вони ще тусувалися по різних комуналках.

Придибайло. Тепер мені зрозуміло... Ось цей антикварний столик, вам його дизайнер, напевно, порадив?

Авторитет. Ну?

Придибайло (обережно). Навряд чи він вам підходить, за вашої діяльності. Адже це старовинний дамський столик для рукоділля, у нього й назва своя була – «бобик».

Авторитет. Кажеш «Бобик»... А чому ж він тоді не схожий на песика?

Придибайло. «Бобик», це від «бобові». Хіба не бачите, що його кришка нагадує контурами квасолю? (Підходить до столика, хоче відкрити шухлядку, з якої Авторитет діставав долари). У цій шухлядці пані-вишивальниця тримала кольорові нитки, а в середній, побільше...

Авторитет. Руками не чіпати! Ну, художнику, ну, професоре, ти в мене тепер потанцюєш!

Придибайло. У вас там, напевно, револьвер? Вибачте, заради бога. Мене, між іншим, Віленом Кир'яковичем звать.

Авторитет. А той художник, що мені бабську іграшку впарив, він теж, тьху-ти, професор кислих щів. Не люблю я вас, професорів, а тому не люблю, що гроші великі берете, любите кирпу гнути, а вчите хріново. Та ось, хоча б... (Раптом кричить). Референте, де тебе біси носять!

Придибайло здригається і критично придивляється до своїх піжамних штанів. Вбігає Референт.

Авторитет (Придибайлу). Ось, подивися на свій брак. Адже диплом має, а дурень дурнем. (Показує на монітор). Слово «ніззя» не може правильно написати.

Референт (зацікавлено). А як правильно?

Авторитет. Через два «з», зрозуміло. «Ніз-зя»... (Придибайлу). Чого втупився?

Придибайло (бурмоче). Хіба що, якщо фонетично... (Пожвавлюється). А цей молодий чоловік аж ніяк не може бути моїм браком. Він закінчив недавно, а мене вже років з двадцять, як виперли на пенсію.

Авторитет. Хіба? Так що ж це таке...? (Хапається за голову).

Придибайло. Це мене ще тоді виперли, коли Горбачов гасло кинув про омолодження кадрів. Слава богу, незабаром пішло нове віяння: введено атестацію вузів, і наказано в кожному якнайбільше мати докторів і кандидатів. А де їх візьмеш, особливо в провінції? Тоді й настала наша зоряна мить, старих пердунів. Послав я до тутешнього педінституту, перейменованого на університет, копії дипломів на конкурс, і мене прийняли, як рідного, на посаду професора. [З дітьми я горшки побив, а тут дали службову квартирку, навантаженням не обтяжують, а своїм ступенем і званням людям користь приношу...]

Авторитет. Цікаво. Значиться, для вузу головне – ступінь і звання... Усьок. А покликав я тебе до себе, щоб дізнатися, чи такий вже необхідний для нашого універу дехто Півторак, чи його можна спокійно відправити до чортової матері? Це між нами, старий.

Придибайло (замислюється). А вам доводилося читати, як Сталін дзвонив Булгакову, щоб дізнатися, чи

цінний для радянської культури Мандельштам, чи його можна спокійно розстріляти?

А в т о р и т е т (*уражений*). Знаю Булгака, злодія в законі, та тільки він, Булгак, у мамки знайшовся, коли Йосип Віссаріонович уже... Не вір, отець, це казки.

П р и д и б а й л о (*знижує плечима*). Можливо. А щодо Івана Петровича що я можу сказати? Адже він ніхто поки що, це тільки якийсь проспект ученого та викладача.

А в т о р и т е т. Проект, ти говориш?

П р и д и б а й л о. Хай буде проект, можна й так... Ось вам портрет Івана Петровича між минулим і майбутнім. Минуле вельми непривабливе. Халтурно читав лекції, тому що гнав дисертації, а халтурив у дисертаціях, тому що доводилося водночас і лекції читати. Перегорнув я його дисертацію, не зміг відкараскатися. Тяжке, нудне читання. Таке собі...

А в т о р и т е т (*нетерпляче*). Коротше, старий.

П р и д и б а й л о (*незворушно*). Запитали, так тепер слухайте. Коротше просто неможливо. Майбутнє ж нашого героя неясне. Тепер, коли з каторжною працею покінчено, Півторак, може, і зацікавиться наукою, проте такий поворот зовсім не обов'язковий. [Адже куди частіше люди захищаються та йдуть на адміністративну роботу або у викладання, не обтяжене вченими роздумами].

А в т о р и т е т (*з образою*). Поки ти базікав, я трохи не впустив думку, що мені прийшла до голови. Замовкни.

П р и д и б а й л о (*поспішає*). А хлопець він чесний (можливо, що й по молодості років), товариш непоганий...

А в т о р и т е т (*не слухаючи*). Гноме, виведи старичка, і покажи йому, у якій стороні його провулок. (*Придибайлу*). У тієї баби, що запаскудила кров'ю

мій килим, із переляку почалися бабські місячні справи. Сьогодні обійшлося з килимом.

Придибайло. У мене й чоловічі справи давно припинилися. До побачення. *(Виходить)*.

Авторитет *(задумливо)*. А в мене від цього базики вже голова тріщить... Пригадав! Картина «Рядовий Олександр Матросов» або інша яка. У тому прикол, що солдат навіки зарахований до списків рідної частини. Ось вечірня перекличка. Черговий: «Матросов!». І хтось за нього відповідає, що загинув рядовий Матросов, як герой. А що, коли отой хтось базлатиме: «Я!»? *(Підходить до комп'ютерного столика, возиться з клавіатурою, і текст на моніторі змінюється на «МОЧИТИ І ПАМІЛУВАТЬ»)*. Мочити будемо Півторака, а помилуємо його докторство і професорство – нехай послужать нашому рідному місту. Сам ти «бобик», старий!

Антракт

ДІЯ ДРУГА

Картина четверта

Кімната в двокімнатній квартирі Півторака, пристосована під його кабінет. На стінах, на підлозі, на кріслі – книжки, диски. На звичайному обідньому столі біля вікна, що стоїть тилом до залу, старий комп'ютер з маленьким екраном, допотопний принтер. Поряд телефон. Біля стіни вузька тахта, покрита чи то пледом, чи то рваною солдатською ковдрою. Загальне враження якоїсь гуртожиткової тимчасовості та невлаштованості порушує тільки великий портрет поважного бороданя на стіні, оточений навісними книжковими полицями.

Дзвонить телефон. З сусідньої кімнати з'являється М а й я , друга дружина П і в т о р а к а . Вона струнка, витончена. Дарма, що в халаті та з накрученим на бігуді волоссям, підфарбована.

М а й я (*піднімає трубку*). Алло, квартира професора Півторака. Ах, так це ти, мила. (*Пауза*) І я тебе кохаю, кохаю жахливо! Ні, мій на роботі бовтається. (*Хихикає*). Ах, ти така пустунка! [Добре, як-небудь на тому тижні, тепер я тільки про це й думатиму...] А що мені одягнути? (*Пауза*). І чому ти завжди наполягаєш, щоб я була в рудому паріку? (*Крізь зуби*). У тебе була руда подруга, ну, признайся, білошкіра, розкішна... Чи, може... і тепер? (*Плаче*). Ну, гаразд, хай я дурепа... Дурепа, то хай вже дурепа. Звичайно, поскаржся мені, може чого пораджу, хай я й дурепа твоя. (*Пауза*). У мене хоча й не довгошерстий, не пекінес, проте проблеми з годуван-

ням схожі. Головне, щоб їх, дармоїдів наших, не балувати. Хоч твій і довгошерстий, не готуй ти йому всілякі присмаки, купи який-небудь там «Чаппі-маппі», насип у миску, він і звикне. Ще тебе стане всю облизувати... Як я влаштувалася? О, я відразу ж, як ми одружилися, не пошкодувала грошей, купила велику емальовану каструлю. [Потім знайшла на базарі бабку, що яловичі кістки продає, знаєш, на них ще м'ясо залишається...] Раз на тиждень я ставлю каструлю на вогонь, виварюю години зо дві [ці] кістки, а під кінець убухаю туди дві-три упаковки концентрату супу горохового, знаєш, такі в брикетах. Смачно, корисно і поживно... Ти смієшся? Звичайно ж, сама не їм, у мене дієта... Біда тільки, що останнім часом, як дисери свої клятві дописав, почав, негідник, озиратися навколо, придивлятися почав, що жере. *(Слухає)*. А що у мене з роботою? Погано у мене з роботою. Замовниці такі всі стервозні... Моя б воля, тільки на одну тебе й шила б, моя ти красо. *(Чути дзвінок у двері)*. Ах, дзвонять. Напевно, моє чудисько повернулося. *(Кладе трубку, виходить)*.

Входять Півторак і 4-а студентка. За два роки, що минули після їх останньої появи, змінилася тільки їх упаковка. Він тепер у костюмі, при краватці, у дешевих, але модних черевиках. Вона багато, як бізнес-леді, одягнена та з іншою, ніж у першій дії, зачіскою.

Півторак. Ось мій барліг. Прошу вибачити за робочий безлад.

4-а студентка. Так, типу сараю як би. Хіба що портрет *(показує)* не в масть.

Півторак *(оглядається)*. Ви вважаєте? А портрет саморобний, це мені з фото збільшили. Раму сам сколотив зі старого плінтуса і покрити паркетним лаком. Рекомендую: великий філолог Олександр Миколайович Перцевський. Квартирка наша службова, зате, як бачи-

те, поряд з університетом. [А все скромненько, тому що життя наше неначе тимчасове, все попереду...] Тепер чекаю на першу справжню зарплату. (*Гордо*). Я з цього місяця за наказом уже на посаді професора. Не можу ще повірити, чесно кажучи...

4 - а студентка. Вже професор, значить... Як швидко летить час, Іване Петровичу! Махає своїми важкими крилами, і все нас по голові, по голові...

Півторак (*не слухаючи*). Як спихнув я докторську цеглину, відчув у душі пустку. Боюся, що грошима її не заповнити...

4 - а студентка. Про які це ви гроші, бідненький мій Іване Петровичу? Ну, накинуть вам тисячу-другу, тільки роздражнять...

Півторак (*не слухаючи*). Сідаю спозарання за комп, входжу до Інета, а чого шукати там і чого тепер витягувати, не знаю. Я існував, як їздовий кінь у шорах: бачить бідолаха тільки напрям, куди бігти. Ось і я прибіг, можна б уже й зняти шори. Та боюся. Не вийшло б, як у класика. Пам'ятайте? Я поглянув коло себе – кругом мене, де не гляну, не люде, а змії ... Брр... Та чого це я вам, людині незнайомій...?

4 - а студентка. Так уже й незнайомій, Іване Петровичу? (*Знімає книжки та диски з крісла, кладе їх на підлогу, обережно сідає*).

Півторак. А? Та чого це я все про себе та про себе? Ох, що ж це я... Сідайте, будь ласка. О, ви вже сіли. Ну, й добре. (*Сам сідає на край столу*). І в душу свою зазирнути не смію. Нещодавно, признатися, [зазирнув ненадовго. Вночі довго заснути не міг, ворочався... Знаєте, я звик перед сном згадувати останні сторінки дисера, написані увечері: повертаю так і отак, обсмоктую, і тоді вранці легше відразу врубатися в роботу... Так от,] сунувся я в душу до себе – і швиденько назад. Боже, скільки

там усілякого лайна! І головне – який я низький боягуз, підлиза, конформіст! (*Закриває обличчя руками*).

4 - а студентка (*збентежена*). Ні фіга собі визнання! Нічого, я чула, що невелике збочення – якщо, звичайно, мужик не дістає ним знайомих, – воно швидше навіть прикольне... Тьху ти! Спасибі хоч, що попередили.

Півторак (*манірно*). Не знаю вже, чого ви там нафантазували, проте конформіст означає всього лише пристосованець. (*Гірко*). Всього лише, проте для мене досить.

4 - а студентка (*здивована*). Та йди ти...

Півторак (*здивований її тоном, офіційно*). Отже, вас допустили до приймальних іспитів, а прочитати ваш реферат і оцінити його доручено мені. Практично це означає, що я буду також і вашим науковим керівником. Я запросив вас, щоб поговорити про ваш реферат й орієнтувати перед іспитом за фахом. А сюди запросив, тому що традиція така: професори працюють з аспірантами та докторантами в кабінеті. Тут і книжки під руками...

4 - а студентка (*тихенько*). І кушеточка.

Півторак. Тепер давайте, нарешті, знайомиться. Я – Півторак Іван Петрович, (*з безневинною гордістю*) доктор наук, професор кафедри маскультури та синергетики. А ви... (*Дістає з портфеля папір*). А ви – Корчак-Барановська Калерія Вадимівна...

4 - а студентка. Ваню, невже ти мене не пам'ятаєш?

Півторак. Дозвольте...

4 - а студентка. Тоді пригадай той залік із синергетики на третьому курсі, коли ти наважився погнати з аудиторії синочка самого Щетини! Я та Лера Гусак, що блискуче відповіла на твої занудні запитання,

а потім, розніжившись, дала тобі, даунка я вразлива, номерок мобілки...

Півторак. Щетиненка пригадую...

4-а студентка. Тільки ти мене відшив, розповів про всіх своїх дружин, і що ти їм вірний, як... як...

Півторак. Як стілець.

4-а студентка. Чому ж – стілець?

Півторак. Тому що він не гірший за інших. Такий же вірний, як і стіл. Ви хотіли підібрати порівняння, Калеріє Вадимівно, і я вам допомагаю. (Офіційно). Нам треба ще обговорити питання до іспиту.

4-а студентка. Я розревлася тоді, і тій своїй хвилині слави вже й не рада, пішла собі... А тим же вечором в общазі, годині вже о другій, кличуть мене вниз, на вахту. Я якраз із горя повелася з герлами нашими травичку покурити, одну тільки зтяжку й устигла... Кажуть, препод викликає – злякалася навіть... А там ти, Ваня, блідий, як смерть, і вусмерть бухий, обіцяєш вахтерці тітці Ксені роги обламати...

Півторак. Боже!

4-а студентка. Вона не піддалася, тебе до общаги не пустила. Тоді ти схопив мене за руку і потягнув у сад, що за общагою, де ми майже до ранку й прокукукали на старій яблуні. Тріпалися, тріпалися, а час від часу намагалися перепихнутися – там така розкаряка була, трохи не вийшло у нас... Ти був чудо як милий – такий розкутий, такий прикольний, заповзятливий, невтомний... Усе б по вищому розряду, так тільки ти не здогадався підтягти бухла, а я тільки одну зтяжку встигла. Ти не думай, я й без того кайф зловила, та тільки тхнуло від тебе самограєм аж надто жорстоко. Я ще дивувалася: невже преподи такі бідні, що не можуть собі нормального бухла дозволити...? А як світати почало, ти присягнувся мені у вічному коханні,

достукався до сонної тітки Ксені, пропхнув мене до гуртака – і зник.

Півторак. Тепер зрозумів! Мене ж через пару днів на партгрупі «Єдиної України» обговорювали за аморалку, з подачі самого Никодима Силича, між іншим. Ніхто тоді не зрозумів, що воно за аморалка така – і я перший! Тому що я все начисто забув! Тому що від клятої самогонки, що нею напоїла нас на своєму дні народження змія Сисоївна, у мене трапилася алкогольна амнезія! Господи, як я винуватий перед вами, Вадимо Калерієвно!

4 - а студентка. Це на тебе тітка Ксеня настукала. За те, що ти сп'яну погрожував їй на вуха поставити, вранці вона додзвонилася до ректорату. Тітка Ксеня мені потім сама розповіла. Бабка вона добра, душевна, марно ти на неї попер... Настукала та й здала зміну о дев'ятій, пішла годувати своїх поросят. А через дві доби, коли знову вийшла чергувати, приїхав від ректора холуй, щоб оформити заяву за всіма правилами. На той час тітка Ксеня перебувала вже в стані духу, прихильному до палкої молоді, і заявила, що нічого тепер не пам'ятає, а подзвонила спросоння.

Півторак (*фальшиво*) Ну й справи! Справжня комедія амнезій... Пробачте мені (*заглядає нишком в папірець*), Калеріє Вадимівно!

4 - а студентка (*придивляється до Півторак*а, *незадоволено підтискує губи*). Кому комедія, а кому... Ти уяви тільки, що я пережила, коли в коридорі універу розлетілася була до тебе, а ти подивився, ніби на порожнє місце... Чого я тільки не передумала тоді, а ось що тобі з перепоею пам'ять перемкнуло, не здогадалася! А зараз бачу: якби й доперла, мало що змінилося б, Ваню.

П і в т о р а к *(поступово надихається)*. Не скажіть, не скажіть, Леро! Адже мій божевільний порив не викликає однією самогонкою, зілля Сисоївни було тільки ключем... ні, тією останньою по весні крижиною, що зносить міст і прориває дамбу. Я пригадав тепер, що на самому семінарі, коли ви вельми романтично назвалися Лерою Гусак і гонили забавні такі дурниці, що вже й тоді нам зазвучала якась мелодія, ніби камертон у кістяній руці долі... Ось, здається, ця. *(Включає комп'ютер, риється в дисках, судорожно засовує один із них до дисководу, орудує «мишкою»)*. Я майже впевнений...

Голосно і могутньо звучить основна тема «Лебединого озера». П і в т о р а к розводить руками.

4 - а студентка. Ні, не воно, Ваню! Вирубай, будь ласка. *(Відшукую в сумочці, не може знайти, шукає на столі вільне місце, куди можна б висипати вміст. Не знаходить)*. От непруха! *(Стає на коліна, перекидає і трясє сумочку над підлогою, риється в купі розкиданих речей)*. Допоміг би!

М а й я *(спершу постукавши в двері, входить. На шиї у неї висить кравецький метр. Світським тоном)*. Привіт! Втім, адже ми вже бачилися, дівчино. Тоді чоловік сказав, що ви його майбутня аспірантка. Скажіть, чи не запобіжний пакетик ви шукаєте? Так он він, біля вашої правої руки – або біля лівого черевика мого чоловіка. Іване, а ти впевнений, що пригадаєш, куди цю штуку надягають?

4 - а студентка. Лера я, а не дівчина! Я – Лера. *(Знаходить, нарешті, мобільник, встає на ноги)*. А ви яка з дружин Вані? Що з ними він одружувався як порядна людина... Ось ви особисто хто саме – робітниця прилавка Соня чи Майєчка, яка кутюр'є?

Майя. Я друга жінка в житті Івана Петровича, те саме, що ви назвали. І звідки нинішні мочалки дізнаються про такі хитромудрі слова? (*Примирливо*). Знаєте, друзі, я зазирнула, тому що цікаво тут у вас. То Чайковського вмикаєте, то загадкова наступає тиша. Я, з вашого дозволу, загляну ще пізніше. Хай! (*Зникає*).

4 - а студентка. Що це було, Ваню?

Півторак. Ми з Майєю вже стільки років не можемо розгадати феномен нашого шлюбу, а ти сподіваєшся зрозуміти на льоту... Скажи краще, навіщо ти шукала мобілку?

4 - а студентка. Потім. (*Орудює клавішами. Сухо в слухавку*). Послухай, набери мене. Просто набери, Олесю.

За декілька секунд лунає рингтон, це перші такти з «Марень кохання» Ліста. Півторак і 4 - а студентка заплющивши очі, застигають у позиціях, порівняння для яких автор підібрав раніше, у ремарці до 1-ої картини. Потім 4 - а студентка поволі наближається до Півторака, бере його за руки.

Півторак (*заплющивши очі, монотонно*). Чому, чому ти зникла так надовго?

4 - а студентка. Орле мій, стріло Зевесова, чом ти не шукав, не вигядав мене?

Півторак. Ти знаєш, мене починають мучити речі, раніше для мене абсолютно байдужі. Наприклад, чому я не зміг додзвонитися до тебе тією ніччю. Або – кому ти дзвонила щойно.

4 - а студентка. Ти питаєш мене про речі, абсолютно неважливі. Тоді я залишила мобілку вдома, у своїй кімнаті, тому що ми йшли на вечірку до хлопців, і я, і без того вічна забудько, обкурившись, обов'язково загубила б її. А гірше немає, ніж шукати втрачену річ у гуртаку, розштовхуючи та торсаючи похмільний народ.

Та й приставучий – ця вранішня ерекція, знаєш... Тоді мобілка була для мене цінною річчю, і не тільки через те, що звикла до номера. А щойно я телефонувала чоловікові. Це ще нудніше, Ваню.

Пі в т о р а к . Звідки взявся чоловік?

4 - а студентка (як і раніше заплющивши очі, так само монотонно). Час ішов, я пішла в спецсеминар до Лізавети Матвіївни, а не до тебе, чого ти навіть не помітив. Під її керівництвом захистила і бакалаврську, і магістерську. А на п'ятому курсі, як годиться, почала підшукувати собі чоловіка. Це давня традиція, коли дівчина з общаги на останньому курсі вискакує заміж. [Раніше це робили для того, щоб не поїхати за розподілом до якої-небудь Пурдівки, а тепер, коли давно вже всі самі шукають собі роботу, для цієї операції підстави куди серйозніші, тим більше для дівчини з общаги]. Уяви собі тільки – навіть якщо вона влаштується на роботу тут, в обласному центрі, бідоласі тільки за квартиру доведеться платити втричі більше, ніж отримує зарплати. Тож я, [обдумавши поставлене перед собою завдання, і з'їздила до свого фазера (він окремо живе), вициганила в нього деяку суму, тепер подивитися, так смішну, і прийнялася покращувати свою зовнішність. Деталі тобі нецікаві, адже ти навряд чи помітив плоди моїх зусиль]. Якщо коротко, у прийнятний термін [я] спіймала заплановану дичину. «Нового українця», тобто. І старого водночас, типу старого роду. У стані досить зужитому, я в нього вже п'ята господиня, і наївно було б сподіватися, що остання. Але чим довше я протримаюся, тим більші мої шанси скачати людські відступні. Танець живота не вмію виконувати, тому утримую увагу до себе чоловіка вченими нібито розмовами. [Зокрема, про чудасії синергетичних взаємозв'язків]. Щоб продовжити забаву, Олесь і до аспірантури мене влаштував.

Півторак. Тобто купив тобі місце.

4-а студентка. Я цього не казала.

Півторак (*глибоко зітхає*). Це неправильно, так не повинно бути.

4-а студентка (*розплющуючи очі, але так само монотонно*). Що саме неправильно – купівля місця в аспірантурі чи купівля мене?

Півторак (*відводить очі*). Твій продаж себе.

4-а студентка. Моє заміжжя нітрохи не дурніше і нічим не підліше за твоє перше одруження. Міг би ще одружитися з посудомийкою, щоб тебе підгодовувала.

[Півторак. Але ж ти зовсім нічого не знаєш про ту історію. І ти просто передивилася «перебудовних» фільмів. А коли Кинчев знявся в тому фільмі, де жалісна історія закоханої посудомийки, мені було тільки десять років.

4-а студентка. Не розумію, про що ти. Хіба ти знову хочеш мене заговорити до втрати пульсу, як тоді на яблуні?]

Півторак. Знаєш, я ревную тебе до спогадів про ту ніч. Мені все ще не віриться, що тоді з тобою був я. Та ніч, вона існує тільки в твоїй свідомості, але не в моїй, і паскудний та скептичний бік моєї душі...

4-а студентка. Слухай, можливо, з мого боку це й неввічливо... Невже тобі не смердить горілим?

Півторак (*дещо пихато. Відчувається, що він зрадив приводу ніти*). Дійсність нагадала про себе. Сьогодні середа. По середах Майя варить для мене гороховий суп на тиждень уперед. Вона захопилася своїм шиттям або підслуховуванням біля дверей кабінету, ось суп і того... До комплекту поставки входить також алюмінієва миска, у ній чергова порція підігрівається, з неї ж їсти. Я швидко. (*Тікає*).

4 - а студентка проходжується по кімнаті. Сідає в крісло і задумливо розглядає сумочку та розкидані на підлозі речі, зовсім не поспішаючи їх піднімати.

Та частина стіни, де висить великий портрет, раптом непомітно для неї затінюється, портрет рухається вниз, а на його місці з'являється трохи розгублений академік Перцевський.

4 - а студентка (*повертає голову в бік портрета*). Ой! А ви хто ще такий?

Академік (*обтрушується, причісує бороду й волосся, потирає руки. Нарешті схиляє голову*). Дозвольте представитися: дійсний член Санкт-Петербурзької Академії наук професор Олександр Миколайович Перцевський. А з ким маю честь?

4 - а студентка. Та киньте ви придурюватись... А взагалі я магістр Корчак-Барановська Калерія Вадимівна, ось вступаю до аспірантури...

Академік (*весело*). Прямо тут і вступаєте, mademoiselle?

4 - а студентка. Ну, на співбесіді якби...

Академік. І куди вступаєте, я не розчув?

4 - а студентка. До ас-пі-ран-ту-ри.

Академік. І навіщо називати по-німецьки? Російською було без витівок – «приготовляючийся к професорському званію», а тепер кажуть: професорський стипендіат... (*Озирається*). А чи немає тут де-небудь календаря? Згодиться й перекидний.

4 - а студентка. Так ви знаєте не тільки французьку мову, а й німецьку? У нас тепер хто знає англійську, не знає [в такому разі] французької. Втім, частіше такий і англійської до ладу не знає. Не кажу вже про німецьку. Німецька мова тепер мало кого цікавить.

Академік. Чудно... Я знаю всі нові європейські мови та основні стародавні, без цього я не зміг би займатися наукою.

4 - а студентка. А як вам вдалося їх вивчити?

Академік. Мати моя була німкенюю, а бонна англійкою. У гімназії мене навчили французької, латини й старогрецької, в університеті – слов'янських мов, а доучувався я, так само, як і ви, але тільки в Італії. Далі було вже простіше...

4 - а студентка мовчки підставляє йому екран мобільника.

Академік мружиться, придивляється, розкриває рота й прикриває його долонею.

Академік. Цього не може бути... Отже, я сплю. А якщо я сплю... *(Протягує руку і погладжує 4-у студентку по стегну)*.

4 - а студентка. Це що таке?

Академік. Це моя рука, mademoiselle. Якщо я сплю, то це мій сон, а в своєму власному сні я маю безумовне право торкнутися гарної дівчини, що мені наснилася.

4 - а студентка. Це ж ти, Ваню?

Академік. Ну хто б ще, mademoiselle?

4 - а студентка. Як ти зважився на таке?

Академік. Та дуже просто. Там, за портретом, віконце таке з дверцятами, щоби з кухні готові блюда до кімнати передавати, ось через нього я й проліз. Кухня тут маленька, ніде в ній обідній стіл поставити. А перуку та бороду...

4 - а студентка. Ні, як ти зважився торкнутися мене, не набухавшись задля сміливості самогонкою вашої зміюки Сисоївни?

Цілуються.

4 - а студентка . Зніми це.

Академік знімає бороду та перуку й перетворюється на Півторака .

Півторак . І ти зніми.

4 - а студентка . Ну, ні, не дочекаєшся, ми все ж таки на співбесіді.

Продовжують цілуватися. Спершу постукавши, впурхує М а й я .

М а й я . Вибач, що порушую ваш інтим, Іване, проте мушу засмутити тебе. (Трагічно). Суп згорів. І я навіть уявити собі не можу, чим годуватиму тебе наступного тижня. (Підносить до очей хусточку).

Півторак . Я бачу в цьому знамення долі. Я в рот не візьму горохового супу відтепер і назавжди. Не знаю, чи буду я тепер взагалі їсти. Моє життя так миттєво змінилося, що мозок шкереберть. Мені здається, що з мене ось-ось повалить дим, а за хвилину я перетворюся на купку попелу.

М а й я . Спершу каструля з супом, потім чоловік... Ні, для мене це занадто, ще й цього смороду я не винесу. Чи не краще мені припинити переговори та пошукати чогось важкого?

4 - а студентка (М а й і). Жіночко, я теж заміжня. Заспокойтеся, вашому шлюбу нічого не загрожує. Не надавайте значення тому, що ваш чоловік наполегливо намагається задерти на мені спідницю. Ваня просто ще не врубився. Наші з ним стосунки будуть чисті, як куплена в магазині сорочка, і безглузді, як фільм на DVD, прокручений у зворотний бік.

Півторак . При чому тут DVD? Ти мариш, Леро. Напевно, в тебе теж жар... Хоч у нас із тобою нічого ще не було, мені ніколи ще не було так добре.

М а й я . Секс в одязі, так? Шалено модно було років десять тому, проте можна прогоріти на хімчистці. Вибачте, дівчино, але ми із чоловіком маємо розв'язати питання, чим він харчуватиметься наступного тижня. Я повинна повернути Іванові свідомість. Ви його потримаєте, будь ласка, а я таки сходжу на кухню підібрати собі макогона по руці.

Лунає рингтон, це знову перші такти з «Марень кохання». Півторак і 4-а студентка заплющивши очі, застигають в обіймах [один в одного].

М а й я кружляє навколо них, розглядаючи, ніби в музеї воскових фігур.

М а й я . Дівчино, а вам ще ніхто не казав, що на вас музика діє, як на кобру?

4-а студентка (*не слухаючи її*). Я розшукала цей рингтон, я ставила його на всі свої мобілки, мене не залишала надія: а раптом вдасться, раптом мені буде знову дано відчувати те захоплення, що нас полонило, коли вперше почули разом... Ні, це можливо тільки поряд із тобою.

Півторак. Чому він знову телефонує тобі? Здається, тепер я зненавиджу ці патетичні, фальшиво оптимістичні звуки, що виманюють тебе до прірви розлуки і зрадницьки залишають над нею. Ніякої електроніки більше! В нас звучить жива музика, і жалюгідне дзвякання телефону тільки принижує її.

М а й я (*плаксивим дівчачим голосом*). Друзі, а що, коли ви приймете мене до своєї гри? Я беру назад свої слова про кобру. Яка ж ти кобра, коли ти не руда, не білошкіра, не розкішна Тіціанівська товстуха? (*Обіймає обох, потім відстороняється*). Я, здається, зробила дурість. Я не відчула нічого нового. Брехливе, благовонне тепло чужої сучки і все той же кислий смак зради на моїх

закопаних губах. Боюся, Іване, що нам доведеться серйозно поговорити.

П і в т о р а к . Так, Майю, у цю гру не грають утрьох. Ти б краще прибрала свої руки від Лери. Напевно, нам варто поговорити, хоч я тепер ще гірше за тебе розумію, про що. Та хіба я здатний зараз щось зрозуміти? У моїй голові працює пульсар, і чудові саме ці невимовні перерви – між тими короткими хвилями, коли до мене повертається свідомість, і я знову стаю самовдоволеним, нудним жлобом.

4 - а студентка . Ваню, ти не помилився. Це чоловік нагадує, щоб я не спізнилася на виставку, яку він повинен відкривати. Майю, спасибі тобі за пропозицію дружби, але я не можу її прийняти. Я інакше влаштована, і дуже на те схоже, що в мене вже пару років як вбудований твій чоловік. Вибач, але краще вважай мене чужою сучкою. Адже я і справді сучка, і в мене з чоловіками своя війна, сепаратна.

П і в т о р а к . Леро, у тебе жар. Про яку виставку ти говориш?

Чути дзвінок у двері. Дзвонять агресивно, довго затримуючи палець на кнопці.

4 - а студентка . Про вовка промовка. Ось він і сам за мною заїхав. Як це схоже на Олеся!

М ай я . Я піду відчиню. А ви поки поведіться пристойно.

4 - а студентка . Боюся, що Майя мала на увазі зовсім не це...

У передпокої тупіт. Ввалюються П р а п о р і Г н о м , супроводжувані переляканою М а й є ю .

П р а п о р . Кінчай обжиматись! Ти професор Півторак?

Півторак. Я академік Перцевський.

Прапор. Пожартуєш тут у мене! Це твій підпис?
(Показує розкриту залікову книжку).

Півторак. Можливо, мій, а можливо, що й не мій. Коли доводиться часто розписуватися, безглуздо витратити час на завитушки. А простий підпис просто й підробити.

Прапор. Підеш із нами. Паспорт?

Майя. А ви не могли би показати ще раз своє посвідчення?

Прапор. (Гному). Хіба я не показував дівчині свою ксиву? (Майї). Відринь.

Півторак. Майю, ти не пам'ятаєш часом, де мій паспорт?

Прапор. Відставити. Документи всі, пропуск, кредитку, ключі залиш дружині. Ну, тій із двох, якій квартира залишиться. Тобі не знадобиться.

Гном. А ось сигарети прихопи.

Прапор. Тільки не сірники й не запальничку.

Півторак. Я не курю.

Гном. Хто не курить і не п'є, здоровесеньким помре.
(Регоче).

Прапор. Гм. Давай, Півтораче, на вихід.

Півторак. Це непорозуміння, ви ж бачите. Я скоро повернуся.

4-а студентка. Ваню, прощай!

Півторака відривають від 4-ої студентки, виводять. Пауза.

4-а студентка (хмуристь лоба). Хай все одно довелось б через пару хвилин піти, але хто б міг чекати такого...?

Майя (кидається їй на шию, плаче). Сучко ти бездушна!

Картина п'ята

Сцена зображає викладацький зал у студентській їдальні, на вечір перетворений на банкетний.

На авансені довгий (зіставлений з кількох) стіл. За ним, обличчям до глядачів, розташувалися члени кафедри та гості. Два стільці праворуч порожні, далі сидять М а й я , о . Ф е р а п о н т , потім професори, Д о к т о р а н т к а з К и р п а т і ї , доценти, асистенти, аспіранти, лаборанти.

Коли підіймається завіса, всі стоять, обернувшись ліворуч, і підносять келихи, як на картинах Піросмані бенкетуючі свої повні роги. З а в к а ф е д р и з серйозним виглядом підіймає виделку, П р и д и б а й л о , сховавшись за спиною Д о ц е н т а П о р о ш к о в о ї , підносить фігу. Ліворуч хлопнуть двері, всі розсаджуються.

П а н і - п р о ф о р г (*обдарувавши глядачів своєю чудовою усмішкою*). Який дивовижний оратор Никодим Силич! Я мало не розрюмсалася, коли він віддавав належне нашому Іванові Петровичу. Та справді, тинявся кафедрою такий собі молодик у светрі, а тепер професорський диплом йому прийшов!

М а р і я В а с и л і в н а . Прове, а що тут робить ця гадюка потайна? Ти ж обіцяв, що й ноги її на твоїй кафедрі не буде!

Д о к т о р а н т к а з К и р п а т і ї . О!

П а н і - п р о ф о р г (*пошипівши декілька секунд, набирає, нарешті, в груди повітря*). Від проשמандовки чую!

Д о ц е н т П о р о ш к о в а . Промовчи, Нінко. Добром раджу.

З а в к а ф е д р и (*встає, із здивуванням поглядає на виделку у себе в руці, подумавши, подзвонює нею по келиху*). Тут ректор промову виголошував, і я не встиг представити свою дружину. Колись Яків Борисович пропонував збиратися сімейно, приводячи на сабантуйчики своїх дружин і чоловіків. Ось я й подав приклад. Може, і не зовсім вдало вийшло...

М а р і я В а с и л і в н а (*встає, розкланюється*). Колядко Марія Василівна, завідувач патологоанатомічним відділенням другої міської лікарні. Дуже приємно. Прове, я ж не про бабські шури-мури (про це ми й удома зможемо поспілкуватися), а про роботу кафедри. Ти серйозно підставляєшся. У себе у відділенні я не те що такого прозектора, але й санітара такої кваліфікації не стану тримати! (*Сідає*).

З а в к а ф е д р и (*він так і не сідав, але встиг налити собі в келих мінералки*). Пані та панове, прошу уваги! Оскільки наш вельмишановний ректор у своєму тості приділив особливу увагу винуватцеві сьогоднішнього святкування (*похмуро кидає погляд скося на порожній стілець Півторака*), я піднімаю цей келих за його чарівну дружину, за Майю, яка в останні місяці стала майже членом нашої кафедри!

Всі цокаються, п'ють.

М а й я (*наливає сама собі*). Спасибі, дорогий Прове Микитовичу! Я резервую у відповідь тост – і бажано скоріше, поки зовсім не закосела від шампанського.

Д о к т о р а н т к а з К и р п а т і ї. О! А до речі, де ж він сам, Іван Петрович?

Погляди бенкетуючих звертаються до З а в к а ф е д р и , проте він, втупившись поглядом у тарілку, старанно розрізає на ній шматок шинки.

Пані-профорг. Іван Петрович у Києві. Поїхав на засідання ВАКу.

Діма-парторг. А я чув, що він на Конгресі синергетиків у Брюсселі.

1-а лаборантка. Аякже! Вирізує апендицит, на днях уже вийде на роботу.

Марія Василівна. А в чий клініці?

Придибайло (*прокидається, бурчить*). На Місяць полетів.

Майя. Що за дурниці! Іван вийшов на хвилинку, носик попудрити. (*Невірною рукою накладає купу салату олів'є на тарілку порожнього прибору поряд із собою*). Іван у мене невибагливий, із задоволенням споживає корисні та поживні продукти. Хоч і не довгошерстий, ні.

Придибайло (*з цікавістю*). А ніс у нього сухий?

Майя (*похмуро замислюється*). Коли як.

Придибайло (*регочучи*). Якщо ніс мокрий, значить, здоровий.

2-а лаборантка (*розчервонілася*). Дозвольте мені, Прове Микитовичу. Ми тут із Роксаночкою й Милочкою посперечалися, чому це так виходить, що з того кінця коньяк поставлений, а з нашого – горілка, там – бутерброди з червоною ікрою, рибна всяка смакота...

О.Ферапонт. Піст потому как...

Марія Василівна. Та помовчить, батюшко, дайте дівчині сказати...

2-а лаборантка. ...а з нашого, кажу, капустяні салати й бурякові більше. Та й самі подивіться – з того боку густо, а з нашого пусто! А чому так, знаєте? А тому що Птиця Щастя над столом пролітала і давай напоями та закусками спорожнятися. Летіла вона звідти сюди – ось і вийшло, там, де почала – густо, де черево в неї, у Жар-птиці, спустіло майже – пусто!

Діма - парторг свистить, засунувши два пальці до рота.

2-а лаборантка. Це ж тост, Дмитре Семеновичу! Дайте договорити... Так вип'ємо ж за те, щоб і ми, молоді, опинилися колись на тій стороні столу, де Птиця Щастя какає густіше, як опинився там молодий, та ранній птах Іван Петрович! (П'є).

Докторантка з Кирпатії. «Какає густіше»? О!

Пауза.

Марія Василівна Дівчина має рацію. Ти, Прове, прогавив несправедливість. А ну, дівчатка-хлопчики, давайте попрацюємо... Це блюдо туди, пляшки ось ці, будьте люб'язні... Майє Батьківно, ну що ж ви!

Тепер стіл заповнений напоями та закусками рівномірно. Тільки М а й я , що на початку зрівняльної операції схопила за шийки пляшки шампанського й коньяку, утримала їх за собою.

М а й я (підводиться). Дорогі друзі! Прийшовши на кафедру синергетики, щоб залагодити деякі справи, пов'язані з частою відсутністю мого чоловіка, я відчула, що знайшла нову сім'ю. На мою... на нашу картку «VISA» почали приходити чудові гроші. Я навчилася досконало підписуватися за Ваню, і ставлю його підпис, не коверзуючи, кожного разу, як мене попросять. Особливо яскраві враження... Так, коли Ваня вдруге працював у приймальній комісії, де підписуватися довелося дуже часто...

Діма - парторг (прикладає палець до губ). Ш-ш-ш-ш!

Секретар. І я вмю підписуватися за Івана Петровича! *(Надуває губки)*. Тільки дулю з маком за це маю...

М а й я . У чому річ, Дімонє? Адже приймальні іспити для того й придумали, щоб добрі люди могли заробити, хіба ні?

П р и д и б а й л о . А чи знаєте, Майє, як називали хабар за часів Петра Першого? Виявляється, «дачкою». Від слова «дати», а не як тепер.

П а н і - п р о ф о р г . Як мило! Візьміть дачку...

Д і м а - п а р т о р г . ... і купить собі тачку.

А с и с т е н т Ф е л ь д м а н . Не хочете тачку, так побудуйте собі дачку!

П а н і - п р о ф о р г . Ні, Якове Борисовичу, так багато відразу не дають.

[Завкафедри *(Придибайлу)*. А чи знаєш, Вілене Кир'яковичу, чому нас із тобою ніколи не призначають до приймальної комісії?

П р и д и б а й л о . *(Єхидно)*. От-от. *(Підморгує, вони потискують один одному руки. Цокаються фужерами з мінералкою)*.

Д о ц е н т П о р о ш к о в а . І мене ніколи не беруть.

П р и д и б а й л о . Ви, Єлизавето Матвіївно, до нас не примазуйтеся].

З а в к а ф е д р и . Тебе, Лізо, хіба що разом із чоловіком призначати.

М а й я . Це навіть не комільфо – спікати між собою про речі, незрозумілі простому українському кутюр'є. Набридло стояти, як дурепі, з чаркою! П'ю за ректора! За дорогого Никодима Силича!

П р и д и б а й л о *(задумливо)*. Он яка тепер у професора Півторака дружина – елегантна, діяльна та світська. А колись, як пам'ятають члени кафедри, зізнався нам Іван Петрович у сповідальному пориві...

О.Ферапонт (*голосно, басом*). Бажано б, пане професоре, не змішувати грішне з праведним. Сповідь є одне з таїнств Божих.

Придибайло. Отче Ферапонте! Зробили свою справу, знову щось там окропили святою водою, так тепер будьте такі ласкаві, пийте та закушуйте. Так от, зізнався нам Іван Петрович, що був спершу одружений з продавщицею, і мені це нагадало одну історію початку шістдесятих. Викладав я тоді в такому ж провінційному педінституті, тільки туди далі на південь...

Пані-профорг (*гордовито*). У нас тут університет, вельмишановний Вілене Кир'яковичу.

Завафедри (*похмуро*). Еге ж, ось уже другий десяток років пішов, як перефарбувалися з педагогічного інституту. [А що, власне, змінилося, колеги? У чому, питаю, змінилися ми?]

Придибайло. Так от, вступив на фізико-математичний факультет один хлопець, далеко вже не хлопець, і пролетар чистісінької води. Мигалкін було його прізвище, [а я з ним спілкувався, тому що був тоді в профкомі, а він таскався до мене навздогад матеріальної допомоги. У допомозі він, звичайно ж, мав потребу, тому що голий був, як бубон]. Красномовний, багатомовний, і мат через слово. Ще любив кулаком по столу або по кафедрі постукати. У світло-синьому костюмі-двійці небаченого крою і з чужого плеча (подарував якийсь добродійник), у блакитній сорочці, що її не знімав, і тхнуло від Мигалкіна, досить було йому поворухнутися, немов від... [свині, яку привезли на сільськогосподарську виставку, а почистити забули. Я, бувало, натякаю, що пора б і помитися, а він у відповідь: «Славно би, бля, заскочити до баньки попаритися, та все ніколи». Він, Мигалкін, прибув до Чорноморська, перебуваючи в переконанні, що не кінчить ще курсу, як йому присудять відразу

докторський ступінь – бо ще в селищі зробив таке відкриття, що переверне світову науку. От так!

З а в к а ф е д р и (*мрійно*). З провінціалами трапляється. Зустрічалися й мені такі Ломоносови. А я ось автор 150-ти публікацій (соромно признатися!), а жодного відкриття так і не сподобився зробити. А ти, Вілене Кир'яковичу?

П р и д и б а й л о (*усміхається*). Я спокійніше це сприймаю, Прове Микитовичу. Ми з тобою не Ейнштейни, ми з тобою навчальний персонал, тож до нас, звісно, і вимоги інші. Цей Мигалкін сам розказував, що коли їхав у місто вступати, прочитав у загальному вагоні цілу лекцію про те, як він розжене урядовців-дармоїдів, поставить раком бюрократів, та й учених-бездар навчить поважати робочий клас! Так попутники його переконували: ти, мовляв, постав їх раком, ми не проти, тільки не сип ти матом через кожне слово – не зрозуміють!]

П а н і - п р о ф о р г . А при чому тут наш Іван Петрович?

П р и д и б а й л о (*хихикає*). А при тому! Зараз зрозумієте, [при чому], Нінель Сисоївно. [Річ у тому, що] якимось Мигалкін, сидючи в мене в кабінеті та за своєю звичкою мерзотно чухаючись спиною об спинку стільця, зізнався, що перед від'їздом із рідного селища домовився з однією овдовілою бабою, власницею присадибної ділянки: вона допомагатиме йому, поки вивчиться, продовольчими посилками, а він, отримавши диплом, з тією бабою одружиться.

М а й я (*встає, кланяється, погойдуючись*). Вельми вам вдячна, Вілене Кир'яковичу! Ось, виявляється, які асоціації у вас викликає мій дорогий, хоч і тимчасово відсутній чоловік. А Соня, його перша дружина... Як я її тепер розумію! Я тепер думаю навіть, що це була свята жінка.

О. Ф е р а п о н т с іпнувся було втрутитися, але промовчав.

П р и д и б а й л о . Шкода мені вас, солом'яна ви вдова. (*Заплющує очі, тут же розплющує їх*). Винуватий, я тільки зараз зміркував, що всі ви чекали тосту. Їй-богу, я й сам не зрозумію, за що тут можна випити. Придумайте вже самі, колеги. (*Відпиває мінералки*).

Д і м а - п а р т о р г . Ваню, агов! (*Забирається під стіл*).

О. Ф е р а п о н т (*наливає собі горілки, встає*). Дорогі мої миряни! А насправді: куди подівся винуватець сьогоднішнього торжества? Миловидна супружниця шуканого під столом професора збрехала. (*Загрожує пальцем*). Ой, кому брешеш, красуню – мабуть, майбутньому батькові своєму духовному брешеш! Збрехала, ох, збрехала Євина дочка, тому що чоловіка її й не було днесь в університеті. Я сьогодні зело цікавився, хто з панів професорів і доцентів присутній був на закладці каплиці на університетському дворі, а хто знехтував. Для чого оглянув аз, прегрішний, перед церемонією не тільки аудиторії та кафедри, але навіть бібліотеку і сортир. Не було ніде Півторака! Я ще хотів доповісти про це Никодимові Силичу, та щось зарпортувався, не встиг.

З а в к а ф е д р и . Як же це ви, батюшко, не донесли, сплехували – ай-я-яй! (*Повертається спиною до о. Ферапонта*).

О. Ф е р а п о н т . Та я ж у добрій справі хотів донести – адже Никодим Силич ревнує про духовність своїх підлеглих, і годилося б вам начальству своєму возпослідувати, пане професоре! Бо я перевіряв: у вас на кафедрі портрет президента є, нічого не скажеш, та й той висить криво, проте жодної ікони немає! Та й щойно гріховне діяння ви вчинили, Прове Микитовичу

– понеже збили мене з думки! Ага, ось... Не видно ніде Півторака – проте ось він, предстоїть начальству в образі супружниці своєї! У видимому своєму образі не присутній Півторак, проте його лекції вчитуються! Несть Півторака на місці (*тикає перстом у порожній стілець*) – а його вшановують! (*В іншій тональності*). Ви вже мені пробачте, я сам навчався в семінарії, і для мене не таке вже воно диво, коли професор лекцію пропусає, а за паперами все в ажурі. Але щоб влаштували банкет на честь відсутнього іменинника – це вже диво дивне! Поряд із ним меркне навіть і той дивовижний випадок, іже бех зі мною вже після висвячування...

П а н і - п р о ф о р г (*кланяється, осіняючи себе католицьким хресним знаменням*). Поблагословіть нас, панотче, та й вип'ємо нарешті!

О . Ф е р а п о н т (*убік, бурчить*). Хреститися навчилась би спочатку, безсоромнице! (*Голосно*). Надумалося мені якось у вільну хвилинку помилюватися на свій семінарський диплом – адже честолюбство гріх невідбутний! – розігнув я обкладинку, а там усередині папірця вкладено, я його теж розгорнув, а це вкладиш про предмети, вивчені мною в семінарії. Ось вони – врата моєї ученості! Ледве я не розридався тоді. Прочитую старанно, перед очима моїми внутрішніми постають незабутні картини бурсацької нашої житухи – як раптом: «Містичне богослов'я», і оцінка стоїть – «Задовільно». Але ж не було в нас такого курсу!

Оглядає стіл переможно. Народ здебільшого вже випив, не дочекавшись, наливають по новій. Стукають ножі та виделки.

З а в к а ф е д р и (*бажає допомогти*). А чи було там проставлено, хто прочитав курс?

О . Ф е р а п о н т . «О. Петро Флоренський».

П р и д и б а й л о *(прокидається, поважно)*. Тоді це справді містика!

О . Ф е р а п о н т *(натхнений підтримкою)*. Дивовижна історія професора Півторака, відсутнього в земному світі цьому, але присутнього в ньому духовно, доводить неспростовно постійне та невсипуще, хоч і невидиме, смотреніє Господнє над світом нашим тлінним. І тепер, піднімаючи цю чарку з малою дещицею рідкої субстанції, її ж і монасі приємлюють, я пропоную тост за... Вибачаюся, секундочку... *(Дістає папірець, читає)*. Тостую за те, аби благодать Божа осяяла вчених кафедри синергетики, аби вони додумалися, нарешті, що саме несповідима воля Божа встановлює всі ті різноманітні та усюдисущі зв'язки між явищами створеного Господом світу, які описує їхня наука! П'ю за те, щоб саме ця благочестива і рятівна ідея лягла до основи всіх ваших праць!

О . Ф е р а п о н т *цокається зі здивованими кафедрами*. Всі, хто дотерпів до кінця його тосту, нарешті випивають. М а й я *раптом шалено регоче*.

М а й я . Ох, не можу! Ви знаєте, що виробляв Дімон, поки піп штовхав свою речуху? Заліз під стіл, зняв у мене з ноги туфлю і лоскотав мені п'ятку! Ох, знову лоскоче! *(Сердито, з несподіваною злістю)*. Облиш, Дімонне, кому кажу!

Д і м а - п а р т о р г *(вилазить з-під столу, волосся в нього розпатлане. Мало не рюмсає)*. Он як тепер заговорила! Полоскотав – і піди собі? Своє отримала – і чвалай, недотепо? Ось тепер я розумію, як було з тобою бідному Вані... *(Кривиться, готовий заплакати, відвертається)*.

Пауза. О . Ф е р а п о н т *шокований*.

Придибайло (звертаючись до Завкафедри). Треба було тобі, Прове Микитовичу, всіх дружин запрошувати, а не одну тільки свою Марію Василівну.

Завкафедри. Не я тут господар. (Показує пальцем у стелю). Хто замовляє музику, той і кафедру танцює.

Марія Василівна. А до речі, Прове, чому ти назвав цю пані (показує підборіддям на Д о ц е н т а П о р о ш к о в у) Лізою?

Завкафедри відповідає своєю доброю, розгубленою усмішкою.

Придибайло. Тримайся, Прове Микитовичу! Ох, дістанеш ти ввечері по шапці...

Марія Василівна. Певна річ. І я ще подумаю, чи пускати його надалі на ці ваші вечірки. (Протягує руку і скуйовджує чоловіку волосся, ретельно зачесане на проділ).

Майя тим часом перемигується з 1-ю лаборанткою. Нарешті, показує їй на порожній стілець поряд із собою. Та перебирається, прихопивши з собою келих, тарілку й виделку. Усідається [при цьому] на порожній стілець Півторака та ще третиною заду – на ректорський. Майя наливає їй і собі.

Майя. За дружбу! Знаєш, я на тебе давно вже око поклала, пам'ятаю, що Роксаною кличуть...

1-а лаборантка (усміхається). Тільки ми ще не пили на брудершафт, Майє... Господи, у нас ніхто не знає, як вас по батькові...

Майя. І не треба. (П'ють на брудершафт). І зараз – придивляюся я до тебе, Роксаночко, і думаю: чому така дівчина – і нудьгує? (Тривожно). Ти ж не руда, не перефарбована, правда?

1 - а лаборантка (*щиро*). Та була би я рудою, то з глузду б зїхала, якби перефарбувалася! Натуральна руда – та це ж забійно! І я до тебе все придивлялася, Майє. (*Змовницьки*). Ох, щось не подобається мені сьогодні твоя голова...

М а й я . Ви що ж тут усі – вирішили, що я одуріла? Я розумію, що довго цій казці не сказуватися, коли мені за мертвяка дозволяють отримувати гроші. Та за професорську платню я готова не тільки будь-яку комедію на кафедрі ламати, а й... (*Обводить чоловіків оцінюючим поглядом*).

1 - а лаборантка . «А й...», продовжуй, благаю. Ух, до чого ж цікаво!

М а й я . Невже? Але ж ні, я поквапилася, мабуть. Я не стала б все-таки кроїти костюми для ваших професорів. Не мій контингент, щось занадто... Занадто вже курдюки в них якісь... професорські. А ось посуд після сьогоднішнього бенкету я б, мабуть, перемила. Це заняття усуває безлад і чудово витверезує.

1 - а лаборантка (*явно розчарована*). Таким, значить, чином... Але це вже зайве. Тарілки сполоснуть у їдальні: у них там машина стоїть... Ох, не через це я засмучувалася, не про нутроці твоєї голови мова, а про зовнішню її прикрасу. Не подобається мені твоя сьогоднішня зачіска, Майєчко!

М а й я . У мене диплом дизайнера, он як! Я не потребую твоїх зауважень! Теж мені Петроній у спідниці!

1 - а лаборантка . Ова! Та я півкафедри стрижу й причісую! Усіх лаборантів, докторантку з Кирпатії та навіть он Лізавету Матвіївну. (*Проникливо*). Люблю я цю справу. Ну, ти спершу подумай, прикинь... Тобі б дуже пішло підстригтися під пажа, Майєчко.

М а й я . Під пажа, закоханого в королеву? М-м-м... А що ти робиш завтра увечері, Роксаночко?

1 - а лаборантка . Завтра увечері? (*Усміхається*). Годую вечерею чоловіка та дітей. Я ніколи не причісую вдома, тільки на кафедрі. Щоб часу не втрачати. А справа в мене до тебе ось яка, Майєчко. Знайшла я на кафедрі в шафі дві теки з товстим таким талмудом. Явно твого Івана Петровича. Я, ти вибач мені, возила їх додому, показувала чоловікові. А Едуард мій у видавництві обласному. Він подивився. Каже, що можна й видати – якщо тільки не буде надмірних вимог до гонорару...

4 - а студентка (*встає з келихом в руці*). Дозвольте й мені сказати пару слів. У нас тут, як водиться...

Завкафедри (*встає теж*). Дозвольте спочатку вас представити, якщо хто з вами ще познайомитися не встиг. Це – Калерія Вадимівна Корчак-Барановська, аспірантка Івана Петровича. Наша випускниця, між іншим.

Доцент Порошкова . Знаємо, знаємо! У мене писала магістерську.

Завкафедри . Калерія Вадимівна успішно склала кандидатські іспити, дві її статті вже надруковані в столичних академічних виданнях. Ось ти скажи, Вілене Кир'яковичу, чи друкували нас із тобою в її роки в столиці?

Придибайло . Та хіба що в багатотиражці, Прове Микитовичу, у багатотиражці. Калерія Вадимівна молодець.

Майя (*1-й лаборантці*). Я тобі скажу, для чого потрібні нам, жінкам, мужики... (*Шепоче на вухо*).

1 - а лаборантка (*округляє очі*). Ну ти, Майє, дайш! Я, звичайно, могила...

Завкафедри . Вибачте, що перервав вас, Калеріє Вадимівно. (*Сідає*).

4 - а студентка . Спасибі. У нас тут, як водиться, про винуватця торжества майже всі встигли забути. Хі-

ба що Майя там, на чолі столу, вже продає його рукописи. Ну, забули про ювіляра на звичайному банкеті – та хіба це біда? Подивися – а він у наявності. Сидить собі, п'яненький. А нашого Івана Петровича немає. Навіть п'яненького його не побачиш тепер в універі. Я пропоную випити за здоров'я Івана Петровича, де б він зараз не був, за наукові та творчі успіхи Івана Петровича, де б він зараз не був, за велике особисте щастя Івана Петровича, де б він зараз не був! *(П'є, розбиває келих об підлогу і поволі виходить до середини столу)*. І чому це ви всі раптом вирішили, що Іван Петрович в універі більше не з'явиться?

Дисертант *(з рушником на зігнутій руці, схиляється перед Завкафедрі)*. Чи накажете подавати печеню, Прове Микитовичу?

Картина шоста

Інтер'єр старої котельної. Брудно-зелені стіни, прикрашені уривком пожовклого передвиборчого плаката. У стіні дві сірі вбудовані шафки: одна для інструментів, друга для одягу опалювача. Біля стіни широка лава, покрита брудною сірою ковдрою, поруч табурет. Прямо – гнилі двері, на ній великий напис крейдою «Душ». Із правого боку, від газової печі, що горить, на підлогу й на стіни лягають відблиски полум'я.

На лаві, руку під голову підклавши, лежить П і в т о р а к . Він у брудній спецівці, у грубих робочих черевиках зі сталевими кнопками, заріс бородою, проте видно, що волосся в нього чисте, пухнасте.

Скрип вхідних дверей. П і в т о р а к підхоплюється було, але тут же миттєво вкладається знову. У правій руці тримає тепер перед собою розкрити книжку.

Зліва обережно входить 4 - а студентка .

4 - а студентка . Ваню, ти спиш?

П і в т о р а к . Як бачиш. Сплю й заразом читаю.

4 - а студентка . Ваню, ти на мене сердишся?

П і в т о р а к . Звичайно ж, не серджуся. Ну, подумаєш, спізнилася трішки.

4 - а студентка . І зовсім не трішки. Посунься, я сяду.

П і в т о р а к . Та візьми табурета.

4 - а студентка (сідає на краєчок лави). Я спізнилася на дві доби.

П і в т о р а к . І справді! Обіцяла прийти в понеділок, а прийшла в обумовлений час, хвилина в хвилину, ви-

знаю, та тільки в середу. Такий собі дріб'язок! Дрібничка, не варта уваги!

4 - а студентка. Послухай, але ж я, здається, вже вибачилася. Мені потрібно було терміново виїхати, а як я могла тебе попередити? Ти ж не дозволив купити тобі мобілку.

Півторак. Це було б початком кінця. Ти розпочала б з гамбургера, а потім заходилася б тягати мені бутерброди з ікрою.

4 - а студентка. Як і раніше, не розумію, що ж у цьому поганого.

Півторак. Я багато разів тобі пояснював, що через тебе порушив умову свого договору з убивцями, укладеного вже над ямою, у якій вони мали мене закопати. Я повинен був зникнути з міста, щоб не заважати кар'єрі своєї примари в університеті. Я не зміг утекти тому, що не здатний, як виявилось, жити без тебе. Єдиний порятунок для нас із тобою – це відмова від усіляких там твоїх гамбургерів, пакетів, розмов крадькома по мобільному. Менше зачіпок для цікавих очей. Ну, зайшла добре одягнена дівчина до котельної – напевно, хоче поскаржитися на те, що гаряча вода в трубах у неї недостатньо гаряча.

4 - а студентка. Ти просто не хочеш нічого в мене брати. Ніхто не знає, що ти ховаєшся в цій кочегарні.

Півторак. Хотілося б... Учора, коли я, як завжди, у сутінках, виходив у магазин здавати пляш..., ну, у магазин виходив, мені здалося, що за мною стежать. Напевно здалося. Я повинен бути впевнений, що роблю все, щоб тебе не підставити. Ти не уявляєш, у якому нелюдському світі ми живемо: адже перш ніж зарізати, мене повинні були...

4 - а студентка (швидко). Ти вже розказував. Особисто мені здається, що не перешкодило б деяких

чоловіків піддавати такому насильству: дізналися б, що відчуває жінка, яку примушують до того, чого вона не хоче.

Півторак. Ти сьогодні якась напружена... Хіба я тебе чимось образив?

4-а студентка. Я мала на увазі зовсім не тебе. (Ласкаво). Ваню, стрілка на нашому секундомірі давно стрибає. І гаряча вода в моїх трубах сьогодні просто кип'яток.

Півторак. Гадаєш, я не відчуваю, як час нашої зустрічі проливається в мене між пальцями?

4-а студентка. Тоді, може, облишиш дутися?

Півторак. Мир?

4-а студентка. Мир. Хочеш пограти?

Півторак. За пару хвилин. Я з приводу бутербродів з ікрою. Але ж як причепилися... Чи була ти на банкеті? Чи не розвалилася ще наша жовта казарма невідомого науці стилю, але з білими доричними колонами?

4-а студентка. Навіть не знаю, як почати. У мене для тебе, колишній ти мій Півтораче, дві новини. Обидві погані. Твоя Майя напилася на банкеті й вибовкнула товстусі Роксаночці, що вагітна. А та, звичайно ж, відразу всім, кого побачила, розтринькала.

Півторак. Хіба непорочне зачаття? Дуже схоже на Майю.

4-а студентка. Бідолашний мій Ваню! Зачаття, навпаки, порочить твою честь: звершив його кафедральний парторг, задля того тільки, нібито, і допущений до ложа.

Півторак. А друга новина?

4-а студентка. Майя продає твій рукопис місцевому видавництву.

Півторак. Нічого й нікого в мене там не

залишилося. Нічого мого. Тільки ти й залишилася, та й ти лише, коли ти тут. Тепер пограємо. Я, здається, готовий.

Розходяться, ідуть назустріч одне одному, ніби фланірують бульваром.

Академік (*піднімає свою брудну кепку, відводить її убік, як старовинний фронт – циліндр або капелюх*). Добри вечір, mademoiselle!

4-а студентка (*легко сідає в напівпоклоні, притримуючи неіснуючу широку й довгу спідницю*). Добри вечір, пане академіку!

Академік. Невже курсисткам дозволяється в таку пізню годину гуляти університетським Ботанічним садом?

4-а студентка. А я вже не курсистка, Олександрє Миколайовичу, а професорський стипендіат. Хіба забули?

Академік (*ляскає себе долонею по лобі*). Ах, забув! У Цюріху! Ще раз щиро вітаю, mademoiselle! Гадаю, професорські стипендіати одержують право на самотні прогулянки, навіть коли вони такі юні та чарівні.

4-а студентка. А чи не постраждає ваша репутація, пане академіку, якщо ми відійдемо в бічну алею або продовжимо прогулянку разом?

Академік (*пропонує їй руку*). Моя репутація така бездоганна, що така дрібниця її не підмочить.

4-а студентка (*бере його під руку*). А моя слава настільки щербата, що їй уже нічого не зможе зашкодити.

Академік. Ви нагадуєте мені одну мою ученицю, mademoiselle. Такого ж язичка маєте.

4-а студентка. Повідайте про ту свою ученицю, Олександрє Миколайовичу, я ж обіцяю слухати вас покірливо, як вівця божа.

Академік. Тільки-но відкрилися в Києві Вищі жіночі курси, я разом з колегами-професорами почав читати там ті ж лекції, що й в університеті, і навіть вів семінар. [Здається, він називався «Західна християнська легенда в староруській літературі та народній словесності».

4 - а студентка. Чи не нуднувато було для дівчат, Олександрє Миколайовичу?

Академік. Для людини науки немає нічого нудного, mademoiselle. Кинь такому тему про який-небудь інфінітив у лужицькому говорі, і він схопить її на льоту, як собака кістку]. Була там одна така курсистка, не називатиму її прізвища, тому що воно стане ще відомим.

4 - а студентка. Курсистка мала дурість у вас закохатися?

Академік. Ви ж пообіцяли поводитися пристойно! Спочатку я думав, що своєрідність виступів цієї слухачки на моєму семінарі корениться в її недостатній ерудиції та загальній малокультурності. Виявилось, проте, що справа була в своєрідності її натури. Граючи написала вона заліковий допис, і я, побурчавши, як водиться, виправив за викладацькою звичкою шорсткості стилю. Навіть не знаю, навіщо перечитав – і побачив, що вийшла вельми непогана статейка. Віддав панночці передрукувати на ремінгтоні, відправив із кур'єром до дружньої мені «Київської старовини», і там її тиснули. З'являються й відгуки, цілком доброзичливі. Вона далі вчиться, пише розвідки, я їх виправляю-виправляю, а потім помічаю, що й виправляти вже нічого.

4 - а студентка. Живі перекази, та віри їм...

Академік *(не слухаючи)*. Перечитую чергову статтю – і бачу, що це краще всього написаного мною. [Завжди вважав себе людиною небезталанною, проте

я належу до старої школи, коли головним в науці вважалося вміння набрати та зіставити якнайбільше фактів, а із зіставлення, бува, і годяща думка якась виповзе]. У неї ж [все навпаки:] ідеям у статті тісно, як вареникам у полумиску. Навіщо вона приносить мені рукописи своїх робіт? Їй це більше вже не потрібно. (Схлипує).

4-а студентка. Ваню, що з тобою? Ти ж мав сказати: «Мамзель, як від вас чудово пахне!»

Академік (майже плаче). Mademoiselle, як від вас чудово пахне! (Справляється з собою). Напевно, ви недавно приїхали з Парижа?

4-а студентка. Зазирнула на Хрещатику до крамнички французької парфумерії, тільки й того. Проте я (морщить носик) не можу повернути вам компліменту, пане академіку.

Академік. А... (збентежено). Можливо, вся річ у тому, що банний день у мене четвер, а сьогодні в нас середа.

4-а студентка. Ви ніби виправдовуєтеся, Олександрі Миколайовичу.

Академік. Проте мої нинішні звички щодо гігієни майже ідеальні порівняно з тим, що мені довелося пережити в Італії. Трапилося так, що міністерство затримало на кілька місяців мою стипендію, і я опинився на вулиці. [Квартирна господиня, і без того мною незадоволена, скористалася нагодою, щоб мене позбавитися]. Мою скриньку й нечисленні ще тоді мої книжки згодився взяти на збереження університетський педель, пам'ятаю, Марчелло його звали. І перетворився я на lazzarone, італійського босяка. Mademoiselle, забудьте про картини російських передвижників, на яких італійські лаццароні в живописному лахмітті безтурботно спочивають у тіні платанів!

4 - а студентка (*перелякано*). Та я й не пам'ятаю зовсім жодної такої картини!

Академік. Тим ліпше! Я босякував узимку, а це навіть в Італії куди гірше, ніж улітку. Діялося це в Болоньї, у цьому кам'яному мішку. Коли сильно холоднішало, і йшов сніг, за місце в нічліжці доводилося буквально битися. Отоді я й умивався через день крижаною водою з фонтану, і плювати мені було, у якому столітті [побудовано фонтан і яким архітектором]. Одяг мій забруднився від ночівлі на паперті Сан-Петроніо, [цього величезного сараю], і мене не пускали до архіву та в бібліотеку. Коли ж я мав дурість сунутися до кафе, щоб перегорнути там свіжі газети, господар мало не спустив на мене [свого] сторожового пса.

4 - а студентка. Чом же друзі не допомогли вам?

Академік. Я не мав друзів у Болоньї, якщо не рахувати книжок університетської бібліотеки та рукописів в архіві. А знайомі були... Кілька студентів-італійців, але ті жили так бідно, у таких убогих комірках, що не можна було поставити ще одне ліжко, а якби який-небудь напівголодний герой, великодушний прихильник Гарібальді, узявся ще й мене підгодовувати, то голодували б ми обидва. Про подружок веселих днів і не згадую: у кожної, як виявилось, окрім уже відомих мені принад, був і люб'язний дружочок з отаким *coltello*...

4 - а студентка. З *coltello*? Від латинського...?

Академік. З ножем... Я не вижив би на тому холодному камінні Пьяцца Маджоре, де я вже впізнавав кожен камінь у бруківці, якби господар однієї лавки, жадібний старий, що давав мені іноді підробити на розвантаженні овочів, не відвів мене на свій заводик граппи під містом.

4 - а студентка (*задумливо*). Граппи...

Академік. Граппа... Коли з винограду винних сортів вижато останню краплю, вичавки продають виробникам граппи, вони ж скуповують гнилля, на яке перетворюється непроданий столовий виноград. Усе це зброджується й дистилюється на граппу, італійську горілку. Мене приставили до перегінного куба, під яким я мав цілу добу підтримувати вогонь. І мусив куштувати готовий продукт, аби підтримувати належний градус міцності. (*Повертає голову до бойлера. Поволі*). Вогонь печі чарував мене, граппа поступово отруювала, і в мене виникла проблема, що не зникла й згодом, коли, нарешті, прийшов переказ із Санкт-Петербурга, і навколо мене знову заметушися привітні та усмішливі люди...

4 - а студентка. Ваню, агов!

Добуває мобільник і гарячково натискує на ньому клавіші. Лунають перші такти з ноктюрна Ліста «Марення кохання» в ще більш згрубілому й бідному звучанні, ніж раніше на рингтоні. Це запис на диктофон мобільника.

Академік. Яка у вас крихітна музична скринька, mademoiselle! Утім, твір майже не впізнати: створюється враження, ніби його прокручує ліліпут-шарманщик.

4 - а студентка. Добре, давай грати далі... Олександрє Миколайовичу, адже Hortus botanicus сьогодні – чарівний!

Академік. Хочете сказати, що над алеями між бразильських араукарій літають ірландські феї?

4 - а студентка. Ми з вами вийшли на роздоріжжя. Наліво підеш – знайдеш рояль у кущах, направо підеш – а там приткнуто кабінку літнього душу.

Півторак. Звичайно ж направо, mademoiselle! (Проводить по обличчю руками, ніби стираючи грим). Як ти не розумієш, що я зараз боюся торкнутися тебе цими брудними руками, не те що обійняти. Підемо ж, звичайно ж, швидше підемо в це єдине місце в цій смердючій кочегарні, де можна закритися на клямку. Гарячі струмені води змиють з тебе паризький парфум, а з мене сморід кочегарні, ми станемо рівні, як колись, безгрішні та могутні, як нові Адам і Єва, і гнилі слизькі стіни обернуться на райський сад! Чи повіриш, Леро? Тільки там я дозволяю собі повірити, що ти зі мною, що ти зі мною не тому, що жалієш мене, а тому що...

4 - а студентка (зітхає). Не та я дівчина, Ваню, щоб когось жаліти. Ходімо.

Зникають за дверима душу. Пауза. Двері прочиняються, з'являється П і в т о р а к , прикриваючись жмутками свого й Лериного одягу, щоб запхати їх у шафку.

Повертається до душу. Через двері чути тільки неясний шум води.

Скрип вхідних дверей. Входить, обережно ступаючи, 2 - й студент. Він одягнений тепер, як завжди одягаються на службу молоді бізнесмени та урядовці, у краватці, з маленьким портфелем, у тонких лайкових рукавичках. За ним з'являються П р а п о р і Г н о м . Ці залишаються біля дверей.

2 - й студент (тихо). Чого вам, хлопці?

П р а п о р (з відчуттям власної гідності). Нам, Кореню, потрібні чіткі інструкції. Що це за херня – «діяти по обстановці»? Мені потрібен наказ, щоб я міг у разі потреби доповісти: Корінь наказав мені зробити так-то й так-то, з нього й запитуйте.

2 - й студент. Розумна вимога. Дієте так: якщо ми з Півтораком вийдемо разом, ви вільні, можете їхати на пиво. Якщо він вийде один і раніше за мене, ви робите свою справу.

Г н о м . Значить, мочимо на звалищі напроти хімзаводу й там же залишаємо?

2 - й студент . Так! Нічого в нього не берете, окрім паперів, ніж на місці не скидаєте. Менти самі закривають справу. Бомж бомжа зарізав сп'яну кухонним ножом – кого це здивує? І ніяких ексцесів, просто мочите. Це тебе особисто стосується, Гноме.

П р а п о р . Здається, я зрозумів, Кореню.

Г н о м . Харе тобі, Кореню, на мене бочку котити.

2 - й студент . Таки всікли? Йдіть, не треба вам тут.

П р а п о р і Г н о м зникають.

2 - й студент (*бурмоче*). «Підеш наліво – а там рояль у кущах...». Роялем у кущах виявився я. Дуже мило. І в чомусь символічно. (*Назирицем обходить кочегарню. З лави гидливо, узявши двома пальцями, піднімає книжку*). Фіалкова Марія. «У вогні пристрасті». І треба ж!

Кидає книжку на лаву. Підходить до шафки, розглядає затиснену дверцями нижню частину світлих жіночих колготок. Протягує було палець поторкати, тут же відсмикує.

Оглядає табурет, кладе на один з кутів носову хустку, обережно на неї сідає. Пауза.

2-й студент (*як і раніше*). Передбачалося швидке кар'єрне зростання. Швидше б вирости. А то в гробу я бачив такі доручення.

Двері душу розчиняються, з'являється роздягнений П і в т о р а к , за його спиною двері знову зачиняються, чути стукіт клямки. П і в т о р а к , наспівуючи, прямує до шафки і раптом завмирає, втупившись у сидячого навпроти шафки 2 - го студента .

2 - й студент. Що, помилися вже, Іване Петровичу? Одягайтеся, треба поговорити.

У свою чергу приділивши увагу затисненим колготкам, Півторак відчиняє дверці шафки. Подумавши, одягається не в спецівку, а в жалюгідні залишки свого костюма, у справжнє лахміття. Сідає на лаву.

2 - й студент. Часу в нас, Іване Петровичу, трохи є. Лерка має звичку після цих справ довго стирчати під душем, не менше чверті години. *(Пауза)*. Ну що ви на мене так вилупилися, невже не впізнаєте?

Півторак. Тепер впізнав. Адже ви Корнійчук, так? А от ім'я не пам'ятаю... Я так і думав, що ви, кінець кінцем, виймете кільце з носа.

2-й студент. Звідки така злість? Невже ви такий наївний, що думали, ніби у Лерки, коли вона зациклілася на вас, не було бойфренда? Ми ж з нею в одному гуртаку жили, вона в «45-ій», я в «112-й», і, щиро кажучи, ми тоді не надавали особливого значення стрибкам з одного скрипучого ліжка на інше, з одного запряного простирадла з ліловою трикутною печаткою на інше, теж запряне та з ліловою трикутною печаткою.

Півторак *(саркастично)*. А зараз розбагатіли, ліжко під вами вже не скрипить. Хочете запропонувати мені чистішу роботу? Чи ви прийшли для того тільки, щоб повідомити... що були коханцем Лери Гусак?

2-й студент. Ех, не з цього я хотів починати, та тільки через ті крихти пошани до вас, як до препода, що збереглися зі студентських років... Чи не бажаєте обговорити епістему, що склалася в нашому провінційному дискурсі навколо слова «коханець»?

Півторак. Саме час. *(Шарудить під ковдрою, проте під уважним поглядом гостя прибирає руку)*.

2-й студент. Ті стосунки, що зав'язалися в мене колись із Калерією Вадимівною та про які вона навряд чи згадує, тепер називаються іншими словами. Словом же «коханець» тепер користуються, щоб охарактеризувати р-р-романтичне та надзвичайно незручне положення, яке додумалися зайняти ви, колишній Іване Петровичу. Біс вас звабив влізти між чоловіком і жінкою! [Вони рідні люди, мають спільні інтереси, вони в будь-який момент можуть домовитися та й вивергнути чужака!] З чого це ви взяли, що Калерія Вадимівна піде через вас на ризик зруйнувати благополуччя й комфорт, забезпечені їй шлюбом? Адже вона щаслива в шлюбі, вони з чоловіком якщо й не живуть душа в душу, то чудово доповнюють одне одного. Зразкова пара, улюбленці світської тусовки нашого міста.

Пі в т о р а к . Нерівний шлюб. Лера мені казала...

2-й студент (*трохи не зривається на крик, проте вчасно встигає знизити голос*). А не треба ніколи слухати, що жінки в таких випадках говорять своїм коханцям! «Я більше не можу жити з ним...», «Ми давно спимо в різних ліжках...». Ви ж не бачили, яким собачим поглядом дивиться вона на чоловіка, коли повертається додому після побачення з вами!

Пі в т о р а к . Вона? Лера? Хіба вам доводилося спостерігати, яким поглядом вона дивилася на чоловіка, коли повертається... і таке інше?

2 - й студент. Ні, ні, я мав власний досвід... А з Леркою, стартуючи поруч із гуртаку, ми тепер опинилися в різних соціальних шарах. Я буду, до речі, всіма силами прагнути скоротити нашу розмову, щоб піти раніше, ніж Калерія Вадимівна вийде з душі. Вона опинилася б у безглуздому й двозначному становищі та ніколи б мені цього не пробачила... Проте повірте,

що в головному я не помиляюся. У таких речах усі баби однакові, і навіть найрозумніші з них.

П і в т о р а к . Проте вам відомо, про що ми говорили тут...

2 - й студент . От диявол! Спасибі, що нагадали. Залишати цю штучку (*відгортає край плаката і віддирає від стіни приклеєний там «жучок»*) було б надто дорогим подарунком вашому товаришеві по чарці, двірникові. Маю зауважити, що ви не помилилися: останні два дні за вами справді стежили. Це люди з охоронної агенції «Стилос», за дорученням чоловіка вони вислідили Калерію Вадимівну. «Стилос» береться (хоча це коштує великих грошей) і за кардинальне розв'язання питання. Тобто за зачистку.

П і в т о р а к . Ви хочете сказати, що Лері загрожує небезпека?

2 - й студент . Не хочу. У крайньому разі, традиційне слов'янське домашнє покарання. Типу биття посуду й підвішування бланжів під очі. Та й те навряд: адже Лерка не посоромиться і дасть здачі.

П і в т о р а к . Чого я не зрозумію, то це вашої зацікавленості, Корнійчук... А чий тоді «клоп»?

2-й студент . Жодної моєї особистої зацікавленості немає, Іване Петровичу. Я до вас з останньою пропозицією від свого працедавця. Того самого, чий умови вам передали мої співробітники півроку тому, над вашою могилою, вже вами викопаною. Ви, напевне, повірили, що вони самі зважилися вас відпустити? На таку самодіяльність ці бики не зважилися б. Ну, це не секрет, що «Стилос» належить Олександрові Васильовичу Щетиненку. Він поцікавився, чим вони там займаються, а вас тоді в «Стилосі» вже розшифрували. Олександр Васильович був дуже засмучений тим, що ви порушили його умови, з міста не втекли, та ще встряли в історію

з дружиною Корчак-Барановського, поважаної в місті людини. Тепер самі винуваті.

Півторак. Вб'єте, то вб'єте. Я знав, на що йду, коли залишився у вашому брудному містечку й розшукав Леру. А вас навіщо до мене Щетина послав? Кілером після університету влаштувалися? *(Швидким рухом вихоплює з-під ковдри пляшку, заткнуту уламком кукурудзяного качана, витягує пробку й робить великий ковток. Ховає пляшку за пазуху)*. Grappa!

2 - й студент *(знову сідає, повертаючи праву руку з лівої пахви, де у нього кобура)*. Алконавт ганебний... *(нагинається, піднімає з підлоги портфель, виймає з нього пластиковий пакет із документами, кидає на лаву)*. Це вам подарунок від мого працедавця. Господар цих паперів лежить, здається, у тій самій ямі, яку ви викопали для себе. Він сирота, інтернатський. Вам у місті, де той інтернат, краще не засвічуватись. Є навіть диплом про вищу освіту, так що за бажання можете почати свою наукову кар'єру знову... Та візьміть ви бомаги, прогорніть! Часу обмаль...

Півторак. Піклуєтеся, щоб на документах залишилися мої відбитки?

2 - й студент. Які там ще відбитки? Менти із судьями давно на подвійному утриманні, потрібні їм ваші пальці!

Півторак *(дістає з пакета диплом у шкіряній обкладинці, розкриває)*. «Міжнародна Академія ресторанного й готельного бізнесу»... Ого дають!

2-й студент. Там є номер ліцензії... Все ваше, якщо зараз же вийдете... Бойлер, до речі, не вибухне? *(Півторак відмахується)*. Щоб уже ніколи не повертатися в місто.

Півторак. А як же стеження?

2 - й студент. Оті із «Стилоса» випарувалися. Вони зафіксували, що Калерія Вадимівна зайшла сюди, і почали до офісу писати звіт. Якщо відразу, зараз же, вийдете, то пролазьте під відомою вам дошкою в паркані, через пустир потрапите на Полтавську... Тоді пішки до першої приміської станції електрички – і по тому.

Півторак. За що ж мені така милість?

2 - й студент. Мені працедавець про такі речі не доповідає. Проте на днях я чув, як він говорив, що не можна ж відповідальному державному діячеві однією рукою заохочувати народжуваність у вітчизні, а другою мочити її громадян.

Півторак. А чому ж тоді... цього? *(Немов зважує на руці диплом)*.

2 - й студент. Завжди залишаються випадки, коли керівник зобов'язаний проявити принциповість. Навіть коли це може нашкодити справі... збереження народонаселення рідного краю.

Півторак *(розсовує документи по кишенях, книжку кидає в жерло печі)*. *Omnia mea – месит...* Добре, я зникну. Тепер задоволені, ви, слуго мафії? Мене не дуже дивує, що власник диплома, який засвідчує ваші знання, а вони спроможні дозволити вам коли-небудь назвати себе інтелігентом... Не дивує, що ви пішли на службу до бандитів, а дивує, що ви – за умови досить іронічного сприйняття того, що відбувається – виправдовуєте... свого працедавця. Ви були моїм студентом, тому я відчуваю себе зобов'язаним вам це сказати. Ходімо. *(Встає, закладає руки за спину, повертається до дверей)*.

2 - й студент. Ні, ні, зачекайте, колишній преподе! Вислухайте спочатку, що я вам скажу. Хто ви такий, щоб читати мені мораль? Це ви – чужак тут, ви – людина

без коріння, це ви, а не я – аморальний найманець! Ви на своїх лекціях без кінця нили про свій (і теж не ваш!) Київ, ніби в нас тут не люди вчаться. А я саме про це наше місто й мріяв з того самого дня, як привезли нас, школярів, автобусом з робочого селища міського типу сюди на екскурсію. Що ви там варняли цій своїй випеченій сучці – чи не «розвалилася, мовляв, ще жовта казарма без жодного стилю, але з білими колонами»? А для мене з тієї самої екскурсії [ця старовинна будівля] відразу стала храмом науки, і я мріяв коли-небудь у ньому вчитися! Для вас Щетина – бандит, а я в дитинстві у своєму селищі (ми з Василем Олександровичем земляки) про нього легенди чув, ніби про Робін Гуда. Він уже тоді жив сам за законом і судив за законом, коли всі навколо тільки й прагнули якнайбільше нахапати. І чим він гірший за інших бізнесменів, по-вашому, чистеньких? Ви мене назвали прислужником мафії...

П і в т о р а к (*стоїть, як стояв*). Вибачте, помилився. Мафія – це на Сицилії та в США. Є українське слово, на Луганщині кажуть – яруга.

2-й студент. Та мені, знаєте, начхати... Мафія, то вже хай мафія. Піццу в офіс нам привозять – то чому б у нас і мафії не бути? Самі розповідали на лекції про синергетичний принцип підпорядкування, ось він і працює. Ми з вами – швидкі змінні, а такі, як мій працедавець – це повільні змінні, навколо яких усе й крутиться, до яких влада сама переходить! А що пішов на службу... Звільнилася вакансія, сам Василь Олександрович через родичів моїх передав мені запрошення – хіба міг я відмовитися? Не в бики, не в охоронці кликав, а відразу особистим референтом! Мені після попередника (*показує підборіддям на конверт, що лежить на лаві*) не тільки посаду та оклад залишили, а й квартиру двокімнатну з усім вмістом, іномарку зов-

сім новеньку. А куди мені було йти з вашим дипломом – кур'єром у банк на двісті баксів?

Півторак. І не боїтеся, Корнійчук?

2 - й студент (*шипить*). Боюся, так! Звісно, боюся! Але є шанс зробити кар'єру, швидко зрубати грошей. Якщо діяти правильно, не підставлятися. Зрозумів? Пора йти, препеде.

Півторак. Прошу вас першим. На правах тимчасового господаря... Жарт.

2 - й студент (*із злістю*). Як можна? Ні, тільки після вас! Тільки після вас, пане академіку!

Півторак, як і раніше, зі схиленою головою, з руками, зведеними позаду, зникає ліворуч. Скриплять двері. 2 - й студент залишається ліворуч біля куліс, з жахом поглядаючи на двері душа, за якими тим часом стихає шум води. Раптово лунає рингтон, це перші такти з ноктюрна Ліста «Марення кохання». Жалюгідні звуки мобільника підхоплюються могутніми звуками оркестрового запису.

Завіса

2007 р.

Іма вашу матер!

Фрагменти, скорочені автором у тексті

* Послідовність деяких фрагментів відновлено за допомогою російської версії п'єси. – *Ред.*

ДІЯ ПЕРША

Картина перша

В аудиторії

До стор. 569 (740)

Півторак. Проте обидва доводять, що «тема» й «ідея», якими мучили вас у школі, це для поезії не головне, усе її значення в ритмі, у формальних особливостях тексту, в тому невовимому, що й впливає, інтуїтивно й несвідомо, на читача і/або слухача. Ось, прислухайтесь ще: ...

До стор. 569 (742)

Півторак. ...і, не дивлячись на цілком бойове прізвище, не з тих, хто право має, а хто тварюка тремтяча. Так от, майор Косорилів все нас лякав, що якщо бігатимемо від призову, як його недолугий син, то потрапимо у в'язницю. Не говорив тільки, чи сидить його син. А нам майор Косорилів робив страшні очі й віщав: «Ось сядете туди, де буде от так (*схрещує пальці у вигляді ґрат*) і за прислів'ям "Ти мене бачиш, а я тебе ні!"». І мені тепер часом здається, що це наша гуманітарна наука опинилася в тюремній камері з віконцем, через яке українським ученим так сяк ще видно, що там робиться у світі, проте з вольної сторони в наше віконце ніхто заглянути не поспішає.

Картина друга

На кафедрі

До стор. 574 (746)

Дисертант. Я щиро вдячний також призначеним кафедрою рецензентам, приймаю всі їхні зауваження і обов'язково виправляю виявлені ними прикрі, але все ж таки, смію думати, дрібні недоліки.

До стор. 577 (749)

Придибайло (*Озирається з непідробленим інтересом*). Прове, чи не заходиш ти надто далеко? Адже ті, колишні, докерувалися наукою до абсолютно диких речей. Мені розказували, що в одному академічному інституті відкрилася рада із захисту дисертацій. Так директор об'єднав членів ради в партгруппу, вони перед кожним захистом збиралися на свої партійні збори та голосували, присуджувати на раді ступінь чи ні. Це щоб на захисті не було ніяких несподіванок. Ось так.

Завкафедри (*похмуро, з-за монітора*). І що ж ти пропонуєш, Вілене Киріаковичу?

До стор. 579 (751–752)

Півторак. Адже вам відомо, що мене прийняли сюди на роботу із зобов'язанням за три роки написати кандидатську дисертацію, а через п'ять років – докторську.

До стор. 580 (752)

Завкафедри. Ще в 70-ті покійний доцент Костецький в Києві ставив п'ятірки за красу, приймаючи іспит у заочниць. І сам був молодий красень –

високий, культуризмом захоплювався, чорновусий, тоді малоп'ючий ще... Ех, молодість, молодість...

Доцент Порошкова. Костецький – це був, здається, дисидент?

Завкафедри. Хіба що на кухні... Дитячий письменник із нього вийшов, автор першої в СРСР поеми про матір Леніна.

Доцент Порошкова. І останньої.

Завкафедри. Я б за це не ручався, Єлизавето Матвіївно. Тут діє модель спіралі, а то й кола...

Пані-профорг (*улесливо*). Щодо культури ви абсолютно маєте рацію, Прове Микитовичу. Пригадайте тільки: спершу спідниці по коліна, потім міні, потім максі, потім до п'ят, знову міні...

До стор. 581 (753)

Доцент Порошкова. Ти не перший і не останній, кого наш Никодим Силич пхає у багно.

До стор. 583 (755)

Завкафедри. Мені плювати, що воно там діється в юристів, на кафедрах іноземних мов, на цій їх копійчаній кафедрі етики та естетики! Але тут я контролюю ситуацію.

До стор. 583 (755)

Доцент Порошкова. Я вже не кажу про все таке інше, але ж нашу зарплату можна пропустити через один банк, а можна і через інший. А пам'ятаєте той випадок, коли зарплата застрягла в ректораті на місяць, а міністерство присяглося, що гроші переведено? І ти думаєш, що гроші в цей час не прокручувалися?

До стор. 585 (757)

П і в т о р а к . Хочете вірте, хочете ні, але таке було зі мною вдруге в житті.

З а в к а ф е д р и (збентежено). Було-було, дещо перебрали.

П а р т о р г Д і м а . І справді дивно: одна скляночка, ну, ще друга...

До стор. 587 (759)

З а в к а ф е д р и . Це тут я маленький начальник, завідуючий хрін знає чим, шарашкою якоюсь. А вдома в нас командує моя дружина, Марія Василівна. Воно мені якось і зручніше...

П а н і - п р о ф о р г . Фе! Що ви таке говорите, Прове Микитовичу! І не сором?

З а в к а ф е д р и . Гаразд, ви й без того, пронози, все знаєте про своє тимчасове начальство.

До стор. 587 (759)

З а в к а ф е д р и . А я прокинувся у своєму ліжку, в піжамі, босій – і свіжий, як огірочок.

Картина третя

У кабінеті Авторитета

До стор. 600 (772)

П р и д и б а й л о . Батько вчився на юридичному факультеті університету. І ось присилають йому в найстрашніший час, коли люди пропадали тисячами, повістку в НКВД, а управління тоді було в колишньому Інституті шляхетних дівчат над Хрещатиком, його після війни з руїн підняли й назвали Жовтневим палацом

мистецтв, хоч стоїть він на кістках замучених. А батько все-таки серед юристів терся, уже знав: якщо у вестибюлі черговий чекіст, звірившись зі списком, звелить документи покласти на стіл і входити в ліві двері, тоді кранти. Людина потрапляла в кабінет патологічної садистки, божевільної баби, її потім теж, у справі Ежова, розстріляли... Так. Хто до неї в кабінет потрапляв, вже з будівлі не виходив: розстрілювали того ж дня прямо в підвалі. А якщо скаже черговий проходити в праві двері, то, значить, викликають до слідчих як свідка, і є шанс викрутитися. Батько представляється: «Придибайло Киріак Петрович». Йому чекіст: «Документи на стіл і проходите наліво». А тут цілий натовп з повістками ввалився у вестибюль, батько ніби як забарився, та й упірнув у праві двері. Проходить коридорами з діловим виглядом, прикидає, де може бути чорний хід. І вибрався-таки.

А в т о р и т е т (серйозно). Тепер би не поталанило.

П р и д и б а й л о . Звичайно, адже й тоді чорний хід охоронявся. Але вартовими були бійці комендантського взводу, вони ж і розстрілювали. Вночі людей кінчали, а вдень ходили, як очманілі. Та й в НКВД тоді несення караульної служби було не таке суворе, як в армії після війни: відходили до вітру, ще там куди... Вибрався батько – і що далі? Місто величезне, а куди подінешся без документів? Так він пригадав про приятеля, що служив у Штабі Київського військового округу, і тому вдалося захвати батька в армії. Прослужив рядовим три роки, демобілізувався й повернувся до університету. Сам злякався на все життя і мене, як я підріс, налякав.

До стор. 603 (776)

П р и д и б а й л о . Раніше вимагалось, щоб в кожній докторській дисертації відкривався новий напрям

науки. Смішно, правда? У нас були б тисячі нових напрямів науки... Сіреньке, таке собі, проте явно не списане – й годиться.

До стор. 603 (776)

П р и д и б а й л о . ...намагатиметься побачити і відкрити щось нове, проте такий поворот...

До стор. 603 (776)

П р и д и б а й л о . У будь-якому випадку я віддам перевагу викладачеві, що захистив дисертацію, перед викладачем без ступеня: людина, поки трудилася над своєю «цеглиною», все-таки стала освіченішою і навчилася дисципліні розумової праці.

ДІЯ ДРУГА

Картина четверта

У кімнаті Піторака

До стор. 609 (783)

П і в т о р а к . Вірний чоловік – явище настільки банальне і нецікаве, що і порівнянь не вимагає.

Картина п'ята

Викладацький зал у студентській їдальні

До стор. 626 (800–801)

П р и д и б а й л о . Якщо хто не знає, що таке тодішній загальний вагон, так були те не ряди крісел, як зараз, а щось середнє між теплушкою і купейним вагоном. Я

дуже яскраво собі тоді уявив, як Мігалкин, стукаючи кулаком і матюкаючись, проповідує в загальному вагоні.

Завкафедри. Ти, Вілене Киріаковичу, так яскраво представив (*м'яко посміхаючись*), тому що посадив свого Мігалкина на місце Леніна в картині, що набила оскому, «Розмова Леніна з робітниками по дорозі з Фінляндії» або якось так.

Асистент Фельдман. Ваш Мігалкин, Вілене Киріаковичу, – ну прямо як оживий правдошукач із народу в Платонова.

Придибайло. Про Платонова тоді просто не згадували. Ніби його й не було. А помітили ви, що зараз про нього знову забувають? Тому що тепер ні народ, ні диваки з народу нікому не потрібні, ні тим більше народні диваки-інтелігенти, на зразок самого Платонова.

До стор. 626 (800–801)

Асистент Фельдман (зацікавлено). А що з ним трапалося, з цим Мігалкиним? Зробив кар'єру? Сам перетворився на вгодованого бюрократа?

Придибайло. Я намагався не впускати дивака з виду. Скажімо так, він досить швидко пожух. Мабуть, йому пояснили, кому належить: на дворі, мовляв, не кращий час, щоб вискочці-пролетарію ставити раком радянських бюрократів, та і його прийоми містечкового оратора не діяли на наших студентів, у яких тоді на першому місці в житті стояв преферанс. Навіть не дівчата, а преферанс. Грали цілодобово підряд і засинали потім, сидючи на унітазі. Та й важко йому довелося в університеті. Уявляєте, як було Мігалкину з його словниковим запасом конспектувати «Пролегомени до "Критики чистого розуму"»? Злиняв наш пролетарський Руссо, вицвів, а потім і зовсім зник.

Доцент Порошкова (*зітхнувши*). Зовсім як наш Півторак.

Придибайло (*швидко*). Я цього не говорив.

Картина шоста

У старій котельні

До стор. 637 (811)

4-а студентка. Ти в нас винятково ніжний, хоч до рани прикладай.

До стор. 638 (812)

Академік. Сміливі, запитуєте першою, перехоплюючи у співбесідника ініціативу, і намагаєтеся, як Ісус Христос, відповідати запитанням на запитання...

До стор. 638–639 (812–813)

4-а студентка. А ви мене присоромили, Олександрє Миколайовичу.

До стор. 639 (813)

Академік. Чи ж вам мені нагадувати, що в російських університетах жінки не навчаються? Як і кожна порядна людина, я засуджую цю безглузду середньовічну заборону і,

До стор. 640 (814)

Академік. А вже завтра мій Осип розтопить на кухні плиту і, відрами гарячу воду тягаючи, наповнить мені ванну. Ванна у мене чудова – чавунна на витворних

звіриних лапах. А на Чистий четвер я зі старими своїми приятелями зустрічаюся в торговій лазні, такий у нас звичай...

До стор. 641 (815)

Академік. Поневіряючись у пошуках випадкового заробітку по П'яцца Маджоре, де я зміг би вже впізнати кожен камінь у бруківці, я мимоволі натикався на ланки невидимої зловісної павутини, що пов'язувала мешканців палаццо і закутнів, на огидні хитросплетіння попиту й пропозиції, в яких знаходили один одного порок і продажна краса, та на химерні спокуси в економічних і політичних відносинах, проникнення в які було б куди небезпечнішим.

До стор. 641 (816)

Академік. Як водиться, у справу йде й інша мерзота, про що людині, яка випиває, краще й зовсім не знати...

До стор. 642 (816)

Академік. А я слухав цей ноктюрн у фортепіанному виконанні самого Ференца Ліста! Правда, він був уже старий, куди старіше, ніж я зараз...

До стор. 643 (817)

Прапор. Та ми тут, майже в центрі міста, діючи по обстановці, такого надійствуємо, що тільки тримайся!

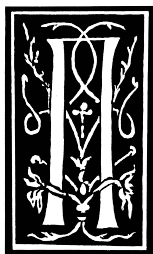
До стор. 647 (821)

2-й студент. А у вас є трохи часу, можливо, навіть до кінця тижня. І лише тому, що за стеження «Стіло» бере по годинно.

До стор. 650 (824)

2 - й студент. Ті починали дрібними комбінаторами або комсомольськими діячами, що схопили свою частину пирога, а розбагатівши, змушені були збирати навколо себе банду, щоб захистити награване.

ригода з неокласиком

Сценарій

(незавершено, переробка п'єси «Погашені зорі»)

---

* Незавершена робота: сценарій (варіант назви «Чарльстон перед ”чорним вороном”») – на перших одинадцяти сторінках, до початку діалога Тетяни й Ніни, далі – текст комедії «Погашені зорі» (після позначки: ° ° °). Подаємо повністю. – *Ред.*

Титри йдуть на чорному тлі білими написами. На чорному тлі під титрами пульсують червоні дати від 1917 до 1929 (ці дві найбільші, як і 1919, 1920).

Нарешті, з'являються кадри руїн старовинного будинку на чотири поверхи еклектичного стилю на вулиці Тургенєвській, № 19. Камера проїжджає повз розбиті шибки, сколотий декор, пусті стіни під відкритим небом.

Чоловічий голос за кадром. Історія, яку ми вам розповімо, відбулася в Києві влітку 1929 року. Більшість людей, постаті яких ми намагалися відтворити, були розстріляні. 1937 рік пережили лише дві жінки, але ж і вони давно померли. Спробуємо показати цих людей правдиво, такими, якими були, не ображаючи солоденькою ідеалізацією їх світлу пам'ять.

Камера відїжджає, і ми бачимо руїни будинку № 19 на Тургенєвській з фасаду повнотою. Це будинок, яким він був улітку 1929 року. Внизу лавки – «Керосин» та «Галантерейні товари». Зображення поступово темнішає, і це вже глуха ніч, світяться лише два вікна і скляні двері на балкон високого другого поверху. За витворними чавунними балясинами балкону темніє складений на ньому в кутах побутовий мотлох, на стіні висять дерев'яна розкладачка й поламаний велосипед. Балкон залитий місячним світлом.

Балконні двері прочиняються з легким скрипом, на балконі з'являється Суламіф – жінка яскравої, визивної краси років трохи за тридцять. У формі «юнгштурму», але в туфлях на високих каблуках. За нею Микола, що пропускав даму вперед. Коли він зачиняє за собою двері, веселий святковий гамір, що прорвався на балкон з квартири, пригасає. Це – огрядний, лисий чоловігя сорока років, чарівний, коли в доброму гуморі, але не вірить, коли йому про це говорять. Одягнений добре, хоч і трохи неохайно: краватка зїжджає на бік абоццо. Вони не п'яні, тільки трохи збуджені.

Суламіф дістає коробку «П'ушок», з неї цигарку.

Суламіф. Ето ж надо, забула запальничку.

Микола знаходить у кишені сірники, а коли дама закурює, долонею непомітно розганяє перед собою дим.

Микола. Нарешті ніч, нарешті тиша! Я більше люблю чужі дні народження, на своєму власному мені якось ніяково. Та й утомлюєшся кожного разу, поки все поробиш... Оту біганину в спеку з кульками та пляшками хоч би пригадати. І чому я не народився взимку? Зате тепер... Як дивно ви показуєте в місячному сяйві, Суламіто!

Суламіф (*прискає*). Да нічого я, Коля, вам не показиваю... А тиша тут і справді чудесная, не то што у нас в Харкові.

Микола (*посміхається*). Провінція патаму как. А провінція має свої переваги. Взяти хоча б...

Його перериває вискотіння і хрипи дешевої гармошки. Праворуч під балконом на тротуарі з'являється дівчина в білих шкарпетках і червоній косинці, з нею двоє хлопців приміського вигляду, один з них грає на гармошці.

Дівчина

Як у нашого двора
Вся трава пом'ята.
То не двірника робота,
А любов проклятая...

Звук пляшки, розбитої об цегляну стіну. Осколки падають на асфальт, горять на траві в місячному сяйві. Знизу видно, як трійця віддаляється вулицею, поки білі шкарпетки не розчиняються в темряві. Гра на гармошці поступово притихає.

На балконі Суламіф і Микола переглядаються.

Микола (стенає плечима). Я говорив про Київ. Знаєте, я навіть задоволений, що столицю перенесено до Харкова. Це може здатися блазенством якимсь, але ж це так. По-перше, чиновного народцю, людності не вельми приємної для лицезріння й спілкування, поменшало на Хрещатику і в Липках. А головне, у нас не руйнують старі будинки, щоб поставити нові хмарочоси, як у Харкові, де повилазили ці потвори з бетону і скла.

Суламіф (дуже здивована). Це ви про «Госпром»?

Микола. І про «Держпром» ваш славнозвісний теж.

Суламіф. Да ви парадоксаліст, Коля!

Микола. Я? Ну, може й справді... Хоча... Який же я можу бути парадоксаліст, коли я «неокласик»? (Сміється).

Суламіф. Щось я іногда, Коля, совсем вас не розумію...

Микола. Зараз зрозумієте, Суламіто! Я давно вже закоханий у Київ, а закохався багато років тому. Я пізно приїхав до Києва, вже гімназистом, а що я бачив до того? Потворну бурсу десь на Полтавщині, потім брудну Золотоношу – і все. У мене не було золотого сільського або містечкового дитинства, всі мої найкращі спогади пов'язані з Києвом. Як весело жити в місті своїх мрій! Ви придивіться до нього уважніше, і це місто вас зачарує, і не захочете повертатися до свого Харкова. Де ще в світі ви знайдете стільки зелені, такі квітучі бульвари, парки, сади! Колись у Петербурзі я ледь не розридався...

Суламіф. У Ленінграді тобто.

Микола. Це був тоді Петербург, ми, студенти, їздили туди до архівів шукати українські рукописи, а возив нас професор Володимир Миколайович Перетц. Чули про такого?

Суламіф. Про академіка Перетца якраз чула.

Микола. У нашого Семінарію був свій власний вагон, і залізниця дозволяла нам його причіплювати до будь-якого потяга. У такий спосіб дісталися ми й до Петербурга. Не думаю, що з тих часів Пітер позеленішав. Так от, я мало не заплакав, коли у дворі якогось кам'яного мішка натрапив на килимок блідої травиці та протоптану через нього стежечку. У Києві ж улітку будинки й церкви просто потопають у зелені.

Перед нами темна вулиця – така, якою бачить її Микола. Він заплющує очі – і під час його подальшого монологу картинка темної вулиці змінюється на неясні по периметру фото і кінокадри київського архітектурного декору – чорно-білі та кольорові.

Голос Миколи. А київська архітектура! Миле, з пізніх найпізніше рококо, південно-східний неокласицизм, вульгарна, наївна, рідна еkleктика! А модерн? О, цей теплий, людяний модерн Києва, наш неповторний модерн! Після війни будинки майже не ремонтувалися, на дахах вирости деревця і кущі, де-не-де ліпнина посипалася, кількох добрих киян балконами пришибло, але ж... Знаєте, Суламіто, чого я найбільше страшуся? Не цієї повільної руйнації, а майбутнього, як це його... міст-комун-госпівського капітального ремонту. Саме він, боюся, погубить пишну, хай позбавлену смаку, хай варварську, але ж таку рідну красу мого міста. Знесуть башточки, під холодною рукою невігласа зникне ампірний декор, згладжуватимуть штукатуркою лукаві єврейські обличчя каріатид, затикатимуть цементом волаючі роти театральних масок. І – ось де справжній жах! – поступово, повторюючи долю давніх міфів, зануряться в німу площину стін античні сцени барельєфів.

Голос Суламіфі. Ясно...

Микола розплющує очі, повертає голову. Темні стіни змінюється погруддям трохи розгубленої Суламіфі.

Суламіф. А у вас тут уже йшла фільма «Зелена Мануела»?

Микола. Ми з Тетяною рідко ходимо до кінематографа – якийсь дитячий він поки що... От хіба що «Броненосець "Потьомкін"» Ейзенштейна або «Людина з кіноапаратом» Дзиги Вертова, але ж це фільми без акторів і без літератури... Ми більше у театри та на вечори в «Домі учених» полюбаємо ходити... А ви ж, Суламіто, прийшли з Костем.

Суламіф повертає голівку, і ми разом з нею бачимо за склом балкона Костя. Це художник, одразу видно: довговолосий, у береті та в трохи заляпаній фарбами бархатній блузі. Високий красень, із вусами. Здалеку видається молодим. Ми бачимо, як він, не звертаючи увагу на те, що патефон грає «шимі», просто тупцює на місті, притиснувши до себе молоденьку партнершу.

Голос Миколи. Ви давно Костя знаєте, коли це не таємниця?

Суламіф. А ви, Коля? Он не має ніякого права ревновать, коли ви про це. Ми познайомились с Костем сьогодні, на вулиці.

Микола. Я з Костем? Ми з ним і з Іваном однокашники. Разом вчилися в Колегії Павла Галагана – може, чули про таку?

Суламіф. Щось старорежимне? Юридичне?

Микола. Дуже старорежимне! Але не юридичне, бог милував. (Сміється). Колегію Павла Галагана було закрито після революції, тепер там звичайна трудова школа. А Колегія була кращим з українських приватних навчальних закладів, і вчили там на вищому рівні: була навіть своя лікарня, власні телескоп і кіноапарат.

Ми звідти пішли різними стежками: Іван – до Політехнічного, тепер інженер на ТЕЦ, Кость – до Художнього училища, що на Євбазі, а ми з Палею, тобто з Павлом Филиповичем – до університету, а там разом вступили в Семінарії з руської філології професора Перетца. Я вже згадував і про Володимира Миколайовича, і про Семінарії. Не міг не похвалитися...

Суламіф. Так, було трошки.

Микола. Ми всі товаришуємо й досі. От біда, Павло захворів, не зміг прийти. Він тепер відомий поет і літературознавець. І, щиро перед вами зізнаюся, талановитіший за мене і як поет, і як літературознавець. А Володимир Миколайович у Ленінграді, він прислав вранці телеграму. Мені було...

Двері прочиняються ривком, на балкон разом із гулом голосів («шиммі» вже не чути) вилітає Кость.

Кость. Як ти наважилася, о прекрасна Суламіто, привласнити нашого іменинника? Віддавай!

Суламіф бере під руку Миколу, тулиться до нього.

Суламіф. А может, у нас накльовивається роман?

Микола ніяково вклоняється і виходить. Чути сплеск голосів: гості вітають його повернення. Суламіф що теж хоче повернутися до кімнати, Кость її утримує.

Кость. О підступна красуню! Нам треба погомоніти.

Суламіф. Тому, що не звертаю на вас вніманія, я вже і преступна? От нахаба.

Кость (*вилупляє очі*). Та ви що, прекрасна Суламіто? Я ж сказав «підступна», а це по-російськи «коварная». Що поробиш, коли немає такого слова в українській мові? О каварная красавіца, давайте гаваріть на рускам.

Суламіф. Ну уж нет, *(старанно вимовляє)* мені так подобається, що на сьогоднішній вечірці всі говорять українською мовою. Ти просто не звертай уваги, коли щось не так скажу, хороше?

Кость. Добре. Треба було сказати, не «хороше», а «добре». *(Пригортає її, голосним шепотом)*. А чи сподобалось тобі те, що між нами було у тебе на квартирі? Кажі чесно!

Суламіф *(посміхається)*. Хіба ж таке могло не сподобатись, дурнику? Ти ж справжній Голіаф.

Кость *(серйозно)*. А мені так зовсім не сподобалося, люба. Може, я недостатньо прогресивний, може, у вас, столичних харків'ян, отак воно і робиться, але... Даруй мені, проте я не можу відчувати всю насолоду від кохання в присутності третьої особи, хай твоя хазяйка і стара, як світ, і сліпа, як ніч, і глуха, як пень.

Суламіф. Ти такий волоцюга – і не признаєш ль амур де труа?

Кость *(посміхається)*. Он як! Непогано! Але мені не до солі. Я наполягаю на другій зустрічі. У мене, в спокійній обстановці. Щоб не поспіхом, по-піонерськи, а повільно, на зручній ліжниці та... цілком безсоромно, люба. Щоб я мав змогу насолоджуватися кожним вигином твого чудового, звабливого тіла і пестити кожну клітинку твоєї ніжної білої шкіри. Щоб ми одірвалися один від одного тільки тоді, коли вже кожному з нас нічого більш не забагнеться, ніякої ніжної витівки... А не відстану від тебе, поки між нами не станеться такого повноцінного, яскравого злягання, щоб ми потім згадували про нього все життя, як про яскравий спалах пристрасті, як про солодкий подарунок долі! Цього разу все буде гаразд, голову свою закладаю!

Кость палко обіймає Суламіф, намагається поцілувати. Вона вправно випрочується з обіймів.

Суламіф. О! Такіє нежності прі нашей бедності! Ти розмажеш помаду, а моя в патрончіке почті стьорлась... І напрасно, Костя, ти переживаєш із-за такої чепухі. Я тебе уважаю і ценю як чоловіка, і не треба мені нічого спеціально доводити.

Кость. Тобі не треба, а мені треба, аж кортить, моя люба. Ти це і сама щойно відчула, присягаюся. Приходь (коротко замислюється) завтра ввечері, годині о сьомій. Я живу тут недалечко, на Дмитрівській. У домі 37а, у студії на четвертому поверсі, а фактично на горищі. Будинок у стилі модерн, колись був пофарбований на зелено. Гарний такий парадний вхід, тобі сподобається. (Посміхається). Але забитий, звісно. Отже, через двір, а там пірнай до чорного ходу – і сходами на верхотуру. Перед чорним ходом набери повітря в груди, бо тхне. А знайти будинок тобі буде легко: праворуч від парадного входу магазин «Церобкоопспілки», а поруч фабрика Бульона. Це ковбасна фабрика, тож інколи такі смачні пахощі звідти віють, що можна гризти сухар з великою приємністю, неначе краківську.

Суламіф. А ти вмієш вговорювати. Я подумаю, Костю. (Пауза). Ти не хочеш повернутися за стіл?

Кость. Звісно, підемо, але я маю тобі сказати ще одну річ. Не чіпай Колю, добре? Він не такий, як ти або я. Він до всього в житті ставиться дуже серйозно. Це ми з тобою вільні, сильні, самотні люди. Збіглися до купи, вхопили трохи радості, і розбіглися – і «розлука будет без печалі». Я зовсім нічого не хочу знати про тебе, не хочу залазити тобі в душу. З мене досить того, що ти сама хочеш явити людям, тобто твоєї краси та темпераменту. Хоч... Інколи мені здається, що ти дівчина небезпечна. Що за ніжною Суламітою ховається підступна, то біш каварная Саломея...

Суламіф. А коли Саломея, то їй час танцювати. *(Прислухується)*. Там якраз поставили непогане танго. Ходімо?

Кость. О, яку дивну Уальдову «Саломею» було поставлено в театрі Соловцова перед самою війною! Ми всі просто марили цією виставою, а наш Паля і Зеров написали сонети про Саломею. Аби ти бачила, що за декорації та костюми зробила пані Екстер, палка авангардистка!

Суламіф. Правильно сказав, що пані. Вона ж у Парижі, з білоемігрантами. Ходімо нарешті. *(Стає в третю позицію і присідає перед ним, притримуючи краї неіснуючої балетної пачки)*. Я тебе запрошую на танго.

Кость. Я не договорив. Ти обіцяєш мені, що відчепишся від Колі?

Суламіф. Як можу я таке обіцяти? Сам же сказав, що я людина вільна. *(Подає йому руку)*.

Покидають балкон. Тихо звучить танго, звук підсилюється, коли двері прочиняються, потім знову стихає. На балкон виходять Тетяна й Ніна. Тетяна – дружина Миколи, тридцяти років, бібліотекар. У гарно пошитій сукні, коротко підстрижена. Із слідами колишньої краси, струнка, тендітна, мініатюрна. Ніна – дружина Колесника. Повна вродлива молодиця двадцяти п'яти років, одягнена за студентською модою тих років. Ніна дістає з сумочки пачку «П'юшки», пригощає Тетяну, остання добуває з кишені сірники. Закурюють.

о о о

Ніна. Не можу дивитися, як Кость крутить і кидає цю гарненьку жидівочку, неначе...

Тетяна. Неначе мітлу. Або як борцовську ляльку в спортзалі. *(Пауза)*. Мені не подобається, Ніно, щойно вжите тобою слівце.

Ніна. А що такого! (*Затягується глибоко, випускає дим*). Це нормальне українське слово. Селяни так кажуть.

Тетяна. Селяни багато чого тобі скажуть! Усі ж ми добре знаємо російську мову, раніше тільки нею й говорили, а росіяни єврея називають жидом, коли бажають образити, навмисно образити. І зараз ти, безперечно, хотіла образити цю приблуду Суламіту. І чим це вона тебе роздратувала?

Ніна. Вона, може, і не винна. Твоя правда. Це Костю не треба було її приводити. Як це можна, сама зваж, знайомитися з дівчиною на вулиці! У такі часи, коли люди зникають один за одним... Кажуть, ДПУ готує черговий процес.

Тетяна (*швидко*). Не хочу розмовляти про політику. Давай краще перемиємо кісточки чоловікам. Я так думаю, що воно якраз і непогано, що наш Ренуар прийшов не сам. Бач, як вони оживилися, коли з'явилася нова жіночка. А мій тютій навіть дозволив їй зтягти себе на балкон. І тютюновий дим його не злякав, хоч усім нам у хаті не дозволяє палити...

Ніна. Ну, твій Коля взагалі святий чоловік. Хоча, здається мені, він до мене таки придивлявся певний час.

Тетяна (*ніжно*). Мій чоловік великий мрійник. Він живе у своєму власному світі, куди й мене давненько не пускає. Я на це не ображаюся. Коли ти не помилилася, і він справді на тебе задивлявся (я таких речей не контролюю, і ти зараз зрозумієш, чому), то це означає, що між вами відбувся роман – і не прості якісь шури-мури, а великий, буремний роман.

Ніна (*ніяково*). Таню, я розумію, що ми с тобою випили сьогодні (чи то вже вчора) лишку, бо ота вишнева наливка така смачна і начебто слабенька. Але все ж

таки... Коли б у мене був роман із твоїм чоловіком, то я, принаймні, мала б про це знати сама.

Т е т я н а . Господи, та я ж пояснила вже, що він переживає свої романи в мріях!

Н і н а . Коли за мрії про вільну Україну людей саджають і розстрілюють, то й на мрії про іншу жінку дружина має право реагувати.

Т е т я н а (*не чує, або не бажає почути*). Потім Коля мені розповідав, які яскраві романи він переживав зі мною в своїх мареннях, коли ще навіть не наважувався підійти до мене в бібліотеці, щоб познайомитися. Це було на одному тижні щось подібне до «Декамерона», а на другому – до «Страждань юного Вертера». Коля був тоді вже приват-доцент університету і мені страшенно подобався. Я вирішила взяти справу знайомства й залицяння у свої руки.

Н і н а . У ці гарненькі, тверді, маленькі ручки. (*Значущо посміхається*). То ж як – ти виправдала його мрійні сподівання?

Т е т я н а . Коли вже ми сьогодні так відверто говоримо про ці речі, то можу зізнатися, що Колині сподівання я виправдала. Була громадянська війна, по Києву вешталися то солдати-мародери, то просто бандити, і не знати було, чи доживемо ми з Колею до ранку. Прилетів би з Шулявки снаряд, і померла б я незайманою дурепою, а могло статися й ще гірше, це коли б перед смертю мучила брудна солдатня. Сучасна молодь не розуміє, в якому світі ми тоді жили. У Колі, на відміну від мене, був такий-сякий еротичний досвід, добутий за гроші з продажною прости-господи, що жорстоко його налякала...

Н і н а . Як цікаво! Ти мені ніколи цього не розповідала.

Т е т я н а . Ми тулилися одне до одного, як малі діти, що зустрілися в печері людожера. Тридцятирічний

хлопчик і дев'ятнадцятилітня дівчинка. Тієї ночі мені здавалося, що моя шкіра витончилась або зникла зовсім, і кожний дотик Колі пронизував мене електричним струмом. У Колі могло й не вийти нічого (ти мене розумієш), але ж і тоді та ніч стала б незабутньою. А Коля? Він плакав, дякуючи мені, плакав од щастя... (*дістає хусточку і обережно промакує підфарбовані очі*). Отак воно починалося, наше подружнє життя, Ніночко. Я не відчувала більшого чуттєвого піднесення, аніж тієї першої нашої шлюбної ночі.

Ніна (*індиферентно*). А тепер ти, подруго, щотижня навідуєшся до студії Костя.

Пауза.

Тетяна (*уїдливо*). А ти, подруго, у таку патетичну хвилину ріжеш правду-матку. Щиро вдячна. (*Закурює нову папіроску*).

Ніна. Нема за що.

Пауза.

Тетяна (*так само*). По-твоєму, Ніночко, не має жодного значення, що ти теж інколи забігаєш до студії на Дмитрівській?

Ніна (*спалахує*). А ти звідки довідалася? Ти вистежувала мене, подруго?

Тетяна. Навіщо б мені... Той самий герой-коханець і похвалився. Той, що й тобі про мене.

Ніна (*раптом сміється*). Що ж дивного? У нас п'ятьох така дружба, неначе ми одна велика сім'я. Ось і вийшла з того родина часів первісного комунізму із спільністю жінок.

Тетяна (*посміхається їй*). Не плутай серйозні речі з дурницями. Дружба наших чоловіків – це щось серйоз-

не, усе інше порох. Наша з тобою дружба, наприклад. Вона позиційна... краще сказати, вона вимушена, як змушені товаришувати жінки в гаремі.

Н і н а (*підхоплює*). Або в'язні, що сидять в одній камері. Згода.

Т е т я н а . І мої відвідини відомого тобі місця – така ж дурниця, Ніночко.

Н і н а . Звісно, дурниця, подруго. Тим більше, що звідси, з Тургенєвської, до Дмитрієвської – рукою подати, а ще ж можна по дорозі забігти на Євбаз прикупити фунт масла до вечері.

Т е т я н а . Так, це не те, що тобі – їхати з Подолу трамваєм, щоб наш товариш Ренуар тебе по головці погладив. Чому ти кидаєшся на мене, Ніно? Хіба не можемо поспілкуватися спокійно. О! (*Замоває, прислуховуючись до сміху в кімнаті*). Там твій чоловік анекдоти розповідає, а в нас тут – хіба ж не анекдот?

Н і н а (*роздратовано*). Тільки тим мій пихатий курдупель і тримається в компанії, що анекдоти розповідає. Мій Іван їх спеціально напам'ять заучує, вірші також зазубрює – чи можеш собі таке уявити? Боже, який він посередній! Зізнаюся тобі, що я і заміж за нього пішла, щоб потрапити до вашого блискучого товариства. Твій геній з тобою, і ти вже була майже такою ж самою, як вони, дотепною й всезнаючою. Неначе простецька картоплина, що в печені просякла м'ясним соком. (*Т е т я н а сміється*). Хай йому грець, я лише щойно зрозуміла, що ти могла й образитися... Як я тобі заздрила тоді! А що було мені робити? Филипович теж одружений (фактично, хоч вони ще не розписувалися), від Костя вічним парубком тхнуло, а Іван, на моє горе, якраз розлучився. (*Пауза*). Ти як хочеш, Таню, а я Костеві зради не пробачу – я ж така власниця. Що моє, мені ж і віддай!

Тетяна. Наш красень є такою ж комунальною власністю, як отой (показує в зал) ліхтарний стовп. Давай з ним коротенько (викидає на авансцену недопалок) розберемося, бо я зовсім не бажаю з тобою сваритися. Він тебе довго умовляв?

Ніна. Ну!

Тетяна. А потім стався афронт, або ж, як сказала одна добродійка на курсах з українізації, «нешасний випадок зіпсувався»?

Ніна. Ти як у дзеркало дивилася!

Тетяна. Потім знову довго умовляв, обіцяв, що тепер усе піде добре – і цього разу не збрехав?

Ніна. Авжеж... А звідки ти дізналася?

Тетяна. Я нашого Ренуара давно вже розкусила. У нього надто субтильний чоловічий механізм, якому потрібен певний час, щоб звикнути до нової жінки. А сам він (і через це, зокрема) настільки занурений у свої відчуття, побоювання та переживання, що на тебе, як на людину, не звертає будь-якої уваги. А мені того і треба, бо це дає змогу користуватися його специфічними послугами спокійно і без жодних докорів сумління. Бо він для мене не що інше, як така штука, що її з Парижа привозять (шепче на вушко). Ось такий і Кость, тільки на дотик теплий, навіть гарячий. Це як до перукаря збігати або до...

Ніна. ...до мозольного оператора.

Тетяна (посміхається). Ні, це набагато приємніше. Як зїсти тістечко з кавою.

Ніна (аплодує. Після короткої паузи). І все ж таки, мені незрозуміло, як ти, племінниця Деснянської Чайки, вірець, здавалося б, свідомої української жінки...

Тетяна. ...невтомної дармової працівниці в «Громаді», «Просвіті» або «Жіночій спілці»? Будівничого, а разом коменданта фортеці для дітей та чоловіка? Як це

я зреклася ідеалів української родини та всього такого? Але ж Ліночка моя вдома майже й не буває тепер, як додумалася вступити в піонери, а чоловік... Я ще не аж так напилася, Ніно, щоб видавати тобі таємниці наших стосунків з Колею. І взагалі...

На балкон вривається К о с т ь .

Н і н а . Про вовка помовка...

К о с т ь . Вас там кавалери заждалися, а ви все точите теревені. Зараз Ваня поставить чарльстон!

Т е т я н а (з іронією). Та це ж шикарно!

К о с т ь . Чи не знайдеться папіроски? Ви, дами, завжди такі помірковані, ощадливі! Дякую, дякую...

Т е т я н а і Н і н а повертаються до кімнати. К о с т ь втуплюється в цигарку, не розуміючи, що перед ним. Кладе її до кишені та раптом закриває обличчя руками.

К о с т ь . Боже мій! Добрий мій, дитячий мій, забутий мною Боже! Як я спромігся такого накоїти?

Дістає цигарку, не с першої спроби запалює сірника, нарешті закурює. Швидко заспокоюється. За спиною К о с т я вже кілька секунд стоїть Х в е с я , вона вилупилася на художника в радісному очікуванні.

Х в е с я . Костянтинне Опанасовичу! Чи можна до вас? Я на одну хвилю маленьку, бо зараз чийсьстон заграють... Дозвольте папіроску, коли на те ваша та й добрая ласка.

К о с т ь . О! Це ти, люба! Якраз скінчилися, на жаль.

Х в е с я . Тоді дайте хоч вашої затягнутися. (*Отримує недопалок, палить із містечковими кривляннями*). Казали мені, що коли навіть цю «Пушку» побризкати парфумами, буде щось на кшталт контрабандних румунських, не гірше...

К о с т ь . *(Озирнувшись на двері, хапає дівчину в обійми)*. Який я щасливий, що ти сама підійшла до мене, не побоялася, не посоромилася... Отак само сміливо приходь до мене в студію... е-е-е... післязавтра вранці. Цього разу все буде гаразд, матінкою рідною присягаюся! Подаруй мені ще раз оте щастя зустрічі віч на віч, зустрічі двох вільних від одягу і від забобонів людей! Щоб я мав змогу насолоджуватися кожним сантиметром твого чудового, пружного юного тіла й пестити кожний клаптик твоєї гладенької, як оксамит, засмаглої шкіри. Щоб ми одірвалися один від одного тільки тоді, коли вже кожному з нас нічого більш не забাগнеться, ніякої пікантної витівки... А не відстану від тебе, поки між нами не спалахне таке повноцінне, яскраве кохання, щоб ми потім згадували про нього все життя, як про солодкий подарунок долі, як про яскравий спалах вічної пристрасті! *(Палко обіймає, покриває її обличчя поцілунками)*.

Х в е с я . Як ви гарно говорите, Костику! Хоч я і не все второпала... У мене аж запекло тут, жах! *(На мить видирається з обіймів і показує собі на діафрагму)*. А може, це після шпротів, вони жирні такі... За запрошення спасибі, але, звиняйте, я більше не прийду до вас, Костику. Мабуть, не прийду. У вас у майстерні було страшенно цікаво, особливо коли ви свої картини показували, да... І я вам дуже признательна за те, що ви... Коли я принесла вам у дарунок найдорожче, що в мене є, ви поступили, як справжній спортсмен..., ні, звиняйте, джем-мен. От.

К о с т ь . Джеммен? Зрозумів... О, кажи! Вимовляй! Кажи, що завгодно, бо мене так збуджує, коли ти розтуляєш свої чарівні, свої самою природою так гарно вимальовані устенька! До того ж, люба, дарунки назад

не забирають, хіба ж не так? (*Тяжко дихає*). Віддай його мені післязавтра, благаю!

З кімнати доносяться визивні синкопи чарльстону.

Хв е с я (*посміхається*). Але ж це ви не прийняли дарунку, Костику. Тепер самі винні. Я тоді, як оговталася, прибігла додому, заперлася у ванній кімнаті та й вчинила собі ревізію – залишилася чесна! І може, це й на краще, Костику. Адже тепер у мене нарисувалися дві життєві перспективи. Товариш Альтман сказав мені про одну перспективу, а насправді їх дві в мене. Про другу перспективу мені сказала Гапка Іванівна. Ви її знаєте, її всі чоловіки знають, бо вона прикажчиком стоїть у крамниці «Водка и вина И. В. Могутова», що на Павлівській, на самому перехресті з нашою Тургенєвською. Їй хазяїн звелів шукати для нього наречену, бо усамітнив, поховавши третю дружину. Сказав Гапці Іванівні, що хоче молоденьку, щоб відгуляти з нею свої останні деньочки, бо більшовики тиснуть його все більше й скоро додавлять із кінцями. Чим погано? Він зі мною гульне в угарі НЕПу, а я з ним, на його грошики! І ніяких проблем із жилплощею! І прощавай, розкладачка на чужій задушливій кухні!

К о с т ь (*борсається в одежі Хв е с і*). Ти щось далеко відїхала від теми, люба...

Хв е с я. І зовсім не далеко... Бо те, що я тоді замалим не подарувала вам, Костю, цінують у нареченій навіть безсоромні кияни. В усякому разі, цінується це в Кожум'яках, на Пріорці, на Батиевій горі, де люди живуть статечно, в окремих будиночках, а не в комуналках. А друга перспектива...

К о с т ь. Друга перспектива? Ох, коли й у мене знайшлася б друга перспектива...

Хв е с я . Гей! Що це ви собі дозволяєте, Костянтин Опанасовичу?! Не можете дотерпіти до післязавтра?! Убери руки, кому кажу! Геть! (*Мовчазна боротьба. Хв е с я звільняється, поправляє одяг. Пауза*). Післязавтра, кажете... Це що в нас – другий день п'ятиднівки, так? У Миколи Сергійовича лекції, Танька зранку на роботі... Мабуть, вийде у мене, Костику.

К о с т ь знову притискує її до себе. Раптом широкі балконні двері з тріском розчиняються всередину кімнати. У них під голосні звуки танцю з'являються, рука в руку і виробляючи ногами основне па чарльстону, М и к о л а із Су л а м і ф ' ю . На обличчях в обох однаковий блаженний, абсолютно відсторонений вираз. Явно не помічаючи зняковілих К о с т я й Х в е с ю , що втиснулися в кут балкону, мало не зваливши зі стіни велосипед, вони розвертаються, чарльстонячи на місці, та в той же спосіб ретируються до кімнати. Наостанок М и к о л а , не оглядаючись, ногою хвищає двері, щоб зачинилися.

К о с т ь (*причиняє двері остаточно*). Оце розтанцювалися!

Хв е с я . Аж заavidки беруть! Тоді я коротко, Костю. Отой товариш Альтман, секретар комсомольського осередку профспілки домашніх робітниць, обрисовав мені зовсім іншу перспективу. Між іншим, комсомольці над дівочою честю сміються, у них суцільний «Долой стид!». А перспектива ясна: вступи до комсомолу, а з нього до робфаку, у ВИШ, закінчила – і ти вже сама собі хазяйка, знай дуй собі по залитому вогнями електрики проспекту життя! Але спочатку треба перейти на державну посаду, двірника абощо. Ви в добрих стосунках із цим товстуном, керівником райкомунгоспу, тож зробіть мені протягцію, Костянтин Опанасовичу! Остогиділо вже мені сковорідки віддраювати!

К о с т ь . Хіба я знаю...? Писав я на замовлення цього Якова Абрамовича картину для «Ленінського кутка». У

них там був «Товариш Троцький біля бронепоезда», так я зробив їм «Товариша Бухаріна за читанням газети "Правда"», цей вождь уже навечно там буде висіти. Добре, спробую.

Поцілунок.

Хв е с я (*зітхнувши*). Ходімо, Костику, знову поставимо чийсьстону! Ох, і натанцююся ж я! Ох, і вмажу краще за усіх харків'янок!

К о с т ь . А коли хазяйка тобі заборонить?

Хв е с я . Танька? Ця підстаркувата хвойда? Хай тільки спробує.

Уходять. Якийсь час чути тільки музику. Потім на балкон виходять Су л а м і ф і К о л е с н и к . Він напідпитку.

Су л а м і ф (*втомлено*). І навіщо це ви сюди мене витягли?

К о л е с н и к (*з п'яною впевненістю*). Щоб нам перепочити, ковтнути свіжого повітря і випалити по цигарці. (*Нишпорить по кишенях свого галіфе, знаходить лише порожню коробочку від цигарок, зминає її, кидає на авансцену*). Скінчилися цигарки! Пробачте!

Су л а м і ф . Оно і лучче. Від тих ваших цигарок у мене вже гірко у роті. А до речі, що це ви курите?

К о л е с н и к . Я палю найкращі цигарки. Найдорожчі непманські. «Герцеговина флор». Але ж погоджуюсь із вами. Свіже повітря набагато корисніше. Вночі, після задухи в кімнаті, воно мені нагадує «Нарзан». Треба лише повніше набирати його в груди. Робіть, як я! Руки вгору через боки повільно, глибокий вдих, назад швидко. Це за системою доктора Лесгафта. (*Робить дихальну гімнастику*).

Суламіф (*грубо*). Кажіть вже, чого вам від мене треба. Я справді втомилася, і зараз уже піду додому. Мені ж доволі далеко, на Бессарабку.

Колесник. Чарівна Суламіто, ми з вами досхочу випивали, закушували, та ще й танцювали до упаду. Особисто в мене закуска стоїть у шлунку колом, і вдома я обов'язково вип'ю склянку «Боржомі». Я витягну пляшку, покриту холодними краплями роси, просто з льоду. У нас гарний льодовик, теплоізолюваний азбестом – мій власний винахід. (*Понизивши голос, змовницьки*). Скажіть, будь ласка, а як у вас справи із травленням?

Суламіф (*зацікавлена*). Ви запитуєте мене, чи доводилося мені когось отравлювати? І єто для цього ви мене і запросили сюди?

Колесник. Навіщо б вам, чарівна, когось труїти? Ви ж не Сальєрі... А я, хоч і нещасний Моцарт у коханні та високооплачуваний Сальєрі у виробництві електроенергії... Як це я опинився Сальєрі? Єге ж, це ж я протестуючи проти такої неприємної смерті, як у Моцарта. Раніше... раніше я тримав у шухляді письмового столу револьвера, щоб кожної миті під рукою був... Ну, як засіб більш-менш комфортного самогубства. Які дурниці! Життя прекрасне, і його квітучим лугом блукають такі гарні жінки, як ви! (*Цілує руку Суламіфі*).

Суламіф (*стурбовано*). А што сталося з револьвером?

Колесник (*безтурботно махає рукою*). Викинув! Спочатку думав здати до ДПУ, але ж там не обійшлося би без тяганини...

Суламіф (*убік*). Аякже.

Колесник. Тож я його розібрав, а деталі та набой порозкидав у лісі, як тільки ми вибралися на пікнік, здається, у Голосієві за озером. Скажіть, а чоловіки не стрілялися через вас, чарівна Суламіто?

Суламіф (*посміхається*). Бог милував. Навіть років п'ять тому, коли після самогубства Єсеніна дуже модно стало стрілятися, ніхто не зробив мені такої неприємності. Мабуть, тому, що я не доводжу чоловіків до крайнощів.

Колесник (*несподівано тверезим голосом*). Ви це добре сказали. І все ж таки сьогодні ви доводили до крайнощів мене, бо не звертали на мене аж ніякої уваги. У нас демократія, у нашій з друзями компанії. Демократичний централізм, сказати. Ви, чарівна, знаходилися сьогодні ввечері в центрі наших компліментів – але ж тоді, як того логіка вимагає, і даруйте кожному з нас рівну увагу...

Суламіф (*перебиває, свистячим шепотом*). Та за кого ти мене прінімаєш? За полкову блядь?

Колесник (*мало не плаче*). Що ж воно зі мною завжди робиться? Хіба ж ви не дали мені свою адресу? Чим я гірший за них? Та я й грошей отримую більше, ніж вони! Ну, може, й не більше, але я спокійно працюю у себе в кабінеті на ТЕЦ, а вони мотаються Києвом по кількох роботах. Так, я не поет від Бога, як Микола й Павло, не відомий художник і статевий гігант, як ваш коханець, чарівна Суламіто, не поважний критик і професор, як Зеров. Зате я знаю і вмю багато такого, що їм і не снилося. Той же їхній дорогоцінний Павло не зможе полагодити й радіорупора! А поклади перед нашим геніальним Миколою аркушик із диференційним рівнянням – та він вилупиться на оте рівняння, як баран на нові ворота!

Суламіф. Не він один. Пробачте за різку відповідь. Мабуть, я невірно вас зрозуміла. Але ж і ви хвилюєтеся даремно, товаришу Колесник.

Колесник. Ні, зовсім не даремно. Я вже замучився доводити собі, що ні в чому не гірший за своїх однокашників, або, як хтось казав, однокоритників.

І особливо доводити це Ніночці. У мене ж молодша за мене дружина, що ви, напевне, помітили. Такі проблеми пішли, як одружився... Мушу тепер заради молодої дружини буквально виплигувати зі штанів! І це при тому, що я зовсім не безталанний, ні! Знаєте, я трохи малюю, ось намалював з Ніночки портрета, дав перезняти на картку. *(Ристься в кишенях, махає рукою)*. Не можу знайти! Ну, добре. Я і вірші для неї складав. Ось! *(Стає в позу, декламує із завиваннями)*.

О ніжна Ніно! О ніжна Ніно!
Я твої очі пам'ятаю,
Як музику, як спів.
Весняний вечір. Тиша. Ми.

Суламіф. Досить. Це ж не ваші вірші, товаришу. Це того, як його... новопризначеного академіка ВУАН. Тичини, вот.

Колесник. А хай би й не мої. Пролетарська диктатура скасувала буржуазне авторське право! І пророкував же Мандельштам:

І снова бард чужую пісню сложит
І как свою ёйо проізнєсьот.

Хтозна, може, я і є такий новітній бард. Переробив трохи цю поезію і Ніночці присвятив. Прочитав їй, як оце вам, тільки до самого кінця.

А хтось кричить: Ти рідну стрів!
І раптом – небо... шепіт гаю...
О ні, то очі твої. – Я ридаю,
Бо я Нінульку полюбив...

Аби ви бачили, як вона зраділа! Та й Маяковський доводить, що вірші може писати кожний, що не така вже це складна штука, як...

Чути голос Ніни. Колесник замовкає й прислухується.

Ніна. Ваню! Любий мій! Де ти? Ми вже йдемо! Не дай боже знову на унітазі заснув... У такий час слюсаря ж не дозвешся.

Колесник *(вклоняється)*. Тож приміть мої найщиріші вітання... Ви викликали в мене дикі бажання... тобто приміть найкращі побажання... будете ще в Києві... *(Вибігає)*.

Із кімнати долинають неясні голоси, брязкіт посуду.

Суламіф *(прикладає долоню до лоба)*. Що це зі мною? Навіщо я накричала на етого шута? Мабуть, тиск підвищився. Посиджу, отямлюся.

Влаштується на якомусь ящику в правому, темному куті балкона. Тим часом дзвони неподалік б'ють до заутрені. На балкон неквапом виходить Микола. Вже без краватки, комірець сорочки розстебнуто. Прислухається. Він не помітив Суламіфі. Близькі дзвони замовкають, тепер чути тихіші далекі.

Микола. Автокефали знову проспали, а ченці-московці знову першими вдарили... Як завжди. І як завжди, символічно. Тепер ніч темнішає, п'ятьма буде густіти, зорі пригаснуть, а перед самим уже світанком ударять раптом, неначе хор у «Гугенотах», солов'ї. Ще вчора ніч здавалася мені потворою, чорним звіром із червоними очима-ліхтарями, готовим накинутися, щойно я вимкну електрику. А ця ніч несе прохолоду і заспокоєння, добра ніч, ніч флірту й кохання. Кохання

вже не про тебе, старий дурню, але приємно уявляти, що десь поруч, у темних коробках кімнат, тримаючи в обіймах один одного, солодко засинають коханці. *(Зітхає)*. О, невже почалося? Знову воно виникає з нічого, з пустки, ритм запульсував у скронях... Тоді що ж відбувається в тій добрій, вимріяній ночі? Ага... Скоро... краще хай буде «незабаром»... Незабаром двірники зметуть із тротуарів зірки, що впали за ніч. Десь за Видубичами сонце набухає золотим соком... Хіба записати. *(Позіхає, виходить)*.

Суламіф *(покидає свою схованку, стиха)*. Невже наш товстунець таки спіймався на гачок? *(Голосно)*. Миколо! Тетяно! Ау! Я звиняюсь, але...

Акт другий

Кімната в комуналці. Декорація відтворює стіну з дверною коробкою ліворуч, без вікон. Вдовж стіни стоять ліжка і кушетка, розділені тумбочкою – антикварною, з витворною різьбою, але обідраною до живого дерева. На тумбочці півлітрова банка з водою, у ній букет розкішних троянд. Над тумбочкою уламок старовинного ртутного дзеркала (це власне кут із залишками з двох боків рами), закріплений на стіні трьома кривими цвяхами. На ліжку лежить *Стара*. Стіна прикрашена старими цирковими афішами, є трохи й плакатів. Деякі подерті, деякі звисають долу.

Химерна бронзова ручка на дверях повертається.

Стара (*голосним шепотом*). Хто там виламує двері? Невже знову махновці! Караул! Рятуйте!

Входить Делікатний, за ним Молодик у штатському і Суламіф. Суламіф зачинає за собою двері на ключ.

Делікатний (*після паузи*). Затаїлася... Знову в бабки загострення, от біда!

Суламіф. Це ж ми, свої, Розо Абрамівно. Червоні. А чоловіки – підпільники. Заспокойтесь. Ніяких махновців у Києві!

Делікатний сідає на кушетку, кладе ногу на ногу. Дістає з кишені портсигар, притримуючи протезом, відкриває його, дістає цигарку, постукує нею об кришку портсигара. Молодик у штатському підносить йому запальничку та ховається за спиною Суламіфі. Та залишається стояти на місці.

Делікатний. Я коротко, бо невдовзі вже «Пушкін» причвалає. Тільки завдання, ніякої лірики. Начальство тисне, бо гостро бракує доказательної бази для процесу. А в нас розробка «Пушкіна» і «Репіна» тупцює на місці. Стосовно «Пушкіна» сьогодні буде просування вперед – правильно, товаришко Аркензель?

Суламіф. Сподіваюсь... (Посміхається). Просування, кажете? Оте обіцяю.

Делікатний. Ну й добре. Хоч насправді нічого доброго. Управлінню давно вже треба було забрати у горкомунхозу сусідню кімнату, де на піаніно панночка грає, та радіофікувати. Тоді б мали для суду двох свідків по кожному епізоду. А як справи з «Репіним»?

Суламіф. «Маня» затявся, неначе віслук. Ні в какую не погоджується взяти мене з собою на вечірку з нагоди вшанування старого Мурашка. Неначе мене соромиться.

Делікатний. «Маня», говориш? Хм... Думаю, што загвіздка не в ньом. Может, ето те довговолосі діди в берегах, неначе щойно з Монмартру, цураються твоєї інтернаціональної національності.

Суламіф. Не можна ж кожному пояснювати, що я не єврейка, а... ну, хоч би айсорка. Взагалі, я в громадянську війну нічим не зганьбила своїх предків. Вони мене теж – адже та їх дурість, коли віддали на розп'яття Ісуса Христа, тепер втратила своє значення. (Закурює). Серед французів, до речі, теж багато антисемітів. Утім, мені байдуже.

Делікатний (раптом спалахує). Їй байдуже! Буржуазні націоналісти, скориставшись політикою українізації та головоотяпством товариша Скрипника, виробляють, що їм заманеться, а їй байдуже! Звісно, ти ж у відрядженні тут. Ти, міль пардон, підмиєшся, губки підмажеш – та майнеш собі в столицю!

Суламіф (*уїдливо посміхається*). Так, підмиюся, Вілісе. А в чому проблема? Тобі немає де підмитися? Тож приходь сюди, до мене. Чи ж...Тебе давно вже не відправляли за кордон, я не помилилася?

Делікатний. Куди ж мене засилати з такою прикметою? (*Киває на свій протез*). Та й в останню ходку засвітився... (*Посміхається*). А тебе, товаришко, взагалі не візьмуть до ІНО.

Суламіф. До Інституту народної освіти? Але ж досі моєї освіти вистачало...

Делікатний. До ІНО, тобто до Іностранного отдела.

Суламіф (*кокетує*). І чому це не візьмуть? Бо надто гарна?

Делікатний. Завжди можна морду ганчіркою прикрити. Ні, бо не знаєш іноземних мов.

Суламіф. Ну, французьку я вчила в пансіоні... І вивчила ж я українську. До речі, Вілісе, де це ти навчився так добре балакати по-хохлацьки?

Делікатний. Не те щоб добре, бо на довгу розмову мене не вистачає... За денікінського наступу я сидів у білогвардійській контррозвідці разом з українцями-боротьбистами. Ну, ти же знаєш, українські ліві есери. От, серед відомих людей Василь Еллан був із них. Ті хлопці принципово розмовляли лише своєю мовою і радо навчали мене. Ясно їм було, що я, латиш, аж ніяк не зміг би стати українцем, але їм було приємно мене навчати. Ми витерпіли все, ні в чому не зізнавалися, тож зникла потреба нас годувати. Білі й розпочали розстрілювати на світанку, кожного разу ще затемно виводячи з камери п'яťох. Сподівалися, мабуть, що в кого-небудь із нас нерви не витримають. Мене й трьох боротьбистів звільнили розвідники Першої кінної.

Суламіф. Першої кінної армії? Пам'ятаю, що про них лягнула одна жіночка, коли ми проходили на рисях через Бердичів. «Мати Божа! Та це ж боги живі на конях!».

Делікатний. А що? Жінка ж пролетаркою була, вони її рятували від жорстокого ворога. І билися добре, особливо під час наступу. Знаю, що в обороні не вистояли – але ж хіба це справа для кінноти, оборона? А про все інше запитай в їхнього Особливого відділу.

Суламіф. Можна й у мене, на місці, запитати. (Посміхається). Я служила в їхньому Особливому відділі під час наступу на Варшаву. Солдати як солдати, з усіма солдатськими грішками та ще й кіннотники.

Делікатний. Добре, ми йдемо, а то забалакалися з тобою. «Мане» (це ж треба таке – «Маня»!) я сам займуся. Про «Репіна» можеш поки що забути. Бувай.

Суламіф (раптом хмикає). До зустрічі, хлопці.

Виходять.

Стара (відкидає ковдру). Пішли, слава Богу. Я й дихнути боялася. Це ж не махновці були?

Суламіф. Червоні це були, бабо Розо, скільки тобі казати. Тебе ще не треба вивести до клозету? Поки немає черги.

Стара. Ні, спасибі, Суламіф. Ти добрая дівочка.

Суламіф (бурчить). Губки підмажеш, губки підмажеш... Що в цьому розуміють чоловіки? Чим підмажу, га? Червоним олівцем хіба... Завжди помада кінчається раптово, а після тієї французької щось мені не кортить купляти знов контрабандну, зварену в Одесі бозна з яких хімічних помиїв. Давно не була на обшуку в буржуя – а де ще можна розжитися доброю губною помадою? Хоча губи мої без того гарні, без того червоні. Микола, річ

ясна, навіть не помітить, що я не підфарбувалася. Щось він затримується. Або годинник уперед уходить.

Підходить до уламку дзеркала й обережно підводить повіки чорним олівцем. Пауза.

Стук у двері.

Стара. Знову махновці! Скажи, що мене немає вдома. *(Ховається під ковдрою)*. А сама залазь до шафи.

Суламіф. Аякже. *(Голосно)*. Заходь, коли це ти, Коля.

Входить Микола. Тримає букет жовтих айстр.

Микола. Прости, що трохи затримався. Але ж до цієї квартири важко потрапити. Справжня фортеця. Тобто двері блаженські, але на вході роблять справжній допит. Чому б тобі не провести сюди електричний дзвоник?

Суламіф. По-перше, здравствуй. По-друге, все такіє запитання – он до баби Рози. Але вона тобі не стане відповідати, бо затаїлася. Боїться, що ти прихований махновець із шаблюкою.

Микола *(схиляє голову)*. Ще раз прошу пробачення. Привіт, Суламіто. Знову та баба Роза заважатиме нашому rendez-vous, або ж наше rendez-vous заважатиме твоїй квартирній хазяйці. Чи не пошукати тобі іншого помешкання? Я міг би допомогти грошима. І хіба я схожий на махновця? На чувал з ватою я схожий тепер, а не на махновця. І чому саме на махновця? Сім років, як махновці розчинилися в степових просторах, а Нестора Івановича закинуло до Парижа.

Суламіф *(серйозно)*. У тебе якесь романтичне сприймання махновського руху, Колю. Махновці порубали шаблями всю родину баби Рози, а вона врятувалася, бо забалакалася, зайшовши, по дорозі з базару, до

знайомої. Золото шукали. Це в Златополі було. Зараз у неї загострення, а через тиждень або два оговтається й стане майже нормальною. Втім (*зітхає*), тоді вже я буду в Харкові.

Микола. Справді? Яке розчарування...

Суламіф. Слухай, Колю, для кого ці квіти? Коли для баби Рози, то поклади їй на ковдру. Коли для мене, то давай сюди й спасибі тобі.

Микола. О, пробач! (*Вручає букет Суламіфі*).

Суламіф. Піти хіба на кухню, пошукати якої склянки. (*Виходить*).

Микола вештається по кімнаті, обходячи великими дугами ліжко зі Старою. Зупиняється біля тумбочки, витягує верхню шухлядку, дістає звідти невеличкий браунінг. Розглядає, грається, прикладаючи до скроні та прицілюючись у дзеркало. Мутикає, знизує плечима і ховає назад. Суламіф повертається з букетом у півлітровій банці. Роздивляється, куди поставити.

Микола. Кумедна в тебе запальничка.

Суламіф. Яка ще запальничка?

Микола. Та, що в тумбочці лежить. У вигляді револьвера.

Суламіф. Ну, Коля, від тебе я не очікувала такого нахабства. Уявити собі не могла, що ти здатний нишпорити по чужих шухлядах... І як тобі моя зужита білизна? Сподобалася?

Микола. Пробач, але я не нишпорив. Ходив кімнатою, опинився біля тумбочки. Над тумбочкою дзеркало, а я в дзеркала давненько вже не заглядаю, нижче ці троянди – мені вони теж неприємні, от я і подивився ще нижче. А там ручка від шухлядки поблискує. Я ж якраз замислився про тебе. А замислившись, чисто механічно, присягаюся, потягнув за ручку – а в шухлядці запальничка. Ну, й побавився трохи...

Суламіф (*ставить банку з айстрами на підлогу, розгублено*). Ти хоч не клацав тим пістолетом... тією запальничкою?

Микола (*серйозно*). Звісно ж, ні. Бозна, звідки вогонь вилетить. Можна носа обпекти.

Суламіф. Деякі довгі носи і варто було б час од часу підсмажувати. Добре, що не клацав. Там немає бензину.

Микола. А важкенька, неначе заправлена.

Суламіф. На рози не схотів дивитися, бо поклонник подарував. Але чим тобі не сподобалося дзеркало?

Микола. Це? Бо схоже на розп'ятого Ісуса Христа з отими цвяхами. Тобі не здається? А взагалі я в люстро не зазираю вже років із десять. Голюся напوماцки, як давній римлянин.

Суламіф. Гм... Розумію, хоча для чоловіка це дурниця. Що ж, сплине кілька років – і я тебе, Колю, ще краще зрозумію. Але жінці не можна без люстерка, бо інакше замість очей колись підфарбує собі носа.

Микола (*бурчить*). Можна подумати, що є якась різниця... А справді, навіщо воно тобі, підфарбовуватися? Ти й щойно вмитою яскрава, як веселка.

Суламіф. О, це вже комплімент! Це ж треба – *arg-en-siel*... Ану, потримай! (*Знімає з тумбочки банку з трояндами, тицяє в руки Миколі. Підіймає з підлоги і ставить на тумбочку банку з айстрами. Бере в Миколи банку з трояндами, виносить її. Майже відразу повертається*). Я кинула квіти зразу біля дверей, щоб ти ще чогось не накоїв. І мені теж не подобаються троянди, вони якісь занадто...

Микола. ...занадто розкішні? Не відповідають стилю нашого сірого, сірячиною якоюсь вкритого буття? А тобі не здавалося, що й ти занадто для нашого життя розкішна?

Суламіф. А ще мені не подобається твій приятель, що приніс. Він і духи подарував. Казав, що добрі. Зараз перевірмо, які.

Дістає з тумбочки флакон, відкорковує і виливає вміст на ковдру, що під нею ховається Стара, туди, де має бути голова.

Стара. Кров! Лється кров!

Суламіф. Заспокойтесь, Розо Абрамівно, це не кров. Це щоб навколо вас добре пахло.

Микола. Що тут скажеш, жест шляхетний.

Суламіф. Здогадуєшся, від кого це було?

Микола. Коли парфуми подарував, то ясно, що від Івана. З ним щось почало коїтись не те... Це після того, як останнього разу, з теперішньою своєю, з Ніною, одружився. Почав поводитися, неначе... Є добре російське слівце, створене за церковнослов'янським зразком (*шепче на вушко*).

Суламіф. Влучив у яблучко! Не думала, що ти знаєш таке!

Микола. Я все ж таки, що там хто не кажи, мовознавець... А чого він хотів, Іван?

Суламіф. Того ж, чого і всі ви хочете. Раставосиньки-тово. До речі, і ти, коли зараз на щось сподіваєшся, то даремно. Я сьогодні не в настрої. Коли за цим прийшов, то йди собі відразу.

Микола (*спочатку ніяковіє, потім спалахує*). За чим це я прийшов? Хіба нам немає про що поговорити? За кого це ти мене приймаєш?

Суламіф. За кого ж мені тебе приймати, Колю, після того, що ти тут начудив учора? Хто змусив мене позавішувати всі вікна? Хто нещасну бабу Розу затероризував до того, що вона мало не задихнулася під своєю ковдрою? Хто не зняв із себе білизну, а з голови

капелюха, але на мені не залишив і нитки? Хто був таким гарячим і настійливим? Хто був таким ніжним? Хто був таким пестливим? Хто був... таким... таким? (Цілюються). І чому цей Хто відразу втік, не сказавши на прощання доброго слова?

Микола. А як було не втекти мені, кохана? Бо з мене перло таке, чому ти ніколи б не повірила, таке, у що я тоді палко вірив, але вже сьогодні вранці жорстоко б над собою посміявся... До того ж мені й справді треба було бігти. Це одвічні реалії адюльтеру, кохана. Мені треба було бігти на ринок, на оту Бессарабку, що має бути під твоїм вікном, через яке нічого не видно. Треба було купити сітку картоплі, бо наша куховарка пострибала була на зібрання у свою профспілку хатніх робітниць.

Суламіф. Я не бажаю чути про жодні реальні адюльтери! А на вікні десятилітній пил, що замінює для баби Рози гардини або жалюзі. Ти думаєш, ми побачили б щось гарне, якби промили на склі собі якесь «очко»?

Микола. «Вовчок» – це у камері, хай їй грець... Краще було сказати «ілюмінатор», бо ми над людським морем Бессарабки.

Суламіф. Колю, ти ж усе про Київ знаєш... Завжди мене цікавила ота похмура споруда, що стирчить посеред трамвайних колій якраз навпроти парадного. Що там було прі прежнему режиме?

Микола. Це нічліжка, її побудував мільйонер Морозов. Благодійний притулок для бездомних. Що там тепер, їй-богу, не знаю і ніколи не цікавився. А бездомні тепер ночують на лавах: у парках, на Бібіковському бульварі, у скверах – або на вокзалі, коли є гроші на перонний білет. Проте взимку... (Стенає плечима).

Суламіф. Відкочовують на південь, як перелітні птахи.

Микола. Гарний образ, Суламіто. Поетичний, власне.

Суламіф. Але за ним бруд, насильство, голод. Що ж тут гарного? Я лише тепер зрозуміла, як інакше ти, поет, сприймаєш життя.

Микола. Та хіба ж я поет? Тобто хіба ж справа в тому, що я інколи пишу віршики? Я й досі не хочу знати, тож і не знаю реального життя. Неначе мала дитина, відірвана від... Що це?

Чути, як хором співають «Інтернаціонал», спочатку неголосно:

Лиш ми, робітнікі всемірної, великої армії труда,
Владеть одні ми будем міром, а паразіти нікогда...

Спів перебивається викриками: «Позор!», «Ганьба», «Смерть врагам мірового пролетаріата!», «Хай живе Третій Інтернаціонал!». Все звучить по-старому неголосно, трохи нечітко, неначе під сурдинку.

Микола. Невже воно вже сталося? Те, чого я так боявся всі останні ночі! Загальнокиївське, загальноукраїнське пролетарське аутодафе! Нещасних інтелігентів витягають із квартир і кабінетів, одягають у ганебні балахони, нацуплюють на голови берестяні циліндри з написами «Буржуазний націоналіст» та іншою лайкою, садовлять на віслюків обличчям до хвоста і звозять на Площу III Інтернаціоналу. Площу вже начинено народом, як і Царський сад, і хлопчики з трудових шкіл позалазили на всі довколишні ліхтарні стовпи. Там уже зведено поміст із шибеницею, під якою моїх колег ставлять на коліна, ламають над головами шпаги та оголошують довічне вигнання на Косарал. Невже це вже не нічний кошмар?

Суламіф, ставши на авансцені обличчям до залу, руками ніби розчиняє вікно. Чути різкий тріск. Водночас спів і гамір на вулиці починають звучати дуже голосно, неначе хтось крутнув ручку «Гучність» у радіоприймачі. Поруч із Суламіф'ю стає Микола. Разом дивляться в зал. Волосся Суламіфі та краватка Миколи трохи подригують під протягом.

Суламіф. У тебе, Колю, надто багата фантазія. Ось бачиш, ліворуч на кулі аеростата напис «Наш ответ лорду Чемберлену». Це чергова демонстрація проти підступів світового імперіалізму, от і все. Напевно, Чемберлен нам ще якусь капость утнув. Або Пілсудський. Матінко моя, у мене голова запаморочилася від свіжого повітря!

Микола. Так, он і хлопці в кузові вантажівки, натягнувши фраки й циліндри, позичені в Академічній опері, кривляються, зображаючи британських капіталістів. Я радий, що цього разу помилився, і з радістю хапаю оце свіже, поки ще вільне повітря. Знаєш, тут стоячи і втупившись у натовп, ми не зможемо щиро погомоніти. Раніше, особливо в перші п'ять голодних років, дивлячись отак, як народ демонструє, я часом відчував бажання опинитися серед нього. Але ж тепер на цих пролетарських святах не розважаються, а лякають класових ворогів. І чогось мене вже не тягне розчинитися в цьому натовпі моїх дорогих киян – бідно вдягнених, стомлених, погано поголених, напівголодних, та ще й роздратованих тіснявою в комуналках і гуртожитках. Це, мабуть, погано, як і те, що я сам перестав ходити на демонстрації, коли й Академію виводять. Профспілка, подекують, бере таких ледарів на олівець.

Суламіф (убік). Отак, помаленьку, особиста справа, формуляр твій і поповнюється... (Голосно). Хо-

див би ти краще на такі заходи, Коля, а то виженуть з роботи.

Микола (сміється). Та я ж на багатьох роботах. З усіх не виженуть.

Суламіф. А справді, ти ж до мене прийшов не подивитися на демонстрацію. (*Робить руками рухи, ніби зачиняє вікно. Уявна рама брязкає, співи й гамір знову пригасають*). Пішли краще на мою жилплощу. Сядемо в койку, ніби на призьбі. Як воно там? Посидім рядком, поговорім ладком.

Сідають на кушетці поруч.

Микола. А коли вже ми на призьбі, як парубок із дівчиною, то можна я тобі й руку до пазухи засуну, як личить за новітньою сільською модою?

Суламіф. Обійдешся. Так що саме ти вчора хотів мені сказати, а потім втік, бо тобі перехотілося?

Микола. Перехотілося? Скажеш таке... Господи, та що це знов?

Дуже голосно і чітко, ніби в тій самій кімнаті, хтось починає грати на піаніно гами. Потім, теж паралельно до діалогу, «Пасакалію» Гендля, помиляючись у кожному такті та повертаючись назад. Потім знову гами.

Микола (*затискує вуха*). Неначе всередині музичної скриньки!

Суламіф (*кладає йому руку на плече*). Ну що тут поробиш, коли немає для нас із тобою в Києві іншого кутка? Але ж ти вчора побіг від мене, а сьогодні знову прийшов, як олень до джерела водного. Вчора не схотів мені чогось сказати, а сьогодні вже майже наважився. Коли я тобі хоч трохи цікава, хоч трохи рідна, дивись на мене, слухай мене, намагайся мене зрозуміти – і не стримуй своїх почуттів, Колю! Тоді ми залишимося сам

на сам, тоді тобі ніщо не заважатиме, бо ти будеш жити лише в мені, у моїй свідомості, як і я в твоїй, розумієш?

Під час цього монологу звуки гри на піаніно поступово стають тихішими, і наступний діалог супроводжують уже ледь чутно.

Микола (*розгублено*). О! І справді. Як дивно! До мене злітаються вчорашні почуття, неначе клин журавлів, розкиданий вихорем, знову збирається до купи. Проте мушу щиро зізнатися, кохана, що повернувся сьогодні в цю жахливу кімнату зовсім не для того, щоб сповідуватися тобі у вчорашніх переживаннях, а щоб спробувати знов пережити те, у чому ти мені вже наперед відмовила. Я не бідкаюся, ні, не скаржуся тобі на тебе саму, не намагаюся подати касаційний позов до вищого суду наших почуттів – і знаєш чому?

Суламіф (*посміхнувшись*). А справді, чому?

Микола. Бо я і сам побоювався того повторення, адже те, що вже було між нами вчора, тепер назавжди залишиться зі мною, моїм найціннішим таємним скарбом. А нові враження, хто знає, чи не спотворять, чи не забруднять... Такого, як учора, не було зі мною давно – а, може, й ніколи такого не було. Ти замкнула мене в своїх обіймах, але водночас неначе весь світ розчинила переді мною. Він перед моїми заплющеними очима розквітнув найяскравіше – і спалахнув у нестерпно білому полум'ї насолоди. Мабуть, те, що тоді відбулося, усе ж таки не можна передати словами. Хіба що чужими... Знаєш, я вперше зрозумів сенс оцього рядка манірного Пастернака: «Как в неге прояснялась мысль!» Проте цей московський самозакоханий Гайне, цей недорікуватий геній, як бачиш, шукає слів для визначення думки, неначе справді про щось можна ще й міркувати в таку зоряну мить! Ні, ця мить самодостатня... (*Трохи*

виходить із трансу). Що це з мене пре? Все – «я» та «я»... Чи ти погоджуєшся зі мною, Суламіто?

Суламіф (*випручується з обіймів Миколи, говорить, проходжаючи туди-сюди перед кушеткою, говорить серйозно, трохи сумно*). Мабуть, ні. Мені здається, що людина завжди зберігає здатність до мислення. Можливо, це тому, що ми жінки, відчуваємо інакше, ніж чоловіки. Про нас кажуть, що ми живемо лиш емоціями, а мені здається (і щойно проголошена твоя промова це доводить), що чоловіки більше здатні втратити голову, легше провокуються на безумства...

Микола (*уважно слухає*). Тепер модно стало казати: «піддався стихії». Цей вислів всілякі безумства і зради має виправдати, оте «піддався стихії».

Гами звучать голосніше.

Суламіф. І хто б це тут моралізував, сидячи на моїй койці та вишукано, нічого не скажеш, мене вговорюючи! Тобі не здається, що мораліст завжди пасе задніх? Адже він критикує суспільство, виходячи з норм моралі, суспільством уже відкинутої. І хіба ти сам не самозакоханий, Колю?

Тепер юний піаніст ще й помиляється: соль, ля ... ля, ля...

Микола (*розгублено*). Мені зараз спало на думку, що поява суворих моралістів, котрі викривають вади суспільної моралі, теж є історично зумовленою. Інакше важко пояснити успіх руху пуритан в Англії, а потім у Новому Світі... У такому разі після сьогоднішнього державного дозволяння статевої свободи та вільності розлучень можна очікувати приходу епохи радянського пуританства. Тоді пригадають, що Маркс і Ленін одру-

жувалися раз і назавжди, та знайдуть у них відповідні цитати.

Суламіф. Леніна не чіпай мені тут! (*Гами лунають ще голосніше*). І взагалі, Колю, мені всі кажуть, що ти поет. Але ти, коли навіть і читаєш мені вірші, то тільки чужі. І чому ти не напишеш вірша про мене, коли навіть Іван написав про свою дружину?

Микола (*сміється*). Це як він разом з диваком Тичиною «Нінульку полюбив»? Бідний Ваня! Він і досі не второпав, що одна справа любити й навіть розуміти музику, а інша – її творити. А може, навпаки, щасливий він, Ваня, що Бог йому, сказати б, на вухо наступив. Бо коли мені Бог чогось і дав, якийсь шматок таланту, то лише на горе. Ліпше б я переймався тільки наукою: там теж потрібна певна обдарованість, але величезної ваги набувають працездатність і шанобство. А в поезії оті чесноти навіть зайві. Бо незалежно від того, голодний ти чи нагодований, злий чи задоволений, щойно прокинувся чи лекцію читаєш, нарешті, бажаєш ти писати вірші в той мент, чи ні, десь у тобі виникає ритмічний гул, із нічого, немов перед Валтасаром на стіні, з'являються рядки, наповнюючись словами, і вже не знати...

Під час монологу Миколи гра на піаніно стає чимраз тихішою, сходить нанівець. Раптом...

Стара (*кричить*). До клозету! Ой, притиснуло! Сулю, дитинко моя добра, допоможи!

Суламіф. Пробач, Колю, але чи не міг би ти залізти до шифон'єра? Скоріше одбудемо цей сінематографічний епізод. Мері Пікфорд у ролі санітарки...

Микола. Чарлі Чаплін у ролі класичного коханця з анекдоту. (*Незграбно ховається до шафи*).

Весь час, поки Суламіф виводить Стару, поки вони перебувають десь за дверима, потім повертаються, і Суламіф влаштовує Стару на ліжку – весь цей час, раптом виникнувши серед гам, звучить фокстрот «Сонце зайшло» або якийсь інший старовинний. Піаніст грає швидко, сухо, забравши ноги з педалей; при обробці запису треба додати пискляві, фальшиві обертони. Фокстрот різко обривається, коли Микола починає говорити. Тоді знову починають звучати гами, не дуже голосно.

Микола вилазить, як ведмідь, із шафи. На носі в нього висить шовкова панчоха.

Микола (*струсивши панчохи, ніяково*). Хотілося мені хоч якось використати цю гротескову ситуацію. Вдихнути пахоці твоїх речей, щоб відчутти твою присутність... Проте нічого твого, лише страшенно тхне нафталіном.

Суламіф (*придивляється до панчохи, що лежить на підлозі*). Панчоха була не моя, це вже точно. Тобі не дуже личило, Колю. Більше такого не вдягай. А що це в тебе на нозі?

Микола (*подивився собі на ноги*). Ага. Це відстебнулася резинка-тримач, і разом зі шкарпеткою сповзає на сандалію. Поправляти в присутності дам якось незручно...

Суламіф. Хіба що знявши штани. (*Світським тоном*). Тож про що ти, Колю, розказував, коли мені довелося перервати тебе через похід із Розою Абрамівною до клозету?

Микола. Мені не дуже хочеться повертатись до цих думок, Суламіто. Взагалі я, мабуть, вже піду. У мене завтра вранці лекція про Івана Франка в Залізнично-експлуатаційному технікумі, треба ще підготуватися. Я, власне, сказав уже тобі, що треба було сказати. Що я дуже вдячний. Прощай, кохана, може, ми ще побачимося. (*Прямує до дверей. Гама лунають форте*).

Суламіф (якийсь час стоїть мовчки, наздоганяє вже біля дверей). Ти образився? На кого це ти образився? На стару хвору жінку, що їй закортіло пі-пі? Чи на мене? Коли на мене, то я прошу в тебе вибачення, сама не знаю за що. Залишайся, адже не треба тобі ні до чого готуватися, правда? (*Гордовито випростується*). А може чекаєш, щоб я перед тобою навколішки стала? Так, учора було чудово, незабутні спомини залишаться й мені. Не треба те, що зав'язалося, обривати лише тому, що ми з тобою такі різні. Залишайся, Колю. Роза Абрамівна тепер засне, урок музики за стіною скінчиться. Сонце стане сідати, залле мій куток мутним багряним сяйвом, неначе компотом із вишень, стане гарно, затишно. Ми поговоримо спокійно, Колю, спробуємо зрозуміти одне одного.

Гам майже не чути.

Микола (*у нього сльози на очах*). Ну звісно. Прощу пробачення, коли в чомусь образив тебе. (*Обоє знову сідають на ліжку*). Справа в тому, що мені не дуже приємно розповідати, як я пишу вірші, бо трохи сором. Кажуть про мене, що я непоганий учений, тобто аналітик, пошуковець. А вірші лізуть із мене самі, коли їм заманеться. Ні, якщо вже вилізло, то можна ще довго, хоч би й роки, причісувати, доробляти, вилизувати – але тільки те, що вилізло вже само. Ось у чому справа, Суламіто. І тому мені боляче за Маяковського, що він мусить заробляти віршарством, отими поезіями-агітками, такий талановитий! Я навіть не пішов до нього знайомитися, коли він виступав тут недалеко, на Фундуклеївській, хоча Тичина мене просто вже за руку тягнув. Я боявся. А раптом Маяковський зрозуміє, що мені його жаль, такого великого, громокиплячого, наче

кубок Гери в Тютчева? Мені в житті легше, у мене є інший, справжній фах, щоб заробляти гроші.

Суламіф. Але ж ти так само працюєш на радянську владу, як Маяковський.

Микола. Так, згоден, я працюю на державу, продаю їй свою працю, знання, але не гендлюю віршами. Та й не зміг би! Як не спромігся б написати на замовлення профкому поезію про Першотравень для стіннівки, так само не зможу виконати твоє завдання, кохана, сісти й написати поезію про тебе. Твій образ, усі почуття, з тобою пов'язані, віднині будуть варитися тут, у цьому казані (*хоче постукати себе по голові, потрапляє на берег капелюха*), щоб коли-небудь, зовсім несподівано для мене, вийти, словами Франка, на денне світло свідомості – і хтозна в якому вигляді, навіть як спогад про калину чи зламану гілку яблуні, наприклад.

Суламіф. Щиро дякую.

Микола. Нічого не вдієш, я завжди кажу правду, за це й страждаю.

Суламіф (*грайливо*). Так-таки і завжди?

Микола. А... Я маю на увазі справді серйозні речі.

Суламіф. Отже, по-твоєму, кохання річ несерйозна?

Микола (*неохоче*). Так. Бо без кохання людина може прожити. Людина тоді страждає, звісно, але живе. Є речі серйозніші за кохання. Це їжа, робота, дах над головою. Кохання – розкіш. Тому на місці радянської влади я брав би з закоханих особливий податок. А коли немає кохання, людині лишається його сурогат у мріях, у фантазії – отак я, за малими винятками, прожив останні перед твоєю появою роки.

Суламіф. До малих винятків належала ота висока товста телічка, дружина Івана?

Гами починають звучати голосніше.

Микола (незворушно). Мабуть, ні. Бо вона не відповідає моїм смакам.

Суламіф. Але ж у вас був роман, чи не так? Вона й тепер на тебе особливо поглядає.

Микола. А коли й був роман, так це у Ніни зі мною, а не навпаки. Бо це вона за мною бігала. Та й у неї почуття якесь із голови, придумане. Ах, мовляв, я була у кущах із відомим поетом Вій-Вітром! Ти ж знаєш, які в них, у цієї фанатичної комси, погляди на статеві стосунки. Начебто це так само просто, як випити склянку води: з травиці піднялися, обтрусилися та й розбіглися, вона в осередок, а він на бюро. А мене з Ніною до того дістав мій клятий комплекс, що я майже нічого доброго не відчув у тих кущах.

Суламіф (ніжно). Що ж воно таке з тобою, Колю? Я вчора теж дещо помітила. Відкрийся ж мені.

Гам майже не чути.

Микола. Чому ж ні? Я довіряю тобі, кохана, хоч і не знаю, хто ти є насправді та навіщо тримаєш у шухлядці добре намащеного новенького пістолета. Я тобі все скажу, тільки обіцяй не сміятися, згода? Адже я числю себе серед жертв війни, тієї нескінченної – такої нескінченної, що коли вона нарешті здохла сім років тому, то не відразу в це зважився повірити. Хто ми, офіри, принесені цій війні? Ті, по кому прокотилися, кого переїхали її тяжкі сталеві колеса, проте остаточно не розчавили. Жінки, які мусили продавати себе, щоб нагодувати дітей, згвалтовані дівчата, (стишує голос) божевільні після перенесеного жаху, це так. Але ж і чоловіки. Хіба ж тільки каліки – однорукі, безрукі, сліпі – були скалічені

війною? Це й ті зовні благополучні добродії, що відчувалися боягузами, і ті, що стали кривавими вбивцями, і ті, кого давить тягар зради колишнім переконанням, колишній культурі та мові – хіба цей тягар легший за інші? Я не був на фронтах, кохана. Вища освіта та науковий ступінь дали мені відтермінування... ну, відстрочку від призову на першу світову, а наступні директорії та диктатури на жодні наукові ступені вже не зважали, і я від усіляких мобілізацій просто ховався. Ні, не тим я заробив свій комплекс, що не пішов воювати, хоч і добре пам'ятаю, де Данте розмістив байдужих, тих, що не захотіли встати на жоден бік у громадянській борні.

Суламіф. І де, Колю?

Микола. У крижаній пустелі, ось де.

Суламіф. Чорт забирай мою освіту! Нас учили, щоб ми про Данте знали і що саме він написав, але прочитати «Божественну комедію» не вимагалось.

Микола. Це важке читання для дівчинки, кохана, навіть у російських перекладах. На український переклад, звісно, ще ніхто не наважувався, тільки я нещодавно почав помаленьку мережити... Ні, ти скажи мені, за кого я мав іти воювати, коли в громадянську отримав такий-сякий вибір? Цебто від чиеї мобілізації ховатися, а від чиеї – ні. За Симона Петлюру, посереднього журналіста, якого я трохи знав? І ніколи я не вірив, що такі мрійники-інтелігенти, як він, Михайло Грушевський і Винниченко, зможуть опанувати селянську Україну, що стала дибки. Хоч і перейшов я на українську мову дев'ятнадцятого року, мені не були симпатичні оті «січовики»-галичани (які можуть бути січовики з Галіції?), що їх німці вимуштрували та озброїли задля нашої свободи. А єврейські погроми – це ж ганьба всіх українських урядів! Я завжди був демократом, завжди за справедливість стояв, тому пішов би воювати за радянську владу проти

білогвардійців, особливо після того як вони розстріляли мого молодшого приятеля Василя Чумака. Але під залізною рукою червоного комісара я мусив би повернути багнета проти петлюрівців або махновців, а це для мене було неприпустимим. Щодо Махна, то хоч він і не надто правовірний анархіст, але саме вчення Бакуніна я вельми поважаю.

Суламіф (сміється). От звідки твоє романтичне сприймання махновщини!

Стара (спросоння її підкидає на ліжку). Махновці! У Києві! Рятуйте! (Помалу заспокоюється і засинає).

Микола. Чи я дурень, щоб ідеалізувати цих грабіжників? Але ж ідея повної свободи – яка геніальна ідея! Повір мені, що кожний справжній поет у душі анархіст. І не вважаю я, що зрадив російську культуру, бо походжу із старовинного козацького роду і, навпаки, зазнав полегшення, коли заговорив мовою дідів та прадідів. (Пауза). Мабуть, я зробив таку довгу та ще й політичну передмову, бо мені соромно сказати нарешті про найголовніше. Мій, за Адлером, комплекс неповноцінності має фізіологічне підґрунтя. От, сказав – але чи *salvavi animam meam*, чи ж урятував свою душу?

Суламіф (збентежено). Щось я вчора цього не помітила, Колю...

Микола (з відчаєм). Це ще можна зрозуміти, що волосся моє почало вилазити пасмами, коли біляки схопили Чумака і прочісували місто, виловлюючи комуністів та українських патріотів! Але ж досі не можу звикнути до блискучої більярдної кулі на місці, де буяли мої кучері – такі, що й дівчата в Золотоноші заздрили. Чи знаєш ти, що мене отак рознесло саме в голодному двадцять першому – і відтоді не можу скинути й фунта? І це, коли всередині лишаюся таким само... Роки пройшли, і я не відчуваю себе, звісно, тим уродливим юнаком, але

ж бачу себе сухорлявим і випещеним, як англійський аристократ! (*Закриває обличчя руками*).

Суламіф. Не дуже розумію, правду кажучи, навіщо нам отут, у Країні Рад, випещені англійські аристократи, але в тобі залишилося щось шляхтянське. Руки в тебе невеличкі, ноги теж... (*Рішуче*). Не бійся, Колю, це лікується. Власне, треба лише продовжити курс лікування. (*Починає стягувати гімнастьорку через голову*).

Коли спадає завіса, хтось за стіною проводить нігтем по клавіатурі зліва направо (тобто робить висхідне глісандо).

Акт третій

Декорація відтворює внутрішній вигляд студії К о с т я . На стінах непродані картини яскраво модерністського характеру (головним чином *ню* в манері, що гротесково наслідує Модільяні, та кілька натюрмортів з обов'язковими темними пляшками), на мольберті великий та дуже реалістичний портрет олією наркома Ворошилова верхи (обличчя можна вклеїти з кольорового плаката), одну кінську ногу недомальовано. У глибині сцени біля стіни солдатське залізне ліжко, застелене пледом, на авансцені сумбурно розкидано інші меблі – віденський стілець, дві казармені табуретки з дірками посередині, пуф з оббивкою, залатаною мішковиною, вольтерівське крісло на трьох ніжках, а замість четвертої підставлено цеглини. Посередині – грубезний, чи не саморобний стіл, на ньому примус, на примусі закопчений чайник з ум'ятинами.

Мається на увазі, що дах у студії скляний, а надворі гарна погода, тому, за умови розсіяного освітлення згори, по стінах, начебто дія відбувається десь на лузі, час од часу пропливають тіні від хмарок.

Чути скрегіт замка, скиглення завісів. Праворуч з'являється К о с т ь , вішає ключ на цвях. Ставить на стіл пляшку горілки з корком, залитим сургучем. Озирається, неначе очікував когось побачити в порожній студії. Знаходить очима покуття, де на місці ікони висить дзеркало, заплющивши очі, кланяється і хреститься.

К о с т ь . Господи Ісусе, коли зможеш, пронеси сю чашу повз мене. Але хай краще за Твоєю буде волею, а не за моєю! Змилуйся наді мною! (*Знову хреститься*).

Чути, як на вулиці цокають копита, потім змовкають, знову цокають. Пауза.

Колесник (з'являється праворуч). Чи можна до вас у призначений час? О, ти сам, Костянтинне, а я вже боявся, що запізнився! Долучаю! (Брязкає на стіл пляшку горілки, близнючку першої).

Кость. О, ще вп'ємося!

Колесник. Логічно! Ювілей того вартий!

Кость. Який ще ювілей, Ваню?

Колесник (замислюється). А може, і не ювілей, власне... Тоді як це назвати, коли якась подія досягла повноліття? Га? Адже ми рівно 18 років тому закінчили Колегію Павла Галагана, Костянтинне!

Кость. Як назвати? Може, конфірмацією? Чи надати святу нашого випуску з Колегії «Атестат зрілості»? Але краще запитай у ходячої енциклопедії, колишнього приват-доцента: він усе на світі знає.

Колесник. Ти, я бачу, роздратований на Колю. І я здогадуюся, чому. Але ж благаю тебе, пригаси сьогодні ввечері свою недоброзичливість. Жінки з'являються на нашому горизонті сяючими кометами й щезають із нього, як курки зі сідала, кудкудакаючи, а наша дружба хай лишається непорушною.

Кость. Золоті слова! Давай я тебе за них обніму, мій розумнику! (Обійми).

Микола (за кулісами стукає, відразу заходить). Тут тхне коханням!

Кость. Дуже смішно. (Звільняється з обіймів Колесника).

Микола. Вже напилися? Не дочекавшись однокашників? Паля телефонував мені на катедру, просив пробачення: він, недолікувавшись, поїхав до Гурзуфа. У Зерова, почесного гостя, щось там із Софією Федорівною, якесь загострення хвороби, він перепрошує і всіх вітає... Боже, і я з горілкою... (Додає до двох пляшок

третю близнючку). Оце так! Це ж Паля, наш поміркований, статечний, організований Паля завжди приносив пристойну закуску. Що ж воно буде?

К о с т ь. Ти ще забув – безгрішний... Безгрішний, завжди правильний Павло Филипович. Хай йому щастить там, на спекотному Півдні. А нам, грішним, що робити в компанії трьох пляшок? Насандалимо носи та й полягаємо спати, усього ділов, хлопці. Місця вистачає. *(Робить жест царя, що пропонує гостям відпочити у своєму палаці)*. А, може, воно і на краще. Напитися, заснути, нічого не чути, нічого не бачити. Як та Ніч у Мікеланджело.

М и к о л а. Як воно там...? «Втішніше спать, втішніше каменем бути»? Ні, в мене сьогодні кращий настрій... Трохи грошеньт ще є. Спуститися до кооперативу? Але потім знову з моєю задишкою на горище? Це жорстоко, друзі...

К о с т ь (трохи звисока). Ти так боявся запізнитися, товстунчику, що не помітив на цьому кублі спекулянтів, яке в мене на першому поверсі, об'яву: «Переоблік». Тепер тільки на Тургенєвську. Але маю іншу пропозицію. Є в мене трохи вареників, кожному на зуб, заїмо першу чарку, як люди, а там зробимо тюрю. А якщо зовсім зголоднемо, оголосимо перерву і вийдемо всі на прогулянку. Повечеряємо десь, купимо хоч калачів та повернемося до горілки. Згода?

М и к о л а (повільно). У тебе, здається мені, Костю, виріс на мене індивідуальний зуб. Чи не варто покінчити з цим, поки не засіли ще до горілки?

К о л е с н и к (швидко). На Тургенева... Це ж на розі з Павлівською? Не такий і далекий світ. Радо згадаю молодість... Це ж треба – головний інженер техвідділу ТЕЦ, без п'яти хвилин кандидат у члени ВКП(б)У біжить хоч і не за пляшкою, то за закускою!

К о с т ь (*після паузи*). Ну, добре, Колю, я розумію. Авжеж, ти абсолютно не винен, що та підстаркувата дівчинка в гімнастерці обрала тебе, а не мене, щоб пофліртувати. Хай вже. І в тому ти не повинен, що маєш, на відміну від мене, у неї успіх. (*Майже кричить*). Але ж з усього цього абсолютно не випливає, що мені ця історія повинна ще й подобатися, трясця її мамі!

М и к о л а . А я не розумію, навіщо взагалі ти робиш із цього історію, Костю? Сам постійно... е-е-е... зриваєш пелюстки насолоди, а коли мені раз у житті пофартило, ображаєшся... Чи варто? Ось тобі моя рука. (*Подає руку*).

К о с т ь . Я не ображався б, Колю (*тисне руку*), якби вона не прослизнула повз мою постіль, не уникала б підступно цього ложа кохання (*показує театральним жестом*). Мене дратує порушення встановленого мною порядку. Якщо ваші, друзі, стосунки з жінками вноормовані шлюбом, то мої неможливі без укладання чіткого розкладу та суворого його дотримування, доконечним є також (кров з носа!) достеменне виконання з кожною встановленою раз і назавжди ритуалу. Дисципліна потрібна, навіть словесна, зрештою! Я, наприклад, усіх жінок називаю однаково «люба» – і ніколи не плутаюся! (*Пауза*). Ну добре, я готовий погодитися, що смішно лізти в амбіцію та ще й ображатися на друга, коли мене зігнорувала ця Юдиф. Чарівна Юдиф! От тільки чию голову вона принесе новітньому гепеушному синедріонові – мою чи все ж таки твою, Миколо Сергійовичу? Але ж і твоя голова мені дорога, товстунчику!

К о л е с н и к (*розчулено*). Як гарно, що ви порозумілися, хлопці! Я тільки поправив би тебе, Колю. Ти кажеш, що тобі вперше в житті пощастило, але насправді тобі пощастило, коли ти зустрів Тетяну. Ти тільки не ображайся.

М и к о л а . Як на це образитися? Вона зовсім в

іншому вимірі, моя мила дружина. Родина понад усе. Що в нас тепер лишилося, oprіч родини?

К о с т ь . Тепер сідаймо, нарешті. Тобто ви сідайте, а я принесу склянки та залишок вареників. (*Виходить ліворуч*).

К о л е с н и к (*шепоче на вухо Миколі*). Щось із нашим Костиком не теє, га? Щоб отак через якусь спідничку... Навіть через таку кралю.

М и к о л а (*стиха*). Угу.

Повертається К о с т ь , ставить склянки і полив'яну миску на стіл, роздає ложки. Микола і Колесник, презирнувшись, дістають носовички та витирають кожний спочатку свою склянку, потім ложку. К о с т ь із незворушним виглядом витягає з кишені велику ганчірку з різнобарвними плямами та наслідує друзів.

К о с т ь . А тепер можна розливати? (*З повною вже склянкою встає, за ним інші*). Наш споконвічний тамада в Гурзуфі, доведеться виголосити тост тобі, Колю.

К о л е с н и к . Ні, ні! Пробач, Колю, але дайте сказати перший тост мені, хлопці, я навіть підготувався. От. Друзі, вісімнадцять років тому ми вийшли, тримаючи розгублено дипломи, з парадного під'їзду Колегії на Фундуклеївську, а нам здалося, що в широкий та вільний світ. У нас на кашкетах палали золоті літери «К. П. Г.»...

М и к о л а . Тобто «Компанія поетов голозадих», як розшифрував наш приятель Саша Назаревський...

К о л е с н и к . Завжди мене оточували циніки та дівчата легкої поведінки, але якось я вижив. А ці путеводні... путевідні... От, чорт... дороговказні золоті літери я особисто розшифровував як: «Когда-то повезьот геніально». Але все це не мало вже найменшого значення, бо того ж дня ми мали натягти на себе заздалегідь прикуплене цивільне вбрання і сфотографуватися, за

традицією нашого College, у вигляді вже цілком дорослих людей.

К о с т ь . Було, було... Цікаво, хто доношує той мій сюртук? І світлину якась дурепа вкрала.

К о л е с н и к . У цьому ж щасливому році ми вдало розпочали й вищу свою освіту, кожен саме там, де мріяв. Хто ж знав, що попереду в нас лише три мирні роки, а далі нас понесе в завірюсі? Ми тоді домовилися щороку збиратися в цей день, 25 червня, о сьомій вечора, зробили це своїм власним святом. За цей час воно вже само виросло, змужніло, йому вже вісімнадцять, мало б отримати «Атестат зрілості». Пропоную випити за повноліття нашого свята!

Цокаються, п'ють, сідають, делікатно витягають ложками з миски кожен по варенику.

М и к о л а . Дотепний тост, Ваню, gratulую... А смачні вареники, Костю! Де це ти таких надибав?

К о с т ь . Є ще добрі люди, не дають померти з голоду надії українського малярства.

К о л е с н и к . Дивна річ, хлопці. Таких самих вареників, і теж із черешнями, я наварив учора на обід. Знаєте, я зазвичай підіймаюсь рано та готую їжу на весь день. Бо моя Ніна, по-перше, не вміє куховарити, по-друге, страшенно заклопотана: коли не на лекціях, то в бібліотеці. Інколи сама майже не їсть, хапає вузлик із каструлькою і тягне прямо до свого червоного корпусу – підгодувати хлопців із групи. Логічно: студенти ж. Хіба ми не такими були?

М и к о л а . Еге ж. Книжок накупиш, або на нову краватку спокусишся, щоб дівчині сподобатися. Або ж квітів їй – ось і нічим уже кишку обманути, як не вивертай кишені.

К о с т ь . Мені завжди дуже подобалися вареники з вишнями або як ці, з черешнями. Особливо, коли ягоди просвічують через тоненьке варене тісто, ніби сосок жіночої груди через напівпрозору сорочку. А чому ми зупинилися, хлопці? Один мій знайомий священик, хоч і московського патріархату, не автокефал, але добра людина, каже в таких випадках: «Между первой і второй перерывчик небольшой». *(Розливає, піднімається)*. Я хочу випити за тих, що разом з нами вийшли тоді з дипломом на сліпучо сонячну Фундуклеєвську, разом з нами домовилися збиратися цього дня кожного року, але не дожили до сьогоднішнього повноліття нашого свята. Я підіймаю цю склянку за Володю Отроковського, що помер від «іспанки» весною 1918 року, першим покинувши наше тісне коло друзів! За Васю Демченка, розстріляного біляками у Феодосії! За Хведю Симоненка, що непомітно «згорів на роботі» десь у Харцизьку! За Ганю Тягнибока, востаннє заарештованого ГПУ 1921 року! Отримав хлопець п'ять років таборів і згинув.

М и к о л а *(серйозно)*. Ганю гріх поминати, як на мою думку. Може, він і живий ще. Мені казали, що пішла мода на місці, прямо у виправному таборі, судити та додавати років відсидки... Я ось пригадав зараз Володю. Яка це була людина! Справжній янгол на землі. Ми всі були б тепер кращими, якби він лишався поруч. І як багато зміг би ще зробити! Паля розповідав мені, що Володя ще восени 1917-го запропонував йому: «Давай напишемо та надрукуємо по збірнику українських віршів». І Паля потім одного такого його вірша надрукував. А ми всі тоді ще писали російські...

К о с т ь . Вічна їм, друзям нашим, пам'ять!

Не цокаються, п'ють стоячки. М и к о л а і Колесник витягають із миски ще по варенику. К о с т ь як хазяїн

лізе до миски останнім, витягає саму ложку, схиляє голову, відкидає її назад і занюхує рукавом блузи. Пауза.

Колесник. Тихий янгол пролетів.

Микола. Може, це Володіна душа наше свято навідала.

Кость *(він повеселішав)*. Ви собі як знаєте, колеги, а я пити без закуски, як німець, не звик. Примарний натовп моїх слов'янських предків хвилюється зараз у мене за плечима, і волають сивоусі: «Негайно закуси, негіднику, а то проклянемо!» Тож будемо робити тюрю.

Колесник. Я забувся, тюря, це що – російська національна страва?

Кость. Я зараз. Повернуся, спробую пригадати. *(Виходить і майже відразу повертається із цвілою ковригою хліба, німецьким багнетом-тесаком, сільницею та бутлем із написом «Масло для живописи № 1»)*. Мабуть, ідею та саме слово росіяни запозичили в черемисів, але ті до тюрі кидають усе їстівне, що є в домі. Російська ж тюря – це просто нарізаний кубиками черствий хліб, заправлений водою із сіллю та пісним маслом чи молоком.

Микола. І кому ти це пояснюєш! Ваня просто придурюється, хоче, щоб ми повірили: добродій провідний інженер забагатів і назавжди забув голодні роки. *(Придивляється до того, як Кость орудує багнетом)*. Ти хоч би плісняву пообрізував, чи що?

Кость *(з повним переконанням)*. Навіщо? Пліснява корисна: мені один дід-знахар доводив, що нею добре криваві рани загоювати. А коли вже для кривавих ран вона корисна, то здоровому шлункові й поготів не зашкодить. Хлібина ця – мій державний золотий запас, ось і настав той крайній випадок, коли знадобилася. Сіль завжди тримаю вдома, бо коли зовсім нічого на зуб кинути, потримаєш кілька кристалів на язиці – та й уже

легше. *(Відкорковує бутля)*. А це нормальна їстівна олія, не раз перевірено. Мені вдалося в Укрхудфонді двічі отримати річну пайку олії та олійних фарб, от і жирую тепер. Так, готово. *(Зсипає зі столу нарізаний кубиками черствий хліб у ту миску, де були вареники)*. Але ж у чому заправку змішати? Склянки більше нема... Колю, дай-но твою склянку, я її потім вимию горілкою.

Микола. Якщо обіцяєш вимити, то візьми вже краще свою.

Кость. А що? І візьму. *(Знову зникає ліворуч, там чути дзюрчання води)*.

Стукіт у двері. Кость вибігає на середину студії зі склянкою, розбризкуючи воду.

Колесник. Костику, ти забувся, що в нас свято? Проби пробачення та не впускай її.

Микола. І справді, ми ж вісімнадцять років тому домовлялися, що збираємося самі, без дівчат...

Кость *(кидає гострий погляд на Миколу)*. А це я вже сам буду вирішувати, залежно від того, яка там зі спокусниць... Хіба ти не відчуваєш, товстунчику, що наші традиції й без того летять у тартари?

Кость ставить склянку на стіл, поспішає праворуч. Виходить із-за куліс розгублений, поруч Гнат.

Кость. Приймайте ще одного колегу.

Колесник. Господи мій Боже! Це ж ти, Ганю?

Гнат. Здрастуйте. Ти, Ваня, как і Костик, ви почті не зміненісь, однако і тебе, Коля, я сразу узнал. Сошол я с поїзда, – і што-то как стукнуло: сегодня же двадцять п'ятое, наш празник! І уже ногі самі принесли на твой, Костя, чердак. А вдруг, мечтаю, хоть кто-нібудь еще прідьот... Ізвініте, колегі, я пустой.

Микола. Які дурниці! Хіба ж ми не бачимо? Ми якраз зібралися вихилити по третій чарці, а Кость уже закінчує готувати нам закуску. Звиняй, що таку бідну.

Тим часом Кость швидко розмішує сіль у склянці з водою. Виливає суміш до миски і ретельно перемішує. Зверху кропить олією.

Гнат (*зазирає до миски, за малим не забувши з носа окулярів*). Закуска как закуска. І масло не воняє, не то што машинное. І много, на четверих хватіт.

Кость. Готово! Поки будемо тост говорити, просякне ще глибше. Ваню, наливай! Тьху ти, чорт, склянок більше немає.

Гнат мовчки розв'язує торбинку, дістає з неї невеличкого жерстяного кухля, підсуває його Колесникові. Із-за запорошеної халяви витягає погнуту ложку, обдмухує її та кладе поруч із кухлем.

Микола (*не зводячи очей із Гната*). Друзі мої! Я хотів виголосити тост за колег, що, як і ми, дожили до повноліття нашого свята, але яких немає зараз за цим святковим столом із нами – за Палю, котрий у Криму, за Борю Ларіна, що в Ленінграді, за Костю Тищенка, який у Черкасах. Але ж чудова з'ява в нашому колі Гані подає мені щасливу нагоду підняти оцю кришталеву чару за його повернення до нормального життя, до кола друзів! Хай щастить тобі, Ганю! З новим, вільним життям тебе!

П'ють, заїдають тюрею з миски.

Гнат. А с доброго хлеба тюря, із настоящего ржаного. (*Раптом обличчя його кривиться, він закриває обличчя руками*). Мало же я погулял! І зачем меня сюда ноги привели? Сам собі нове звинувачення нав'язав, дурень. Щоб кваліфікувати як таємне зібрання, трьох би

достатньо, а тут четверо! Колегію Павла Галагана закрито було? Закрито! Ясно, што буржуазно-націоналістическое било гнездо! А ці ще й українською мовою розмовляють!

Микола (доливає до країв горілки в кухоль. Лагідно). Ганю, ми собі, щоб не впитися відразу, наливали по півсклянки, а ти випій повну, тобі стане легше. Бозна з якого ти пекла вибрався, але тут, у Києві, ми розмовляємо українською, сама комуністична влада проводить українізацію чиновництва, ми маємо змогу непогано заробляти, хоч і вертимосся, як білка в колесі. Знайдемо й тобі роботу, помешкання якесь... У тебе ж лікарський диплом Київського університету святого Володимира?

Гнат. Лікарський диплом? Ти з глузду з'їхав? Хіба я мав змогу зберегти диплома? Та й у таборах я не працював лікарем, а зголосився фельдшером, коли вже не мав сили тачки з камінням возити.

Колесник. А чому ж не лікарем? Я думав, лікарем у таборах найлегше перебути...

Гнат. Може й так, але набагато небезпечніше, ніж фельдшером, людиною маленькою. З багатьох причин небезпечна посада. На лікареві надто велика відповідальність. На ньому висить ота гидота (випиває), спирт медичний... А непогано розбавлений!

Кость. Це справжня горілка, Ганю. Бачиш наліпку? Ось: «Московская особая водка». Ми тепер краще живемо, Ганю. Цю тюрю я зробив лише тому, що хлопці забули купити нормальної закуски. І я б непогано заробляв, якби перестав вдавати себе за вільного художника, влаштувався б оформлювачем на завод, а ще краще одразу на два або три підприємства...

Гнат. Коли не брешеш, Костю, тут у вас українська резервація якась, неначе для індіанців-могікан в

Америці. А я дивлюся, чого це Ваня з Колею так чистенько одягнені? Здогадувався: на службі тиснуть, щоб на останні копійчини чистенько одягалися... Ну, тепер зрозуміло. Я, коли ще з гепеушного пекла вибратися сподівався і мріяв, старий дурень, про якесь майбутнє життя, придумав зробити собі одяг на всі сезони, як Татлін винайшов. Куртка з капюшоном, а до неї ватна підкладка, що пристібається. Чого ще потрібно людині? Тож я про лікаря розповім. На ньому, кажу, висить спирт, який, звісно, вертухаї випивають. Але коли щось не так, питають із нього. Далі, він має право звільнити зека з роботи або покласти у больнічку. А це, навіть коли людина від сухот помирає, завжди можна кваліфікувати, як преступне попустітельство. Тобто сокира завжди над головою. Але найгірше, це ось що. Коли лікар авторитетний, він і начальство гепеушне пользує та їхні родини, які зазвичай при таборі живуть. А в цьому лікуванні будь-яку невдачу лікаря або просто несприятливий перебіг хвороби кваліфікують як терористичний замах – і під розстріл. Як у середньовіччі, одним словом.

Микола. У середньовіччі лікар можновладця повинен був ще й пити його сечу замість аналізу.

Гнат. Це добре, що табірні гепеушники неосвічені. Якби знали про цей звичай, то змусили б і сечу пити.

Колесник. Ну ти закушуй, закушуй. *(Розливає всім)*. Що це ти, Костику, дивишся на горілку, як на ту гепеушну сечу?

Кость. Та щось не лізе більше. Мабуть, удень надто спекотно було. Звиняйте, хлопці, але я краще пропущу.

Микола. Тоді вже я, призначений записним оратором замість Палі, пропоную випити за академіка двох академій Володимира Миколайовича Перетца, який...

Г н а т (зосереджено, стиха). Погодьте з цим, хлопці, з вашим шановним академіком. Я тепер дуже швидко п'янію, тому хочу просвітити вас про головне перш, ніж почну белькотати. Маю тепер лише один спосіб відтягнути новий строк. Це потрапити до приймальної вашого ОГПУ раніше, ніж сексот, що сидить тут, серед нас, зв'яжеться зі своїм уповноваженим.

К о с т ь . Що таке? Що ти тут верзеш?

Г н а т . Є, є сексот. Мені, як зайшов, так і війнуло пахощами ОГПУ – солдатськими онучами, «Шипром» та погано змитою кров'ю.

М и к о л а . Отакої. Або, як писали в таких випадках Котляревський і Шевченко, «Аж гульк!». Застаріло, але як тоді прореагувати сучасному українському...?

Г н а т . Облиш жарти! Коли не сексот, то партієць-стукач. Мені казали, була директива ЦК кожному партійному доносити про будь-що підозріле.

К о с т ь (зловісно). А в нас тут є експерт. Розповідай-но, Ваню. Щось я таке сьогодні чув про без п'яти хвилин комуніста.

К о л е с н и к . Кажуть, була така директива, але рядові комуністи плюються та її не виконують. А я засидівся на своїй посаді, а тепер, коли знайдуть підходящого комуніста, то й звільнять мене, а його на моє місце. Тепер безпартійним кар'єри більше не зробиш, дзуськи! У мене ж досьє чисте: в жодній з армій не служив і в бандформуваннях не перебував, радянській владі завжди співчував, у жодній небільшовицькій партії не був, навіть за кордоном не був і родичів там не маю. Навіть те, що і в більшовиках теж не був, тепер воно мені знов-таки на користь: ці комуністи в своїх опозиціях і ухилах самі вже заплуталися. З іншого боку, для інтелігенції ліміт дуже невеличкий, от я і попросив рекомендації в двох знайомих слюсарів-партійців і

став у чергу при партосередку ТЕЦ. І я ж від вас не приховувався, сам сьогодні сказав...

Микола (*поблажливо*). Он ти який у нас кар'єрович! А партмаксимуму не боїшся? Що тобі платню уріжуть?

Колесник. Який там за сучасних вимог матеріального заохочення партмаксимум? Ти смієшся? Його ось-ось скасують. В усякому разі, поки моя черга надійде в кандидати, скасують безперечно.

Гнат (*вже трохи гірше володіючи язиком*). Із цим ви самі розбирайтеся, хлопці. Я нікого тепер не осуджую. Але скажу: недовго вам тут жирувати – притиснуть і вас, життя вам і тут не буде. Спочатку, щоб не забути, про себе. Як я на вісім років гахнув. Он Ваня ні в яких військах не служив, а я був мобілізований петлюрівцями до військового шпиталю. Під Бердичевом, я з трьома санітарами, та ще разом із Куренем імені Кармелюка, потрапив у полон. Червоні хвацько, нічого не скажеш, із нами впоралися. Курінного отамана і двох січовиків, що боронилися, розстріляли на місці, двох гімназистів повчили різками, а нас, усіх інших просто відпустили, змусивши обіцяти, що більше не підемо проти радянської влади. Розпили ми з санітарами останні півпляшки спирту, та й почвалав я до Києва. Але раптом, уже 1921-го, влітку, мене арештовують у Коропі, де я керував повітовою лікарнею, завів уже собі дружину, і донечка народилася. Везуть до Києва, і виявляється, що я в якомусь повстанкомі, бо погодився приїхати до Холодного Яру, щоби звідти з селянами-повстанцями йти назустріч Тютюннику: той мав, начебто, вдарити на Київ із Польщі. Тоді загинув поет Грицько Чупринка (я його, щоправда, жодного разу тоді не бачив, ні на допитах, ні в коридорах ЧК, ні в тюрподі)...

Кость (*роздратовано*). Що то за тюрпод?

Гнат. Тюремний підвал під Інститутом благородних

дівичь над Хрещатиком. А краще б тобі й не знати. А взагалі, не перебивайте мене, бо я не встигну до кінця розповісти. Всього розстріляно було з двадцять чоловіків, а мене засудили до п'яти років, бо стояв залізною на своєму, що до Холодного Яру не їздив і в очі не бачив жодного повстанкому. Це ще поталанило. Досі не знаю, хто мене підставив: чи то Тютюнник бавився зі списками колишньої своєї старшини, чи то чекісти його самого виманювали в Україну. Бо за два роки такі виманили Тютюнника й заарештували. А я потрапив спочатку до концтабору для політв'язнів за Архангельськом, і там було ще так-сяк: ліві есери, меншовики, кадети, що не втекли, трохи українських патріотів. Запровадили самоуправління, дискусії, диспути в клубі, ставили вимоги до начальства тощо. Але потім ці окремі табори було закрито, а нас розкидано по виправно-трудовах. А просто кажучи, кинули нас на фінки карних злочинців. Хто ножа уникнув, той повільно конає. Ось тоді...

М и к о л а . Зажди, Ганю. Коли ти у двадцять першому отримав п'ять років, то чому вийшов тільки тепер?

Г н а т . Дуже просто. Як скінчилася моя п'ятірка, отримав ще три роки за «буржуазно-націоналістичну пропаганду». Виявляється, у першому концтаборі, коли язика я розпускав, знайшлися друзі, що зафіксували...

М и к о л а . Твоя розповідь як один із моїх жахливих снів. Тільки вони мені сняться якісь абстрактні, символічні, а тут...

Г н а т (*рантом позіхає*). На жаль, це кошмар наяву, Колю. Слухайте ж, заплановано знищення всіх українців, як і росіян, дашнаків, чеченців тощо. Усі нації стають непотрібними, бо будується всесвітній Вавилон, де нації зіллються. Українці ж удвічі непотрібні, бо мають тенденцію до самостійності, а це вже заважає зміцненню комуністичної імперії. Нею комуністи тимчасово об-

межаться, якщо світова революція таки захлинеться. Логіка залізна: тобі, Колю, люба українська мова, отже й українська література тобі потрібна, а література без спогадів про гетьманів і про УНР не обійдеться. Якщо хочеш автономії, захочеш і окремої української армії, а навіщо українська армія, коли є Червона? Зрозуміли, хлопці?

К о л е с н и к (*бурчить*). Логічно, нічого не скажеш. Але ж маячня це, Ганю. Хворобливий кошмар. Існує ж республіка, її уряд, проводиться ж українізація...

Г н а т (*йому вже важко вимовляти*). Все це окозамилювання, це про людські очі. А ваша українізація, так то взагалі мишоловка, а українська мова в ній – це шматок сиру, що притримує пружину. Боже мій, були ж благословенні часи, коли люди, маючи шматочок справжнього сиру, засовували його до дурної мишоловки! Щоб піймати капосну мишу! А не в рот його собі, духмянний шматок голландського сиру! І щоб спочатку потримати його в роті, насолоджуючись ним зовні, а потім дуже, дуже повільно зціпити те, що залишилося в тебе від зубів і... Хлопці, мені б лягти. Очі злипаються, хлопці.

Г н а т укладається було на підлозі, взявши торбинку під голову, але К о с т ь йому забороняє. Тоді пробує влаштуватися для снання у фотелі – цеглини зсуваються, і Г н а т разом із фотелем летить на підлогу. К о с т ь підіймає його, вкладає на ліжку.

Увесь цей час М и к о л а й К о л е с н и к сидять недвижно, втупившись у свої склянки.

Тим часом захід сонця забарвляє стіни на червоно.

З вулиці пронизливо: «Ножі, ножі точити!»

М и к о л а (*розпачливо*). Але ж не можна далі робити вигляд, що ми цього не чули!

Г н а т (*підіймає голову з подушки*). Українізацією провокують активних українців, аби згодом усунути. А

все... все через Сталіна. Колись у Туруханську з нього посміялися наші земляки-засланці, над його сухою рукою... Через афронт у жіночки, що всіма іншими не грєбувала... (*Знову засинає*).

К о с т ь (*після паузи, невпевненим тоном*). Усе це зєківські легенди, табірні казки... Бачте, вже в Сталіна суха рука...

М и к о л а . Бог з нею, з тією рукою вождя. Цілком можливо, що й справді байки. Але стосовно українізації... Хіба ж ви не бачите, що Ганя правий! Як мляво вона йде, і де тепер нарком освіти Шумський, що її розпочинав? Ми просто ховаємо голову в пісок.

К о с т ь . До чого, до кого, але до страуса ти зовсім не подібний, наш товстунчику. (*П'є, закушуючи тюрею*). Але ти правий: ми заплющуємо очі, затуляємо вуха, не хочемо повірити тому, що бачимо, що чуємо. Ось я їздив на село з агітаційною бригадою. І хіба хоч півслова я вам, найближчим друзям, сказав про те, що зрозумів? (*Голосним шепотом*). Ота колективізація це нова кріпаччина, але ще гірша, бо державна, знеособлена. Змушують віддавати навіть землю, що її дала революція, худобу, аж до курей. Селянин знову стає людиною другого сорту, бо не може покинути нового комуністичного маєтку.

М и к о л а (*кривиться*). Та чули ми, чули... А в мені зазвучав пророцький сонет Зєрова. «Чистий четвер». Справді, пророцький, тепер інакше не скажеш. (*Тихо, вдумливо*):

Огні і теплий чад. З високих хор
Лунає спів туги і безнадії.
Навколо нас кати і кустодії,
Синедріон і кесар, і претор.

Колесник (*роздратовано*). Як усі ви любите незрозумілі слова! Ну, що це за воно – «кустодії»?

Микола. Господи, та це ж сторожа, охоронці. Вертухаї, як казав Ганя... То мені читати?

Кость. Звісно, читай. А ти, Ваню, чи не через те сердишся, що злякався?

Микола (*так само, як починав*).

Це долі нашої смутний узор,
Для нас на дворищі багаття тліє,
Для нас пересторогу півень піє
І слуг гуде архієрейський хор.

І темний ряд євангельських історій
Звучить як низка тонких алегорій
Про наші підлі і скупі часи...

Колесник. Усе в них не просто, а з вивертом. При чому тут «тонкі алегорії»?

Микола (*посміхається*). А справді! Я б такого не написав, бо з самого тексту випливає, що це алегорія. Але Микола Костянтинівич хотів, аби й тугодуми, як ти, зрозуміли: ідеться не про Христа й апостола Петра, а про нас грішних.

Колесник. Зупинися з тією церковщиною! Краще п'ємо. Ти хотів за Перетца, Колю? Давай за Перетца (*випиває*). А що ти починав про старого казати? Я бачив його на похоронах Щербаківського, він дуже подався, ваш із Палею кумир.

Микола. (*Випиває, зазирає до миски, кривиться й кладе ложку на стіл*). Того дня я довго розмовляв із Володимиром Миколайовичем. Він скаржився на комуністів, що намагаються підкорити собі обидві академії – і нашу, Всеукраїнську, і ленінградську.

Казав, що належить до тих нечисленних академіків, які наважуються чинити опір. Каже, що поразки не уникнути. Але Володимир Миколайович хоче залишити свою совість чистою. Його вже переслідують, до речі. Комуністи в ректораті Ленінградського університету забрали в нього курс історії української літератури й передали Загоруйку. Ти чув про такого?

Колесник. Я не чув би і про Перетца, якби ви з Палею та Зеровим мені про нього вуха не протуркотіли. Комуністи набрали великої сили в країні й роблять, що хочуть. Взятися вже переписувати історію... Я знаю, що ти мене не сприймаєш серйозно, Колю, але коли ви з Перетцем не припините своєї фронди, то до історії не потрапите, а зроблене вами припишуть отому Загоруйку.

Кость. А нові підручники з історії вже написані. Хлопчик із «З-ої», знизу, якимось приходив, шукав дорослого, щоб допоміг розібратися в написаному про громадянську війну. Я прочитав – яка там уже поміч малому, сам був ошелешений!

Микола (повільно). А нова філософія ще краща. Студенти показували мені підручник Бухаріна з історії філософії. Там є таке: «Платон черносотенець, і ідеї його вшивіє». Важкувато було мені втримати на обличчі серйозний вираз. І це молодь має зазубрювати... Дивна філософія! Не можна й думати вільно! Для чого ж горіти й палати, напружувати зголоднілі мізки, коли вже є готова система думання. Відкрий Марксів «Капітал» – і все! Готово!

Колесник (обережно). А може, це не так уже й погано? Може, оті зголоднілі мізки та голову, палаючу в пошуках істини, залишити буремним геніям, а звичайній людині давати оту саму готову систему думання?

Микола. Ваню! Ти ж так любиш нашу поезію! Якби всі поети думали однаково, за тим марксистським

шаблоном, то ми б мали самі лише нескінченні «Нінульки», тільки революційні. *(Пауза)*. Ти що ж – образився?

Колесник Це ти ображаєш мене, навіть того не помічаючи... Що там воно таке?

А це Гнат говорить у сні. Не підводячись, не розплющуючи очей, монотонно.

Гнат. Мені все одно повертатись туди. Життя тут – не життя, а суцільне очікування арешту. Тимчасове якесь життя, неправильне. Там спокійніше. Там твої життєві питання вже розв'язані, і ти кожної хвили готовий померти. Тут перед тобою спокуси: їх тупий і ситий вигляд, їхні костюми... Самки, з якими вони тут сплять, неначе у світі нічого не відбулося, теж, мабуть, випечені та вгодовані. А там немає спокус та ілюзій, тільки чекаєш на рятівницю-смерть.

Пауза.

Микола встає з табурета, підходить до ліжка, витягає з кишені банкноти, усі, скопом, всовує до кишені Гнатової ватянки. Повертається на своє місце за стіл.

Пауза.

Кость. Час випити, колеги. *(Наливає всім, устає. Похмуро)*. За блискучу українську модерну поезію! За майбутній новий розквіт українського малярства, хворого, тяжко пораненого, але ще живого!

Колесник *(вже помітно нетверезий)*. Що це ви всі пристали до моєї «Нінульки» – навіть ваша жидівська лахудра чіплялася... Але ж і самі Павло Григорович не заперечували! Сказали, що це чудово, це ніби його пісня пішла у народ. «Хай, – кажуть вони. – Хай іде!». Чого ти смієшся, Колю? Хто ти і хто Павло Григорович Тичина? Ти навіть не професор, як Зеров і Филипovich, а Павло Григорович уже академік!

Микола (*сміється*). Авжеж, зі знаннями, отриманими в Чернігівській семінарії!

Колесник (*уїдливо*). І хіба ти теж не передирав?

Микола (*зривається на рівні ноги*). Я?

Колесник. Так, у твоєму скандальному сонеті «Лебеді», після якого тебе вже більше не друкують! Ти передер майже все з «Лебеда» Маллярме! Послухай:

Могучий, девственний, в красе ізвівних ліній,
Безумієм крила ужель не разорвџот
Он озеро мџчти, где скрил узорний іней
Поривов скованих прозрачно-синій льод?

Микола (*розважається*). І ти це називаєш – «передер»? Бідний мій Ваню... Зрозуміло, мені відомий сонет Маллярме, і минулого року я навіть переклав його українською. Не заперечую й того, що переосмислив деякі його образи. Але ж є певна різниця і між нами як читачами Маллярме: я читав його у французькому оригіналі, а ти – в російському перекладі із «Чтеца-декламатора» видання Самоненка? Напевно, не знаєш, і хто переклав «Лебеда» російською, га?

Колесник (*насупившись*). Це справи не стосується... А з французької в Колегії я мав кращі бали.

Микола. Переклав же його, коли не помиляюся, Інокентій Анненський. І здійснив цим справжній подвиг, бо такий фахівець, як критик-теоретик Горнфельд, вважав, що поезія Маллярме взагалі неперекладна.

Колесник. І що ти з тієї маячні зрозумів, Костянтині? Я – нічого!

Кость (*задумливо*). А я – щось. Той російський переклад пам'ятаю, але мені чомусь пригадується, що автор його Бальмонт. А добре було б, якби Анненський. Мені

завжди приємно згадувати, що він служив директором нашої Колегії. Щоправда, коли ми з вами, хлопці, ще не папір бруднили, а пелюшки.

Колесник. І що таке вони верзуть? Нічого не розумію! Може, відкрити електрику? (*Стискає голову руками*).

Кость. Переді мною зараз постала наша тепла, за-тишна Колегія. Ніби коло замкнулося – треба випити. (*Розливає, сам першим випиває, здригається*).

Микола (*столнено посміхається*). Ось ти, Ваню, хотів мене вколоти професорством моїх друзів. Але ж я не заздрю їм. Я теж у дев'ятнадцятому був професором катедри славістики при Кам'янець-Подільському університеті.

Колесник. Хіба такий є?

Микола. Був. Так, революція позбавила мене спокійного, заможного, рівноваженого життя, що його обіцяла вдало почата кар'єра в Університеті святого Володимира. Але щиро зізнаюся: я ніколи не мріяв про шубу з професорських бобрів, про розкішну квартиру – як ота, що її Володимир Миколайович наймав на Маріїнсько-Благовіщенській, або про можливість на-поїти в ній справжнім, міцним чаєм з різними пундиками відразу двадцять голодних студентів і професорських стипендіатів. Я не мріяв про це. Я спокійно очікував, коли все воно саме до мене прийде.

Колесник. Хіба знайти вимикача. (*Трохи похитуючись, устає і зникає за кулісами ліворуч*).

У напівтемряві спалахує над столом гола електрична лампочка. Майже відразу підскакує з койки Гнат, сідає, тримаючи спину прямо, ніби солдат. Встає перед столом, ви-шукує щось очима (як виявляється, свою торбину). Заспоко-ївшись щодо неї, простягає Костеві на розкритій долоні жіночий гребінець.

Гнат. Вот еще нашлась принцеса на горошине! (Посміхається). Муляло мені плече, муляло, мені навіть наснилося, що там пухлина, і нікому в таборі оперувати... Забирай свій трофей, Костику!

Кость вагається. Колесник підходить, бере з його рук гребінця, придивляється.

Микола. Як ти, Ганю?

Гнат. Я? Нормально. Спасибі, друзі, що нагодували й напоїли. Я ж, чесно кажучи, не їв із самого Курська. На моїх золотих... тобто «внутреніх» трошки за восьму. Правильно, буржуї?

Микола (дістає кишенькового годинника). Правильно. П'ять хвилин на дев'яту, бурлако ти наш любий.

Гнат. Отже, я встигаю на чернігівський потяг, а ні, тоді на останній робочий. Мені ж дозволено в Києві лише зробити пересадку, а жити призначено в Коропі. Неначе я єврей часів «черти оседлості». Скажіть, а перед тим, як повалився, нічого тут... ну, зайвого я не варнякав? А?

Кость. Ні, що ти... Все було (силувано посміхається) нормально.

Гнат. Тоді добре. Дякую Богові, що хоч із вами дав побачитися. Від родини не мав вісточки із самого арешту. О! Забув спитати. У тебе ж тоді, Колю, дружина була при надії. І ... що?

Микола. Спасибі тобі, що згадав. Дівчинка народилася. Ліночка.

Гнат. Її ще не забрали від тебе?

Микола. То вже як на це подивитися... Вона зараз у піонерському таборі. Сподіваюся, повернеться живою.

Гнат. Бережи дочку. Ну, бувайте всі здорові. Може, ще й зустрінемося.

Микола і Кость прощаються із Гнатом. Колесник стоїть, як стояв, втупившись у гребінець.

Колесник (*підсовує гребінець під ніс Костеві. Волає*). Що це таке, що це таке, я питаю?! Ну добре, впізнав я свої вареники, як було не впізнати? – але мовчу! Миска така сама, яку і я придбав на Сінному, – добре! Бувають збіги, випадковості – розумію! Але ж іще гребінець! Це ж моєї Ніни гребінець! Вона ж його вчора весь вечір шукала!

Кость опустил голову. Нахабно посміхається.

Микола (*ніяково*). Навіщо ти дратуєшся, Ваню? Сам же кажеш: збіги, випадковості. А такі штучки-дрючки – це ж масове виробництво! На кожному ж розі продають...

Пауза.

Гнат (*від дверей*). І ви ще скаржитесь на життя, хлопці? Такі вибухи пристрасті можливі лише в добре нагодованих людей!

Акт четвертий

Дія відбувається у сквері між вулицями Гершуні (тепер Гончара) і Святославською (Чапаєва). На задньому плані фонтан – як і в натурі, прикро еkleктичний. Ліворуч перед ним халабудка з написом вгорі на білій дузі: «Чистильщик-спеціаліст с Парижа». За кілька хвилин халабудка пірнає в темряву.

На авансцені дві садові лави, витворні, у стилі модерн.

Лава, на якій розмовляють, підсвічується софітами. Інша, на відміну від задника, ховається в напівтемряві.

Освітлюється садова лава, що ліворуч. На ній Суламіф і Делікатний.

Делікатний. Судячи з твого рапорту, завдання ти елементарно провалила. Всю роботу з «Мане» я мусив тягти сам, а на «Пушкіна» ти не збрала ніякого матеріалу.

Суламіф. А коли на нього й не знайшлося нічого? Він закоханий у цей старий, провінціальний, тихий Київ. Злісний сумісник: гасає з однієї роботи на іншу, читає всюди лекції. Віршики пише, лише коли вони самі з нього полізуть, а лізуть вони про природу здебільшого. Жодного слова образи на те, що його після зухвалих «Лебедів» перестали друкувати. Це добрий, лагідний обиватель, що прагне насолоджуватись життям. Сумирний боягуз, він і в громадянську війну не висовував носа, не мав тоді, настільки я зрозуміла, ніякої чіткої політичної платформи, а тепер, коли класові суперечності загострюються, ніколи не став би заgravати з авантюристичною Спілкою визволення України.

Делікатний. Добрий, лагідний... Я знав одного денікінського контррозвідника. Це теж була добра, лагідна, розумна людина. Проте ці риси його особистого характеру не заважали йому навіть вправніше за своїх колег, садистів і морфіністів, виловлювати, катувати й віддавати під розстріл червоних підпільників. Тобі, з твоїм агентурним досвідом, давно пора навчитися не плутати грішне з праведним, розрізняти загальнолюдські якості та класове обличчя індивіда. Та кому це я лекцію читаю? Чи не з'явилась у тебе, товаришко, до «Пушкіна» бабська слабкість?

Суламіф (*поблажливо посміхнувшись*). Я б на твоєму місці, товаришу, хоч одного разу на рік довіряла жіночій інтуїції. За моїм глибоким переконанням, цей чоловік не заколотник і ніколи ним не буде.

Делікатний. Судячи з твого рапорту, це так. І цього разу твій товстий сазан вислизне з нашої сітки, ми його хіба що налякаємо. Але він приречений. Ні, не тому, що віршики пише. Он Володимир Сосюра, той на всіх своїх поетичних вечорах кричав, що служив у Петлюри, але ж так само ревно в тому каявся, вступив до партії, ні в яку опозицію не лізе. Походження пролетарського, і хоч як би пиячив та скандалив, він свій. А твій спецзаробітчанин підробляє ще у двох мовних комісіях ВУАН, і це його загубить. Адже мовне питання на Україні є загостреним політично, і не припустити в ньому політичної помилки просто неможливо. Навіть якби він стояв у цих своїх комісіях за максимальне наближення до російської мови, то зазнав би під гарячу руку Скрипника репресій за протидію політиці українізації. Коли ж Скрипник разом зі своїм націоналістичним ухилом упаде, як у Біблії сказано, «із шумом», то будь-які спроби відштовхування від російської мови викличуть звинувачення в буржуазному націоналізмі. Єдина

можливість, що може врятувати твого приятеля, мені здається мало вірогідною.

Суламіф . Що ти маєш на увазі, Вілісе?

Делікатний . Партія зараз не має твердої лінії стосовно національних мов. У Леніна є дещо, але він переймався тактичними питаннями, не стратегією.

Суламіф (здивовано). Невже ти гадаєш, що товариш Сталін не здатний розв'язати це питання?

Делікатний . Навпаки! Коба це геніальний теоретик, він єдиний, хто спроможний провести нашу партію між прірвами великодержавного шовінізму і буржуазного націоналізму. Я знаю Кобу ще з тих часів, коли ми на Кавказі разом добували гроші для партії і за це меншовиками-чистоплюями були виключені з РСДРП. І вже тоді я був уражений його світлим розумом. Просто тепер, в умовах внутрішньопартійної боротьби, він не має можливості займатися теорією. От коли б товариш Сталін визначив партійну лінію стосовно національних мов, і твій протезе здогадався би притримуватися її, не відступаючи ні на міліметр, у нього лишилися б шанси вижити, навіть зробити академічну кар'єру. Але де ти бачила безпартійного інтелігента, здатного до дисципліни, до самообмеження на користь класової доцільності та світлого майбутнього всього людства? Через ці свої академічні комісії він потрапив до нашої номенклатури. Сталін геніально винайшов і запустив у хід систему номенклатури партійців, приречених на керівництво, а в каральних органах створюється номенклатура ворогів народу, приречених на арешт. Не сьогодні, то завтра. Можна буде цю номенклатуру й розстрільною назвати.

Суламіф . Нічого не скажеш, сумне передбачення. Я й гадки не мала, що професія мовознавця така небезпечна.

Делікатний. Коли вже ти, товаришко Аркензель, стала в нас любителькою поезії та поетів, відповім тобі словам одного віршотворця, до речі, приятеля Маяковського:

А в наші дні і воздух пахне смертю,
Открий окно – что вени отворишь.

І чому це ми, чекісти, так полюбляємо поезію?

Суламіф. А справді? Мабуть тому, що в нас поетичні натури, до того ж маємо шанси стати колись меценатами.

Делікатний. Цікава це перспектива – дарувати не гроші або маєтки, а свободу чи навіть життя... Але ж партія не дозволить перетворити органи класового захисту на приватну лавочку. Лець не забув! Я знайшов простий спосіб урятувати твого нещасливого мовознавця.

Суламіф. Да ну!

Делікатний. А спіймалася, спіймалася на гачок! *(Патетично, але з іронією, що стає дедалі помітнішою)*. Ти закохалася у класового ворога! Ти забула, Аркензель, хто ти є! Ти міноносець... ні, ти пролетарський бойовий тральщик, і в тебе забилися парогазові труби. Їх треба прочистити від буржуазного романтичного накипу – і ти помчиш далі, зриваючи з якорів ворожі донні міни. Я прочищу тобі твої труби! Сьогодні ввечері, у тебе, о десятій... Це наказ!

Суламіф *(без посмішки)*. Мені щораз важче стає зрозуміти, Вілісе, коли ти жартуєш, а коли серйозний.

Делікатний. Мабуть тому, що я втопився.

Суламіф. І забула зовсім – чому це ти ризикнув проводити оперативний інструктаж у людному сквері на лаві?

Делікатний. По-перше, не дуже я і ризикую, бо алею перед собою ми контролюємо, а мій мовчазний помічник страхує нас зі спини, отже, чужим не підслухати. По-друге, був я сьогодні на Колегії. Списки на арешт уже узгоджено, більшість наших із тобою фігурантів викличуть на перший випадок як свідків. Треба ж їх якось налякати спочатку! Мав би я більше народу, встановив би за кожним відкрите стеження.

Суламіф. Ясенько. *(Крадькома полегшено зітхає)*.

Делікатний *(дивиться в зал)*. Ось і твій залицяльник з'явився, але під ручку з жіночкою.

Суламіф. Це його дружина. Оперативного інтересу не становить.

Делікатний. А це ми ще побачимо... Залишив її! А як на мене вилупився! Що я тобі казав? Жінки не боїться, запрошує тебе сісти на лаву. Ну, йди! Останній рапорт, як домовилися, о десятій.

Суламіф. За кого це ти мене приймаєш? За полкову...

Делікатний. Ф-фу! За досвідченого та відданого чекіста, товаришко. А я тут почекаю «Мане».

Під час паузи ця лавка затьмарюється, але освітлюється та, що праворуч. На ній Суламіф і Микола.

Суламіф. А чому б тобі не запросити Тетяну до нас?

Микола. Це було б неприємно для неї. Я їй про нас розповів.

Суламіф. Он як! І ти вважаєш, що це був розважливий учинок?

Микола. Мабуть, ні. Але я про все Тетяні розповідаю.

Суламіф. Дивися, ще постраждаєш за свою відвертість, Колю. А чи ти знаєш, що вона тебе зраджує з Костєм?

Пауза.

Микола. У нас із Тетяною взагалі складні стосунки. А з ким це ти щойно сиділа на лаві?

Суламіф. Так, нав'язався один. Намагався познайомитися.

Микола. Якийсь дивак. Схожий на Мефістофеля, тільки не кульгає. Якось ходив за мною, не приховуючись: куди я, туди й він. Можливо, теж намагався познайомитися. Власне, Суламіто, я хотів із тобою ще раз попрощатися. Ти коли їдеш?

Суламіф. Завтра вранці остаточно оформлю відрядження та й поїду. Харків не в Австралії ж, Колю. Може, ще зустрінемося.

Микола. Хтозна. Я все пригадую останню нашу зустріч у твоєму жахливому кутку... Я такий вдячний тобі, що не знайти слів. Це був для мене абсолютно новий досвід, такий, що заразом обпалює тебе і підносить до...

Суламіф (*ніжно*). Жарти набік, Колю. Думаєш, я не допетрала твою методу залицяння, казанська ти наша сирото? Хоч би почервонів трохи! Та й ти мене розконспірував, я ж не дурепа якась. Але я в цьому не зізнаюся, і ти нікому не кажи. Навіть своїй Тетяні. Оберни-ся обережно, за лавою ніхто не стоїть? Добре. А тепер я тобі поворожу. (*Микола протягає руку долонею вгору*). Ні, тільки не по руці, бо тоді зрозуміють, про що говоримо. Тебе чекають малі неприємності в казенному домі, а через деякий час великі неприємності, після чого тебе з того казенного дому вже не випустять. Єдиний порятунок тобі – тікати, тільки не десь на село і не в твою Золотоношу.

Микола. Ніяка вона не моя, з чого це ти взяла? Я давно вже киянин, київський міщанин, а не черкаський козак...

Суламіф. Ну ти й базіка! А нерви в тебе нічого, міцні. Слухай і мовчи. Коли зможеш, люб'язно посміхайся. Найкраще тобі сховатися в Москві або в Пітері, там ДПУ нацменів не переслідує: своїх клопотів вистачає. Тільки не влаштовуйся читати лекції про українську літературу, не привертай більше до себе уваги в етом разрезе. Ти ж знаєш сім іноземних мов, ти ж до революції вірші писав російською мовою! Ти в Пітері вчився і свої вірші носив показувати Блоку!

Микола. Не стану я тебе запитувати, Суламіто, звідки все це тобі відомо, а щодо Олександра Блока, то, наскільки це мені відомо, усі майбутні «неокласики» ходили до нього зі своїми віршами, звісно, ще символістськими та російськими. Але трохи пощастило тільки покійному Володі Отроковському. Блок, прочитавши його вірші, написав Володі листа. Сам автор, мовляв, сподобався йому більше, ніж вірші. А це завжди важливіше, бо вірші без людини – просто пар. Але ж ми давно вже живемо іншим життям, чарівна Суламіто.

Суламіф. Що віршики це пар, я згодна абсолютно. Ти обіцяєш мені, що поїдеш до Пітера, Колю?

Микола. Ти дуже добра до мене, взагалі, дуже добра, я цього не заслуговую, а сьогоднішнього подарунка я й не чекав од тебе. Я розумію, що ти через мене наражаєшся на небезпеку. Мені хотілося б, аби й ти повірила, що всі ті слова були щирі – ті, які я казав тобі на тому тижні та які, мабуть, здаються зайвими тобі, сталава твоя душе. І зараз я не буду тобі брехати, кохана. Я нікуди звідси не поїду.

Суламіф. Нічого собі заява...

Микола. Ти згадала про нацменів. Так, я був би національною меншиною в Пітері. А тут ніхто мене нацменом не назве – можуть як завгодно назвати, але не нацменом. І я нікуди з Києва не поїду, бо в іншому місті, у тому ж твоєму величному Пітері, не життя вже буде для мене, а животіння. Ти ж була на нашому балконі, так? Пам'ятаєш, який там симпатичний картуш на стіні?

Суламіф. Щось не дуже... Ось велосипеда пам'ятаю.

Микола. Будеш, мабуть, сміятися з мене, але, коли ми з Тетяною з'їжджалися, то відкинули кращій варіант обміну, бо мені закортіло пожити саме в цьому стильному домі. Куди мені їхати звідси? *(Підіймається з лави, дивиться в зал – із викликом і ніби жалістю).*

Суламіф. Що ти там побачив, Колю?

Микола. А ти хіба сама не бачиш? Ось переді мною починається черга, від нашої лавиці, зміється сквером, завернула аж до цього облупленого фонтану. Стоять у ній чоловіки, деякі з чемоданами, обмотаними мотузками, інші з вузлами, ще інші тримають за руку дітей, за деякими ховаються жінки, навіть прозоріші, ніж вони. А втупився я в першого мужика в черзі. Бачиш, і кризь нього можна розгледіти кущі та веселих комсомольців на лаві. Стоїть терпляче, дихає на мене гірким духом прокурених легенів, тхне від нього кислятиною робочого потягу. Чекає, коли звільняться мої дві кімнати у цьому солодкому місті, для приміського люду немов медом намазаному. Мріє людина передмістя, і всі вони в черзі мріють про той щасливий день, коли їх впишуть до товстої книги, дадуть папірець із печаткою – і можна буде затягнути до наших кімнат своє барахло і врізати новий, свій замок. Адже знають усі вони або середкою чують, що не вперше порожніють оці цегляні коробки і не вперше отак знову наповнюються. Рано, проте,

заявилися... *(Голосно)*. Ей ти, відхлинь! Зарано лізеш! Приходь післязавтра!

Суламіф. Ну, ти дайош! Я майже побачила ту чергу... *(Вагається)*. Але ж, Колю, якщо по совісті, разве це не однаково, де жити? І як?

Микола. І з ким? *(Посміхається, сідає)*.

Суламіф. Ні, з ким – не однаково. Сам це добре знаєш, що не однаково, Колю. А щодо всього іншого, ти таки справді міщанин. Дуже небезпечний для жінок у віці, дещо молодшому за середній, ось ти який. Товстенький, симпатичненький такий собі буржуйчик. Прощай, Колю.

Микола. Прощавай, чарівна Суламіто. Чи все ж таки Юдиф? Коли б нам зустрітися хоч би десятьма роками раніше...

Суламіф. Тоді я, можливо, розстріляла б тебе під гарячу руку. Прощай. *(Встає, іде ліворуч)*.

Микола. О! Зачекай! *(Доганяє, вкладає їй щось у руку)*.

Суламіф *(суворо)*. Що це?

Микола. Губна помада, і тільки. Червона, майже як твої уста. Фірми «Коті», але не запитуй, де я дістав. Патрончик короткий, хай такою ж буде і твоя пам'ять про мене. Прощай.

Суламіф. Пам'яті не накажеш, Колю. *(Зникає за кулісами ліворуч)*.

Микола. Піти заспокоїти Тетяну. *(Повільним кроком, тримаючись за серце, виходить праворуч)*.

Освітлюється перша лава. На ній Ніна й Делікатний. Ніна сидить боком до кавалера, виструнчившись, не торкаючись спинки лави. Делікатний розвалився, граючись тростиною.

Делікатний. Поясніть, будь ласка, свою відмову, Ніночко. Вона мені, присягаюся Третім Інтернаціоналом, незрозуміла.

Ніна. Що ж може бути тут незрозумілого? Це мені незрозуміло, як ви могли так повестися зі мною, товаришу Делікатний.

Делікатний. З того, що мені про вас відомо, Ніночко, я аж ніяк не думав, що ви станете мені дорікати на порушення мною норм буржуазної моралі.

Ніна. Ні, зовсім, ні, Максиме Григоровичу. Я сама кинулася вам на шию, дурненька, бо ви мені дуже сподобались як чоловік. Признаюся, через те, що я ніколи не бачила свого батька, мене завжди тягнуло до дорослих, мужніх, справжніх чоловіків. До того я пишалася близькими стосунками з таким старим (тобто заслуженим) партійцем, як ви, старим (інакше не скажеш) революціонером. Я мріяла використати досвід спілкування з вами у своїй майбутній журналістській роботі. От і ви так гарно вмієте... ну, вхаживать за дівчиною. Хто ж знав, що ви мене залишите (*зітхає*) після двох побачень.

Делікатний. Та хіба ж я тебе кидав? Просто дуже багато справ навалилося на роботі. Я весь цей час думав про тебе, глупишка, пишечка ти моя. Давай зустрінемося, призначай тільки час.

Ніна. Це ви зараз кажете, Максиме. А хто прислав до мене того йолопа? Ну, який заявив, що ви мене вже завербували...? Хіба ж те, чим ми з вами займалися у вашій кімнаті між двома келихами шампанського, називається тепер вербовкою?

Делікатний. Що тут поробиш, Ніночко? Цей хлопець такий же комсомолец, як і ти. Ще недовчений трохи та, можливо, надто запальний.

Ніна. Але ж він сказав, що тепер буде називати мене якимось дурним псевдонімом, на кшталт вуличного прізвиська, і що я тепер маю стежити за подружжями Вій-Вітрів і Филипівичів та доносити в ОДПУ про кожен їх крок!

Делікатний. Тихіше, Ніно! Хіба ти як свідомо комсомолка не бажаєш допомогти нам, допомогти захистити пролетарську державу від її ворогів? Це дивно...

Ніна. Але ж Микола Сергійович із Тетяною та Павло Петрович із Марією Андріївною – вони ж зовсім не вороги пролетарської держави, товаришу Делікатний. Вони ж працюють, прагнучи збагатити пролетарську українську культуру культурними традиціями минулих віків людства, а в цьому немає нічого поганого. (Пауза). Є ще, правда, літературна боротьба, але ж це ще не є класова боротьба...

Делікатний (рiшуче). А те, що тобі вклали Вій-Вітер і Филипівич до твоєї гарненької голівки, ще не є абсолютна істина. Скажи, а хіба мій дурний підлеглий не намагався настрашити тебе, не обіцяв повідомити про твої пригоди твого чоловіка, а про аполітичну поведінку – твою комсомольську організацію?

Ніна. Намагався.

Делікатний. От дурний!

Ніна. Але не дуже налякав. Думаю, що знайду ліжко в гуртожитку, а ні, то моя подружка пустить мене на своє спати валетом. Що ж до комсомольської організації, то я вже на третьому курсі, маю в нашої комси деякий авторитет. Усі пригадають, що це саме я запропонувала цього року обрати В'ячеслава Рудольфовича Менжинського почесним студентом нашої другої групи. І що телеграму голові ОДПУ я посилала. Наша студентська комса добре пам'ятає, що

сказав незабутній Фелікс Едмундович Дзержинський про служіння чекіста. Що у чекіста мають бути гаряче серце, холодна голова і чисті руки.

Делікатний. І чисті руки... Що ж, правильно... Я формулюю: від співробітництва сексотом відмовилася, виходячи з високого, ідеального розуміння місії ОДПУ. Добре, я приймаю таке мотивування. Але ж позаслужбово, у приватному спілкуванні ти ж не відмовишся, Ніночко, щось розповісти мені, коли я запитаю?

Ніна. Ні.

Делікатний. Ні яке – ні чи так?

Ніна. Зрозуміло, не відмовлюся. Я вам зателефоную якось увечері, Максиме. Телефон той самий – *(майже шепотом)* 31-78?

Делікатний. Той самий, Ніночко. Моє шанування!

Ніна *(у відповідь на поклон посміхається)*. До побачення!

Делікатний ставним кроком прямує до іншої лави. Ніна падає на лаву, відкинувши голову і заплющивши очі.

Колесник *(прибігає, засапавшись. Розмахує руками)*. Господи ти боже мій! Не встиг іще я розібратися, звідки це у студії Костя не тільки наша полив'яна миска з моїми варениками, а й твоя зачіска... тобто расчъоска... тобто твій гребінець, що через нього ти позавчора пів-квартири перевернула! Твій гребінець у Костя на його ліжку, брудному, як лігво паркової проститутки в Пущі-Водиці! І тут знову! Хто цей підстаркуватий дженджик? Про що це ти з ним щбетала?

Ніна *(у тій же позиції, не розплющуючи очей)*. Чи не забагато собак ти на мене вішаєш? І де ж твоя математична логіка? То не можеш повірити, що Кость

мій коханець, то приписуєш мені тепер одразу двох коханців. Не будь смішним.

Колесник. Я не хочу більше тебе слухати! Бо ти завжди й у всьому маєш рацію! Так не буває, я хоч і закоханий у тебе, але все ж таки не остаточний кретин! Чому я не прислухався до друзів, коли радили мені не поспішати одружуватися з молодою пройдою?

Ніна. І хто це тобі казав?

Колесник *(збавивши тону)*. Микола сказав. А що?

Ніна *(розплющує очі, з убивчою байдужістю)*. Коля знає, що говорить. Я з ним познайомилася раніше, ніж із тобою. Коли б ти знав, як ви мені всі набридли.

Колесник. І він також! А я вірші тобі писав! Я цього більше не витримаю! Я нарешті застрелюся! Ти перша пожалкуєш! *(Пауза. Знову тихше)*. Єслі ти... хоть немножечко любиш свого Ваньку-встаньку.

Ніна. Нема тобі з чого стрілятися, Ваню. Чи вже забув, що позбувся револьвера? І заспокойся, тобі ж рано на роботу.

Колесник. Нічого, я винайду, як заподіяти собі смерть. Ще пожалкуєш, Нінулько! *(Вибігає.)*

Освітлюється інша лава. На ній Делікатний і Кость.

Делікатний. Такі запізнення неприпустимі, молодий чоловіче.

Кость. Я запізнився, бо komponував оце. *(Подає папірець)*. Цікаво мені, як воно тепер називається – повідомленням, поданням, довідкою?

Делікатний *(читаючи, не уважно)*. Доносом називається. *(Дочитав, сховав папірець до кишені)*. Це те, що мені було потрібно. Картина стає абсолютно ясною. Спасибі. Ми вас підтримаємо матеріально. Цілком можливо, що Київське управління укладе з вами договір

на розпис стін у деяких кабінетах. Це дало б вам змогу спокійно навідуватися до нас, хоч з іншого боку... Ну, ще подивимося. Але є в мене до вас одне майже приватне, особисте запитання. Щойно ви, що тут не кажи, зрадили свого старого приятеля. Я, знаєте, колекціонер, я колекціоную мотиви зрад. А ви, Старобільський, чому зрадили свого Христа?

К о с т ь. Я і сам над цим думав. Звичайно намагаєшся дошкулити тому, хто зробив тобі надто багато добра, щоб твоє самолюбство це витримало.

Д е л і к а т н и й. С о г л а с е н.

К о с т ь. Мій випадок особливий. Ми з ним давні друзі й ніколи не рахувалися, хто скільки кому зробив добра. Я доношу на нього, бо бачу в цьому спосіб, щоб він зник з мого оточення, з мого життєвого кола... Бо сам завинив перед ним.

Д е л і к а т н и й (п о д у м а в ш и). Психологічно. (Майже без паузи, діловим тоном). Ваше псевдо – «Мане». За тиждень мені потрібні дані про настрої художників з оточення Мурашка. Ви ж там своя людина. Прошу вибачити, але ваше запізнення змусило мене недоречно затриматися. До зустрічі.

Залишившись сам, К о с т ь починає щось бурмотати, розмахуючи руками. Поступово починає говорити голосніше. І глядачам уже чутно:

К о с т ь ...занадто. Насправді становище не безвихідне. Живуть же люди із сифілісом, із виразкою в паху, зі срібною руркою замість гортані, з діркою в пупі замість заднього проходу. Чому ж не можна прожити сексотом? Тихесенько собі, ховаючись під стіночкою, подалі від ліхтарів, стосунки з охранкою не афішуючи. Адже на лобі не написано, ніс від цього не провалюється ... І є в мене досвід, бо подібний дискомфорт я вже колись відчував.

Безперечно... Саме почуття пам'ятаю, але через що воно з'явилося тоді? А... Це коли я вперше переспав з жінкою, з тією подружкою моєї безпутної мами, із коротконогою, в кучериках, жантильною сучкою, що сюсюкала навіть у постелі. Ні, моєї покійної мами... Треба, певно, було сказати: моєї покійної безпутної мами... Тоді, пам'ятаю, мені теж здавалося, ніби на моєму прищавому обличчі написано, що я тільки-но втратив невинність. (*За спиною К о с т я з'являється Х в е с я , дивиться на нього з радісним передчуттям*). Але, коли я наважувався підняти очі від тротуару, виявлялося, що моя осквернена особа абсолютно байдужа стінам, ліхтарям, рекламам та вивіскам Святославської (оте безсоромне сюсюкало жило на Святославській), візникам та їх коням, не говорячи вже про підстаркуватих дядьків у світлих піджаках і канотье, які читали в літньому кафе газети. Їх куди більше цікавила оборона Порт-Артура, ніж велика таємна революція, що перевернула моє чуттєве життя та назавжди позбавила прищів... Що за ідіотське ім'я для російської морської фортеці – Порт-Артур!

Х в е с я . Вечір добрий, Костянтине Опанасовичу!

К о с т ь . Фізкультпривіт! (*Оживає трохи*). А я ще не бачив тебе у червоній косинці. Знаєш, а тобі личить, люба.

Х в е с я (*манірно*). Чи дозволите до вас присусідитися? Дякую грічно. (*Сідає на самий край лави*).

К о с т ь (*бажає підіграти*). Тож чим зобов'язаний цьому візитові? До речі, ти мене образила, люба. Мала прийти до студії на другий день п'ятиднівки – та не прийшла.

Х в е с я Ах, звиняйте. (*Відкашлюється, потім патетично*). залізна хода класової боротьби розтопала мої дівочі надії, проте власноруч розв'язала моє болюче життєве питання. Арештувала ваша Чека мого

І. В. Могутова, Костянтині Опанасовичу, тож не встигла я вискочити за непмана. Хтозна, чи не на краще? Мамуня моя говорили: «Що не робиться, все на краще». Надто вже був червонопикий – як упир, прости мене Господи. (*Хреститься*). І на підборідді потворна бородавка, жах! Отже, залишається друга перспектива – комсомольська і робфаківська...

К о с т ь . Але ж чому це – моя Чека?

Х в е с я . Не перебивайте мене, Костянтині Опанасовичу! Бо я зіб'юся, а в мене задалегідь усе по полицях розкладено... Коли ж ця пролетарська планида мені випадає, то зовсім не бажаю я втратити найдорожче для дівчини в гуртожитку на засцаному, звиняйте, матраці, і щоб його товариші заглядали, робили зауваження, давали поради та хіхікали. І щоб потім сказав, застьобуючись: «От ти і позбулася, Хоменкова, предрассудка. Є чого пошамать?». Ні, краще хай це буде на вашому окремому горищі, серед картинок, у ваших міцних обіймах, під ваші, Костику, солодкі слова, від яких у дівчини голова йде обертом... Я згодна пережити з вами отой яскравий подарунок долі, отой солодкий спалах вічної пристрасті – хоч би й сьогодні ввечері.

К о с т ь . О! Я щаслив, люба... Чому ж ні? Тільки там не прибрано, у студії, я... я працював...

Х в е с я . Тепер друге. Це було те, що я – вам. А тепер про те, що ви – мені, Костику. Викиньте з голови того товстуна із райкомунгоспу, зробіть мені краще іншу протягцію, Костянтині Опанасовичу. (*Складає благально руки*). Познайомте мене з отим літнім однооким красенем, ви з ним щойно розмовляли! Не хочу я в двірники, біс із ними, з тими мітлами та службовою комірчиною, хай візьме мене в таємні агенти. Пам'ятаєте фільму «Що ви за одна, Мата Харі?».

К о с т ь . Я не певен, люба...

Х в е с я . Справді, хтозна, може, фільма по-іншому називалась... Здається, «Хто ви, Мата Харі?». Коли поталанить, я стану пролетарською Матою Харі. Викраду таємні плани білопольських бомбардувань, а якщо мене спіймають, навіть перед розстрілом, біля стіни, під дулами вже гвинтівок, не зраджу рідного ОДПУ, а гукну лише: «Хай живе Третій інтернаціонал!».

К о с т ь . А ти не помиляєшся, люба? Я не маю знайомців у тій установі.

Х в е с я (*посміхається поблажливо*). Ну, зрозуміло, комсховація... Але ж це відомий у Києві чекіст, він ще з Нінкою, дружиною вашого приятеля Колесника, плутається, а Ваня, бідний, нічого не знає і носить її на руках... А вас разом із цим сивим красенем я вже бачила на тому тижні. Я так прямо і сказала Лідусі: «Ми всі думали, що Старобільський такий собі метелик, а він лише придурювався, що він з розпусної Богемії, а сам, бачиш, служить караючій правиці пролетаріату».

К о с т ь . Кому це ти сказала?

Х в е с я (*світським тоном*). Хіба ви не знаєте Лідусі, Костянтині Опанасовичу? Це ж куховарка у Филиповичів. Коли він і вона поїхали до Криму, Лідуся опанувала хазяйські припаси й щовечора влаштовує... Як це вона каже? Отож, звані чаї для сусідської прислуги.

К о с т ь . Я, мабуть, піду. Це неможливо! Пробач, коли чим перед тобою завинив. (*Зривається з лави, швидко виходить*).

Х в е с я . Ой лишенько! Що це з ним? Що я зробила не так? Чи перерум'янилася знову? (*Хапається за щоки*). Здається, нормально... Хіба забула пообіцяти? Пообіцяла ж...

Освітлюється садова лава, на якій Т е т я н а й М и к о л а .

Т е т я н а . Твоя поведінка, Миколо, переходить межі наших з тобою домовленостей. Хай тобі як ліричному поетові потрібні зустрічі з іншими жінками. Хай. Але афішувати...

М и к о л а . Усе це втрачає тепер будь-який сенс. (Пауза). Почалося, Таню. Доведеться тобі згадати, що ти племінниця Деснянської Чайки.

Т е т я н а . Ця жінка сказала тобі про мене щось погане? Я бачу по твоєму обличчю... (Пауза). Боже! Я зрозуміла. Немає якоїсь помилки?

М и к о л а . На жаль. Тепер треба робити головне. Ліночка ось-ось повернеться з літнього табору, її треба буде підгодувати. Боже, як ти зможеш справлятися з господарством тепер, коли мене візьмуть?

Т е т я н а . Про Ліночку я не забуду, хай це тебе не хвилює. А що ти багато заробляв, так сам багато і витрачав. Нічого, я впораюся.

М и к о л а . Далі. Рукописи. Їх не повинні забрати під час обшуку. Всі машинописи та рукописи останніх років треба відвезти в Боярку до тьоті Насті. Залишимо тільки віршики часів Колегії та деякі рукописи вже надрукованих поезій. Папери та картотеку до книжки про Лесю Українку також. Але все ненадруковане ми маємо врятувати. Відвозити краще тобі, і щоб Хвеса не бачила, як ти збираєш мої папери. Це головне. Ледве не забув – щоденник вивезти насамперед і в тьоті Насті сховати окремо!

Т е т я н а . Я все зроблю, не хвилюйся. (Кладе голову йому на плече). Усе ж таки в нас було і багато світлого. Особливо в ті перші, голодні роки.

Микола (*обіймає її правицею*). Залишаємося втрюх, Таню. З нашою Ліночкою. Власне, у мене завжди були тільки ви... Що там таке скрегоче?

Чути виття двигуна й стукіт трактора.

Тетяна. Трактор... Їм же не можна в місті!

Микола. А... Я зрозумів. Це везуть рештки Залізної церкви з Євбазу, Іоана Златоуста. Пам'ятаєш, як розбирали, гупало вдень і вночі? Церква більшовикам не потрібна, а чавун потрібний. Отож, мені розповідали, складають колони, куполи, шмати з даху на платформу й возять трактором. Потворний звук.

Татакання трактора переривається відчайдушним зойком, потім свистком міліціонера. За лавою пробігає Молодик у штатському. Чути ще зойки та свистки.

Прибігає Ніна. Руки в неї трясуться. Тетяна саджає її на лаву, намагається заспокоїти, припалює й дає цигарку.

Ніна. Кинувся сам під трактор, прямо головою під гусеницю. На моїх очах, еті твою мати! Темно вже, фари мене засліплювали, і серце відразу в п'яти – Ваня! Таки наважився, дурень із дипломом, таки вирішив мені довести! Підбігла і бачу: це ж Кость. Його блуза, його стоптані жовтогарячі черевики... Голови немає. Це неможливо...

Жінки обнялися й плачуть. Микола замислився.

Микола (*роздумливо*). І головою падає під трактор... Дуже символічно, вельми сучасно, але такого тепер нізащо не надрукують.

Тетяна (*плачучи*). Що ти верзеш? Сором! Це ж твій шкільний товариш, а тобі ніби й не жаль...

Ніна (*плачучи*). Хай. Хіба це має значення? Їхня, чоловіків, справа говорити, а наша з тобою жити. І ще

мій Іван кудись побіг, несамовитий. А потім мені ж його валер'янкою відпоювати...

Татакання трактора замовкає. З'являється і посилюється новий звук – пронизливе виття сирени.

Т е т я н а . Що це ще? «Негайна медична допомога»?

Н і н а . «Чорний ворон» поїхав. Це нічого...

Т е т я н а . А що таке «чорний ворон»?

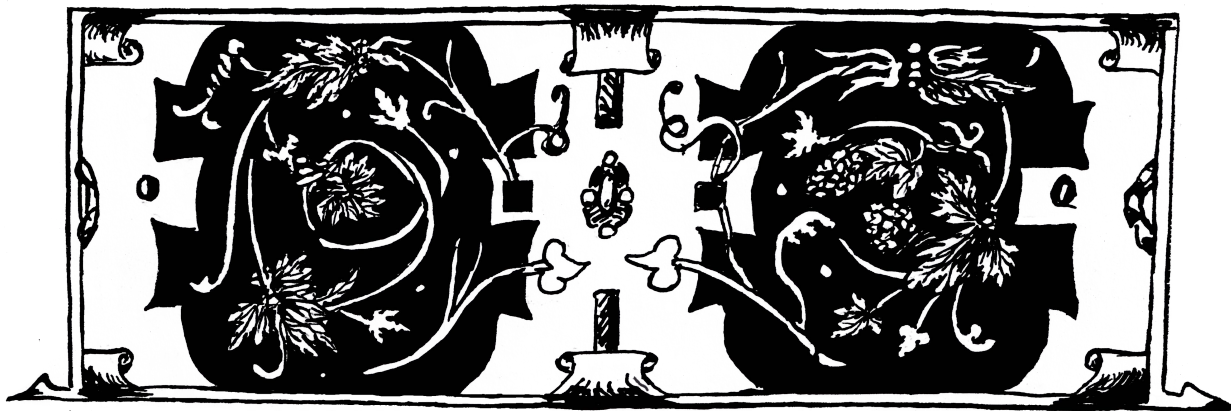
М и к о л а . Не бійся, Таню, вони приїжджають удо-
світа.

Різкий скрип гальм. Солдатські чоботи бухкають об бру-
ківку.

Завіса

2007 р.

АМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ

МЕТАДИСКУРС ТВОРІВ СТАНІСЛАВА РОСОВЕЦЬКОГО*

Станіслав Росовецький щасливо поєднав дар видатного вченого і талант письменника-новатора. Можливо, одним із орієнтирів такого синтезу стали для митця «неокласици», науковці і поети, яким він присвятив дві свої п'єси – «Погашені зорі. Сумна комедія про київську інтелігенцію» [7] та «Петроній Янусович» [6]. Образи цих творів стають широким узагальненням, фантазією на тему долі митця й місії літератури, але одночасно тримають зв'язок із прототипами. Такий підхід, за слушною думкою Мар'яни Шаповал, «більше інтригує читача, ніж приховує історичні реалії, які виписані з урахуванням наявної джерельної бази і величезного масиву дослідницьких текстів» [13, с. 326]. У першій драмі навіть подано рефлексію синтезу й контрасту двох іпостасей – вченого і письменника, вкладену в уста поета, мовознавця й викладача Миколи Вій-Вітра: «Ліпше б я переймався тільки наукою: там теж потрібна певна обдарованість, але величезної ваги набувають працездатність та шанобство. А в поезії вони не мають жод-

---

* Вперше надруковано: Станіслав Росовецький: In memoriam. Колективна монографія / Науковий редактор О. В. Боронь, відповідальний редактор Ю. Б. Дядищева-Росовецька. Київ: НАН України; ФОП Саломатін Сергій Миколайович, 2023. С. 71–88. [Електронний ресурс]: https://rosovetskyi.com/stanislav-rosovetskyi_in-memorial/ (дата звернення: 4.05.2024).

ного значення, радше навпаки <...> Бо незалежно від усього побутового <...>десь у скронях спочатку виникає ритмічний гул, із нічого, з пустки, немов перед Валтасаром на стіні, з'являються рядки, наповнені словами, і вже не знати...» [7, с. 188]. Поява біблійних асоціацій свідчить про сакралізацію образу поета й одночасно формує підтекст Божого суду і особливої відповідальності митця.

У цілому ж і кінець ХХ, і початок ХХІ століття дали яскраві взірці поєднання наукового та художнього начал у творчості митців. І С. Росовецький став у ряд таких же широко обдарованих філологів, викладачів, професорів, письменників, як Умберто Еко, Джон Барт, О. Чудаков та ін., у яких ці дві творчі іпостасі взаємно посилювали одна одну. В обох іпостасях С. Росовецький є визнаним в Україні та за її межами, його наукові роботи й художні тексти перекладені багатьма мовами. Сам Станіслав Казимирович з цього приводу іронізував, називаючи «свою присутність у культурному полі закордону» письменницьким «марнослаством» [8, с. 6]. Але насправді така присутність репрезентувала потенціал, новаторський характер сучасної літератури. Мабуть, читачів Німеччини, США приваблювала філософська проблематика творів, рефлексія культурного зламу межі ХХ–ХХІ століть. А український читач і глядач бачив ще й найбільш близьке та актуальне. Це, перш за все, культурне самовизначення (адже героями багатьох творів стали знакові фігури національних культур – Тарас Шевченко, «неокласики», Шекспір, поети «срібного століття» й жертви соціального хаосу 1920-х років), а, по-друге – актуалізація національних архетипів та близьких саме українському мистецтву сміхових, барокових традицій, ліричного пафосу творів.

Сам видатний науковець (дослідник києво-руської літератури, «Слова о полку Ігоревім», українського фольклору, відкривач давніх текстів, автор новітньої біографії Шевченка) провокаційно заявляв, що досяг найбільшого визнання саме як письменник. Мабуть, в умовах глобальної культурної кризи саме література стала ефективним каналом зв'язку з сучасниками і дозволила інтелектуалу змоделювати діалог, поставивши найактуальніші питання, відкривши можливості для оновлення самого мистецтва слова. Лише в 2000-ні письменник став лауреатом премій вітчизняних та зарубіжних конкурсів: «Коронація слова» (2007), «Велика сцена» (2011), «Дні фантастики у Києві» (2010), «Книга року ВВС» (2009), «Найщасливіший день» (2012), «Русский Stil» (2009, Німеччина).

Справжнє пошанування й дослідження художньої спадщини письменника ще попереду і становить *актуальну наукову задачу*. На сьогодні найбільш вивченими лишаються п'єси, особливо «Шевченко під судом» та драми, які Мар'яна Шаповал визначає як інтелектуальні, філософські [13, с. 317–329].

Зауважимо, що твори підписувалися і власним ім'ям, і псевдонімом, зокрема ранні – псевдонімом «Михаїл Мочалов». Звернення до псевдоніма, як зізнавався сам С. Росовецький у приватній бесіді, було продиктоване бажанням розділити іпостасі вченого і вільного художника, схильного до експерименту, не скутого жанровими обмеженнями й кордонами між високою та масовою літературою. У подальшому з ростом популярності творів такий поділ втратив актуальність. Підкреслимо, що вибір псевдоніма не був випадковим. Мочалов – це прізвище діда Адріана. Саме він став героєм нового роману з елементами сімейної саги «Доктор Лаптев» (2018) [2]. А в ранній період прізвище

«Мочалов» (у пізнішій версії п'єси 2013 року Станіслав Казимирович змінює прізвище цього героя на «Кочін»: це, так само як і «Мочалов», – прізвище родичів автора по материнській лінії, столбових дворян, які жили у Старобільську. – *Прим. ред.*) носить герой комедії «Грали "Ревізора"» [3]. Там зображується постановка твору Гоголя в провінційному театрі, власне «пристосування» класики до можливостей некультурної трупи та політичних змагань владних сторін. Оскільки акторів не вистачає, залучаються й аматори. Серед них свою роль Добчинського отримує симпатичний лікар Мочалов, і він ставить справедливі й дотепні «діагнози» учасникам дії та цьому балаганові в цілому.

Отже, *актуальність дослідження* зумовлена художньою цінністю творів С. Росовецького, їх новаторським характером, включеністю в загальний контекст художнього оновлення літератури перехідної доби.

Важливими завданнями дослідження можуть стати вивчення домінантних векторів художнього пошуку, особливостей індивідуального стилю письменника і, на широкому рівні узагальнення, увиразнення особливостей перехідного художнього мислення доби культурної кризи, які віднайшли конкретне втілення у творах митця.

Метою дослідження є виокремлення особливостей метадискурсу творів С. Росовецького, що може наблизити до розуміння авторської концепції мистецтва, долі та місії літератури в переламні часи.

Темі літератури, творчого процесу, інтерпретації творів, знаковим фігурам мистецтва слова присвячено багато драм та повістей С. Росовецького. Серед них – «Шевченко під судом» [10], «Шевченко між світами» [9], «Київські мрії про Кобзаря 1859 року» [5], «Шекспір як

ви та я» [11], «Погашені зорі» [7], «Петроній Янусович» [6], «Ювілей Достоевського-1921» [4] (інша назва – «Змова поетів»), «Грали "Ревізора"» та ін.

Матеріалом дослідження стали як знакові твори митця («Шевченко під судом», п'єси про письменників), так і поки що недостатньо вивчені й поціновані (містичний детектив «Ювілей Достоевського-1921», комедія «Грали "Ревізора"»).

На наш погляд, системними, об'єднувачими рисами творів є такі:

- домінування метадискурсу;
- інтерпретація культурної кризи;
- пафос переосмислення традиційних художніх та світоглядних орієнтирів;
- використання низки художніх прийомів і стратегій, актуалізованих саме перехідним мисленням.

Усі особливості взаємно пов'язані. Це зумовлено принаймні двома причинами.

По-перше, домінування метадискурсу видається органічним у творах відомого літературознавця, викладача і набирає вже індивідуальних ознак. Насамперед це просвітницький пафос текстів. Письменник, осмислюючи культурну кризу кінця ХХ– початку ХХІ століття, орієнтується на читача (чи глядача), який знає недостатньо і втратив звичку до читання. Саме тому твори сповнені фактами, які мають «підтягнути» такого реципієнта до належного рівня розуміння культурних феноменів. Так, наприклад, у містичному детективі «Ювілей Достоевського-1921» широко цитуються вірші поетів перших десятиліть ХХ століття. У драмах про письменників переосмислюються факти біографій, поетичної конкуренції, гри «масок» та інтерпретацій. У комедії «Грали "Ревізора"» яскраво змальовується культурний

контекст доби. У комедії «Шекспір як ви та я» автор долучається до обговорення деяких дискусійних аспектів «шекспірівського питання», зокрема, як міг геніальний митець написати приземлений заповіт, що відображає низьку повсякденність. У трагіфарсі «Шевченко під судом» ця риса набирає особливої ваги: моделюється стереоскопічне висвітлення фактів біографії генія, руйнуються стереотипи сприйняття історичних фігур, карикатурними постають образи носіїв цих штампів («Шевченкознавець», «Вічний студент», деякі «голоси з залу»).

Але зауважимо, що твори побудовані за принципом подвійного кодування і читачі різних культурних рівнів отримують свій код інтерпретації. Одних приваблює незнайомий фактаж, швидкий розвиток інтриги, пригоди, підвищена театральність дії, а інших – інтелектуальна інтрига, тонка гра підтекстів, парадоксальність мислення митця.

Є ще й інша причина звернення до теми творчості та образів митців. У перехідні часи саме від літератури чекають вироблення параметрів нової картини світу замість старої, зруйнованої кризою. Читачі сподіваються віднайти у творах нову «формулу буття», за визначенням Ю. Борева. Показово, що мислитель закидав сучасній літературі неспроможність створити таку «формулу» або ж програму. І це інтерпретував як помсту мистецтва слова за домінування ринку, масових смаків, нехтування високою культурою в цілому; «ми вперше в історії людства вже майже чверть століття живемо без парадигми, без формули буття» [1, с. 43].

С. Росовецький наче підхоплює цей виклик і намагається створити свій варіант «формули буття» в кризовий час. Її вагомою складовою і рушієм спротиву

ентропії стає образ митця і сама інтерпретація процесу творчості, самовизначення літератури.

Підкреслимо, що дослідники вважають фігуру митця однією зі знакових, актуалізованих саме перехідним мисленням у різні епохи (так само як і постаті «маргінала», «мандрівника», «просвітленого», «перетвореного», «самітника», «харизматичного лідера», «блазня»). Фігура митця вбирає в періоди криз риси єретика, маргінала, блазня і має потенціал для трансформації у харизматичного лідера. У ситуації кризи колективної ідентичності «маргінальна фігура мислителя або митця як носія колективного підсвідомого здатна постати в центрі колективних настроїв. Цінності, що утверджуються маргінальним типом, можуть посилювати процес формування нової колективної ідентичності» [12, с. 159–160].

У творах С. Росовецького пошук нової культурної ідентичності послідовно зображений в описі реальних і можливих метаморфоз митця.

Цей процес трансформації яскраво відображений у трагіфарсі «Шевченко під судом». Геніальний поет, надіваючи підкреслено театральну маску, розіграє «комедію» (це мотив багатьох інтерпретацій того, що відбувається на сцені) суду над собою, виставляє замість себе фігуру опудала, тобто блазняє, провокує, але у фіналі підтверджує свою місію пророка, орієнтира для наступних поколінь, харизматичного лідера.

У біографічно-фантастичному романі «Шевченко між світами» сам геніальний поет за дозволом вищих сил і з допомогою машини часу обирає декілька можливих варіантів своєї долі, повертаючись після смерті на землю. Обираються для «переформатування» вирішальні моменти життя: заслання, солдатчина, повернення до столиці й поновлення літературного статусу.

Актуалізується бароковий принцип метаморфоз, притаманний саме перехідному мисленню.

Сценарії такого «життєтворення» виявляються невдалими, демонструючи логіку та вищість реальної долі поета. Але показовими є й ті ролі, які довелося йому зіграти. Перша – невдаха-втікач і невільник, який у прагненні свободи, втечі з солдатчини потрапляє в рабство й втрачає можливість творити. Друга – герої-воїн як можливість розвитку військової кар'єри в часи заслання, ця іпостась також входить у протиріччя з творчістю і суттєво обмежує її можливості. Третя роль – фігура, схильна до літературного компромісу, така, що прагне вписатися в культурне життя столиці, подобатися, тобто також зробити «кар'єру». Усі численні перетворення лише відтіняють справжнє екзистенціальне визначення – «пророк», «вічний трудівник» (за словами святого Димитрія (Туптала)) і демонструють динаміку від «маргінала» до лідера, душі, достойної увійти до лав «горнього народу» класиків усіх часів та стати співбесідником вищих сил – Христа і Матері Божої. Показово, що в зображенні святих використовуються саме українські архетипи: Христос схожий на образи народних ікон і на Григорія Савича Сковороду. «Так, це я, Тарасе. Світ мирський таки ж не впіймав мене, а ось ти в дарований тобі додатковий і примарний час сам пірнув в обійми мамони. Я не засуджую тебе, адже для істинної слави своєї ти встиг усе потрібне вчинити в справжньому твоєму земному житті» [9, с. 316].

У містичному детективі «Ювілей Достоевського-1921» саме поети намагаються зіграти роль колективного харизматичного лідера й відвернути фатальний, катастрофічний розвиток історичних подій, але їх намагання перетворюються на фарс, а вони самі в нових

тоталітарних реаліях приречені стати маргіналами. Показові перетворення переживає, наприклад, головний герой. Він із «фата», осміяного в есе Блока, перетворюється на «зайву людину», а потім на лідера – організатора містичного заколоту, протесту культури проти тоталітарної влади.

Таким чином, розбудова метадискурсу в цілому й звернення до образів митців зокрема зумовлені у творах С. Росовецького загальними закономірностями перехідного мислення (пошуком культурної ідентичності, переглядом світоглядних і художніх орієнтирів) і особливостями світобачення письменника, процесами авторефлексії, просвітницькими інтенціями викладача-філолога.

У творах С. Росовецького відобразився найширший спектр інтерпретацій образу митця, трансформацій образів знакових фігур, роздумів про роль літератури в культурному житті.

Усі складові цього комплексу та їх системні зв'язки ще мають бути виокремлені та вивчені.

Центром багатьох творів стає проблема сутності, місії літератури, особливо в переламні, катастрофічні часи, та ролі письменника, можливих варіантів його долі в ситуації історичного та екзистенціального вибору. На наш погляд, цей змістовний комплекс є центральним у містичному детективі «Ювілей Достоевського-1921» та в п'єсах про українських «неокласиків» «Погашені зорі. Сумна комедія про київську інтелігенцію», «Петроній Янусович. Жорстока гра на дві дії, чотири картини».

Містичний детектив, за логікою перехідного мислення, поєднує ознаки літератури високої (традиційний сюжет боротьби світлих і темних сил, мотиви апокаліпсису, продажу душі, боротьби за душу, барокові метаморфози, широкий інтертекст) і масової

(шпигунські пригоди, полювання ЧК на поетів, погоні, стрілянина, розслідування вбивств тощо), синтезує комічне й трагічне начала.

Дія відбувається в катастрофічній історичний період репресій 1920-х років. Історична конкретика і виписується детально, і одночасно абстрагується, інтерпретується як чергова «смута». Історичною римою до 1920-х підбираються Французька революція та яacobінський терор. А в загальноісторичному масштабі – чергове фатальне коло історії. Образ часу створюється з використанням традиційного для перехідного мислення міфологічного коду: трагічне «вічне повернення», апокаліптичні мотиви. Саме як апокаліпсис інтерпретують цей час поети. Як фатальна межа сприймається смерть Блока, і одночасно вона стає викликом для поетів – загинути чи оновитися. Перша фатальна межа посилюється наступною трагічною подією – розстрілом Миколи Гумільова. Реалізується традиційна для перехідного мислення модель «перетвореного». З поета-мандрівника Гумільов перетворюється на героя, жертву, що впливає на екзистенціальний вибір інших митців, тобто харизматичного лідера.

У межах міфологічного коду перехідного мислення органічною стає поява у творі інфернального героя. Ця подія відображає легенди про те, що у часи катастроф країна потрапляє під владу темної сили. Але місія цього персонажа також трансформується. В умовах тотального зла він наче намагається врятувати культуру і поетів, об'єднати їх спільною справою опору деградації.

Насправді ж дії інфернального героя стають викликом, перевіркою не тільки митців, а й низки ідей, пов'язаних із уявленнями про місію, долю мистецтва. Організаційно ця перевірка виливається в

підготовку до ювілею «архіскверного» Достоевського, якого влада абсолютно не сприймає. Насправді ж перевіряється комплекс ідей, що утворюють високий статус літератури. Перша – можливість боротися з «бісами» (їх втілює тоталітарна влада). Друга – можливість врятувати світ (переробляється формула «краса спасе світ»), інфернальний герой ставить провокаційне запитання: «Як би ви поставилися до такої тези, що поезія врятує світ?». Третя – розгляд подій кризь призму «сльозинки дитини», тобто з позицій вищої гуманності. В умовах секуляризації культури, зниження авторитету духовної та світської влади саме митець стає сакральною фігурою. Цю позицію приймає більшість поетів, збагачуючи власною аргументацією: готовністю до «духовного подвигу», намаганням «перевиховати владу культурою», чинити духовний «спротив збідненню життя», «подати знак, поки не збожеволіли від страху», «намагатися протидіяти» тощо. Не всі митці погоджуються «спасати світ», осторонь цього процесу опиняються ті, що займаються не літературою, а «літературщиною», а також марнославці та зрадники високої місії (цей мотив звучить і в п'єсах про письменників).

За логікою міфологічного мислення, механізмом оновлення світу стає магічний ритуал. Виробляється й нова «формула» спротиву, і сам цей процес набуває характеру екзистенціального вибору, перегляду ціннісної шкали. Митці просять у вищих сил «свободи, миру і спокою». Поети зважуються на ритуал із ризиком для власного життя й свободи (у двері церкви, де відбувається моління, ломляться чекісти). На жаль, помилки, допущені під час священнодійства, зводять нанівець усі благі задуми. Ритуал втрачає магічний ореол, набирає рис театрального дійства. Але поява

серед учасників «магічного кола» душ загиблих поетів і райдуги (як символу прощення, оновлення світу) породжує оптимістичні настрої і натякає на досягнення позитивного результату, на спасіння, формування нової картини світу. В авторській концепції, на наш погляд, висока місія літератури підтверджується.

Вважаємо, що С. Росовецький поставив перед собою ще одне творче завдання: укласти своєрідну «типологію» моделей митця, актуалізованих саме кризовим, катастрофічним часом. На наш погляд, виокремлюються такі:

- **«межова»**, перехідна фігура, що знаменує зміну культурних парадигм (авторська інтерпретація образу Олександра Блока);

- **мандрівник**, авантюрист, який у фатальні часи перетворюється на героя (Микола Гумільов);

- **«геніальний бродяга»** (Осип Мандельштам);

- **«містик»**, сконцентрований на перетворенні (Андрій Бєлий);

- темний антипод сакральної моделі поета – **«сатир» і грішник** (Михайло Кузьмін);

- **пророк**, «Кассандра» (Анна Ахматова);

- **зрадник, Іуда** (Валерій Брюсов);

- **«кімнатний бунтар»**, компромісна фігура (Борис Пастернак).

Зауважимо, що інтенція до виокремлення актуалізованих катастрофічним часом моделей митця реалізується і в інших творах, що свідчить про наявність певного вектора авторської інтерпретацій теми місії літератури.

У п'єсах «Погашені зорі» і «Петроній Янусович» центральною стає проблема «митець і влада». Вона розростається до більш широкого аспекту метатеми – «митець і історія, незборимий хаос фатальних подій». І

одночасно абстрагується до вічного конфлікту світлих і темних сил, причому полем боротьби стає і соціум, і, за бароковою традицією, душа людини.

Така поліаспектність породжує реалізацію різних типів конфлікту. Найбільш драматичним є екзистенціальний: болісне визнання поетами того факту, що історична ситуація протистоїть високим ідеалам творчості, поети й філологи перетворюються на ворогів тоталітарної влади. Постає проблема вибору: можливості чи неможливості врятуватися в часи репресій, осмислення сутності й засобів самого спасіння. Ситуація міфологізується обома сторонами протистояння. Автор для характеристики митців використовує код хресного шляху, архетип Христа, модель поведінки вірних перших християн. Контрастом до цих моделей стає архетип Іуди. Носії тоталітарної ідеології перевертають модель всесвітнього потопу й оновлення космосу. У межах нової вторинної міфології робітники каральних органів уявляють себе кораблями-тральщиками, що очищують морський простір від ворожих мін (тобто ненадійних митців). Реалізується мотив спокушання душі. Використовуються біблійні образи, що вбирають смисли принесення в жертву, покарання, вбивства, відтягої голови. Це переосмислені образи Суламіфі та Юдифі. У підтексті моделюється асоціація з віршем Миколи Зерова «Саломея».

Домінантними стають такі моделі творчої особистості.

- **Єретик.** Поети відчувають себе чужими владі та пророкують власну приреченість. Причому таку долю вони пророкують усій чесній інтелігенції в цілому й культурі взагалі в часи глобальної кризи, що трактується як кінець світу. «Невже воно вже сталося? Те, чого я так боявся всі останні ночі! Загальнокиївське,

загальноукраїнське пролетарське аутодафе! Нещасних інтелігентів витягають із квартир і кабінетів, одягають у ганебні балахони, нацуплюють на голови берестяні циліндри з написами «Буржуазний націоналіст» та іншою лайкою, садовлять на віслюків обличчям до хвоста і звозять на Площу III Інтернаціоналу» [7, с. 183]. Це видіння посилюється враженням від невеселого пролетарського свята, що перетворюється на ритуал підтвердження нової «віри», ідеології.

- **Жрець.** Поети рефлектують власну місію, сакральну роль. Це підкреслює система мотивів: незбагненності природи натхнення й перетворення життєвого матеріалу в образи, вищого суду над митцем. Микола боїться, що коли схибить, може побачити той напис, що з'явився на стіні під час бенкету Валтасара. Біблійні асоціації та образи підкреслюють саме сакральний статус творця. Він доводиться й апофатично, від протилежного, завдяки створенню образів тих, що відступилися від високої місії служіння вічному на користь ідеології або ж компромісу з владою. Символічним у цьому ключі стає образ Маяковського. Саме розуміння свого призначення робить поетів і вчених борцями, тими, що чинять опір владі та культурній ентропії, незважаючи на приреченість свого протесту. У цьому плані показовим є образ академіка Володимира Перетца, що з'являється в обох драмах в інтерпретаціях різних героїв. Ставлення до цієї фігури є вододілом, що висвітлює екзистенціальний вибір персонажів. В інтерпретації Миколи в «Погашених зорях» Перетц – взірець для наслідування: він «належить до тих нечисленних академіків, які наважуються чинити опір. Каже, що поразки не уникнути. Але Володимир Миколайович хоче залишити свою совість чистою» [7, с. 214]. А для конформіста академіка Велецького з п'єси «Петроній

Янусович» Перетц – це той, хто зробив неправильний вибір: «Йому треба було не про Академію дбати, а про себе, про свій комфорт життєвий, зовнішній та боронити власну внутрішню, духовну автономію. Займався б собі тихо своєю давньою літературою – його і не чіпали б» [6, с. 305]. І академік Велецький, і головний герой п'єси Петро Іванович виробляють моделі самоідентифікації та поведінки протилежні місії жерця і борця. В обох драмах формуються контрастні полюси самовизначення. Перед усіма митцями постає екзистенціальний вибір: зрадити своєму призначенню й загинути або скоритися й вижити. Знаменно, що «неокласики» вибирають хресний шлях, і до цієї моделі перших християн додаються важливі підтексти національного самовизначення. Наприклад, головний герой «Погашених зір» відмовляється від можливості втекти в Москву чи Пітер, де поки що «нацменів» не чіпають, займаючись глобальним полюванням, поїхати з міста своєї мрії – Києва – із його неповторною теплою, вільною й химерною культурною атмосферою. «Ти згадала про нацменів. Так, я був би національною меншиною в Пітері. А тут мене ніхто нацменом не назве – можуть як завгодно обізвати, але не нацменом. І я нікуди з Києва не поїду, бо в іншому місці, у тому ж твоєму величному Пітері, не життя вже буде для мене, а животіння» [7, с. 226–227]. С. Росовецький додає свої штрихи до «київського тексту». На наш погляд, акцентується контраст між сакральною сутністю міста й інфернальною силою влади. У цьому ключі показовим є й протиставлення Києва і Пітера. Перший сповнений сили й символізує життя, розквіт, а другий акцентує таку складову петербурзького тексту, як загибель, животіння. Порівнюється квола травичка пітерських вулиць і зелене буяння київських садів; строгий план

північного міста й життєдайна еkleктика Києва. «Де ще знайдеш таке неповторне і своєрідне сплетіння епох і стилів! Миле, з пізніх найпізніше рококо, південно-східний неокласицизм, вульгарна, наївна, рідна еkleктика! А модерн? О, цей теплий, людський модерн Києва, що він на довгому шляху із Заходу розгубив апломб і гордовитість, наш київський модерн!» [7, с. 153]. Митець, що визнає свою сакральну місію, утверджує свою національну культурну ідентичність, приймає страдницьку долю.

- В обох п'єсах та в містичному детективі використовується й різнобічно розглядається **модель Іуди**. Постійно реалізується мотив спокушання, боротьби за душу. Він поєднується з традиційним сюжетом продажу душі нечистій силі. Різними героями (у тому числі й інфернальними, які виступають у драмах в образах представників влади) рефлектуються мотиви зради. У «Погашених зорях» уповноважений держбезпеки з псевдонімом Делікатний (з яскравими інфернальними рисами в зовнішності й поведінці) цікавиться в чергового спокушеного – художника Костя: «Але є в мене до вас одне майже приватне, особисте запитання. Щойно ви, що тут не кажи, зрадили свого старого приятеля. Я, знаєте, колекціонер, я колекціоную мотиви зрад. А ви, Старобільський, чому зрадили свого Христа?» [7, с. 233]. Причиною стає бажання Костя позбавитися того, «хто зробив тобі надто багато добра, щоб твоє самолюбство це витримало», того, перед ким завинив. У підтексті автор долучається до вічної дискусії про мотиви Іуди. Образ зрадника суттєво понижується паралеллю із хитрою та наївною хатньою робітницею Хвесею, яка мріє зробити

кар'єру тайного агента, познайомитися з Делікатним і стати радянською Матою Харі, служити «караючій правиці пролетаріату». Тобто на євангельський сюжет накладається вторинний травестійний ідеологічний міф. У «Погашених зорях» фінал життя «Іуди»-Костя набуває символічних значень й асоціюється одночасно з двома біблійними сюжетами. Кость чи то потрапляє під трактор на вулиці Києва і йому відрізає голову, чи то здійснює самогубство у такий спосіб. У першому варіанті прочитання виникають асоціації з сюжетом про Юдиф, а також із гільйотиною часів яacobінського терору (ця асоціація присутня й у містичному детективі «Ювілей Достоевського-1921»). Показово, що в ролі «гільйотини» виступає трактор – символ соціальних перетворень у межах керівної ідеології. Головний герой «Погашених зір» бачить у цьому певний символізм: «М и к о л а (роздумливо). І головою впав під трактор... Дуже символічно, але такого тепер нізащо не надрукують» [7, с. 238].

Певний схематизм образу, створеного за моделлю Іуди в «Погашених зорях», долається в п'єсі «Петроній Янусович». Це пов'язано з вибором іншої стратегії – не ліричної інтерпретації, а апофатичної. Праота хресного шляху «неокласиків» доводиться в другій п'єсі від заперечення, за контрастом до образу митця, що сповідує філософію власного збереження, «розумного егоїзму» й відмінняє всі небезпечні для власного життя високі орієнтири. Головний герой Петро Іванович сам визнає наявність такого негативного орієнтиру, але виправдовує себе декількома факторами. Перший – це начебто амбівалентність образу Іуди, що відобразилося в сучасній літературі. Другий – це історичні приклади.

Третій – приклади з життя інших культурних діячів, яким зрада принесла певну матеріальну й кар'єрну користь. І, зрештою, «іудина робота» обирається як єдиний спосіб врятуватися в ситуації вибору своєї долі в катастрофічні часи. Петро Іванович розробляє цілу філософію зради, яка називається філософією егоїзму й базується на визнанні власної неповторності, вищості, начебто необхідності людству в цілому. У розмові з оперативним робітником така філософія обґрунтовується (ця сюжетна лінія повторює таку ж у драмі «Погашені зорі»). «Я не хотів бути розстріляним або загнутися на Колимі від непосильної фізичної праці. Я людина непересічного інтелекту і неабияких творчих здібностей, і дозволити занапастити себе було б шкідливим безглуздям не лише для мене, а й для людства – я не кажу вже про нещасну мою Україну, з якої ваш наркомат ніби навмисно вибиває кращі голови» [6, с. 264]. Така позиція контрастує з філософією «новітнього стоїцизму», яку сповідують приречені друзі героя, «неокласики», зокрема Пилипович. «Геній маскування» і новітній Іуда Петро Іванович у результаті проживає життя авантюриста, наче ілюструючи роздуми автора, чи можливо розумній і безпринципній людині пройти між різноманітними небезпеками, режимами, усіх обдурити й зберегтися. Сам себе він виправдовує, пом'якшуючи сенс орієнтира Іуди іншими самовизначеннями – «кочівник», людина з «діонісійською природою», «сильна людина», «анархіст», «людина кінця світу». Ці орієнтири навіть романтизуються й хитро, підступно підкріплюються біблійними посиланнями. «Ось чому бунтарське і глибинно-життєве в твоїй душі заволало до тебе й потягло до моєї бентежної анархічної

особистості. Вийшло, як у Біблії, не пам'ятаю точно... Ага, ось: «Бездна бездну призиває» [6, с. 253].

- На основі моделі Іуди формуються авторські визначення того типу інтелектуала, що зрадив високій місії мистецтва, науки, орієнтирам честі, творчого братства заради власного спасіння й комфорту та символічно продав душу владі, маючи ілюзію, що обдурив владу та піднявся над нею. Перша авторська модель – це «**пихатий патрицій**», який влаштує владу, розважає її, надає їй начебто культурної легітимності. Культурним орієнтиром стає Гай **Петроній** Арбітр при дворі імператора Нерона. Але при цьому образ, створений за цієї моделлю (академік Велецький), позбавлений протестного начала й наділений рисами блазня при владі.

- Інша модель – **дволикій Янус**. Головний герой п'єси поєднує обидві моделі з акцентом на другій. Йому вдається зберегтися при всіх владах. Це демонструє авантюрний сюжет його життя, зокрема роль подвійного агента, провокатора тощо. При цьому він упевнений, що не втрачає наукового та художнього таланту. Така дволикість розглядається як запорука сили та виживання. Не випадково персонаж із особливою пристрасстю говорить про Олександра Фадєєва, що покінчив життя самогубством після викриття культу особистості та його власної негативної ролі в літературному житті. «А мені здається, що Фадєєв був слабак. Його генерація безрелігійна, і категорія совісті для неї ще з громадянської війни стала архаїзмом. Тим більше категорія гріха. Ну, плюнули йому в обличчя – і що? Фадєєву треба було втертися й виконувати нові ідеологічні настанови» [6, с. 313]. Тобто пропонується звичне для Миколи Івановича перевертання, дволикість

як запорука виживання й ознака сили.

- У фіналі, підводячи підсумок власного життя, Петро Іванович дає собі самовизначення – **«переможець»**, бо вижив, зберігся, пройшов між небезпеками катастрофічного часу, написав праці.

Це самовизначення можна сприймати як провокацію, адресовану читачеві, якого автор намагається пробудити до дискусії про справжні критерії оцінки особистості в цілому і творчої зокрема. Стикаються дві системи координат, у яких така оцінка може бути реалізована. Перша – це побутова, безрелігійна, у якій вершиною є власна воля особистості. У її межах Петро Іванович «перемагає» світ. А друга – висока, сакральна, де критеріями стають віра, справжнє мистецтво, совість, культурна традиція. У її межах пролягає хресний шлях поетів і вчених «неокласиків», нею зумовлюється їх жертвна доля і справжнє безсмертя.

Таким чином, саме фігура митця (її трансформації, зміна статусу, метаморфози) стає у творах С. Росовецького втіленням пошуку культурної ідентичності, ракурсом художнього дослідження історичних змін, критерієм оцінки як минулого, так і сьогодення. Останню думку підтверджує той факт, що фінали трагіфарсу «Шевченко під судом», ліричної комедії «Київські мрії про Кобзаря 1859 року», біографо-фантастичного роману «Шевченко між світами» містять звернення не тільки до сучасників поета, а й до тих, хто переживає культурну кризу межі ХХ–ХХІ століть.

Метадискурс творів відбиває риси перехідного мислення. Це активне міфотворення, зокрема

звернення до апокаліптичної моделі. Використовується й притаманний творам кризової доби міфологічний та легендарний коди: сюжети спокушання душі, боротьби за душу, зіткнення темних і світлих сил, панування темних сил у фатальні часи. Використовуються знаки «петербурзького тексту» та розширюються межі «київського тексту». Акцентується роль ритуалу. Традиційні міфологічні структури протиставлені вторинним ідеологічним міфам.

В інтерпретації образів митців С. Росовецький орієнтується на традиційні моделі, притаманні перехідному мисленню, та на їх динаміку, – «маргінал» – «перетворений» – «харизматичний лідер». Актуалізується модель «пророка», особливо важлива для культурного самовизначення. Спектр моделей образу митця у творах широкий і яскравий, він вбирає авторські визначення та спирається на традиційні образи, зокрема біблійні й греко-римські, символічні історичні орієнтири. При цьому використовуються різні стратегії інтерпретації: ліризація, міфологізація, апофатика.

Основна інтенція творів – поновлення високого статусу літератури, образу митця в перехідний період, здолання культурної кризи, пошук орієнтирів нової картини світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боров Ю. Литература и литературная теория XX века. Перспективы нового столетия // Теоретико-литературные итоги XX века. Том I. Литературное произведение и художественный процесс. Москва: Наука, 2003. С. 6–48.

2. Росовецький С. К. Доктор Лаптев. Роман. Гельсенкірхен: EDITA GELSEN (Westfalen), 2018. 489 с. [Електронний ресурс]: <https://rosovetskyi.com/doktor-laptev/> (дата звернення: 04.05.2024).

3. Росовецький С. К. Играли «Ревизора». [Електронний ресурс]: https://rosovetskyi.com/igrali_revizora/ (дата звернення: 04.05.2024).

4. Росовецький С. К. Юбилей Достоевского-1921. *Альтернативная история*. 2-е изд., дополн. и исправл. Иллюстр. С. К. Росовецкого. [Електронний ресурс]: https://rosovetskyi.com/jubilej-dostoevskogo-1921_zagovor-poetov/ (дата звернення: 4.05.2024); (*Інше названиць: Заговор поэтов: 1921. – Впервые опубли.: Москва: Litres, 2020. [Електронна книга]*)).

5. Росовецький С. Київські мрії про Кобзаря 1859 року // Росовецький С. П'єси про письменників. [Текст]; [післямова М. Шаповал]. Київ : SELENA : ФОП Росовецький-Гіндіч О. С., 2016. С. 89–148. [Електронний ресурс]: <https://rosovetskyi.com/pyesy-pro-pysmennukiv/> (дата звернення 4.05.2024).

6. Росовецький С. Петроній Янусович. Жорстока гра на дві дії, чотири картини // Росовецький С. П'єси про письменників. [Текст]; [післямова М. Шаповал]. Київ : SELENA : ФОП Росовецький-Гіндіч О. С., 2016. С. 241–316. [Електронний ресурс]: <https://rosovetskyi.com/pyesy-pro-pysmennukiv/> (дата звернення 4.05.2024).

7. Росовецький С. Погашені зорі. *Сумна комедія про київську інтелігенцію* // Росовецький С. П'єси про письменників. [Текст]; [післямова М. Шаповал]. Київ : SELENA: ФОП Росовецький-Гіндіч О. С., 2016. С. 149–240. [Електронний ресурс]: <https://rosovetskyi.com/pyesy-pro-pysmennukiv/> (дата звернення 4.05.2024).

8. Росовецький С. Про себе коротко // Станіслав Казимирович Росовецький. Бібліографічний покажчик наукових, науково-популярних і літературних публікацій за 1968–2018 роки / Укладач Ю. Б. Дядищева-Росовецька. Автор вступних нотаток С. К. Росовецький. Київ: ФОП Росовецький-Гіндіч О. С., 2018. С. 5–9. [Електронний ресурс]: <https://rosovetskyi.com/bibliographia/> (дата звернення 4.05.2024).

9. Росовецький С. Шевченко між світами. Біографо-фантастичний роман. Київ: Дух і Літера, 2022. С. 316.

10. Росовецький С. Шевченко під судом. Трагіфарс у чорирьох актах [Електронний ресурс]: <https://rosovetskyi.com/shevchenko-pid-sudom/> (дата звернення 4.05.2024).

11. Росовецький С. Шекспір як ви та я. Комедія в трьох актах. // Росовецький С. П'єси про письменників. [Текст]; [післямова М. Шаповал]. Київ : SELENA : ФОП Росовецький-Гіндіч О. С., 2016. С. 3–88. [Електронний ресурс]: <https://rosovetskyi.com/pyesy-pro-pysmennukiv/> (дата звернення 4.05.2024).

12. Хренов Н. Культура в епоху соціального хаосу. Москва: Едиториал УРСС, 2002. 448 с.

13. Шаповал М. Інтелектуальна драма від професора Росовецького // Росовецький С. П'єси про письменників; [післямова М. Шаповал]. Київ: Селена: ФОП Росовецький-Гіндіч О. С., 2016. С. 317–329. [Електронний ресурс]: <https://rosovetskyi.com/pyesy-pro-pysmennukiv/> (дата звернення 4.05.2024).

Тексти	3
Шекспір як ви та я <i>Комедія в трьох актах .....</i>	<i>5</i>
Київські мрії про Кобзаря 1859 року <i>Лірична комедія в 3 актах .....</i>	<i>93</i>
Останнє Шевченкове колядування <i>Комедія в трьох картинах .....</i>	<i>157</i>
Шевченко під судом <i>Трагіфарс у чотирьох актах .....</i>	<i>223</i>
Погашені зорі <i>Сумна комедія про київську інтелігенцію в чотирьох актах .....</i>	<i>321</i>
Петроній Янусович <i>Жорстока гра на дві дії, чотири картини .....</i>	<i>417</i>
Криза à trois <i>П'єса абсурду .....</i>	<i>495</i>
Алма вашу mater! <i>Трагікомедія в двох діях, шести картинах .....</i>	<i>553</i>

Ігри в братській могилі <i>Макабр-комедія в двох картинах</i> (Переклад Ю. Дядищевої-Росовецької)	653
Редакції	721
Alma вашу mater! <i>Трагікомедія в двох діях, шести картинах</i> (повна версія)	723
Alma вашу mater! <i>Фрагменти, скорочені автором у тексті</i>	827
Пригода з неокласиком <i>Сценарій (незавершено, переробка п'єси</i> <i>«Погашені зорі»</i>)	839
Замість післямови	931
<i>Ганна Мережинська</i> Метадискурс творів Станіслава Росовецького	933

РАМАТУРГІЯ

ТАНІСЛАВА

ОСОВЕЦЬКОГО

Літературно-художнє видання

Станіслав Казимирович Росовецький

ДРАМАТУРГІЯ

Тексти. Редакції. *Збірник п'єс*

Редактор: С. С. Росовецький

Комп'ютерна верстка: Ю. Б. Дядищевої-Росовецької

Коректор: Ю. Б. Дядищева-Росовецька

У дизайні обкладинки використано елементи графіки
С. К. Росовецького до видання «Спадкоємні зв'язки
національних словесних культур» (Київ, 1997).
Скомпонувала Ю. Б. Дядищева-Росовецька.

На авантитулі фотографія С. К. Росовецького
авторства С. М. Саломатіна

Підписано до друку 7.06.2024 р. Друк офсетний.
Папір офсетний.

Ум. др. арк. . Формат . Наклад 200 прим.

ФОП Саломатін Сергій Миколайович

Тел. +38 067 209 50 44

E-mail: salomatin.sergii@gmail.com

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції

серія ДК №7496

дата видачі 27.10.2021 р.